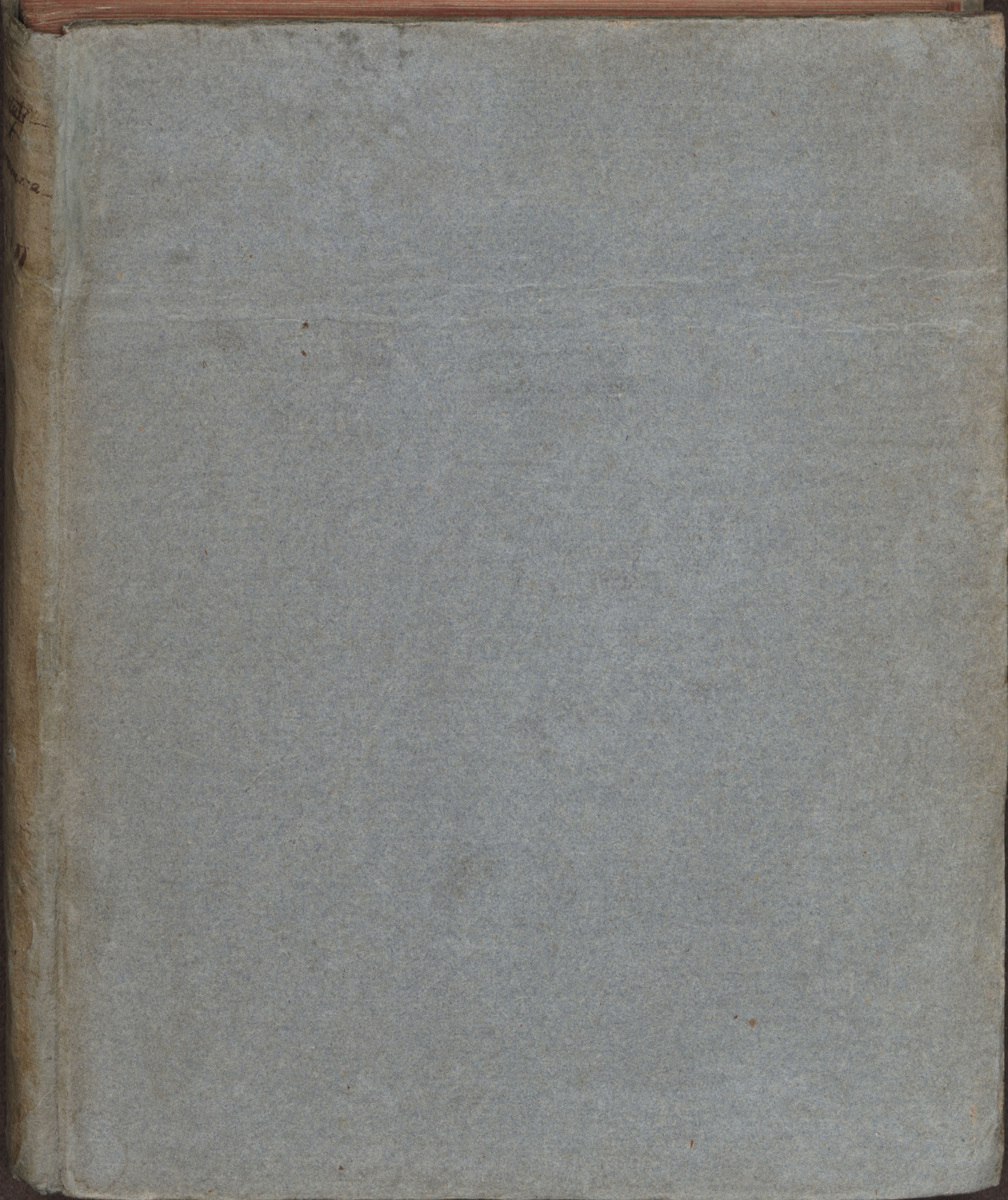
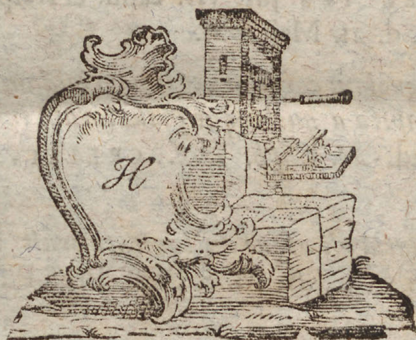

Partim ex auctione liberorum Carrachiana partim ex libra-
ria Hendeliana mihi Halae comparavi volumina sequen-
tia Elbingae compacta.

Cruda materia pro parte
8 gr. per 8 partes. — — 2 th 16 gr
in quatuor volum. ut ligetur — 8

3 Thl.

DISSERTATIONVM
ATQVE
PROGRAMMATVM
CRELLIANORVM
FASCICVLVS I.

CVM IV. TABB. AEN.

HALAE AD SALAM
TYPIS ET SVMTV I. C. HENDEL.
1775.

Index Dissertt. huius fasciculi.

Avertissement.

Unserm Zeitalter, nicht mir, ist es zuzuschreiben, daß die vor einigen Monaten in den öffentlichen Blättern geschehene Anzeige der Ausgabe sämtlicher Crellischen Werke durch die Gebauersche Buchhandlung nicht erfolget ist. Doch kann ich nun mir und allen Liebhabern einer gründlichen Rechtswissenschaft das Vergnügen machen, auf eine andere, für Käufer und Verkäufer vielleicht schicklichere Art, dasselbe Vorhaben zu bewerkstelligen. In dem Hendelschen Verlage soll nach folgendem Plane die ganze Sammlung bemeldeter Werke unter der Aufsicht des Herrn D. Holzhauer allhier erfolgen.

1) Da das Ganze, aus lauter Dissertationen und Programmen besteht, so sollen sie nach ihrem Zeitalter nacheinander fortgedruckt werden. Die lateinisch-poetischen Stücke, die wegen ihrer Schönheit den vorzüglichen Beyfall der Kenner schon längst erhalten haben, sollen in einem eigenen Fascikel den Beschluß machen.

2) Zur Bequemlichkeit des Verlegers sowol als der Abnehmer, wird das ganze Werk, nach der eben angezeigten Ordnung in Fascikel zerlegt, davon jedes ein Alphabeth in 4to enthalten wird; damit einem jeden auch mit einzelnen Fascikeln gedient werden könne.

3) Jede Dissertation behält ihren, doch abgekürzten Titel, und wird durch römische Zahlen mit den folgenden zusammengehängt.

4) Die Seiten und Bogenzahlen laufen demohngeachtet ebenmäßig mit jenen Dissertationszahlen fort, damit der Sammler diese Fascikel zu einem ganzen zusammenbinden lassen könne.

5) Ein solches Fascikel von 4 bis 6 Dissertationen, oder so viel ihrer nach dem Verhältnisse ihrer Stärke zur alphabethischen Bogenzahl können eingebracht werden, soll dem Käufer einzelner Fascikel jeder à 10 Gr. bey dem Verleger zu stehen kommen, es mögen Kupfer darinn vorkommen oder nicht. Und wenn sich Auswärtige mit Colligirung einiger Exemplare oder auch einzelner Fascikel abgeben wollen, so wird auf 10 Fascikel das 11te, und auf 5 die Hälfte des 6ten freygegeben; jedoch wird das Geld an den Verleger zuvor Franco eingesandt.

6) Zween Haupttitel für die zween Theile des ganzen Werks sollen nebst Vorrede, Lebenslauf und 3fachen vollständigen Index der Autoren, der erklärten Gesetze und der Sachen, zuletzt angefertigt werden.

7) Zwischen hier und der Michaelismesse 1776 soll die ganze Ausgabe geendigt seyn; da denn derjenige, welcher schon einige Fascikel an sich gekauft, auf die, zur ganzen Sammlung noch übrigen Fascikel eben die Rechte haben soll, welche der hat, der sie alle auf einmal nimmt, indem keine Veränderung des Preises gemacht werden wird.

Für guten und correckten Druck ist hinlänglich gesorgt, und sollen, wie sich von selbst versteht, alle folgende Fascikel dem jetzigen, davon der zweyte in bevorstehender Ostermesse fertig werden wird, ähnlich seyn. Halle den 1 Merz 1775.

D. J. M. G. Beseke,
Professor in Mietau.

I.

DE ORIGINE ET NATVRA PRAEIVDICIORVM IN IVREIVRANDO EIVSQVE RELAXATIONE.

LIPSIAE, DIE XVIII. APRIL. ANNO MDCCXX.

CAPVT I.

§. I.

Tandem excrescente hominum malitia, multis artibus detorta ad quascunque libidines accommodata fuit, quæ ad continendos in fide & obsequio homines diuinitus concessa erat religio. Hæc, quæ pietatis fons & mater salutis esse debebat ad pariendam omnem felicitatem aptissima, corruptæ voluntatis vitio degenerauit in tegendæ iniquitatis medium. Quærit religionem, sed dum quærit vmbram religionis captat eiusque iacturam facit, superstitio; sanctitatem religionis vbique iactat ratio status, sed euertit eam, & antiqua sua facie destitutam in dominandi instrumentum totam conuertit; scilicet affectandi in alios imperium, & simulandi tamen dominationis arcana, aptius medium non erat, quam finem religionis flectere, & sub conscientiæ nomine in conscientias sibi arrogare imperium. Ita namque fa-

Cum plurima christianæ religionis capita, tum de iureiurando imprimis doctrinam in dominandi instrumentum conuerterunt affectus humani.

cilius videbatur, circumagere & ad obsequium cogere animos, dum tot artes & imposturæ Machiauellisticis sæpe peiores, sub specioso sanctitatis prætextu ipsis insinuabantur, & in quarum iniquitatem nec poterat, nec audebat penetrare superstitio. Quot ad obtinendum hunc scopum omni fere ætate applicata sunt religionis capita! Quot dogmata tam salubriter constituta misere corrupta fuerunt callido eorum consilio, qui tamen & vitæ sanctitate, & morum integritate cœteris longe superiores esse volebant! quorum cum multa sunt, tum ea præcipue, quæ circa Iurisiurandi religionem versatur, doctrina hanc sortem experta est, vt in eam introduxerint affectus humani sententias ad firmandam propriam autoritatem & acquirendum sibi in alios imperium prorsus excogitatas.

§. II.

Sistitur totius argumenti ordo & methodus.

Totam itaque de Iureiurando doctrinam tot erroribus conspurcatam dum suo nitori restituendam mihi sumo, primo quidem ipsam Iurisiurandi Definitionem euoluendam esse, existimo, vt deinde eo facilius genuinam illius indolem & naturam excutere liceat; Hac euoluta, ipsam & iuramentorum, & præiudiciorum, quibus corrupta fuerunt, originem a prima statim infantia repetam, & detectis simul tot sub ea delitescentibus dominii arcanis, in eorum naturam paulo curatius inquiram; tandem ad firmandam dictorum veritatem saniores Conclusiones ex sanioribus Iurisiurandi principiis fluentes, & erroneis aliorum Conclusionibus oppositas adiiciam eo ipso meam doctrinam a tot, quibus aduersariorum opiniones laborabant, difficultatibus vindicaturus.

§. III.

Definitio iurisiurandi, cuius explicatur genus.

Est autem iuramentum actio moralis, qua ad confirmandam rem dubiam Deus inuocatur iustissimus vindex. Actionem moralem esse dico, quia ab homine intellectu & voluntate, actionum moralium principiis, prædito, suscepta ad felicitatis finem dirigitur. Finis enim huius actionis est, facta per maiorem causæ, de qua controuersia agitatur, confirmatio, medium illius deliberata numinis diuini in iustissimum perfidiæ vindicem inuocatio: exinde nascitur summa iuramentorum autoritas & religio, quæ parit in iurante mentis attentionem & horrorem ex agnitione & timore iustitiæ Dei vindicatiuæ rerum humanarum curam gerentis, suæque prouidentiæ contumeliosos pœna grauissima afficientis; atque hæc est causa, quare omni ætate apud omnes fere gentes, etiam eas, quæ vel solo rationis lumine gaudebant, tanta fuit iurisiurandi sanctitas, vt quæ sub eius religione promissa fuerant, sancte seruare, partem suæ religionis haud exiguam esse existimauerint: πρῶτον μὲν εὐσέβει τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς, μὴ μόνον θύων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένων, scribit ad Demonicum ISOCRATES *Oration. I.* Quo etiam spectant aurea carmina, quæ vulgo tribuuntur Pythagoræ, quorum initium:

Ἀθανάτους μὲν πρῶτα θεοὺς, νόμῳ ὡς διάκειται,
Τίμα, καὶ σέβου ὅρκον.

Im-

Immortales primum Deos, vt lege sancitum est, cole & venerare iusiurandum. Proinde ad veritatem dicendam adhortabantur eos, qui iurabant, additis etiam, vt eo maiorem iis horrorem incuterent, dirissimis, quibus suam salutem deuouere cogebantur, execrationibus; sed peierare, quantum sit scelus ethnici eodem rationis lumine edocti in periuros inuehebantur animaduersione seuerissima eorumque peccandi atrocitatem diuinis & humanis legibus eo grauiori pœna dignam esse, iudicabant, quo magis quidem & pietatem in Deum violari, & fidem, maximum humanae societatis firmamentum penitus euerti non sine ratione credebant.

§. IV.

Accesserunt iuriiurando variae solennitates.

Non imprudenti deinde consilio tot ritus atque solennia iurisiurando addi volebant; accommodabantur grauitati huius negotii, nec errabis, si ad augendam magis magisque eius religionem introducta fuisse, dixeris. Omnium sanctissimum apud romanos iusiurandum erat, quod ritu vetustissimo concipiebatur per Iouem lapidem, teste AVLO GELLIO *in Noctibus Atticis Libr. I. Cap. XXI. p. m. 107. vid. not. 5.* Huic proximum, quo ad Deorum aras sacrificio perfecto, ignem & aram tangentes se se obstringebant. Magna tamen est pro gentis atque religionis diuersitate illarum solennitatum varietas; plurimae impietatem sapiunt & superstitiosam in Deos suos atque deastros venerationem; hinc omnes paganorum ritus, quos iuriiurando adiungebant, serie prolixa exponere, non patitur instituti ratio; consulendus ea de re est ALEXANDER ab ALEXANDRO Tom. II. *Dierum Genialium Libr. V. Cap. X. p. 83. seqq.* & qui ex instituto in Dissertatione peculiari de *Iuramentorum solennibus* egit, Vir Doctissimus, IAC. FRIDER. LVDOVICI *Cap. I. §. VI. seqq.* In eorum autem exemplis, qui in sacra scriptura iuramenta praestitisse leguntur, diuersae occurrunt solennitates iuramenta superiorum ab iis, quibus inferiores se se obstringebant probe simul distinguentes. Iurabant manu eleuata superiores, *Genes. XIV, 22.* Inferiores manum imponebant femori eius, qui pro sua autoritate iuramentum exigebat, quo forte recordabantur vel foederis in circumcisione cum Deo initi, vel seminis benedicti, futuri Messiae, ex lumbis Abrahami eiusque posteritatis sua quondam aetate egressuri. Atque hoc ritu Abrahamo, Domino suo, Eleazarum ad ducendam Isaaco vxorem ablegatum, & Iacobo, patri suo, morti iam proximo Iosephum iurasse legimus *Genes. XXIV, 2. 3. seqq. XLVII, 29. collat. Cap. L, 5.* In nostris hodie iudiciis solenne est masculis iurare, eleuatis ad coelum duobus dextrae manus digitis, indice & medio, eosdem vero pectori sinistro imponunt foeminae. His duobus interdum iungitur pollex, ad designandam, vt aiunt, sacrosanctam trinitatem, reliquis duobus corpus & animam significantibus, compressis & intra manum contractis; non raro accenduntur candelae, aperiuntur fenestrae, adiunctis interdum, si id exigat negotii grauitas, vno vel duobus ver-

bi diuini Ministris Dei vindictæ atque pœnæ grauissimæ iurantem, si peierauerit, commonentibus. Reliquas solennitates, quarum multæ sunt, tradunt ICti, & prolixe vna cum illarum interpretatione *Domin.* LVDOVICI in Dissertatione laudata, *de Iuramentorum solennibus Cap. I. §. XXIV. seqq.*

§. V.

Quid de iis statuendum?

Ac sane non contemnendi plane sunt maiorum conatus, qui deliberato consilio tot solennia, tot ritus mox restringendos, mox vero augendos pro grauitate negotii aut dignitate iurantis iuriiurando addiderunt. Sua interdum vtilitate illos gaudere, quotidiana satis comprobatur experientia: itaque tolerari possunt tum demum superstitionis nomine arguendi, si externo hoc ceremoniarum schemate internam iurisiurandi sanctitatem atque religionem absolui, cæca opinione teneantur iurantes: non enim ingrediuntur rei essentiam, sed ab arbitrio & prudentiæ humanæ consilio ita pendent, vt & adesse, & abesse possint, illæsa tamen iuramentorum autoritate & efficacia; interim non vna ratione coërcenda est iudici prudenti deprauata mentis humanæ natura; maxima hominum pars magis flectitur iis, quæ sensus incurrunt, quam ipsa rei virtute & acerbissimis conscientiæ stimulis; accedentibus itaque tot ritibus, tot externis solennitatibus, non raro ad attentionem animique præsentiam excitantur iurantes, iucussoque per varios casus, per tot obiecta horrore, ii, qui omnem numinis diuini sensum internum deposuerunt, rebus sensus externos percutientibus, ad dicendam veritatem ita interdum adducuntur, vt suæ tandem temeritatis admoniti ea, qua decet, deliberatione aggrediantur tanti momenti negotium.

§. VI.

Confirmatur in iureiurando res dubia.

Confirmatur autem iureiurando res dubia, quæ propter casuum, quibus subiacet, varietatem ita dubia est, vt certitudo eius haberi nequeat. Itaque excluduntur, quæ manifesto sensuum nituntur testimonio, & a falsi suspicione ita aliena sunt, vt apud eos, qui sanæ sunt mentis dubitandi locus esse non possit; res autem particulares, singularia hominum facta cum suis circumstantiis sunt ea, quibus firmandis iuramentum inseruit: cum enim in terra deficiunt testes, cum a sola dicentis fide ita pendet rei veritas, vt eam inuestigandi non suppetat aliud ciuile medium, tum demum componenda relinquitur hominum controuersia iuriiurando, quod omni fere ætate apud omnes gentes creditum fuit maximum veritatis & mutuæ fidei firmamentum; sistitur hic omnis humana contradictio, *nullum* enim *vinculum ad adstringend m fidem, iureiurando, arctius esse voluerunt maiores*, ait CICERO *Libr. III. de Offic.* & πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inquit scriptor diuinus ad *Hebræos Cap. VI, 15.* At quamuis iuramentum fidem operetur in hac mortalium conditione vltimam, fidem tamen non operatur infallibilem & certissimam; finis in deferendo iureiurando intentus obtinetur rarissime; dari enim homi-

mi-

mines, qui vero Dei timore destituti eiusque vindictam fronte perfricta contemnentes periurii crimine se se polluere haud verentur, quotidiana proh dolor! hactenus comprobatum fuit experientia. Omnem vero vsum cum non tollat abusus, recte hinc ponitur in iureiurando veritatis summa fiducia; certe omnem pietatis sensum, omnem religionem exuisse, censendus esset, qui Deum omniscium in mendaciorum suorum patronum fraudisque protectorem tam proterue implorare, eiusque vindictæ grauissimæ se suamque salutem deliberato mentis consilio deuouere auderet: eousque temeritatis cum nemo mortalium facile processisse videatur, factum inde est, vt nihil, quo simplici sermoni conciliari queat autoritas, iureiurando, credatur esse potentius.

§. VII.

Inuocandus est in iureiurando Deus & quidem verus.

Hæc autem cum sit iuramentorum ratio, vt per ea conuincendus sit alter rei occultæ veritatis; intima vero explorandi & mentis humanæ abdita inuestigandi facultate non gaudeat intellectus humanus: sua certe natura fluit, conuincendum esse alterum fidei & veritatis per alium, quem fallere, aut vlla ratione circumuenire, quanta quanta sit virtus humana, nulla audere potest. Proinde eum in iureiurando inuocari necesse est, quem vel rationis lumine ducti Deum veneramur omnipotentem & omniscium; penetrat ille in intimiores cordis humani recessus, & πάντα τετραχηλισμένα, nuda atque detecta sunt coram oculis suis: præterea habet ἔκδικον ὄμμα, vindicem oculum, & facultate pollet puniendi profanum mendacem, qui eius sanctitati aduersatur, licet occultum maneat interdum coram hominibus mendacium.

§. VIII.

Non tamen expectanda sunt in iuramento miracula; notatur simul Robertus Sanderson.

Atque hæc pœna quamuis peierantem certissime feriat, non tamen expectandum est, vt præsenti miraculo suam vindictam exerceat, & de iurantis aut veracitate, aut mendacio more plane insolito, præter ordinarium naturæ cursum testetur numen diuinum; eam sententiam, mea opinione satis clare profiteri videtur Anglorum quondam theologus, ROBERTVS SANDERSON, *Libr. de Juramenti promissorii obligatione, Prælection. I. Section. IV.* *p. m. 8.* qui *Deum in iureiurando* ἁπλῶς *& simpliciter in testem, non vero in iudicem aut vindicem inuocari*, atque exinde *iuramentum Dei ipsius testimonium esse*, condendit, & paulo post ad finem *Section. VI. nullam*, ait, *esse maiorem fidem humanam, quam quæ iureiurando per inuocationem diuini nominis quasi de coelo attestata & confirmata est.* Certe non omni iniquitate & superstitionis suspicione hanc opinionem carere, arbitror; quo enim modo, qua ratione testandum & quasi de cœlo, vt ait, testandum esset numini supremo de iurantis aut veracitate, aut mendacio? non nisi per miracula; sed Deum tentare miraculis, &, sublatis ordinariis naturæ legibus, ad viam recurrere extraordinariam, nonne res foret temeraria & christiano homine indigna?

 gna?

digna? An miracula patrando iustissimam suam vindictam manifestabit sapientissimi numinis iustitia, quando miracula postulat, & e re sua fore deprehendit humana temeritas? Non tamen heri aut nudius tertius excogitata fuit hæc doctrina; error est antiquissimus ad nostram vsque ætatem eorum imprimis opera propagatus, quorum miracula in iureiurando expectari intererat. Amplissima vero dabitur mihi in genuinam illius originem & naturam inquirendi occasio, cum rem ipsam de origine & natura præiudiciorum, quæ in iuramenta sese insinuarunt, aggressurus sum; interim ea, quibus Sandersonum notaui, & hic præmonere necesse duxi, cuius quoque errorem diu iam castigarunt Viri doctissimi, SAMVEL PVFFENDORFIVS, & IOHANNES FRANCISCVS BVDDEVS, ille quidem *Libr. IV. De iure naturæ & gentium Cap. II. §.2.* hic autem *Part. II. Institution. theologiæ moralis, Cap. III. Section. V. §. X. pag. 719.* Consideratur itaque Deus in iureiurando vt iudex iustissimus pœnam grauissimam iurisiurandi religionem temere violantibus inflicturus. Hunc enim inuocat, qui iuramento obstringitur & si datam fidem fefellerit, iustitiæ eius vindicatiuæ deliberate suam salutem exponit; hinc quam monstrosum plane peccatum sit periurium, ex dictis facile intelligitur: proinde solet etiam diuina iustitia enormiter læsa ad vindicandam nominis sui gloriam eo maiori pœna afficere periuros, quo maiori audacia sanctissimo eius nomine ad decipiendum proximum abusi fuerunt & in inuocatione illius quæsiuerunt suæ iniquitatis præsidium.

§. IX.

Quid dicendum de iuramentis per falsum Deum?

Optandum modo esset, vt in agnoscendo & colendo vno eodemque Deo omnes ac singuli conuenirent, & per eum, si necessitas postulauerit, iureiurando sese obstringerent! Magna tamen est religionum diuersitas, impia & multis erroribus inquinata est multorum de Deo rebusque diuinis cognitio; sunt ethnici, homines extra ecclesiæ gremium constituti, quos non deploranda satis occupauit suæ religionis superstitio; Deum agnoscunt, sed non vnum, prosequuntur eum cultu religioso, sed cum aliis Deorum figmentis diuiso atque communicato. Iam de variis tot gentium cæcarum superstitiosæ religionis ritibus non sumus solliciti, ille ad nos pertinet, quando ad iusiurandum accedentes ad confirmandam siue assertionum, siue promissionum suarum veritatem suos deastros periurii & mendaciorum vindices esse volunt. Atque vt statim meam exponam sententiam, magnam hoc iuramentorum genus impietatem redolere, imo & omni valore atque obligatione interna carere, nemo facile erit, qui inficias iuerit; impia sunt, quia, qui vero Deo debebatur, rei creatæ defertur honor, sed & irrita simul, si iurans ipse nullam huic diuinitatem tribuit, & per Deum iurat, quem tamen Deum esse, & a quo, si fidem frangit, sese puniri posse, negat. Suo autem valore & efficacia non destituendum erit iuramentum per fal-

falsos Deos præstitum, si iurans ipse erronea conscientia ductus quam soli & vero numini asserendum esse christianus profitetur diuinitatem, eam & diis suis inesse, credit; hos enim Deos, per quos iurauit, vtcunque ex nostra opinione sint falsi, errore tamen excæcatus veros esse putauit, vtque adeo eadem per idola sua iurantem stringat standi promissis obligatio, quam alius sibi impositam esse, animaduertit, cuius quidem solius veri numinis autoritate firmata fuit promissio.

§. X.

An deferre liceat infideli iuramentum per falsum deum? quod affirmatur.

De eo tamen non leuis exorta fuit inter eruditos disceptatio, an acceptare tantum, an vero & deferre liceat iuramentum infideli, quem per falsos Deos iuraturum esse, manifestissime constat? Prius asserit, negato posteriori, Mſ. LA PLACENTE *dans son Traité du Serment Liv. I. Chap. XIII. pag. m.* 107. 108. cui non pauci accedunt eo imprimis argumento ducti, quod in actus idololatrici societatem venire, & infideli, dum per falsos Deos iurare cogitur, in verum quoque Deum grauiter peccandi occasionem præbere videatur, qui ab infideli iuramentum exigere audeat. Nescio tamen, vtrum non magis culpanda sit illorum superstitio, quam laudanda pietas? lubricam satis esse hanc rationem nulloque fundamento innixam, prolixe probauit Vir doctissimus, IEAN BARBEYRAC *in Not. ad Pufendorf. de Jure Naturæ & Gentium Libr. IV. Cap. II. §. 4. pag. m. 458. not. 2.* neque desunt alii, qui errorem huius doctrinæ agnoscentes & acceptari, & sine conscientiæ vulnere exigi posse ab idololatra iuramentum per falsos Deos conceptum, non sine ratione contendunt; est enim adstruenda interdum idolorum cultori fides atque veritas; magnam penes omnes fere gentes iurisiurandi religionem esse, ex iis, quæ in antecedentibus dixi, facile intelligitur; hinc cum non alia supersit expediendi negotii ciuilis ratio, vrgente tandem necessitate grauissima, fides eius adstringenda erit iuriiurando, medio sane vltimo & ex sua quoque opinione ad veritatem aut inuestigandam aut confirmandam aptissimo: hanc veritatem & fidem alter exigit, sibi autem, non vero deferenti aut acceptanti iuramentum tribuat idololatra, quod ex peruerso animi sensu eam firmauerit, eoque ipso Maiestatis diuinæ verique Numinis sanctitati iniuriam intulerit; sua enim solius culpa in errore versatur, neque ignorantia, qua intellectus eius laborat, plane est inuincibilis.

§. XI.

Iurandum est infideli non per alium Deum, quam per eum, quem

Non satis vero est infideli deferre iuramentum, sed ita quoque deferendi illud leges necessitatis exigunt, vt non Deum alium, quam Deum suum, quicunque is fuerit, sit modo ex sua opinione verus, in iureiurando imploret vindicem; sane non laudarem iudicis illius seueritatem, qui idololatram per vnicum christianorum Deum, reluctante nimirum conscientia, iurare negantem, pœnis ad iurandum ideo compellere auderet, ne tantæ impietatis, quam in ve-

rum

credit esse verum. *§.XI.& XII.* rum Deum committit, qui falsum Deum inuocat, sese participem reddere videretur; quis in errantis hominis conscientiam sibi arrogabit imperium? Non potest iurare infidelis, nisi per eum, quem credit esse cultus sui religiosi obiectum; res foret periculosa, iuramentum per verum Deum admittere, quia hunc Deum, per quem iurat, Deum esse, negat. Proinde nec obligatum sese putabit, nec religioni sibi ducet, datam violare promissionem, sine vlla tamen apud suos periurii infamia; ita vero euerteretur finis ab altero intentus, cuius tamen obtinendi causa idolorum cultori iuramentum deferri voluit; omnis ergo efficacia, omnis iurisiurandi obligatio pendet a sola iurantis impressione, quæ incutit ipsi horrorem & timorem diuinitatis, quam suo Deo licet errore deceptus inesse, credit; oritur ille timor ex vindicta, quam in omnes periuros eorumque capita grauissimam exercet huius diuinitatis, sui scilicet Dei iustitia; atque tum demum datam sub tanto pignore fidem necessario seruandam esse, sibi persuadet idololatra.

§. XII.

Proinde examinanda erit iurantis, quam de Deo fouet, opinio, ad eam prudenti consilio accommodanda erit iurisiurandi formula; si per falsum Deum, quem tamen verum profitetur, fidem frangere, rem arbitratur esse leuissimam, in sui iniuriam id factum interpretatur Deus verus, quem acerrimum deinde sentiet religionis contemtor periurii sui vindicem.

§. XIII.

Examinatur conceptus, quem de iureiurando sibi formauit Spinoza. Quod si secundum conceptum, quem de iureiurando sibi formauit BENEDICTVS DE SPINOZA, iurandum est, inuocandus erit Deus nec verus, nec falsus, sed multo magis coërcebitur iurantis fidei frangendæ procliuitas, si per salutem patriæ, per libertatem & supremum Concilium, quam si per Deum iurare iubeatur. Huius rei mentem suam reliquit nobis Spinoza *in Oper. Posthum. Tractat. Politic. Cap. VIII. §. XLVIII. p. 340. Quos,* inquit, *lex iurare cogit, a periurio multo magis cauebunt, si per salutem patriæ & libertatem, perque supremum concilium, quam si per Deum iurare iubeantur. Nam qui per Deum iurat, priuatum bonum interponit, cuius ille æstimator est; at qui iureiurando libertatem patriæque salutem interponit, is per commune omnium bonum, cuius ille æstimator non est, iurat, & si peierat, eo ipso se patriæ hostem declarat.*

§. XIV.

Refutatur Spinoza. Est tamen falsissima hæc de iureiurando Spinozæ idea; magnam equidem huic affinitatem cum iureiurando intercedere, fateor, hoc vero simul asserere audeo, quod satis euictum fuit ab eruditis, hunc iurandi modum, hanc formulam non iuramenti veri & proprie sic dicti, sed iuramenti, vt dicunt, taciti, aut, si velis, contestationis nomine venire, cum res sancta & præcipuo honore habita,

bita, pro fidei datæ securitate tanquam pignus a iurante deponitur. Atque huic imprecatur pœnam diuinam ille, qui iurat, & si ad mentem Spinozæ applicaueris, Deum implorat vindicem, vt in patriæ, in supremi Concilii salute ac libertate, rebus sibi longe chariffimis suam vindictam exerceat; ita vero alios, quod est contestationis natura, non autem seipsum Dei iustitiæ exponit, in quo tamen essentialis vere consistit iurisiurandi ratio; sed & quare pœnarum grauitas, quæ in propriam iurantis, si peierauerit, salutem diuinitus sancita fuit, in aliorum sæpe innocentissimorum capita deriuanda sit, non video? iis enim, qui plane non peccarunt, adeoque nec pœnæ, quam sua solius culpa sibi contraxit periurus, participes facti fuerunt, Deum tamen imprecari velle iratum, nonne id foret contra æquitatis & iustitiæ leges, nonne summa iniuria? Propria vita deuouenda est iræ diuinæ, inde excitatur in iurante mentis attentio, oritur horror, & a periurio multo magis cauebit, quia hanc pœnam, quam in iuramento deliberate implorauit, ob proprium peccatum in suam quoque, non in aliorum salutem a Deo statutam esse, nouit. Propria enim salute si non flector aliorum certe salute non flectar.

§. XV.

Hæc autem iuramenta indigna plane sunt iuramentorum nomine, quæ per creaturas vilissimas a veteribus hinc & inde concepta fuisse, leguntur; ita Socratem iurasse ferunt per canem, per anserem & platanum, Zenonem per capparim, auctore DIOGENE LAERTIO *in vita Zenon. Libr. VII. Segm. 32. p. m. 385. conf.* MENAGII *Notas*, quibus illustrauit Diogenem Laërtium *Libr. II. Segm. 40. pag. 92. & Libr. VII. Segm. 32. p. m. 277.* nec non PHILOSTRATVM, quem refert Menagius *l. c.* Religiosissimum quoque erat amatoribus iurare per dulce osculum, per fulgentes oculos; hinc OVIDIVS: *Examinantur iuramenta per creaturas leuissimas saepe praestita.*

Perque suos illam nuper iurasse, recordor,
Perque meos oculos; & doluere mei.

ait *Libr. III. Amorum, Eleg. 3.* Scilicet iurabant per eos, non vt per Deos, sed ne per Deos iurarent. Impium tamen foret & absurdum imitari hæc iuramenta, quæ dum salutem nostram & felicitatem æternam non attingunt, in iuramentorum vere sic dictorum numerum referri nequeunt. Sunt lusus, sunt ioci spectantes ad μωρολογίας christianis a Saluatore suo seuerissime interdictas.

§. XVI.

Longe vero magis a christianæ religionis sanctitate alieni esse videntur ii, qui solum quidem numen diuinum eiusque vindictam in iureiurando inuocandam esse, agnoscunt, iurisiurandi tamen religionem vsu quotidiano profanant, neque quid agant, deliberate satis perpendunt. Certe non satis mirari possum, qui fieri queat, vt illotis, quod aiunt, manibus aggrediantur plurimi nostra *Iurandi in sermone quotidiano cacoëthes.*

ætate tanti momenti negotium; dictum fuit in antecedentibus, in magna rerum incertitudine cum non aliud supersit veritatis inuestigandæ medium, iuramentum esse veracitatis arrham, & quod communi gentium consensu habitum fuit maximum fidei humanæ firmamentum; adeo tamen inualuit penes quosdam iurandi cacoëthes, vt non sine exiguo aliorum scandalo in ornamentum quasi orationis adhibere iuramenta, laude maiori quam impietate receptum sit; sunt, quos aut ira æstuantes, aut aliis corruptæ voluntatis affectibus agitatos magnum & iuramentorum & execrationum sæpe dirissimarum numerum in nominis diuini opprobrium, in suam vero & aliorum perniciem eructare audies, atque id quidem eo maiori mentis audacia, quo certiores eas suæ autoritatis indices esse, somniant. Quis peccati huius atrocitatem agnoscit? Conqueruntur de tanta cordis humani leuitate viri cordatiores; hinc largiori quoque mensura & quasi cum fœnore in eos redundabit Numinis supremi vindicta, qui tam proterue, nulla id exigente necessitate, misericordiæ eius renunciare haud sibi ducunt religioni, cumque temeritatis suæ admoniti ipsi non raro nesciunt, quid effutiuerit lingua, clare docent, quanta sit mentis leuitas, quanta sanctissimi nominis diuini profanatio.

§. XVII.

Iuramentorum diuisio.

Cœterum ex iuramentorum fine, cui inseruiunt in vita ciuili, non inepte eorum diiudicanda erit diuisio; vnus est iurisiurandi finis, sed ad diuersa respicit; hæc diuersitas est diuisionis fundamentum. Sanciuntur ab hominibus pacta, promittuntur futura, additur iuramentum, vt seria magis reddatur promittentis fidei seruandæ voluntas; interdum eruenda est veritas, confirmanda est circa factum illiquidum alicuius assertio, & cum, omni deficiente aliorum testimonio, a sola dicentis fide pendet causæ veritas, rursus finienda relinquitur iuriiurando mutuo agitata inter dissentientes controuersia; prioris generis iuramenta, quibus certiora redduntur futura, iuramenta dicuntur *Promissoria*, posterioribus, quæ circa inuestigandam aut præteritorum, aut præsentium veritatem versantur, *Assertoriorum* nomine venientibus. Reliquas iuramentorum species, quæ ex ICtorum Romanorum diuisionibus ortæ fuerunt, prolixe persequuntur Iurisprudentiæ particularis interpretes; magnus earum est numerus, essentia vero non differunt, sed originem suam debent diuersis, vt aiunt, relationibus, omnes tamen ad duas has species referri posse, docet Vir Illustris, THOMASIVS *Libr. II. Jurisprudent. Diuin. Cap. IX. §. 13. pag. m. 256.*

§. XVIII.

Examinatur doctrina Roberti Sandersoni,

Non vero curamus illas subtilitates in quas præter necessitatem in hac doctrina versando dilapsus est ROBERTVS SANDERSONVS *in Tractat. de Juramenti Promissorii Obligatione, Prælection. I. Section. XIV. p. 25. seqq. conf. Prælection. VII. Section. I. p. 207. seqq.* Peculiare est discrimen, quod

circa

circa veritatem vtrique iurisiurandi speciei arctissimo iungendam vinculo deprehendisse sibi videtur. Vnam veritatem, quæ est *de præsenti*, inesse, contendit iuriiurando Assertorio, duplicem Promissorio, *de præsenti* alteram, alteram *de futuro*. Suam firmauit sententiam multis verborum ambagibus, sæpius in obscuritates incidit, inde lectori tædiosus. Doctioribus diiudicandum relinquimus, an iuramentorum religioni aliquid detraxisse dicendus sit, qui præter vnam veritatem sed pro obiectorum, circa quæ occupatur, diuersitate non vno nomine venientem, aliam non dari asserere audeat? Absint modo in iurante reseruationes, quas vocant, mentales, absurdæ cauillationes & interpretationes ineptæ, quæ finem iurisiurandi impie eludunt. Animo sincero accedat, qui ad iuramentum accedit. Certe si oris professioni respondet cordis conditio, si veritatem vnicuique iuramentorum speciei congruam, ea, qua decet, ratione pronuntiauit, omnibus viri boni & sui officii partibus iurantem satisfecisse, nemo vnquam facile negauerit.

qui circa veritatem vtrique iuramentorum speciei congruam peculiare quid deprehendisse sibi videtur, & refutatur.

§. XIX.

Sunt vero leues, quos notaui, Roberti Sandersoni errores, neque digni quibus diluendis vlterius inhæream. Plures & maiores longe mihi sistentur, cum post ea, quæ in genere de iureiurando dixi, rem ipsam aggressurus in eorum præiudiciorum naturam inquiram, quæ ingrediuntur iuramentorum essentiam, tantæque corruptionis causam dederunt, vt erroneas inde promanantes conclusiones haud euitare potuerint Viri doctissimi: res operose excutienda est, hinc reseruanda capiti secundo, quo & de origine & de natura eius amplissima dabitur mihi differendi occasio.

Conclusio capitis primi.

CAPVT II.

DE ORIGINE ET NATVRA PRAEIVDICIORVM IN IVREIVRANDO EIVSQVE RELAXATIONE.

§. I.

Nulla vnquam tam præclare excogitata, nulla tam salubriter constituta fuit doctrina, cui non caliginem offundere eiusque veritatem variis artibus labefactare auderet hominum improbitas. Atque exinde nascuntur errores & præiudicia, quibus maxima hominum pars ita laborat, vt dum rem ipsam non satis accurate perpendit, non tam veritate & ratione regatur, quam aliorum au-

Corrupta fuerunt iuramenta ex quo iis abuti cæpit ratio status.

ctoritate & opinionibus; nulli errores in intellectum magis exercent suum imperium, & ad omne obsequium flectunt voluntatis humanæ libertatem; nulla præiudicia ad alendos in errore animos apta sunt magis & idonea, quam ea, quæ sanctitatem religionis iactant & sub specioso pietatis prætextu sese insinuant. Proinde fit, vt vel plane nunquam vel rarissime agnoscantur, suos vbique habeant patronos, dum in eorum iniquitatem penetrant paucissimi. Atque hæc sors hæc fata fuerunt iuriiurando, ex quo ad firmandam propriam autoritatem iureiurando abuti cœpit ratio status, & veluti nemini mancipata regnauit; tot sub eo delitescebant conceptus, qui magnam quidem pietatis speciem præ se ferre videbantur, sed ad primam suam originem reuocati nihil sapiebant, præter iniquitatem eorum, qui sub religionis schemate suos affectus occultabant atque regnandi libidinem. Ita vero plane corrumpebatur tot accedentibus erroribus nouos rursus errores parientibus, & antiqua sua facie tota tandem destituebatur iuramentorum doctrina. Hæc vt repurgata suæque sanitati restituta appareat, separanda sunt naturalia & res ipsa a corruptelis atque commentis, quæ fraude humana accesserunt, indaganda est genuina iuramentorum natura & origo; hac enim excussa, longe facilius constabit, quot ad corrumpendam eius veritatem errores excogitauerit ratio status, quos deinde maiori simplicitate quam malitia ad nostram vsque ætatem propagauit superstitio.

§. II.

Sistitur iuramentorum origo. Scilicet non cœperunt iuramenta, simul ac esse cœperunt homines, longe recentiora sunt hominibus; ii enim in concreatæ integritatis statu constituti & imagine diuina adhuc condecorati veritatis adeo erant amantes, vt iureiurando sibi fidem conciliare, primum fuisset ac manifestum infirmitatis humanæ argumentum. Non diu tamen durabat felicissimus ille protoplastorum status, sed excidentes propria sua culpa tanta felicitate sese reddebant indignos; multiplicabatur & crescebat post lapsum genus humanum, pessimis vero hominum affectibus indies incrementa maiora capientibus; hinc cum ea paulo post esset ingeniorum peruersitas, vt perfide inter se agere, pacta violare fidemque mutuo sibi datam turpiter fallere non amplius duceretur religioni, periculosum tandem erat, nudis ac solis eorum promissionibus niti, qui omnes sinceritatis & mutui amoris officiorum erant immemores; media huic malo quærere, extremæ necessitatis res erat: itaque maioris cuiusdam autoritate verba sua firmare incipiebant; exigebant a se inuicem iuramenta, an forte grauitate pœnarum, & acerbissima, quæ in iureiurando *manifeste* inuocanda erat, iudicis supremi vindicta, ad fidem eo maiori religione seruandam adstringi possent hypocritæ? Atque hoc ipso effrenatæ multorum libidini frenæ iniecturos se esse, sperabant, cum nemo eousque temeritatis facile processurus fuisse crederetur, vt ineuitabilem numinis diuini vindictam tanta temeritate in suæ salutis detrimentum prouocare ausurus esset.

§. III.

§. III.

Exponuntur iurisiurandi principia.

Acceſſiſſe hoc veritatis pignore egregium ſermoni ſimplici firmamentum, facile conſtat, dum humanam fidei frangendæ audaciam coërcebat internus pœnæ diuinæ metus, quæ longe grauior expectanda erat ei, qui fidem iureiurando firmatam ſeruare, quam qui nudæ tantum promiſſioni ſtare detrectauerat. Exinde vero non ſequitur, nouam plane atque peculiarem acceſſiſſe obligationem, aut validum reddi potuiſſe iureiurando actum pietatis & iuſtitiæ leges egredientem atque adeo ſua natura inualidum. Ea eſt iuramentorum indoles, vt pactum ſupponant & obligationem ex pacti valore ſecundum iuris naturæ principia neceſſario nexu fluentem; huius naturam ſequitur natura iurisiurandi; quod ſi enim ad pactum firmandum acceſſit, ex pacti quoque valore iurisiurandi valorem pendere, neceſſe eſt. Ceſſante itaque priori, quæ pactorum eſt, obligatione, poſteriorem quoque, quæ eſt iuramentorum, obligationem ceſſare, manifeſta eſt ex iis, quæ dixi, concluſio. Agnouerunt huius doctrinæ cum rei natura conuenientis veritatem Viri doctiſſimi, & de totius moralis philoſophiæ incrementis inſigniter meriti, e quorum numero adduxiſſe, ſufficiat PVFENDORFIVM in ſuo de *Jure Naturæ & Gentium* opere, *Libr. IV. Capit. II. ſſ. 6. & ſſ. 11.* IEAN BARBEYRAC *ad Pufendorf. pag. m. 461. num. 2.* THOMASIVM *in Inſtitution. Jurisprudent. Diuin. Libr. II. Cap. IV. ſſ. 14. 25.* TITIVM *in Obſeruation. ad Pufendorf. de Officio Hominis & Ciuis, Obſeruat. 264. 265.* BVDDEVM *in Inſtitutionib. Theologiæ Moralis, Part. II. Cap. III. Section. V. ſſ. 12.* nec non BEYERVM *in Delineation. Jur. Diuin. Naturalis Cap. XIIX. ſſ. 44. 45.*

§. IV.

Corrupta fuiſſe dicuntur præiudiciis & erroribus hæc principia; in genere indicatur corruptionis origo, quæ ab illa imprimis ætate deducitur, qua extendi cœpit quia fori eccleſi-

Optandum modo eſſet, vt ad noſtram vsque ætatem illo quidem nitore, facie incorrupta nullis contaminata erroribus perueniſſet huius doctrinæ veritas; ſed quæ eſt moralis philoſophiæ pars, quam ad ſuas cupiditates flectere non auſi fuerunt homines? Relinquebant fere omnes quorum intererat, genuinum hunc iurisiurandi conceptum, excogitabant vero alium hactenus inauditum & cum rei natura minus conuenientem eo maiori tamen feruore defendendum, quo magis accommodatus erat eorum ſtatui. Certe non errauero, ſi tum demum tot inſolitas nulloque fundamento innixas de iureiurando opiniones auditas fuiſſe, dixero, cum iurisdictionem ſuam, quam Imperatorum benignitate exercebant, amplificaturi totam iuramentorum cognitionem omnesque cauſas iureiurando firmatas ſub ſacro prætextu ſuæ ſolius cognitioni in proprium fauorem vindicare cœperunt ſeculorum priorum Clerici; non excuſandi erant ab omni iniquitate conatus, quos audebant non vna quidem eademque ætate, ſed temporis progreſſu, poſt ſeculorum quorundam decurſum ad eam autoritatem euecti; in tantæ itaque poteſtatis primam ſtatim originem inquirere ideo neceſſe duco,

astici autoritas. quia hanc corrumpendæ huius, quam proposuimus, veritatis causam & occasionem dedisse, ex dicendis manifestissime constabit.

§. V.

Agitur de distinctione, qua duo vulgo constituuntur christianorum genera, clerici & laici. Semper singulare quin affectasse illius æui ecclesiasticos, ignotum esse non potest euoluenti seculorum priorum historias. Ac primo quidem cognitum esse cœpit τῦ κλήρυ siue Cleri nomen, quod proprium atque peculiare sibi faciebant personæ ecclesiasticæ, vniuersa tamen ecclesia totoque fidelium cœtu in sacra scriptura hoc nomine veniente, quod diserte probat CASPAR. ZIEGLERVS *in Not. & Animaduersion. ad Lancellot. Institut. Jur. Canonici Libr. III. Tit. II. §. 12. pag. m. 698.* & PETRVS μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων ait, *1. Epist. Cap. V, 3.* Orta vero exinde fuit antea insolita neque hodie omnibus probata distinctio, qua duo vulgo constituuntur christianorum genera, Clericorum nempe & Laicorum: magno conatu eam defendit & a Deo ipso hoc Clericorum a reliquis Ecclesiæ membris discrimen profectum esse, contendit, Illustris Parisiensis Episcopus, PETRVS DE MARCA *in Dissertatione peculiari: de discrimine Clericorum & Laicorum ex Jure Diuino,* quæ accessit operi eius: *De Concordia Sacerdotii & Imperii, siue de Libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ pag. 285.* Sed Clericus erat Petrus de Marca, itaque clericorum ea in re vindicare prærogatiuas, sui ipsius intererat; exhibuerunt vero genuinam illius faciem Viri doctissimi; eam iam olim reiecerunt CENTVRIATORES MAGDEBVRGENSES *Centur. III. Cap. VII. pag. m. 128.* quibus accedit Vir celeberrimus, IVSTVS HENNING. BOEHMERVS *in Dissertationibus Juris Ecclesiastici antiqui ad Plinium secundum, & Tertullianum Dissertat. VI. p. 316.*, qui per duo priora secula vsque ad Tertulliani tempora huius denominationis vestigia non occurrere prolixe probat *pag. 328. seqq.* id quod etiam egregie confirmat Vir Illustris, FRIDERICVS SPANHEMIVS, qui cleri & clericorum distinctionem a Laicis, ætate Tertulliani iam Montanistæ, sub initia tertii seculi receptam fuisse, docet *in Historia Ecclesiastica Noui Testamenti inserta Tom. I. Oper. Secul. II. n. 5. §. 2. pag. m. 633.* Sed Cæsari Baronio hoc clericorum a laicis discrimen cum ipsis Apostolis natum esse, contendenti docte respondet CHRISTIANVS KORTHOLTVS *Disquisition. Anti-Baronian. Disquisit. V. §. 4. p. 151. seqq.*

§. VI.

Exponuntur prærogatiuæ clericorum præ laicis. Progrediente vero ætate magis ac magis concessa fuit clericis hæc, qua laicis opponuntur, differentia & ad eos vnice applicata, qui sacris ecclesiæ rebus erant præpositi; iam eorum labor erat primarius, vt indies excœcarentur laici, quo minus surgenti ecclesiastici ordinis autoritati sese opponerent, atque id quidem multo facilius obtenturos se esse, sperabant, si ordinis huius prærogatiuas

ga-

gatiuæ inter præcipua referrentur christianæ religionis capita: itaque clericos euehebat pietatis præſumtio; eorum enim vitam longe ſuperiorem, ſanctiorem & a laicorum viuendi ratione ſecretam eſſe, perſuaſum fuerat aliis, ſimplicitate vero maiori, quam veritate; clericorum fortunam promouebat, quod in intimiores eruditionis ac ſapientiæ receſſus penetraſſe crederentur, ſed laici erant carnales, eorumque mentes occupauerat cæcitatis mater, ſuperbia *vid.* CENTVRIATORES MAGDEBVRGENSES *l. c. pag. 128.* Hæc ſibi ſumebant clerici, vbique præualere debebat eorum præ laicis prærogatiua, qui contradicere audebat, hæreſeos poſtulatus duriſſimum ſentiebat autoritatis eccleſiaſticæ effectum.

§. VII.

Affectabant iurisdictionem propriam et Imperium ſacrum eccleſiaſtici, imprimis in Synodis & Conciliis Seculo poſt Chriſtum natum ſecundo & tertio celebratis.

Hac introducta credendi ſeruitute, eo iam tendebant eccleſiaſticorum conatus, vt eorum poteſtas, quæ, conſentiente tota eccleſia, ipſis interdum conceſſa fuerat, in iurisdictionem, quam vocant eccleſiaſticam & a ſeculari diuerſam coaleſceret, atque adeo ſupremum tandem attingerent ſuæ autoritatis faſtigium. Rem affectabant Chriſti & Apoſtolorum præceptis minus accommodatam & magna difficultate laborantem, nullam tamen prætermittebant occaſionem adſpirandi ad tantam magnitudinem, quantam deinde conſecuti fuerunt & aſſequendi ſuum imperium. Docte & egregie de origine & incrementis iurisdictionis eccleſiaſticæ loquuntur Excellentiſſimus IOANN. GEORG. REINHARDVS *in Tractatu de Jure Principum Germaniæ, cumprimis Saxoniæ circa ſacra &c. Cap. I. ſſ. 20. ſeqq. p. 30.* & Abbas doctiſſimus, Chriſtianiſſimi Regis Confeſſionarius, MR. FLURY in *Præfatione*, quam præmiſit *Tom. XIX. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ*, nec non SAMVEL BASNAGE in Diſſertatione ordine quarta, *de Tribunali Eccleſiaſtico*, quæ acceſſit *Tom. II. Annalium Politico-Eccleſiaſticorum pag. m. 491.* Primis namque temporibus concreditum fuerat totius Chriſtianæ Eccleſiæ Regimen Sacerdotibus & Epiſcopis & ab eorum arbitrio pendebant cauſæ eccleſiaſticæ; quantaecunque vero eſſet epiſcoporum poteſtas, ſuos tamen habebat limites atque ſubordinata erat totius eccleſiæ iudicio. Laborabant quidem, præprimis in conciliis ſeculo poſt Chriſtum natum ſecundo & tertio celebratis ſæpius cogitabant de extendenda hac iurisdictione eccleſiaſtica, publicis tamen legibus & principum fauore nondum firmata fuerant hæc Conciliorum Decreta & Canones; ethnici erant Imperatores, qui, agnita nondum chriſtianæ religionis ſanctitate, vniuerſum chriſtianorum cœtum &, qui huic præpoſiti erant, eccleſiæ Miniſtros angebant diriſſimis perſecutionibus.

§. VIII.

Seculo IV. ſub Conſtantem

Adſpirante vero Seculo IV. ad dignitatem Imperatoriam Conſtantino Magno, ceſſabant perſecutiones grauiſſimæ, omnem vero pacem atque tranquillita-

tem

tini Magni imperio euehebantur ad dignitates amplissimas episcopi, obtinebant priuilegia & immunitates publicis legibus firmatas, quod probatur ex Codice Theodosiano & Eusebio.

tem cum illius imperio ortam sibi esse, videbat christiana religio. Leges, quas in perpetuam christianorum ignominiam & afflictionem sanxerant illorum hostes, antecedentes Imperatores, antiquandas & abolendas prorsus esse putauit, nouas vero condidit, suæ in christianorum sacra voluntatis atque fauoris indices; iam assurgebat Episcoporum autoritas, crescebat eorum potestas, quæ hactenus circumscripta fuerat limitibus arctissimis: principem enim habebant clementissimum, qui euehebat Episcopos ad dignitates amplissimas, multis præterea immunitatibus ac priuilegiorum vsu felicitatem eorum promouebat, atque vt sancta & incorrupta manerent, seuerissime iubebat publicis legibus, leges confirmabat legibus, constituta quoque in eos pœna seculari, qui hæc priuilegia & immunitates ordini ecclesiastico sua solius benignitate concessas vlla ratione violare auderent; prostant huius rei Constantini de Clericorum & Ecclesiarum immunitatibus edicta, quae inserta sunt CODICI THEODOSIANO *Libr. XVI. Tit II. de Episcopis, Ecclesiis & Clericis: Leg. 1. 2. 5. 6. 7.* Quod etiam loco non vno aperte profitetur scriptor Constantino coaeuus, EVSEBIVS *Libr. X. Histor. Ecclesiastic. Cap. VII. pag. m. 322.*, qui exhibet Imperatoris ad Anulinum proconsulem epistolam, qua cunctos ecclesiarum Praesides ab omnibus publicis functionibus immunes esse, praecipiebat.

§. IX.

Ab eodem Imperatore impetrabant iurisdictionem propriam & forum ecclesiasticum publicis legibus munitum, quod probatur ex Sozomeno et Eusebio.

Non vero hic subsistebat, sed noua indies adiiciebat Imperator tot immunitatibus suae clementiae argumenta; aucto enim eorum numero, qui christianae religionis veritatem confitebantur, conferebat quoque Episcopis desideratam hactenus tanto conatu iuris dicendi potestatem amplissimam; sua praeterea autoritate firmabat Canones & Decreta, quae in antecedentibus conciliis episcopi statuerant in nascendae iurisdictionis ecclesiasticae fauorem sub nouo AVDIENTIAE nomine ipsis a Constantino tandem concessae. Iam licebat litigantibus, qui causam habebant controuersam, relicta Maiestate ciuili, adire episcoporum iudicia, eorum vero sententiam aliorum iudicum sententiis praeualere atque tam firmam esse iubebat, vt nec arte eam infringere, nec aliam ex Imperatoris aula expectare debuerit iudicatus. Fidem huius rei certissimam nobis facit SOZOMENVS *Libr. I. Histor. Ecclesiasticæ Cap. IX. p. m. 413.* qui *omnes*, inquit, Interprete HENRICO VALESIO, *vbique Clericos immunitate donauit, lege hac de re specialiter data; & litigantibus permisit, vt ad episcoporum iudicium prouocarent, si magistratus ciuiles reiicere vellent, eorum autem sententia rata esset, aliorumque iudicum sententiis præualeret, perinde ac si ab imperatore ipso data fuisset, vtque res ab episcopis iudicatas rectores prouinciarum eorumque officiales executioni mandarent: postremo vt conciliorum decreta firma & inconcussa essent.* Eadem fere habet, qui Constantini vitam descripsit, laudatus modo EVSEBIVS *Libr. IV. Cap. XXVII. p. 445.*

p. 445. qui episcoporum, ait, *sententias, quae in conciliis promulgatae essent, autoritate sua confirmauit, adeo vt prouinciarum rectoribus non liceret episcoporum decreta rescindere. Cuiuis enim iudici praeferendos esse Sacerdotes Dei*, eodem interprete HENRICO VALESIO.

§. X.

Non renitebantur posteriori aetate huic regimini ecclesiastico, qui post Constantini mortem Imperii gubernaculis praesidebant, sequentes Imperatores, sed eodem, quo Constantinus, fauore prosequebantur personas ecclesiasticas; firmabant priuilegia in clericorum fauorem concessa, immunitatibus adiiciebant immunitates ab omnibus omni aetate sub sacrilegii poena custodiendas: quae autem de episcoporum iudicio & iurisdictione ecclesiastica, testibus EVSEBIO & SOZOMENO, statuta fuerant ab antecessore glorioso, omnia haec sancta & illibata esse volebant sub poena seculari grauissima publicis legibus, quae continentur in CODICE THEODOSIANO perpetuis illustratae Viri doctissimi IAC. GOTHOFREDI commentariis; haec enim tenebat seculi illius Imperantes de sanctitate episcoporum persuasio, iudicia eorum sinceritate & iustitia aliorum iudicia superatura esse, itaque indulgendum esse aliquid sacris eorum conatibus, ob tanta eorum in christianam rempublicam merita. Ita deinde factum, vt publica tandem autoritate niterentur episcoporum iudicia, atque hoc modo forum haberent tot priuilegiorum & immunitatum vsu ornatum & ad examinandas litigantium controuersias maxime opportunum. Augebat praeterea dignitatem illius atque incrementa, quod ipsi episcopi, si quando partes reorum sustinerent, a magistratus secularis cognitione exemti conueniendi & accusandi essent coram episcopali iudicio; quod aperte testatur Imperatoris Constantii, Constantini filii, lex publica edita anno post seculum tertium *LV.* ordine *XII. Codicis Theodosiani, de Episcop. & Cleric.* cuius fauore causas episcoporum & contra eos querelas non ad seculare iudicium, sed ad alios potissimum episcopos deferendas esse constituebat, eodem fere modo, quo Valentinianus, Imperator, Clericos AVDIENTIAE EPISCOPALI reseruari iubebat, iuxta *Legem XLVII. Cod. Theodosiani de Episcop. & Cleric. ann. 425.*, fas non esse, ratus vt temporalium potestatum subderentur arbitrio, qui sacris ecclesiae rebus essent initiati.

Quae Constantinus M. in episcoporum fauorem constituerat, omnia sancta & illibata esse iubebant sequentes post eum imperatores prohibentes simul ne ad forum seculare traherentur personae ecclesiasticae, quod probatur ex Codice Theodosiano.

§. XI.

Interim non extendendus erat legum illarum fauor in brachii secularis iniuriam; exemti erant a foro publico episcopi, non vero omnem maiestati ciuili in causas episcoporum cognitionem denegasse, neque ipsi suam in eos potestatem iure diuino sibi concessam abdicasse dicendi sunt illa aetate Imperatores; ne igitur, quae distincta esse debebant, imprudenti confusione coirent, causas & delicta episcoporum ecclesiastica a causis criminalibus communibus diu iam se-

Exemti tamen erant a fori secularis autoritate ecclesiastici modo in

causis ecclesiasticis, non siani, vero in criminalibus. Nominantur simul causae, quae reseruatae fuerunt illa aetate publicis legibus cognitioni fori ecclesiastici.

separauerat Gratianus lege publica *anni 376.* quae est *XXIII. Cod. Theodo-* de Episcopis; illis diiudicandis patere permisit forum ecclesiasticum, in his conueniendi erant episcopi coram iudice seculari, cuius autoritatem agnoscere tenebantur, non obstante, quod erant episcopi. Sit vero ita, subiectum adhuc fuisse potestati ciuili ordinem ecclesiasticum, quis ideo magnam illo iamiam aeuo forum ecclesiasticum iuris dicendi potestatem obtinuisse negauerit? Omnia enim, quae ad sanctitatem religionis pertinebant, pertinebant ad episcopos *iuxta Legem I. Tit. de Religion. Cod. Theodos. collat. Lege III. de Episcop. iudicio.* Leuia ecclesiasticorum delicta, ex quibusdam dissensionibus ad religionis obseruantiam spectantia, nec non morum ecclesiasticorum causae subiacebant episcopali iudicio; ipsa tandem Laicorum negotia, praeeunte tamen compromissi vinculo, non sine Imperatorum consensu reseruata erant foro ecclesiastico, *ex Lege VII. Cod. de Episcop. Audient.* Quis ergo vacuum & inane illud fuisse dixerit? Tot sane & tanta haec erant, quae potestatem episcoporum & fori ecclesiastici dignitatem supra seculi illius conditionem mirifice euehebant.

§. XII.

Priuilegia, immunitates & forum ecclesiasticum imperatorum benignitate ipsis concessum confirmabant Synodorum & Conciliorum Decretis, quod probatur ex actis conciliorum.

Quam itaque Imperatorum benignitate publicis legibus munitam impetrauerant iurisdictionem ecclesiasticam, totis viribus eam retinuerunt, summamque huic firmandae operam dederunt in Synodis atque Conciliis, quae magno illa aetate numero celebrata fuerunt. Hic sane causam habebant & occasionem egregiam sibi prospiciendi episcopi, neque eam praetermisisse dicendi sunt. Qui ACTA CONCILIORVM euoluit, si pro vlla vnquam re, certe pro conseruandis clericorum immunitatibus nec non foro ecclesiastico summo feruore maximoque conatu pugnatum fuisse, fatebitur. Quot sunt decreta, quibus pœna statuitur in clericos, qui, relicto iudice ecclesiastico, causam suam deserre auderent ad seculare iudicium? Quot sunt canones, qui potestati ciuili clericum ad iudicia publica trahenti, aut iniuriam huic inferenti sine consensu sui episcopi minantur disciplinam ecclesiasticam & pœnam canonicam? Media certe durissima, quibus opus esse putabant conciliorum Patres, vt sua constaret foro ecclesiastico auctoritas. Manifesta haec erunt, quae dixi, si euoluis concilium Carthaginense III. quod insertum est *Tom. I.* COLLECTIONIS REGIAE MAXIMAE CONCILIORVM *post Philippi Labbei & Gabrielis Cossartii e Societate Iesu labores XII. Tomis editae studio & cura* IOANNIS HARDVINI *Societatis Iesu Presbyteri, Canon. IX. pag. 962.* Concilium Chalcedonense *Canon. IX. Tom. II. p. 606.* Concilium Arelatense II. *Canon. XXXI. Tom. II. pag. 775.* Concilium Andegauense, *Can. I. Tom. II. p. 778.* Synodum Autisiodorensem, *Canon. XXXV & XLIII. Tom. III. p 446.* Concilium Matisconense I. *Canon. VII. VIII. Tom. III. pag. 452.* Concilium Matisconense II. *Canon. IX. Tom. III. pag. 462.*

Ver-

Verba huius decreti sunt durissima, quo sub Anathemate prohibentur seculares, nequid in episcopos decernerent, quod etiam extenditur ad reliquos clericos *Canon. immediate sequent. X. pag. 463.* Non nego tamen cum doctissimo ZIEGLERO *Libr. de Episcopis Cap. XXX. p. m. 865.* correctum fuisse hoc decretum aeuo posteriori, cum deferbuisset impetus ille & studium αὐτονομίας, atque pristina tum reuocata fuisse Patrum decreta in concilio Parisiensi V *Canon. IV. Tom. III. Coll. Reg. Max. pag. 552.* nec non in concilio Remensi *Canon. VI. & XVIII. p 572. 573.* Quis ergo assurgentem episcoporum potestatem comprimere ausus fuisset, quam Imperatorum legibus & conciliorum decretis sub poena ciuili & disciplina canonibus recepta munitam habebant?

§. XIII.

Quae fori ecclesiastici conditio fuerit, extincto Occidentali Imperio, post Barbarorum irruptiones, in Italia primo quidem sub Ostro-Gothorum, deinde sub Iustiniani Imperio vsque ad tempora Longobardorum.

Sua tamen fata, suas mutationes expertum fuisse in Occidente episcopale iudicium, negare non poterit, qui Seculi V. vsque ad VIII. monumenta historiarum paulo curatius introspexerit; scilicet ad incitas fere redactum Barbarorum incursionibus plane deletum atque extinctum fuerat cum Romulo Momyllo Augustulo, vltimo Imperatore, Occidentale Imperium. Ostro Gothi, gens barbara ex Thracia & Pannonia egressa magna ferocitate irrumpebat in Italiae prouincias, aliam post aliam deuastabat, plurimas occupabat & felicissimis tandem armorum suorum auspiciis suo Imperio subiiciebat totam Italiam, teste PROCOPIO *Lib. I. de Bello Gothico Cap. I. pag. 308. seqq.* Diu habebant suos Reges, qui, licet Romani Imperatoris nec insignia, nec nomen vsurpare voluerint, ita tamen praefuerunt subditis, vt nihil ipsis defuerit eorum, quae Augustorum moribus consentanea erant, eodem auctore PROCOPIO *l. c.* Mortuo autem Atalarico, successore Theodorici, regnum perueniebat ad Theodatum, opem ferente Atalarici matre, Amalasuntha, quam tamen paulo post in carcerem coniectam e medio tolli iubebat Rex ingratissimus, Theodatus. Hanc caedem vlturus, qui in Oriente regnabat Imperator, Iustinianus, cui affinitate coniuncta erat Amalasuntha, per legatum suum bellum denuntiabat Gothorum Regi, Theodato & Bellisarium eximium & prudentissimum belli ducem cum classe mittebat in Italiam; diu durabat bellum anceps & periculosum, cuius fortunam mox a Romanorum, mox ab Ostro-Gothorum partibus stetisse, prolixe docet PROCOPIVS *Lib. III. & IV. de Bello-Gothico. conf. CENTVRIATORES MAGDEBVRGENSES Centuria VI. Cap. XVI. p. m. 469. seqq.* nec non ANTONII PAGI *Critica in Annal. Baronii ad ann. 535 §. 15 p. m. 555. seqq.* vsque dum tandem post octodecim annorum decursum Totila, Gothorum Rege, occiso & Teia eodem fato extincto, finis imponeretur Gothorum regno totaque tandem Italia felicissimo Marte per Narsetem deuicta redigeretur in potestatem Iustiniani, teste PROCOPIO, *Libr. IV. de Bello Gothico, Cap. XXXV. pag. 665. 666.* In hoc ita-

itaque armorum strepitu, quæ iurisdictionis ecclesiasticæ & fori Episcopalis in Italia fuerit conditio? quodsi dicendum est, non obscura erit ex iis, quæ modo dixi, responsio. Sanctam & inuiolatam vbique esse voluerunt Codicis Theodosiani auctoritatem, neque propria iura excusserunt suis subditis Ostro-Gothorum Reges in Italia. Singularem erga hunc Codicem reuerentiam testatus fuit Theodoricus; leges hic exhibebat a Constantino Magno & Theodosii successoribus in ecclesiasticorum eorumque iurisdictionis fauorem constitutas; ad illarum ergo normam sua quoque iudicia accommodabant Italiæ episcopi, dum antiquas & hactenus receptas Romanorum leges sub Gothorum Imperio haud abrogatas fuisse, ex Cassiodori testimoniis & ipsius Theodorici edicto docte probauit HERMANNVS CONRINGIVS *de Origine Juris Germanici Cap. IV. p. m. 11. 12.* Sed paululum mutabatur status ecclesiasticus & cessabat Codicis Theodosiani vsus, ex quo Ostro-Gothorum manibus per bellum erepta Iustiniano, in Oriente Imperatori, parere coacta fuerat tota Italia; magna tunc erat Iustiniani existimatio, a cuius quoque præsidibus nouum illud iuris corpus, quod ab Augusto huius autore CODICIS IVSTINIANEI nomine veniebat, publice propositum suam per omnem Italiam auctoritatem obtinuisse, nullum est dubium. Hoc manifeste apparet ex constitutione Pragmatica, qua leges codici suo insertas & iamdudum in Italiam missas per omnes illius partes valere iubebat Imperator. Cæterum nullum plane pandectarum eo maiorem autem nouellarum præcipue in rebus ecclesiasticis illa ætate vsum fuisse, docet modo laudatus HERMANNVS CONRINGIVS *Libr. de Orig. Jur. German. Cap. XX. p. 114. seqq.* Atque hic erat episcopalis iudicii & fori ecclesiastici in Italia vsque ad tempora Longobardorum status; pluribus de cuiuslibet Italiæ prouinciæ insularumque adiacentium episcopis, eorum iurisdictione rebusque ab iis præclare gestis, deducta serie, ad nostram vsque ætatem egit Vir clarissimus, FERDINANDVS VGHELLVS *in Italia sacra*, opere præstantissimo, cuius nouam iam editionem debemus NICOLAI COLETI studio & laboribus.

§. XIV.

Quæ ratio illius fuerit in Gallia sub Visi-Gothorum Imperio.

In Gallia sedem suam habebant Visi-Gothi &, deleto Romanorum Imperio, regnum suum erexerant; non excusserunt tamen barbaræ gentes iura Romana suis subditis; ea enim erat illarum humanitas, vt non modo permitterent iis Romanis viuere legibus, sed ad illarum quoque collectionem nonnihil a se conferri posse, putarent: persuasit hoc sibi Alaricus, Rex Visi-Gothorum, qui, adhibitis sacerdotibus ac nobilibus viris corpus aliquod iuris ex codice Theodosiano & Nouellarum corpore collectum promulgari iubebat, quod ab Aniano, subscribente referendario, vulgo vocatur ANIANI BREVIARIVM; quis codicis huius auctor, quæ fuerit illius conditio? egregie docet in *Historia Juris Romano-Justinianei haud ita pridem in lucem emissa*, Vir doctissimus

CHRIST.

CHRIST. GOTHOFRED. HOFFMANNVS *p. 230. 231. seqq.* Interim haec collectio simulac absoluta & in forum publice introducta fuerat, legis auctoritatem accipiebat; ad illius normam sua iudicia exercere debebant iudices seculares, ipsi quoque episcopi iurisdictionem habebant ecclesiasticam ad Codicis huius praescriptum vnice adstringendam re ipsa vero parum abhorrentem a statu ecclesiastico, quem in Italia tamdiu fuisse diximus, quamdiu haec subiacebat Ostro-Gothorum Imperio.

§. XV.

Quomodo sese habuerit in Germania sub Regum Francorum ex stemmate Merouingorum imperio, vsque ad tempora Caroli Magni.

Quid vero agebatur in nostra Germania? Redacta tandem fuerat tota Germania in potestatem Francorum, redacti, qui illam inhabitabant, Barbari, Alemanni, Boioarii, Thuringi omnes deuicti a Chlodouaeo & Theodorico ex Merouingorum stemmate regibus; introducebatur in Germaniam christiana religio, caesis Alemannis, conuertebantur Franci, teste GREGORIO TVRONENSI *Historia Francorum Libr. II. Cap. XXX. XXXI. p. m. 82. seqq.* Sequebantur aliae regiones, quae christianae religionis sanctitatem amplectebantur; certe ex eo mirifice euecta fuit episcoporum conditio, qui sibi quoque prospiciendi & ad sua desideria flectendi voluntatem superiorum vbique adesse videbant occasionem egregiam; singularem nempe in eos clementiam testati fuerunt Francorum Reges, qui ad christianorum sacra nuper accesserant: dignabantur eos consilio Regio nihil fere agentes, vbi non meminissent episcoporum consensus atque consilii; accedebat Franciae status perturbatissimus, ex quo illa in tetrarchias diuisa fuerat; exoriebantur enim post regni diuisionem inter fratres dissidia bellis ac contentionibus mutuo sese prosequentes, ad quae componenda sola sufficiebat episcoporum auctoritas; testis est THEODORICVS RVINART, presbyter & monachus benedictinus e congregatione Sancti Mauri in *praefatione* doctissima praemissa Gregorii Turonensis §. 16. 17. qua rem totam pluribus complectitur. Tantum itaque cum in aula Regum Francorum valerent ecclesiasticorum consilia, suarum quoque partium esse putabant episcopi, causarum ecclesiasticarum, sese constituere iudices, & ad Italiae & Galliae episcoporum exempla cogitare de iurisdictione ecclesiastica. Recte hinc Excellent. IOANN. GEORG. REINHARDVS *Libr. citat. Cap. I. §. 23. p. 37. Euenit*, ait, *illud in Germania nostra, quod in aliis regionibus iam antea acciderat, vt, auctis liberalitate donantium ecclesiarum diuitiis, & amplificatio potestatis quaereretur, quo propria in suos vtentes iurisdictione, ab officialium imperatoriarum sententiis, concessione tamen Principum, se eximerent. Factum hoc fuisse iam Merouingicorum Regum aeuo, atque ante Ludouici Pii tempora vti vulgo creditur, historiarum monumenta demonstrant.* Exercebant quoque hanc iurisdictionem ecclesiasticam, sed neque a Codice Iustinianeo, neque a Theodosiano, sed a *Conciliorum* potissimum decretis eorumque auctoritate pen-

pendebat. In his sane suæ conditionis obliti exsuperantem interdum potestatem sibi arrogare audebant Franciæ & Germaniæ episcopi; exemplo est concilium Matisconense *II. Can. IX. X.* quod ad annum Christi 583. celebratum a Guntramno, Rege Francorum confirmatum fuisse, legitur apud IOANNEM HARDVINVM *Tom. III. Conciliorum pag. 467. 468.* Hic erat Franciæ status, hæc episcoporum eorumque ecclesiasticæ iurisdictionis in nostra quoque Germania illa ætate conditio.

§. XVI.

Exponitur status ecclesiasticus sub Carolo M. mirifice amplificatus.

Tamdiu autem a conciliorum præcipue decretis illa pendebat, quamdiu subiecta erat Merouingorum imperio Germania; noua facie apparebat status ecclesiasticus, assurgente Seculo VIII. ad supremum Regis & Imperatoris fastigium Carolo Magno, Principe prudentissimo, cuius fortitudinem, gloriæ & virtutis studium non satis mirari potuerunt posteriora tempora; hic in immensum amplificauit sui imperii terminos; Longobardorum regno, victo eorum Rege, Desiderio, finem imposuit, animaduertente EGINHARTO *in Vita Caroli Magni Cap. VI. p. m. 41.* Saxonum quoque gentem natura ferocissimam, iugi impatientem & christianæ religionis hostem infensissimam post tot ingentes huic illatas clades felicissime domitam in suam potestatem redegit, atque sic tandem armis suis victricibus Francorum potentiam ad summum maiestatis fastigium euexit. *Conf.* HERTIVM *in Notitia veteris Francorum Regni, Cap. I. §. 25. pag. 45. 46* Quantum ipsi debeat christianismi per regiones, quas barbari tenuerant, propagatio, historiæ de vita & rebus gestis Caroli Magni, ab EGINHARTO, primo horum scriptore, vt & ACTA CONCILIORVM testantur. Sub illius sane imperio indies incrementa maiora capiebat status ecclesiasticus: instituebat enim per Germaniam episcopatus, episcopatibus præficiebat episcopos, quos armabat potestate amplissima eorumque gladio spirituali suum adiungebat, non alio sane consilio, quam vt in fide & obedientia continerentur a paganismi absurditate ad christianæ religionis sanctitatem neo-conuersæ gentes perfidae interdum & mobiles; vid. FRIDERICI SPANHEMII *Histor. Ecclesiast. Secul. VIII. p. m. 1261. seqq.* nec non ANTONII PAGI *Critic. in Annal. Baronii Tom. III. pag. 465.* Adspirabant praeterea ad dignitates amplissimas, multum quoque in ipsa Imperatoris aula valebant episcoporum consilia, & regni comitiis interesse iubebantur, vt eo promtius, quae ab imperatore statuta fuerant, eorum ministerio aliis exequenda traderentur, id quod ex HINCMARI, episcopi Remensis, testimonio & ipsius Caroli Magni capitularibus prolixe probauit CASPAR ZIEGLERVS, *Libro de Episcopis Cap. XXX. §. 91. pag. 867. 868.*

§. XVII.

§. XVII.

Imprimis ad summam autoritatem euehebantur episcoporum iudicia nouisque legibus confirmabantur, quod probatur ex Regum Francorum primis Caroli M. capitularibus.

Dum ad ista honorum & dignitatum fastigia Carolina aetate promouebantur episcopi, longe maiorem quoque eorum iudiciis concessam fuisse potestatem, quilibet coniectura facile assequitur; dictum fuit in antecedentibus, Franciae & Germaniae episcoporum iudicia pependisse a conciliorum canonibus; haec tandem firmabantur publica legum auctoritate a Carolo Magno omnium praeterea priuilegiorum & immunitatum, quas Constantinus eiusque in regno successores in episcoporum fauorem concesserant, vsu ornata; quod vero maxime notandum, publicae illae imperatoris de foro ecclesiastico leges plurimum collectae fuerant ex ipsis conciliorum & synodorum episcopalium decretis omnibus custodiendae summa religione sub poena seculari grauissima. Res patet, si euoluis Caroli Magni CAPITVLARIA, quae vna cum reliquis Regum Francorum capitularibus post aliorum labores a STEPHANO BALVZIO in vnum corpus congesta cum doctissimis eius animaduersionibus duobus voluminibus prodierunt, anno 77. superioris seculi, quorum vide *Capitular. I. Caroli Magni ad ann. 769. Leg. 17. Capitular. ann. 779. Leg. 4. Capitular. ann. 789. Leg. 8. 10. 27. 37. Capitular. Francofurd. ann. 794. Leg. 4. 37. vid. Leg. 39. ad ann. 801. Capitular. I. ann. 803. Leg. 3. Capitular. I. incerti anni, quod tamen relatum fuit a Baluzio ad annum 814. Leg. 13. 17. Capitul. II. Leg. 6. 7. 13. Capitular. 3. Leg. 8. 10. & 12.* Multa in iis continebantur, quae imperatoris voluntate huic iudicio relicta grauissimam in Germanorum republica auctoritatem episcopis conciliare poterant; extendebat enim sese eorum potestas in personas ecclesiasticas; licebat iis animaduertere in vitam & mores christianorum ciuium, in sontes quoque statuere poenam canonicam, quae durissimum illa aetate effectum habebat. Episcoporum tandem iudicio decidebantur lites & controuersiae, quae ad illud deferebantur, deferre autem licebat fere omnes, altera licet litigantium parte contradicente, quod manifeste apparet ex *Capitular. 281. Libr. VI. Capitular. apud* BENEDICTVM LEVITAM. Si ergo tot & tanta ex lege imperatoris commissa fuerant episcopis, eorum quoque iudicia aliorum iudiciis & dignitate & multitudine negotiorum, praestitisse videntur, nullo tamen, vt ait CONRINGIVS *Dissertat. de Judiciis Reipublicae Germanicae §. 34.* reipublicae bono, nullo ecclesiae commodo, episcopis hac ratione prope degenerantibus & dum alienis incumbebant, sui quae erant muneris & ad sanctitatem illius pertinebant, plane interdum negligentibus.

§. XVIII.

Non penitus tamen exemti erant a brachii secula-

Quantacunque vero esset eorum potestas, suos tamen habebat limites atque subordinata erat superiorum iudicio; accusari poterant episcopi eorumque supra modum interdum sese efferentes conatus mediis durioribus coërcebant imperatores, tantum abest, vt omnem in eos potestatem iure diuino & quia Prin-

cipes

ris iurisdictione episcopi; constituti erant Missi Regii, quorum officia describuntur.

cipes erant, sibi conuenientem per iudicia ipsis concessa abdicasse, dicendi sint. Præeuntes nimirum habebant imperatores antecedentes, præ cæteris vero Constantini Magni exemplum, cuius licet magna esset in episcopos clementia, suis tamen sanctionibus iussu imperiali constitutis obsequiose parendum esse, eos æque ac alios subditorum suorum docuerat. Regio hoc iure vtebatur & tam rerum, quam personarum ecclesiasticarum cognitionem sibi reseruabat prudentissimus imperator, Carolus Magnus, episcopis suo officio minus recte fungentibus. Loquuntur concilia nutu illius celebrata, certe Actorum & Annalium fide; loquuntur etiam capitularia seu Regia seu imperatoria deinde auctoritate promulgata, quæ ad vitam, mores & disciplinam ecclesiasticorum spectabant, luculentissimo indicio, omnem illorum potestatem, omnes immunitates & priuilegia non a iure proprio, sed a suo solius fauore & imperio suam traxisse originem ideoque & maiestati ciuili accepta referenda esse. *Vid. Libr. III. Capitular. Leg. 77. vt Episcopi, Abbates, Comites & Potentiores quique, si causam inter se habuerint &c. conf.* ZIEGLERVM *de Episcopis Cap. XXX. §. 94. 96.* Erant & præterea eodem tempore *Missi* sic dicti *Regii*, qui ab imperatore mittebantur in ciuitates & prouincias cum potestate amplissima; late & doctissime eorum officium describit CAROLVS DV FRESNE *in Glossario ad Scriptores Mediæ & Infimæ Latinitatis* sub voce *Missi Tom. II. Par. II. p. m. 653.* Ii animaduertebant non solum in vitam iudicum & omnes eorum mores, qui populi rectores constituti erant, sed eorum quoque auctoritatem agnoscere tenebantur episcopi, quod patet ex lege Longobardorum *Lib. II. Tit. LII. §. 17. & 21.* Inquirebant in eorum vitam & disciplinam ecclesiasticam, exigebant ab iis actionum suarum rationem, quodsi inuenirent vnum ex illis vitam agentem suo munere indignam & iustitiæ leges egredientem, animaduertendi in eum eiusque negligentiam corrigendi vtebantur facultate ideo a Principe sibi concessa. Manifestum hoc erit, si euoluis STEPHANI BALVZII *Capitularia, Capit. III. ann. 789. leg. 2. Capit. V. ann. 806. leg. 4.* Imprimis vero Ludouici Pii *Capitulare V. ann. 819. De instructione missorum & Capitulare VI.* Cœterum ea expediebant, quæ poterant, quibus componendis impares erant, diiudicanda manebant imperatori, quod docet IOH. NICOL. HERTIVS *Dissert. de Notitia veteris Francorum Regni, Cap. V. §. 25. p. m. 16. seqq.* Satis ex iis, quæ adducta fuerunt, patebit, tam rerum ecclesiasticarum nomotheticam potestatem illa ætate constitisse imperatoribus.

§. XIX.

Episcoporum in Maiestatem ci-

Interim vigilantes erant episcopi & maiori interdum audacia ad suas immunitates & iura prætensa prouocare audebant, cum ad legum suarum obsequium & ad veterem disciplinam ecclesiasticam eorum animos reuocare studerent Principes. Tam angustis enim limitibus inclusam esse sacram eorum potesta-

testatem & laicorum arbitrio adstrictam, non conuenire videbatur cum sanctitate officii; de personarum vero ecclesiasticarum a brachio seculari immunitate iure diuino sibi competente plus quam praesumtuosam doctrinam imperatorum mentibus insinuare, longe eorum intererat. Itaque supra Magistratus politici iurisdictionem suam tandem auctoritatem euehere &, prorumpente indies magis magisque eorum dominandi pruritu & iniquitatis mysterio, ab huius imperio multis quidem persuasionibus sese eximere conabantur; nonne accusandi erant eo maiori iniquitate eorum conatus, quo magis a munere suo, vitae sanctitate & religione, quam tantopere crepabant, alienos hos esse, constabat? Erant enim Ministri ecclesiae; iis incumbebat, omnibus, quae officii curam turbabant, neglectis, fidei suae concreditorum prospicere saluti; sed degenerabat, si verum fateri fas est, a primaeua christianorum simplicitate eorum viuendi ratio, & maiori ambitione, fastu & arrogantia elati potestatem suam extendere, quam fluctuantem indies religionis & ecclesiae statum suae integritati restituere laborabant. Grauiter de iis suo iamiam aeuo conquesti fuerunt Cyprianus & Eusebius, neque fuerunt post Constantini Magni aetatem viri cordatiores, testes veritatis & confessores, qui aegrotantem fuisse, scribunt statum ecclesiasticum, ob tantam eorum, qui antistites ecclesiarum esse volebant, prauitatem in moribus & in doctrina corruptionem & negligentiam.

uilem constatus & assurgendi libido.

§. XX.

Cogitanti autem mihi, qui factum fuerit, vt antiquae suae conditionis immemores ad istam magnitudinem adspirare potuerint ecclesiastici? multae occurrunt causae, quae ad tantae potestatis & toties affectatae αὐτονομίας progressum & incrementa non parum fecisse, mihi videntur; nimius interdum erat in personas ecclesiasticas imperatorum fauor, inconsulta saepius eorum in distribuendis muneribus liberalitas; tot priuilegiis & immunitatibus sub sacrilegii poena illibate seruandis ecclesiarum fortunam auxerant; hac felicitate non raro abutebantur & ad suas cupiditates eam trahebant ambitiosi Clerici, superioribus interdum aut conniuentibus, aut iniquitatem non animaduertentibus, aut actiones illorum sub pietatis & religionis praetextu excusantibus. Multum deinde ad firmandam eorum autoritatem conferebat episcoporum ad officia publica & aulicas dignitates promotio; sanctioribus enim iis interesse licebat consiliis nec non conuentibus publicis, in quibus sedem habebant imperatori proximam, quod obseruatum fuit LEHMANNO *in Chronic. Spirens. Libr. II. Cap. 15. p. 67. conf.* ZIEGLERVM *Lib. cit. p. 876.* Erant praeterea Thesaurarii alii, alii Iustitiarii, quibusdam Camerariorum, quibusdam Cancellariorum aliorumque officiorum dignitate fulgentibus, eo quod eorum consilia pietate & iustitia omnia aliorum superatura esse, crederentur; atque hac imprimis persuasione ducti, qui officiis publicis praeponerentur, digniores episcopis haud

Nominantur causae, quae ad tantae autoritatis fastigium euehebant ecclesiasticos.

esse, putabant imperatores, non animaduertentes interim has dignitates, hanc potestatem sua solius benignitate concessam indies vero assurgentem, vt aliorum imperio adstringatur, vix aliquando esse passuram. Tandem accedebat mira seculi superstitio ac densissima literarum bonarum ignorantia, quae in omnium fere ingenia affectauerat suum imperium; hanc ingeniorum sterilitatem & disciplinarum barbariem suis doctrinis ad superstitionem vnice natis magis magisque nutriebant Clerici eo obtenturi, vt ipsi soli sapere crederentur atque penetrasse in intimiores diuinae & humanae eruditionis recessus; exinde nascebatur plusquam superstitiosa hominum in personas ecclesiasticas veneratio, & tam caeca obedientia, vt in omnibus voluntatis suae libertatem illorum arbitrio subiiciendam esse credentes religioni sibi ducerent, non vereri eorum auctoritatem, qui tanta mentis contentione in Reipublicae emolumentum & suae salutis felicitatem aeternam actiones suas componerent.

§. XXI.

Inuolant in iura Magistratus politici ecclesiastici, & vt amplificentur magis magisque eorum iudicia, ad secularia nunc laicorum negotia potestatem suam extendunt sub varia specie & multis artibus.

Tot itaque praeiudiciis laborante Seculo, quis imperandi cupiditatibus libertate maiori vela extendere poterat, quam ecclesiastici? Tempori inseruiebant & longe maiora nunc tentare audebant, quam antea factum fuisse legitur. Non enim satis erat, subiacere episcoporum iudicio leuia ecclesiasticorum delicta &, quae per Laicorum compromissa ad illud deferebantur, lites & controuersias; non satis erat, omnia negotia spiritualia, quae ad Deum & sanctitatem religionis pertinebant, reseruata esse eidem foro ecclesiastico; in eo iam versabatur eorum labor primarius, vt ad secularia quoque Laicorum negotia, quae tamen brachio seculari diiudicanda publicae leges asseruerant, potestatem suam extenderent. Opus erat specioso praetextu & obtinendum artibus, quod iure obtineri non poterat. Itaque simulare religionem & sub causa *Spiritualitatis*, sub specie *Peccati & denegatae iustitiae*, quibus maximum tandem palladium, *Conscientiae* praetextus, accedebat, sese immiscere in negotia secularia, optimum ea in re medium fore, existimabant. *Conf.* REINHARDVM *l. c. Cap. 1. §. 22. pag. 36.* Neque male hoc modo sibi prospexerant; facile iam erat, omnes fere causas ciuiles a iudice seculari trahere ad forum ecclesiasticum, cum vix vlla esset, cui non *Spiritualitatis & Conscientiae Peccati aut denegatae iustitiae* notam inurere liceret.

§. XXII.

In immensum vero augebatur causarum ecclesiasticarum nume-

In immensum vero augebatur causarum ecclesiasticarum numerus, ex quo iisdem artibus totam IVRAMENTORVM doctrinam suae solius cognitioni appropriare coeperunt ecclesiastici. Certe si vllus vnquam fuit causas ciuiles a iudice ciuili auocandi speciosus praetextus, si vlla vnquam fuit doctrina, qua ad obtinendum hunc scopum illa aetate abusi fuerunt, *iuramenta* sane fuerunt,

sub

sub quibus omnia fere negotia, quae illorum religione firmata fuerant, suo solius iudicio vindicare audebant latius hoc modo extendentes illius limites, quam ipsa admittebat causarum ecclesiasticarum natura. Quid sit *iuramentum*, quae illius natura & obligatio, abunde, ni fallor, expositum a me fuit in antecedentibus. Quod ergo ad explendas suas cupiditates flectere poterant, in saniori illius doctrina nihil inueniebant; hinc introducendi erant errores & praeiudicia, nouae & hactenus nondum auditae sententiae, canones incogniti & cum natura rei parum conuenientes, vt hoc modo sub alieno praetextu sibi solis cognoscenda maneret *iurisiurandi* causa & sub corrupta tandem eius indole scopum assequerentur, quem sub saniori illius doctrina obtinere nec poterant, nec obtenturos se esse, credebant. Hoc erat *fundamentum præcipuum & prima* statim *origo* omnium errorum, qui magno deinde numero, plurimum sub *conscientiæ & religionis* causa introducti fuerunt in *iuramentum*. Duae imprimis sunt, quod in priori capite probaui, huius species; vtraque hanc sortem experta est, quia vtramque ad promouendam suam auctoritatem trahebant. Quod ergo necesse est, considerandi iam veniunt errores, quibus corrupta fuit prima iurisiurandi species, IVRAMENTVM, quod vocant, ASSERTORIVM, atque vt de eorum natura paulo clarius constet, primo quidem in genuinam horum *originem immediate antecedentem* & ex *prima origine*, quam modo nominaui, *rursus fluentem* inquirere, exigit instituti ratio.

rus, ex quo sub iisdem artibus suæ solius cognitioni appropriare cœperunt iuramenta; ostenditur errorum origo, & cum duæ sint iurisiurandi species, primo quidem agitur de origine errorum, qui introducti fuerunt in primam iuramenti speciem, iuramentum assertorium.

§. XXIII.

Hanc vero deducendam esse, existimo a PROBATIONIBVS sic dictis VVLGARIBVS, quae ad inuestigandam rei occultae veritatem, execranda hominum temeritate, non sine maximo purgandorum periculo & iustitiae damno olim introductae fuerant in iudicia publica. Mos erat antiquissimus, coram iudice accusatorum causas & veritatem latentem eruere rebus rationi & veritati contrariis fraude vero humana summam sanctitatem obtinentibus, illa imprimis aetate, qua superstitio regnabat & densissima literarum bonarum barbaries. Durabat per aliquot secula lubricus ille innocentiam & causas occultas probandi modus; tandem prudenti consilio & laudando superiorum conatu eliminabatur e christianorum republica, succedente in eius locum PVRGATIONE CANONICA, quam absoluebant, praestito IVREIVRANDO: hanc vero probandi rationem, vt simplicissimam & christianae religionis sanctitati magis congruam retinuerunt posteriora tempora, &, reiectis iis, quae superstitio & artes humanae quondam adiecerant, hunc per *iuramentum*, quod est, *Assertorium* rei occultae veritatem inuestigandi modum ad nostram vsque aetatem propagarunt. Omnes ergo errores & praeiudicia, quae occurrunt in PVRGATIONE CANONICA, IVREIVRANDO scilicet AS-

Horum origo deducitur a purgationibus sic dictis vulgaribus

SERTORIO, cum originem suam vnice debeant *probationibus vulgaribus*, primo eas loco ordine suo recensere, necesse est tum ob illarum obscuritatem, tum ob rei dignitatem atque necessitatem iam paulo curatius excutiendas?

§. XXIV.

Exponitur harum probationum auctoritas, & vbi receptae fuerint?

Ac sane non miranda satis erat illarum *probationum*, quas a vulgo inuentas *vulgares* appellare solebant, in totius fere Europae, imprimis autem nostrae Germaniae partibus auctoritas, quam obtinere eo facilius erat, quo certior illa aetate homines tenebat opinio, hoc examine rei dubiae de qua quaestio erat, veritati attestaturum esse numen diuinum, etiam miraculis. Originem suam trahebant a superstitione, fœcundissima multarum absurditatum matre, & clericorum tam errore, quam malitia. Non enim mirandum est, gentem, quae post agnitam paganismi absurditatem ad christianae religionis sanctitatem haud ita pridem conuersa fuerat, superstitioni adhuc fuisse deditam & cum fidei modo assumtae veritatem non nisi miraculis firmari posse, putaret, in eruenda quoque rei occultae veritate ad viam hanc extraordinariam recurrendum esse, existimasse. Itaque miserrima erat iudiciorum conditio; signa & miracula expectabant homines & ab illorum incertitudine omnis pendebat rei certitudo, summa superstitione, quam suis doctrinis magis magisque nutriebant clerici, eo obtenturi, vt quaeuis laicorum negotia brachio seculari derogata sua praesentia suoque fauore opus haberent.

§. XXV.

Sistitur probatio per aquam calidam siue feruentem, cuius natura & quibus solennitatibus peracta fuerit, indicatur.

Peragebantur vero illae purgationes coram episcopis, aut, qui ab episcopis delegati fuerant, sacerdotibus. In plurimis adhibebantur formulae *benedictionum* atque *exorcismorum*, quas referunt AVENTINVS *Annal. Boiorum Lib. IV. p. 249.* GOLDASTVS *Constitut. Imperial. Tom. III. p. 254.* & qui eas coniunctim exhibent, LINDENBROGIVS *in Codice Legum antiquarum p. 1299. seqq.* nec non STEPHANVS BALVZIVS *Tom. II. Capitular. p. 639. seqq.* Preces praeterea fundebantur, mittebantur ad Deum orationes prolixae, omnes a sacerdotibus additae, vt in errantium animis eo maiorem huic iudicio auctoritatem conciliarent atque sanctitatis opinionem. Nota autem erat inter illas *probationes*, PROBATIO PER AQVAM CALIDAM f. FERVENTEM, qua quis flagitii patrati insimulatus vel manum tantum vel brachium nudum in aquam feruentem & ignis vehementia bullientem immittere cogebatur, manum si extraheret illaesam, pro insonte habebatur & sceleris puro, reus pronunciabatur, si efferret perustam. Hanc per *aquam feruentem* accusatorum aut culpam aut innocentiam probandi rationem Longobardorum, Frisionum & Wisi-Gothorum gentibus olim non incognitam fuisse, tum ex medii aeui scriptoribus, tum ex gentium illarum legibus manifeste colligitur. Vid. *Leg. Longobard. Libr. I. Tit. IX. §. 29 35. 39. Leg. Fri-*

Frisionum Tit. III. §. 4. 5. 6. Leg. Wisi-Gothorum Libr. VI. Tit. I. §. 3. Quibus vero solennitatibus, quibus verborum imprecationibus aqua per sacerdotem deuota fuerit, antequam manum immitteret probandus, patet ex *Ordinatione Ludouici Pii, imperatoris*, quam habet GOLDASTVS *l. c.* & cum eo STEPHANVS BALVZIVS *Tom. II. Capitular. pag 639. seqq.* Opus ergo ipsum aggrediente accusato, adstabant Sacerdotes supplices Deum implorantes, vt, si criminis, cuius postulabatur, reus foret examinandus, per maculam aut laesionem in manu apparentem manifestare dignaretur diuina iustitia; manus, simul ac extracta fuerat, interdum inuoluebatur, & publico iudicis sigillo munita vsque ad diem tertiam constricta tenebatur, soluta tandem & combusta hominem nocentem, pura & illaesa innocentem pronunciabat accusatum. Caeterum non solum reorum causas, sed & religionis veritatem hoc examine patefactam fuisse, luculentum nobis exemplum suppeditat GREGORIVS TVRONENSIS de diacono orthodoxo & presbytero Ariano, qui acerrime de religione contendentes litemque diu reciprocantes, habito tandem consilio, conuenerunt, religionis & doctrinarum suarum veritatem *aquae feruentis* iudicio diiudicandam relinquere. Concurrebat ergo ad spectandum populus, accendebatur ignis, aeneus superponebatur, feruebat valde, annulus in vndam feruentem proiiciebatur. His denuo litigantibus, quorum primus manum suam immitteret, superueniebat alius verae religionis diaconus, qui, simul ac veritatem cognouerat, non diu moratus, extracto a vestimentis brachio, dextram in aeneum mergebat, annulumque vehementer ab vnda agitatum diuque quaesitum sine vlla tandem brachii sui laesione extrahebat. Probauerat hoc modo suae doctrinae veritatem diaconus; videns hoc presbyter Arianus maxime confusus temerariam manum proiicit in ahenum, *praestabit*, inquit, *mihi haec fides mea.* Sed iniecta manu, protinus vsque ad ipsa ossium internodia omnis caro liquefacta defluxit, teste GREGORIO TVRONENSI *Libr. I. de Gloria Martyrum Cap. LXXXI p. 813. Conf. eundem Libr. de Gloria Confessorum Cap. XIV. p. 904.*

§. XXVI.

Probatio per aquam frigidam.

Alia ex *probationibus* sic dictis *vulgaribus* erat PROBATIO PER AQVAM FRIGIDAM, si quis crimine accusatus, manibus & pedibus ligatis, in aquam consecratam proiiceretur, atque si natando aqua superferetur corpus ligatum, pro nocente ac reo, si submergeretur, pro innocente ac sceleris puro habebatur. Ordo & processus, formulae exorcismorum, preces atque orationes vna cum reliquis solennitatibus, quibus instituebatur *per aquam frigidam probatio*, omnes fere conueniunt cum iis, quas in iudicio per *aquam feruentem* a maioribus obseruatas fuisse, diximus. Consecrabatur nempe aqua, iniiciendus in eam a sacerdote coniurabatur, quem coniurandi modum & exorcismorum formulas prolixe tradit BALVZIVS *l. c.* & FRIEDERICVS

SPANHEMIVS *Tom. I. Oper. p. 1353. seqq.* Imprimis *conf.* CAROLVM DV FRESNE *in Glossario med. & infim. latinit. sub voce: aquae frigidae iudicium p. m. 308. seqq.* & doctissimam dissertationem: *De probatione rerum dubiarum per aquam facta, Lipsiae habitam a Viro Magnifico* Dn. D. IOHANN. SCHMIDIO, *ann. LXXXV. superioris seculi.* Negari vero non potest, frequentissimam fuisse illa aetate accusatorum causas per *aquam frigidam* probandi rationem, interdum canonum & conciliorum aliorumque virorum auctoritatem nacta fuisse, legitur. Magno conatu id egit HINCMARVS, *remensis archiepiscopus*, vt ex sacra scriptura interpretationibus mysticis exposita totam purgationem deductam ab omni superstitione & iniquitate vindicaret in Libr. *de diuortio lotharii & tetbergae*, quod docet THOMASIVS *in not. ad Lancellotti institut. Jur. Canon. Libr. IV. pag. 1733.* misere tamen sese torquet vbique fere in subtilitatum deliria prolapsus. Tandem post *Eugenii* II. obitum, quem huius iudicii auctorem fuisse, tradunt MABILLONIVS *Veter. Analect. Tom. I. ex peruetustis membranis Remigianis Seculo IX. exaratis*, FRANCISCVS PAGI *in Breuiario Gestorum Pontif. Roman. Tom. II. p. m. 42.* contradicente tamen NATAL. ALEXANDRO *Tom. VI. Histor. Ecclesiast. Seculo IX. Cap. I. Art. IV. p. m. 6.* cuius vero rationibus docti satisfecit *l. c. laudatus modo* FRANCISCVS PAGI, omnem eam probandi coniurandique rationem vt ambiguam & noxiam detestati fuerunt, eamque prohibuerunt imperatores christiani, Ludouicus Pius *in Capitular. Wormatiensi ann. 829. Leg. 12. apud* BALVZIVM *Tom. I. Capitular. pag. 668.* & LOTHARIVS *in Lege Longobardorum Libr. II. Tit. LV. §. 31.* Recentiori tamen aetate iterum introducta & in *processu inquisitorio contra sagas* vsurpata fuit in quibusdam Germaniae partibus, quod probat THOMASIVS *in dissertation. de occasione concept. ac intention. constitution. criminal. Carolinae §. 19. (not. s.) p. 22.*

§. XXVII.

Probatio per ignem. Noua erat inter *probationes vulgares* PER IGNEM sic dicta PROBATIO, qua reus, manu in ignem immissa & sine laesione extracta, crimen sibi obiectum diluere conabatur. Sedem huius habemus in Lege Ripuariorum *Tit. XXX. Cap. I. verbis sequentibus: quodsi seruus in ignem manum miserit & laesam tulerit, dominus eius, sicut lex continet, de furto serui culpabilis iudicetur. Conf. Tit. XXXI. §. 5.* Interdum PER ROGVM ACCENSVM transiisse, leguntur, quibus imposita fuerat innocentiam suam, aut rei, quam asserebant, veritatem probandi necessitas. Si tamen dicendum, quod res est, vtriusque huius & per *regum accensum* & *per ignem probationis* in veterum iudiciis vsus erat exiguus, hinc & raro adhibita fuisse, legitur.

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Probatio per ferrum candens; probationis natura & modus, eius origo, vbi recepta fuerit, ritus & ſolennitates, formulæ benedictionum & adiurationum in ipſo probandi actu adhibitarum deſcribuntur.

Eo maiorem vero auctoritatem illa ætate obtinuerat, quæ pari temeritate & ſuperiorum errore ad inueſtigandam rei occultæ veritatem in rempublicam introducta fuerat, per FERRVM CANDENS PROBATIO, qua quis criminis patrati inſimulatus maſſam ferream ſumme ab igne candentem nuda manu portare, atque ſpatium ad nouem vtplurimum, interdum ad duodecim pedum menſuram a iudice definitum, manu quidem illæſa, eundo emetiri tenebatur. Loquitur de huius probationis ſpecie *ordinatio iudicii vehmici Brunſuicenſis*, quam habet CALVOERVS *in Saxonia Inferiori Antiqua Gentili & Chriſtiana p. 178.* Mos huius probationis erat antiquiſſimus, neque errarunt Viri docti, qui eam a paganiſmi erroribus & ſuperſtitione græcorum ſuam originem traxiſſe, ex Sophocle, ſcriptore pagano, probare aggreſſi fuerunt. Poſt aſſumtam deinde chriſtianæ religionis ſanctitatem in chriſtianorum quoque iudiciis conſeruata fuit ſanctiſſime, &, quod mirandum eſt, in inſtrumentum dubiam adhuc populo conuertendo chriſtianæ religionis veritatem approbandi, non raro vſurpata fuiſſe, legitur; ſtat POPPO, Sleſuicenſis epiſcopus, quem primum in Boream venientem ad prædicandum barbaris verbum diuinum, Danorum proceribus Deorum ſuorum miracula extollentibus, Chriſtum vero deridentibus, chriſtianæ fidei veritatem *ferro candenti* mirifice probaſſe, auctor nobis eſt ſupra laudatus abbas doctiſſimus, MR. FLEURY *dans ſon Hiſtoire Eccleſiaſtique Tom. XII. ad ann. Chriſti 948. p. m. 75. & p. 245.* & ICtus Suecicus, IOH. O. STIERNHÖÖK, *de iure Sueonum & Gothorum Vetuſto p. 82.* Atque exinde factum eſt, vt in tuenda quoque alterius innocentia & aſſerenda omni re dubia paulo poſt prouocaretur ad hoc Dei ſolius teſtimonium & in legem abiret mox in totius fere Europæ iudicia introducendam, & vt eo ſanctius haberetur, confirmandam conciliorum canonibus, quod factum fuiſſe video, in concilio Triburienſi, *Canon. XXII.* & in concilio Grateleano, *Canon. IV.* quæ habet HARDUINVS *Tom. VI. Part. I. Conciliorum p. 446. & 566.* Magnam ab illa ætate huius in Germania, Britannia, Italia, Dania & Suecia auctoritatem fuiſſe, infinita fere inſtitutæ *per ferrum candens* purgationis, probatæque innocentiæ exempla euincunt, nec non medii atque recentioris æui ſcriptores vbique teſtantur. Imprimis vero in Gallia diu receptam & antiquiſſima lege munitam fuiſſe hanc purgandi rationem, oſtendit ISACIVS PONTANVS *Libr. VI. Orig. Francic. Cap. XVII.* animaduertente ZIEGLERO *in notis & animaduerſionibus ad Lancellotti inſtitutiones iuris canonici p. m. 913.* Atque hæc tantum abfuit, vt impia iudicaretur & a lege naturæ aliena probandi hæc conſuetudo recepta, vt ſanctiſſimi potius homines, Principes ſacratiſſimi, fœminæ & viri ex vtroque ordine, ſeculari & eccleſiaſtico, eam ſubierint, & *ferri candentis* iudicio innocentiam ſuam examinari voluerint. Locus contrectandi *ferrum* ordinarius locus erat iudicii,

tem-

templa autem fuerunt & loca sanctiora cultui diuino dicata, ex quo totam probationem suae cognitioni arrogare audebant ecclesiastici. Ii interdum aliquid dabant suis cupiditatibus, & vt, exclusa brachii secularis potestate, solos sese constituerent huius iudicii Praesides, e re sua fore existimabant, excogitare ritus, qui antea nondum cogniti imposterum pro lege tenendi erant, & nouas addere solennitates, quae clericorum fauore opus habebant, iudicis vero secularis praesentia carere poterant. Offerenti enim sese *ad ferri candentis iudicium*, in pane, aqua & vestimentis laneis ieiunandum erat atque hoc strictiori ieiunio, sumta diuina eucharistia & ad Deum missis orationibus, per triduum sese parabat examinandus; deinde nec caput, nec crines, nec aliquod vestimentum ipsi contrectare licebat, ne forte illita vnguento succum aliquem roborantem aduersus *ferri igniti* laesionem manibus affricarent, quo fraude potius eluderetur efficacia ignis, quam innocentia. Appropinquante vero hora, quae dicata erat purgationi, *ferrum* ipsum afferebatur in praesentia ac conspectu totius populi ab episcopo aut ecclesiae ministro consecrandum hunc fere in modum: *Benedic Domine, sancte Pater omnipotens Deus, per inuocationem sanctissimi nominis Dei & sanctifica ad manifestandum verum iudicium tuum, hoc genus metalli, vt sit sanctificatum, & omni daemonum falsitate procul remota, veritas veri iudicii tui fidelibus tuis manifesta fiat. Vid.* BALVZIVM *Tom. II. Capitular. pag. 656.* & AVENTINI *Annal. Boiorum pag. 249.* Paulo post adiurabatur a Sacerdote examinandus; orabatur Deus, vt per ignis feruorem discernerentur fideles ab infidelibus, vt a tactu eius, cuius inquisitio agebatur, conscius exhorresceret & manus eius combureretur, innocens vero illaesus permaneret; accusatus respondebat *Amen!* Mox vero *ferrum ignitum* nuda manu arreptum ad nouem pedum mensuram gestabat, tandem proiiciebat. Contrectatione peracta, panno inuoluebantur manus, quibus ferrum gestatum fuerat, &, ne fraus accederet, publico sigillo munitae per triduum fere aut vsque ad diem dominicam inuolutae tenebantur, vinculo tandem solutae in tanto coetu, tot coram testibus inspiciebantur manus denudatae atque iis aut adustis aut illaesis apparentibus, imputati criminis reus iudicabatur vel absolutus, vel condemnatus.

§. XXIX.

Probatio per vomeres ignitos. Magnam affinitatem cum hac *per ferrum candens* purgationis specie habebat PER VOMERES IGNITOS PROBATIO, qua coram iudice accusatus nondum tamen conuictus nouem *vomeres ignitos*, mox pro grauitate negotii, aut dignitate personae numero multiplicandos nudis pedibus calcare atque hoc modo innocentiam suam probare cogebatur. Testantur id *Capitula Caroli M. ad Legem Salicam Capite V. Leges Angliorum & Werinorum Tit. XIV. & Leges Longobardorum Libr. I. Tit. X. §. 3.* Ritus atque solen-

lennitates, quibus celebrata fuit per *vomeres ignitos probatio*, ex ANDREAE SVENONIS, Archiepiscopi Lundensis, *Libr. VII. Legum Scanicarum Capit. XV. exhibet* CAROLVS DV FRESNE *in Glossario, sub voce: ferrum candens p. 428. seqq.* Non nouae sunt preces, non nouae orationes, omnes fere conueniunt cum iis, quas in *ferri candentis* iudicio magna religione a maioribus obseruatas fuisse, modo docuimus. Idem erat *vomeres ignitos* consecrandi modus, eadem coniurandi examinandum ratio. Hanc vero purgationem subiisse, atque perperam sibi obiectum violatae pudicitiae crimen *vomeres ignotos* sine laesione calcando, diluisse Emmam, Eduardi, Angliae quondam Regis, matrem castissimam, auctor nobis est scriptor illustris, PETRVS BAYLIVS, *dans son Dictionaire Historique & Critique Tom. II. sub voce: Emma, addit. not. C. p. m. 1123.* Caeterum infinita fere institutae *per ferrum candens & vomeres ignitos purgationis* probataeque innocentiae exempla adducunt scriptores coaeui, prudenti tamen consilio separandae sunt a veris historiis fabulae aniles, mendacia & putidissimae fictiones; considerandae sunt omnes omnino circumstantiae, examinanda est scriptorum fides, & tunc ferendum erit de rei veritate iudicium.

§. XXX.

Eadem aetate, qua frequentissimum in vniuersa Europa *ferri candentis* vsum fuisse, diximus, ad explorandam quoque accusatorum innocentiam cognitum esse coepit CRVCIS IVDICIVM, in Francorum, Saxonum, Frisionum atque Longobardorum potissimum iudiciis vsitatum, quod ex antiquissimis gentium illarum legibus nec non medii aeui scriptoribus manifeste colligitur; sequentia posteritati reliquit tempore Francorum Regis, Pipini, anno 752. celebratum Vermeriense Concilium *Canon. XVII.* quod extat apud HARDVINVM *Tom. III. Conciliorum pag. 1989. Si qua mulier se reclamauerit, quod vir suus nunquam cum ea mansisset, exeant inde ad CRVCEM; & si verum fuerit, separentur, & illa faciat quod vult.* Huius quoque iudicii mentionem iniiciunt a Carolo M. latae Francorum leges, *quarum vide Capitular. ann. 779. apud* BALVZIVM *Tom. I. Capitular. p. 195. leg. 10. Quod si accusator contendere voluerit de ipso periurio, stet ad CRVCEM.* Nec non *Capitular. I. ann. 806. siue chartam diuisionis Regni Francorum inter Carolum, Pipinum & Ludouicum, filios Caroli M. imperatoris, §. 14. Volumus, vt ad declarationem rei dubiae iudicio CRVCIS Dei voluntas & rerum veritas inquiratur. Conf. Libr. III. Capitular. Leg. 46. Si actor venerit & rem intertiatam recipere renuerit, campo vel CRVCE contendant.* Et *libr. IV. Capitular. appendic. II. leg. 33. Si contendere voluerit in iudicio, aut in campo, aut ad CRVCEM licentiam habeat. Add. Libr. II. Leg. Longobardorum, Tit. XXVIII. §. 3. Et Capitul. IV. ann.*

Probatio per crucem.

ann. 803. leg. 3. Hanc vero purgationem non tam in rebus ſecularibus, quam cauſis eccleſiaſticis receptam fuiſſe, teſtatur *capitular. Ludouici imperatoris ad legem Salicam cap. I. In ſeculari quidem cauſa huiuscemodi teſtium diuerſitas campo comprobetur; in eccleſiaſticis autem negotiis CRVCIS iudicio rei veritas inquiratur.*

§. XXXI.

Siſtitur eius obſcuritas atque exinde nata fuiſſe dicitur ſumma eruditorum de probationis per crucem natura & modo ſentiendi diuerſitas.

Sed quis erat huius iudicii modus? Quotquot ſcriptorum eam de *cruce* purgationem & genuinam illius probandi rationem elaborandam ſibi ſumſerunt, omnes, fateor, in ſententiarum diuerſitates trahuntur, ſcopum attingunt pauciſſimi. Res tam difficilis eſt & abſtruſa, vt etiam poſt eruditiſſimas doctiſſimorum virorum commentationes nondum euictum ſit, qua ratione *crucis* examine explorata fuerit a veteribus accuſatorum innocentia, & indagata rei occultae veritas. Tacent veterum hiſtoriarum monumenta, tacent gentium antiquarum leges, quas modo adduximus, neque modum examinandi ſatis expoſuerunt illarum interpretes. IACOBVS GRETSERVS, e ſocietate Ieſu theologus integrum compoſuit *de ſancta cruce* tractatum, opus ſane rariſſimum, ſed quae ratio fuerit apud veteres per *crucem* inueſtigandi cauſas occultas? ſi eum conſulas, coniecturis innititur vir doctus, genuinum ſuae aſſertionis fundamentum merito deſideraueris, fruſtra tamen ſcrutaberis. Atque exinde orta fuit ſumma obſcuritas & magna eorum, qui hanc antiquitatis partem non indignam eſſe exiſtimarunt ſuis laboribus, in iudicando diuerſitas, aliis ſcilicet, ne nihil dixiſſe videantur, aliquid, ſed ſine ratione, dicentibus, aliis vero, quale fuerit *crucis* examen, incompertum ſibi hactenus eſſe, ingenue fatentibus cum illuſtriſſimo *annalium eccleſiaſticorum* conditore, CAESARE BARONIO, *Tom. IX. Annal. Eccleſiaſtic. ad annum Chriſti 806. n. 39. 40.* Potiores huius rei opiniones ordine ſuo recenſebo, tandem quid mihi videatur, adiiciam.

§. XXXII.

Exponitur ſententia prima, quae refutatur.

Primam ſententiam ii conſtituunt, qui in Francorum & Longobardorum legibus genus quoddam armorum fuiſſe, dicunt *crucis* iudicium ſimile illi, quod nobis eſt monomachia, ſingulare certamen & duellum. Hanc vero pugnam ab armis in *crucis* ſpeciem conformatis *crucis* nomen accepiſſe & ad probandam accuſatorum innocentiam reique latentis veritatem inueſtigandam a veteribus adhibitam fuiſſe, contendunt. Huius ſententiae auctorem deprehendo VITVM AMERPACHIVM *in notis ad Caroli M. conſtitutiones praecipuas tam eccleſiaſticas, quam politicas not. ad conſtitut. Carol. XXXIV. p. 294.* ita ſcribentem: *porro campum & cruce videntur eſſe armorum genera, a noſtris Kampff Kempffen, veteres Germani Kamp & Kempen dixerunt, ſicuti Saxones adhuc dicunt, & a Kruke ſemper enim veteres C extulerunt ſono K.* Abſurditatis tamen arguit eam opinionem & ex Caroli M. & Ludo-

uici

uici Pii, imperatorum, testamentis aliarumque legum nexu, & comparatione eam doctissime refutauit, laudatus modo IACOBVS GRETSERVS *Tom. I. de sancta cruce Libr. II. Capit. XXI. p. m. 373.* Id quod etiam a Raynaudo factum fuisse, docet GONZALEZ TELLEZ *in Commentar. ad Decretal. Tom. V. Tit. de purgatione canonica p. m. 531.*

§. XXXIII.

Longe autem magis a veritate recedit eorum sententia, qui *crucis* examen cum illo iudicio, quod a Deo genti Israeliticæ datum quondam exercebatur per *Urim* & *Thummim*, magnam affinitatem habuisse, sibi imaginantur. Hanc opinionem magni nominis virum olim fouisse, testatur Vir Clarissimus EBERHARDVS RVDOLPHVS ROTHIVS in Dissertatione peculiari: *De antiquissimo illo more quo plurimi Europæi populi reorum innocentiam culpamue iudicio crucis quondam permisere, in Vlmensi Gymnasio habita.* Nescio tamen, vtrum vel vnus scriptorum, qui hanc ad *crucem* purgationem excutiendam sibi sumserunt, in definienda illius ratione probandi ita delirasse, dicendus sit? Fallitur Vir magni nominis & alios sua opinione fallit, cum ea nitatur fundamento tam lubrico, omni careat legum auctoritate, omni destituatur antiquitatis testimonio. Id tamen peculiare habebit vir doctus, quod rem obscuram explicauerit per æque obscuram, qua enim ratione, quo modo per Vrim & Thummim responsa dederit numen diuinum voluntatem suam efflagitantibus, id est, de quo eruditi nondum conueniunt. Sit vero ita, veram esse sententiam, quam de augusto hoc in pectorali Aaronis oraculo nobis reliquit Clarissimus rerum iudaicarum scriptor FLAVIVS IOSEPHVS *Libr. III. Antiquitatum Judaicarum cap. VIII.* Quis quæso sine absurditate & inepta interpretatione ad *crucis* iudicium eam accommodari posse, existimauerit? *Sententia secunda, refutatur.*

§. XXXIV.

Hinc magis ad veritatem accessisse, sibi videntur, qui *crucis* examen, iureiurando ad *crucem* præstito, institutum fuisse, credunt, ita tamen, vt a Deo expectaretur miraculorum effectus, quo manifesta fieret examinandi aut culpa aut innocentia. Hanc sententiam sibi elegit GRETSERVS *l. c.* quam deinde sequutus fuit GONZALEZ TELLEZ *in comment. ad decret. Tom. V. p. 531. Verius est*, inquit, *iudicium crucis esse tantum iuramentum per crucem præstitum aut contacta sancta cruce, quale sæpius vsitatum refert Gretserus.* Eam tamen veritatis speciem præ se ferre non videtur, quam quidem huic inesse iactitant illius auctores, vndique suis laborat difficultatibus. Quod si enim *iureiurando ad crucem* præstito, per *crucem probationem* absolutam fuisse, contendit GRETSERVS, cur quæso, abrogata omni omnino adeoque per *crucem* purgatione vulgari, ea demum per *iuramentum* probandi ratio introducta fuit in *purgatione canonica?* Cur illam damnarunt sub atrocissima *Sententia tertia, refutatur.*

pœna, hanc vero magis magisque firmarunt suis canonibus concilia ac summi pontifices? Ergo in vtraque purgatione probandi modum diuersum fuisse necesse est; dici enim non potest, eliminatum fuisse e republica vnum probandi medium, nouumque atque aliud in illius locum cessisse, vno tamen eodemque existente probandi medio. Aut ergo damnatum fuisse *crucis* examen, negabit Vir doctus, aut *iureiurando ad crucem* præstito, illius probandi modum fuisse, negare tenebitur; sed prius negare nequit, ergo negabit posterius. Deinde obstare videtur huic opinioni ratio addita legi, qua damnata fuit & interdicta ab Imperatore Ludouico, per *crucem probatio*, *in capitular. Aquisgranensi ad ann. 860. leg. 27. Conf. capitular. Caroli M. & Ludouic. Libr. I. leg. 108. & leg. Longobardorum Libr. II. Tit. LV. ff. 32. Sancitum est, vt nullus deinceps quamlibet examinationem crucis facere præsumat*, addita ratione, *ne Christi passio, quæ est glorificatio cuiuslibet temeritate contemtui habeatur.* Difficile foret Viro docto eam commode applicare suæ sententiæ; qua enim ratione solo *iureiurando*, quod a Viris religiosissimis interdum præstitum ipsius sacri codicis testimonio firmatum fuisse, legitur, saluatoris nostri passioni inferri queat iniuria? ego quidem nescio.

§. XXXV.

Sententia quarta, refutatur. Plane autem a veritate aberrasse dicendi sunt, qui hoc *crucis* examen *crucis* ligno in ignem coniecto, absolutam fuisse docent, vt si illæsum permansisset, reus absolutus fuerit, damnatus, si combureretur. Huius sententiæ auctores Ferrendum & Gretserum fuisse, tradit CAROLVS DV FRESNE *in Glossario sub voce: crucis iudicium.* Ficta tamen est doctrina & omni antiquitatis testimonio destituta, ne vna quidem existente lege, quam huic sententiæ accommodare liceat; *cruce contendere*, *cruce decertare*, *stare ad crucem*, sunt phrases vsitatissimæ, quibus veterum de *crucis* examine leges conceptæ leguntur, omnes tamen oppido repugnare huic opinioni, nemo negauerit.

§. XXXVI.

Sententia quinta, refutatur. Sua tandem doctrina omnem rei obscuritatem sustulisse scopumque felicius attigisse sibi videntur, qui *crucis* examen genus quoddam sortis diuinatoriæ fuisse, dicunt, hunc fere in modum institutum, quo maiores nostri pagani ex decisæ virgæ particulis quondam vaticinati fuerunt, de quo TACITVS *Libr. de Moribus Germanorum cap. X. Tom. II. Oper. p. m. 605.* Modum hunc probandi accusatorum innocentiam iudicio *crucis* in *sortibus* credunt fuisse sequentem: primo quidem examinandus duodecima manu, hoc est, totidem compurgatoribus stipatus obiecti criminis sacramento sese purificare tenebatur, mox ad templum, vel longius distante templo, ad reliquias sanctorum deductus. Præcisas deinde duas de virga particulas magnitudine pares, quarum *crucis* charactere signabant alteram, alteram puram dimittebant, lanaque munda, ne distingui

ſtingui poſſent, ſeorſim obuolutas in eccleſia altari, foras reliquiis imponebant; omnibus interim Deum exorantibus, vt ſi accuſatus, qui iurauerat, vere iuraſſet, euidenti ſigno oſtenderet, presbyter ſi aderat, vel deſiderato presbytero puer quidam innocens ſortium vnam tollebat, quæ ſi ea erat, quæ *cruce* ſignata fuerat, accuſatum iudicabant inſontem, ſi pura, pronunciabant reum. Atque vt eo maiorem conciliarent ſuæ opinioni auctoritatem, & ſolam hanc *cruce* probandi rationem veram fuiſſe oſtenderent, ſuæ probationis argumenta deducunt ab antiquiſſima lege, quam ex Friſionum legibus deſumtam integram hic ſubieciſſe, non pœnitebit. Eſt autem ordine prima *Tit. XIV. De homine in turba occiſo*, verbis ſequentibus concepta: *ſi homo quislibet in ſeditione ac turba populi fuerit interfectus, nec homicida poterit inueniri propter multitudinem eorum, qui aderant, licet ei, qui compoſitionem ipſius quærere vult, de homicidio vsque ad ſeptem homines interpellare & vnicuique eorum crimen homicidii obiicere, & debet vnusquisque eorum ſua duodecima manu obiecti criminis ſe purificare ſacramento. Tunc ducendi ſunt ad Baſilicam & ſortes ſuper altare mittendæ, vel ſi iuxta eccleſiam fieri non potuerit, ſuper reliquias ſanctorum: quæ ſortes tales eſſe debent. Duo tali de virga præciſi, quos tenos vocant, quorum vnus ſigno crucis dinoſcatur, alius purus dimittitur: & lana munda obuoluti ſuper altare, ſeu reliquias mittuntur, & presbyter, ſi adfuerit, vel ſi presbyter deeſt, puer quilibet innocens vnam de ipſis ſortibus, de altari tollere debet: & interim Deus exorandus, ſi illi ſeptem, qui de homicidio commiſſo iurauerunt, verum iuraſſent, euidenti ſigno oſtendat. Si illum, qui cruce ſignatus eſt, ſuſtulerit; innocentes erunt, qui iurauerunt: ſin vero alterum ſuſtulit, tunc vnusquisque illorum ſeptem faciat ſuam ſortem, id eſt, tenum de virga, & ſignet ſigno ſuo, vt eum tam ille, quam cæteri, qui circumſtant, cognoſcere poſſint: & obuoluantur lana munda, & altari ſeu reliquiis imponantur. Et presbyter, ſi adfuerit, ſi vero non, vt ſuperius, puer innocens vnumquemque eorum ſingillatim de altari tollat, & ei, qui ſuam ſortem eſſe, cognouerit, rogat. Cuius ſortem extremam eſſe, contigerit, ille homicidii compoſitionem perſoluere cogatur, cæteris, quorum ſortes prius leuatæ ſunt, abſolutis.* Doctrina eſt ſpecioſa, comprobata antiquitatis teſtimonio, quam ideo ſuam fecerunt Viri doctiſſimi. Sæpius mihi laudatus IACOBVS GRETSERVS & doctiſſimus Angliæ Eques HENRICVS SPELMANNVS *in Gloſſario* ſub voce: *Crucis iudicium*, huic innixi fundamento omnem *crucis* purgationem a veteribus hoc modo inſtitutam fuiſſe, exiſtimarunt; nondum tamen aliis, quibus rem paulo curatius indagare conceſſum eſt, genuinum huius iudicii ſenſum aſſequuti fuiſſe, videntur Viri docti, ne vna quidem reſpondente huic ſententiæ ex conſuetis formulis ab omnibus fere, in quorum recenſendis opinionibus huc vsque verſati fuimus, temere neglectis; *ire, exire ad crucem,*

 ſtare

stare ad crucem, *cadere ad crucem & euindicare in crucem* sunt phrases dicendi frequentissimae, *vid. Capitul. ad ann. 779. leg. 10. & formulam veterem Bignonianam, de cruce euindicata*, quam exhibet BALVZIVS *Tom. II. Capitular. p. 501. Cap. XII.* Vnicuique ergo illorum, qui huius iudicii modum examinarunt, incubuisset, oculos habere intentos ad hos veritatis inueniendae indices; eos tamen animaduerterunt, aut curam illorum habendam esse, existimarunt paucissimi; proinde mirandum non est, summam obscuritatem & tantam in diiudicanda illius ratione probandi exortam fuisse doctorum diuersitatem.

§. XXXVII.

Indicatur vera sententia, quae probatur ex antiquitate, testimoniis & exemplis illius aeui.

Hinc si tandem olores interstrepere atque, qua ratione *crucis examine* inuestigata fuerit quondam accusatorum aut culpa aut innocentia, proferre liceat, relictis aliorum coniecturis, solius antiquitatis testimonio ducti probandi modum sequentem fuisse, arbitramur: reus, qui ad *crucem* damnatus fuerat, brachiis ad *crucem* expansis, aut, teste CAROLO DV FRESNE *l. c. p. 1397. in crucis formam* expansis per certum ac definitum aliquod tempus, iuxta formulam vero Bignonianam: *De cruce euindicata*, per duas & quadraginta noctes immobilis ad *crucem stare* iubebatur, id quod cum sine peculiari numinis diuini auxilio ἀδύνατον & corporis humani vires egredi videretur, Deo sic tribuebant iudicium, vt, qui immobilis perstiterat, victor, qui mouebatur, aut diuino quodam iudicio ceciderat, victus haberetur. Respondent huic assertioni supra adductae phrases & dicendi formulae, quibus veterum leges conceptae leguntur, neque credo, reiiciendam ideo esse veritatem illius, quod duarum & quadraginta noctium *standi ad crucem* tempus, teste BIGNONIO, a veteribus definitum fuisse, diximus. Durum erat & a lege naturae alienum per *aquam feruentem*, *ferrum candens & per vomeres ignitos* inuestigare accusatorum causas; quid ergo mirum in eruenda quoque per *crucem* rei occultae veritate tam durum examinando propositum fuisse innocentiae suae tuendae medium, quod communem naturae cursum, omnes vires & corporis humani conditionem superabat? Miraculum enim expectabant & disceptationum suarum euentum a diuino iudicio, hinc tam ineptus & periculosus esse non poterat probandi modus, quin Deum ipsum innocentiae & veritati illius, cuius causa examinanda erat, modo plane miraculoso consulturum esse, crederent. Egregie firmatur huius doctrinae veritas antiquissimo AGOBARDI, Lugdunensis Episcopi, testimonio, quod est in libro *contra iudicium Dei*, *Tom. I. Oper. Agobard. p. m. 301. n. 1. Jube*, inquit, *ferrum vel aquas calefieri, quas manibus illaesus attrectem, constitue CRVCES, ad quas STANS immobilis perseuerem.* Res adhuc clarius patebit ex *Vita S. Liobae, Abbatissae Biscofheimensis*, quam descripsit RVDOLPHVS FVLDENSIS, *Cap. XV.* apud

apud GRETSERVM *Tom III. Libr. V. Paralipom. ad Cap. XXI. Lib. II. Tom. I. de Sancta cruce p. m. 38.* Et CAROLVM DV FRESNE *l. c.* imprimis vero ex illustri huius rei exemplo, quod ex FERDINANDI VGHELLI *Catalogo Episcoporum Veronensium, Tom. V. Italiae sacrae p. 610.* refert STEPHANVS BALVZIVS *in notis ad Libros Capitularium p. 1153.* Cuius integra verba ad illustrandam magis dictorum veritatem referre, operae pretium fore, existimaui; *orta,* inquit, *erat inter ciues Veronenses & Episcopum ac Clerum sibi commissum controuersia de aedificandis moenibus vrbis; cumque conuenire non possent, tandem habito consilio pacti sunt, vt haec Dei & Sancti Spiritus reseruarentur iudicio. Eligentes duos iuuenes clericos sine vllo crimine existimatos, statuerunt in Ecclesia Sancti Johannis Baptistae ad domum, & ad CRVCEM STARE fecerunt; quorum vnus Aregaus, post Archipresbyter Ecclesiae maioris nomine, alter vero ex parte Sancti Zenonis, Pacificus scilicet, qui post Archidiaconus Ecclesiae maioris fuit. Hi ambo ab introitu Missae vsque ad mediam passionem tantum, quae est secundum Matthaeum, pariter STARENT. Ille, qui de parte publica datus fuerat, in terram velut exanimis corruit; Pacificus vero vsque ad finem passionis STETIT. His gestis & omnibus gratias Deo agentibus, quartam partem tam ciuitatis, quam castelli pars Episcopii cum his, quae supra memorauimus, accepit. Acta haec regnante Carolo Magno.* Tandem, si eorum, qui mecum consentiunt, auctoritatem desideras, euolue FRIDERICVM SPANHEMIVM *in Hist. Ecclesiast. Secul. X. Tom. I. Oper. p. 1450.* THOMASIVM *in not. ad Lancellotti Institut. Jur. Canon. Tom. IV. p. 1758.* FRANCISCVM PAGI *in Breuiario gestorum Pontificum Romanorum Tom. II. in Vita Eugenii II. §. 19. p. 44.* Et quem prae caeteris nominare debebam antiquissimum Legis Frisionum interpretem, SIBRANDVN SICCAMAM *ICtum in Lege Frisionum siue antiquis Frisionum legibus a reliquis veterum Germanorum legibus separatim editis & notis illustratis, not. ad Titul. XIV. p. 108. seqq.* Viros doctissimos, quos omnes & suo consensu & rationibus suis hanc de *crucis* examine opinionem eiusque veritatem confirmasse, constabit.

§. XXXVIII.

Inter minora *probationum* genera habebatur OFFA IVDICIALIS f. PER PANEM *vel* CASEVM EXECRATVM PROBATIO. Hoc erat in more positum maioribus nostris, imprimis vero Anglo Saxonibus, *Caseum* vel *Panem hordeaceum*, quorum appensio vnius vnciae erat, auctore BALVZIO *l. c.* certis quibusdam solennitatibus, formulis ac sententiis consecratum facinoris mali suspecto gustandum offerre, praemissis ad Deum precibus, vt, si delicti, cuius arguebatur, reus foret, faux eius clauderetur, gutturque

Offa iudicialis, siue per panem vel caseum execratum probatio.

que strangularetur, ne *panem* vel *caseum* in nomine Dei sanctificatum deuorare possit, quem si deglutiuerit, reum insontem, si in faucibus hæreret, noxium eundem habebant. vid. THOMASII *Dissertat citat. de Occasion. Conception. Constitut. Criminal. Caroliu. §. 19. n. (W) p. 23.* Et imprimis formulam Exorcismi apud BALVZIVM *Tom. II. Capitular. p. 653. Fac eum, Domine, in visceribus angustari, eiusque guttur conclude, vt panem & caseum istum in tuo nomine sanctificatum deuorare non possit, hic qui iniuste iurauit ac negauit illud furtum vel homicidium &c.* conf. HACHENBERGII *Germaniam Mediam, Dissertat. III. §. 24.* Mox tamen eliminatus fuit e republica ille probandi modus & pauca eorum, qui per *offam iudicialem* causas suas ambiguas & innocentiam examinari voluerint, medii æui scriptores exempla nobis suppeditant.

§. XXXIX.

Probatio per sacram eucharistiam, cuius probandi modus describitur & auctoritate conciliorum munita fuisse, probatur.

Addunt præterea *purgationibus* sic dictis *vulgaribus* PER SACRAM EVCHARISTIAM PROBATIONEM, contradicente tamen *Martino Delrione* & quibusdam ex iuris canonici scriptoribus, qui ad *purgationem*, quam vocant, *canonicam* referendam hanc esse, contendunt. Hæc vero erat illius probandi ratio, vt in grauioris cuiusdam delicti suspicionem incidens, humano autem testimonio nondum conuictus accedendo ad *sacram Synaxin* crimen sibi obiectum diluere cogeretur, addita sæpius imprecatione dirissima, qua sibi imprecabatur examinandus, ne *corpus & sanguis Iesu Christi* guttur suum pertransiret, sed hæreret in faucibus, strangularet, suffocaret ac eodem statim momento eum interficeret. Sanctam & religiosam præ cæteris ob rei dignitatem habebant hanc *per sacram eucharistiam probationem*, proinde nacta quoque fuit auctoritatem conciliorum atque confirmata eorum decretis & canonibus. Formam illius verbis clarissimis descriptam confirmat *Can. XV.* concilii Wormatiensis apud HARDVINVM *Tom. V. conciliorum p. 740. Sæpe contingit, vt in monasteriis furta perpetrentur, & qui hæc committunt, ignorentur. Idcirco statuimus, vt quando ipsi fratres de talibus se expurgare debeant, Missa ab Abbate celebretur, vel ab aliquo, cui ipse Abbas præceperit, præsentibus fratribus, & si in vltima Missæ celebratione pro expurgatione sua corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi percipiant, quatenus ita inde innocentes se esse, ostendant. Conf. Canon. X. eiusdem concilii.* Subierunt eam in innocentiæ suæ testimonium Pontifices Maximi, summi Episcopi atque imprimis Sacerdotibus, qui purgari debebant, iure quasi proprio atque peculiari, loco iurisiurandi a canonibus imposita fuisse, legitur. Iuramenta enim ab iis exigere, nefas esse putabant, ne manus eorum sacratissima iureiurando pollueretur. *Laicus per iuramentum, si necesse sit, constringatur: presbyter vero vice iuramenti, per sanctam consecrationem in-*

interrogetur, quia Sacerdotes ex leui causa iurare non debent, statuit Triburiense Concilium *Canon. XXI. Tom. VI. Part. I. Concilior. p. 445.* Non solis tamen Sacerdotibus propria fuit atque peculiaris hæc per *corporis dominici perceptionem* probatio, sed & a Laicis magna & suprema interdum dignitate pollentibus, vsurpata fuisse, legitur. Eulalium Comitem Aruernensem, a quo matrem suffocatam ac strangulatam fama erat, hoc modo ad confessionem vrgebat Cautinus, Aruernæ vrbis episcopus, quem tamen indigne percipientem *sacram synaxin* iusta Dei iudicio mox abreptum fuisse, auctor nobis est GREGORIVS TVRONENSIS *in Historia Francorum Libr. X. Cap. VIII. p. 490.* De Lothario, Rege, quem Romam venire iusserat Adrianus, Summus Pontifex, eadem fata experto loquuntur HACHENBERGIVS & CAROLVS DV FRESNE *loc. cit.* Plura huius rei exempla adducuntur in *Dissertatione* a Viro doctissimo IO. ANDREA SCHMIDIO, *Abbate Mariæuallensi, Helmstadii habita: de modo probandi innocentiam per Eucharistiam.* Cæterum antiquissimus & ante Caroli M. ætatem iamiam cognitus fuit ille probandi modus diu deinde in Christianorum Republica sanctissime habitus. Cum enim neminem, qui sceleris sibi conscius erat *corpus & sanguinem Christi* in sui iudicium & damnationem æternam sumturum esse, existimarent, summa quoque illius in rerum tam ciuilium quam causarum ecclesiasticarum veritate indaganda per aliquot secula erat auctoritas.

§. XL.

Iudicium Duellicum, siue per Monomachiam probatio; probationis huius natura & molare, eius origo & antiquitas, eius auctoritas imprimis apud Germanos, probandi locus, adhibitæ in ipso proba-

Famosissima tandem omnium fere, quas recensuimus, *probationum vulgarium* medio æuo erat PER IVDICIVM DVELLICVM s. PER MONOMACHIAM PROBATIO, qua criminis cuiusdam insimulatus, cessante tamen aut accusatoris aut testium probatione, iudicis sententia nec absolutus, nec condemnatus disceptationum suarum ambiguitatem *armis* dirimere cogebatur, si succumberet, pro reo, si victor abiret, pro insonte ac sceleris puro habitus. Clarissimum erat & principem fere locum apud plurimas gentes tenebat hoc *Judicium Duellicum*, quod *Monomachiam* vocabant s. *singulare certamen*, an vero hæc per *duella* causas occultas examinandi & a crimine obiecto sese purgandi ratio ante, an demum post assumtam Christianæ Religionis sanctitatem in foro recepta fuerit? de eo quidem eruditi nondum conueniunt. Id sane certissimum, antiquissimam esse eius originem, neque errabis, si a sæuis ferreæque ætatis gentibus immanitatem huius iudicii profectam fuisse, dixeris, a Gothis scilicet, Vandalis aliisque a Borea venientibus barbaris & non tam lingua & legum auctoritate, quam manu armata rem suam gerentibus. Sane post eorum in Italiam & alias Occidentis regiones irruptionem truculentus ille causas tam ciuiles quam criminales per *monomachiam* finiendi modus introductus quoque fuit in Italiam, Galliam, Britanniam & Hispaniam,

tionis actu solennitates describuntur, eiusque iniquitas indicatur.

ad alias deinde gentes propagatus, imprimis vero receptus a Francis, Alemannis, Saxonibus, Frisionibus, Baiuuariis & Longobardis, qui summa religione maximoque conatu eum custodierunt in suis iudiciis. Res patet, si antiquas eorum leges euoluis, quibus confirmata fuit, hæc *per pugnam* sese purgandi consuetudo & quidem Leg. Alamannorum *Tit. LXXXIV.* Constitution. Sicular. *Libr. II. Tit. XXXII.* Leg. Saxonum, *Tit. XV.* Leg. Frisionum, *Tit. XIV. §. 4.* Leg. Baiuuariorum *Tit. II. Cap. I. §. 2.* Leg. Longobardorum *Libr. I. Tit. IX. §. 39. & Tit. X. §. 4.* Tantam vero non obtinuerat apud gentes, quæ Italiam & reliquas, quas modo commemoraui, Occidentis regiones inhabitabant, quantam quidem apud Germanos illa ætate auctoritatem nacta fuerat lex immanis ac truculenta. Gens erat dura, ferox, superstitiosa & in retinendis moribus, qui erant κατροπαράδοτοι, pertinacissima, quæ præterea personarum & rerum suarum omnium, aut maioris partis earum supremam fere felicitatem atque fortunam in *monomachia* collocabat. Proinde eo maiori sanctitate retenta fuit in eorum iudiciis, quo magis nationis bellis adsuetæ genio morumque ferocitati congruus esse, videbatur bellicus iste controuersias finiendi modus. Res erat non raro leuioris, imo nullius momenti, ad quam dirimendam in campum abeuntes in mutuam sui perniciem desæuiebant. Quæ vero solennitates ac formulæ in iudiciis ante pugnam adhibitæ fuerint, quæ imprimis personæ ad pugnam idoneæ, quale armorum genus, quod pro gentium diuersitate sæpius variabat, quæ genuina pugnandi ratio, ordo & modus, quæ pœna cadentes manserit, quibus de causis suscepta, qua tandem ratione finita fuerint *duella?* prolixe describit Vir doctissimus, IOACHIMVS IOHANNES MADERVS *in Dissertatione peculiari, de Duello vt Ordalei quondam specie*, cui adiectæ sunt *Petri Gregorii Tholosani, Olai Wormii, Henrici Bangerti, Philippi Camerarii aliorumque de eodem Commentationes p. 16. seqq.* Atque hæc quidem iudicia in campo celebrare, solenne erat. Senatus vero, populus ac Sacerdotes, qui spectatum frequentes accesserant, interim Dei opem implorabant; admonebant eum promissorum suorum, recitabant exempla eum precantes, vt potestatem suam & auxilium, quod in periculis versanti missurum se esse, promisisset, in præsenti quoque negotio reipsa comprobaret, &, quæ sua esset iustitia, innocenti adesset, concessa ipsi e cœlo ad manifestandam causæ occultæ veritatem, victoria. Vnde apud GREGORIVM TVRONENSEM *Historia Francorum Libr. VII. Cap. XIV.* Gunthramnus Boso ad Regem, Gunthramnum, deductus *Insontem me*, ait, *de hac causa profiteor. At si aliquis est similis mihi, qui hoc crimen impingat occulte, veniat nunc palam & loquatur. Tu, O Rex piissime, pones hoc in Dei iudicio, vt ille discernat, cum nos in vnius campi planitie viderit dimicare.* Et sane hæc erat non satis miranda superstitio, quæ sustentabat iniquitatem huius iudicii, & in errore animos obdurabat, quod Deum ipsum per victoriam innocenti con-

concessam veritatem manifestaturum esse, persuasi eum, qui victor ex pugna abierit, inter acclamantium applausus rem suam & cœlo & hominibus approbasse, existimarent, infausto sane ac iniquissimo iustitiæ fato, cum ex alterius robore pugnandique dexteritate omnis æstimaretur rei veritas, & qui aduersarium suum licet iniuste interemerat, iustiorem tamen causam habuisse, crederetur. Ita fallax arena non poterat non sæpe sæpius haurire innocentem sanguinem; vincere enim poterat reus, vinci & succumbere innocentissimus, sed innocentem habere pro nocente, nonne ab omni æquitatis, iustitiæ & sanæ rationis lege mirum quantum abhorret?

§. XLI.

Vlterius deducitur huius probationis iniquitas, probatur testimoniis veterum, & in conciliis abrogata fuisse dicitur.

In media tamen cœcitate non defuerunt viri cordatiores, qui crudele illud probandi genus detestari summam illius impietatem & abominandam eorum, qui huius auctores erant, temeritatem verbis grauissimis accusarunt. Sua iam iam ætate conquestus fuit AGOBARDVS, Lugdunensis Archi-Episcopus, &, vti res postulabat, acriter disputauit Libro peculiari aduersus Gundebaldi, Regis Burgundionum, legem impiam & christianæ simplicitati maxime contrariam, qua singulari certamine siue duello causis finem imponi sanxerat, in legibus Burgundionum *Tit. XLV.* vid. AGOBARDI *Oper. Tom. I. pag.* 107. *Conf. eiusdem libr. contra iudicium Dei, p. 301. adde notas* BALVZII *in hos libros Tom. II. Oper. p. 46. & 102.* Iniquitatem huius iudicii quoque agnouit, qui tamen in vindicandis ab iniquitate quibusdam *purgationibus vulgaribus* totus erat, HINCMARVS, Remensis Archi-Episcopus, qui *libro de diuortio Lotharii & Tetbergæ*, teste MADERO, *in Dissertat. laudata p. 39. defendant se*, inquit, *quantum volunt, qui eiusmodi sunt, siue per leges, si vllæ sunt, mundanas, siue per consuetudines humanas, tamen, si christiani sunt, sciant, se in die iudicii nec Romanis, nec Salicis, nec Gundebaldis, sed diuinis & apostolicis legibus iudicandos.* Proinde quo maiori eo magis sane laudando studio pessimam hanc *duelli* examine, lites ac controuersias dirimendi consuetudinem e Republica legibus suis eliminare conati fuerunt Reges & Principes, quorum gladio seculari suas quoque pœnas canonicas adiunxerunt summi pontifices, episcopi & concilia. Notandus est *Canon. XII.* concilii Valentini III. ann. Christi 855. celebrati, apud HARDVINVM *Tom. V. conciliorum pag. 87.* Imprimis vero dura minantur patres concilii Tridentini, *Sessione XXV. Cap. XIX.* qui omnes & singulos, nullius honoris, nec supremæ dignitatis habita ratione, si locum ad *monomachiam* in terris suis concesserint, si ipsi pugnam commiserint, si consilium in causa *duelli* dederint, aut alia quacunque ratione ad pugnam suaserint, perpetuæ infamiæ pœna & ecclesiastico fulmine plectendos esse, statuunt, non obstante quocunque priuilegio. Vid. *Tom. X. conciliorum p. 188.* Cæterum euolui merentur SPEIDELIVS

 in

in Speculo Iuris Saxonici, sub voce Kampff-Recht. OBSERVATIONES *selectæ* HALLENSES, *Tom. IX. Obseruat. IV. & V. p. 101. seqq.* THOMASIVS *in dissertat. citat. ß, 20.* ROTHIVS *in dissertat. peculiari, de antiquissimo illo more, quo veteres innocentiam suam per duella probare nitebantur.* VISCHERVS *in integro tractatu de iudicio duellico.* STIERNHÖÖK *in libr. de iure Sueonum & Gothorum vetusto, Libr. I. Cap. VII. pag. 13. seqq.* & BIBLIOTHECA CLVNIACENSIS *p. 1262.* imprimis ANDREAS QVERCETANVS *in not. ad bibliothecam Cluniacensem p. 160. 161.* Atque sic tandem & bonis legibus & conciliorum canonibus abrogatus fuit, qui per aliquot secula maximo sane iustitiæ detrimento durauerat, per *duella* veritatem latentem inuestigandi modus.

§. XLII.

Nominantur scriptores, qui pluribus egerunt de probationibus vulgaribus.

Atque hæ sunt *purgationes* sic dictæ *vulgares*, quæ summam olim in totius fere Europæ partibus auctoritatem obtinuerant. Non tamen sunt omnes, quas recensuimus, sed præcipuæ; restant adhuc aliæ superstitiosæ *probationes*, quæ seculo illo vanis miraculis fascinato, frequentissimæ erant, de quibus tamen, vt & de iis, quas hactenus commemorauimus, teste SPANHEMIO *l. c. p. m. 1450.* pluribus egerunt, DELRIO, FRANCISCVS PITHOEVS, IVRETVS, SIRMONDVS, SPELMANNVS, BALVZIVS, &, quem primum nominare debebam, Vir stupendæ & inexhaustæ lectionis, CAROLVS DV FRESNE *in doctissimo suo mediæ & infimæ latinitatis glossario*, quem tamen plagio nunquam excusando, non nominato sæpius auctore, non mutatis sæpissime verbis, totum pene in hac doctrina exscripsit CHRISTIANVS EBELINGIVS, *logices & philosophiæ moralis in academia Rintheliensi Prof. Publ. Ordinar. in tractatu de prouocatione ad iudicium Dei siue de probationibus.* Conferatur CAROLVS DV FRESNE cum EBELINGIO, inexhaustam illius lectionem miraberis, huius vero in exscribendo audaciam nunquam satis miraberis.

§. XLIII.

Explicatur origo & varius hanc purgationem vulgarem denominandi modus.

Originem suam trahebant, vt in antecedentibus monitum fuit, illæ *probationes*, a seculi illius barbarie, auctæ vero indies ac magis magisque sustentatæ fuerunt clericorum tam simplicitate & errore, quam in negotia secularia sese immiscendi libidine. Sanctitatem tribuebant iis plus quam superstitiosam, & miraculum expectantes Deum esse volebant controuersiarum suarum arbitrum. Inde enata fuit appellatio horum iudiciorum, quod *iudicium* κατ᾽ ἐξοχὴν, *iudicium diuinum*, *iudicium Dei*, interdum *Spiritus Sancti iudicium* & ab antiquo Saxonum vocabulo *Or* h. e. magnum & *Daël*, iudicium, ORDALIA veteribus dicta fuerint, quemadmodum & *legis apertæ*, *simplicis*, *pari-*

paribilis & apparentis, veritate nimirum, vt temere credebant, ex iis appa- ritura, nomine veniebant. Nemini ſine grauiſſimo periculo de veritate illo- rum dubitare licebat, quod patet ex lege Caroli M., quam habet BALVZIVS *Tom. I. Capitular. Capitular. I. ann. 809. leg. 20. Vt omnes iudicio Dei credant absque dubitatione.*

§. XLIV.

Ritus & ſolennitates probationibus communes.

Verum cum ea ſit naturæ humanæ ratio, vt interdum magis rebus ſenſus externos ferientibus, quam interna rei virtute flectatur, varias adiiciebant ſuis *probationibus* ſolennitates ac ritus externos ad imponendum ſimplicioribus & alendas verſantes in errore mentes aptiſſimos, aliis quidem illorum pro rei, per quam inſtituenda erat *probatio*, diuerſitate, variantibus, aliis vero vnicuique *probationum* communibus ac ſumma religione adiiciendis. Priores hinc & in- de notauimus ex HENRICO SPELMANNO, DV CANGIO & STEPHA- NO BALVZIO; iam relinquuntur nobis poſteriores. Scilicet ſtrictiori ieiunio, pane nimirum & aqua & peccatorum confeſſione triduo ante *iudicium* ſeſe para- bat examinandus; die vero, quæ *Dei iudicio* dicata erat, inſtante, ieiunus de- ducebatur in templum, magna ſacerdotum aliorumque clericorum caterua ſti- patus; celebrabat ſub variis precibus *iudicii* miſſam ſacerdos, reumque ad miſſam offerentem & paulo poſt ad ſacram ſynaxin acceſſurum cum adiuratione in hunc modum interrogabat: *adiuro te per Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, & per tuam chriſtianitatem, quam ſuſcepiſti, & per vnigenitum Dei filium, & per ſanctam trinitatem & per ſanctum euangelium, & per baptiſmum, qua te ſacerdos regenerauit, vt non præſumas vllo modo communicare, neque ad altare accedere, ſi hoc feciſti, aut conſenſiſti, aut ſcis, quis hoc egerit?* adiuratus ſi tacuerit, accedebat ad altare; ſacra cœna fruebatur ſacerdos: eam vero percipiente reo, dicebat: CORPVS HOC ET SANGVIS DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI SIT TI- BI AD PROBATIONEM HODIE. Ita munitus & præparatus tan- dem ad *iudicium* mittebatur examinandus; accurrebant ſacerdotes & epiſco- pi, qui non tam præſides, quam iudices eſſe volebant; res, per quam inſtituen- da erat *probatio*, adiurationum & exorciſmorum effuſæ ſuperſtitionis formulis ſanctificata conſecrabatur; opus ipſum aggrediebatur ſuſpectus & ex diuerſo mox ſequuturo *probationis* effectu aut abſolutus, aut condemnatus iudicabatur.

§. XLV.

Locus iis conſecratus.

Peragebantur vero hæc omnia coram epiſcopis aut ſacerdotibus. Inſti- tuebantur *purgationes* in templo & locis cultui diuino ſacratis; id enim exi- gere videbatur negotii grauitas, vt, quia ſigno præſenti expectarent *Dei ſolius* teſtimonium, etiam in loco, quo ſedem ſuam eſſe voluit, magnus & infallibilis ille teſtis, numen diuinum, eius quoque *iudicia* celebrarentur.

§. XLVI.

Ostenditur illarum superstitio & iniquitas.

Quantamcunque vero *purgationum* suarum, quæ a vulgo nomen habebant, sanctitatem atque religionem iactitabant ecclesiastici, tantum abest, vt cum pietate morum & christianæ religionis simplicitate illæ conuenerint, vt potius a summa, quam redolebant, iniquitate non absoluendas eas esse, existimem. Vnde namque probari potest, hæc iudicia esse *Dei iudicia*, quæ & iudicis ordinarii aut ignorantiam, aut ignauiam, & sanctissimi nominis diuini profanationem arguebant fœdissimam? Vbi promisit numen diuinum rei aut culpam aut innocentiam manifestaturum se esse mediis, quæ a seculorum barbarie, ab ingeniorum simplicitate & superstitione suam originem trahebant? Quocunque te vertas, omnia iniquitatum plena deprehendes? Nonne grauiter peccabant, quod ad extraordinariam veritatis eruendæ viam recurrentes tentare audebant numinis supremi patientiam, nulla tamen id exigente rei necessitate? Nonne temeritatis erat, veritatem occultam rebus tam ineptis, veritati & sanæ rationi contrariis ideo probandam relinquere, vt ad Deum esset recursus, vt signo præsenti expectare liceret illius testimonium, ac si ad phantasiam humanam, intellectus errores & præiudicia sua iudicia exercere teneretur numen sapientissimum &, suspensis, quas ab omni æternitate constituit, naturæ legibus, miracula patrare teneretur, quia miracula in veritatis inuestigandæ legem trahebat humana temeritas. Quinimo nec parcitum fuit sacræ synaxi, abominanda temeritate tracta hæc quoque fuit in veritatis signum, cuius tamen sic inueniendae nulla extabat promissio. Sunt leges in Republica, sunt iudicia in Republica, eorum auctoritate reus damnandus, innocens vero absoluendus. Sed error mentes eorum ita fascinauerat, vt iniquitatem & superstitionis βδελύγματα non animaduertentes suam temeritatem sanctam, sapientem & dignam christiano simplicitatem esse, existimarent; illud tum erat sapere, captiuam ducere rationem humanam, fidem Deo habere, omnem spem & fiduciam in ipsius auxilio collocare, maximo tamen iustitiae damno & extremo purgandorum periculo, cum hoc modo pœna maneret innocentem, quae manere debebat pœna dignum, & damnaretur, qui erat absoluendus, absolueretur, qui erat damnandus.

§. XLVII.

Hanc iniquitatem & superstitionem confirmauit illa ætate exemplum Veteris Testa-

Confirmauerat forte hanc superstitionem & *purgationum* auctoritatem desumtum ex veteris testamenti codice exemplum *purgationis* illius, quae Deum ipsum auctorem habebat & prolixe descripta est a Mose Num. V. 12. seqq. Constituerat nempe in lege sua numen diuinum, vt vxor adulterii suspecta, eiusdem tamen, cum in eodem non deprehensa fuisset, nondum conuicta offerre deberet ad altare sacrificium, eidemque aqua amara execrata maledictione, admixto modico pulueris de pauimento tabernaculi, a sacerdote ebibenda traderetur, addita execratione: *Si non concubuit vir tecum & es non polluta, non tibi*

tibi nocebunt aquae amarae maledictae; si autem declinasti a viro tuo, & concubuisti cum altero, his maledictionibus subiacebis: det te Deus in maledictionem exemplumque cunctorum, det Dominus femur tuum cadiuum, & vterum tuum intumescentem; & dicet mulier: Amen, Amen. Sed haec lex particularis a Deo ipso praescripta & politiae illi Mosaicae, vbi supremus in republica princeps & iudex existebat ipse Iehoua, accommodata, non extendenda erat ad praesentem noui foederis & nostrae reipublicae formam & statum. Sublatae sunt in nouo foedere gentis Israëliticae leges, neque modo tam extraordinario apud nos hodie in causis occultis Deus decernit, quo olim in politia Iudaica. Non tamen rarum fuit medii aeui doctoribus leges iudaicas particulares suo accommodare seculo.

menti codice desumtum & male applicatum.

§. XLVIII.

Imperatores christiani probationes vulgares e republica eliminare conantur. Adducuntur testimonia eorum, qui grauiter de hoc probandi modo conquesti fuerunt.

Agnouerunt tamen impietatem & summam absurditatem horum iudiciorum sequiora tempora, & de eliminando hoc e christianorum republica probandi modo christiana religione indigno magno conatu laborarunt imperatores christiani. Ea de re legem a Friderico, Imperatore, latam & sicularum constitutionibus insertam fuisse, deprehendes *Libr. II. Constitution. Sicular. Tit. XXXI.* Multi quoque viri cordatiores de illorum iniquitate & benedictionum, quas vnicuique *purgationum* adiiciebant, abusu, vti res postulabat, grauiter conquesti fuerunt, e quorum numero, praeter AGOBARDVM, quem supra nominauimus, adduxisse non poenitebit saepe laudatum a nobis IACOBVM GRETSERVM, qui *in rarissimo de benedictionibus & maledictionibus opere Libr. II. Cap. I. p. m. 239. Magno*, inquit, *abusu, ne dicam sacrilegio adhiberi solent benedictiones ad effectus quosdam procurandos, ad quos nec ex Dei, nec ex ecclesiae instituto, sed ex sola hominum temeritate ordinantur. Tales sunt benedictiones aquae calidae & aquae frigidae, quae solennibus caeremoniis instituebantur, priusquam quis aqua calida, aut frigida innocentiam suam probaret.* Et paucis contra GOLDASTVM interiectis, *neque*, ait, *vnquam potest benedictio esse licita & Deo grata, quando adhibetur rei, per quam Deus tentatur, vt effectum producat, quem se talis rei interuentu producturum nec ipse per scripturas promisit, nec per ecclesiam patefecit. Nuspiam enim Deus nobis declarauit, se innocentis innocentiam, & nocentis nocentiam manifestaturum, si ille illaesus ex aqua calida aut frigida, aut ab ignito ferro abiret, iste vero laesus. Multo minus occultam veritatem per monomachiam pandere pollicitus est. Quapropter arma ad monomachiae vsum benedicere, nefas erat, & etiamnum est, si quis hoc facere tentaret.* Hactenus GRETSERVS, cui adiungo HENRICVM SPELMANNVM *in Glossario p. 324.* ita scribentem: *Si Dei digito regerentur istae probationes, cur aliquando abolitae sunt? sin minus, cur vsque adeo in ecclesia toleratae?*

§. XLIX.

Tandem ab episcopis & summis pontificibus sub anathematis fulmine damnantur, in conciliis, quod probatur ex actis conciliorum.

At quamuis ab iniquo hoc probandi more rempublicam liberare laudando sane consilio tentarent imperatores & principes, primis tamen eorum conatibus non respondebat ille, quem sanctionibus suis intendebant, euentus. Dependebant a clericorum auctoritate haec iudicia, indies incrementa maiora capiebant superstitione humana, hanc autem, quae altissimas in plurimorum mentibus radices egerat, vno quasi ictu radicitus exstirpare, satis difficile erat; donec tandem & pœnas suas iustissimas minarentur conciliorum canones, summis nimirum pontificibus omnes sic dictas *probationes vulgares* apostolica auctoritate damnantibus, & anathematis fulmine eos percutientibus, qui cuiuslibet benedictionis aut consecrationis ritum rei, per quam instituenda erat *probatio* impendere ausuri essent. Res patet, si euoluis concilium Palentinum ann. 1322. celebratum eiusdemque Canonem XXVI. quem exibet HARDVINVS *Tom. VII. Concil. p. 1481.* verbis sequentibus: *vulgaris purgationis abusum per canones interdictum, quo suspecti de criminibus ad se purgandum ferrum candens aut aquam feruentem accipiunt, detestantes statuimus, vt mandantes talem purgationem fieri, tenentes, exhibentes, custodientes, accipientes ad hoc ferrum vel aquam huiusmodi, cum his Deus tentari videatur, & innocentes in huiusmodi purgationibus sine demerito puniantur, in sententiam excommunicationis incidant ipso facto: & nihilominus sæpius excommunicati publice nuntientur.* Adde concilium Lateranense IV. sub Innocentio III. ann. 1215. habitum *Can. XVIII. apud* HARDVINVM *Tom. VII. Conciliorum pag. 34. 35. & Libr. V. DECRETAL. Tit. XXXV. de purgatione vulgari Cap. I II. III.* Tam duris sane mediis opus erat, vt eliminaretur superstitio, expelleretur iniquitas & ad saniora consilia reuocarentur sese opponentes ecclesiastici.

§. L.

Sistitur purgatio canonica, quæ absoluebatur iuramento; vbi, & in quibus causis recepta fuerit, indicatur.

Abrogata tandem *purgationum vulgarium* absurditate & liberata ab onere probandi grauissimo Germanorum republica, omnis in iudicio per IVRAMENTVM absoluebatur PROBATIO, quae canonum & conciliorum auctoritate comprobata PVRGATIONIS CANONICAE nomine veniebat. Magnam a tempore Caroli M. per Germaniam, Galliam & Angliam sanctitatem huius fuisse, testis est STIERNHÖÖK *Libr. cit. p. 100.* non quod omne, quod iureiurando confirmatur, sua certitudine gaudeat, sed quod in hac mortalium conditione nulla, quam quae, inuocata numinis diuini vindicta, *iureiurando* munitur, maior esse potest fides humana. Hoc itaque praestito innocentiam suam tuebatur criminis suspectus, deficiente in sua probatione accusatore, aut rationum, quae a iudice requiruntur, valore destituto. *In his enim causis*, statuit lex Baiuuariorum, *Tit. XVIII. Cap. XVI. §. 3. Sacramenta præstentur, in quibus nullam probationem discussio iudicantis inuenerit.*

§. LI.

§. LI.

Non solus iurabat accusatus, sed requirebantur coniuratores & compurgatores.

Non solus vero ille, cuius intererat, iurabat, sed stipatus esse debebat aliorum virorum praesidio, qui interdum a reo, interdum ab accusatore nominati & de illius, qui iurabat, veritate iurantes *sacramentales*, *iuratores*, *coniuratores*, *purgatores*, *compurgatores* in Alamannorum, Ripuariorum, Longobardorum legibus, aliisque rerum Germanicarum medii æui scriptoribus vulgo dicuntur. Vid. CAROLVM DV FRESNE *sub voce: iuramentum.* Iis omnibus accusati innocentiam *iureiurando* vidicandi leges necessitatem imponebant, adeo vt non ex propria & sincera huius confessione, sed ex immensa *iuramentorum* multitudine æstimaretur rei veritas.

§. LII.

Compurgatorum & sacramentalium numerus, qui æstimandus erat ex rei dignitate & momento.

Variabat autem pro obiectorum & causarum, de quibus agebatur, diuersitate & momento, compurgatorum & sacramentalium numerus, vt est in lege Baiuuariorum *Tit. I. Cap. III. §. 1. 2. 3.* In lege Alemannorum *Cap. VI. §. 1. 2.* & in lege Longobardorum *Libr. II. Tit. LV. §. 9.* Interdum, dato vnius aut trium compurgatorum iureiurando, a crimine sibi obiecto accusatum sese purgasse, sufficiebat, quod testatur lex Baiuuariorum *Tit. VIII. Cap. XIV. §. 2. Tit. IX. Cap. XV.* & lex Saxonum *Cap. I. §. 1. 6. 9.* Non satis erat interdum triginta aut quadraginta in innocentiæ suæ præsidium statuisse testes, sed exigente id dignitate personæ, aut causæ, de qua agebatur, momento, ad septuaginta, octoginta imo & centum personas ascendebat coniuratorum numerus, si quis innocentiam suam hominibus approbasse videri volebat. Quid? quod apud Wallos, scilicet Cambrobritannos trecentorum sacramentalium iureiurando criminis suspectum sese liberasse, auctor nobis est HENRICVS SPELMANNVS *in Glossario* sub voce: *Assath p. 46.* Hinc manu sexta, manu duodecima, manu trigesima, sexagesima, septuagesima quarta manu iurando purgari, frequentissimæ sunt phrases, quarum sæpius in veterum a nobis adductis legibus, capitulis, conciliorum canonibus & summorum Pontificum decretis mentio iniicitur.

§. LIII.

Sacramentalium in electione conditio.

Quotquot tandem essent numero Compurgatores, non sine discrimine eos eligendi & coram iudice sistendi, concessa erat accusato libertas, sed probe consideranda erat eorum in electione conditio. Sacramentales esse volebant leges viros bonæ opinionis & honestatis, viros legitimos ad testimonium perhibendum idoneos, nullis accusationibus nullisque criminibus infames aut damnatos, quosque aut amoris aut odii in accusatum affectu occæcatos a veritate enuncianda detentum iri, iudex, cur vereretur, causam haberet plane nullam. Proinde examinandi erant ab eo, priusquam ad sacramenta admitterentur.

§. LIV.

Exponuntur eorum requisita.

Quod vero maximum erat & conquirendi sacramentales onus mirifice agrauabat, eiusdem *dignitatis & ordinis*, cuius reus vel actor primarius erat, compurgatores esse iubebantur. Liber aut seruus si iurarent, iurabant cum suæ conditionis sacramentalibus, quod patet ex lege Baiuuariorum *Tit. VI. Cap. XV.* coll. lege Frisionum *Tit. I. Cap. VII.* Sic episcopus episcopos, presbyter presbyteros, sacerdos sacerdotes, compurgatores statuere tenebatur, si vni horum ab imposito crimine sese purgandi incumbebat necessitas. Prostant huius rei decreta in capitular. Aquisgranensi ad *ann. 803. cap. VII. de sacerdotum purgatione, in capitular. Caroli M. libr. V. capitular. XXXIV.* in concilio Moguntiacensi *ann. 888. canone XXIII.* apud HARDVINVM *Tom. VI. Part. I. conciliorum pag. 408.* in concilio Erfordensi *ann. 932. can. IV. Tom. cit. p. 573.* Londinensi *ann. 1108. can. IV. Tom. VI. Part. II. conciliorum p. 1889.* in appendice ad concilium Lateranense tertium *Cap. XV. Tom. VI. Part. II. conciliorum p. 1723.* Sed & interdum in sacramentalibus requirebatur *sexus paritas*, ita vt si fœmina ad sacramentum compelleretur, sui sexus sacramentales, fœminas, in sui præsidium sistere teneretur, probante id CAROLO DV FRESNE *l. c. p. 164.*

§. LV.

Quid iurauerint?

Quotquot tandem numero, quales conditione, ordine & dignitate essent compurgatores reo additi, omnes in innocentiæ suæ præsidium & ad purgandam illius infamiam inducti fuerant. Instante ergo die, qua celebranda erat *purgatio canonica*, primo quidem iuramentum præstabat, quem causa proxime tangebat, accusatus; sequebantur sacramentales, qui non iurabant directe in factum, aut rem controuersam, sed reum, qui iurauerat, veritatem dicturum fuisse, sese credere, iureiurando affirmabant, vt est *in appendice* ad concilium Lateranense III., sub Alexandro III. habitum, *Part. VIII. Cap. XXI.* apud HARDVINVM *Tom. VI. Part. II. conciliorum p. 1751. & Libr. V. decretal. Tit. XXXIV. Cap. IX. XIII. XVI.*

§. LVI.

Nominantur ritus & solennitates, quæ adiunctæ fuerant illa ætate purgationi canonicæ. §. LVI. & LVII.

Cæterum vt augerent in iurantium animis, quam de iureiurando habere videbantur sanctitatis atque religionis opinionem, eorumque sensus externos excitarent ad maiorem attentionem, varias solennitates ritusque externos huic iudicio addere, consultum esse, duxerunt, aliis tamen eorum superstitionem & paganismum redolentibus, aliis vero ex christiana religione descendentibus & ad nostram vsque ætatem peruenientibus. Ac primo quidem solenne erat, iuramenta præstari *a ieiunis*, vt est in capitulari Aquisgranensi *ad ann. 789. Cap. LXII.* & in *Capitular. II. ann. 805. Cap. XI. Et omnino nullus, nisi ieiunus ad iuramentum vel ad testimonium admittatur.* Deinde solenne erat, iu-

iuramentum præstari in *templo*, quod patet ex lege Longobardorum *Lib. II. Tit. LV. §. 21. Conf. Libr. VI. capitular. capitulare 209.* A rei enim dignitate visum, vt in loco perageretur cultui diuino sacrato, & tam ad expectandum Dei solius testimonium, quam ad obtinendum, quem intendebant personæ ecclesiasticæ, scopum longe aptissimo.

§. LVII.

In templis autem iuramenta præstari moris erat, α) in altari, vid. legem Alemannorum *Tit. VII. §. 2.* & leg. Baiuuariorum *Tit. I. Cap. III. §. 1. 2. 3.* β) positis manibus super altare, *vid. formulas veteres incerti auctoris apud* BALVZIVM *Tom. II. capitular. Cap. XXXIII. p. 453.* γ) super quatuor euangelia, quod iuramentum summæ apud christianos religionis fuisse, ex PROCOPIO *Libr. II. de bello vandalico Cap. XXI.* probauit DV FRESNE *l. c. pag. 172. Capitular. Caroli M. Libr. V. Cap. XXXIV. de sacerdotum purgatione.* Add. leg. Longobardorum *Libr. II. Tit. LV. §. 5.* δ) ad sanctorum reliquias & tumulos, vt est in lege Frisionum *Tit. XII. §. 1. conf. Libr. VI. Capitular. Cap. 209.* Quæ tamen ad reliquias & tumulos sanctorum iurandi ratio laicis certis non nisi anni temporibus permissa fuisse, legitur in concilio Burdegalensi *ann. 1255. Can. VII. Tom. VII. conciliorum p. 471.* ε) ad crucem, aut posita super caput suum cruce Domini, vid. IACOBVM GRETSERVM *de sancta cruce Tom. I. Libr. II. Cap. XVI.* Quæ vero ad crucem peierantibus pœnæ decretæ fuerint, idem docet GRETSERVS *cap. sequ. p. 364.* Sed & obseruatæ fuerunt aliæ iuramentorum solennitates, quæ a paganis traxisse videntur originem, quales sunt, si iurarent cum *dextera armata*, in lege Ripuariorum *Tit. XXXIII. §. 1. per pectus suum*, quod iuramentum mulieres potissimum præstitisse, docet lex Alamannorum *Tit. LVI. §. 2. In vestimento vel pecunia*, vt iurare solebant Frisiones, si res esset parui momenti, vid. leg. Frisionum, *Tit. XII. §. 2.* Omnium tamen frequentissimum erat super *arma* præstare iuramentum, cuius apud omnes fere gentes imprimis vero Saxones, Danos, Suecos, Baiuuarios, Alamannos, Longobardos, Francos, Scotos, Bulgaros, Beneharnenses summam certe auctoritatem atque religionem fuisse, auctor est *loc. cit.* CAROLVS DV FRESNE.

§. LVIII.

Ostenditur huius purgationis iniquitas & detestandus iuramentorum abusus

Purgationis huius *canonicæ* imprimis vero per compurgatores probandi rationis originem a iure Mosaico alii, nullo tamen argumento deducunt, alii eam a iure Gothorum & Longobardorum in Italia ortam fuisse, contendunt. An veritati accedant, qui ita sentiunt, meum non est scrupulose inquirere; id modo affirmo, quod ex dictis quoque colligitur, canonum atque summorum pontificum auctoritate munitum fuisse hunc *per iuramentum* veritatem occultam inuestigandi modum. Et sane tolerari potuisset hoc genus probandi simpli-

ex intolerabili compurgatorum & sacramentalium numero ortus.

pliciſſimum, ſi modo in ea, quam iuramentum poſtulabat, ſimplicitate perſtitiſſent, qui multis quidem artibus huic purgationi ſeſe immiſcebant, eccleſiaſtici. Sed non pauca introducebant, quæ ab impietate & ſuperſtitione grauiſſima non aliena nobis fuiſſe, videntur. Eſt nimirum iudicis, non ſine deliberato mentis conſilio nulloque alio in republica exiſtente ciuili medio, fidem alterius iuriiurando adſtringere; eſt eiusdem non ſine vrgente neceſſitate iuramentorum multiplicare numerum, ne crebra ſæpiusque reiterata iurandi conſuetudine vileſcat inter homines, quam tamen illibatam ſemper eſſe voluerunt maiores, eorum ſanctitas; quo enim rarius adhibentur, eo maiori quoque ſanctitate, religione & attentione vtplurimum ea præſtari conſueuerunt. Sed quantus obtinebat illa ætate iurisiurandi abuſus, quanta ſanctiſſimi nominis diuini profanatio, cum vna fere & ſola dominaretur illa purgatio, & ad iurandi neceſſitatem non duceret, ſed cogeret homines! Intolerabilis coniuratorum numerus ſtatuebatur in res quoque leuiſſimas; augebatur eorum multitudo pro grauitate negotii, creſcebat ſecundum dignitatem perſonæ. Iis omnibus ferendum erat de innocentia accuſati teſtimonium iureiurando firmatum. Perpende copioſam & vix tolerandam iuramentorum ſementem, quam faciebant. Sed tolerari potuiſſent, ſi modo in iureiurando a tot ſacramentalibus præſtito, acquieſcentes finem tandem impoſuiſſent controuerſiæ. Sed locus dabatur nouis exceptionibus, & impugnari poterat iuramentum. Irrita enim erat omnis omnino opera, ſi in minimo peccaretur, vel loco, vel tempore, vel ſtipulatione, vel numero, vel qualitate, vel formula. Facile erat, ex vno illorum iuramentum impugnare, vt ad nouos teſtes, ſacramentales & compurgatores denuo redeundum eſſet. Rurſus iurabant illi denuo conducti ſacramentales; ſed nec ſic quidem res ſtabat, in ſuſpenſo cauſa manebat aliquando ſub euentu contrarii iuramenti, ſi forte ab aduerſa parte plures forent, qui id producti præſtarent. *vid.* STIERNHÖÖK *l. c. cap. IX. de probatione per ſacramentales & purgatione canonica p 98. ſeqq.* Quis vero non deteſtaretur execrandam hominum temeritatem, qui tot homines grauiſſimo periurii periculo tam temere innoluebant? Nonne occaſionem dabant, imo peierandi neceſſitatem imponebant, cum contraria iuramenta admitterentur, & cum ſacramentales ipſi in facta aliena, quorum ſemper probabilis erat ignorantia, iurare tenerentur? Ludebant ſane cum iuramentis, cum ex ſola iuramentorum multitudine omnis æſtimaretur atque penderet rei veritas. Satis ergo erat, negaſſe facinus, dato quadraginta aut ſeptuaginta teſtium negantium iureiurando; non ſatis erat, innocentem vera dixiſſe, ſuamque iureiurando probaſſe innocentiam, ſtipulari debebat ſacramentales, qui & ſuo iureiurando cauſam illius vindicarent. Sed quam difficile erat, ſatisfacere legibus tantum eorum numerum exigentibus! Quis non deficeret interdum tot conquirendis hominibus? Et tamen, ſi deſtituebatur eorum præſidio, ſi in minimo peccabatur, cadere accuſatum, quamuis innocentem, vt probatio-

nis

nis tamen inopia conuictum, necesse erat. Atque sic damnabatur liberandus, liberabatur damnandus.

§. LIX.

Artes, quibus in purgationem canonicam sese immiscebant clerici.

Non poterat tamen non id esse arcanum cleri ad monarchiam adspirantis & sub pietatis & religionis zelo suam regnandi libidinem occultantis. Dictum nimirum fuit in antecedentibus, abrogata *purgatione vulgari*, introductam fuisse *purgationem canonicam.* Illa plerumque absoluebatur exorcismorum, consecrationum & adiurationum formulis; hinc opus habebat clericorum praesentia: hae vero exorcismorum formulae non requirebantur in *iureiurando*, ergo carere poterat clericorum fauore *purgatio canonica.* Sed sub ea quoque in laicorum negotia suam auctoritatem & iurisdictionem extendere, iis propositum erat; quod vt assequerentur, opus erat artibus. Expectauerant in *purgatione vulgari* a Deo *miraculum*, idem & expectabant in iureiurando, dum per *miracula* veritati iurantis numen diuinum attestari, simplicioribus persuaserant. Inde fluebat, rem esse iuranti cum *numine diuino miraculoso;* si hoc, *iuramentum* rem esse *spiritualem*, concludebant soli foro ecclesiastico non laicorum iudicio asserendam.

§. LX.

Quid ad obtinendum hunc scopum multum fecerit?

Non parum faciebat ad obtinendum hunc scopum, quod omnia iuramenta non nisi in *templo* praestari, legibus suis iuberent summi principes. Huius enim erant rectores atque praesides, & quo magis quidem in iudicio seculari pro mouebatur *iuramentorum* vsus, quo plures ille, qui iurabat, sistere debebat ad purgandam suam innocentiam compurgatores, eo maior quoque erat causarum numerus, quae ob iuramentum iis additum ad forum ecclesiasticum & conscientiae tribunal deuoluebantur magno interdum vsui futurae ecclesiasticis. Hinc egregie STIERNHÖÖK *libro citat. p. 117. Quantum*, inquit, *negotii facessit olim canonicis nostris haec iurandi licentia, canones ecclesiastici, praecipue iuris Ost-Gothici nos facile docuerint, sementis enim sacramentorum copiosa in secularibus iudiciis facta est, vnde illi in consistoriis suis vberrimam messem meterent, mulcta enim ex periuriis ad ecclesiasticos venit.*

§. LXI.

Arcanum cleri a praestando iureiurando immunitatem affectantis & obtinentis.

Artes clericorum magis adhuc ex eo patent, quod immunitatem a praestando iureiurando affectauerint, eiusque necessitati sese subduxerint. Caussas huius immunitatis indagaturo eas inuenire non difficile erit. Sapiebant nimirum supra vulgum & sanctitatem plane singularem variasque prae laicis praerogatiuas iactitabant ecclesiastici; laicus, exigente id lege, iurare tenebatur; iuramentum erat imbecillitatis humanae argumentum, & ad coërcendam hominum fidei violandae procliuitatem introductum; sed quis clericos, homines tam sanctos, datam semel fidem non seruaturos esse, crediderit? Illi promittebant in

verbo & veritate, huic autem promissioni non stare, religio erat. Sanctam vero & illibatam vt seruarent tempora posteriora hanc clericorum prærogatiuam, de firmanda hac suis decretis atque canonibus sæpius cogitabant in conciliis. Loquuntur acta concilii Meldensis apud HARDVINVM *Tom. IV. conciliorum p. 1489. Canone XXXVIII.* Adde synodum Regiaticinam *Cap. IV. Tom. V. Conciliorum p. 25. conf. Tom. III. p. 1963. Can. XIX.* Paulo post impetrabant ab imperatoribus, vt publica auctoritate eam munirent. Sanxerat ea de re suo iamiam æuo Carolus M. in *capitulari episcoporum ad ann. 801.* Legem ordine vigesimam: *vt nullus sacerdos quicquam cum iuramento iuret, sed simpliciter cum puritate & veritate omnia dicat.* Posteriori ætate seculo XII. magis ac magis firmauerat prætensam hanc clericorum a iureiurando immunitatem imperator, Henricus IV. diplomate ac constitutione peculiari, quam exhibet *germania sacra diplomatica s. spicilegium ecclesiasticum,* quod magno labore, nec minoribus sumtibus, sed conatu certe nunquam satis laudando collegit Vir celeberrimus, IOH. CHRISTIAN. LÜNIGIVS, ordine *LX. Tom. XIV.* des Teutsch. Reichs-Archivs, *pag. 149.* verbis sequentibus: *Henricus diuina pietate IV. Romanorum Imperator Augustus. Quoniam in legibus cautum est, vt nemo clericorum iurare præsumat; alibi vero reperitur scriptum, vt omnes principales personæ in primo legis exordio subeant iusiurandum calumniæ, nonnullis legis peritis res venit in dubium, vtrum clerici iusiurandum præstare debeant, aut alii personæ hoc officium liceat delegare? Quia enim illud constitutionis edictum, vbi clerici iurare prohibentur a Marco Augusto constitutum est, propterea quia de Constantinopolitanis clericis promulgatum fuisse, videtur, idcirco ad alios clericos pertinere non videtur.* 2) *Vt ergo hæc dubietas omnibus penitus auferatur, illam domini Marci constitutionem ita interpretari decernimus, vt ad omnium ecclesiarum clericos generaliter pertinere iudicetur.* 3) *Nam cum Diuus Justinianus iure decreuerit, vt canones patrum vim legum habere oporteat, & in nonnullis patrum canonibus reperiatur, vt clerici iurare non audeant, dignum est, vt totus catholicus ordo a praestando iureiurando immunis esse procul dubio censeatur.* 4) *Quapropter nos, vtriusque videlicet diuinae & humanae legis intentione seruata, decernimus & imperiali auctoritate irretractabiliter diffinimus, vt nec episcopi, nec presbyteri, nec cuiuscunque ordinis clerus, non abbas, non aliquis monachus vel sanctimonialis in quacunque controuersia s. criminali s. ciuili, iusiurandum qualibet ratione compellatur subire, sed aduocatis suis propriis idoneis hoc officium debeat delegare. dat. Arimini III. Kalend. April.* Originem huius immunitatis, & arcana, quæ sub ea delitescebant, doctissime, more suo, inuestigauit Vir Illustris, NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS *in Gundlingianus P. IV. n. 1. de iuramento clericorum §. 7. pag. 291. seq.*

Atque

Atque sic quidem iurabant laici omnes, clericorum iurabat nemo, sed vtebantur illorum iureiurando ad extendendam iurisdictionem ecclesiasticam, vt sub varia specie derogarent laicorum iudiciis sua negotia & soli tandem dominarentur. Hinc tot compurgatores statuere, tot iuramenta exigere atque suam hoc modo auctoritatem manere *purgationi canonicae*, maxime eorum intererat.

§. LXII.

In desuetudinem abiisse dicitur purgatio canonica, quod tamen de sacramentalium numero & requisito intelligendum.

Non tanta tamen caligine laborarunt tempora posteriora, vt summam iniquitatem & incommoda huius purgationis non agnouerint, & introductam hanc tam imprudenti consilio iurandi necessitatem, ex qua tot & tanta periuria nasci constabat, damnauerint. Fuerunt sane, licet pauci, qui supra seculi illius genium sapiebant & totam purgationem vt simplicissimam, sed superstitione & fraude humana tam misere corruptam ad suam rursus simplicitatem reuocare conati fuerunt: tandem effecerunt, vt, teste IOHANN. BAPTISTA COSTA, quem refert ZIEGLERVS *in not. ad Lancellot. institut. iur. canon. p. 915.* extra crimen haereseos aut illius suspicionem in desuetudinem abierit *purgatio canonica*, id quod tamen de *compurgatorum & sacramentalium* numero intelligendum esse, docet THOMASIVS *in not. ad Lancellott. p. 1766.* manente adhuc *purgatione canonica*, quae solo illius, qui purgandus est, iureiurando absoluitur, in nostris quoque iudiciis ad hodiernum vsque diem superstite.

§. LXIII.

Adducuntur praeiudicia & errores, qui introducti fuerunt in iuramentum assertorium, quorum primus: praesentia numinis diuini miraculosi.

Quodsi ergo dicendum est, quae introducta fuerint illa aetate in IVRAMENTVM, quod vocant, ASSERTORIVM, praeiudicia & errores, ex iis, quae hactenus disserui, eos adducere non difficile erit. Primus erat isque praecipuus, qui nouis deinde erroribus causam suppeditabat, MIRACVLOSA NVMINIS DIVINI PRAESENTIA. Vbique patent clericorum conatus, quorum imprimis artibus auditum fuit in iureiurando hoc praeiudicium. Originem suam trahebat a famosa illa *purgatione vulgari*, in qua manifeste expectatum fuerat a Deo miraculum; ideo enim per tam inepta & veritati eruendae plane contraria media, quae omnia fere adiurationum & exorcismorum formulis consecrata clericorum praesentia opus habebant, accusatorum causas probari volebant, vt ad Deum esset recursus, & expectare liceret testimonia eius confirmata non nisi miraculis. Per has ergo solennes exorcismorum formulas, quarum non opus erat in *purgatione canonica*, cum in *iuramentum & iuramentorum causas* immisceri non possent ecclesiastici, vtebantur hoc errore, & quo modo miracula expectauerant in *purgatione vulgari*, eodem & in *iureiurando*, vt immiscerentur, *miraculosam* fingebant *numinis diuini praesentiam* atque vt eo maiorem huic doctrinae speciem adderent, suae probationis argumenta deducebant a deliberata numinis diuini inuocatione in testem, quem iurantis aut veritati aut mendacio, si peierauerit, more insolito

&

& non nisi miraculis atteſtaturum eſſe, aiebant. Atque hac ratione *ex purgatione vulgari* deſcendebat in *purgationem canonicam* error craſſus in ſaniori iurisiurandi doctrina nunquam tolerandus, qui tamen paulo poſt eo facilius occupabat ſeculi illius homines, quo magis quidem occœcata erant & faſcinata vanis miraculis eorum ingenia. Aliis vero diiudicandum relinquimus, an non idem ſentiant &, nomine tantum mutato, in eundem prolabantur errorem, qui Deum in iureiurando ſolum *in teſtem*, non in vindicem inuocari, contendunt. ROBERTVM SANDERSONVM hanc imprimis opinionem magno conatu, multis verborum ambagibus defendentem notauimus, cuius tamen ea in re confutaſſe errorem Viros clariſſimos, PVFFENDORFIVM & BVDDEVM, ſupra docuimus.

§. LXIV.

Exinde nouus & omnium maxime notandus ſequebatur error, ſic dicta iuramentorum ſpiritualitas.

Recens hic auditus in iureiurando error nouum pariebat, errorem ſane omnium maxime notandum, quia ſub eo maiora maiori quoque ſpecie ſibi arrogare & latius ſuam auctoritatem in iuramentum extendere audebant eccleſiaſtici. Ex miraculoſa enim numinis diuini præſentia, quam huic affinxerant, ſequebatur ſic' dicta *iuramentorum SPIRITVALITAS* ſeu ad *cauſas*, quas vocant, *ſpirituales* referendam eſſe *iurisiurandi* cauſam, ex priori inferebant. Hic error, ex quo auditus fuit, parum ſani relictum fuit in iureiurando, plurima illius capita miſere detorta, male explicata & ſub ſpecioſo *religionis* prætextu applicata fuere hominum affectibus. Is ſane eſt vnus eorum, quibus tota tantem antiqua ſua facie deſtituta fuit iurisiurandi natura, & ad quem omnes vbique fere reſpiciunt, qui in altera iurisiurandi ſpecie occurrunt, errores. Totam ſub eo iuramentorum cognitionem ſuo ſolius foro appropriandi cauſam accipiebant eccleſiaſtici, conniuente interdum aut tantam iniquitatem & genuinam ſacræ huius in iuramenta iurisdictionis originem non animaduertente maieſtate ciuili, cumque numero multi & ſatis adhuc ſpecioſi eſſent, quos producebat, errores, facile iam erat ad obedientiam & ſilentium cogere eos, qui ſeſe opponebant illorum conatibus. Proinde in tota hac doctrina omnium maxime attendendus, & quo magis promouebat auctoritatem eccleſiaſticam, eo maiori certe feruore prætenſam illius veritatem omnium mentibus inculcare illa ætate neceſſe erat. Propugnatus quoque fuit ab omnibus, &, ſi erroris naturam conſidaraueris, veritatem illius in dubium vocare, ſatis periculoſum erat. Sub cauſa enim *religionis* in iuramentum ſeſe inſinuauerat, de iis vero, quæ ad ſanctitatem religionis pertinebant, vlla ratione dubitandi, aut in eorum naturam ſcrupuloſe inquirendi vel ſola voluntas pro ſcelere habebatur pœna grauiſſima expiando. Hinc nimis ſero quoque agnitus fuit; ſuos habebat patronos, cœcos vbique defenſores, quia primam illius originem perſpectam ſatis habebant pauciſſimi.

§. LXV.

§. LXV.

Exinde rurſus neceſſario nexu fluebat & cum prioribus coniunctum erat aliud præiudicium, NECESSARIA CLERICORVM IN IVREIVRANDO PRAESENTIA. Ex eo enim, quod cum *numine diuino miraculoſo* rem habere iurantem atque ideo *cauſis ſpiritualibus* annumeranda eſſe *iuramenta* fingebant, ad forum quoque eccleſiaſticum illorum cognitionem pertinere ſequebatur, ſi hoc, ſua certe in diiudicandis iuramentorum negotiis opus eſſe *præſentia*, manifeſta erat ex iis, quæ principiorum loco ſtatuerant, concluſio.

Inde fluebat alius: neceſſaria clericorum in iureiurando præſentia.

§. LXVI.

Hæ erant artes, quibus omnes in vniuerſum iuramentorum cauſas maieſtati ciuili derogatas ſuæ ſolius iurisdictioni vindicabant eccleſiaſtici. His artibus omnia negotia, quibus *iuramentum* acceſſerat, ſub prætenſa hac cauſa *ſpiritualitatis* reſeruanda eſſe, docebant foro eccleſiaſtico; hoc intuitu promouebant iuramentorum vſum, quantum fieri poterat; tot ſacramentales ſtatuere, neceſſe erat, augenda erat multitudo eorum pro rei, de qua agebatur, momento, non ſufficiente interdum ad tuendam illius, qui accuſatus fuerat, innocentiam quinquagenario compurgatorum numero. In immenſum hoc modo aſſurgebat ſacri huius iudicii auctoritas, cum omnes omnino cauſæ ciuiles, quæ iu riſiurandi religione firmatæ fuerant, ad tribunal eccleſiaſticum deuolutæ clericorum iam cognitione opus haberent. Hæc enim erat prima eorum cura, eo tendebant omnes eorum conatus, hinc flectenda erat & ad obtinendum hunc ſcopum prorſus accommodanda ſanior iurisiurandi doctrina. Hac vero ratione mirifice corrupta apparebat illius natura, audiebantur nouæ ſententiæ, ineptæ concluſiones, doctrinæ a rei natura abhorrentes & alienæ, quas poſteriori ætate interdum non euitarunt ii, qui tamen in diluendis aliorum erroribus operam ſuam atque laborem collocaſſe dicendi ſunt.

His artibus omnem iuramentorum cognitionem ſuo iudicio appropriaſſe dicuntur clerici, iuramenta vero hoc modo mirifice fuiſſe corrupta.

§. LXVII.

Et ſane tam familiares facti deinde fuerunt illi errores, vt nemo amplius de veritate illorum dubitauerit, magna vero ſimplicitate omnes perſuaſum ſibi habuerint, ſub ficta hac *miraculoſa* in iureiurando *numinis diuini præſentia* indeque fluentis atque deductæ *ſpiritualitatis* cauſa pertinere ad forum eccleſiaſticum iuramentorum cognitionem. Id enim adſcribendum erat cæcitati ingeniorum, quod ea, quæ fraude humana introducta fuerant, a propriis & naturalibus ſeparare nec ſcirent, nec auderent, & ſi qui eſſent, qui aliorum artes & iniquitatem animaduertebant, periculoſum tamen erat, erroris eos arguere aut contradicere iis, quibus obediendum non reſiſtendum eſſe, omnes vociferabantur. Tot itaque periculis ſubiacente contradicendi animo, quis hiſcere auſus fuiſſet? tota res intacta manebat, graſſabantur errores in omnes iurisiurandi par-

Horum errorum & præiudiciorum illius æui auctoritas, iisque contradicendi periculum.

tes acquirentes tandem sibi imperium, soli illius iudices esse volebant atque rectores clerici, excludebatur laicus, sed, detecto genuino sacræ huius in iuramenta & iuramentorum caussas iurisdictionis fundamento, quis iure & legum iustitia ad eos pertinuisse crediderit, quod sola fraude, tot persuasionibus, tot artibus sibi vindicauerant.

§. LXVIII.

Agnouerunt hæc præiudicia & errores in iureiurando, & corruptam doctrinam suo nitori restituere laborarunt nostra tempora, quod probatur. §. LXVIII. LXIX.

Sapienti ergo consilio vniuersam doctrinam a tot quisquiliis, quibus squalebat, repurgatam suo nitori restituere laborarunt nostra tempora. Eliminarunt hodie iniquitatem & errores agnouerunt, quos nonnullorum affectus & inordinata regnandi libido in iureiurando produxerat, iudicia ecclesiastica. Non temere, nec sibi solis iuramenta & quæ illorum religione firmata sunt, asserunt. Vindicant sibi, quæ sua sunt, sed & sua quoque relinquunt laicis. Proinde liberata fuerunt ab iniquitate & errore eorum, qui ad obtinendum eo felicius scopum sub *sanctitatis* & *religionis* prætextu imponendum esse, existimabant simplicioribus. Quis enim hodie expectabit in iureiurando miracula? Quis miraculoso suo concursu rei occultæ veritatem manifestaturum esse numen diuinum crediderit? Neque ideo tantæ superstitionis accusandi sunt hodie iudices ecclesiastici, quod iisdem interdum iurantem adstringant solennitatibus, quas a veteribus illa ætate iuriiurando adiectas fuisse, legimus. Non nego, solennitates deliberato interdum consilio ad alendum hunc magis magisque in errantium animis errorem, excogitatas olim fuisse, & ad firmandam suam in iuramenta auctoritatem non parum iuuasse clericos; alia tamen est hodie illarum ratio: solennitates & ritus externi non ideo adduntur iuriiurando, vt Deo præscribatur iudicii modus, & vt iustitiam suam vindicatiuam modo miraculoso in iurantem, si peierauerit, exercere debeat; sed vt moueantur & ad maiorem attentionem excitentur iurantium animi; dandum enim est aliquid interdum imbecillitati humanæ: plurimi moralium mentem suam non ad altiora eleuant, sed occupantur signis externis, hinc res interdum accommodanda est eorum præiudiciis, adiungendi sunt iuriiurando ritus externi, vt hac ratione scopus obtineatur, & iis, quæ sensus eorum feriunt, flectantur, cum pietatis zelo, religionis, amore & interna rei virtute ad veritatem enunciandam flecti nequeant.

§. LXIX.

Tandem si accedunt ministri ecclesiæ, non ideo accedunt, vt caussæ illius, de qua agitur, controuersæ iudices esse debeant; opus est interdum eorum præsentia, vt mox aggressurum iurisiurandi negotium conscientiæ suæ & eorum, quæ agit, memorem esse iubeant, si suspicandi caussa adfuerit, periurii criminis reum sese facturum esse iurantem, peccati atrocitatem ipsi exponant, vindicantem Dei iustitiam, qui sanctissimo suo nomini tanta temeritate illudi non patitur, indeque fluentem pœnam certissimam ipsi proponant, ac, quantum fieri potest, a

pa-

patrando hoc ſcelere iurantem ſua auctoritate arceant. Magna enim eſt miniſtrorum eccleſiæ in republica exiſtimatio, multum verba eorum valent, neque deſunt exempla, abſtractos fuiſſe eorum auctoritate a periurio, quos, eleuatis iamiam ad cœlum digitis, ad confirmanda ſua iureiurando mendacia paratos fuiſſe, conſtabat. Hæc ſunt miniſtrorum eccleſiæ, cætera relinquuntur iudici. Quocunque ergo te vertas, magna ſane diſcrepantia & iuramentorum cauſas diiudicandi modus, & eorum, qui eas diiudicant, conditio, a modo, fine, & conditione veterum noſtra quidem ætate differunt. Excuſſerunt iniquitatis myſterium, nec tanta ſuperſtitione laborant noſtra tempora, non tot & tanta affinguntur hodie iuriiurando,* quæ olim a nonnullis huic afficta fuiſſe, diximus. Nec ſane opus habent his artibus, ſummis nempe principibus ſua vtrique in republica & ſeculari & eccleſiaſticæ poteſtati diiudicanda præſcribentibus, quorum ſanctiones violare, aut temerario auſu iis ſeſe opponere, iniquum foret & pœna digniſſimum.

§. LXX.

Connexio cum conſequentibus; indicatur ſimul præiudiciorum & errorum, qui in alteram iuriſiurandi ſpeciem, iuramentum promiſſarium ſeſe inſinuarunt, origo.

Hactenus in eliminandis erroribus, quibus corrupta fuit prima *iuriſiurandi* ſpecies, IVRAMENTVM ASSERTORIVM, eorumque origine indaganda verſati fuimus. Progrediendum vlterius, &, quod exigit inſtituti ratio, inueſtigandi iam ſunt errores, qui introducti fuerunt in IVRAMENTVM, quod vocant, PROMISSORIVM. Totam vero hanc doctrinam dum aggredior, eam erroribus numero & iniquitate iis, quos in antecedentibus nominaui, maioribus ſcatentem animaduerto, qui ſummam tamen auctoritatem nanciſcebantur ad ſeram vsque poſteritatem religioſe propagati. Ex eodem vero fonte promanant, eandem habent originem, quam præiudiciorum in *iureiurando aſſertorio primam* quidem fuiſſe, ſignificauimus. Vid. *ſupra §. XXII. pag. 69. 70.* Tribuenda hæc erit eorum affectibus, qui pro firmanda ſua auctoritate pugnabant, omnia tentabant, non intermittentes quod ad ſacrum imperium quouis prætextu ſtabiliendum facere poſſe, intelligebant. Vindicauerant nempe ſuæ cognitioni eccleſiaſtici omnia laicorum negotia, quibus acceſſerat *iuramentum aſſertorium.* Dictum fuit in antecedentibus, quot artibus ſcopum tandem obtinuerint, & quo religionis ſchemate egredientem ſuam regnandi libidinem occultauerint? Omnem vero & totam *iuriſiurandi* doctrinam, non vnam ſaltem illius partem cum ſibi aſſererent, ad IVRAMENTVM quoque PROMISSORIVM &, quæ huius religione munitæ fuerant, cauſas ciuiles poteſtatem ſuam eccleſiaſticam extendebant, ne diuiſum eſſet cum maieſtate ciuili, quod foro eccleſiaſtico vnice reſeruandum eſſe, exiſtimabant. Eandem ergo ſortem habebat, quam *iuramentum aſſertorium* expertum fuiſſe, diximus. Corrupta fuit illius doctrina, introductæ in eam fuerunt nouæ ſententiæ, canones inauditi omni ætate defendendi ac pro fidei articulis habendi.

§. LXXI.

Cum iureiurando assertorio iuramentum promissorium communem habebat errorem, sic dictam spiritualitatem.

In vniuersum vero sic dictam iuriiurando *spiritualitatem* affinxerant, quam in *iureiurando assertio* produxerat *miraculosa*, vt aiebant, *numinis diuini præsentia* confirmata magis magisque manifesta vindictæ diuinæ inuocatione, quam præter naturæ cursum, miraculoso statim euentu, comprobatum iri, fingebant. Trahenda quoque erat hæc *spiritualitas* ad *iuramentum promissorium* non liberandum ab hoc errore ecclesiasticis tam proficuo eorumque in *iuramentum promissorium* potestatem mirifice muniente, præprimis cum noua nec contemnenda plane huic inesse, deprehendebant probandæ suæ assertionis argumenta. Animaduertebant enim Deum in *iureiurando* inuocari & in maiorem seruandæ suæ promissionis fidem deliberato mentis consilio se suamque salutem illius vindictæ deuouere iurantem, ergo prætextum habebant satis speciosum, fictam hanc & in *iureiurando promissorio* tuendi *spiritualitatem*, atque adeo ad causas referendi, quas sacro ecclesiasticorum imperio diuinæ legis auctoritate tribuendas esse, non erat dubium.

§. LXXII.

Alio errore corruptum apparebat iuramentum promissorium ex quo afficta huic fuit duplex obligatio, erga Deum altera, altera erga hominem.

Hæc quidem communia erant vtrique iuramentorum speciei, quod vtraque misere detorta ad asserendam suam *spiritualitatem* abuterentur ecclesiastici, vbique licet vacillantibus suæ deductionis conclusionibus. Paulo post tamen longe maiori corruptione laborare cœpit *iuramento assertorio*, doctrina *iurisiurandi promissorii;* qui vastissima iuris canonici &c., qui ad sacram hanc anchoram confugiunt scholasticorum volumina vel obiter inspexerit, non ignorabit, quot introductæ fuerint in eam sententiæ, quæ sub *pietatis* ac tuendæ *religionis* schemate sese insinuantes obscurabant saniora illius principia totamque eius naturam penitus euertebant. Famosissima iactabatur per ora vulgi sententia, *iuramentum* non esse *orationem accessoriam*, sed propositionem *separatam atque peculiarem*, in qua ad Deum tendat promissio, si hoc, *duplicem ex iureiurando promissorio obligationem* oriri, concludebant, *erga Deum* alteram, alteram *erga hominem*, hac licet ob variam illius, cui iuratur, conditionem sæpius non stringente, illam tamen semper manere firmissimam & arctissimo cum iureiurando vinculo coniunctam esse, docebant. Vid. GONZALEZ TELLEZ *Libr. II. X. Tit. XXIV. de iureiurando §. 5. p. 545. conf. §. 17. p. 549. & Cap. II. §. 3. p. 551. adde Cap. XXVIII. §. 10. p. 602.* nec non THOMAM *in summ. theolog. 22. quæstion. LXXXIX. art. VII. ad Tert. p. 197. 198.*

§. LXXIII.

Nominantur ii, qui coeco impetu hunc er-

Delitescebant certe sub hoc iurisiurandi conceptu non pauca imperii sacri arcana; hinc posteriori ætate conseruatus fuit sanctissime. Habuit suos patronos, quotquot euolui iuris canonici scriptores; accedunt huic opinioni docto-

res

res scholastici, COVARRVVIAS, SANCHEZ, SVAREZ, MOLINA, SERAPHIN DV SERAPHINIS & alii in excutienda scholasticorum philosophia & theologia operam suam collocantes, quos multis verborum ambagibus, argumentis interdum & distinctionibus subtilissimis nauseam lectori non raro excitantibus praetensam huius doctrinae veritatem miro conatu non ob rationum valorem, sed in eorum sane fauorem, quorum ita fingi intererat, propugnasse, constabit.

rorem sequuti fuerunt eumque ad nostram vsque aetatem propagarunt.

§. LXXIV.

Apprime notandum est hoc scholasticorum & glossatorum iuris canonici commentum; hoc enim est, quod in tota hac doctrina excitauit confusionem maximam, omnia illius capita suo errore impleuit & in diiudicandis quibusdam grauioribus, de iureiurando, controuersiis occasionem dedit tantae sententiarum diuersitati, vt promanantes inde conclusiones erroneas nec euitare potuerint viri doctissimi. Neminem latet celeberrimum nomen GROTII, qui vniuersum iurisprudentiae naturalis studium a tot scholasticorum, quibus hactenus squaluerat, erroribus purgando felicissimi huius scientiae restauratoris sibi comparauit apud posteritatem gloriam. Penetrare tamen non poterat in sententiae huius iniquitatem, quae de *iureiurando* magno eruditorum consensu, praeeunte quidem scholasticorum ordine, recepta ad suam vsque aetatem peruenerat. Vid. HVGONEM GROTIVM *de iure belli & pacis Libr. II. Cap. XIII. §§. 14. 15. 16. p. m. 394. seqq.* Interim condonandum esse videtur aliquid Viro doctissimo; raro enim contingit, vt omnia videant, qui primi ad purgandum a nugis quoddam doctrinae genus & ad eliminandos aliorum errores animos suos conuertunt; GROTIVM quidem emendandi causam habuissent atque rationem, qui doctum eius de *iure belli & pacis* opus suis exercitationibus, commentariis & animaduersionibus illustrandum sibi sumebant; sed GROTIVM humani aliquid ea in re passum erroris arguere, rem abominandam forte existimantes receptam & traditam ab auctore sententiam ad saniora iuris naturae principia reuocare non audebant, luculentissimo indicio, non ex rationum valore, non ex genuina iuramentorum indole & natura aestimatam ab iis fuisse huius doctrinae veritatem, sed GROTII auctoritatem & multitudinem errantium peperisse eorum errori patrocinium. Vid. ZIEGLERVM *in not. ad Grot. Libr. II. Cap. XIII. §. 14. p. 365. seqq.* KVLPISII *collegium Grotianum exercitation. VII. §. 4. p. 88.* OSIANDRVM *in obseruation. in Grotium, obseruation. ad Thesin XIV. Cap. XIII. Libr. II. p. 992. 993.*

Notatur Grotius scholasticos & iuris canonici doctores ea in re incaute sequutus.

§. LXXV.

Seculo tandem superiori surgebat & meliori consilio, sed & feliciori successu hoc moralis doctrinae caput testaurandum aggrediebatur SAMVEL PVFENDORFIVS Vir imprimis magnus, cuius prudentiam, eruditionem & doctri-

Primus fere fuisse dicitur Sa-

doctri-

muel Pufendorfius, qui hoc scholasticorum & Grotii commentum agnouit, quod simul refutatur ex sanioribus iurisiurandi principiis.

doctrinae praestantiam praedicabit posteritas. Magna sunt & praeclara in nobilissimum iurisprudentiae naturalis studium viri Illustris merita, qui, remota procul maxima iuris ciuilis, canonici & diuini confusione, ab otiosis speculationibus & ridiculis scholasticorum subtilitatibus ea purgauit, quae in suo *de iure belli & pacis opere* nuper intacta reliquerat HVGO GROTIVS. Agnouit iniquitatem huius commenti, quod hactenus vbique regnauerat, castigauit interdum Grotium, eoque maiori animo relegandum e saniori iurisiurandi doctrina errorem adortus est, quo maiorem quidem hunc illi iniuriam inferre animaduertebat. Sequuti eum fuerunt THOMASIVS & TITIVS, viri iisdem meritis ac nominibus inclyti: docuerunt ad vnum omnes, alienum esse a rei natura suoque carere nexu hunc de iureiurando conceptum tantopere iactatum a scholasticis; constare ex genuina iuramentorum indole, inuocari Deum in iureiurando iustissimum periurii vindicem. Iam vero aliud esse, Deo promittere, aliud, Deum implorare iudicem, posterius agi, prius ne quidem audiri in iureiurando, ergo nec Deo, sed homini, ad quem tendat iurata promissio, obligationem ex iureiurando acquiri; hanc vero rursus mutuare suum valorem a valore antecedentis pacti, huius ergo obligatione cessante, & iurisiurandi quoque obligationem cessare, per ea, quae supra docuimus §. 3. p 38. Vid. PVFENDORFII *ius naturae & gentium Libr. IV. Cap. II. §. 6. 8. p. 464. seqq.* THOMASII *iurisprudentiam diuinam Libr. II. Cap. IX. §. 14. 31. add. not. (b) & 34. add. not. (G). conf. eiusdem fundamenta iuris naturae & gentium p. m. 163. §. 7.* TITIVM *in obseruationibus ad Pufendorf. de officio hominis & ciuis obseruat. 264.*

§. LXXVI.

Exponuntur arcana, quae sub hoc errore delitescebant, confirmata nempe magis magisque sic dicta iuramenti promissorii spiritualitas, & orta exinde ecclesiastico-

Haec quamuis apertae sint veritatis & vnicuique, qui non ab aliorum pendet auctoritate, sed ipsam rei naturam rimatur, perspicua, ea tamen lux non affulgebat illa aetate, qua ad litterariae reipublicae clauum sedebant scholastici, qui potius ad labores inutilissimos suamque, quam de iureiurando habebant, assertionem prolixis declarationibus, declarationum probationibus, otiosis subtilitatibus & subtilissimis distinctionibus confirmandam sua ingenia condemnabant. Stabat semel recepta & omni exceptione maior erat sententia, non *vno* sed *duplici obligationis* vinculo conscientiam iurantis stringi iureiurando; suscipiebant huius erroris in ecclesiasticorum fauorem patrocinium & si forte dubitatum adhuc fuisset, an, quod heri finxerant, referenda esset ad *causas spirituales iurisiurandi promissorii* causa? hac introducta credendi seruitute nullam amplius superesse dubitandi occasionem, & qui fluctuarent, apertae veritatis hoc modo conuinci posse, docebant. Atque sic nihil amplius obstabat, quo minus suam in *iuramentum promissorium* auctoritatem & iura maiori quidem, quam antea factum fuerat, conatu prosequerentur ecclesiastici, omniumque negotiorum ciuilium,

uilium, quæ illius religione munita fuerant, sub *spiritualitatis*, *conscientiæ ac religionis* tandem prætextu optimo quasi iure arbitros sese constituerent. Eo respiciunt, quæ habet IVST. HENNING. BOEHMERVS *in iure ecclesiastico Libr. II. Tit. II. de foro competente* §. *29. p. 1002. seqq.* His artibus opus erat, vt laici superstitione illaqueati, cogerentur ad obsequium; tanto studio defendendum erat a scholasticis &, qui sedibus eorum adscripti erant, hoc præiudicium, vt iusti pronunciarentur eorum conatus & brachio seculari forte contradicturo iisque sese opposituro tandem imponeretur silentium.

rum in iuramentum auctoritas.

§. LXXVII.

Inde frequentissimus iuramentorum vsus inualuit contra doctrinam Christi.

Hoc modo cum suam in *iuramenta promissoria* potestatem satis munitam esse, crederent, e re sua fore existimabant, dilatare *iuramentorum* vsum &, quantum fieri posset, indies multiplicare eorum numerum. Testis est modo laudatus PVFENDORFIVS, qui *iuramenta promissoria* in caussis tam publicis quam priuatis *frequentissime* & fortasse frequentius, quam necesse erat, adhibita fuisse, docet *Libr. IV. iuris naturæ & gentium Cap. II. de iureiurando* §. *19. p. m. 483.* Cui addendus BOEHMERVS *Libr. cit. Libr. II. Tit. XXIV.* §. *22. p. 1279.* Nullum enim illo tempore, quo hoc dogma auditum fuit, celebrabatur negotium, nullus sanciebatur contractus, qui solenni hac stipulatione, iureiurando, non vallandus fuisset. Ita vero plane destituebatur suo vigore saluberrima saluatoris nostri doctrina, qui iuramenta præstari, prohibuerat, aut iuxta aliorum interpretationem, summa nonnisi vrgente necessitate iuramenta præstanda esse, docuerat. Sed ostendebant hoc ipso, quantum degenerauerit a primæua christianorum simplicitate seculi illius conditio; vbique personabant iuramentis iudicia &, quod coniectura facile perspicitur, resonabant quoque periuriis. Nonne ergo præstitisset, restrinxisse magis quam dilatasse iuramentorum numerum, ne tot iurantibus data fuisset tam manifesta peierandi occasio? Aut nonne consultius fuisset, sub pœna interdixisse iuramentorum vsum, quo sanctissimum dogma de non iurando suo vigori restitutum fuisset? O tempora! O mores! Ideo vero conculcabatur hominum affectibus, vt contraria doctrina promoueretur eorum emolumentum; in immensum enim hoc modo crescebat fori ecclesiastici auctoritas, extendebantur illius limites, quia omnia negotia, quibus *iuramentum* accesserat, nemine contradicente, iam diiudicanda manebant ecclesiasticis.

§. LXXVIII.

Hunc iuramentorum vsum quondam prohibuisse

Hac vero ratione dum plane eluderentur & pene vacua redderentur laicorum iudicia, sapienter constitutionibus Lusitaniæ cautum fuit, ne vlli *contractui* imposterum *iuramentum* accederet, quod si de facto appositum fuerit, destituendus esset suo valore contractus, auctore THOMASIO *in notis Lancellotti institutiones iuris canonici Tom. III. p. 1395.* & IOHANNE NICOLAO

HER-

dicitur maiestas ciuilis, quod probatur Galliæ & Lusitaniæ constitutionibus.

HERTIO *in notis ad Pufendorfii ius naturæ & gentium Libr IV. Cap. II. §. 19. not. (a) p. 483.* Tale quid & in Gallia olim auditum fuisse, testatur ANTONIVS DADINVS ALTESSERRA *in commentar. ad Cap. XIII. X. Libr. II. Tit. I. de iudiciis p. 222.* qui cognitionem periurii foro ecclesiastico vindicari ob religionem iurisiurandi ait, sed cum obtentu iurisiurandi in contractibus appositi laici passim traherentur ad forum ecclesiasticum, & hoc pacto iurisdictio secularis pene vacua fieret & inanis, senatus Parisiensis decreto ann. MCCXC. vetitum fuisse, refert, ne iusiurandum apponeretur instrumentis publicis.

§. LXXIX.

Ea de re conqueruntur quoque Germaniæ principes, quo respicit Grauamen sexagesimum quartum in comitiis Noribergensibus exhibitum.

Eodem modo cum procederent quidam germaniæ episcopi, omnes sub iureiurando sibi arrogantes caussas ciuiles, principes in comitiis Noribergensibus anno MDXXII. congregati inter grauamina, quæ exhibebant, hoc quoque recensuerunt ordine sexagesimum quartum, teste ZIEGLERO *Libro de episcopis Libr. III. Cap. XXX. §. 119. p. 878. insuper & id præsumunt officiales, si quando in causis prophanis ac inter personas ecclesiæ minime sacratas dicatasue, sed omnino laicas, data fide seu præstito iuramento verbo vel in scriptis pacta, obligationes, contractus vel promissiones factæ sint vel celebratæ, quod eam ob rem atque huius prætextus ratione tales prophanæ laicæque causæ coram ipsis potius, quam ordinario iudice agitari debeant. Quæ noua ecclesiasticorum techna vsu si increscere, ac diutius toleraretur, iam actum foret de ciuili causarum auditorio, quod omnes prophanæ ciuilesque causæ contractuum atque transactionum hac via necessario ad ecclesiasticos pertraherentur. Quis enim contractus, quæ transactio, quæ denique inter paciscentes conuentio, quæ non sit solenni ita stipulatione aut promissione vallata? Illac nimirum rerum veniremus, vt in totum ciuilia eluderentur iudicia: quod ne dum contra aequitatem ipsam, contra omnia iura scripta, sed & ciuili magistratui intolerabile foret. Nam vt demus hoc interim ecclesiasticis iudicibus, de periurio commisso notionem vt habeant, nihil magis per id causae ipsius principalis, contractus puta aut transactionis, quam ob rem ille peierauit, iudices competentes erunt, quin periuros illos ob religionis transgressionem manifestariam tantum iudicio conuenire possent, ac canonicam huic indicere mulctam, reseruata tamen ciuili magistratui, qui periuros poenali iudicio secundum ciuiles sanctiones plectere ius habet, commissa sibi ob id poena.*

§. LXXX.

Nouæ clericorum artes, qui iu-

Ita quidem renitebantur & sua sanctione, qua *iuramentum* contractibus, instrumentis publicis aliisque quibusdam causis ciuilibus appositum suo valore destituebatur, ecclesiasticorum desideriis strenue sese opponebant, qui conseruan-

uandae fori ciuilis auctoritati inuigilabant, superiores. Quid vero iuuabat, editas fuisse leges tam sapientes & reipublicae bono accommodatas? Haec laicorum conamina concoquere non poterat clerus; quid ergo consilii? Referendum erat inter res fauorabiles & maxime commendandas, laicis inculcare, *iuramentum* esse *τῆς λατρείας*, *cultus religiosi* speciem, cuius vsum non sine iniquitate & profanae mentis indicio a maiestate ciuili impediri posse, docebant, prout philosophatur FELICIANVS DE OLIVA, quem refert BOEHMERVS *Libr. citat. Libr. II. Tit. XXIV. §. 9. p. 1269.* Nouum sane dogma antea nondum auditum & ad euertendas laicorum leges, quas de *iureiurando* statuerant, excogitatum. Sic igitur nouum habebant fundamentum *iuramentorum* causas nouo rursus vestitu palliatas annumerandi causis *spiritualibus* & denuo asserendi foro ecclesiastico. In confesso enim erat, quae ad liturgiam & sanctitatem cultus diuini pertinebant, reseruanda fuisse clericorum iudiciis. Mox vero causam adesse videbant & occasionem tuendi suos conatus, quos magistratus ciuilis de vitando *iureiurando* legibus interruptos fuisse, constabant. Sub hoc enim praetextu, vt antea factum fuerat, *iuramentorum* vsum promouebant &, lacis, iuramenta nec temere, nec sine necessitate praestanda esse, & diuinam & humanam auctoritatem sanxisse, excipientibus, in promtu erat responsio, *iuramentum* rem esse laudabilem, maxime commendandam & *cultus diuini speciem* nulla virtute humana, quanta quanta haec fuerit, aut restringendam aut interdicendam.

§. LXXXI.

Adducuntur ii, qui huic sententiae accedunt.

Habuit deinde suos patronos, neque nostra quidem aetate destituta esse videtur recens haec audita in *iureiurando* doctrina, eruditorum suffragio. Sunt theologi, sunt ICti, qui iuris canonici & scholasticorum placita hac in parte sequuti eam asserere non verentur piam quidem mentem hoc modo declarantes, sed fontem, vnde hausta fuerat haec assertio, non satis cognitum se habuisse atque perspectum, sua assertione simul comprobantes. Huc refero FRIDERICVM BALDVINVM *in casibus conscientiae Cas. IX. Cas. I. p. m. 243.* SCHILTERVM *in institutionibus iuris canonici Libr. II. Tit. I. §. 40.* & quos refert saepe mihi laudatus DN. BOEHMERVS *loc. citat. p. 1268.*

§. LXXXII.

Quid statuendum sit de hac doctrina? §. LXXXII. & LXXXIII.

Ac sane si iuramento sese obstringere, idem est ac cultum exhibere numini diuino religiosum, cur christus &, qui ad praedicandam vniuerso terrarum orbi eius doctrinam missi fuerant, apostoli iuramenta sine necessitate praestari, tam grauiter prohibebant tum demum vsum eorum licitum esse contendentes, si nullus foret contradictionis humanae finis, nec aliud controuersiae componendae ciuile medium? Quis optimum saluatorem hanc cultus religiosi sibimetipsi debiti speciem tam arctis cancellis inclusurum fuisse, crediderit? Est sane laudandus & maxime commendandus cultus diuinus, nulla aetate restrin-

gendus, nulla auctoritate humana interdicendus. Haec apostolorum vestigia paulo post sequuti fuerunt ii, qui primitiuam ecclesiam constituisse dicendi sunt ea, qua fieri poterat, sanctitate custodientes traditam sibi a praeceptore doctrinae puritatem, vitae ac morum integritatem fideique christianae simplicitatem. Si ergo iuramentum est cultus diuini species, cur quaeso hi primitiuae ecclesiae christiani coram acerrimis christianae religionis hostibus positi tam praefracte iuramenta praestare recusabant, & suae religionis sanctitatem a paganismi erroribus si vno, certe hoc, charactere distinctam esse volebant? Erat illis instar legis sanctissimae, quod Christus praeceperat: μὴ ὀμόσητε ὅλως, *ne iuretis omnino*, ita docente sincero christianae religionis confessore, IVSTINO MARTYRE in sua, quam ad Antoninum pium, imperatorem, pro christianis habuit, apologia secunda, quae inserta est *eius operibus p. m. 63.* Iam vero in celebrando numinis diuini cultu non segniores, sed longe ardentiores illos, nobis, fuisse tot sancti patres propter Christum & Christi doctrinam martyrii corona redimiti, tot praeclara nascentis ecclesiae monumenta, quae nobis supersunt, abunde testantur.

§. LXXXIII.

Tandem si cultus diuini species est, si λατρείαν continet *iuramentum*, cur tantopere affectabant *immunitatem a iureiurando* clerici &, editis eum in finem imperatorum sanctionibus & priuilegiis, tandem excludebantur a praestando iureiurando, cuiuscunque conditionis, ordinis & dignitatis fuerint, personae ecclesiasticae? Cur sacratissimas suas manus iureiurando pollui, nefas esse, putabant, qui tamen cultui diuino vnice mancipati omnibus aliis in praestando hoc opere palmam dubiam reddere debebant? Cur ipsa denique ecclesiasticorum auctoritate *Libr. II.* X *Tit. IX. Cap. I. de feriis*, prohibitum fuit, *ne iuramentum praestaretur die dominico*, quem tamen prae caeteris diebus sanctum atque suo solius cultui consecratum esse voluit numen diuinum? Certe qui iureiurando promittit, non eo animo sese obstringit, vt fundendo Deo exhibeat cultum religiosum, sed vt deuouendo suam salutem iudicis supremi vindictae seriam ostendat suam fuisse promissa seruandi voluntatem, *quae sui ipsius deuotio*, vt ait BOEHMERVS l. c. *horrorem parit, & ita comparata est, vt sincerae pietatis cultores non nisi coacti ad illud praestandum accedant.* Rectius hinc dixeris, eo demum tempore natam fuisse hanc doctrinam, quo cultum diuinum in iureiurando quaerere, clericorum intererat. Sub hoc enim, renitente primum quidem mox tamen ad silentium coacto magistratu ciuili, auxisse iuramentorum numerum &, quae firmata fuerant hoc fidei vinculo, laicorum negotia ad sacrum tribunal traxisse ecclesiasticos, plus simplici vice expositum a me fuit in antecedentibus.

§. LXXXIV.

Orta autem fuerat eorum audacia ex malo intellecta iuramentorum natura; aut si dicendum, quod res est, ex erronea hypothesi, quam in proprium fauorem & commodum in hanc doctrinam introducendam esse, existimabant. Finxerant enim, vt supra docuimus, *duplicem* in iureiurando *obligationem*, *spiritualem* alteram, quae Deo, alteram *naturalem & politicam*, quae iuramentum recipienti acquireretur. Maxima certe sub hoc conceptu acquirendi in iuramenta dominii latitasse arcana politica, nec minorem hoc modo illatam fuisse maiestati ciuili iniuriam, satis apparet ex iis, quae adduxi superius. Proinde erat quoque omnium fere errorum error primarius, praeiudicium palmarium, ex quo deinde tot erroneae & cum sanioribus iuris naturae principiis aperte pugnantes statui vero ecclesiasticorum rursus accommodatae conclusiones, vt filiae ex foecundissima matre pullulabant.

Vnde originem suam traxerit, qua fuisse dicitur communis error, quo Deo ex iureiurando obligationem quaesitam fuisse, fingebant.

§. LXXXV.

Res oppido clara erat & manifesta, *iuramentum* secundum iuris naturae leges nouam obligationem, nouumque robur non conciliare actui, sed eam illius ac negotii principalis esse conditionem; si sua natura irritum erat, nec interueniente licet iureiurando, vigorem accipiebat; sequebatur ius ciuile iuris naturae principia, neque opus habebat ab iis recedere, quae in recta ratione latis fundata esse, manifeste constabat. Sed quam diuersa erat ab hac philosophia clericorum philosophia. Dum enim Deo *simul* & non soli homini factam fuisse in *iureiurando* promissionem, dum *instar voti iuramentum* se se habere, contendebant, *ergo omne iuramentum, quod salua salute aeterna seruari potest, seruandum esse*, prima erat ex iis, quae principiorum loco posuerant, conclusio. Deo enim, qui iurauerat, se se obstrinxisse, docebant, altera licet, quae homini ex promissione oriri consueuit, obligatione non stringente interdum in foro ciuili, firmam tamen manere Deo productam ex iureiurando obligationem non temere violandam, sed salua salute aeterna, si seruari possit, reliose seruandam.

Inde natae fuerunt variae conclusiones, quarum prima: ergo omne iuramentum, quod salua salute aeterna seruari potest, seruandum est.

§.. LXXXVI.

Hac vero ratione pacta & contractus valorem accipiebant, qui omni tamen valore destituebantur & iuris ciuilis & iuris naturae legibus; & quod summam auctoritatem famoso huic canoni conciliabat eorumque, qui auctores illius erant, animos in errore obdurabat, id forte erat, quod animaduerterent, patres olim eos, qui, suffragante quidem iure ciuili, ob vitia in negotio interuenientia iuramenta non seruauerant, subiecisse censuris ecclesiasticis, nulla, quod absoluti essent in foro ciuili ac humano, exceptione admissa. Proinde contradicebant laicorum legibus, & quod prouida satis & prudenti iuris romani dispositione cautum fuerat, corrigebant, addita quoquo poena grauissima, qua

Auctoritas huius canonis, eiusque origo.

brachio seculari secundum iuris ciuilis principia iudicanti, nec vllam rationem iuramentorum habenti, iam in iurisiurandi materia vnice ad receptam ecclesiæ & iuris canonici doctrinam sua iudicia conformandi necessitatem & frenum iniiciebant, vid. BOEHMERVM *l. c. p. 1277. seqq.* Facile hoc modo erat, terrorem incutere imperitis, ne hiscere quidem auderent. Genuinum vero huius brocardici sensum exhibuit indeque fluentem iniquitatem apertam satis detexit vir doctus, Dn. IACOBVS FRIEDERICVS LVDOVICI *in dissertatione peculiari: de genuino intellectu brocardici vulgaris: omne iuramentum seruandum esse, quod salua salute aeterna seruari potest, habita Halae anno MDCCX.*

§. LXXXVII.

Inde orta fuit de relatione iuramentorum doctrina.

Sed non erant tam sancti canonis huius custodes, neque tanto conatu conseruandæ illius auctoritati vbique inuigilabant ecclesiastici, præprimis cum interpretationem eius strictissimam cum iniquitate aperta coniunctam fore, viderent. Res per quotidianam comprobata fuerat experientiam, *iuramentum* non raro adiici sua quidem natura licitis, ob variam tamen illius, cui iuratum fuerat, conditionem nullam obligationem producentibus. Standum erat secundum eorum doctrinam iuramento; Deo enim promissum, Deo quoque acquisita fuerat obligatio, nec iuramentum seruatum vergebat in æternæ salutis dispendium. Sed hac ratione iuranti ea, quæ promiserat, præstare coacto summam illatum iri iniuriam, manifeste simul apparebat. Hinc & iuramentorum religioni & iurantis innocentiæ consulturi introducebant de IVRAMENTORVM RELAXATIONE doctrinam, doctrinam certe sacro huic imperio longe proficuam & mox suis erroribus & recepto vbique principio, cuius non immemores erant, accommodandam. Hinc si Deo obligatur, qui iuramento obstrictus liberari debet ab obligatione iurisiurandi, *ergo, relaxationem Deo quaesitae obligationis maxime necessariam esse, noua erat ex iis, quae principiorum loco esse volebant, conclusio.*

§. LXXXVIII.

Secunda conclusio ex communi errore & principio deducta, quae relaxationis autoritatem concernebat: E. nona

Hæc dum dicebant, de eo simul agebatur controuersia, a cuius imprimis auctoritate pendere deberet *iurisiurandi relaxandi* facultas? Erant superiores laici; sed & in laicos imperium affectabant ecclesiastici, illis quidem vi potestatis diuinitus sibi concessæ eam in actiones subditorum suorum sibi asserentibus, his vero sub specioso *religionis, conscientiae* ac sic dictæ *spiritualitatis* prætextu, vt totam iuramentorum, ita & huius præcipue partis cognitionem, foro ecclesiastico vnice vindicantibus: omnia rursus applicabant suis principiis; *relaxando* enim *iuramentum*, necessario tollenda erat vinculi illius, quo iurans Deo constrictus tenebatur, obligatio, per ea, quæ in *antecedenti §.* diximus. Iam vero *iuramentum* caussam esse *spiritualem*, omnesque præterea

actus,

actus, in quibus cum Deo ageretur negotium, sua natura annumerandos esse causis *spiritualibus*, laicis iamdudum persuasum fuerat. Arcendus erat a causarum *spiritualium* congnitione magistratus ciuilis, hinc ne temere ac sine causa totam hanc iuramenta relaxandi facultatem brachio seculari derogatam ad se solos rapuisse viderentur, positis semel principiis denuo inhaerentes hunc in modum inferebant: *quod si Deo obligatur, qui iuramento sese obstringit, si relaxando iuramentum necessario remittenda est, quae Deo producta fuit ex iureiurando, obligatio, si cum numine diuino hoc modo intercedit negotium, atque adeo ad causas spirituales referenda est iurisiurandi remissio, ergo non a maiestate ciuili, sed episcoporum iudicio, cui diiudicanda subiacent spiritualia, omnis petenda est iuramentorum relaxatio.*

maiestate ciuili, sed a foro ecclesiastico omnis petenda est iuramentorum relaxatio.

§. LXXXIX.

Neque defuerunt aetate posteriori tam ex theologiae scholasticae, quam iuris canonici doctoribus, qui aliis adhuc rationibus omni tamen probationis valore destitutis eam opinionem firmare aggressi sunt, aliis tamen eorum, qui aequiores huius rei aestimatores esse volebant, interdum ad veram sententiam prolabentibus & iuramentorum *relaxationem absolute*, aliis vero *certo* quodam *respectu* eam iudici seculari afferentibus, ex quorum vtroque numero quosdam adducit GONZALEZ TELLEZ *l. c. Tom. II. Tit. XXIV. Cap. I. ss. 12. p. 547.*

Non omnes tamen scholastici & iuris canonici doctores huic sententiae accedere dicuntur.

§. XC.

Hoc tandem peculiare habebat clericorum in hac parte philosophia, quod doctrinis scateret, manifestam, si eas ad saniora philosophiae principia reuocaueris, contradictionis absurditatem inuoluentibus. Extendebant enim hanc, quam propriam sibi fecerant, *relaxandi* facultatem ad *iuramenta* omni valore destituta, & palmario suo errori Deo iurantem teneri, vnice inhaerentes *necessariam* esse docebant *obligationis remissionem in his quoque iuramentis, quorum tamen iuxta propriam eorum confessionem nullum vinculum erat, nulla obligatio.*

Tertia conclusio, qua iuramenta relaxanda esse, ex communi principio concludebant.

§. XCI.

Exempla huius contradictionis desideraturo ea suppeditabunt decreta iuris canonici. Sic quidem constitutum fuit *Libr. V* X *Tit. XIX. Cap. XIII. de vsuris*, quod si vsurarius de vsuris solutis non repetendis *iuramentum* a debitore exegerit, non obstante *iureiurando*, vsuras nondum solutas & exigere nequeat, & solutas restituere teneatur, vt adeo ex eiusmodi iureiurando contra leges praestito nulla plane vsurario acquisita fuerit obligatio, & tamen *Libr. II.* X *Tit. XXIV. de iureiurando Cap. I. relaxanda* esse dicuntur *iuramenta* creditori super vsuris soluendis praestita. *Quoniam creditores ad vsuras sibi soluendas in manifestum periculum animarum iuramento debitores adstringunt,*

Quod probatur quibusdam exemplis ex iure canonico.

 gunt,

gunt, nos eorum saluti volentes iuxta debitum officii nostri prospicere & iniquum grauamen a debitoribus remouere mandamus, quatenus creditores ipsos ad iuramenta super vsuris soluendis præstita relaxanda – – – cogatis. Sic & in *Capite II. h. t.* Laödicensis episcopus ab Arnulfo comite rebus suis spoliatus & in nequitiæ huius augmentum, quod ablata nunquam petiturus sit, iureiurando sese obstringere compulsus fuisse, legitur. Petit iuramenti remissionem episcopus, impetrat eam & locus *relaxationi* conceditur, cum tamen nullius iurisiurandi vinculis constringi posse episcopum, eodem capite dicatur. *Peruenit ad nos*, ait huius decreti auctor, *Laödicensem episcopum ab Arnulfo comite rebus suis spoliatum & ad nequitiæ suæ augmentum gladiis iurare compulsum, quod ablata nunquam peteret: & huius tanti sceleris veniam sibi impertiri rogat. Cognita itaque contumelia sibi illata, valde doluimus, asserentes eius fraternitatem nullius iuramenti vinculis posse constringi: tamen quia nefandissima coactione iurauit, eum absoluimus.* Anxii sunt in excusanda hac clericorum philosophia iuris canonici interpretes; & a contradictionis necessitate eam liberaturi quid quæso agunt? Reuertuntur ad communes errores, relabuntur ad antiqua præiudicia.

§. XCII.

Sistitur huius contradictionis fundamentum & origo.

Deo enim ex iureiurando productam fuisse obligationem, doctrina semel recepta erat & inter fidei articulos relata. Si ergo quæris, cur relaxanda fuerint hæc iuramenta, quæ omni tamen valore destituta erant & iuris ciuilis & iuris naturæ legibus? Non destituta tamen esse hæc iuramenta sua obligatione iure canonico, tibi respondebitur; si instas & obligationis huius fundamentum desideraueris, rursus in promtu erit responsio; *quia omne iuramentum, quod salua salute æterna seruari potest, seruandum est.* Vindicabant hoc modo a contradictione sua decreta & iuramenta relaxabant, quæ iuxta propriam eorum confessionem omni tamen valore carere, modo docuerant.

§. XCIII.

Examinatur conclusio prima, qua omne iuramentum quod salua salute æterna seruari potest, seruandum esse statuebant.

Quod vero maxime notandum est, & ex iis simul, quæ adduxi, colligitur, tum demum inualuisse, certum est, brocardici huius auctoritatem, cum causa ageretur, de *iuramentis* aut *metu iniusto extortis*, aut *malitiosa alterius fraudulentia elicitis*, aut *sua quidem natura nullam iure naturæ obligationem producentibus.* Ad hæc præprimis extendebatur cumque non esset genuinum obligationis, quam in iis quærebant, fundamentum, solam hanc rationem, cuius veritatem tantopere crepabant, vltimum esse volebant suæ assertionis præsidium. Sed quam turpiter aberrabant a veritate, dum rationem sibimet ipsis contrariam, manifestam committentem petitionem principii & contra ipsa iuris canonici principia, quorum tamen cultores sanctissimi esse volebant, tam grauiter impingentem sibi eligebant, atque hac tandem firmari posse, existi-

existimabant, quæ iuris ciuilis & iuris naturæ præcepta inualida esse, iusserant. Magno tamen conatu eam defendit & vt sanctissimum dogma suo æuo adorauit vniuersus fere scholasticorum & glossatorum iuris canonici orbis; neque nostra quidem ætate destituta est omni eruditorum suffragio, forte quia primo intuitu sensum religionis præ se ferre & de vitando periurio sollicita esse videtur. Sed latet anguis in herba; famoso hoc canone introductæ fuerunt in iuramenta propositiones falsissimæ, quarum fallacias ætate recentiori interdum non agnouerunt viri doctissimi. Hinc in genuinam illius indolem inquirere, necesse est, adducta enim eius iniquitate, quæ tanto studio huic superstructa fuerunt ab illius auctoribus, omnia corruunt.

§. XCIV.

Exponitur canonis huius natura, & respondetur directe.

Scilicet ilius naturam indagaturo proponatur hæc propositio: quodcunque iuramentum salua salute æterna seruari potest, s. quodcunque iuramentum non vergit in æternæ salutis dispendium, illud est seruandum, & mox respondebit, propositionem hanc esse falsissimam, & aperte confundi cum *actionibus lege* aut *præceptis*, aut *prohibitis*, *actiones indifferentes & sua natura licitas.* Actiones enim, quæ salua salute æterna non possunt seruari, sunt actiones prohibitæ; actiones, quæ salua salute æterna non possunt non seruari, sunt actiones præceptæ; actiones, quæ salua salute æterna possunt seruari, sunt actiones licitæ, cur? Quia etiam salua salute æterna possunt non seruari. Applicentur ea ad canonem; si dixeris: iuramentum hoc seruari potest, nec seruatum vergit in æternæ salutis dispendium, concedis simul, adectum fuisse actioni cum nulla lege pugnanti, sed sua natura licitæ. Iam si argumentari velis: quicquid non est prohibitum, illud est præceptum, aut, quicquid est licitum, illud obligat & seruandum est, falsissima erit assertio, si obligat, non amplius licitum erit, sed præceptum. Eam vero, si dixeris, esse iurisiurandi naturam, vt omne id, quod antea liberæ erat voluntatis & licitum accedente eo, necessitatem inducat & obligationem, manifestam, respondeo, hoc modo committis petitionem principii, tam temere asserendo, quod cum natura iurisiurandi haud conuenire, & dictum & probatum fuit in antecedentibus. Haec est directa responsio, iam ad instantias.

§. XCV.

Responsio indirecta & per instantias.

Si vera est propositio: omne iuramentum seruandum esse, quod salua salute aeterna seruari potest, extendenda quoque erit ad iuramenta latroni de soluenda ipsi pecunia, metu incusso, praestita. Seruari possunt haec iuramenta illaesa conscientia, nec seruata vergunt in aeternae salutis dispendium. Cur ergo a iuramentis obligationem perfectam producentibus iuramenta dolo elicita & metu iniusto extorta excipere placuit iuris canonici compilatoribus, vt est in *Capite XXVIII. Cum contingat. Tit. XXIV.* X. *de iureiurando*, *collat.*

Cap.

Cap. XV. eiusd. tituli. Sed vlterius subsumo; atqui iuramentum, quo episcopus iurare compulsus sese obstrinxit, non vergit in aeternae salutis dispendium, & tamen iuxta propriam eorum confessionem omni valore destituitur, cum secundum iuris canonici principia nullius iurisiurandi vinculis constringi possit episcopus. *Vid. Cap. II. h. t.* Porro subsumo: atqui iuramentum vsurario de soluendis & non repetendis vsuris a debitore præstitum seruari potest salua salute aeterna, nec seruatum vergit in aeternae salutis dispendium, & tamen, neglecta iurisiurandi religione, ab exigendis vsuris iuris canonici auctoritate arcentur vsurarii. *Vid. Libr. V.* X. *Cap. XIII. Tit. de vsuris.* Plura huius rei exempla adduxit vir illustris, THOMASIVS, *in institutionibus iuris canonici Lancellotti cum notis variorum Libr. III. Tit. III. §. 3. 4. n. 185. p. 1391. seqq.* qui agnitam canonis huius absurditatem felici conatu detexit, hinc omnino conferendus, cui adde Dn. LVDOVICI, cuius supra mentionem fecimus, dissertationem: *de genuino intellectu brocardici vulgaris: omne iuramentum, quod salua salute æterna seruari potest, seruandum est.* Hoc est fundamentum, cui tota doctrina innicitur, quid ergo respondere possint tam superstitiosi hac in parte cultores iuris canonici? Vt ingenue fatear, id sane est, quod non video.

§. XCVI.

Examinatur secunda conclusio & notatur Grotius.

Haec vero non animaduertebant, sed iactatam illius veritatem vbique defendebant, qui eius errore imbuti a nutu & auctoritate superiorum pendebant, & cum hac ratione iuramenta non raro iniquitatis & malitiae vincula fore, constaret, tantum abest, vt nullam cum iure naturae & ciuili obligationem eorum esse, docuerint, vt potius ad *relaxationis* necessitatem confugientes obligationem, quam Deo ex iureiurando productam fuisse, fingebant, remittendam esse, statuerint. Ita vero manifeste confundebant cum iureiurando *votum*; est enim iuramentum causae illius principalis, quam requirit, oratio tantum accessoria, per ea, quae *§. III.* huius capitis diximus; hinc, qui iurat, non eo animo iurat, vt Deo, sed illi, cui sese obstringit, promittat, implorata tamen si fidem violaverit, numinis diuini vindicta: iram vero diuinam in sui perniciem implorare, an idem est, ac *voto* sese obstringere, deoque seorsim obligari? Certe si Deo promitto, si Deo obligor, ipsi non iuro, sed voueo. Contradicentem huic opinioni & eodem errore *votum* cum *iureiurando* confundentem deprehendo HVGONEM GROTIVM *Libr. II. de iure belli & pacis Cap. XIII. §. 15. seq. Etsi enim*, ait, *personæ ius deficiat, cum Deo tamen negotium est, qua de causa iuramentum VOTI nomine nuncupatur.* Non tamen mirandum est, ea quoque in re humani aliquid passum fuisse GROTIVM: dictum fuit in antecedentibus, antiquorum erroribus deceptum in tota hac doctrina duces sibi elegisse scholasticos; eorum principia

sua

sua quoque fecerat Vir doctus, ex falso autem principio non poterat non sequi falsa conclusio. Sit vero ita, quaesitam fuisse in iureiurando obligationem numini diuino, quid tandem lucrabuntur sua opinione aduersarii? Stante hoc principio, ni me omnia fallunt, manifeste exinde euincetur, obligationem iuramentorum remittere, non esse auctoritatis humanae opus. Qui enim iurauit, obligatur Deo; ergo quod tantae obligationis natura exigit, soluatur. Quid vero sibi tribuunt, dum, quod Deo debetur, propria auctoritate Deo auferre audent?

§. XCVII.

Sistitur tertiae conclusionis non contradictio.

Tandem quot contradictionibus suos cultores confundit hac in parte eorum philosophia, cum ad iuramenta, quae iuxta proprium eorum iudicium omni tamen valore destituuntur, *relaxandi* potestatem extendunt? Qui rationis lumine pollet, fatebitur, sibi contradicere eum, qui iuramentum *obligare*, & *relaxatione* tamen opus habere, dixerit. Iuramentum & ortam exinde obligationem requirit iurisiurandi *relaxatio*. Illa cessante, omnis cessat remissio, omnis *relaxatio*; si instas, rationem tamen habendam esse obligationis Deo ex iureiurando profectae, eiusque imprimis gratia sua remissione opus habere iuramentum, priusquam solutus dici possit ab obligationis nexu, quo stringitur iurantis conscientia, figmentum hoc esse, respondeo & *πρῶτον* totius systematis & scholasticorum doctrinae ψεῦδος; si tamen respondendum est, ea, quae *in antecedenti §.* dicta sunt, sufficiant.

§. XCVIII.

Indicantur ea, quae in hoc capite pertractata fuerunt: commendatur simul studium & opera, quam in emendanda hac doctrina collocauit Samuel Pufendorfius.

Atque hi sunt errores, haec sunt praeiudicia, quibus tam misere corruptum fuit nobilissimum hoc de *iureiurando* caput. Eorum originem a prima statim infantia accersiui, naturam eorum excussi; causam adscripsi medii aeui ecclesiasticis tantae corruptionis auctoribus & sub detorta hac doctrina suae libidini velificantibus; artes eorum, quas sub pietatis schemate simulabant, detexi, latentem ibi iniquitatem & sub eadem religionis specie in iuramenta tandem sese insinuantem ostendi; quis autem sincero conatu eam eliminare audebat? Tot & tanti errores vbique propugnati fuerunt ab iis, qui adscripti erant ecclesiasticorum sedibus; eos sequuti fuerunt scholastici, sequuti scriptores iuris canonici, quorum quidem opera seculo imprimis superiori satis familiares facti & ad nostram vsque aetatem peruenientes in errorem rapuerunt etiam eos, qui in eliminandis tamen aliorum erroribus operam suam & laborem collocasse dicendi sunt. Magnum illud & egregium suae aetatis decus, HVGONEM GROTIVM, eorum, a quorum auctoritate pendebat, placita incaute sequutum fuisse, diximus; GROTIVM errantem castigauit eiusque defectum emendare aggressus est PVFENDORFIVS in egregio suo *de iure naturae & gentium opere.* Laudando certe consilio rem ad saniora principia reuocauit vir illustris, veterum mo-

moralistarum præiudicia & errores communissimos ea quidem in re euitauit, non tamen euitauit omnes, probante id THOMASIO *in fundamentis iuris naturæ & gentium Libr. II. Cap. IX. d. 8. conf. eiusd. iurisprud. diuin. Libr. II. Cap. IX. ſſ. 31. addit. not. (b) & ſſ. 34. addit. not. (x) it. ſſ. 47. 48. ſeqq.*

§. XCIX.

Recensentur frustranei nonnullorum ea in re conatus & labores.

Vtilissimos tamen eius labores agnoscunt paucissimi. Non desunt quidem aliorum hac in parte ingenii sui vires explorantium lucubrationes prolixissimæ; prostant integri tractatus & volumina interdum vastissima; quanta vero est eorum tum in eligendis principiis, tum in deducendis exinde conclusionibus diuersitas! Pauci inter se conueniunt, scopum attingunt paucissimi, ad antiqua præiudicia & communes errores reuertuntur plurimi. Quidam eorum sese relinquebant affectuum imperio, & de prætensa doctrinæ erroneæ, quæ vbique recepta erat, veritate ne quidem dubitabant, sed cœca obedientia eam sequuti satis habebant, habuisse sic statuentes & errantes simul ea in re antecessores scholasticos; si modo hæc excusant. Alii agnoscebant absurditatem, & summam aliquot conclusionum ex antiquorum principiis deductarum iniquitatem animaduertebant, sed dum a GROTII auctoritate seiuncta esse non poterat propria auctoritas, de eorum, quæ GROTIVS vera esse, crediderat, veritate temere dubitare, religioni sibi ducentes nihil innouare audebant. Alii quidem ad rem emendandam suos labores conferebant, sed, seruatis, quos maiores e scholasticorum fontibus hauserant, principiorum erroribus, ordine præpostero opus emendandum aggrediebantur; totam rem ad saniora principia reuocare vel non poterant, vel opus non esse, existimabant; hinc circa conclusiones hærebant, & introducendo nouas & cum principiorum natura non conuenientes doctrinas dicebant aliquid, sed quæ dixerant, ipsi interdum non intelligebant. Aliis aliter visum.

§. C.

Quid de iis iudicandum? §. C. & CI.

Sed non excusandi sunt ii, qui ideo veram esse credunt opinionem, quia maiorum testimonio confirmata aliorumque magni quidem nominis virorum auctoritate munita fuisse, legitur. Homines fuerunt maiores, itaque nec errare ab iis alienum fuit; non autem amplectendi sunt eorum errores, sed corrigendi. Neque omnis absolutus est labor, si vel maxime in emendandis quibusdam conclusionibus collocata fuerit omnis industria; inanis est opera, frustranei sunt conatus, qui occupantur in corrigendis conclusionibus; examinandum fuisset fundamentum, cui omnis structura innitebatur; hoc enim prostrato, soluitur tota rei compages, corruunt sua sponte conclusiones; reiicienda imprimis fuissent iuris canonici & scholasticorum principia, &, quod ratio postulabat, substituenda in locum eorum saniora iuris naturæ fundamenta, ex iis deducen-

dæ

dæ fuissent conclusiones & tum demum ferendum fuisset de rei veritate iudicium.

§. CI.

Paucissimi tamen hæc animaduertentes rem serio examinandam aggrediebantur, aut, si eam susciperent, emendatis quibusdam conclusionibus, licet leuis labor eorum fuerit, egregie munere suo functos sese fuisse, putabant, luculentissimo indicio, nec cognitam sibi fuisse principiorum absurditatem & fallacias, nec genuinam tantæ corruptionis originem satis se habuisse perspectam.

§. CII.

Breuis dictorum repetitio.

Hanc vero, vt multa paucis complectar, adscripsi clericis vniuersalem dominatum ambientibus & fori ecclesiastici, quod sola christiani nominis imperatorum benignitate ipsis concessum fuerat, limites extendere & amplificare magno conatu allaborantibus. Ad hunc vero scopum & metam cum omnia philosophiæ moralis capita, tum *iurisiurandi* doctrinam præcipue & singulari quasi fato conformari, necesse erat. Intererat eorum, res *iuriiurando* affingere, quas a fori secularis & laicorum cognitione alienas sub *spiritualitatis* & *religionis* causa clericorum iudicio vnice reseruandas esse, statuebant. Audiebantur hoc modo in iureiurando nouæ sententiæ, introducebantur nouæ doctrinæ, quæ a genuina illius natura & indole mirifice abludentes errorum nomine veniebant; impleta his erroribus iuramentorum principia pariebant conclusiones, si ad ipsam rei naturam oculos intentos habueris, certe falsissimas, vna mater erat alterius nouusque error noui erroris causa & principium, omnibus tamen eorum quidem, qui soli in *iuramenta* imperium affectabant, commodo atque libidini velificantibus, iuriiurando vero eiusque naturæ summum damnum summamque corruptionem inferentibus.

§. CIII.

Capitis conclusio, & cum consequentibus connexio.

Sed vt error errorem parit, sic veritas veritatem. Ecclesiasticos &, qui methodum eorum in deducendis conclusionibus sequuntur, scholasticos disputantes audiuimus; iam ex sanioribus *iurisiurandi* principiis deducturi sumus conclusiones receptis hactenus iuris canonici & scholasticorum doctrinis, quas modo refutauimus, oppositas. Et quemadmodum primo statim loco & in fronte capitis huius ponenda esse, duximus hæc principia, ita facile iam erit de conclusionum illarum veritate ferre iudicium, dum vera a falsis, spuria a genuinis separare, totamque adeo doctrinam suo nitori restituere laborauimus. Certe eorum, qui a nobis dissentiunt & in sententiarum diuersitates trahuntur, animos veterum erroribus deceptos fuisse, patebit. Hinc vbique remittendo nos ad antecedentia, erroris fundamentum indicabimus eorum, quæ in toto hoc capite docuimus, veritatem hoc modo confirmaturi.

CAPVT III.

EXHIBENS

CONCLVSIONES EX SANIORIBVS IVRISIVRANDI PRINCIPIIS FLVENTES, ET IVRIS CANONICI NEC NON SCHOLASTICORVM DOCTRINIS OPPOSITAS.

§. I.

Introitus. Si a naturalibus & propriis ea, quæ adſcita ſunt, ſeparentur, ſi errores & præiudicia, quæ ſub *conſcientiæ* nomine & ſimulata ſanctitate *religionis* affectus humani excogitarunt, remoueantur; rei certe naturam veramque illius indolem longe facilius introſpicere licet. Atque hæc imprimis de *iureiurando*, quæ in antecedentibus ſcripſi, teſtantur. Ex quo enim tracta fuit ad imperium ſacrum iuramentorum doctrina, eorumque cognitionem propriam ſibi fecerunt eccleſiaſtici, multa ad eorum eſſentiam relata fuerunt, quæ impoſitioni hominum eorumque regnandi cupiditatibus originem ſuam debebant. Hæc vt erronea, reique naturæ parum accommodata reiecimus, & abſtrahendo a communiſſimis antiquorum erroribus doctrinam corruptam ad ſua, quæ cum iure naturæ conueniunt, principia reuocandam nobis ſumſimus.

§. II.

Nominantur concluſiones in hoc capite exponendæ, quæ imprimis de iuramentorum relaxatione doctrinam concernunt; vbi prius diſcutienda eſſe dicitur quæſtio prælimiminaris: an homini li-

Feraciſſima ſunt concluſionum hæc principia; circa omnes tamen, quas inde deriuare, facile foret, verſari, non eſt animus. Hoc enim & nimis prolixum & a lege, cuius neceſſitatem mihi impoſui, alienum. Id vero patitur inſtituti ratio, vt ſaniores opponam iis, quæ in eccleſiaſticorum fauorem ex eorum principiis deductæ, & cum iuramentorum natura aperte pugnantes paulo poſt mirifice exercebant eorum ingenia, qui aut iniquitatem eliminare, aut rem emendare aggrediebantur, nec perſpectum tamen habebant iniquitatis myſterium. Sunt potiſſimum eæ, quæ de *iuramentorum relaxatione* doctrinam concernunt, doctrinam certe multis obſcuritatibus multisque nexibus inuolutam, omnibus fere aut certe primariis, quos ſupra nominaui, erroribus in hac ſola concurrentibus. Atque exinde naſcebantur tam ineptæ & vt plurimum vſui eccleſiaſticorum inſeruientes de *iuramentorum relaxatione* ſententiæ; maieſtatem ciuilem a remittendi facultate arcebant, omnem vero a tribunali eccleſiaſtico petendam eſſe, docebant; mox ſibi contradicentes hanc obligationis remiſſionem ad iuramenta quoque extendebant, quæ iuxta propriam tamen eorum confeſſionem omni deſtituta erant obligatione & vinculo; noſtris ergo principiis inhærentes ſaniora iis opponemus, ſi modo ea, quæ primum locum ſibi vin-

vindicat, prius discussa fuerit quæstio: *an auctoritatis humanæ opus sit obligationis ex iureiurando productæ relaxatio?* *ceat relaxare iuramentum?*

§. III.

Non defuerunt equidem, qui hanc iurisiurandi relaxandi facultatem homini concessam esse, negarunt, teste SETSERO *in tract. de iuramentis p. 117.* Quorum quidem nonnullos in medium adducere, operæ pretium erit, vt pateat simul genuinum huius assertionis fundamentum. Nomen suum præprimis profitetur WESENBECIVS, *qui in comment. in pandect. iuris ciuilis & codicem Iustinian. tit. de iureiurando §. 14: absolutionem*, inquit, *ego vix permiserim ecclesiæ, cum remittere nemo iuramentum queat, nisi cui factum sit, fit autem Deo: quare obligationem huic quæsitam homo relaxare non debet, nisi ex Dei permissu & patefacta in scripturis voluntate.* Eandem quoque de iuramentorum relaxatione opinionem fouisse REGNERVM *in libro*, quem *de iniustitia quarundam Romanarum legum* conscripsit, testatur SIBRANDVS *in dissert. de iuramentorum relaxatione;* ille enim obligationem, quæ Deo ex iureiurando nascitur, a nemine solui posse, cumque ad forum diuinum pertineat eius religio, nullam huius relaxationem ab hominibus expectandam esse, contendit, aliis adhuc rationibus ad firmandam magis magisque suam opinionem adductis. Iis quoque annumerandum esse, existimo, FRIDERICVM BALDVINVM, magnum, dum viuebat, ecclesiæ nostræ doctorem. In eo quidem sua laude non destituendus erit vir doctus, quod audaciam illam & effrenam libidinem, qua in dispensationibus, absolutionibus, communicationibus & relaxationibus iuramentorum optimo quasi iure alii vtuntur, agnitam detestari cœperit; in hoc tamen peccat, quod iurisiurandi vinculum nullius hominis auctoritate relaxari posse, docet. *Vid. casus conscientiæ Libr. II. Cap. IX. Cas. XIIX. p. m. 265.* Alios, qui hanc relaxandi facultatem homini concessam esse, iisdem rationibus ducti negarunt, proferre opus non est; magnam eorum cateruam adduxit *in dissertatione sua* laudatus modo SIBRANDVS.

Adducuntur testimonia eorum, qui hanc relaxandi facultatem homini concessam esse, negant.

§. IV.

Vnde hausta fuerit eorum doctrina & quo potissimum errore decepti fuerint scriptores religiosi, vt diu scrutemur, necesse non est. Verba eorum nominauimus, examinentur ea paulo curatius, propria eos iudicabit confessio; hæ enim phrases, hæ dicendi formulæ, *iuramentum fieri Deo, ad forum diuinum pertinere iurisiurandi religionem*, quo quæso respiciunt? Nonne famoso illi sæpiusque notato, *Deo ex iureiurando quæsitam fuisse obligationem*, nituntur principio? si hoc, iuramenta relaxare, homini concessum non esse, vera erat, quæ inde deducta fuerat, conclusio, at falsissima est atque remitti posse virtute humana iuramentorum obligationem sequitur, reiecto hoc & seruato alio,

Sistitur huius erroris fundamentum & origo; ex sanioribus vero iurisiurandi principiis prima sequitur

conclusio: ergo iuramenta relaxari possunt ab hominibus.

alio, quod sæpe mihi nominatum in antecedentibus cum rei natura conuenit, principio. Hæc erat erroris natura; sed vnde illius origo? Repetas, quæ in antecedenti capite dixi, non erit obscura responsio.

§. V.

Secunda conclusio: ergo iuramenta relaxare potest maiestas ciuilis s. seculare brachium, vbi notantur dissentientes.

Iam vbi ad ipsam quaestionem: cui nimirum iudici an ecclesiastico an seculari asserenda sit iuramentorum relaxatio? Progredimur, neque vltimo denegandam esse hanc facultatem, existimamus; mox probandam suscipiemus hanc assertionem ex sanioribus principiis. Dissentientes vero habemus, qui totam de *iureiurando* doctrinam suae cognitioni & imperio reseruandam esse, statuerant, ecclesiasticos. Maccrant sese nimis & in sententiarum diuersitates trahuntur scholastici & iuris canonici interpretes, plurimis quidem foro ecclesiastico hanc potestatem vnice vindicantibus, aliis vero & brachio seculari aliquid relinquentibus, arctissimis tamen limitibus iura eorum includentibus. De quo vid. GONZALEZ TELLEZ *Libr. II.* X. *Tit. de iureiurando. Cap. I. n. 12. p. 547.* Huic autem maxime innituntur principio, quod de *religione* & *diuina obligatione* agatur in absolutione a iurisiurandi vinculo, ergo *rem*, aiunt, esse *spiritualem* non relinquendam laicorum arbitrio, sed asserendam ecclesiasticis de *religione* & *causis spiritualibus* iudicandi acumine pollentibus. *Vid. §. LXXXIIX. Capit. super. p. 163. seq.*

§. VI.

Adducuntur ii, qui ex falsis principiis iuramentorum relaxationem brachio seculari adscribunt.

Fuerunt quidem ætate superiori viri doctissimi, qui in iniquitatem & tantam clericorum audaciam grauiter inuecti maiestatis ciuilis iura & in iuramenta auctoritatem tueri conati fuerunt. Optandum modo esset, vt sincero studio & ex genuinis principiis rem optimam defendere aggressi fuissent. Sed in deuia dilabuntur, & in deducendis suæ sententiæ fundamentis misere se se torquent. Alii nempe suum opinionem firmare satagunt legibus ciuilibus, quarum quidem auctoritate magistratus ciuilis cognitioni relaxationem iuramentorum subiacere, affirmant. Ita sentit BENEDICTVS CARPZOVIVS *in commentar. in legem regiam germanorum Cap. IX. Sect. XII. §. 4. p. 623.* Alii suæ assertionis argumenta ab antiquitate romana deducunt; imperatores enim & summorum pontificum dignitate olim fulsisse eorumque pontificarum in administranda pietate, sanctitate, ceremoniarum solennitatibus atque iurisiurandi religione, teste ALEXANDRO AB ALEXANDRO *in diebus genial. Libr. II. Cap. VIII. p. 304.* occupatum fuisse docent, atque hæc iura, quæ vocant, episcopalia vigore pacis religiosæ restituta fuisse principibus secularibus, eodem docente CARPZOVIO *l. c. §. 7.* Alii in eo deprehendisse sibi videntur suæ sententiæ patrocinium, quod Deus ipse dicatur magistratus politici auctor, imo cum sit scutum & custos ecclesiæ, non omnem quoque de rebus spiritualibus iudicandi facultatem denegandam huic esse, contendunt, ita quidem

dem vt, remittente ortam ex iureiurando obligationem magistratu politico, Deus quoque eam remisisse dicendus sit. Nonnulli ad doctorum auctoritatem confugiunt, aliis alia ratione suam opinionem corroborantibus.

§. VII.

Sistitur huius erroris origo & fundamentum.

Sic quidem veritatem se adstruxisse, suoque munere egregie functos sese fuisse, existimabant. Sed dum ex iure episcopali, ex iure, quod circa sacra versatur, asserendam esse, putabant maiestati ciuili *iuramentorum relaxationem*, quis quæso non videt, omnes eorum communi ecclesiasticorum errore & præiudicio deceptos concessisse, *Deo productam fuisse ex iureiurando obligationem*, *iuramentum esse causam spiritualem*, adeoque ad ius, *quod circa sacra occupatur*, referendam esse illus cognitionem. Non agnoscebant iniquitatem huius erroris, neque lubricum eius fundamentum aggrediebantur, circa conclusionem modo hærebant. Sed vti laborem frustraneum, & opellam, quæ in emendanda conclusione collocatur, leuissimam esse iudico, ita nihil aliud mea opinione egisse dicendi sunt, quam vt causam male deductam a iudice ecclesiastico deferrent ad seculare iudicium.

§. VIII.

Asseritur brachio seculari ex sanioribus iurisiurandi principiis iuramentorum relaxatio, & primum quidem principi. §. VIII. & IX.

Vindicaturi itaque ex sanioribus principiis brachii secularis auctoritatem non incongruum fore, arbitramur sequentem in modum obuiam ire dissentientibus. Scilicet princeps est summus & publicæ & priuatæ salutis moderator; is auctoritate diuinitus sibi concessa præscripsit leges, ad earum normam componendæ sunt & conformandae subditorum suorum actiones; itaque nexu arctissimo ad obsequium obligati sunt principi, atque in iis actibus, qui non suo sed imperantis arbitrio subiacent, aliquid statuendi potestas non relicta est subditis. Si tamen sancientes contractum alteri sese obstrinxerint, ea, si principi placuerit, aut iure superioris excepto, obligantur conditione. Hoc modo vim suam mutuabit iuramentum a superioris consensu; exigente ergo necessitate publica aut aequitatis lege suadente, obligationem, qua iurans illi, cui iuratum fuit, tenetur, imperans effectu suo priuare potest, atque, hac obligatione rescissa, iuramentum quoque, quod in obligationis firmamentum accesserat, vi sua destituatur, necesse est, per ea, quae diximus *§. III. Cap. super.* Distincte rem explicat HVGO GROTIVS, dum duplicem esse, ait, actum superiorum circa id, quod iuratur, alterum quidem in personam iurantis, alterum in personam, cui iuratur. In personam iurantis, irritum reddendo iuramentum, antequam iuretur, aut vetando, ne impleatur, postquam iuratum est, aut efficiendo, vt tum demum valeat, si ab ipso approbetur; in personam, cui iuratur, tollendo ab ea ius ex iurata promissione partum, aut, si ius desit, vetando, ne quid ex tali iuramento accipiat. *Vid. Libr. II. de iure belli & pacis Cap. XIII. §. 20. p. m. 397. 398. Add.* PVFENDORFIVM *in iure naturæ & gentium Libr. IV. Cap. II. §. 24. p. 486. seqq.*

§. IX.

§. IX.

Quis vero iniuria aut iniquitate accusabit superiorem, rescissa hoc modo obligatione, iusiurandum suo valore destituentem? Vtitur enim ea, qua pollet, potestate in subditos, qui a prioris, qua ipsi tenentur, obligationis vinculo debitique antiquioris nexu liberari non potuerunt obligatione posteriori. Is ergo, qui iurauit, obsequium praestare tenetur superiori, aut in reipublicae favorem, aut in illius, cui iuratum fuit, pœnam iurisiurandi effectum tollenti neque voluntati illius sese subiiciendo, periurii criminis reum se fore, verendi causam habebit subditus, quia non is periurus est, qui non potest auctoritate superiori impeditus seruare iuramentum, sed qui non vult, cum posset. Res eodem modo se se habet, vt in votis & iuramentis, quae sine superiorum v. c. domini, parentum, mariti consensu, ab illis, qui constituti erant in potestate eorum, concepta irrita pronunciabantur, ne temere vouendo aut iurando eorum potestas finibus arctissimis inclusa subiectorum actibus detrimenti aliquid caperet, id quod lege hebraea olim sancitum fuisse, testimonio suo comprobat scriptor diuinus, Moses, Numer. XXX, 6. seqq.

§. X.

Non tamen iure peculiari & maiestatico, sed cuilibet magistratui etiam iudici inferiori competit iuramentorum relaxatio.

Dum vero imperanti summoque in republica principi vi potestatis in subditorum suorum actiones a Deo ipsi concessae iuramenta relaxandi facultatem attribuo, tantum abest, vt imperanti eam *iure peculiari & maiestatico* tribuendam esse, concedam, vt eodem potius iure magistratui quoque inferiori & iudici ordinario, cui ius cognosendi de negotiorum humanorum valore vi iurisdictionis concessae competit, hanc relaxandi potestatem afferendam esse, existimem. Sunt vero dissentientes nonnulli, qui eam imperanti *qua imperanti* reseruantes ad peculiaria maiestatis regalia referendam hanc esse, docent. Clarissima est VITRIARII sententia, qui, *hoc ius*, inquit, *maiestati*, competit, *quia habet summam in personam potestatem; ergo etiam in eius verba & promissiones;* & cum alios hoc ius ad potestatem *circa sacra* referre, alios vero sub *iure legislatorio* illud comprehendere, exposuisset, mox addit: *nos cum aliis malumus hoc ius facere peculiare maiestatis ius, nam alias, cum leges ferantur de omnibus, facile omnia redigeremus ad ius legislatorium. vid. institut. iuris publici, Libr. III. Tit. II. §. 27.* Nec multum ab eius opinione abludit clarissimus STRVVIVS *in dissertation. de relaxat. iurament. ad effectum agendi*, qui iuramenti relaxationem per potestatem maiestati competentem definit, cuius totam tamen definitionem satis excussam confutavit doctissime excellentissimus Dn. BOEHMERVS *in iure ecclesiastico protestantium. Libr. II. Tit. XXIV. §. 53. pag. 1298.*

§. XI.

Refutatur eorum do-

Non accedo eorum partibus, qui imperanti *qua imperanti iure* quidem *peculari & maiestatico*, sed qui huic *ordinariæ iurisdictionis* auctoritati,

atque

atque adeo magistratui quoque inferiori & iudici ordinario iuramenta relaxandi potestatem concessam esse, contendunt cum illustri COCCEIO *in iuris publici iuramentoprudentia Cap. XXIII. §. 12. p. 407.* Dictum nimirum fuit in antecedentibus, non posse imperantem suo effectu priuare iuramentum in praeiudicium tertii, nisi iusta subsit causa: vt vero causae iustitia appareat, causae cognitione opus est; hoc vero ius causam cognoscendi cadit in imperantem, quia iudex est & iudiciariae non nisi potestatis auctoritate, non iure maiestatico, nisi quosuis iudicis actus ad iura peculiaria & maiestatis regalia referre volueris. Nec sane vlla est ratio, quae imperanti, *qua imperanti* in iuramenta eorumque relaxationem potestatem maiorem tribuat, quam quidem iudici ordinario vi iurisdictionis concessae competit. Saepe mihi probatum fuit ex saniori iurisiurandi natura in antecedentibus, iuramentum esse orationem accessoriam alterius cuiusdam negotii principalis, a cuius valore omnis pendet iurisiurandi obligtio; ergo tantam quoque hominibus in iuramenta potestatem concessam esse, concludo, quanta iis concessa fuit in principale negotium: illius ergo erit de iurisiurandi valore cognoscere, &, exigente necessitate, iuramentum relaxare, cuius est de negotii principalis valore secundum leges praescriptas iudicare; hoc vero cum ad iudicem secularem etiam inferiorem vi ordinariae iurisdictionis pertineat, quis quaeso iurisiurandi cognitionem eiusque remittendae obligationis facultatem ad eundem simul spectare, dubitauerit? Equidem peccatum, quod iurando committi potest, ad ministerii officium pertinere, non nego, vt in viam reducatur suaeque impietatis admoneatur peccator, at vero inde non fluit, lites circa iurisiurandi valorem ortas ad sacrum tribunal seu forum ecclesiasticum pertinere, quae potius secundum leges praescriptas diiudicandae sunt. Concludo itaque, nec imperantis, iure peculiari maiestatico, nec solius fori ecclesiastici, quod aiunt scholastici, sed secularis quoque iudicii & iudicis ordinarii esse, iudicare secundum leges de valore, quoties negotium iureiurando firmatum in iudicium deducitur, & de obligatione iurisiurandi disputatur, nisi forte contrarium in constitutionibus prouincialibus cautum fuerit, atque lege peculiari ab imperante vindicata ecclesiastico iudici iurisiurandi relaxatio.

Etr.ni, qui iuramentorum relaxationem peculiare maiestatis ius aut regale esse, contendunt.

§. XII.

Quanta quanta vero superioribus concessa fuerit in iuramentum & relaxationem iurisiurandi potestas, nemo tamen eorum relaxando iuramentum sine causa atque necessitate alterum suo iure, quod ex iureiurando ipsi quaesitum fuit, priuare potest. Non enim extendendum est ad summam vsque iniquitatem & iniuriam superiorum in subditorum suorum actiones imperium; neque absoluta est, sed suis quoque limitibus definita eorum imperandi potestas; vbique custodiendae sunt regulae aequitatis & iustitiae; alia namque est illorum pactorum atque contractuum conditio, qui de rebus solius iurantis arbitrio relictis

Nominantur iuramenta, quorum relaxatio superiorum arbitrio non subiacet.

sanciti, & non sine deliberato consilio iureiurando firmati, nullo aut in principem aut in rempublicam inde redundante dispendio, in alterius emolumentum cedunt atque vtilitatem. Interest illius, cui iuratum fuit, iuramentum seruari; omne enim ius, quod ex inducta iuranti standi promissis obligatione acquiritur, ipsi soli acquisitum fuisse, nemo negabit: nulla ergo relaxandi hæc iuramenta data est superioribus potestas; suo enim iure, quod ex iureiurando sua quidem natura nullo vitio laborante alteri ortum fuit, sine necessitate eum excludere, nonne manifesta foret iniuria?

§. XIII.

Adducuntur rationes & argumenta.

Neque id patitur æquitas &, quæ de iureiurando habetur communis persuasio. Introductum enim fuit iuramentum, quod in antecedentibus docui, vt eius religione eorum, qui omnis humanitatis fideique seruandæ immemores erant, posita ob oculos iustissimi numinis diuini vindicta, frenum imponeretur malitiæ, atque inde omni fere ætate creditum fuit arctissimum fidei adstringendæ vinculum. Pendente itaque non ab obligationis natura, sed liberrima & absoluta superiorum voluntate iurisiurandi valore, quis quæso securus esse posset, ea, quæ sub tanto veritatis pignore promissa sibi fuerunt, impletum iri? Quis tandem crederet iuriiurando, quod tam fallax inducendæ obligationis esse constaret medium?

§. XIV.

Exinde sequitur tertia conclusio: ergo priuatus priuato relaxare potest iuramentum.

Certe non ideo denegamus iuramenta haec suo valore destituendi facultatem superioribus, quod ad antiquos errores relapsi Deo quaesitam fuisse, dicamus ex *iureiurando obligationem* nulla virtute humana tollendam, aut quod huic affingamus *spiritualitatem*, quam scholastici somniant, cuius non ad secularem sed ecclesiasticum iudicem pertineat cognitio; sed quod aequitatis & iuris naturae leges non patiuntur, contractum sua natura obligantem rescindere, atque, nulla exigente necessitate, iure suo priuare alterum: hoc enim summa foret iniuria, qua euerteretur potius, quam promoueretur ciuium salus atque iustitia, hominibus tamen securitatis & iustitiae conseruandae causa potestati superiorum sese subiicientibus &, relicto statu naturali, in societates atque respublicas coalescentibus. His ergo praemonitis concludo: solum illum relaxare posse iuramentum, cui soli ius acquisitum fuit ex iureiurando; simul ac suo fauori renunciauerit, soluitur alter a iurisiurandi, quod conscientiam antea sub periurii pœna stringebat, vinculo: nullo opus est superiorum consensu, nulla fori ecclesiastici cognitione; res est sui iuris, de propriis vero rebus pro lubitu quid statuere, cui non licebit? Manus enim, quæ recipit iuramentum, iuramentum quoque remittere potest, quod ait SETSERVS *Libr. de Iuramentis p. 121.*

§. XV.

§. XV.

Iam cum ad grauissimam illam quaestionem, quae mirifice vexauit eruditorum ingenia & in tota hac de *iureiurando* eiusque *relaxatione* doctrina locum primarium sibi vindicat, quid nimirum *de iuramentis metu iniusto extortis statuendum sit?* Progredimur; eo sane maioribus eam obscuritatibus inuolutam esse, fatendum est, quo maior est sententiarum diuersitas, in quam abierunt, qui excutiendam sibi sumserunt hanc iurisiurandi partem: viri doctissimi; aliter iudicant theologi atque ICti, neutra sane parte in deducendis suae sententiae fundamentis conueniente, in eo tamen, quod per *relaxationem* suo valore destituenda sint iuramenta metu extorta, cum philosophiae scholasticae & iuris canonici doctoribus parte vtraque conueniente. Non difficile foret, magnum eorum, si necesse esset, adducere numerum; sed, relictis aliorum opinionibus, rem ipsam aggredior non componendam aliorum auctoritate, sed ex iis, quae vbique sequutus fui, diiudicandam sanioribus iurisiurandi principiis.

Excutitur controu. de iuramentis metu iniusto extortis, vbi simul indicatur maxima eruditorum eam diiudicandi diuersitas.

§. XVI.

Totam itaque quaestionem: *an relaxatione opus habeant iuramenta metu iniusto extorta?* Ad examen reuocaturo ordine procedendum est, atque primo quidem videndum, an iuramentum, quo quis metu coactus sese obstrinxit, validum sit & efficax, an vero sua natura irritum? Sed cum eam iurisiurandi rationem esse, dixi, vt negotii principalis naturam sequatur: atque ex actus illius quem supponit, obligatione vnice aestimanda sit iurisiurandi obligatio, sua quoque natura fluit, discutiendam mihi prius esse hanc quaestionem: *an paciscentis & promittentis conscientiam stringat, quae metu iniusto extorta fuit, nuda promissio?*

Sistitur huius tractationis nexus & ordo.

§. XVII.

Atque vt statim meam exponam sententiam, pacta & promissiones, quas quis metu non inani, sed metu grauissimo in virum constantem cadente praestitit, sua certe natura omni valore destitutas esse, contendo, quicquid etiam ad firmandam aduersae doctrinae veritatem satis operose contramoliantur nonnulli doctores cum GROTIO *in suo de iure belli & pacis libro, Libr. II. Cap. XI. §§. 7. p. 354. 355.* Haec enim pacta, hae promissiones, quae metu extortae sunt, destituuntur forma essentiali imprimis ex parte voluntatis ad producendam in agente obligationem maxime necessaria. Tum enim obligare dicitur pactum & data promissio, recte sese habentibus intellectu ac voluntate, actionum humanarum principiis; *intellectus* quidem omnes circumstantias morales cognitas satis habeat atque perspectas, necesse est; *voluntas* vero sit plena, non coacta, a nullo externo obiecto in libertate sua impedita, neque agat cum mixtura actus nolendi, volendi sed cum vltroneo vero ac genuino consensu; vna illarum facultatum si iniuste patitur, omnia pacta & promissiones irritae fiunt

Pacta & promissiones simplices, quae metu iniusto extortae sunt, nullam obligationem producunt, quod probatur.

fiunt &, si præstitæ fuerint, nullam obligationem producunt; itaque dum vis externa & metus iniustus, qui vehementem animo terrorem ex intentato malo grauissimo ortum incutit, omni fere voluntatis humanæ libertate sublata, deliberatum intellectus iudicium impedit, actus quoque humanos efficit inualidos & ad producendam obligationem plane ineptos.

§. XVIII.

Remouentur aliorum obiectiones.

Non obstat, quod alii contendunt, consensum licet coactum, verum tamen esse consensum, nec in sua cognitione intellectum nec in libertate sua voluntatem ita impeditam fuisse, vt eius arbitrio non relictum fuerit, aut metum incutienti promittere, aut periculi & minarum expectare euentum; qualis qualis enim fuerit in promittente consensus, is tamen non est, qui ad producendam iure naturæ standi promissis obligationem sufficiat; pacta sunt negotia non vnilateralia sed bilateralia, ergo ab vtraque contrahentium parte absit vitium, ne ex huius aut illius partis conditione irritum reddatur totum paciscendi negotium. Non enim satis est ad generandam obligationem, vt in vno sint principia obligationem producentia, in altero quoque requiruntur principia ad ius quærendum idonea; adeoque non statim si in vno facultas est aliquid transferendi, in altero est facultas acceptandi; itaque cum obligatio, cui in altero ius non respondet, inanis sit, non est credendum, ex solo vnius consensu obligationem nasci, vbi alter iure naturæ eam acceptare prohibetur. Id quod omnino contingit in præsenti negotio; summa enim iniuria, quam metu iniusto alteri quis infert, obligationis recipiendæ incapacem reddit promissa extorquentem, vt ex facto suo legi & æquitati contrario ius sibi acquirere nequeat; lex enim, quæ metum incutere vetat, ea quoque ex metu incusso aliquid lucrari atque ius sibi acquirere, inter iustos acquirendi modos referre non potest. Vid. doctissime differentem PVFENDORFIVM *Libr. III. de iure naturæ & gentium Cap. VI. §§. 10. 12.*

§. XIX.

Adducuntur ii, qui pactis & promissionibus metu extortis obligandi virtutem inesse, contendunt, vbi notatur Grotius, &

Habemus consentientes, sed neque desunt, qui pactis & promissionibus vi iniusta extortis obligandi virtutem inesse, contendunt. Merito tamen genuinum huius assertionis fundamentum desideraueris; argumenta & obiectiones, quibus ad firmandam huius doctrinæ veritatem vtitur GROTIVS &, qui viro doctissimo accedunt, doctores alii, non sunt omni exceptione maiores; satisfecit iis modo laudatus PVFENDORFIVS *l. c. p. m. 388.* Aliis armis pugnat THOMAS HOBBESIVS, & dum pacta metu extorta valida esse docet, pro eadem stabilienda opinione aliis rationibus insurgit *Libr. de ciue Cap. II. §. 16.* Pacta enim ex metu profecta non eo nomine inualida esse, ait, quod ex metu sint profecta, alias enim sequeretur, pacta ea, quibus in vitam ciuilem homines congregantur, & leges condunt, esse inualida (procedit enim a metu

metu mutuæ cædis, quod alter alterius regimini se submittit) *confer Leuiathan Cap. XIV. p. 70.* Sed in hoc argumento ambiguo *metus* vocabuli sensu ludere HOBBESIVM, reponimus cum doctissimo PVFENDORFIO *l. c.* §. 13. *p. 388 seqq.* Alterius enim plane generis est metus, ob quem homines in ciuitates congregantur, quam is, de quo hic agitur; ille enim est cautio circa declinandum aliquod malum, quod indefinite potest accidere; hic autem est terror, ex cominus intentato graui malo, cuique repellendo ipse non sufficio, ortus. Igitur longe diuersæ indolis sunt pacta, quibus mutuum auxilium paciscimur, ne singuli a communi hoste opprimamur & quibus quid promittimus, vt effugiamus malum, ab altero iniuste nobis intentatum. Reliqua argumenta, quibus pugnat HOBBESIVS, non vrgebimus; ea nempe rursus confutauit doctissime *l. c.* PVFENDORFIVS.

refelluntur argumenta, quibus insurgit Thomas Hobbesius.

§. XX.

Ex iis autem, quæ dixi, manifeste tandem concludo: si promissiones & pacta, quæ quis ab illo ipso, cui promittit, vi iniusta metuque maioris mali cominus intentati compulsus præstitit, omni valore destituta sunt, sequitur & eodem valore destitui iuramentum in pacti antecedentis confirmationem eadem iniuria extortum. Iuramenta enim, dum rei dubiæ accedunt, sunt vincula mere accessoria, non ad producendam, vbi nulla adest, sed ad eam, quæ adest, magis magisque firmandam obligationem a maioribus excogitata; ergo iuramenta sequuntur negotii principalis naturam, ergo si pactorum cessauerit obligatio, eam & in iureiurando cessare, necesse est, per ea, quæ supra docuimus cap. II. §. 3. Ergo nec iureiurando metu iniusto extorto producta fuit obligatio, cum nullam ex nuda promissione s. pacto ortam fuisse obligationem, ex iis, quæ in antecedentibus dixi, abunde satis apparuit.

Exinde sequitur, pacta hæc & metu extortas promissiones non obligare, licet iuramentum accesserit, quod probatur.

§. XXI.

Huius vero doctrinæ ex fontibus suis instar riuuli deductæ veritatem agnoscunt paucissimi; omni fere ætate huic sese opposuerunt, qui ex scholasticorum auctoritate doctrinarum suarum veritatem æstimare consueuerunt. In eo quidem conueniunt, quod suo valore careant metu extortæ promissiones simplices; tum vero obligationem oriri, contendunt, si is, qui promissionem metu extorsit, in maiorem obtinendæ rei promissæ certitudinem datam alterius fidem iuramenti religione firmari voluerit. Audiamus argumenta, quibus ad probandam suam opinionem dissentientes insurgunt; facile erit ea refellere, cui iis, quæ in antecedenti capite prolixe disserui, accedere visum fuerit. Quærenti ergo tibi causas & genuinum huius assertionis fundamentum petenti mox respondebitur: *quia hoc iuramentum non in alterius præiudicium redundat, nec seruatum vergit in æternæ salutis dispendium.* Antiqua cantilena! in qua ad nauseam vsque repetenda nunquam defatigantur huius sententiæ assentatores. Ad hæc

Nominantur dissentientes & argumenta eorum, quibus pro iuramentorum metu extortorum valore & obligatione pugnant, quorum pri-

mum adducitur & refutatur. fere iuramenta, quæ aut *metu iniusto* extorta, aut *malitiosa alterius fraudulentia* elicita erant, atque adeo sua natura omni valore carebant, extendebatur canonis huius auctoritas; vnde originem suam traxerit, expositum a me fuit *capite superiori §. XCIII. p. 168 seqq.* Huius enim auctores, cum animaduerterent, leges ciuiles pactis atque promissionibus vi iniusta extortis, aut dolo elicitis, nullum effectum nullamque obligationem tribuere etiam iureiurando firmatis, emendaturi ea in re leges ciuiles, nec aliud tamen obligationis, quam in iis quærebant, fundamentum inuenientes solam hanc rationem vltimum esse volebant suæ assertionis præsidium. Dictum vero simul fuit §. XCIV., manifeste constare in genuinum canonis huius, cuius æquitatem & iustitiam tantopere crepabant dissentientes, sensum & naturam penetranti, actiones lege præceptas magna doctorum imprudentia hoc modo confundi cum actionibus sua natura licitis. Sit ita, licere mihi ea seruare, quæ coactus promisi, an ideo necessitate quadam promissum seruandi adstringor, quia licite seruari potest? Id certe non sequitur, sequitur vero auctoritate huius canonis; quod si actiones sua natura licitas, accedente iureiurando, in necessitatem abire, dixeris, tunc manifestam committis petitionem principii & fallaciam non causæ vt causæ tam temere affirmando, de quo sub iudice lis est. Plura disserui in antecedenti capite l. c. cum originem & naturam Brocardici huius exposui. Ex iis sane prolixe, ni fallor, apparebit illius iniquitas.

§. XXII.

Argumentum secundum, quod refutatur. Vlterius insurgunt dissentientes, atque magnum suæ opinioni pondus accedere sibi persuadent, si a iureiurando eiusque obligationis natura suæ probationis argumenta petierint. Eam enim iurisiurandi rationem esse, contendunt, vt duplici obligatione iurantis conscientiam stringat, altera, qua homini, altera, qua numini diuino teneatur. Obligationem, aiunt, posteriorem semper manere firmissimam, atque nexu arctissimo cum iureiurando esse coniunctam, priori licet ob variam illius, cui iuratur, conditionem, suo interdum valore carente. Ille ergo, qui metum incussit, quamuis ob illatam iuranti iniuriam obligationis recipiendæ capax non sit, præsto tamen esse obligationem Deo ex coacto quoque iureiurando quæsitam, atque huius solius, non hominis intuitu iuramenta metu iniusto extorta rei promissæ seruandæ necessitatem iuranti imponere, contendunt. Hausta erat ea de iureiurando sententia ex iuris canonici doctorum & scholasticorum philosophia posteriori ætate a GROTIO & qui ab eius ore pendebant, tanto semper conatu propugnata, vt vix pie, vix christiane sentire videretur, qui de veritate illius vlla ratione dubitare auderet. Sed quam misere detorquebant iurisiurandi naturam? Hunc enim conceptum, quem sibi formabant, si paulo curatius introspexeris, a male intellecta iurisiurandi natura originem suam traxisse & a vera illius indole longe alienum fuisse, fateberis.

Dictum

Dictum fuit in antecedentibus, hunc errorem fuisse palmarium & primam omnium fere præiudiciorum originem, quo omnes tantam confusionem & in diiudicandis sententiis & in deducendis conclusionibus diuersitatem parientes doctrinæ collimabant, vnice ab iis excogitatum, quorum iuriiurando præter obligationem homini ortam aliam quoque erga Deum indeque fluentem *spiritualitatem* affingi, intererat. Iniquitatem vero huius opinionis, naturam illius atque originem, vt & artes & commoda, quæ sub ea latitabant, rursus inuestigaui in antecedenti capite, quæ ibi disserui, ea & hic applicasse, sufficiet.

§. XXIII.

Argumentum tertium quod refutatur vna cum argumento, quo denuo insurgit Grotius.

Quid vero lucrabuntur dissentientes, si vel maxime ex iureiurando *votorum* naturam induente Deo obligationem quæsitam fuisse, concedam? Si inde inferre velis, ergo iuramenta metu extorta seruanda esse, non recte concluditur; nec enim votum nec iuramentum stringit, nisi & de alterius, cui promittitur, consensu constet per signa quidem sufficientia expresso. Quis enim res suas inuito & promissum acceptare nolenti obtrudet? Vnde vero constabit, velle numen supremum, iuramenta seruari, quæ impleta tantam hominis impietatem mirifice augebunt, eumque in tuam & aliorum perniciem magis magisque armabunt? Sane Deus, qui est innocentiæ & iustitiæ patronus, non probabit, vt innocens propriis bonis spolietur eaque in iniuste cogentem ideo conferantur, ne gratis impietatem suam exercuisse dicendus sit, sed impetret tandem suæ iniquitatis pretium. Recte hinc HENNIGES *in obseruationibus ad Grot. Libr. II. de iure belli ac pacis Cap. XIII. p. 644.: non leuis,* inquit, *dubitatio inde oritur, num Deus etiam velit impleri ea iuramenta, ad quæ præstanda quis per vim aut metum fuit coactus, & ad quorum relaxationem ipse etiam exigens est iure adstrictus? Profecto enim videtur, cum Deus non approbet iniquitatem hominum, voluisse metu promittentem iuramenti religione soluere, quod sibi nonnisi vitiose datum erat. Quis enim nescit, quam periculosi exempli sit, malitiis hominum in tantum indulgere, vt metu maioris mali iuramento tanquam certissimo vinculo possint meticulosos si non directe saltem per obliquum ad implenda promissa adigere, ad quæ extra iuramentum alias nemo teneatur: sic fides Deo data ancillaretur nequissimis latronum cupiditatibus. Conf.* PVFENDORFIVM *Libr. IV. de iure naturæ & gentium Cap. II. §. 8. p. 466 seqq.* Cæterum GROTIO alio adhuc pro sua sententia argumenta pugnanti & prouocanti ad exempla regum Hebræorum & a prophetis increpatorum & a Deo punitorum, quod fidem iuratam non seruassent Babiloniis regibus, docte satisfecit modo laudatus HENNIGES *in commentar. ad eundem locum l. c. p. 645.* Atque hæ sunt rationes palmariæ, quibus pro iuramentorum metu extortorum obligatione & valore dissentientes insurgunt; omnia ad sua principia & ad saniorem iurisiurandi doctri-

nam

nam reuocata fuerunt; reliqua, quæ noſtræ opinioni opponi poſſent, vno quaſi faſce collegit ANDREAS ADAMVS HOCHSTETTERVS *in collegio Pufendorfiano exercitation. VII. ſſ. XXIX. not. (a) & (b) p. m. 306 ſeqq.* Argumenta vero tam leuia ſunt, vt iis, quæ hactenus docui, vel leuiter imbuto, reſpondere ad ea, difficile eſſe nequeat.

§ XXIV.

Inualida ſunt iuramenta metu extorta iure ciuili, quod probatur.

Agnouerunt æquitatem huius doctrinæ & veritatem imperatores & ſummi principes, qui iuramenta metu iniuſto extorta auctoritate legum ciuilium irrita eſſe voluerunt & omni valore deſtituta. Ea de re ſua iamiam ætate imperatorem, Fridericum Barbaroſſam, legem ſanxiſſe, teſtantur PVFENDORFIVS & JEAN BARBEYRAC, ille in ſuo *de iure naturæ & gentium opere, Libr. IV. Cap. II. ſſ. 9. p. 469.* Hic vero in notis ad Pufendorfium *p. 464. not.* (2). Ipſam vero legem nobis reliquit poëta, GÜNTHERVS, *in ligurino ſ. opere de rebus geſtis Friderici I. cæſaris*, conceptam verbis ſequentibus:

Iuramenta metu mortiſue dolore coacta,
Præcipue ne quis multis nocitura loquendo
Publicet aut in ſe crudeliter acta queratur,
Nullius meriti vel ponderis eſſe, iubemus.

Vid. *Ligurin. Libr. VIII.* qui inſertus eſt operi *de ſcriptoribus rerum germanicarum* per IVSTVM REVBERVM edito *p. 413.* Eam vero, quam de iuramentis metu extortis legem edidit Fridericus, imperator, CODICI inſertam deprehendimus, *Libr. II. Tit. XXVIII. Si aduerſus venditionem, leg. ſacramenta puberum &c. per vim autem vel per iuſtum metum extorta etiam a maioribus ſacramenta (maxime ne querimoniam maleficiorum commiſſorum faciant) nullius eſſe momenti iubemus. Conf.* BARBEYRAC *l. c. p. 464. n.* (2).

§. XXV.

Inualida ſunt iure canonico, quod probatur.

Imo & animaduerterunt huius ſententiæ veritatem iuris canonici magnam vbique conſcientiæ rationem ſeſe habere iactitantis conditores, qui iuramentum vi iniuſta præſtitum ſua obligatione priuare ſatis clare videntur. Ita *Cap. XXVIII.* X. *Tit. de iureiurando* ſeruanda eſſe dicuntur iuramenta, quæ in alterius præiudicium non redundant, nec obſeruata vergunt in æternæ ſalutis diſpendium; manifeſte tamen addita ea reſtrictione, ſi *ſine vi* NB. *ſponte* ac *prouide* præſtita fuerint. Sed iuramentum metu incuſſo præſtitum, idem ſane eſt, ac vi præſtitum, qui enim metum incuſſit, vim etiam intuliſſe dicendus eſt. Ideo forte obſeruarunt huius rei æquitatem decreta iuris canonici, quod omne iuramentum ſtipatum eſſe debet tribus comitibus, *veritate, iudicio & iuſtitio,* vel ipſo conſentiente iure canonico *vid. Cap. XXVI.* X. *Tit. de iureiurando.* Deficiente vero propter vim illatam in iurante iudicio, deficiente, ſi non ratio-

tione iurantis, certe ratione metum incutientis iustitia, non sine causa a canonis huius auctoritate exclusa esse voluit iuramenta metu iniusto extorta, si vel maxime in alterius praeiudicium non redundant, nec seruata vergunt in aeternae salutis dispendium.

§. XXVI.

Mox tamen sibimet ipsi contradicit ius canonicum, quod probatur.

Quod tamen diffiteri non possum, pro iuramentorum metu extortorum valore interdum pugnatur iure canonico. Res satis clara esse videtur ex *Cap. VIII.* X. *Tit. de iureiurando*, & adiecto a glossatore commentario, quo huius assertionis fundamenta petuntur ex receptis & saepius mihi nominatis iuris canonici principiis. Et *capite XV.* consultius agi, creditur, si eis, qui inuiti pro vita & rebus seruandis iuramenta praestiterunt, non ita expresse dicatur, vt iuramenta non seruent, interim si non attenderint ea, non ob hoc tanquam pro crimine mortali puniendos esse, additur. *Caeterum vt agatur consultius, & ab eis auferatur materia peierandi, non eis ita expresse dicatur, vt iuramenta non seruent, sed si non attenderint ea, non ob hoc sunt tanquam pro mortali crimine puniendi.* Miraberis huius decreti simplicitatem, & auctorem illius in diiudicanda quaestione sibi proposita tam misere sese torquentem. Et tamen consultius hoc modo agi sibi persuadet. Sed hae contradictionum absurditates in iure canonico sunt frequentissimae, vt proinde non ex eius, sed ex genuinis principiis ferendum sit de rei veritate iudicium.

§. XXVII.

Exinde quarta conclusio: ergo iuramenta metu iniusto extorta relaxat. opus non habent.

Sed vlterius progredior; & cum satis euictum fuit, sua natura inualida esse atque nec Dei nec hominis ratione obligationem producere *iuramenta metu extorta*, frustra quoque ad *relaxationis* necessitatem a doctoribus prouocari, tandem concludo. Antecedentem enim obligationem requirit obligationis relaxatio; quod vero vitiosum est & inualidum iuramentum, nulla obligatione iurantem stringit; itaque hac tanquam causa cessante, effectum quoque scilicet relaxationem, cessare, necesse est.

§. XXVIII.

Ostenditur doctrinae scholasticorum et iuris canonici iniquitas, & quae sub ea delituerint, arcana exponuntur.

Haec vero doctrina longe recedit ab eorum principiis, qui cum scholasticis sequuntur interpretes iuris canonici. Hi enim omnes dum *erga Deum* obligatione iurantis conscientiam stringere atque hoc modo valida esse, docent iuramenta metu extorta, necessariam quoque esse, contendunt obligationis illius *relaxationem*, si a vinculo, quo Deo tenetur, qui iurauit, liberari voluerit. Hoc enim tamdiu conscientiam ligare, aiunt, quamdiu a foro ecclesiastico non petatur illius remissio. Sed nonne iniquitatis est, primo quidem statuere, haec iuramenta obligare iurantis conscientiam, & tamen *relaxationem* concedere? Nonne iniquitatis est, obtrudere obligationem conscientiis, vbi tamen non adest, quae conscientiam tenet, obligatio? Sic vero fingere & tot artes adhibere eos opor-

oportebat, qui iuramenta in dominandi instrumentum conuertere & sub corrupta eorum doctrina in conscientias sibi arrogare audebant imperium. Quid ergo sani expectari poterat? Error producebat errorem, sequebantur conclusiones cum rei natura parum conuenientes, nullo nexu cohaerentes, non raro sibimetipsis contrariae & ad ambitiosos nonnullorum affectus vnice accommodatae.

§. XXIX.

Indicantur frustranei nonnullorum labores & conatus, quibus hanc de iuramentis metu extortis controuersiam aggressi fuerunt.

Tot & errores præiudicia fideliter deinde sequuti fuerunt etiam ii, qui tamen aliorum errores agnouisse, videri volebant. Certe non satis mirari possum, qui factum fuerit, vt in diiudanda hac inprimis controuersia tam turpiter a veritatis scopo aberrauerint, qui eam elaborandam sibi sumserunt atque dignam hanc esse iudicarunt suis laboribus. Plurimos eorum si euoluis, verba inuenies, eorum vero, quae dicunt, argumenta merito desideraueris, frustra tamen expectaueris. Scilicet nituntur aliorum auctoritati, colligunt magno labore testimonia veterum, immiscent doctrinas alienas, propositiones precarias pium interdum scriptoris affectum, interdum meram simplicitatem redolentes; his armis muniti sese opponunt aduersariis, respondent acute, & ad silentium eos cogi sibi imaginantur, si eorum tandem obiectionibus opposuerint subtilissimam distinctionem metaphysicam. Sic & veritati se consuluisse & muneri suo egregie se se satisfecisse, existimant. Hi fere sunt aduersariorum labores, quibus tamen totam huius rei tractationem satis obscuram reddiderunt atque difficilem.

§. XXX.

Exponuntur iuramenta malitiosa alterius fraudulentia ac dolo elicita.

Iam materiae affinitas exigit, vt mentem meam exponam de *iuramentis malitiosa alterius fraudulentia ac dolo elicitis.* Quemadmodum enim metu externo patitur & vinculo quasi constringitur voluntatis humanae libertas, ita per errorem interdum ita impeditur paciscentis intellectus, vt a vero & genuino pacti siue promissi obiecto deuiet, atque hoc modo re ipsa in illud non consentiat. Gignunt in intellectu errorem *fraus & dolus*, qui excludit animum deliberatum, vt nec idem intelligat intellectus, nec idem velit voluntas. Itaque quid dicendum sit de iureiurando, fraude illius, cui iuratum fuit, exacto, facile ex iis, quae dicturus sum, apparebit.

§. XXXI.

Pacta nuda & promissiones simplices dolo elicitæ pa-

Ordinem autem, quem mihi proposui seruaturus, primo quidem in pactis & promissionibus paciscentis consensum dolo & fraude elicitum ad producendam obligationem ineptum esse, contendo. In omni enim dolo versatur error, ergo qui dolo deceptus est, non obligatur, ideo, quia errauit; errantis enim nullus est consensus: iam vero, vbi consensus deficit, ibi deficit,

ficit obligationis principium. Nec praeterea abſolute obſtringitur alteri, qui promittendo aut paciſcendo ſe ſe obſtringit, ſed praeſumtionem facti illius atque qualitatis prout ab altero per errorem ipſi propoſita fuit, tamquam conditionem ſupponit. Poſita ergo conditione, obligatur, quia, poſita hac conditione, promiſit; ea vero, ex qua vnice pendebat promittentis conſenſus & obligatio, corruente & remota, corruit ſimul & euaneſcit quicquid huic conditioni ſuperſtructum fuerat. Vid. PVFENDORFII *ius n. & g. Libr. III. Cap. VI. §. 6. & 8. pag. 376. ſeqq.* Et TITIVM *in obſeruationibus ad Pufendorf. de officio hominis & ciuis, obſeruat. 267.*

ciſcentem aut promittentem nulla obligatione ſtringunt, quod probatur.

§. XXXII.

Exinde autem vlterius concludo, neque obligationem producere pacta & promiſſiones dolo elicitas, ſi vel maxime *iuſiurandum* eadem fraude exactum in confirmationem illorum acceſſerit. Ea enim iurisiurandi ratio non eſt, vt validum reddat actum ſua quidem natura inualidum. Negorii principalis naturam ſequi iuramenta, ſaepe ſaepius dictum & probatum a me fuit in antecedentibus. Quinimo ſecundum ipſius iuris canonici principia haec iuramenta eorum numero excluduntur, quibus alias doctores facile ſeruandi neceſſitatem imponunt, atque obligationem ſtrictiſſimam. Notiſſimus eſt canon: *omne iuramentum, quod ſalua ſalute æterna ſeruari poteſt, ſeruandum eſt,* & tamen excipiuntur iuramenta dolo praeſtita *Cap. XXVIII.* X. *Tit. de iureiurando.* Et *Cap. XXVI.* requiritur *in iurante iudicium,* ſine quo validum eſſe nequit iuramentum. *Iudicium* vero ſupponit claram & ſufficientem rei notitiam, vt omnes eius qualitates cognitas ſatis habeat atque perſpectas, qui iurat; ſed deſideratur notitia, deſideratur quoque conſenſus in eo, qui dolo deceptus iurauit, vt nec ſciat, quid agatur, nec, ſi ſciuiſſet, ſuum conſenſum vnquam iureiurando firmaturus fuiſſet.

Neque obligationem producunt, ſi vel maxime iuramentum acceſſerit, vel ipſo conſentiente iure canonico.

§. XXXIII.

Quodſi ergo *nulla ex iureiurando dolo alterius elicito producta fuit obligatio, neque relaxatione opus habere iuramentum,* exinde ſequitur, quamuis eadem ac in iureiurando metu extorto ratione eius neceſſitatem vrgeant doctores iuris canonici tamdiu iuramentum ſeruandum eſſe docentes, quamdiu a iudice competente, i. e. eccleſiaſtico non petatur iurisiurandi remiſſio. Sed nonne manifeſtam contradictionis abſurditatem inuoluit, primo quidem ab omni obligatione excludere iuramenta dolo elicita, quod *Cap. XXVIII.* X. factum fuiſſe, modo oſtendi, & tamen ad *relaxationis* neceſſitatem confugere? Sunt tamen frequentiſſimae in hac doctrina ſcholaſticorum & iuris canonici contradictiones: iisdem vero argumentis pro iuramentorum illorum valore iterum iterumque inſurgunt, quibus pro iurisiurandi metu extorti obligatione pugnabant. Taedioſum foret ea repetere;

Exinde ſequitur quinta concluſio: ergo iuramenta dolo & fraude elicita relaxatione opus non habent. Contrarium tuetur ius canonicum,

eius contradictio & argumenta. sunt enim errores antiqui, & rationes communissimae, quas in antedenti & hoc *capite §. XXI. seqq.* omnes recensui, suoque ordine confutaui, in quibus tamen ad nauseam vsque repetendis nunquam sane defatigantur dissentientes.

§. XXXIV.

Exponitur historia & iuramentum Iosuae, quo frustra suae opinioni auctoritatem conciliare dicuntur, qui iuramenta dolo elicita valida esse, contendunt. Quod vero diffiteri non possum, peculiare adhuc est argumentum, omnium eorum, quibus vtuntur, grauissimum & ex ipsius sacrae scripturae fontibus haustum quo summam suae opinioni auctoritatem conciliare conantur, qui valida esse, contendunt *iuramenta dolo elicita.* Prouocant ad exemplum Iosuae, qui Gibeonitis ab ora longinqua se se venire simulantibus praestitum iuramentum, licet *dolus* eorum causam iurandi dederit, magna tamen religione seruandum esse, existimauit. Digna sane est tota huius rei historia, quae paulo curatiori examini subiiciatur, ne quis forte falsissima scholasticorum & iuris canonici de *iureiurando*, principia in Iosuae facto fundari, crediderit. Certe ex iis, quae dicturus sum, manifeste constabit, deceptos fuisse doctores, qui in hoc quaerunt sui erroris patrocinium. Totam enim huius rei historiam male intellectam, male suae opinioni accommodarunt plurimi, paucissimis genuinum illius sensum assequentibus.

§. XXXV.

Iuramentum Gibeonitarum fraude exactum seruauit Iosua, sed quare? De eo non conueniunt eruditi. Primo quidem ad ea, quae coram vniuerso ebraeorum populo tam sancte & religiose promissa fuerant Gibeonitis, obstrictum se se putasse Iosuam, manifeste euincitur ex *historia Iosuae Cap. IX. v. 15. 18. 19.* Sed quo iure obstrictum se se crediderit, id est, de quo eruditi disceptant, aliis ex solo *iureiurando*, & quia iurauerat vir diuinus, quod scholasticos fecisse, modo audiuimus, aliis vero *ex lege ebraeorum genti diuinitus praescripta*, obligationis huius virtutem & efficaciam aestimantibus. Relicto itaque priorum argumento, circa quod satis versatus fui in antecedentibus, ad posteriores progredior, quorum rationes ordine suo recensebo eo maiori cura excutiendas, quo magis quidem sub veritatis specie se se commendantes tot magni nominis virorum auctoritate ipsiusque sacri codicis testimonio munitae esse, videntur.

§. XXXVI.

Rationes posteriorum excutiuntur, qui leges de exscindendis septem Ca- In vniuersum vero astutiam Gibeonitarum nulla ratione culpandam esse, nec mendacii proprie sic dicti nomine venire, contendunt. Quis enim reprehendat, si quis ficto sermone vitam suam seruare conetur ab hoste ad internecionem grassante? Itaque totius rei cardinem in eo versari, aiunt, an Deus per modum praecepti populo Israëlitico iniunxerit, omnes & singulos incolas terrae Canaan internecione deleri, etiam eos, qui populi Israëlitici imperio sponte suas ceruices submitterent ita quidem exarmati at-

que

que debilitati, vt ex eorum commercio nullum imposterum imminere posset Iudaeis periculum? Clarissimas quidem esse leges a supremo legislatore, Deo, datas, *Deuter. VII*, 2. *Exod. XXII*, *32. 33. Cap. XXXIV*, 12 *seqq.* quae vniuersam Cananaeorum gentem internecioni deuouerent ac populum ebreorum a fœdere ineundo, ne gentium idololatriam imitaretur populus & scandalo tandem esset illarum idololatria cultui Israëlis, grauissime arcerent. Non nimis tamen extendendum esse legum illarum rigorem, nec sine omni restrictione intelligendas has esse, vel ex eo manifestum fieri, credunt, quia alias Iosuae iuramentum, iuramentum fuisset impium & manifestum summae iniquitatis vinculum. Inseruiisse enim, vt lex diuina eluderetur, i. e. Deum inuocasse Iosuam iurantem, vt eius vindicta ipsum maneret, nisi praeceptum eius de exscindenda vniuersa Cananaeorum gente tam absolute sibi praescriptum violauerit. Ita sentit PVFENDORFIVS *in iure nat. & gent. Libr. IV. Cap. II. §. 7. p. 466.* Haec vero cum longe aliena esse videantur a pietate & religione viri sanctissimi, ideo non sine *restrictione* sed cum *temperamento* intelligendas esse, monent leges superiores, quae habentur *Deuteron. VII*, 2. *Exod. XXIII*, *32. 33.* expellendas scilicet & exscindendas esse septem Cananaeorum nationes, nisi statim imperata facerent & gentis ebraicae legibus sese subiicerent. Atque id quidem manifeste apparere ex lege, quae est *Deuteron. XX*, *10. 11.* qua conseruati iubentur, qui imperata facere, moremque gerere parati erant; atque ex huius legis comparatione benigna explicandas esse leges superiores, docet GROTIVS *Libr. II. de iure belli & pacis Cap. XIII. §. 4. n. 2. p. 387. 383. & cum eo* PVFENDORFIVS *l. c. p 466.* IOHANNES CLERICVS *in commentar. ad libros historicos in not. ad Cap. IX. Iosuæ v. 18.* IOHANNES FRANCISCVS BVDDEVS *in institutionibus theologiæ moralis P. II. Cap. III. Sect. V. §. 12. p. 721.* Vtque adeo non tam praecepta, quam indulta potius fuerit a numine supremo populo Israëlitico septem hos populos occidendi potestas, teste IOH. SELDENO *Libr. VI. de iure nat. & gent. iuxta disciplinam ebræorum Cap. XVI. p. m. 782.*

nanæorum nationibus cum temperamento intelligendas esse, docent.

§. XXXVII.

Quod vero fœdus attinet, quod cum Cananæis inire prohibentur Israëlitæ, id, aiunt, accipiendum esse, de *foedere sociali*, non *de foedere deditionis*. Fœdus, quo in parem iuris libertatisque conditionem reciperentur Cananæi, non quidem licitum fuisse Ebræis pangere, licuisse tamen iis superstites relinquere in potestatem suam redactos, vitamque seruare vitam quærentibus, seruitutis modo ac tributariorum conditione ipsis imposita, quod docet GROTIVS *l. c.* SELDENVS *libr. cit. Cap. XIII.* & CLERICVS *l. c. not. ad versum* 7. *cap. supra citat.* Id quod tandem egregie confirmari putat cum GROTIO

Fœdus, quod cum Cananæis percutere prohibentur Israëlitæ, id, aiunt, accipiendum esse

de foedere l. c. ANDREAS ADAMVS HOCHSTETTERVS *in collegio Pufendorfiano sociali*, *non exercit. VII. §. 28. p. m. 305.* loco longe clarissimo *Jos. Cap. XI. v. 19. 20.* Quo nulla ciuitas fuisse dicitur, quae pacem cum Israëlitis fecerit, praeter *Heuaeos Gibeonitas*, omnia armis expugnata fuisse ita nimirum volente Iehoua, vt obstinatis animis bello Israëlitis occurrerent, quo euerterentur, & citra vllam misericordiam perderentur, quemadmodum Iehoua Mosi praeceperat.

de foedere deditionis, quod vlterius deducitur.

§. XXXVIII.

Exinde concludunt: iure diuino obligatum fuisse Iosuam seruare Gibeonitis pactum iureiurando firmatum.

His itaque, quas commemoraui, rationibus ducti, obligationis huius, qua obstrictum sese putabat Iosua, virtutem iuri diuino suam originem debere, concludunt. Obligatum enim fuisse Iosuam, vrbem bello oppugnaturum pacem offerre illam inhabitantibus iuxta *legem Deut. XX. 10. 11.* Obligatum fuisse vitam eorum seruare, qui vitae seruandae causa gentis ebraicae clementiam implorarent & moniti legibus & imperio illius sese submittere non detrectarent, *per versum 11. cap. modo citat.* Ergo obligatum quoque fuisse Iosuam parcere Gibeonitis sua sponte pacem quaerentibus atque legum illarum auctoritate pactum seruare vna cum iureiurando a Iosua populique Israëlitici primatibus coram vniuerso exercitu tam sancte in confirmationem illius addito.

§. XXXIX.

Responde-tur ad argumenta eorum, & refutantur.

Atque haec est posteriorum de iureiurando Gibeonitis a Iosua praestito sententia; doctrina certe, quae sub veritatis specie sese commendat, &, reiectis scholasticorum ineptiis, ex ipsius sacrae scripturae fontibus haurire videtur suae probationis argumenta: parum aberat, quin huic adiicerem calculum; meditanti autem mihi vlterius, atque totius historiae nexum, textus analogiam, antecedentia cum consequentibus paulo curatius pensitanti, multa sese obtulerunt huic sententiae oppido contraria. Leges, quas supremus in politia Iudaica legislator, Deus, populo suo praescripserat, *Deuteron. VII, 2. Exod. XXIII, 32. 33.* & *Capit. XXXIV, 12.* septem Cananaeorum nationes internecioni deuouebant, foedusque cum iis percutere prohibentes omnes in vniuersum exterminari funditusque euerti, manifeste iubebant, ne illarum idololatria ad peregrinorum Deorum cultum inuitaretur populus immane quantum in superstitiones peregrinas procliuis. Has vero leges, quod non sine *restrictione*, sed cum *temperamento, nisi sese subiecerint*, accipiendas & ex benigna legis alterius *Deuteron. XX, 10. 11.* comparatione interpretandas esse, contendunt, id quidem dicunt, sed non probant, viri doctissimi. Non nego, obligatum fuisse Iosuam pacem offerre pacem quaerentibus, vitamque seruare iis, qui obstinato animo non refragati populi Iudaici clementiam supplices implorauerint. Sed considerandae fuissent omnes omnino legis huius circumstantiae, comparanda fuissent cum antecedentibus consequentia. In quorum quaeso fauorem lex data erat, num ad Cananaeos extendendus erat illius fauor? Repugnat versus 15. modo sequenti conceptus:

ceptus: כן תעשה לכל־הערים הרחקת ממך מאד אשר לא־מערי הגוים האלה הנה *sic facies; iuxta interpretationem* XANTIS PAGNINI & BENEDICTI ARIAEMONTANI, *omnibus vrbibus a te valde longinquis, quæ non sunt de ciuitatibus gentium istarum.* Ergo lex illa pertinebat ad gentes regiones inhabitantes longe dissitas & a terra Cananæorum remotissimas. Quid vero faciendum cum Cananæis? Manifeste opponuntur iis, quorum vita seruanda erat, si vitæ seruandæ causa sese subiecerint, quod patet ex versu immediate sequenti 16. quo luculentissime manifestauit numen supremum suam voluntatem a scriptore diuino verbis sequentibus expressam: רק מערי העמים האלה אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה לא תחיה כל־נשמה: כי החרם תחרימם החיתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבוסי כאשר צוך יהוה אלהיך: *tantum de ciuitatibus populorum istorum, quos dominus Deus tuus dat tibi (in) hæreditatem, non viuificabis (in vita conseruabis) omnem spirationem (animam). Quia perdendo perdes eos, Chittæum & Emoræum, Chenahanæum & Perizæum, Chiuuæum & Jebusæum, quemadmodum præcepit tibi dominus Deus tuus,* eodem *interprete* BENEDICTO ARIAEMONTANO. An ergo cum temperamento accipiendæ, an ex benigna legis huius interpretatione, *nisi sese subiecerint*, explicandæ sunt leges superiores de exscindendis septem Cananæorum nationibus sancitæ? Certe hanc interpretationem & comparationem nulla ratione patiuntur consequentia. Consideranda probe sunt omnia, ne, quæ distincta esse debent, imprudenti confusione coëant. Lex luce meridiana est clarior, quæ ab eorum, quorum vita seruanda erat, si vitam petierint, iure & numero manifeste & penitus exclusos esse, voluit septem illos Cananæorum populos, gentes nullo fauore dignas, sed ex absoluta & sanctissima numinis voluntate eliminandas & funditus euertendas.

§. XL.

Respondetur ad locum §. 37. adductum, quem præ cæteris vrgent huius sententiæ patroni.

Quid vero iuuabit GROTIVM & eos, qui eius opinioni accedunt, quod *Jos. XI, 19.* dicitur, nullam ex septem nationibus ciuitatem fuisse, quæ pacem cum Israëlitis fecerit, præter Heuæos, Gibeonitas. Quod si inde suam assertionem muniri sibi persuadent, nullam rursus eorum, quæ antecedunt, rationem habitam fuisse, luculentissime produnt viri docti. Scilicet egregias illas victorias, quas ab hostibus suis reportauerat Iosua toto hoc & superiori *capite X.* recensione historica exponit scriptor diuinus. Tot, ait, reges vna cum copiis suis populo Israëlitico & maioribus & potentioribus, domo egressos fuisse prœlio decertatum cum Israëlitis, quos tamen, Deo ipso suum auxilium ferente, cruenta clade deuictos in fugam coniecerit Dei auxilio adiutus Iosua; reges eorum trucidatos fuisse, omnibusque incolis ad internecionem peruersis, totam tan-

tandem regionem bello ferroque occupatam fuiſſe, nullam vero, tandem addit *verſ. 19.* ciuitatem fuiſſe, quæ pacem cum Iſraëlitis fecerit, præter Heuæos, Gibeonitas, i. e. nullam ex ſeptem Cananæorum nationibus, præter Gibeonitas, gentem fuiſſe, quæ clementiam populi Iſraëlitici implorando ſine prœlio ſua ſponte legibus & imperio eius ſeſe ſubiecerit, ſed omnes bello ſeſe oppoſuiſſe, omnesque tandem ciuitates bello fuiſſe expugnatas; ita nimirum volente Iehoua, vt obſtinatis animis occurrerent Iſraëlitis, quo euerterentur atque perirent, ſicut præceptum fuerat diuinitus. Atque is eſt genuinus totius capitis huius, quod aduerſarii tantopere vrgent, ſenſus. Quis vero exinde concluderet: quia Gibeonitæ pacem petiiſſe, paceque impetrata ſuperſtites manſiſſe, *recenſentur*, ergo Gibeonitæ ex eorum numero fuerunt, quibus parcendum fuit, ſi Ebræorum iugo ſuas ceruices ſubmitterent. Ergo parcendum quoque fuiſſet ſeptem in vniuerſum Cananæorum nationibus, ſi pacem ab Iſraëlitis petendo eodem modo ſuæ ſaluti conſuluiſſent. Quo iure Gibeonitis pepercerit Ioſua, probe conſiderandum eſt. Lex de exſcindendis Cananæorum gentibus clariſſima eſt & abſoluta, altera lege *ſolos* remotiſſimarum regionum incolas, ſi imperata ſtatim facere moremque gerere parati eſſent, conſeruari iubente, in ſeptem Cananæorum gentium fauorem nec explicanda, nec extendenda.

§. XLI.

Inde ſequitur, incautum fuiſſe Ioſuæ iuramentum, quod ipſius ſacræ ſcripturæ teſtimonio probatur.

Hoc itaque poſito fundamento, atque ex totius textus analogia & connexione ſatis probato, quid tandem dicendum erit de fœdere Iſraëlitarum cum Gibeonitis percuſſo, deque iureiurando in fœderis confirmationem a Ioſua addito? Ego incautum illud ac ſuo valore deſtituendum fuiſſe, ex antecedentibus concludo. *Incautum* dico iuramentum, quia præſtitum fuerat, non conſulto prius ore diuino, quo manifeſte reſpicit ſcriptor diuinus *Joſ. IX, 14. Et os domini non interrogauerunt;* ואת־פי יהוה לא שאלו h. e. non conſulebant, quod tamen neceſſe ac ſolenne iis alias erat, Vrim & Thumim, quid faciendum, quid intermittendum? ſed quod mox indicatur verſu immediate ſequenti 15. ויעש להם יהושע שלום ויכרת להם ברית להיותם וישבעו להם נשיאי העדה: pacem cum eis faciebant, pactumque vitæ ſeruandæ cauſa fœdus iureiurando firmabant reipublicæ proceres.

§. XLII.

Et ſua natura irritum, quod probatur.

Irritum erat & ſua natura inualidum Ioſuæ iuramentum, quia, detecto Gibeonitarum dolo, eos ſcilicet non eſſe, quos ſimulauerant, ſed gentem ex Cananæorum gente diuinitus execratam ac internecione delendam, contra legem præſtitum fuiſſe iuramentum, manifeſte ſimul apparebat. Iuramentum vero, quo quis ad rem illicitam & lege prohibitam ſeſe obſtringit, ſua certe natura inualidum eſſe, quotquot ſunt moraliſtæ, fatentur omnes. Accedebat, quod dolus & fraus, qua elicitum fuerat iuramentum, non accidentalia tangebat, ſed in-

ingrediebatur ipsam rei essentiam. Incolas enim remotissimarum regionum se esse, Israëlitis persuaserant Gibeonitæ; hæc erat conditio, cuius solius causa præstitum fuerat iuramentum; ergo posita hac & non alia conditione standum erat iuriiurando; cadente vero illa artibusque paulo post detectis, Cananæos esse Gibeonitas, & propter dolum & propter legem seuerissimam, quæ Cananæorum neminem superstitem relinquere, sed ad vnum omnes enecare iubebat, cadebat simul & corruebat omne, quod huic conditioni superstructum fuerat iuramentum.

§. XLIII.

Atque hoc est, quod dicitur *Cap. IX. Josuæ v. 18. murmurasse contra belli duces vniuersam multitudinem* & quod adhuc clarius elucescit ex *Cap. II. Libri Judic. v. 1. 2.* Deus ipse grauiter indignatus per angelum suum Israëlitis fœdus exprobrat verbis sane grauissimis: *eductos vos*, ait, *ex Aegypto in terram introduxi, quam maioribus vestris iuraueram; & statueram quidem initum vobiscum foedus nunquam rumpere, si modo vos quoque, nullo cum incolis icto foedere, eorum aras dirueritis, sed non obtemperastis mihi; quare hoc fecistis?*

Adducuntur duo sacr. scripturæ loca, quibus confirmatur hæc de Iosuæ iuramento sententia.

§. XLIV.

Interim percussum semel cum Gibeonitis fœdus ac iureiurando tam solenni munitum nulla ratione violandum esse putauit Iosua. Et forte Deus ipse per actum posteriorem, cuius quidem sacra scriptura non meminit, hoc iuramentum Israëlitarum firmum ratumque esse voluit. Posse enim superiorem actiones quasdam alias sua auctoritate prohibitas paulo post validas reddere, res satis cuicta est, de qua loquitur JEAN BARBEYRAC *in not. ad Pufendorfii ius naturæ & gentium pag. 463.* Certe vindicta & pœna seuerissima quam in Israëlitas & Sauli, regis, posteritatem ideo exercebat numen diuinum, quod eorum aliquot, qui ex lumbis & stirpe Gibeonitarum egressi fuerant, occiderat, coniectura id nos perspicere sinit. Fame enim per tres annos populum Israëliticum affligente, eaque de re Deum percontante Dauide, *propter Saulum & stirpem sanguinariam Gibeonitas occidentem*, dicebat Iehoua *II. Sam. XXI, 1. 2 seqq.* luculentissimo indicio, legis illius, quæ exterminare iubebat septem Cananæorum nationes, rigorem atque auctoritatem exspirasse illa ætate, qua reipublicae hebraicae regimini praefectus fuerat Saulus.

Seruauit Iosua iuramentum actu forte posteriori a deo ipso confirmatum, quod clarum esse videtur ex sacræ scripturæ loco.

§. XLV.

Caussas si desideraueris, quare firmum esse voluerit Iosuae iuramentum numen diuinum, eas inuenire non difficile erit. Primam tibi suppeditabit, quod superius adduxi *Cap. II. Judic. 3.* Gens nempe Gibeonitarum, quam superstitem reliquerat Iosua, gens erat superstitiosa & densissimis idololatriae tenebris occœcata. Hinc probanda erat populi Iudaici pietas & religio, tentanda erat eius

Nominantur causæ huius confirmationis, quarum pri-

mam manifeste tradit scriptura. eius constantia, an etiam mediam inter idololatriam & superstitionem Cananaeorum crassissimam suo eique soli & vero Deo vnice adhaerere & more maiorum vitam ex illius praecepto agere, didicisset? *vid. vers. 21. 22.* Sed experiebatur paulo post infelicissimum sui cum Gibeonitis commercii euentum gens Israelis; degenerabat enim a virtute maiorum fideique simplicitate & sanctitate religionis, abripiebatur ratione detestanda in superstitionem coecam &, relicto turpiter tam sancti tamque benigni sui numinis cultu, peregrinis Cananaeorum diis eorumque cultui assueta ea agebat, quae veri numinis sanctitati non poterant non esse abominationi. *Vid. cap. cit. vers. 3. vsque ad finem,* quod nec verendum nec expectandum fuisset, si, quod Deus praeceperat, strage iustissima caesi, ad vnum omnes radicitus eliminati fuissent diuinitus execrati septem Cananaeorum populi.

§. XLVI.

Exponitur causa secunda. Deinde vt eo maiorem apud vicinas gentes fidei Israeliticae auctoritatem conciliaret, ideo forte irritum esse noluit Iosuae iuramentum Deus. Data enim Gibeonitis vitae seruandae causa fides firmata fuerat iureiurando tam solenni coram vniuerso Ebraeorum exercitu. Et cum omni fere aetate apud omnes gentes nec sanctior, nec maior ea, quae iurisiurandi religione munitur, fides credita fuit, hac violata, occasionem forte accepissent superstites Cananaei & vicinae gentes, cum quibus in pace viuendum erat Israelitis, sinistre cogitandi atque de fide eorum conceptum sibi formandi, & in Israelis populum, & in Israelis Deum longe iniuriosum.

§. XLVII.

Notatur Iohannes Clericus. Ita sentio de iureiurando Iosuae Gibeonitarum fraude elicito. Et hanc quoque sententiam ab aduersariorum obiectionibus vindicatam suis rationibus defendere quondam aggressus fuit IOH. CLERICVS *in commentar. in Pentateuchum in not. ad Cap. VII. Deuteron. v. 1. 2.* Mutauit vero suam opinionem vir doctissimus *in not.* quibus *Veteris Testamenti libros historicos* illustrauit *not. ad Cap. Jos. IX. v. 7. 18.* Accedit eorum partibus, qui leges superiores de exscindendis septem Cananaeorum nationibus praescriptas cum *temperamento* intelligendas esse, dicunt, atque exinde iurisiurandi a Iosua praestiti obligationem deducunt perfectissimam. Quid ad mutandam, quam ex instituto nec infelici sane conatu defendendam olim susceperat, doctrinam mouerit virum doctissimum, nec ipse fatetur, nec mihi perspicere licuit. An mouerunt eum rationes, quae sunt GROTII, SELDENI, PVFENDORFII? Non credo, iis enim ex asse satisfecerat *loco supra citato.* Hinc non alia ratione excusabis virum clarissimum, quam si memoriam eum fefellisse, dixeris.

§. XLVIII.

Epilogus. Dum finem meis laboribus imponere, fert animus, incido in CRITICOS SACROS s. *in clarissimorum virorum in sacro-sancta vtriusque foe-*

foederis biblia annotationes doctissimas, atque tractatus theologico-philologicos in vnum corpus redactos. Ad eos vero, quibus Iosuae historiam illustrarunt viri clarissimi, dum me conuerto, offeruntur mihi nonnulla, quae meae doctrinae, quam de percusso Israëlitarum cum Gibeonitis fœdere deque iureiurando in confirmationem illius addito ipsius sacrae scripturae testimonio munitam modo tradidi, oppido contraria iam paulo curatiori examini subiicienda mihi esse, videntur. Relictis autem MVNSTERI, VATABLI, CLARII & DRVSII breuissimis in Iosuae *Cap. IX.* animaduersionibus, eas tantum mecum expendo, quae sunt ANDREAE MASII, ICti quondam doctissimi, teste PAVLO FREHERO *in theatro virorum eruditione clarorum P. II. Sect. IV. pag. 864.* Prolixae sunt & magna eruditione refertae viri clarissimi in hoc caput animaduersiones criticae, quibus totam de fœdere Israëlitarum cum Gibeonitis historiam operose maiorique, quam a reliquis factum fuerat, studio excutiendam sibi sumsit; quae autem passim hoc capite & aliis insuper locis de Cananaeae gentis excidio & seruitute docuerat, vno quasi fasce collecta sistit tandem lectori vir doctus in *obseruatione ad v. 26. 27.* quam exhibet *Tomus I.* CRITICORVM SACRORVM *pag. m. 1650 seqq.* Digna esse mihi videntur huius rei momenta, quae singula ordine suo producam, tandem, quid ego sentiam, ea, qua fieri potest, breuitate adiiciam. In vniuersum vero ab iniquitate vindicaturus Iosuae pactum vna cum iureiurando vir clarissimus, GROTII, SELDENI & PVFENDORFII rationibus, quas supra commemoraui, accedit, atque leges illas *Deuteronom. VII, 2. Exod. XXIII, 32. 33. XXXIV, 12 seqq.* quae animis Israëlitarum veluti inculcatae septem in vniuersum Cananaeorum nationes funditus eliminare, nullique aut aetati aut sexui parcere iubebant, cum temperamento & equitate accipiendas esse, contendit; haec vero aequitas quae sit, ipsam diuinae illius constitutionis rationem optime docere, ait; in sanguinaria enim illa lege hoc Dei fuisse propositum, quod ipsis patefecerit, ne scilicet sacer populus, cui data fuerat in possessionem Cananaeorum terra, a maiorum religione abductus ad istarum gentium superstitionem & idololatriam, si simul habitarent, inuitaretur. *Vid Cap. XXXIV. Exod. v. 10. 11. 12 .conf. Deuteron. VII.* Iam vero cessare huius legis rigorem, neque locum amplius esse huic sanctioni diuinae, vbi non verendum esset a tali contagio periculum. Non metuendum vero fuisse, inquit, hoc contagium, si Israëlitarum ritus & sacra amplexi, eorum imperio non solum se se dedissent, sed etiam vero Deo nomen dedissent Cananaei, quam opinionem de illa deditione nonnullos habere, docet *in obseruation. ad v. 18. pag. 1643. conf. obseruat. ad v. 26. 27. pag. 1651 seqq.* Atque hac imprimis conditione posita, parcendum fuisse concludit Gibeonitis, scelusque hoc modo fecisse Israëlitas, si etiam nullo iureiurando obstricti manus intulissent Gibeonitis sua sponte

N 2 pacem

pacem ab Israëlitis petentibus, quod apparet ex *obseruat. ad v. 18. pag. 1643.* Hoc enim necesse fuisse, ait, vt, si vitam ab internecione seruare voluerint, legibus hebraeorum atque imperio suas ceruices submitterent, iuxta legem *Deuteronom. XX, 11.* qua conseruari iubentur, qui statim imperata facere parati erant, tributariorum tamen ac seruitutis conditione ipsis imposita; atque huius tandem legis auctoritate innixus Cananaeos nisi in seruitutem mancipatos conseruari non potuisse, concludit *in obseruation. ad v. 26. 27. pag. 1651.* Quod si opponis viro clarissimo, manifeste tamen hanc legem ab eorum, quorum vita seruanda erat, si vitae seruandae causa populi Iudaici clementiam implorauerint, iure & numero penitus excludere septem illos Cananaeorum populos, gentes nullo fauore dignas, sed iusto Dei consilio funditus euertendas, atque adeo non extendendum esse illius fauorem ad terrae Cananaeae colonos, sed pertinere ad gentes terras inhabitantes longe dissitas & a terra Cananaeorum remotissimas, quod indicat *v. 15. 16. 17. Deuteronom. XX.* tunc sane confugit ad auctoritatem Iudaeorum, quos omnes haec legis verba accipere ait, tanquam promiscue & communiter de Cananaeis & de longinquis dicta, *pag. 1651. collat. pag. 1639.* Si instas, adeo clarum tamen esse discrimen, *v. 15. 16. 17.* vt ad Cananaeos plane extendi nequeat huius legis auctoritas? tunc rursus Iudaeorum ea de re opinionem producit vir doctus, qui hoc discrimen inter indigenas & alienigenas positum tantum de iis ciuitatibus accipiendum esse, aiunt, quae pacem oblatam recusauerint; in his enim, si externae sint, mares quidem militares occidendos esse, at paruulos & fœminas cum praeda vniuersa diripi seruarique posse; si vero non longinquae, sed intra Cananaeorum fines sint pósitae, tum nullius plane aetatis aut sexus vitae parcendum esse. *Hæc enim, ait, lex Deuteronom. XX, 10. vt volunt hebræi plerique omnes vno ore, æque pertinet ad Cananææ colonos atque ad exteros & longinquos. Nam quod proximis deinceps versiculis discrimen inter indigenas & alienigenas positum est id de iis ciuitatibus modo accipiendum esse aiunt, quæ pacem oblatam recusant. In his enim, si externæ sint, mares quidem militares occidendos esse, at paruulos & foeminas cum præda vniuersa diripi seruarique posse; at si non longinquæ, sed intra Cananææ fines sint positæ, quos Deus Israëlitis pro hæreditate assignauit, tum nullius prorsus ætatis aut sexus vitæ parcere fas esse. vid. obseruation. ad v. 15. pag. 1639 seqq.* Hanc Iudaeorum opinionem quamuis lectori diiudicandam relinquere videatur vir doctus, reipsa tamen huic accedit, dum legem hanc aeque ad terrae Cananaeae colonos extendit atque Iudaei, paucisque interiectis, verius esse, existimat recipi quoque in amicitiam potuisse Cananaeos, si pacem petierint, licet non iis statim conditionibus, quibus admittendi fuerint exteri & a terra Cananaeorum remotissimi. His enim, etiam saluis suis superstitionibus, pacem

pro

pro mutua pace & insuper tributo pendendo dare, fas fuisse; illis vero ne sic quidem, nisi falsa religione cum vera commutata, & hoc propter contagii superstitionis periculum ex propinqua familiaritate, quod docet in *obseruation. ad v. 15. pag. 1640. conf. pag. 1651.* Caeterum vt suam opinionem, qua mancipatos in seruitutem Cananaeos conseruari potuisse, legesque superiores de exscindendis septem Cananaeorum nationibus diuinitus praescriptas cum temperamento accipiendas fuisse, modo docuerat, magis magisque confirmet, prouocat ad *Caput XI. Iosuae, 19.* quo nulla ciuitas fuisse dicitur, quae pacem cum Israëlitis fecerit, praeter Heuaeos, Gibeonitas, & quod paulo post dicitur, nihil non factum fuisse a Iosua eorum, quae Deus per Mosen eum facere iusserat, ex quo rursus tandem non aduersus Dei iussa Gibeonitis pepercisse concludit Iosuam. *l. c. pag. 1652.* Tandem si quaeris, cur ergo exteros se se simulauerint Gibeonitae, si tutis hoc modo esse licebat indigenis, qui Israëlitarum legibus se se submittere parati erant? Tunc mirum non esse, respondet, *l. c.* Gibeonitis, hominibus barbaris & misericordiae veri Dei insciis illam aequiorem legis huius interpretationem in mentem non venisse. Paucisque deinde interiectis, tandem prolabitur ad iuramentum Iosuae Gibeonitis praestitum, de quo tamen mentem suam prolixius in animaduersione *ad v. 18. p. 1643. 1644.* hunc fere in modum exposuerat: *si summo agatur iure, ipsaque stipulantium verba spectentur, non magis obligatos fuisse Israëlitas Gibeonitis, qui se alienigenas simulabant, indigenae cum essent, quam si quis rei venditae pretium ei se numeraturum per errorem promittat, qui sibi nihil vendidit.* Et paulo post, *vt prima,* ait, *actione illud ratum non fuerit, cum dolus interuenisset, tamen ea, quae deinde sequuta est, pactione ipsos se Israëlitas obligauisse firme Gibeonitis, & quod ante iurauerant, vt id ratum haberi deberet, effecisse.* Atque hoc Iosuae & reliquorum populi Israëlitici principum iuramentum quod Deo ipsi probatum fuerit, manifeste tandem apparere, docet ex seuera illa vindicta, qua Saulis, regis progeniem ideo prosequebatur numen diuinum, quod eorum aliquot, qui ex stirpe Gibeonitarum egressi fuerant, occiderat, ex quo tandem, Deo non inuito, conseruatos fuisse, concludit in hac vita Gibeonitas *pag. 1653. collat. obseruation. ad v. 18. pag. 1644.* Atque hae sunt rationes & argumenta, quibus Iosuae pactum cum Gibeonitis percussum & in conspectu totius exercitus iureiurando tam solenni munitum ab iniquitate vindicare atque ex totius historiae nexu, analogia & lege Ebraeorum genti diuinitus suppeditata obligationis huius virtutem probare voluit clarissimus MASIVS. Non omni tamen exceptione maior est viri doctissimi sententia; nec felicius quoque sua doctrina scopum attigisse mihi videtur iis quorum opiniones recensui, omnesque suo ordine ipsius sacri codicis testimonio ductus in antecedentibus confutaui. Hinc quae aduersus illam monenda mihi

veniunt, ea, qua fieri poteſt, breuitate producam. Scilicet ſunt clariſſimae leges populo Iudaico a ſupremo legislatore Deo, praeſcriptae *Exod. XXIII, 32. 33. XXXIV, u. 12. Deuteronom. VII, 1. 2* quae ſeptem illas Cananaeorum nationes funditus delere, nullique aut aetati aut ſexui parcere, ſed omnes in vniuerſum, nullo diſcrimine obſeruato, ad internecionem caedere iubebant, addita quidem ratione, quam recte vrget Cl. MASIVS, ne Iſraelis cultui, cui præ reliquis ſacra eſſe debebat terra ſancta, ſcandalo tandem eſſet gentium idololatria & ſuperſtitiones Cananaeorum craſſiſſimae. Has vero leges quod cum aequitate & temperamento accipiendas eſſe, illarumque rigorem plane ceſſare, contendit, vbi non verendum eſſet a tali contagio periculum, id ſane eſt, quod mea quidem opinione non tam probat, quam ſibi concedi petit vir doctus. Vnde namque probari poteſt, hanc cauſam, quae addita fuit legi, ſolam fuiſſe, cuius intuitu funditus eliminari iubentur Cananaeorum populi, vtque adeo, cauſa cadente & remota, h. e. accedentibus Cananaeis Iſraëlitarum ſacris, ſanctioni quoque diuinae locum non amplius eſſe, ſtatim inferre queat? Quid ſi dixerim, ne ſupereſſet cum Cananaeis viuentibus abominandae ſimul priſtinae eorum religionis in terra ſancta memoria, perdi plane voluiſſe numen diuinum gentes illas, etiam ſi illarum aliquot pœniteret in hac vita, cœterum eius miſericordiæ locum fuiſſe in altera, id quod non fruſtra ſane ſibimetipſi vir doctus obiicit *in obſeruation. ad v. 26. 27. p. 1652.* Ea tamen de re non litem mouebo viro clariſſimo; ſit ita, ceſſaſſe ſanguinariae huius legis auctoritatem & reliquendos fuiſſe Cananaeos ſuperſtites, ſi idololatria & ſuperſtitionis abſurditate relicta, vero Deo nomen dare parati venerint, vnde quaeſo probare poterit vir doctus, Gibeonitas impiam & abominandam maiorum ſuorum religionem commutaſſe cum ſanctitate religionis Iſraëliticae, cœterorumque iurium ſacrorum communione ſeſe iunxiſſe Iſraëlitis? Conuerſos fuiſſe Gibeonitas veroque Deo nomen dediſſe, quocunque me verto, in tota Ioſuae hiſtoria nusquam inuenio. Proinde neſcio, quid ſibi velit vir doctus, quando *quæ*, inquit, *potuit eſſe metuenda contagio ab illis Cananæis, qui maiorum ſuorum foedam cum pura Iſraëlitarum religione commutauerant, & ſacrorum coeterorumque iurium communione ſe Iſraëlitis iunxerant, ac plane aſſcriptitii Iſraëlitæ facti fuerant? pag. 1651.* Mox vero, paucis interiectis aperte ſibi contradicendo *neque*, ait, *etiam ſatis firmum illud eſt, quod vero Deo nomen dare parati venerint illi (Gibeonitæ) quamuis ita ſentiat* AVGVSTINVS. Atque ſic quidem rectius; quod enim, non abiectis antiquae ſuae religionis erroribus, vero Deo nomen non dederint Gibeonitae, manifeſto argumento eſſe poſſunt, quae mihi occurrunt *Capit. II. Iudic. v. 3.* quo Deus ait, ſeſe expulſurum non eſſe incolas regionis terrae Canaan; cuius vero religionis illi fuerint, manifeſte apparet ex *v. 21.* quo rurſus ait, ſeſe

sese expulsurum non esse, הגוים, Gentes, & κατὰ τὰς ἑβδομήκοντα, τὰς ἔθνας, ethnicos; sed qui fuerint illi ethnici, id est, de quo loquitur *Caput. III,* *1. 3.* quo inter alios, quos superstites reliquerat Iosua, nominantur simul *Haeuei, Gibeonitae*, addita ratione, cur Deus eos expellere noluerit, *versu* immediate sequenti 4. *Capit. cit. & v. 3. 22. capitis antecedentis*, vt tentaret pietatem & religionem populi Israelitici, an etiam mediam inter idololatriam & superstitionem Cananaeorum foedissimam vero Deo inseruituri essent? Qua vero ratione Israelis pietatem tentare potuisset numen diuinum, si nulla fuisset eam tentandi occasio, quam ipsa teste sacra scriptura, sua superstitione, idololatria & abominanda religione suppeditabant superstites Cananaei, inter quos etiam Gibeonitae? Ergo ethnicos Gibeonitas fuisse, necesse est. Atque hoc posito fundamento, ex mente viri doctissimi tandem infero: quod si tum demum temperanda est aequitate lex sanguinaria de exscindendis septem Cananaeorum nationibus diuinitus data, si, quae legi addita fuit, causa cessat h. e. si ex Dei instituto tum demum parcendum fuit Cananaeis, si falsa sua religione cum vera Israelitarum commutata, eorum sacris accesserint; si porro Cananaei pacem petentes alia ratione & conditione in amicitiam non recipiendi fuerunt nisi ad sanctitatem religionis iudaicae conuersi, quod manifeste requirit vir doctus *in obseruation. ad v. 15. pag. 1640.* Ergo non iure sed incaute Iosua pepercit Gibeonitis, ipsa fatente scriptura, nec conuersis, nec suae religionis absurditatem cum vera Dei religione commutantibus; ergo, nec Deo volente sed inuito, seruati fuerunt Gibeonitae in hac vita quod tamen negat MASIUS l. c. *in obseruation. ad v. 26. 27.* Quid porro lucrabitur vir mihi laudatus, si vel maxime vrgeat quod scriptum est, *Deuteronom. XX, 10. 11.* quo conseruari iubentur, qui gentis Israeliticae legibus & imperio suas ceruices submitterent, seruitutis modo, ac tributariorum conditione ipsis imposita; vnde enim probabit vir doctus huius legis fauorem aeque extendendum esse ad indigenas, Cananaeos atque ad exteros? Et si discrimen vrgeo legi tam manifeste additum *v. 15. 16 seqq.* quo ab eorum, qui exteri erant, iure & numero penitus excluduntur Cananaei; vnde rursus probabit, hoc discrimen accipiendum esse tantum de ciuitatibus, quae pacem oblatam recusauerint, non vero nouam legem inuoluere absolutam plane a lege priori separatam? Innititur LEVI, GERSONIS, & KIMCHI, doctissimorum quorundam Iudaeorum auctoritati, quos cum vniuersa fere hebraeorum turba eam de hac lege opinionem fouere, ait, sed non decebat virum clarissimum in re tam graui & ardua Iudaeorum auctoritati sese relinquere, praeprimis cum omni pondere & probationis valore destituatur eorum sententia; alienus quidem esse ab hac Iudaeorum opinione, eamque lectori diiudicandam relinquere videtur vir doctus, sed dum legis huius auctoritate mancipatos in seruitutem seruari potuisse concludit etiam Cananaeos, quid quaeso aliud agit, quam vt reipsa eorum opinioni accedat, qui huius legis

fa-

fauorem non ad exteros ſolum & a terra Cananaeorum remotiſſimos, ſed ad Cananaeos ſimul extendendum eſſe; contendunt? Neque quid iuuabit virum clariſſimum, ſi vel maxime in probationis ſuae argumentum adducat *Joſ. Cap. XI, 19.* quo nulla ciuitas fuiſſe, dicitur, quae pacem cum Iſraëlitis fecerit, praeter Heuaeos, Gibeonitas; alios ſua opinione fallit, ſi inde leges ſuperiores de caedendis ad internecionem Cananaeis cum aequitate & temperamento accipiendas eſſe, docet; ſatis tamen ea de re egiſſe videor in antecedentibus *ſſ. XL. huius capit. p. 231 ſeqq.* Quae ibi contra GROTIVM adduxi, ea & hic applicaſſe, ſufficiet. Ad hoc vero: cur exteros ſeſe ſimulauerint Gibeonitae, ſi parcendum ſimul fuit indigenis, Cananaeis pacem petentibus? dum Gibeonitis, hominibus barbaris & miſericordiae veri Dei inſciis, aequiorem illam legis interpretationem in mentem non veniſſe, reſpondet, ſua certe reſponſione non ſatisfacit aduerſariorum obiectionibus. Ignorabant, inquit, aequiorem legis huius interpretationem Gibeonitae, ergo ſimulabant ſe exteros; ego vero inuertendo argumentum viciſſim clauum, quod dicitur, clauo pellam: ſciebant Gibeonitae, Cananaeos, ſi vel maxime pacem petierint, tamen iuſto Dei conſilio eſſe eliminandos, parcendum vero ſolis exteris ſuas ceruices Iſraëlitarum imperio ſubiicientibus, ergo ſimulabant ſe exteros. Tandem quod attinet ad iuramentum a Ioſua populique primatibus in confirmationem fœderis percuſſi additum, recte quidem nullam propter dolum & fraudem huic iuriiurando obligationem ineſſe, contendit vir doctus *in obſeruation. ad v. 18. p. 1643.* Sed dum, licet prima actione illud ratum non fuerit propter dolum, tamen ea, quae deinde ſequuta eſt, pactione effeciſſe, ait Iſraëlitas, vt ratum haberi deberet, quod antea iurauerant, *l. c.* rurſus fallitur. Non enim dicendum eſt, quid fecerit Ioſua, ſed quid faciendum ipſi fuerit? Quod porro ad conciliandam ſuae opinioni auctoritatem ad ſeueram illam vindictam prouocat auctor clariſſimus, qua Saulis poſteritatem ideo proſequebatur numen diuinum, quod eorum aliquot, qui ex ſtirpe Gibeonitarum egreſſi fuerant, occiderat, exinde ſane hoc Ioſuae cum Gibeonitis pactum poſtea tandem, & actu, vt in antecedentibus commemoraui, poſteriori confirmatum a Deo fuiſſe, quidem ſequitur, at vero *in ipſo paciſcendi actu*, Deo volente, hoc cum Gibeonitis fœdus percuſſum fuiſſe, non ſequitur; ſcilicet faciebat, vt mentem meam paulo clarius exponam, Ioſua cum Gibeonitis fœdus, percuſſum fuerat hoc Iſraëlitarum fœdus cum Gibeonitis, Deo nolente & inuito, quod manifeſte indicant ea, quae habentur *v. 1. 2. Cap. II. Judicum*, quo increpat ea de re Deus populum, quod, icto cum incolis terrae Canaan fœdere, ipſi hoc modo non obtemperauerint; cauſas vero, quare hoc Ioſuae pactum vna cum iureiurando confirmauerit, Deus habebat ſanctiſſimas, quas rurſus tradunt *v. 3. 22. capit. cit. & v. 1. capit. III.* vt nempe tentaret populi Iſraëlitici pietatem & religionis conſtantiam; paulo poſt vero occidendo Gibeonitas violabat hoc pactum Saul ad imperii gubernacula euectus, hinc vin-

dictam a rege sumebat Deus, ideo, quod pactum violauerat *a Deo ipso confirmatum.* Hinc quamuis vindictam suam in Saulis progeniem exercuerit numen diuinum, inde tamen iure Deoque volente, Gibeonitis Iosuam pepercisse, vt dixi, non sequitur; saepius enim peccatur contra legem, sed interdum quoque confirmatur a superiore actus alias sua auctoritate prohibitus; causas vero huius confirmationis adduxi ex *Capite II. Judic.* quod totum tamen reliquit, eiusque nullam in obseruationibus suis, quibus Iosuae historiam illustrauit, mentionem iniecit vir doctus. Ad hoc vero prae reliquis oculos habere debuisset attentos, verba enim, quibus suam de Israëlitarum cum Cananaeis pacto voluntatem manifestauit numen diuinum tam clara sunt & perspicua, vt ab importuna in Gibeonitas humanitate virum diuinum, Iosuam, nunquam sane excusaueris. Haec sunt, quae contra clarissimum MASIVM eiusque de Israëlitarum cum Gibeonitis pacto vna cum iureiurando doctrinam, absoluto iam iam impressionis labore, coronidis loco addere volui. Fuerunt haec argumenta primaria, quibus insurgit vir doctus, reliqua ex iis, quae dixi, diiudicari poterunt; sed & his simul totum tandem laborem absoluimus Deoque pro concessis nobis corporis mentisque viribus grates persoluimus humillimas tibi, lector beneuole, relicturi, quid bene, quid male a nobis scriptum fuerit?

II.

DISSERTATIO
CALAMITATEM PARENTVM
IN
POSTEROS CONTINVANDAM,
EX L. 5. C. AD LEGEM IVLIAM MAIESTATIS
DEFENDENS.

LIPSIAE A. O. R. CIϽIϽCCXXI. D. VI. MARTII.

§. I.

De maiestate in genere. Quo magis prostratam & afflictam esse rem omnem mortalium videmus, & quos ipsa natura dedit nobis omnibus animos, frangi quotidie virium penuria atque labefactari cernimus, eo certius vrget suus quemque dolor & stimulat, vtque de maioribus amplioribusque sibi discat prospicere, tacite perpetuo prouocat atque impellit. Inde quæ singula & sparsim cauto & singulari artificio dispensauerat natura, in vnum conferre, amicitias iungere, fidem, auctoritatem, vires componere, quæ magna & insuperabilia erant, iuncta opera

propulsare, eodem in tugurio haerere, seria & iocos miscere, idem iter simul facere, & quae suarum quemque rerum ratio & natura iubebat, vel libertatis, rei inter mortales dulcissimae, iactura redimere, tandem in societates coire didicerunt. Quas ne frustraretur & interpellaret perditorum ciuium procacitas, atque vti esse sui studiosum solet humanum ingenium, singuli ad suam libidinem omnia componere, aliorumque operam in suos vsus conuertere, ipsi vero omnibus insidiari, & deludere expectationem reliquorum incipiant, legibus, efficacissimo ad mortale ingenium remedio, sancire salutem publicam visum est. At vero res surda & inexorabilis, leges, quae nihil veniae habent, nihil laxamenti, si modum excesseris, cum periculosum sit in tot humanis erroribus sola innocentia viuere, durius saepe consulebant in capita ciuium. Imperio opus erat, vbi gratiae, vbi beneficio locus esse, pretium virtuti statui, ignosci, seuerius animaduerti, ordines coërceri, componi, defendi respublica, tandem omnia possint quotidie in melius referri, l. 2. §. 13. ff. d. O. I. & l. 13. & 14. ff. de legibus. Illud vel singuli inter se partiuntur, & iunctis collectisque omnium ore suffragiis de re communi statuunt, vel paucorum consiliis tradunt remp. vel ad vnum omnia conferunt, illi diuina humanaque omnia commendant, vi publica, priuata, auctoritate, opibus armant, l. 11. ff. de iurisd., legum curam l. f. C. de leg., pacis & armorum iura pr. I. procem. de Vs. arm. & leg., pretii rerum, pecuniae publicae, monetae rationes, l. 2. C. de fals. monet., syluarum, fluminum, vectigalium, terrarum arbitrium, & reliqua huius generis omnia, quae regalia vulgo dicuntur, committunt, atque ita *auctoritatem quandam ac dignitatem ciuitatis omnibus illis, quae ad remp. gerendam facere poterant, instructam in societatis salutem* constituunt, illamque *maiestatem* dicere consueuerunt.

Maiestatis definitio.

§. II.

Crimen laesae maiestatis duplex.

Quo impatientius vero libertatem, ad quam omnes natura rapimur, & cuius solius quodam dispendio adspirari ad commune bonum & salutem publicam poterat, ab imperantibus circumscribi homines patiebantur, cum salubrius [a], meliusque inopi quam potenti superiorum videretur imperium; eo ferocius saepe excutere iugum & ad pristinum ingenium reuerti moliebantur. Cum expeditius esset euertere remp. & priorem libidinis licentiam asserere, si quid in illorum caput machinatus fueris, quorum auctoritate de communi statuitur, quorumque in manibus est imperium, non defuerunt artes humano ingenio, quas cum communi bono destinasset natura, in Principum interitum & reipublicae perniciem traherent. Alii, quibus tectae machinae, & subdola studia praestiterunt, sensim subruere imperia, quam aperto Marte impugnare maluerunt, atque in illa petulanter inuolauere, quorum ope confirmari dignitas imperii, & coërceri maleuoli poterant. Vnde in duo potissimum capita crimen il-

a) *Vitellii ap. Liu. L. II. c. 3.*

illud, quod inde maiestatis dictum est, abiisse deprehendimus. Iam enim vi armata insurgere, l. 1. ff. h. t. hostes reip. in societatem nefarii consilii trahere; prodere priuati compendii causa remp. l. 10. ff. h. t. de statione decedere, in qua propter patriæ hostes constituti erant, turbare ordines, quantum in se est, ad omnium perniciem conferre; l. 3. ff. j. l. 5. C. h. t. atque ita hostili animo contra principem l. f. ff. h. t. aut quorum ille opera vtitur l. 5. cod. h. t. animati esse didicerunt. Alii deinde priuatim aliquid, quod imperio totum debebatur, in suos vsus conuertere, iura, quæ soli imperanti relinquenda erant, suopte studio furtim capessere, l. 2. C. de falsa monet. auctoritatem principis eludere, quos ipse carcere constringendos putarat, liberare & dimittere l. 4. ff. h. t. partes reip. labefactare, & sic certe *commodis priuatis atque existimationi principis dolo malo derogare* sensim in mores abiit, quorum priora *perduellionis*, b) posteriora *læsæ maiestatis* crimen in specie appellare ICtis solenne est, vtrumque vero & quicquid contra remp. & imperantium commoda tentatur, *crimen maiestatis* dixere.

§. III.

Quo ingeniosius ad illud aspirant mortales, quod si succederet, impune in omne nefas & iniuriam ruerent, eo maiori omnium gentium atque orbis terrarum consensu in illos, quibus contra remp. insurgere & in sua quasi viscera sæuire visum est, circumspecta satis sollicitudine, statutum atque seuerissimis suppliciis animaduersum esse sentimus. Inde fraterno sanguine sub ipsa auspicia nouæ vrbis imbuta Roma, tristique Remus c) experimento orbem terrarum docuit, quanta illa futura sint mœnia, quorum dignitas in tam exiguis initiis tanta seueritate sanciatur. Ita, qui primus euertere rem romanam, & eludere vrbis fata machinatus est, d) Metii Suffetii corpus, vti ancipitem inter romanam albanamque causam animum gesserat, parum memori, quod Liuio videtur, legum humanarum exemplo, quadrigis in diuersum iter ruentibus passim distrahendum Tullus Hostilius alligauit. Inde, qui vel a spectaculo amouendus erat, ipse de liberis Brutus, e) quia in Tarquinios bene animati erant, exegit supplicium; ad palum deligari, nudatos virgis cædi, securi percuti nobilissimos iuuenes imperauit. T. Manlius f) filium victorem & spolia ferentem patri, cum non veritus maiestatem patriæ & consulare imperium extra ordinem pugnasset, sui suorumque oblitus potius, quam soluere disciplinam militarem passus, inter omnium execrationes & lamenta capite truncauit. Spurium Cassium g) virum consularem, legis Agrariæ auctorem, tyrannidis suspicione de rupe Tarpeia romani præcipitarunt. h) L. Qu. Cincinnatus Sp. Melium ob liberalitatem in

Consensus gentium in hoc crimine puniendo.

O 2 ciues

b) *Vid. Anton. Matthæum de criminibus ad tit. de læs. Mai. c. 2. p. 280. & Brunnem. ad ff. ad l. 1. h. t. 1321.* c) *Liu. L. I. c. 7.* d) *Liu. I. c. 28.* e) *Liu. II. c. 5.* f) *Liu. l. VIII. c. 7.* g) *Dion. Halic. VIII. p. 546.* h) *Liu. IV. c. 14.*

ciues suspectum, cum in iudicium venire recusaret, a magistro equitum indicta causa trucidari passus est. *i*) M. Tullius studiosissimus patriae Consul & solus post hominum fere memoriam toga meritus in republ. amplissimum decus, vel conatum tanti facinoris capite plecti, & Lentulum Gabinium, Statilium, *k*) Ceparium, summos viros in foedissimum carcerem detrudi, gulamque laqueo frangi imperauit. Macedones lapidare perfidos, *l*) de omnibus studiosissime quaerere: cunctis vel quorum in manibus clauus reip. fuerat, si suspecti sint, *m*) fidiculas adhibere; *n*) Persae etiam regum filiis in parentis caput iniuriis noua-cula caput demere; *o*) Sylla aqua & igni reis interdicere, nullum ordinem quaestione excipere: *p*) alii reos in insulam deportare, humiliores bestiis obiicere, aut viuos exurere, honoratiores gladio punire, tandem quibus nihil superest humani ingenii, in illos ne humano quidem iure vti consueuerunt.

§. IV.

Poenae apud nos vsitatae.

Cum vero nihil magis pertinere possit ad imperantes, nullumque liberius iudicium esse illis merito debeat, quam de his statuere, quorum fraudibus & studiis in illorum caput consulitur, dici non potest, quam in diuersa rerum publicarum prouidentia & imperatorum leges abiisse deprehendantur. Nostri quidem iuris interpretibus pro criminis atque consilii ratione alia atque alia visa sunt. In illos certe, quos laesae maiestatis in specie reos dicunt, quique in priuata quaedam & interiora reip. commoda iniurii non nisi partem aliquam imperii sensim labefactarunt, mitius semper consuluere. Miror quidem certe, vel ipsa legis verba saepius illos perduellibus miscere, illumque, qui confessum in iudicio reum emisit, l. 4. ff. h. t. qui sciens falsum conscripsit & recitauit in tabulis, l. 2. h. t. qui dolo malo priuatus pro potestate & magistratu aliquid gesserit, l. 3. ff. h. t. eodem cum perduellibus ordine referre; neque profecto manifeste inter vtrosque interesse aliud quoddam dicitur, nisi quod l. fin. ff. h. t. Vlpianus illos post mortem crimine liberet, in perduelles bonorum confiscatione animaduertat d. l. f. j. l. 5. C. eod. t. Nou. 134. c. f. & post obitum quoque inquirat, tandemque lege vnica cod. si qu. prin. maled. 7. §. 3. ff. h. t. l. 1. in fine ff. eod. verborum leuitatem, quae ad seditionem spectare in ciuitate non videatur, poena excipiat. *q*) Et praeterea parum certe, si reipublicae commoda cogites, vtrumque distare lex 2. Cod. de fals. monet. facile te doceat, quae omnes, qui ciuitatem rerum pretio fraudari, pecuniae materiam corrumpere, & ita regalia principi suffurari, quod ad leuiorem criminis speciem pertinebat, ausi fuerint, seuerioribus fere poenis, ac perduelles, coërceri & ad rogum adeo damnari, O.

Cr.

i) *Cic. Orat. II. in catil. in fine.* *k*) *Sall. Bell. Catil. c. 55.* *l*) *Curt. VI. 11. 38.* *m*) *Curt. VI. 11. 20.* *Plut. Alex. p. 693.* *n*) *Plut. Artax. pag. 1026.* *o*) *Car. Sigon. de iudiciis II. 29. Jul. capit. vita Pertin. c. 6.* *p*) *Paulus rec. sent. 5. 29.* *q*) *Vid. Ziegl. p. 40. de iure maiestatis. Ant. Matthaeum l. 4. p. 292.*

Cr. art. III. bona quædam fisco vindicari, atque omnes conscios & filios præter impuberes & viduas in partem supplicii trahi, non sine quodam horrore imperauit. v. l. 1. C. d. f. m. Ipsa denique imperatorum exempla, r) quibus in vtrumque durius animaduertere & prout poscebant rerum rationes, eadem seueritate in omnes, quibus nihili erat auctoritas reipublicæ, sæuire visum est, & Tiberii præcipue totum imperium & omnia pœnæ publicæ monumenta eadem ratione de vtroque statuere facile forsitan suadere videantur. Tamen cum omnino atrocius sit & deterioris exempli, vi atque armis consentire contra remp. atque in illam totam insurgere, quam sensim passimque detrahere aliquid imperio, & exigui commodi causa non ita magno patriæ detrimento liberius vagari, ipsæque iuris sententiæ l. 27. ff. ad leg. Corn. de fals. & l. 24. & 40. ff. de pœnis, deportationis pœnam in quosdam maiestatis reos aperte statuant, atque sacratissimi imperatoris Ord. Cr. art. 111. & 112. & 124. reliqua omnia a proditionis crimine satis distinguat, facile mitius supplicium separatamque a reliquis pœnam pro iudicis arbitrio de illis sumendam esse constabit. In perduelles seuerius animaduersum, nihilque in illos atrocius decerni posse, visum est, quibus stirps, ciues, patria, iura omnium gentium, diuina humanaque omnia, libidine venalia, nihilque tam sanctum & inuiolabile esse poterat, quorsum ipsos innata mentis rabies, & pestilentissima dementia non raperet & stimularet. Arcadii quidem & Honorii voluntate l. 5. Cod. h. t. gladio puniri, siue, quod patet ex l. 3. ff. de iurisd. non morante principis consilium l. 7. ff. de pœn. ad voluntatem & arbitrium imperantis morte plecti perduelles constitutum est. Nostri ad antiquissimum romanorum morem s) plerumque in 4 partes reum dissecare, aut si grauius peccauerit, ignito ferro corpus prius adurere, & vario supplicii genere conficere consueuerunt. Ord. crim. art. 124. Ante omnia, ne vbi tectum fuerit, latius malum serpat, & quo contagiosius est, eo maiori periculo conficiat remp. omnes ordines, summos & infimos, famosos, seruos, fœminas, impuberes, denique quorumcunque opera seruari patria & conferri aliquid ad communem salutem possit, ad tantum facinus obseruandum indicandumque reip. aduocat lex 7. & 8. ff. h. t. & proposito præmio ad tantum decus liberandamque rempublicam. l. 5. §. fin. Cod. h. t. sollicitat. Hinc ne qua elabatur criminis suspicio, quærere seruos in domini caput, l. 7. Cod. h. t. & qui rem integram non detulerit, illum equuleo tentare, l. 3. Cod. h. t. ne quis accusandi molestias fugiat, in omnes conscios, si silentio rem presserint, eandem pœnam propter consensum tacitum statuere l. 5. §. 6. Cod. h. t. & l. 18. ff. de mandat. iubentur iudices, nulli ordini parci, præterea & torqueri omnes graui suspicione oneratos lex 4. Cod. h. t. constituit, tandem l. 8. eod. tit. vt post mortem quoque tanti sceleris temeritatem integrum sit imperantibus vindicare, cui viuo medicina adhiberi non potuit, eius exemplo vel post mortem do-

r) *Suet. Tib. 58. Dio Cass. L. 57. p. 696. 704. 706. 707.* s) *Liu. l. 28.*

ceri mortales placuit, ea sancta credere, quae illorum perfidia violata sunt. Tandem vt ne quid moretur illorum supplicium, quorum facinus nulla in patriam pietas, nulla religio coercuit, quicunque pro maiestatis reo interposuerit fidem suam, & deprecari poenam sustinuerit, illum infamia notari l. 5. §. 5. Cod. h. t. suadet. Ita conuictus & damnatus, honoribus, quibus vsus fuerat, excluditur, aedes, signa, monumenta ad Cassii t) exemplum detrahuntur, & quam vix euellere possis animis mortalium, famam, nomen, ac memoriam omnibus diris execrari & publica auctoritate damnare l. 8. Cod. h. t. tandem bona, quae reip. pernicie augere & in maius tollere conatus fuerat, in patriae commoda conuertere, fisco vindicare l. 5. Cod. princ. e republica visum est; denique quod omnium seuerissimum creditur, in miseram sobolem continuari sceleris memoriam, & qui mortui exemplo amplius reipublicae esse non possunt, per illorum posteros libertatem publicam sanciri atque confirmari d. l. 5. & O. Cr. art. 118. & quicquid fere malorum concipit mens humana, in vnum conferri, quaeque singula summa atque asperrima futura erant, in immensum augeri atque intendi seuerissime constituitur. Quod quo maioribus ICtorum controuersiis atque altercationibus agitatum esse videmus, eo minus forte operae nos poenitebit, si de poenae huius indole & ambitu, & quod potissimum erat, quo praecipue legislatoris consilio constituta sit, paulo curatius dispicere sustineamus.

§. V.

Poena huius antiquissima origo.

Id certe miramur, qui acciderit, vt in tanta varietate mortalis ingenii, tamque longo ordine gentium & aetatum, quoad eius recordari potest mens humana, in idem fere ab omnibus tantae seueritatis consensum esse supplicium deprehendamus. Persae quidem gens serua u) & meticulosa, atque in nugas & superstitiones omnes in colenda principis dignitate pronissima, non in illorum saltim caput statuunt, quorum manus tantum ausa sit facinus, sed ne vestigium tanti sceleris extaret, cum liberis & gente omni reos trahunt ad supplicium, illudque olim vel in quinquaginta regis filios, gentemque illorum vniuersam statuendum putauerunt. Medi ad crudele ingenium & asperiora studia compositi, cum pene periculosum fieret, adhiberi a principe in consilium, x) quicunque in deteriora regis sententiam traxerat, illum ne vlterius perderet rempublicam, bestiis conculcandum obiicere, & cum liberis & coniugibus, malis omnibus & suppliciis conficere solent & exanimare. Asperrimi mortalium Macedones, quibus durum ingenium & seuerior disciplina, & rerum externarum penuria obsequii & rigidioris imperii patientiam imperabant, y) vt tristius perirent, quibus parentum

t) *Dion. Halic. VIII. p. 540. Carpz. Q. Crimin. 41. n. 11.* u) *Justin. X. 2. fine.*
x) *Dan. VI. 24.* y) *Curt. 11. 20.*

rentum & liberorum cura supererat, propinquos eorum, qui regis capiti insidiati fuerant, saxis olim obruerunt; & cum vereretur aliquando Alexander, ne tractus sit Philotae opera in facinoris societatem pater Parmenio, periculosumue sit reipublicae, interfecto filio, parentem esse superstitem, z) vel decrepitum senem iaculis confici, & cum Amynta fratres insontes trucidari imperauit. Neque Atheniensium certe remp. quae sola post hominum memoriam meruit, ut in istam Roma, post Romam orbis terrarum virtutis rectorumque studiorum exemplum intueri statuerit, horruisse tantas criminis pœnas memoriae proditum legimus, cum a) Themistoclis liberi eguerint, & Graecis natura non ferre visa fuerint, vt ingenui b) ex illis susciperentur, quorum animos tantum irrepsit facinus. Tandem Romani, quo certius in huius reip salute & manibus spes & imperium orbis terrarum versabantur, eo studiosius tanti mali radices & semina euellere nisi sunt. Certe vel olim, ne restaret in vrbe & libertati officeret Tarquiniorum nomen, quod periculosum saluti & imperio populi romani credebant, L. Iunium Tarquinium vrbis Cos. & liberatorem abdicare se magistratu iubebant, & cum regia stirpe facessere e republica. Cum Sp. Cassium c) de rupe Tarpeia dedissent praecipitem, nomen quoque & filios tollendos e republ. ad senatum relatum est. De quibus cum mitior sententia vinceret, circa finem Marsici & ciuilis belli, d) vt bona proscriptorum venirent, exclusique paternis opibus liberi, etiam paternis honoribus arcerentur, & ordinis iura perderent Senatorum filii, L. Corn. Sulla dictator constituit; neque mitius in Antonium & Lepidum patriae hostes M. Tullius e) consulendum putauit, & cum illud antiquum sit, omniumque ciuitatum recte ad liberos, qui nihil meruerant, peruenisse pœnam patrii criminis Bruto testatus est. Donec tandem, cum in tam diuersa & dissona imperantium voluntate, vti familiare est illis, quibus liberum semper suum est arbitrium, modo detractum de tanta seueritate aliquid, modo in atrocius versum & exacerbatum esset supplicium, sacratiss. Imperatoris nostri voluntate dicta l. 5. Cod. h. t. eadem & in posterum statuenda, excludendi honoribus & bonorum possessione, quae a patre in illos deriuanda erant, filii, atque, vt extaret tantae pœnae vestigium, perpetua infamia notandi atque ciuium commercio quodammodo arcendi videbantur.

§. VI.

De finibus huius legis.

Tantam temporum & ætatum consensionem nostri quidam homines aequo animo non tulerunt; quibus aut parum memori legum humanarum exemplo statuta, aut ad crudele ingenium & libidinem imperantium composita

z) *Arrian. de exp. Alex. III. p. 142 seqq.* a) *Cicero ad Brutum 15. in fine.* b) *Dionys. Hal. VIII. 547.* c) *Dion. Halic. LVIII. p. 547.* d) *Vellei. II. 28. 4.* e) *Cic. ad Brut. 15. in fine.*

sita esse videbantur, tantoque maiori omnium contentione agitata sunt, quanto certius in illo, quod ad omnium salutem decretum est, fas fuerat omnes conspirare. Aliis, quibus tantae atrocitatis nomen indignum temporum nostrorum ingenio credebatur, detrahendum esse legibus, quae in asperius deflexerant, in quoscunque aptior veniae titulus conquiri poterat, vindicandi, a tam seueri fœditate supplicii, mollienda denique omn a, l. 12. ff. de pœnis, & ad mitius consilium reuocanda visa sunt. Alii, qui officiosius de reip. dignitate mereri voluerunt, omnia in seuerius trahere, & quicquid poterant, ad illorum, qui in patriam male animati sunt, perniciem conferre. Nihil recte de vtroque nobis constitui poterit, nisi quo illa potissimum animo, & cui bono ab Imperatore nostro confirmata fuerint, ex ipsa legis huius ratione & ambitu paulo curatius dispiciamus. Antiquissimum est, & omnibus fere gentibus commune, vt eius abominentur memoriam, quod aduersus ipsas susceptum est, quodque improbum & nefarium contra denique omnia iura diuina & humana tentatum esse crediderunt. Inde in illos, quos ex concubinatu conceptos natura edidit, l. 2. Cod. de nat. lib. durius consuluerunt; inde quos incestis nuptiis mater peperit, patris haereditatem adire nefas creditum fuit, l. 6. Cod. d. incest. & inutil. nupt. neque digni esse visi sunt, quibus de vita & alimentis parentum cura prospiciat, in quorum ipso, quem trahebant, spiritu tanti facinoris extabat memoria. Nou. 89. c. vlt. Inde detrahuntur perduellium statuae l. 24. ff. de pœnis, aedes, monumenta, l. 8. Cod. h. t. inde apud Persas *f)* omnis fere gentis regiae nomen extirpatum est, ne restaret sceleris vestigium, atque hominum animos distineret. Et hac certe mente tantum calamitatis in filios perduellium deriuasse putant Imperatorem nostrum, vt ne qui sponte ingeniosi erant contra remp. etiam exempli memoria sollicitentur. Periculosum esse, si in aliis intueri ea homines, patiare, in quae ipsos auocari nolueris; vitam omnem, & quaecunque agimus, imitatione regi, atque constare, neque labra distorquere aut mouere pedem mortales discere, nisi & alios verba facere, & magnifico gressu incedere viderent; frangi denique infamia & egestate miserorum animos & dediscere sensim in oribus esse mortalium; tandem turpis notae pudore & conscientia pelli e conspectu quasi reliquorum, quibus se contemtos nouerint, atque ita ex reip. commercio eiectari. Et profecto cum in filios praecipue saeuitum lege nostra videamus, quorum opera & studiis confirmari potissimum maiorum nomen, & continuari solet in perpetuum parentum memoria, facile nos in eandem sententiam traxeris, nisi ipsa omnis supplicii ratio & indoles aliud suadere videretur. Vt enim in exemplo contemplari & discere possint mortales ea sancta credere quae plerorumque libido, si impune ferri cernerent, violaret, & infixa penitus

An ad memoriam delendam.

f) Iustin. X. 2. 6.

nitus animis mortalium abominanda magis esse possit scelerum recordatio, non vt mentibus & cogitationibus hominum eripiantur, tam solenni & publica seueritate in improbos animaduertimus. Et certe, qui tanta calamitate affligitur, & excludi quasi a reliquorum commercio meruit, in illum conuerti potius hominum oculos, quam deleri facinoris memoriam videmus. Tandem si id e rep. esse visum fuisset imperatori, vt nomen & memoria scelerum e patria eiiciatur, melius in insulam deportati, & abesse in perpetuum a rep. iussi fuissent, quam vt ita sensim & per ambages, & in sera tandem aliquando posteritate, de fama & nomine oblitterando prospiciatur.

§. VII.

An finis sit quia praesupponitur filiorum conscientia.

Alii in diuersa abiere. Plurimis quia facile suspicemur tractos esse in societatem nefarii consilii, & cognouisse tanti facinoris apparatum, quos vitae omnis consortium & naturae tenerior quidem stimulus & vinculum coniunxerat, recte animaduerti in filios visum est; alii felicius aduocari ad ciuitatis salutem sperabant, allaturosque cupidius illos ad rem publicam, quicquid contra illam captum sit consilii, qui, si paulo magis successerit parenti facinus, tantam sibi insontibus videbant calamitatem imminere. Neque profecto, si omnem legis nostrae ambitum consulas, haec ita multum dissonare videantur. Certe, quantum referat, vt in illos animaduertatur, quos conscios esse sceleris compertum fuerit, & historiarum g) nos monumenta, & ipsa legis verba docuere. Cum enim nudae cogitationis, l. 18. ff. de poen. nisi conatus & studium iuuerint facinus, l. 11. §. 2. ff. de poen. & merae conscientiae poenam nemo patiatur, deferre denique perpetuo ea, de quibus fortuito nobis constitit, nisi in monetae l. 1. Cod. de fals. monet. & homicidii causa Ed. Duel. nouiss. §. 33. 44. 45. 49. &c. inuiti vix cogamur, tamen satellites conscios, ministros, omnes denique, ad quos consilii portio peruenit, ad eandem poenam trahi, dicta l. §. 6. h. t. Cod. l. 10. ff. eod. peculiari ratione manifeste constitutum legimus. Et praeterea expeditius, quicquid contra remp. susceptum fuit, detegi non poterat, quam si illos sollicitares, quorum studia & conatus a parentum cura & consiliis separata esse raro intellexeris; quibus, cum perspectum sit suorum ingenium, facile est in latebras illorum & abdita irrepere; & quicquid animo parturiant, ex rerum omnium facie suspicari. Neque in mentem illa venisse Imp. nostro facile dubitem, sufficere tamen ad legis huius omnia capita capere non possum. Excluditur enim manifeste a filiorum sorte vxor perduellium, cuius blanditiae & illecebrae non minus, ac liberorum amor, possunt in maritum: cui bonorum malorumque omnium sociae taceri tantae operae consilium

g) *Arrianus III. 142.*

filium vix poterat, cum ita non obuii sint in rep. nostra quidam Papirii, qui sollicita rerum suarum cura & molimine fœminas tam callide in perpetuum arceant. Denique, quod maximum est, in filios adeo omnes, vel domi haereant, vel peregre abierint, fuerint parentum potestate, an emancipati, in l. 5. §. 4. Cod. h. t. vel adultos vel impuberes, tandem in omnes, qui vel lucem videre, cum tentaretur facinus, non poterant, quibus alias l. 4. C. de pœn. l. 12. ff. ad l. Corn. de Falf. prospectum erat, lex nostra statuere videri potest, in quos omnes frustra saeviri crudele & rep. esset indignum. Praeterea illis omnibus, si quidem semel in consilium rapti fuerint, coërcendis egestas & infamia non sufficeret, sed multo seuerioribus remediis tanti mali semina fuissent animis hominum eradicanda j. l. 5. C. §. 6. ad leg. Iul. Maj. l. 10. ff. eod.

§. VIII.

An sit, ne imitentur vel vlciscantur.

Omnium tamen maxime mouit iuris interpretes, in quam mentem ipsa legis 5. Cod. §. 1. h. t. verba perduxerunt, tantum in filios saeuiri, quia paterni & haereditarii criminis exempla metuantur in posteris, nec natura ferat, vt ex improbis patribus pia & ingenua soboles prodeat. Perpetuae denique atque domesticae furiae h) agitare videbantur superstitum animos, ne in irritum cadere & inulta esse patiantur, quae tantis conatibus, & fere vltra mortale ingenium audacia a maioribus suscepta, tantaque supplicii atrocitate fracta & interpellata esse senserunt. At quamuis per sanguinem transfundi ingenia & mentis consilium in remp. male animatum alueo quodam quasi in posteros deriuari, ridiculum videatur, tamen & morum, qui quotidie ante oculos positi sunt liberis, ratio & vitae omnis vsus & exemplum ad aemula studia & pares conatus secreto quodam & perpetuo impetu euocant mortales atque impellunt. Nisi forte quis ignoret, superbos Appios, magnanimos Scipiones, seueros Manlios, defensores libertatis Brutos atque Cassios semper extitisse. Enim vero est maius aliquid & diuinius in mentibus mortalium, quod agitat nos interdum ac rapit inuitos, & stimulat, atque ita mouet in parentum nomen & concitat, vt quiescere animos non patiatur, priusquam a quibus vitam, spiritum, genus, nomen, sanguinem hauserint, eorundem quoque decus & salutem hisce omnibus sponte redemerint atque vindicarint. Docuit denique orbem terrarum Hannibal & Leopoldum i) Serini filius, quam familiare sit liberis, in parentum animos & odia succedere, quantum denique reip. periculi repullulare ex illorum interitu soleat, in quibus extare imperantes suae voluerint seueritatis monumenta. Id vnum miror, quod si tanta sollicitudine cauendum sibi Imperator putauerit, ne cui ad vindictam tam atrocis supplicii adspirare in mentem

h) *Ant. Matth. l. c. p. 324. de Clem. I. c. 8.*

i) *Polyb. III. p. 167. Vita Leopold. p. 669. Seneca*

tem veniat; in tam arctis vinculis, quæ & natura, & quod rerum humanarum, inuictissimum est, amor, coniunxerant, minus ausurum esse muliebre ingenium, plerumque atrox & inexplebile l. 5. §. 3. Cod. h. t. & dotem vxoribus & sua omnia §. 5. filiabus quartam falcidiam libere putauerit relinquendam. Quam durum & callidum sit fœminæ consilium, quam immemores iræ, quantum imbecillis sexus sæpe parturiat facinus, Agrippinæ, k) altera Germanici acerrima vindex, altera Neronis mater & causa imperii; Cleopatra; Fuluia, l) pestis & pernicies M. Tullii, tantarumque dissensionum tuba; Zenobia, orbis terrarum dominatrix; Dux Seruio Tanaquil m) ad capessendum imperium, & cuius libidini regnum Romanum venale erat, ausa equorum pedibus parentem conculcare, & partem sanguinis ad penates suos cruento vehiculo afferre, vt sororis marito regnum assereret Tullia, satis docere potuissent. Et quis non possit ita ex illis omnibus facile ominari, atque coniicere, cui libera nubendi conditio, & omnia, quibus misceri ordines, moueri seditiones solent, integra relinquantur, certe ali potius in reipubl. viscera, quam ab illa amentia tanta lenitate auocari? Neque ipsi imperatores nostri ita penitus omni perfidiæ & vafri ingenii suspicione fœminas liberant, quas & in criminis huius suspicionem quandoque trahunt, quarumque dotem l. 3. ff. de bon. damn. si maiestatis reæ fuerint, publicari, ipsas O. Cr. art. 124. aqua suffocari manifeste sanciunt, & in eandem, ac viros, periculi aleam auocant, si idem in illis ingenium deprehendatur. Quare & de illarum vindicta, si propter huius in posteris perduellium metum hæc constituta essent, ab Imperatore cauendum fuisset.

§. IX.

An sit, vt deterreantur.

Quæ cum ita sint, quis non videt, aliud quoddam latitare, quod in illam sententiam deduxerit Imperatores, quo veluti suppleri & sarciri, quæ in prioribus penitus non patebant, toti denique legi nostræ suus ordo, sua possit dignitas constare. Olim quidem, vt tristius pereant, quos parentum & liberorum cura tangebat, anxios his timoribus & suspensos ad supplicium cum filiis trahi Alexandro n) placuisse ex superioribus §. 5. potuit constare. Enim vero, quid efficacius ad patrum ingenia esse remedium possit, quam si illorum ipsos amore sollicitaueris in reipublicæ commoda, quos & natura parentibus teneriori quodam sensu commendauit; ad quos suus quemque impetus, quo semper in nostri simile ferimur, trahere solet; ipsa denique immortalitatis cupido & nominis æternitas, quam plerumque omnes affectamus, studiosius amplexari imperauit? Inde quos meretrix peperit, miseros fore auctor lib. Sap. III, 16. ominatur, & in quosdam vsque ad quartum gentis ordinem pœnas & supplicia, & mala atque pericula omnia continuatum iri Exod. XX, 5. ipsum numen mini-

P 2

k) *Suet. Tib. c. 52 seq. Dio. Cass. 57. p. 694. 58. pag. 728.* l) *Plut. Ant.* m) *Liu. l. 41. Bayle lex hist. in Zenob. 3054.* n) *Curt. VIII. 5. 18.*

nitatum est, vt a facinore parentes deterreat. Inde filiorum potissimum amorem, medicinam perditis patrum consiliis adhibitum esse, & in illos, quorum opera ad posteros vti & in perpertuum viuere solent parentes, tantæ cernimus calamitatis sensum redundasse. Inde vel o) impuberibus minitari, quod generalia legis verba docent, illosque plectere, qui vel post tentatum facinus tanquam in alienam messem & præsentissimam calamitatem a natura immissi sunt; inde vxoribus parcere, quia minus plerumque amor ad virile ingenium, quam natura valet; inde emancipatos cum iis, qui in potestate sunt, coniungere, quia & horum quidam amor in patribus residet, legis auctori visum est, omnisque fere sanctionis huius ratio & consilium multam partem eo videtur collineare. Neque constaret profecto, cur de bonis in fisci vsus conuertendis toties, e. g. l. 1. C. de fals. monet, & l. 4. ff. ad l. Corn. de fals. statuerint legum latores, nisi vt cum de posteris metuunt ii, quibus maius in animo est facinus; ipsi quoque propter illorum commoda melius in remp. consulere edoceantur. Atque adeo quicquid hoc mali est, quod posteros illorum tangit, videtur esse. *Calamitas quædam, quæ & plerorumque bonorum possessione, & emolumentis reipublicæ præstantioribus, honoribusque ciuium, quæ illis resp. ex pacto debebat, perduellium filios excludit, vt horum amore auocari parentes, ipsi vero tum ad deferendum facinus allici, tum a vindicta in perpetuum propter societatem possint arceri.*

Definitio huius pœnæ.

§. X.

Consect. I. An proprie sit poena.

Hæc cum ita dura & acerba sint, vt paucos inuenias, qui vel atrociori crimine tantum malorum mereantur; illam quoque perniciem, quam in filiorum caput propter patrum delicta machinantur imperantes, *poenam* esse, quæ in innocentes statuatur, ICti crediderunt, & inde potissimum nisi sunt legis nostræ iniuriam accusare. At vero pœnam non nisi vbi de delicto quæritur, statui posse prodit l. 1. ff. de pœnis; neque vti posteri & insontes torqueantur, sed vt auocentur ab amentia improbi, & ad sanius consilium redeant, legibus pœnas adiici, inter omnes constare nouimus; atque hæc adeo parentibus quidem pœnæ loco intentari; ad filios, quibus hæc lex lata non est, neque in criminis suspicionem trahuntur, sortem illam hoc nomine non pertinere, facile videmus.

Conf. II. An sit iniusta.

Quippe ex fœdere, quo in societates abire, summamque potestatem & imperii onera ad principem securitatis & salutis causa contulerunt, ipsi vero pietatem, obsequium, fidem & officia denique omnia suo & posterorum nomine maiores nostri obligarunt, rerum suarum integritas, nomen & reip. commoda filiis debebantur. Vbi in diuersa alteruter abiit, & quorum spe & expectatione in pacta consensum erat, ipse subduxerit, atque deluserit, in irritum cadunt omnia, de quibus cautum est, & quæ pater obsequens & studiosus reip. mereri posteris & conseruare potuerat, subtrahi illis, recte videntur, & si e rep. fuerit, in eius

o) *Stryk. success. ab int. diss. XII. c. 2. n. 6.*

eius salutem & commoda conuerti. Ita profecto, quæcunque affligunt hodie mortalium gentem, tantisque periculis perpetuo agitant, in miseros posteros ex maiorum culpa perpetua serie ab ipso Adamo deriuata esse, iuris diuini interpretes arbitrantur. At spoliare hominem insontem rebus suis, & quæ iusta ad illum possessione peruenire poterant, fisci causa eripere nefas erat. Imo vero erat, nisi contra remp. insurgere, pacta violare, patriam, parentes, liberos, diuina humanaque omnia prodere atque profligare maius nefas fuisset. Frustra certe laborare M. Tullius, p) & ad superbum & nequid quam studiosum dignitatis ingenium componere sententiam videtur, qui non acerbitate suppliciorum infestam libertatem, sed lenitate legum munitam esse voluit: quasi vero verborum honore & absona in contemnendis periculis temeritate auocentur a sceleris immanitate, qui tantum nefas conceperunt, non vi atque potestate publica, atque omni virtute humana coërcendi viderentur. Nempe *emendari homines supplicio & ad meliora vocari, non in hæredes transfundi poenæ debuerant*, quas *mortuo illo, in quem constitutæ sunt, desinere* iubet l. 20. ff. de pœn. nisi & reip. exemplo cauendum foret, neque crux, & infelix arbor, & rupes Tarpeja, & pœnæ publicæ monumenta testarentur, sæpius morte plecti improbos, quam leuius moneri & corrigi, interimi, & malis omnibus confici, quam castigari, proficere reip. At certe ad propinquos, notos, familiares pœnæ metum, quam crimen meruerat, trahi l. 22. C. de pœn. interdixit. Neque nos profecto propinquos aut familiares plectimus, sed in filios sane statuimus, quos propinquorum nomine facile hic exemeris. Neque pœnam, quam crimen meruit, filiis intentamus, sed sentire tamen ea, in quæ parentum illos præcipitauit calamitas, prohibere non possumus. Tandem omnino non ita multum refert, quod homines, non opes, peccare, & recte igitur ex bonis damnatorum omnia integra peruenire ad posteros dicatur Nou. 17. c. 12. cum certe cuius in manibus neruus reip. opes & rerum possessiones hæreant, merito circumspicere debeat ciuitas, & hoc animo bene l. 20. ff. de accus. & l. 10. c. de bon. prosc. & Nou. 134. c. vlt. in maiestatis causa pristinæ leges seruari iubeantur. Scilicet ita penitus iure communi atque vniuersa rerum natura constitutum esse nouimus, vt quicquid propemodum dilapidauerit parentis luxuries, quicquid inuidiæ superbia, æris alieni incuria conflauerit l. 26. ff. de obl. quicquid in illum durius consuluerit fortuna, sentiant quodammodo filii, quorum commoda a parentum flore & salute separata esse non possunt. Neque certe Atheniensibus adeo Miltiadis q) summi Imperatoris filium, propter nomina parentis, quæ forte contraxerat, in vinculis habere, durum fuit, nostræque leges ad filiorum hæreditatem nihil peruenire, nisi quicquid a possessore exigi poterat, solutum antea fuerit, satis caute imperarunt l. 39. §. 1. ff. de verb. sign. Denique fas certe non erat, qui priuato, nisi fidem seruauerit, quæcun-

 que

p) *Cic. pro C. Rab. perduell. reo. cap. 2.* q) *Plut. vit. Cimon. p. 480.*

que pollicitus sit, fidei pignus relicturus erat, eiusdem bona, quibus solis obsequium patriæ obligauerat, ad remp. non peruenire. Neque est profecto, cur de infamia, quam lex redundare ad perduellium filios iubet, illi multum querantur, quos & parentum ignominia, & connatus cuiuis pudor, & memoria sceleris, omnium denique, quam tanti criminis atrocitas facile contraxerit, fastidium, vel integros honoribus plurimis excludebant. Et qui decebat tandem illius filium vti honoribus & decore reip. qui ausus in illa fuerat turpissimum post hominum memoriam facinus; illumque posteris suis splendorem & dignitatem satis egregia hominis ingenui, at non necessaria ornamenta ab istis expectare, de quorum interitu & calamitate nefarium consilium inire durum non fuerat? Quomodo denique clauum reip. & potestatem iis tradideris, quorum libertatem periculosam esse reipublicæ recte suspicari ciues poterant, cum eo redire sæpius, vbi semel de capite dimicaueris tuo, rerum natura vereatur, & de eo quis fructum consequi non debeat, quod nisus antea fuerat impugnare. C. 38. de R. I. 6.

§. XI.

Conf. III. Quid sit ergo infamiæ notari.

At vero crimen & pœna paterna maculam inurere filio non poterat, quia quisque ex suis moribus experitur fortunam, & criminis alterius successor hæreditate nemo constituitur, l. 26. ff. de pœn. Neque omnino liberos in crimen maiorum succedere, nobis & Imperatori nostro vnquam potuit in mentem venire; neque quibus parens confectus fuit, diras & execrationes in insontes coniicimus, quamuis perfidiæ & temeritatis ad illos patriæ quendam peruenire sensum & calamitatem patiamur. Infamia, quæ perduellium filios notat, nulla ipsorum culpa & facinore propter remp. solam eiusque emolumenta ipsis adspergitur. *Illa* quæ proprie ita dicitur, r) & ingenuo homine indigna est, *ex turpi & illicito studio & scelere contrahitur*, quod l. 14. & 22. ff. de his, qui not. infam. facile te doceant. Neque s) quæ iuris interpretibus dicitur *leuis notæ macula*, quam *sordida studia, & abiectæ operæ, & illegitimorum natalium dedecus parere insontibus solent*, nostros homines contaminat. Illa enim vitæ sordibus & seruili ingenio debetur, vel nescios tamen & nihil tale sentientes, cum meliora adhuc mereri non potuerint, sola casus inclementia affligit, & legitimatione facile tollitur. Hæc in honestos, & qui vel omnia alia vitæ integritate & studiis ingenuis impetrare debuerant, nulla vitæ ante actæ memoria a parentibus, potest redundare. Præterea suum cuique nomen & decus virtute & recte factorum conscientia paritur; neque est in Principum manibus omnino positum, vt, quos ipsi vocent ad cœlum laudibus, & honore euehi vltra reliquos cupiant, illos magnos & egregios putet orbis terrarum. Hæc vsurpari oculis, & vti incertum est humanum ingenium, pro diuersa mortalium voluntate & studiis modo in immensum tolli, modo inuidia in deterius trahi cer-

r) *Struv. ex. 7. thes. 18. & 20.* s) *Struv. ex. 7. thes. 20.*

cernimus. Illud vnum in aliis est, vt frangere nobis animos, statuere virtuti pretium, iuuare & euehere recta studia, & quo adspirare possit mens humana, viam relinquere possint aut interpellare. Quod cum vnum supersit, quo noceri insontibus, & statui in innocentes & ingenuos poterat, solum quoque hoc, quicquid est infamiae tantum vi sua & quoad effectum, non tanquam dedecus, ad perduellium gentem peruenit. Ita honoribus, ad quos vocantur ingenui in republica, societatum, ordinum emolumentis praestantioribus excludi, inerti & fastidiosa opera vitam tristem & miserabilem tolerare, omnibus denique illis, quae sua fere natura fluxa & incerta sunt, omnium inuidiae, indignationi, & praecipue reip. quae tentata a patribus fuit, arbitrio & gratiae plurimam partem exposita sunt, in perpetuum facessere iubentur.

§. XII.

Conf. IV. Vnde alimenta habituri sint filii.

Neque tamen ad famem & inediam, & cruciatus perpetuos, & metalla, & mala illa, quae fere sola restare illis possunt, quibus praeter vitam & hunc spiritum ferme reliquum est nihil, damnandi videntur, quibus leges nihil quam vitam miseram & molestam intentant, quosque coërceri Imperatores propter salutem patriae, non irritis suppliciis angi & confici imperauerunt. Fixit illud crucem iuris interpretibus, t) quorsum detrudi illos putarent, quibus bona, honores, fama & nomen, maxima humanae sortis praesidia, subtraxeris, quosque reip. in cuius commoda afflicti erant, si ita egeni & sordidi circumcursitent, oneri & dedecori esse fas dici non poterat. C. 61. de R. I. 6. Vt vt vero dura satis sint, quae postrema legis nostrae verba in perduellium liberos eiiciunt, vitamque illis supplicium esse, mortem solatium cupiant, tamen, cum in tam seueris consiliis de mente Imperatoris plenius constare nobis non possit, neque in miseros homines vltra legis fines & rationes saeuiendum videatur, tristem potius & egenam, & supplicio simillimam vitae rationem intentari, quam calamitates, quae damnatis poenae & supplicia esse solent, durius irrogandas esse arbitramur. Patet via, vnde vel famosi & exclusi ciuitatis honoribus prospicere de vita possint, & notiora sunt, quam vt a nobis fusius exhibeantur, vel in nostris rebus publ. operarum genera, quibus deterioris notae mortales arceri penitus non possunt. Caeterum quaelibet terra bonis quibusque patria est, quae excipiat extorres & victum miseris offerat. Quae, cum lex illis non subtrahat, relinquenda omnino optio videretur, nisi de maioribus malis & periculosis patriae virium incrementis, quod plerumque accidere posse videmus, merito interdum forte possis suspicari.

An ex libertorum haereditate excludantur?

Ex Libertorum u) certe possessionibus aliorumque haereditate, successione ad illos aliquid peruenire, in cassum reclamantibus l. 9. ff. h. t. & l. 4. ff. de iur. patron. certe Auth. Bona damn. C. de bon. proscr. non patitur; atque si hoc

t) *Ant. Matth. l. c. p. 317. Brunnm. ad ff. l. c. p. 1323.*

u) *Ant. Matth. de Crim. ad Leg. Jul. Mai. p. 315.*

hoc impune liceret, eludi penitus legis nostræ consilium, atque in irritum trahi, satis manifeste credimus constare.

§. XIII.

Conf. V. An Nepotes? Quo durior tantae calamitatis sensus omnibus esse visus est, ab eo pluribus arcere & vindicare tantam casus iniuriam ICti laborauerunt l. 42. ff. de pœn. Nepotes quidem, auorum summa pignora, spemque gentis vniuersae, quos maiorum calamitas, inopia, infamia satis afflixerant, qui in parentum iura succedere, illorumque personam perpetua possunt serie induere, Nou. 118. c. 1. ne tamen in alterius perniciem & detrimentum vertat, quod in eius commoda constitutum est C. 61. de R. I. 6. cum praecipue hodie in auorum *x*) raro potestate esse soleant, haereditate quidem, quae fisco debebatur, at non bonis, quae ex aliorum possessionibus fortuna illis obtulerit, excludendi, infamia, quae parentes comitabatur, liberandi videntur. *y*) Et merito sane nos quoque consuleremus in mitius, cum magis faciat ad dignitatem reip. remittere aliquid a tanta seueritate, quam meticulosa in perpetuum sollicitudine circumspicere; si illud & Imperatoris voluntas & legis nostrae omnis ratio paulo melius pati viderentur. Certe quam efficax sit in auorum ingenia nepotum amor, qui, quo longiori ordine per plures posteros trahitur, eo magis intenditur, cum satis constet, non est, cur fusius exhibeamus. Et hoc animo profecto ad eandem illos cum parentibus sortem recte trahi posse posse putarem, cum deterrendos potissimum improbos suorum interitu supra §. 7. docuerim, nisi vnum illud faueret nepotibus, quod tamen allici ad prodendum reipubl. aui facinus, quod & lex intendere videtur, impuberes plerumque & ignari rerum tantarum homines, quos tantum aetatis spatium ab auis seiunxerit, vel maiori legis seueritate non possint. Neque de illorum consiliis & vindicta recte timeas, quos & parentum calamitas longo vsu & continuis malis satis fregerit & represserit, neque in tantum, quae filios adeo vrget & concitat, natura ad vlciscendum stimulet atque impellat; tempus denique & obliterata per tot annos, priusquam ad plenius mentis consilium peruenerint, memoria, facile mitiget, & ad saniora conuertat. Nobis quidem referre multum videtur, quo ordine, rerumque statu & dignitate editi, in parentum potestate an illis superstites, post aui supplicium longiusque aetatis interuallum, an recentissima criminis memoria, adulti impuberesue in republica agentes periculosi patriae, an penitus non pertimescendi videantur.

Adoptiuis. Adoptiuis portiones quasdam cum filiis ex damnatorum bonis concedi l. 7. §. 2. ff. de bon. damn. iubetur. Quare, quibus eadem alias cum filiis iura sunt, eadem mala & incommoda fas erat expectare, nisi ratio legis nostrae illos hac parte

x) *Vide Magnificum Menckenium nostrum in Inst. Just. p. 29.* *y*) *Ant. Matth. l. c. p. 320.*

parte absolueret. Natos, vt illorum amore, tenerrimo naturae vinculo, a crimine pater auocetur, in illam sortem detrudimus; adoptiuos sola beneuolentia parentis amplexata fuerat, quam consilium in improbis sui & patriae oblitum, facile eiicere possit atque eiurare, & inde parum forte ad interpellandum nefarium facinus valeat. Neque est profecto, cur ad deferendam parentum nequitiam illos tam studiose sollicites, quos nisi naturalia iura concurrant, ne in potestate quidem parentum leges esse imperarunt §. 2. I. de Patr. Pot. & sola beneficiorum memoria, res vaga & incerta multumque ad commodi rationem & fructus composita patribus iunxerant, atque inde facile vel leuiori conditione sollicitaueris, denique parentum saltim ciuilis quidam amor in tam arctum rerum commercium non traxerat. Neque amor denique, quem sola parentum indulgentia, & affectus in illos, quos bene in te animatos senseris, mutuus, non natura pepererit, tantum valet in animis mortalium, vt vitae, opum, honorum, rerum denique omnium, quas tenerius natura nobis commendauit, dispendio de vindicanda parentum memoria meditentur, tantaque atrocitate ab illa mente videantur auocandi. At ne in illis quidem substitit gentium seueritas, quos natura sequi suorum conditionem, & in rerum omnium abire societatem imperabat. In senes decrepitos, imbecilles, innocuos, qui post tantam sortis humanae calamitatem, aetatis miserae & lamentabilis solatium & munimentum in liberis expectabant, fractos suorum supplicio, delusos, inermes inter tantos fortunae casus in vltimo vitae articulo destitutos, & miserabiles, nulla virtutis & aetatis excusatione saeuitum est. Cum perditis filiis moribundos parentes trahi ad supplicium ICtis quibusdam placuit, quorum somnia ne tentare quidem operae pretium. Fisco bona exhiberi, quae ad parentes peruenire debuerant, legi nostrae non incongruum videtur. Praeterea vero vtut afflicti & miseri senis nomen & memoria animum, qui tantum concepit facinus adhuc tamen subeat, & a tanto crimine forte possit aliquantulum deterrere, certe tamen indignum est, placidum senem, ne forte perditus filius misceat rempublicam, in tantam periculi aleam coniici, tantisque nequidquam calamitatibus coërceri. Denique ex parentum quidem pacto in liberos statui, quippe quorum consensus semper intelligi debebat, si salua sit respublica, merito leges imperabant; parentes ex suorum consensione, nisi ad ipsos res illa omnis pertineat, inuitos frustra coëgeris. Tandem cur de vindicta parentum patria timeat, non erat, cum pro Anchisa centies strinxisse Æneas ferrum, & ausus omnia vltima Priamus z) pro natis ante ora truncatis semel,

Parentes, puniantur?

— — — *At telum imbelle sine ictu,*

con-

z) *Virgil. Æn. L. 2. p. 544.*

coniecisse perhibeatur, & natura doceat, vbi vires defecerint, ibi & animos sublabi.

§. XIV.

Conf. VI. An Vasallorum filii puniantur?

Praeterea ne dignitatis quidem ratio legis seueritati facile detraxerit, cum de potentioribus circumspicere, quam de inopi cauere magis expediat reipublicae. Distare quidem ciuibus sapientes, & qui summa reip. dignitate sunt, & pro eius salute, consilio, opera, labore, periculis excubarunt, separatos a reliquis esse rerum natura voluit. Multa artium disciplinae, multa rectioribus studiis, multa egregiis in patriam meritis danda sunt. Edict. Duell. §. 1. Ast vbi, quos pro republica gesseras, contra illam conuerteris spiritus, & quo animosius tueri illam antea potueras, eo subdole magis, & deteriori exemplo impugnaueris, tunc fas non erat, in illorum rep. ordinem tuum legibus excusari, in quorum imperio nulla dignitas l. 4. C. h. t. tormentorum quaestione, si tanti criminis sufficiens indicium contraxeris, excipiebat; in qua conditor vrbis [a]) & liberatoris patriae [b]) filius, quam frangere fraudibus tentauerat, morte restituere imperii auctoritatem cogebantur. Et quid tandem in Vasallos Saxonum, qui fidem & obsequium publica religione ad ciuium rationem obligarunt, mitius consulas? Quos vbi semel vel Leuioris pœnæ castigatione irritaueris, amplior & liberior potestas periculosos faciebat reipublicae. Et debuerat forte obliterata tantae liberalitatis, cuius beneficio, bonorum possessionem, & sua omnia singulari ratione ex principis manu hauserant, memoria & friuolum ingratumque ingenium maius tam subdolae temeritati merito supplicium intentare. Certe Tiberii tempore vel regibus, [c]) quos ad Rom. imperium fortuna coëgerat, parcitum non esse Dio Cassius monet. Tandem vel superiori seculo fœdissimo comes de Nadati [d]) perfidiae exemplo docuit, quam parum referat, comitem, imperatoris hospitem, senatorem, summis in republica honoribus conspicuum esse, & tamen contra principem peccare. Quippe ex ICtorum, quos fere Germania habet, omnium consiliis, capite truncari, bona fisco asseri, ex tabulis publicis deleri vndecim filios, & excludi in perpetuum reip. honoribus & dignitate Leopoldus imperauit. Tandem vt in eius posteris & maculae illius, quae ad perduellium filios peruenit, exemplum possis intueri, cum reuocaret illos imperator, & in quorundam bonorum possessionem restitueret, nomine, insignibus, dignitate patris amplius vti passus non est, sed Creutzbergios appellauit, vt obscurius nomen aut tantae clementiae memoriam premeret, aut certe indignationis, quae illos tum quoque propter parentem vrgebat, extaret monimentum. Atque tandem in serenissimam quandam Germaniae gentem non ita pridem eadem in

a) *Liv. l. 1. 5.* b) *Liv. 2. 5.* c) *Dio Cass. L. 57. pag. 704.* d) *Vid. Vit. Leopold. p. 662.*

in caussa seuerissime animaduersum fuisse, sua quemque rerum nostrarum recordatio monebit.

§. XV.

Hæc sunt, de quibus paulo curatius dispicere in mentem venit. Plura forte expectare potueras, quæ modulus hic non capit, & vel manifesta sunt, vel ex his facile conieceris. Cæterum si durius interdum in capita ciuium consuluimus, ne id rigidi ingenii esse putes, quod patriæ studium & mens in remp. bene animata imperabant. Nempe in fuso exercitu cum decimus quisque fusti e) percutitur, etiam strenui sortiuntur. Et habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos vtilitate publica rependitur.

III.

DISSERTATIO

L. IVNIVM BRVTVM REIPVBLICAE ROMANAE AVCTOREM

ISTENS.

LIPSIAE A. O. R. cIↃ IↃCCXXI. D. XXI. MAII.

§. I.

Lucius Iunius Brutus, vir neque semper sui ingenii, neque illius, quod *Celebritas* mores & plurima vita ostendebant; non tam auspicatus ciuibus, quam studiosus *Brutorum.*

Q 2 pa-

e) *Tacit.* 14. c. 44.

patriæ; summus tamen atque tota vita admirabilis, eo maiori stupore orbis terrarum exceptus est, quo fertilior bonarum mentium ætas prisca credebatur. Dudum ille in vulgi & Poëtarum fabulas abiit, tantoque illis aptior virtutis & erectioris ingenii cos & exemplum fuit, quanto cupidius in illud inuolant humanae mentes, quod eminere vltra reliquorum sortem animaduertunt. Dudum semper seueri Manlii, magnanimi Scipiones, defensores libertatis *Bruti* & Cassii habiti sunt. Nihil efficacius ad Romanum ingenium & iam tum cupidos libertatis animos erat, quam si ad *Brutorum* aemulationem & decus erigeres. Quia olim infestum libertati nomen & diadema regium credebatur, Flauium & Marullum [a]) audacissimos mortales, coronas aureas Cæsaris imagini ipso teste detrahentes, in operæ præmium *Brutos* appellarunt, tanquam & ipsi exegerint reges. Inde cum perditus & obtusus honoribus Cæsaris M. Brutus, ipsum euertere rem Romanam atque adspirare ad tyrannidem pateretur, καθεύδεις Βροῦτε καὶ οὐκ εἶ Βροῦτος; *Dormis Brute & non es Brutus*, passim literis & sermonibus hominum ad eius tribunal iactatum est, vt ipsum nominis quoque dignitate euocarent ad amplissimum decus, qui sponte ingeniosus esse pro republica noluerat. [b]) Vt acrius ipsa ciuium ægritudo & querulum reip. studium stimularent animos, quasi ad manes conuersi, quia in viuis res desperata erat, L. IVNII BRVTI statuæ *vtinam viueres*, *vtinam viueres* lamentabundi subscripserunt. [c]) Horatium Flaccum vel in iocos conuertere summum patriæ nomen non pudet, & cum innumeris risibus & subsannationibus exagitaret quendam Rupilium regem, militiæ commilitonem, tandem *Bruto* opus esse dicit, qui conficeret perditissimum caput; quia reges ferre *Bruti* non possint. [d]) Omnes denique, quibus moderata imperia placerent, [e]) qui patriam suo suorumque interitu redimerent, [f]) quicunque mitius consuluerint de populo, & derogari aliquid imperio tribunorum fraudibus passi fuerint [g]) *Brutos*, *Bruto* non indignante ad imperium euectos, non sine dulcissima pristinæ libertatis memoria appellabant. Tandem dignum fuit *Brutorum* nomen, vt inde potissimum, patriæ maiestatem Aeneæ Anchises ostenderet, atque amplissimos posteritatis spiritus

— — — *animamque superbam*
Vltoris Bruti — — —

commendaret atque hinc iuberet præcipere animo, summum atque positum fere vltra inuidiam imperii decus. [h]) Denique non mereri conseruatæ reip. decus & partæ per *Brutum* libertatis placidam atque Diis simillimam felicitatem videbatur, qui, dum illius fructum caperet, eius quoque auctorem non sanctum & venerabilem immortali religione conseruaret.

§. II.

a) Plutarch. Vita Cæsar. p. 736. b) Id. ibid. p. 737. c) Dio Cass. p. 278. d) Horat. 1. Sat. 7. fine. e) Claud. de Cons. Mall. & Theodos. v. 163. & 2. Cons. Stilic. v. 192. f) Idem L. I. in Eutrop. v. 440. g) Idem in I. Cons. Stilic. v. 320 sqq. h) Virgil. Aen. VI. v. 819.

§. II.

Pater Bruto M. Iunius fuit, neque ignotus ea ætate, neque qui dedeceret ſobolem ſuam. Vir antiquiſſimæ originis & ſanguinis vere Romani, cuius maiores longi erroris ſocios Aeneas in Latium inuexerat. i) Matre vero Tarquinia editus eſt Priſci Tarquinii filia, k) vel quod Baylius contra Dionyſium tuetur, l) ſuperbi ſorore; certe regiæ pubi ſanguine coniunctus. Nupſerat L. Bruto Vitelliorum, qui poſtea cum regibus contra patriam conſenſerant, ſoror, m) quæ ipſi binos iuuenes Titum & Tiberium peperit. Quorum neutro ſuperſtite, continuare gentis nomen & decus noſter non potuit, ſed audaciſſimam virtutem, & maximos in rep. animos largam ſobolem elegit, qua in perpetuum viueret. Neque defuerunt, qui ad ipſum referre nominis & gentis originem cuperent. Qui poſtea Iunii & ad eius æmulationem Bruti dicebantur n) homines *plebeii*, audaces, ſeditionum in rep. auctores, animo ipſi non impares, tam diu honoribus reip. excluſi ſunt, donec quaſi in medio poſitus conſulatus raptim quoque a plebeiis o) capeſſeretur. Ad ipſum certe hos non pertinere ſanguinis & ordinis ratio prodit, quæ in ipſo patricia, & ſumma atque ampliſſima fuerat. p) Teſtatur illud L. Iunius, quem primum poſt noſtri tempora memorant literarum monumenta, homo de plebe, q) faſtidioſus, miſcendo populo & euertendæ reipublicæ aptiſſimus. Ille vt nomine quoque totum exprimeret, quem ingenio referebat, primo per iocos Brutum ſe dici voluit, mox idem ſibi ſerio nomen obiectari paſſus eſt. Præcipue ille in ſacro monte contra patricios depugnauit, & ne victa animis plebs cederet patribus, ipſe cum T. Largio & M. Valerio de tribunatu diſceptauit. Vanæ ſunt criticorum hariolationes, qui ipſum patricium & a noſtro ortum fuiſſe, deinde a patribus ad plebem tranſiiſſe credunt. Illud Romanis ante Tribunorum tempora vix ſolenne fuit; ſed demum Clodii r) exemplo didicerunt, vt & ſibi ad tribunatum pateat via. Nullum vero in ſenatu & conſulibus memorant ante C. Iunium Bubulcum Brutum, qui A. V. C. 442. tertium conſulatum & contra Samnites dictaturam geſſit. Eius faciem duo nummi æneí exhibent, cum ſalutis imagine, cui templum vouerat. s) Inde frequentes Brutos inter patres deprehenderis. Multos Marcos, Cæpiones, Albinos Iunios, Decios, quibus omnibus Brutorum nomen, Celeb. Patinus, t) exhibet, & in Ill. ſenatus Lipſ. bibliotheca nummi cum libertatis pietatiſque imagine memorat. De quibus forſitan proxime in M. Bruti vita, qui interfecto Cæſare liberauit patriam, pluribus te docebimus.

Origo, familia Bruti.

Mater.

Coniux.

Reliqui Bruti, alius familiæ.

i) Dion. Halic. L. IV. p. 264. k) Dion. l. c. l) Bayle Lex. Hiſt. p. 715. m) Liu. II. 4. n) Dion. VI. p. 394. o) Plut. Cam. 151. p) Dion. V. p. 295. contra Plutarchum in vita Marci Bruti p. 984. Dio Caſſ. L. XLIV. 278. q) Dionyſ. Halic. VI. p. 394. r) Dio Caſſ. 37. p. 59. s) Patin. in Num. Fam. p. 142. t) Patin. l. c.

§. III.

Nomen, Ad nostrum certe Iunii nomen a parente peruenit. Brutum ab ingenio, cuius simulationem induerat, appellarunt. *t*) Et mireris profecto, quid iam tum portenderint reip. fatorum rationes, quod non nisi tanto dedecore atque tot ambagibus perueniri ad Romanum imperium & publicam libertatem paterentur. Vt fere ita diuinitus constitutum fuisse videatur, rem Romanam, quae, a tam humili profecta initio, in tantum creuerit, non nisi sordidis & iisdem studiis, *Vultus & Nummi.* quibus condita erat, in melius referri. Vultum illius eo studiosius nobis seruauit antiquitas, quo magis intererat reipublicae, ipsa Bruti memoria libertatem sanciri; atque tanto studiosius defendendam commendari populo, quanto maioribus a Bruto animis partam esse testarentur. M. Brutus certe, qui contra Caesarem consenserat, in memoriam sui contra tyrannum facinoris, faciem L. Iunii satis sollicite binis nummis seruauit, quos nobis consultissimus Mascouius, vir impensissimo in litteras affectu animatus, ex illustris senatus Lipsiensis bibliotheca indulsit, nosque Tibi in fronte dissertationis exhibuimus. Alter L. Iunium Brutum, & cum isto, ob eiusdem virtutis decus Seruilium Ahalam posteriori fronte exprimit, quia idem quoque tyrannis infestus Sp. Melium mag. equ. imperio inhiantem obtruncauit, *u*) atque ex gente Seruilia ortus erat, vnde M. Bruti mater descenderat. *x*) Alter, Libertatem, cuius ipse maxime inclutus Auctor credebatur, & proxime cum lictore fascibusque consulem ostendit, vt & nominis & virtutis & decoris recordere. Oculos certe eius truces, & nasum aduncum, rigidos & inuictissimos animos praetulisse dudum constat. *y*)

§. IV.

Fata, ingenium. Inciderat in illa reip. tempora, illam rerum faciem Brutus, quibus ob vnius potentiam & libertatem, miti imperio nihil felicius, nihil exoptatius ciuibus; duris vero & asperioribus imperantium studiis nihil periculosius erat. Cum indulgerent liberius sibi Tarquinii, & ne qua priuatorum potestas & opulentia immineat imperio & libidini suae, M. Iunium, Lucii patrem summae in rep. auctoritatis virum obtruncarent; idem omnibus fatum intendere videbantur, qui liberius erigerent caput. Brutus, ne ad ipsum quoque sors ea perueniret, ad omnia alia ingenium conuertit. Animosior erat noster, & vti cupidum est, & studiosius in omnia inuolat iuuenile ingenium, disciplinae artium & rectioribus consiliis mentem non in cassum destinauerat. *z*) Iam cum tollere oculos, liberius vagari, erigere ad maiora animum, tandem hominem esse inconsultum putaret, noster obbrutescere maluit. Vbi in iure parum praesidii erat, contemtu tutus esse, vbi animis eminere non poterat, ignauia tegi, ipse cum suis omnibus praedae esse, nihil nec in opibus nec in animo regi timendum re-

t) Liu. I. 56. *u*) Ant. Aug. Ant. Rom. ex Num. Dialog. II. p. 12. *x*) Patin. l. c. p. 140. *y*) Plut. in M. Bruto init. *z*) Dion. IV. p. 264.

relinquere, ludibrio esse soboli regiæ, illa facie operiri tempora sua statuit. Vt felicius premeret animos, qui sponte emicabant, illos in nugas & crepundia conuertere, illam egregiam indolem risibus, stultitiæ commentis, morum & gestuum vanitate & inconcinno habitu, ludicris deliramentis deturpare cogebatur. Lucrari hanc auram, quæ nobis cum brutis animantibus communis est, non poterat, nisi illud, quo ab ipsis distamus & Diis simillimi sumus, pessundaret & eiuraret, vno verbo stultum indueret. a) Id parum constare visum est, quo ipsum nomine insaniæ putent insimulandum. Aliis saltem celasse regem egregia mentis consilia & viuacissimam virtutem creditur, atque hebetem aciem & inconsultum ingenium cæterum mite & placidum, vel pauidum certe & taciturnum prætulisse videtur. Aliis natura temulentus & subobscuri ingenii fuisse, tandem nescio quo naturæ miraculo ex longo errore resipuisse paululum, atque in aliam mentem, aliud consilium fatorum ira immissus tanta asperitate in republica debacchatus esse creditus est. Seduxit vtrosque, quod *brutum* semper timidum aliquid & obscurum & inerme, & tardum & stupidum notare putabatur, b) quod Romani in omnia stultitiæ & furoris genera traxere. Profecto illum stupidum & segnem fuisse nos suspicari Lucretius atque Collatinus non patiuntur, qui illum in tam atrocis atque periculosæ causæ cognitionem, ad quam istos Lucretia vocauerat, non traxisset, si stupidum & amentem crediderint. Illud genus hominum, quia inconsultum & temerarium est, vel certe in tam grauibus curis inutilis & molesta turba, in tantæ aleæ periculo quam longissime abesse iubemus. c) Certe aliud nobis Dionysius manifeste prodit, qui illum ingenuæ mentis & aptissimum artibus atque disciplinæ testatus est. d) Neque vero ad obscurum & taciturnum ingenium composuit mores, quos si semel videris, semel risibus tuis confeceris & exagitaueris, fastidio sunt & nauseam mouent; denique facile in fraudum & machinationum suspicionem inducunt, & ad regum aulas plane non faciunt. At vero nostri ingenium oblectamento pueris regiis & contra Superbi iniuriam & libidinem præsidium erat.

§. V.

Ecce enim iam pestifer morbus ingruebat patriae, e) siue, quod Liuius mauult, atrox & horribile portentum distinebat Tarquinios, atque anxiis regem impleuerat curis. Vbi nihil humanae opis erat, Deum pacem exposcere, atque Appollinis voluntatem consulere in mentem venit. Per ignotas tempestate terras, ignotiora maria Delphos, maxime inclytum in ter- *Iter Delphicum.*

a) Liu. I. 56. b) Vide Annæ notas ad Sexti Aurelii Vitas vir. Illustri. c. 10. & Ioseph. Scalig. ad Pomp. Fest. L. II. sub nomine Brutus. c) Liu. I. 58. d) Dionys. IV. p. 264. e) Idem ibid.

terris oraculum, mittere ſtatuit. Rem ſumma ope taceri iubet, & ne qua in vulgus exeat, & vti timidum & meticuloſum eſſe ſolet Tyrannorum ingenium, ne quas eius libidini & imperio minas intendant DI, binis filiis Tito & Arunti ſtudioſiſſime commendat. Non ita mouerat domeſtica & familiaris ſtrages perditos iuuenes, vt his timoribus anxii & ſuſpenſi petulantiae temperarent. L. Iun. Brutum vt & itineri ſit quaedam voluptas, quoddam ingenium, ludibrium verius quam comitem Delphos ſecum ducunt. *f*) Vt eſſet, cui liberius inſultarent, in quem iocos & conuicia coniicerent, qui riſum & libidinem ſollicitaret, qui iocis & facetiis ruſticis a faſtidio rerum ſuarum auocare poſſit, non honoris & ſanguinis cauſſa, verſari ſecum atque iter facere cupiunt. *g*) Neque irrita erat ipſorum expectatio. Ventum erat Delphos atque inter ludicras iuuenum & Bruti machinationes & iocos curata, quae Superbus mandauerat; tentatumque Deorum conſilium. Dum gratias Apollini agunt & ſua quisque dona ſtudioſiori pompa offerunt, Iunius baculum ſuſpendit, cui aurum incluſerat; per ambages effigiem ingenii ſui. *h*) Facile hariolaberis, quibus illud exceptum ſit riſibus petulantium iuuenum. Adeo, ne inter ſacra quidem ludicris parcitum. Ferculum illud certe, vt facilius lateret, qui tam opima pietate Apollinem demereretur, deſtinaſſe oraculo creditur. Nobis quia res tanti non erat, & facile tegi minus ridicula arte potuerat, vt ne abiiſſe ingenio ſuo putaretur, commentus eſſe viſus eſt. Verum exigua haec nugarum materies erat, & inficetus pueris regiis in patriam reditus, niſi de nouis ſollicitus ſit. Iam ergo ibi de patria conſultum erat Deorum arbitrium, de ſe ſciſcitari iuuenibus in mentem venit, & cui imperium fata deſtinent ex oraculi fide diuinare. *i*) Imperium iſti portenditur, qui primum matri oſculum dederit. Viſum id oraculo dicunt, ſeu quia maxime imbutus imperandi artibus credebatur, qui in tam aemulis ſtudiis certantium iuuenum, callidiſſime impleuerit oraculi fidem; ſeu quia ſic forte deſtinatum erat. Brutus, vt iam inde cupidum imperii & rerum nouarum ingenium cognoſeres, vt & ſibi, quo adſpiret, pateat via, in nugas, conſilium Deorum trahit. Quia forte non niſi ridiculis moribus atque conſiliis portentoſis peruenire ipſum ad rempublicam Diis viſum erat; & tot verſato ambagibus ingenio facilius tectae Deorum voluntates patebant, illa elegit, quae iocis atque ſubſannationibus iuuenum maxime opportuna videbantur. In terram prolapſus, tanquam communem omnium matrem oſculo contingit. Ita vel implet oraculi fidem vel eludit. Neque id tecto moliebatur, quod ſi ſerio ab Apolline imperari crediderat, facile fuiſſet, & omnibus illis ſolenne eſt, qui res arduas tot ambagibus & tectis Deorum conſiliis aggrediuntur. Nihil

Donum Apollini oblatum.

Oraculi interpretatio.

f) Liu. I. 56. *g*) Dionyſ. IV. p. 264. lin. 33. ἵνα γέλωτα παρέχῃ τοῖς μηρακίοις λέγων τε τὰ ἀνόητα πολλὰ καὶ ὅμοια πράττων, τοῖς κατ᾽ ἀλήθειαν ἠλιθίοις. *h*) Liu. I. 56. *i*) Ibid. Dionyſ. IV. p. 265.

Nihil enim rerum suarum ad illorum voluntatem compositum magis putant, quam si longissime a profanarum mentium contemtu & proteruia remoti, eo sanctiori ista pietate & religione suscipiunt, quo melius ipsum otium & tacita venerario illas iuuare videntur. Noster in conspectu petulantissimae iuuentutis quasi temulentus incerto vestigio cecidit, atque vt haec quoque pateant lusibus iuuenum, his artibus, his gesticulationibus rem diuinam peregit.

§. VI.

Iudicium de eius stultitia. Quis non videt, de industria ergo ad stultitiae imitationem, *k*) rusticum, ridiculum ingenium, Bruti mores compositos, tandem omni fere sorditie contaminatos fuisse. Deum immortalem, quorsum nos non rapit huius lucis, quam tam tenere nobis natura in tam breue tempus commendauit cura atque exiguae voluptatis inconsulta cupido! Ergo tanti erat hic spiritus, haec aura, quam ne tyranni tibi rabies intercipiat, quam vt exiguo spatio duceres, viuere dediscebas? Ergo in patria quam apud mentem tuam esse malueras? Ergo sapientis erat, quod taedebat Te ingenuum & sapientem esse? Ergo ferre hanc animam L. Iuni Brute, potueras, cum ipsam plane ad aliud ingenium, aliam vitae rationem, quam cui a creatore destinata erat, refingeres, atque ad animantium studia conformares? Nempe honeste viuere Romae non poteras, quia instabat Traquinius vndique, & si generosior indoles emicaret, capiti imminebat tuo? At vero si in patria viuere tyrannus negabat, nonne exuli orbis terrarum patebat, qui exciperet miserum atque extorrem? qui vitam vtcunque ducere pateretur potius, quam vt a mente tua abesse, vt viuum bruta animantia imitari cogeret? *Nonne exsilium eligere praestitisset?* Nisi forte hanc quoque, si Diis placet, viam interpellauerat Tibi Regis inclementia? Nisi forte; qui tot Te itinera facere, tot per annos libere vagari, tantum indulgere libidini tuae, & versari inter regios iuuenes eodem vitae habitu & libertate passus fuerat, aegre laturus erat Tarquinius, si alio direxisset viam homo fatuus atque ineptus! Neque enim tam breuis iactura fuit, qua exulari ingenio suo ad stultitiam componere mores, & ludibrio esse regiis iuuenibus statuit. Sed cum ipso admodum iuuene occideretur parens, ipse vsque ad maiorem aetatem, qua consulem agere & binos liberos adultos alere potuit, satis longo sanae mentis interuallo his deliramentis indulsit, vt propemodum, qui semper alius erat, nunquam qui fuit, recte fuisse videatur.

§. VII.

An recte liberandae pa- At vero operiebatur tempora sua liberator patriae animus. *l*) Digna illa forte erat propter quam vel per spatiosius tempus se ipsum desereret pau-

k) Ouid. Fast. II. v. 717. *l*) Liu. I. 56.

triæ expectauerit occasionem? paululum, atque aliam faciem alios mores mentiretur? Immo vero fuerit, si modo haec Tibi mens, hoc consilium esse potuisset. Id vero certe Bruto iuueni in mentem venire non potuit. Quod si dudum volutasset animo, tot facinora, quibus libertati reip. insultabat regia libido, in tam longo annorum orbe his artibus circumacto olim innumera vindicandae reip. consilia dedissent. Iam vero, vti solenne est istis, qui histrionum more fabula, quam homines esse malunt, diu insultare sibi passus rem animo indignante paululum presserat. Iam vero cum ipsa taciturnitate aluisset interim rigidos & impatientissimos animos; exacerbatus prioribus malis, ferendae iniuriae impar, nec se nec saeuitiam suam capiebat. Verum illa omnia forsitan opportuna Bruto antea non erant, sed hoc expectandum reip. tempus, vbi a cognatis traheretur in tam atrocis consilii societatem, & suorum opera & studiis adiutus miscere felicius possit remp.? Verum haec omnia tantum abest, vt deceant Brutum, vt fere amentem faciant. Quam enim vani & inepti consilii erat, illa praestolari, in quorum spem & expectationem, si sanus erat, venire non poterat. Vnde cognatam suam a Sexto laesum iri, castam Lucretiam, ipsum mortis testem, promptos ad auxilium Lucretios & Collatinos fore hariolabatur? Scilicet patriae forsitan in tyrannos odium & exulcerati prioribus malis suorum animi, tam ambiguos casus temerarii consilii prosperos fore ominabantur! Illud tamen tam miro fatorum ordine, non sine numinis quadam ope singulari, tanto furore & rabie studiosissimi rerum suarum populi, quibus prouehendi erant isti conatus, ita adiutum iri non nisi ex ingenii sui temulentia præcipere animo potuit. Iam ergo, qua temeritate indolem erectam & homine ingenuo dignam, mentem ad creatoris voluntatem compositam, summa & certissima egregiæ animæ bona, per tantum tempus eiurare atque dimittere e manibus potuit, vt nouis quibusdam tandem aliquando, si Diis placet, venturis frustra inhiet? Vt per tot ambages tot studiis tam arduum opus moliretur, cuius faciem atque expectationem ponere ante oculos nullam, & nisi in furoris quodam forsitan impetu ne somniare quidem poterat? Et quamuis hoc quoque difficile ipsi consilium erat, aliam alibi patriam, alios lares exulem & extorrem quærere; facilius tamen erat, hominem ingenuum, erectum, denique romanum ducturum alibi vitam vtcunque tristem atque miserabilem, quam tuto machinaturum res tantas in patria. Nonne grauius erat, stultitiæ imitatorem inuentum esse Romæ, qui ipsum eiicientem reges remque tam atrocem atque inauditam his animis tentantem, tanto consensu sequerentur; quam habiturum esse alibi, vnde spiritum traheret? Et quantum præstiterat victus mollioris atque solutioris vitæ in aulis iactura, illud, quo homines sumus, redimere, quam sanam & egregiam mentem exturbare, vt in spes æque incertas aeque ancipitem expectationem deducaris? Denique non tanti emitur nobis patria, vt in tam graui calamitatis

tis periculo, tam atroci & incerto & temerario facinore operam tristem ipsi atque miserabilem nauares, quam alibi tanta cum laude atque admiratione orbis terrarum ad creatoris voluntatem collocare potuisses.

§. VIII.

Denique quaecunque illa sint, profecto, si vel certissimam spem rerum illarum, quibus deinde intendit animum, iniecissent ipsi conditionis suae rationes ne ipsi conatus quidem & molimina tam nefariae caussae tanti sunt, vt tam inconsulta ad illam temeritate adspirandum fuisse videatur. Enim vero mota erant Ardeam castra romanorum, & aduersus Rutulos bellum summa ope parabatur. Merebat Brutus quoque inter iuuenes regios, & tribunus celerum cum Tarquinio versabatur. *m*) Cum in longiori obsidione vrbis opulentae otium iuuenes regios vexaret, iocis & commessationibus illud ducere, quicquid obuium fuerit, in nugarum & contentionis materiam conuertere nitebantur. De vxoribus disceptare in mentem venit non infœcunda fabula & aptissima pleno libidinis & proteruiae iuuenum ingenio. Cum laudibus quisque suam in cœlum eueheret & conuenire inter illos non posset, ipsi periculum faciunt. Citatis equis Romam, mox intendentibus tenebris, Collatiam vehuntur. Suas coram inuisunt. Id spectatissimum cuique futurum erat, quod nec opinato viri aduentu occurreret oculis. Regias nurus in conuiuiis & luxu inter aequales deprehendunt. Lucretiam Collatini, qui forte cum regia pube cœnauerat, vxorem nentem stamina & pensa sociabus distribuentem deprehendunt. Si Pœtae fides est *n*) narrantem viri amores fœminam, & quas pro eius salute conceperat curas ostendentem conueniunt, ingenuam & amantissimam viri indolem Lucretiae, tanto magis admirantur, quo longiori a reliquis interuallo ipsam distare intellexerant. Facile capere eo amabilior quo magis pudica Lucretiae pietas, plenum libidinis animum regii iuuenis poterat. Redit in castra, plenus furoris atque malae rei Sex. Tarquinius. Ipse otio pascit nefarium scelus, atque tandem ferre amplius non potest. Interiectis paucis diebus, imprudente marito Collatiam denuo aduolat; iura sanguinis, pristinae familiaritatis fidem, hospitium poscit, & exceptus comiter, facile impetrat. *o*) Neque iam differt pestiferum gaudium. Stricto ferro, noctu in cubiculum fœminae penetrat, manu pectori imposita vrget, fatetur impatientissimae libidinis furorem. Deorum Dearumque omnium fidem & iura hospitii obtestantem, durius increpat. Huc illuc versat tristem atque stupescentem miraculo rei muliebrem animum. Tandem omnibus minis & praecipue fœdissimi facinoris ostentatione vincit. His malis exanimatam relinquit. Illa doloris atque iniuriae impatiens, tamque atroci caussae sola impar, Roma Lucretium patrem; Ardea Collatinum euocat.

Fatum Lucretiæ & occasio regum eiiciendorum.

m) Liu. I. 57. *n*) Ouid. II. Fast. v. 748. *o*) Liu. I. 58. Dionys. Hal. IV. 274.

euocat. Cum suis quemque amicis, apud quos iudices causam agat, vt fertilior turbarum & malæ rei materies sit, adesse iubet. Omnibus timoribus implet familiares, atque Collatiam accersit. Siue, quod minus credideris, Romam ad patrem ipsa passis crinibus curru atrato euolat; quoscunque sanguis & cognatio tangebat eodem colligit. Inter illos quoque Brutum adducunt, qui & ipsi ante Ardeam stipendia fecerat. Coram quibus testata Sexti facinus, atque vltores pudicitiæ imprecata Deos, multo impetu debachatur. Cum perciti atrocitate rei, a quo manu & viribus retrahenda erat, frustra verborum delinimentis auocarent, ipsa, in cultrum, quem veste texerat, impatientissimo impetu prolapsa, moritur, suisque perpetuas atque domesticas in stirpem Tarquiniam & genus omne regium furias relinquit. Tanto illæ maiores fuerunt, quo ipse conspectus lugubrior atque miserabilior tristiorem sibi cladem fecisse videbatur. Illæ non solum patrem mortuæ & maritum, quorum maxime afflicta sors videri poterat, corripuerunt, sed vel omnium maxime L. Iunius Brutum eo facilius agitauere, quo ipse haud ita pridem furibundo similior fuerit. p)

§. IX.

Primæ Bruti machinationes.

Ita plenus amentiæ atque irarum Brutus extractum Lucretiæ vulnere ferrum, inter reliquorum lamenta atque exsecrationes ipse manu accipit; culpam non tam in sceleris auctorem, quam quia hic aptissimus contra regem titulus videbatur, in Tarquinii patrem & nomen regium conuertit. Per Deos omnes & castissimum sanguinem, quem manu tenebat, contra ipsos & illorum stirpem, & omnes, quos forte posteritati fata destinauerant, reges, non deliberato tam atrocis negotii consilio iurat. Idem carmen reliquis, nouum ingenium & mutatos in aliud mores in Bruto stupescentibus præit, quia ipsos sceleris testes fortuna obtulerat. Inde ne exanimetur ipso tempore malum, infestis animis cum gente Lucretia in forum pergit, exponit omnium oculis fœde dilaceratum corpus. q)

Consilium de rep. nouanda.

Populum & ferocissimos quosque iuuenum Collatiæ priuatus voluntarios concitat. Ne quid ad regum aures, infectis rebus, perueniat, Collatiæ præsidium relinquit, cum iuuentute armata Romam aduolat. Ad Brutum tribunum celerum, quia dignior magistratus non supererat, vocari populum iubet.

Tribunus Celerum.

Obierat hunc proximum a rege magistratum, quem eo tutius ipsi Tarquinius crediderat, quo certius vel non capere vires & decus ordinis, vel non nisi in nugas & iocos conuertere posse videbatur, ius ipsi comitiorum atque concionis, quandocunque libuerat, debebatur. r) Præerat ille trecentis iuuenibus, quos e flore nobilissimæ iuuentutis patriciæ atque plebeiæ, studiosissime Romulus collegerat. Celeres dicebantur, quia vel expeditissime obibant munia sua, vel quia primus ipsis Fabius Celer præfuerat. s) Si quid accideret in republica maius

p) Dion. IV. pag. 263. q) Liu. I. 59. r) Dionys. Halic. IV. 266. s) Dionys. II. 86.

maius & atrocius, illud per tribunum celerum rex eo facilius curabat, quo propius ille semper cum iuuentute circa regem protegendi corporis causa versabatur. Militiæ, semper ad regis latus & inter antesignanos, eques plerumque, & si necessitas imperet, pedes pugnabat. *t*) Quo conspectiori loco virtus eorum constituta erat, eo maiores ipsis plerumque animi, cupidiorque de istis omnium exspectatio. Apud reges illa tribunorum dignitas erat, qua apud dictatores magistri equitum conspicui, tantaque in castris potestas, vt vel omnis disciplinæ militaris ordo & religio ipsorum opera sanciretur. *u*) Illud decus noster in vindictæ occasionem trahit. Exusat ciuibus pristinum ingenium. Lucretiæ fatum miserabile, scelus Sex Tarquinii, *x*) orbitatem Lucretii Tricipitini, magis orbitatis causa quam morte filiæ afflicti ostendit. Tyrannidem Tarquiniorum iam dudum in seruitutem & omnia vltima versam docet. Iniurias in populum, quem in fossa, & cloacas exhauriendas demiserat, ex quo gentium quaqua omnium victore opifices & lapicidas fecerat, docet, scelus & indignam cædem Seru. Tullii, ingenium regis atrox & inexplebile memorat. Denique quicquid seditionibus aptum, quidquid efficax ad rudes & rigidos ista ætate ciuium animo, miscet, & in vulgus iactitat. Omnia diris atque exsecretionibus incendit. Vbi his iris, his artibus incaluerant animi plebis; & quicunque auctor alio vocaret, promte secuturi viderentur, facile fuit, in quamuis flectere iniuriarum & furoris societatem. Inde continuo vt exulem Tarquinium cum coniuge scelerata & eiusdem ingenii liberis esse iuberent, persuadet. Venientibus portas claudit, propugnacula præsidiis armat. *y*) Ipse cum globo iuuenum, ne & hinc absint furiæ, diuersis itineribus de industria euitato Tarquinio, Ardeam contendit. Ibi ipse coram vel certe per nuncios reip. & populi Romani, *z*) rem vt acta sit exponit. Neque id multum negotii facessebat. Milites semper rigidum & inconsultum genus, in partes patriæ sollicitat. Tarquinios redeuntes castris excludit. Ciuibus vero annuos magistratus regia auctoritate, duodecim lictoribus, fascibus insignes commendat, qui alternis præferebantur, ne duplicatus terror videretur. *a*) Pro regibus consules dicere iubet. Ipse cum L. Tarquinio Collatino comitiis centuriatis a præfecto vrbis Lucretio consul creatus, fidem populi iureiurando obligat, senatum quo plus sit virium ordini patribus ex ordinis equestris primoribus auget, & vel primus vel ad Romuli æmulationem *b*) Conscriptos appellat. Tandem, ne qua regum cupido & desiderium incesseret animos, sacris, quæ reges priores ipsi obierant, regem sacrificulum præficit *c*) atque ita nouam formam reip. tam audax, quam æternum opus sua auctoritate instituit, atque consensu populi confirmat.

R 3 §. X.

t) Pomp. l. 2. §. 15. ff. d. Orig. Iur. *u*) Ouid. Fast. IV. 837. *x*) Dion. IV. p. 270. *y*) Liu. I. 60. *z*) Dion. IV. p. 276. *a*) Liu. II. 1. *b*) Plut. Rom. p. 24. *c*) Liu. II. 2.

§. X.

Iudicium de occasione consilii. At vero, Deum immortalem! quam dedecebat auctorem suum tam audacis & nefarii consilii titulus; vnius iuuenis perdita atque inconsulta petulantia, vnius fœminæ pertinaces & inexpugnabiles furiæ. Atrox quidem & horrendum erat, impatientissimam libidinem tot sceleribus redimere; infestare placidos lares ingenuæ mulieris, tanto fœdiori consilio, quanto speciosior & sanctior iniuriæ via, hospitii & sanguinis iura videbantur. Verum illa omnia, qui ad Superbum referenda? aut si fuissent, tanta rerum omnium euersione coërcenda, putari potuerunt? Scilicet regno forte imminebat Sextus, successurum propediem patri, atque eandem pestem, idem crudelitatis atque libidinis imperium machinaturus omnibus, cum hæc in fœmina successissent? Enim vero, vbi huc adspirabat, vbi iniicere manus imperio moliebatur, tunc sumendi erant, quos iam male conceperat, spiritus; tunc intendendæ manus; tunc euocandus populus in perditissimum caput; tunc omni Diuina atque humana ope & virtute enitendum contra libidinem & iniuriam; atque armanda resp. non pessimo patriæ & orbis terrarum exemplo deiiciendus imperio pater, ne forte aliquando misceat remp. perditus atque nefarius filius. *De eius temeritate.* Verum perinde erat forte magnis & egregiis, quemcunque aptissimum videbant plebis animo stimulum atque medicinam adhiberi? Et haberet profecto, cur ipsum magnum & egregium esse pateremur, modo ipsis dignior & magis compositus ad decus & salutem reip. alius titulus superesset, quem in scelere & temeritate regum priorum sibi inuenisse videbantur.

§. XI.

Iudicium de Prisco Tarquinio. Nempe iam olim longa serie fraudibus & peruersis studiis imperantium perditam dicebant remp. & dudum vltrices meruisse manus, quas illis proxime Brutus iniecerat. Inde iam a Tarquinio Prisco meditatos esse in imperium Romanum pœnas iratos Deos. Ambitiosum fuisse Prisci imperium; artibus & machinationibus, & composita ad populi aures & ingenium oratione, quæsitum a Romanis regnum, qui priores reges fere inuitos [d]) sola deorum immortalium occulta voluntate Romam pertraxerant. Iam dudum pessundata regna & in tyrannidem versa esse, quæ a cupidis non a coactis susciperentur. Quasi vero prodire in plebem, ostendere virtutem tuam illis, quorum commodis prodesse poterat opera tua, periculosum patriæ videatur? Si tacearis, si suppressus fueris, si nemo sit, qui in te conuertat oculos, inuitis offerre atque commendare decus tuum; si indigeat ope, vbi quærere illam, vbi inuenire possit, docere ignorantem nefas & fraudi esse possit reip.? Ergo stipes & truncus in rep. atque otiosus haereas, ne ambire imperii munera, ne periculosus libertati videare? Vereor, ne tandem tollere oculos & egregiam mentem nobilioresque spiritus

d) Liu. I. 35. Dion. III. p. 146.

tus praeferre & in reip. commoda ac creatoris voluntatem alere, conatus tuos maioribus parare, tandem virtutem colere, & deteſtari deteriora ſtudia, iniurium in ciues eſſe arbitrentur! Iam enim, quem digniorem deſtinare ſedi Anci Marcii poterat plebs Romana; quum ipſo ſapientiſſimo rege duce & magiſtro, domi & militiae Romana iura, Romanum ingenium didiciſſet Tarquinius; dudum ad magna & egregia aluiſſet animum; denique tam conſpectae inter Romanos virtutis eſſet, vt comitiis patrum auctoritate per interregem indictis, vbi primum eius meminerant, haud falſa memorantem ingenti conſenſu, regem eſſe Tarquinium iuberent.

§. XII.

De Seruio.

At Seruius forte perdiderat rem Romanam, & iam tum infeſtus libertati ciuium, iam tum periculoſus patriae miſcuerat remp. cum iniuſſu populi, inuitis patribus arte Tanaquilis obtineret imperium? Quaeſiuit ille quidem peius, quam deinde impetrauit & geſſit imperium. At tamen certe iſta quaſi in arena virtutis ſuae, quae dudum ad magna prouecta erat, quoddam ſaltim experimentum dedit non inuitis ciuibus; & praecipere illa in ſcena paſſus eſt placidiſſimi felicitatem imperii. Et tandem quamquam haud dubie vſu poſſederat regnum, tanto tamen poſtea, quanto vix alius ante ipſum, conſenſu rex declaratus. Neque rapuit profecto faſces qui artibus petiit regnum a ciuibus, quos ipſum vel ſponte electuros eſſe conſtabat. Proſpexerat Seruius forte exemplo male; attamen non euerterat rem Romanam, qui auctoritate patrum, iuſſu populi regnaret. Vt ipſe Liuius adeo non ambigat, peſſimo publico facturum fuiſſe, ſi libertatis immatura cupidine, priorum regum cuidam regnum extorſiſſet Brutus, qui tam præclarum, exacto Superbo rege, pro rep. ſuſceperat facinus.

§. XIII.

De Superbo & eius exilio.

Succeſſit illi L. Tarquinius Superbus, vir neque Diis neque hominibus acceptus. Ingenium rabidum, crudele, inexplebile rerum atque cupiditatis; nec ſuorum nec patriæ memor, peſtis Romani nominis, & quibus acceperat regnum, iisdem verſatum artibus in rep.; nullo propemodum veniæ titulo excuſandum, niſi quod multam inſaniæ rationem non tam ſibi, quam furori Tulliæ debeat. Nihil ſpecioſius ad laudem Bruti videbatur quam a tam fœda ſeruitute victorem orbis terrarum populum vindicare, & illas furias illam peſtem exigere e rep. quam ipſi fere intolerabilem ſenſerat. Inuaſerat enim infeſto conſilio atque parricidis manibus remp & quocunque traxerat libido facinus, fœde graſſabatur, & irritabat vltores parentum Deos. Omnium diris & manibus merito opportunus, niſi iam ipſa Romanorum patientia rex fuiſſet. Iam vero vtebatur faſcibus, ſceptro, ſede eburnea. Conſidebant ad tribunal eius Romanorum principes, citabat ad illum lictor; iuſſa ſenatus faciebat; arma capiebat iuuentus, vbi Tarquinio ita viſum. Bella indicebantur; pacem componere, excedere

fini-

finibus, longius progredi, ferro, igni sæuire, non solum conſciis, ſed neque inuitis patribus poterat. Per viginti & quatuor annos dominabatur Romæ, nemo, qui mouere labra, qui excutere iugum voluiſſet, inuentus erat. Denique expleuerat conſenſus & tacita exſpectatio ciuium, quicquid auctoritas patrum & iuſſus populi, prioribus dederat. Iamque iure poſcebat imperium, quod antea vi atque fraudibus peperat. Nunc ergo peſſimo non Romæ ſolum, ſed orbis terrarum exemplo, quem tot per annos tot vrbes, tot regna, tot capita tulerant dominum; quem regem ſe credere, eo curam & conſilium mentis conuertere, diuinis humanisque omnibus præeſſe, nihil fraudis, nihil machinationum exſpectare paſſi fuerant, illum vnius impatientia concutiebat. Dedit illud regibus numen immortale, vt illorum capita ſancta ſint. Neque fas erat rigidos & inconſultos ciues, de iſtis ferre iudicium, quos auctoritate, fama, ſapientia conſtitutos eſſe vltra reliquos viderant. Quod ſi ſemel impune liceret, bone Deus, quando non ſuppeteret hominibus temerariis atque faſtidioſis, quod carpant in principum ſtudiis, quod in deterius torqueant, quod in regum integritatem atque ſalutem machinentur? Nunquam ita omnibus meliora probantur, vt plurium opera & ſtudiis conſuli regibus poſſit, qui recta & ingenua ſectentur.

Reges inuiolabiles.

§. XIV.

An prudentiæ fuerit contra reges inſurgere.

Finge tamen fas fuiſſe ad commune bonum &, qua nihil maius, nihil amabilius concipit mens humana, libertatem in tanto populi Romani conſenſu aſpirare; quo conſilio tam plenum aleæ opus, tam audax & temerarium facinus moliri Brutus illa rerum facie poterat? Bellum haud dubie Bruto imminebat, vim paranti contra Tarquinium, qui tot annis, tot populos, tot reges, omnem gentem Etruſcam, finitimos vniuerſos imperio & amicitia demereri, & iam ſua quosque neceſſitate aduocare contra regum paricidas potuerat. Illos omnes eo cupidius aduolaturos ad arma & ferendam opem conſtabat, quo verius omnes rem ſuam agi, finem regnis, rei inter Deos g) hominesque dulciſſimæ inſtare, actum eſſe de ſalute orbis terrarum credebant, ſi priuatorum libidini paterent regum capita. Quid ergo venerat Tibi in mentem, Brute? Nonne tot pericula patriæ, tot egregia & diuiniſſima pectora, tot ciuium opes & ſanguis, nonne pax & quies reipublicæ, ſine quorum iactura eiicere reges non poteras nonne hæc, inquam, omnia ſatis merebantur, vt ortam immatura cupidine indignationem paululum premeres? Tua denique, L. Iuni Brute, nobiliſſima anima, quam tyranni armis & furori obiectabas, quam libidine tua peſſumdabas, tanti non erat, vt hominis propediem ætate lapſuri iniurias patereris tandem ſponte concidere, atque ipſo impetu deferueſcere? Vt tot apparatus, tot plena animorum & audaciæ conſilia in meliora reip. tempora differres? Ergo vnius regis libido atque procacitas, quam tu immenſam atque inſuperabilem finxeras animo, vnius

g) Liuio II. 9.

vnius tyrannis, tantum afferre miseriarum, tantum malæ rei poterat, quantum tot bellorum strages intendebant patriae? quantum tot dissensionum turbae, quorum tu fax & tuba fueras, integritati reipublicae minitabantur? Nisi forte non tam contra Tarquinios insurgere quam finem imponere regnis consultum erat; & regii iuuenis facinus trahere in occasionem libertatis malebant ciues, quam longae seruituti obnoxii sub imperantium potestate diutius languere atque consenescere.

§. XV.

Iudicium de magistratibus annuis.

Ita certe Bruto visum est. Quare vbi de reliquis prospexerat, atque Roma & castris excluserat Tarquinios, iam ad tribunum celerum, h) citari populum iussit. De alia rep. magistratibus annuis, quos consules dicerent, auctoritate & insignibus regum ornarent, non sine omnium consensu ad populum tulit. Vt fortius mouerent illa animos ciuium, hisce omnibus egregium libertatis titulum obtendit. Datamque adeo sibi libertatem binis regibus annuis credebat pop. Rom. qui aliquando centum patres i) per quinque singulos dies partitos imperium, ferre non poterat. Tantum tamen abest, vt adspirasse ad liberius ingenium, & nouum decus videretur resp. vt potius pressa antiquo imperio iugo iam quoque turbis atque seditionibus misceretur. Ecce enim bini praeerant imperio, eadem potestate, iisdem iuribus, iisdem forte animis armatis. Referebat alter consulum ad senatum sententiam, & rigidius consulebat in populum. Alter ne & ipse segnis haereat, & egisse in rep. caussam videatur, addebat de suo ingenio aliquid. Vt vinceret collegam asperioribus studiis, quae antea dura erant, augebat in immensum. Ita vtrumque miserae plebi obtrudebatur. Iam binorum consulum iras atque taedia deuorabat destitutus inter vtrumque populus, qui antea vnius asperitatem ferre non poterat. Vbi diuersis studiis, diuerso spiritu animauerat consules & natura, iam quae alter in mitius consuluerat, hic in asperius retrahere, quae probare alter, hic indignatione & dictis conficere nitebantur. Vbi conuenire inter vtrumque non poterat, iam in partes abire, factionibus pugnare, criminari alterum alter, derogare priuata opera, exanimare vires imperii cogebantur. Quilibet collegae vitiis & hallucinationibus crescere, atque aemulis studiis & altercationibus vltra reliquos eminere. Omnia in incertae plebis caput & ruinam. k) Si egregium quid vtrisque videbatur, res tentanda non erat, nisi de his senatus cognouerit. Vbi ad illum res peruenerat, depugnabant patres trecenti, summis quisque animis, ne quid impune consulibus liceret. l) Anxius & suspensus

h) Dion. IV. p. 267. i) Liu. I. 17. k) Dion. IV. p. 248. l) Idem IV. p. 269.

suspensus his timoribus populus trecentorum operiebatur imperium, & incertis studiis agebatur. Tandem non sine turbis & inimicitiis ferebatur sententia; & si ante difficile erat, vt vnus ingenue prospiceret patriae, multo minus trecenti aemuli sine dissensione consulebant de republica. Vbi vix acceperas fasces, vix ad imperium curam & cogitationem conuerteras, instabant propemodum comitia. Iam ne quid moliatur in te plebis aut senatus consilium, quorum manus tibi postridie priuato imminebant, nihil tentare consultum erat, quod dignum imperio, dignum rep. fuisset. Nihil laboris & periculi subire pro imperio audebant, quod non suum sed alienum successori proxime tradere meditabantur. Nihil quod legibus, re surda atque inexorabili, sancitum erat, rei communis caussa in melius referre licebat, ne sit, quod carpat, quod accuset, quod in caput tuum cudat populus. Nihil veniae dare, nihil laxamenti, non gratiae non misericordiae, locum relinquere integrum erat, ne quid Clodius de plebe machinetur. Aut si haec non placebant, lictoris manus, furca in foro, laqueus in carcere, exilium ante portas expectanda. Ancipites hac sollicitudine remp. discebant in medio relinquere de commodis & expectatione patriae minus solliciti esse, quibus de sua salute parum constabat. Tandem non ingenue nec libere consulere ciuibus poterant, quos anxios & meticulosos ipsa necessitas fecerat. Interim cum vel ad rigidos mores vel solutiora studia composuerant animum ciues, propter consulis ingenium; mox priusquam instarent Calendae Ianuariae, alios mores, aliam mentis faciem meditabantur. m) Denique qui antea vix vnum regem inuenire poterant, qui studiosius curet rem publicam, multo rarius quotannis in duos consentiebant. n) Prensari tamen interea singulis annis in campo Martio; excipi honoribus & blandimentis candidatorum; ab illis salutari comiter, qui propediem de capite suo consulturi erant, multum gaudebant. Vbi quid grauius instabat, cui discordia consulum iudicia non sufficerent, vbi duorum contentionibus agitari resp. amplius non poterat, vnum denuo victi casus necessitate praeficiebant reipublicae, quem dictatorem dixerunt posteri. o) Vt docerent orbem terrarum, non patriae caussa, sed quia sic Bruti libido suaserat, consensum esse in duorum imperium.

§. XVI.

Asperitas in liberos & collegam. Haec de republica Brutus. Mox a regibus, vt domus etiam & priuati lares infesti sint, in filios & gentem suam, deinde in collegam quoque conuertitur. Cum melius salubriusque inopi quam potenti consulum videretur imperium, assueti solutioribus studiis, nobilissimi iuuenes cum Tarquiniorum

m) Herodian. IV. c. 5. p. 189. n) Dio Cass. L. XLIV. p. 273. o) Dion. VI. p. 336.

niorum legatis consentiunt contra rempubl., spatium quod legatis ad res regum auehendas datum, in fraudis occasionem trahunt. Litteras ad Tarquinios reddunt Vitelli atque Aquilii fratres, & filii consulis Titus & Tiberius, neque patriae neque patris religione a tanta amentia auocati. Rem quanta humana ope celare poterant, premunt. Vnum seruum, cui Vindici nomen non obseruant. Qui detestatus nefarium facinus, vltra seruile ingenium erecto animo, nec patris auctoritate nec dominorum indulgentia fractus, ad alterum cos. Collatinum refert perdidissimum consilium. Ipse datae operae praemium libertatem accipit. Coss. ad liberandam patriam prouocat. Liberorum amor fortissimum vinculum humanae mentis, & cura patriae, eo fortius luctabantur in animo Coss. quo plus vtrumque ad Romanum ingenium poterat. Vicit ciuium expectatio. Brutus, quo generosior libertatis auctor & recuperator, tanto violatae seuerior vindex, ipse de filiis exegit supplicium, eminente animo patrio inter poenae publicae ministeria. Vt cuius manu parta erat, eiusdem studiis sanciretur libertas publica. Ad palum deligari spectatissimos iuuenes, virgis caedi, denique capite truncari iubet; tanto rectiori virtutis experimento, quanto gentis Romanae disciplina, duobus iuuenibus praestabat. Et si vel nihil fecisset ad remp. tam conspectae virtutis & seueritatis exemplum, *p*) tamen amoribus, si nihil aliud in alterutrum flectat, leges scribi non possunt. Vbi vtrumque mouet animum, iustius est, quod fortius experiare. Illudque auidius recte amplexaberis, quod tenerius tibi ipsa natura iudice commendatum senties. Plus negotii Bruto facessebant Aquilii, sororis collegae filii. Quos cum & ipsos duci iuberet, & iam lictor iniiceret manus, tristi libertatis & diuisi imperii experimento, restitit victus iuuenum precibus Collatinus. Cum incensi animis consules, ille libertate, hic suorum cura, vtroque efficaci ad humanum ingenium stimulo, atrocius depugnarent, poscebat populus calculos. Quia vel suos praeferre patriae, vel nomen regium infestum libertati, nimiumque assueti regnorum Tarquinii videbantur, antequam lata erant suffragia, abdicare se magistratu Collatinus cogitur. *q*) Iam neque supra se, neque circa se collegam ferre videbatur Brutus; proxime in se saeuiturus, si nihil superfit, in quod infestis animis abiret. Et consultius forte fuerat remittere a tanta atrocitate aliquid, quam pessimo posteritatis exemplo nouas contentiones in noua rep. serere. Excusandi tamen videntur, quia pro libertate sumebantur, hi spiritus, quam tanta ipsi solicitudine commendauerat populus Romanus; & ipse P. Valerius ascitus collegae loco in partem imperii, testabatur, non imperandi libidine sed reip. causa saeuitum contra priorum consulem fuisse. Habebat ipse denique, cur, qui tam lubrico

p) Claud. IV. cons. Honor. v. 491. & Plutarchi vita Bruti initio. *q*) Dion. V. p. 207.

brico superstruxerat rem Romanam fundamento, illam rigida atque asperiori disciplina confirmaret.

§. XVII.

Bellum. Tandem ne impune sibi tam fœcundum & atrox abstulerit gaudium, ad arma veniendum erat, quæ dudum præcipere potuerat animo. Vejentes cum Tarquiniensibus contra remp. consentiunt. r) Illos priscæ Romanorum iniuriæ, hos regum nomen & cognatio ad arma pellexerant, & quia pulchrum erat suos Romæ regnare. Brutus, qui vrbe primus pepulerat reges, vt & agro Romano prior eiiceret, obuiam ire cum suis decernit. Ipse contra Romanorum mores & consilia s) cum equitatu anteuolat, ipse primum pugnam capessit, non exiguum suis momentum futurus vel victoriæ vel cladis. Vbi conspicatus illum Aruns Tarquinius, & suis decoratum insignibus magnifice incedentem videt, incandescens animo, concitat calcaribus equum, & in ipsum infestus consulem dirigit. Mouent, quos dudum contra Tarquinios conceperat, animi, & decorum erat cum ipso duce pugnam capessere. In quem dum auide conuertitur, sui protegendi corporis, dum hostem vulneraret, immemor, æternum animo parturiens decus, & quos olim gesserat pro rep. spiritus, tum quoque vultu *Mors.* præferens, contrario per parmam ictu configitur. Ita indignantem spiritum liberatorem patriæ & iam quoque tyrannis infestum toruo & magnanimo vultu emittit. Collega, quam potest magno apparatu, Bruti funus ducit. Exequias *Funus.* iri omne nomen Romanum parauit. Matronæ illum, qui tot per ambages, tot *Luctus.* artibus, tot annis meditatus erat salutem patriæ, tot animis expositam libidini regiæ pudicitiam, summum muliebris sexus decus, vltus erat, annua pietate *Statua.* consulem lugent. Resp. statuam æneam t) medios inter reges ponit; tunc quoque stricto ferro regum imaginibus imminentem; vt ea sancta credere iubeat gentem Romanam, quæ ipse his animis, periculis, spiritu, vita, consiliis, dextra, sanguine, morte recuperauit.

§. XVIII.

Vale ergo, Luci Iuni Brute, augustissima post hominum memoriam anima, si pro recta caussa stetisses. Cum tantus fueris, vbi aliquando post longas ambages ad mentem redieras tuam; cui tecum foret laudis æmulatio, si semper tibi similis fuisses. Nisi forte non sine numine ita constitutum fuit, quod non prius tibi ad maiora adspirauit excelsissimi animi virtus summa atque incomparabilis, ne vlterius misceres rempublicam. Felix tamen, qui matura gloria, necdum se in inuidiam vertente mortem occubueras. Priusquam dedeceret auctorem suum respubl. & pœnas violati imperii, quæ a te exposcendæ erant, vl-

r) Liu. II. 6. s) Veget de re milit. p. 90. Lips. de milit. Rom. dial. IV. princ.
t) Plut. in M. Brut. init.

vltrices regum furiæ a ciuibus sumerent. Doce interim humanum genus tuo exemplo, quantum præstet egregiis quibusque animis, recta & ingenua studia sectari, quam fraudibus atque sorditie miscere remp. Iube vero præterea, magnis quidem atque amplissimis rebus intendere animos; at ne, dum pluribus inhient, maioribus excidant; denique virtutem tuam potius, atque inuictissimos animos, quam ingenium atque consilia imitari.

IV.

DISSERTATIO CAIVM MVCIVM SCAEVOLAM CORDVM REGIS PARRICIDAM EX ANTIQVITATE ERVIT ET SANCTA PRINCIPVM CAPITA A QVIBVSQVE PRIVATORVM INIVRIIS DEFENDIT.

LIPSIAE, D. XVI. MAII. A. O. R. MDCCXXII.

§. I.

Caius Mucius.

CAIVS MVCIVS, vir antiquissimae originis, & in vtraque patriae fortuna illustrissimae virtutis; inter prima Romanae vrbis decora, & haud ita pridem partae libertatis defensores tanto conspectius ad posteros exemplum, quanto salubriori ipsis in populum consilio prospexisse videbatur.

Parens.

Parentis atque maiorum merita saepe & sordidissimis mortalibus aduersus aetatis & posterorum iniuriam praesidium & decus, MVCIO inuidit, nobis dissimulauit fortuna; quia aut recentes CAII MVCII laudes officiebant antiquissimae superiorum memoriae, aut ille vel sua virtute sibi & nomini suo, sine maiorum ornamentis etiam solus contra obliuionem suffecturus videbatur.

Nomen Caii. Mucii Scaeuolae.

CAIVM certe, quia maximus natu filius erat gentis suae, e nomine parentis, romano more, quasi haereditario iure appellarunt. MVCII nomen e nobilissima proauorum gente longa ad ipsum successione peruenit. *b*) E virtutis & adustae dextrae miraculo, cuius ipsum triste experimentum laeuae vti ministerio coegerat, SCAEVOLAM apud posteros & ex lapp. Capitol. SCAEVVLAM dixere. *c*) Quoniam, & qui laeua manu faciunt operas, & qui auspicati patriae creduntur, *d*) Graecis σκαιοὶ, sinistri, Romanis Scaeuae & Scaeuolae appellabantur. Neque illud tamen viuo obiectatum est nomen, quia vel in iocos trahi, & non sine quadam subsannatione, vt risus materia sit, effingi solitum est *e*) (quod vel e solo deminuto & breuiusculo nomine suspiceris) vel quia demum, sublata ex oculis virtute, subsecuta est facinoris admiratio. Alii, quibus de industria miraculorum commentis augustiora vrbis primordia falso facta fuisse videbantur, vt fraudarentur ipsum audacissimae virtutis testimonio, quod in ipso nomine viri tanto grauius exstare maiores voluerunt; ignoto inter familiares Romanorum titulos cognomento

Cordi *nomen. non cordatum sed posthumum, aut serius prognatum significat.*

MVCIVM CORDVM appellant. *f*) Quod quia minus solenne erat, & nemo nominis auctor exstiterat, tanta interpretum dissensione agitatum est, vt tractum illud e *cordatae* & ingenuae virtutis experimento nomen fuisse STEPHANVS atque SYLBVRGIVS VETERENSIS *g*) propemodum cum risu eruditorum interpretentur. Quibus latinius os & ingenium est, haec serio tantis viris in mentem venisse, ne fingere quidem animo potuerunt. Posses illum forte paullo *serius*, quam naturae imperauerant leges, a matre editum, vel certe *posthumum* post parentis fata progenitum fuisse consultius e nomine suspicari, quia & agnos, quos serius excusserat natura *h*) & foeni olerumque post autumnum liberalitate naturae factas reliquias *i*) *cordos* foetus Romani agrico-

a) PLVT. Vit. Poplicol. p. 106. l. B. *b*) LIV. 2. 12. DIONYS. HAL. 5. 296. *c*) LIV. 2. 15. init. AND. SCHOTT. in not. ad AVREL. VICT. in MVCII Vita. *d*) APVLEI APOL. p. 343. Scaeui ominis foemina. *e*) GELL. 12. 14. Scaeuus profecto & coecus animo forem. SCHOTTVS d. l. c. AVREL. VICTORIS. *f*) AVREL. VICT. in MVCII vita. VAL. MAX. L. III. c. 3. 1. *g*) Vterque ad locum citatum DIONYS. *h*) VARRO d. R. R. 2. 1. Colum. 13. 13. *i*) Columella 8. 3.

colae appellant. Idem forte PLVTARCHO in mentem venit, qui ex ATHENODORO SANDONE Οψίγονον l) audiuisse ciuibus suis MVCIVM monet; atque adeo GVILIELMVM XYLANDRVM in suspicionem adduxit, vt perniciosa in publicum liberalitate POSTHVMII MVCIO nomen indulserit, quia CORDI ignorabat cognomentum. m) Qui illum paullo reuocatis in aliud litteris CORDVM e facinoris comparatione dictum fuisse crediderunt n) quia illos & CORDVS pro patriis Athenis animos sumserat, imperite & audacter somniarunt. Gemmae, quas tibi in fronte dissertationis stitimus, CAII & CORDI ignorant nomen, binis saltim nominibus, MVCIVM SCAEVOLAM appellant. Fluxit vtrumque etiam ad posteros nomen, tam sterile virtutis & bonarum mentium, vt vix stuporem quendam sola vxoris opulentia & dotalibus agris conspicuum apud HORATIVM FLACCVM inuenias o) qui gentis MVCIAE libertus, si DACIERIO & EDVARDO ZVRCKIO habeas fidem, p) propter sorditiem & natalium dedecus iam tum ciuium fabula, acceptum a patronis nomen antiquo libertorum more q) continuauerat. PAVLLVM quendam MVCIVM, quem tribunum plebis, propter conspirationem cum SPVRIO CASSIO, viuos cremasse nouem collegas, testatur antiquitas r) ad nostrum genus referre ipsa tribunitia potestas vetat, quae ad patriciorum dignitatem non peruenit, e quibus CAIVS MVCIVS proficiscitur. Ille homo de plebe, trux atque cupidus rerum gerendarum, cum & ingenii rigore & studiorum comparatione & nominum similitudine proximus ad summum illud patriae decus accederet, SCAEVOLAE forsan sibi non sine sacrilegio rapuit nomen, vt quem animis atque consiliis exprimebat, illum etiam nomine totum referret. Sic aliquando quidam de plebe LVCIVS IVNIVS, tribunitiae potestatis inter alios auctor, BRVTI primo per iocos sibi, deinde serio obiectari passus est nomen, vt ad LVCII IVNII BRVTI summam dignitatem, cui iam tum similis erat, & studiis & nomine adspiraret. s) Denique eadem propemodum fata summis atque nobilissimis viris, PAVLLO & QVINCTO MVCIIS SCAEVOLIS, CAII MVCII gente interdixerunt, quorum dignitatis tantum abest, vt pudere potuisset gentem MVCIVM, vt etiam ornamento futura fuisse videatur. Alterum eorum principem senatus & summae in rep. auctoritatis virum t) ciuilis iuris absolutissimam disciplinam haereditario quasi ad posteros iure propagasse, TVLLIVS auctor est. u) Cuius si vel nullum exstaret in rempubl. egregium studium & decus, quae vel in ipsis Romanorum legibus, inter illarum san-

Neque Coterus dicendus.

Gentis & posteriorum decus.

Mucius *quidam libertus.*

P. Mucius *Tribunus P.*

Paullus Mucius, *ICtus.*

l) PLVT. Poplicol. p. 105. m) in lat. interpr. PLVT. l. c. n) SCHOT. in not. ad AVR. VICT. in vit. MVC. o) QVINT. HOR. FLACC. l. 1. Epist. 6. v. 20. p) Vterque ad loc. cit. HORAT. q) HEINECC. antiquitat. Rom. ad INST. IVSTIN. L. I. T. 6. r) Val. MAX. 6. Cap. 31. num. 2. s) PLVT. in Vit. MARC. BRVT. p. 984. DIO CASS. C. 42. 478. DIONYS. HALIC. 6. 394. t) PLVT. in Vit. CIC. p. 862. οἱ περὶ Μέκιον ἄνδρες πολιτικοὶ καὶ πρωτεύοντες τῆς βȣλῆς. u) CIC. de Offic. 1. 32.

sanctores atque conditores ipsi amplissima debentur, x) sola MARCI TVLLII iuuenis institutione, qui ex illo iurium hauserat disciplinam y) gratissimam posteritatis memoriam atque summum ornamentum meruisset. Alter quidam QVINCTVS vir spectatissimae dignitatis, LAELII gener, atque vltra omnem laudem constitutus, saepe post fori strepitus, & turbas, quibus perpetuo conficiebatur, pila scitissime lusit, vt & otio esset ingenium suum. z) Qui cum compositione in CAII MARII funere seruare rempubl. vellet, vulneratus ab ingratis ciuibus, & quia telum non toto corpore receperat, die dicto, cum omnium bonorum misericordia & exsecratione tractus ad indignum supplicium fuit. a) Inuidit illis CAII MVCII gentem prope vnius litterae iniuria, quia perpetua ipsos codices consensione MVCIOS appellant, cum nostrum MVCIVM dixerint. Quos & ipsos aliunde propter nominum priorum similitudinem mutuatos SCAEVOLARVM nomen propagasse ad posteros, & ad nostri gentem non pertinere, cum aliis crederemus, nisi ipsos Romanos harum litterarum tam custodientes non fuisse constaret, vt ex illarum inconstantia contra illos ducere tuto argumentum posse videamur. Vultus & faciei habitum miris modis distorquent, atque in contraria trahunt gemmæ nostræ; in illo tamen fere consentiunt, facie tenui & macilenta, oculis trucibus & acutis, naso aspero & adunco, mento breuiusculo & recedente, fronte contracta, denique vultu inter summas fortunæ minas ad idem ingenium composito, & sibi simillimo aduersus omnes fatorum iniurias instructum atque animatum fuisse.

QuinctusMucius.

Vultus e gemmis.

§. II.

Cum nihil magis alat atque confirmet magnos quosque animos, quam si in illo loco constituas, vbi experiri virtutem suam, & dignum decore dignum viribus suis moliri opus possint; donec per se ipsam adolescat sensim insitum animis atque consiliis robur, & ipsis virium suarum experimentis aduocetur ad maiora; ne hoc quidem CAIO MVCIO inuidit rerum fortuna. Editus est, si paucula demi vel addi patiaris, imperante superbo rege sub vrbis conditæ annum forte ducentesimum quintum, quod de illius ætate facillime coniicies, qui binis post exactos reges annis, qui 244. anno exciderunt Roma militem agere, & tantum auctoritate reipublicæ adeo inter prima stipendia tentare facinus potuit. Non hoc ipsi creditum opus, nisi ad minimum in quadragesimo anno, perfectissima ætate militari constitutus fuisset. Vt tamen libera aliis sit suspicio, qui certiori argumento pugnabunt. Quanto durior vrgebat iniuria patriam, non nisi

Tempora reip. in quæ Mucius *incidit.*

Tempus, quo natus est.

Incidit post

x) l. 144. ff. de Transact. SCAEVOLAE *Responsa*, l. 47. ff. eod. eius *Digesta*, l. 9. ff. d. Neg. Gest. eius *Quæstiones* allegantur. y) PLVT. in Vit. CIC. p. 862.
z) VAL. MAX. 8. c. 2. MANTV. L. I. Syl.
Maximus interpres legum lusisse lapillis
SCAEVOLA *narratur, curasque fugasse fritillo.*
a) CIC. pro Rosc. Amer. c. 12.

nisi diuina atque immortali virtute auerruncanda, tanto dignius magnis quibusque animis ineundum erat spectaculum. Miscuerat haud ita pridem orbem terrarum L. IVN. BRVTVS. *b*) Contra omnia naturae atque gentium iura & mores deiectus imperio Tarquinius Romanorum princeps, quem per XXX. annos passi fuerant imperare. *c*) Violatum nomen regium, quod ipsis esse sanctum & venerabile debeat. Non ferebant illas regum iniurias stirpis TARQVINIAE animi, neque vicinorum regum auctoritas, neque orbis terrarum consensus, qui in se saeuitum iri credebat, si ne inter ciues quidem tuta sint principum capita. Concurrebat ad illum tumultum omnis gens Etrusca, ad quam, si in patria satis grassatae fuerint, proxime e vicinia peruenturae erant inconsultae gentis furiae. Cum inter primos irarum motus cecidisset suasor facinoris BRVTVS, tanto magis crescebeant Romanis animi, quanto fortiori ipsis consilio vindicandus libertatis auctor videbatur. Quo animosius propugnare libertatem Roma, eo curiosius regum defensores contra iniurias opem atque auxilia circumspicere. Cum emineret inter omnes Etruscos res Clusina, ad LARTEM POSSENAM, qui CLVSII *d*) ad CLANIM amnem & paludem Clusinam non procul a Trasimeno imperabat, & saltim triduo distabat Roma *e*) aduolant reges & Etrusci. *f*) Illum facile in consilii societatem trahunt, qui neque ipse satis fidebat rebus suis, & deserere hominem ex sua gente oriundum turpe & indecorum regibus putabat, *g*) denique dudum contra crescentem Romanorum audaciam aliquid conceperat animo. Trahit ille TARQVINORVM iras in occasionem consilii, & primo monitis atque pactionibus, si qua possit rem componere, cum Romanis per internuncios agit. Mox vbi ciciderant illa ad irritum, face & tuba Octauio Mamilio, Tarquiniorum genero *h*) longe Latinorum principe, & si fabulis credimus, ab Vlysse, deaque Circe oriundo *i*) omni diuina atque humana virtute contra regum parricidas bellum molitur. Primum malae rei tumultum pro ciuibus PVBLIVS VALERIVS POPLICOLA iterum & TITVS LVCRETIVS TRICIPITINVS Coss. V. C. 245. altero post exactos reges anno excepere. Romanos & malae caussae conscientia & vltores regum DI & nominis CLVSINI fama & terror, ciuium trepidatio, ipsaque fortunae pietas pro regibus contra gentium iuris violatores atque parricidas armata, ita concusserant, vt confecta multis praedationibus ciuium copia & facultate, tandemque ipso occupato ianiculo & inde effusim decurrentibus hostibus

Brutum mortuum, qui Tarquinios male eiecit,

quos vindicabant Etrusci

praecipue Porsenna

qui illos prope confecit.

b) Fallitur tamen Martial. qui ipsum temporibus BRVTI rem egisse credit Lib. VIII. Ep. VIII. Ep. 30.

Qui nunc Caesareae spectatur lusus arenae
Temporibus BRVTI *gloria summa fuit.*

c) Vid. BRVT. nostrum §. 14. *d*) Consule tabulam Italiae. *e*) POLYB. L. II. 25. *f*) LIV. II. 9. 4. *g*) DIONYS. HAL. C. L. V. 293. lin. 34. *h*) DIONYS. HAL. L. V. lin. 293. 30. *i*) LIV. L. I. 49. f.

bus non minus a ciuium furore & desperatione, quam hostium audacia, rebus suis timendum putarent. l) Denique cum ad manus ventum esset, & iunctus Camerinis & Antemnatibus PORSENNA viribus & numero militum multo quam Romani maior vtrique cornui fortiter instaret, sauciatis binis consulibus m) & perculsis timore animis militum, lapsa erat res Romana, nisi vnus HORATIVS COCLES cum HERMINIO & LARGIO n) immortali virtute obtinuissent pontem sublicium, & via intercepta hostium iras & impetum ipsis iam mœnibus imminentem interpellasset. Iam munito hostis ianiculo, quod vltra Tiberim agri erat, occupato, scaphis cum MAMILIO atque TARQVINIIS traiicit Tiberim, & quicquid copiarum iumentorumque inuenerat, populationibus & crebro milite deuastat. o) Denique inclusa mœnibus tot millia ciuium & paganæ plebis, quæ ex infestis agris confluxerant Romam, p) exanimata fame & exclusa præsidiis peritura erant postridie, nisi nunc e machina sibi vltra orbis terrarum spem atque consilium, immortalis atque diuinæ virtutis diuino miraculo consuleretur. Illa magnis quibusque animis scena parabatur.

§. III.

In illa desperatione rem agebat Mucius.

Hæc, si vir erat, subeunde CAIO MVCIO alea tanto magis fuit, quanto certius hoc consilio nasci magnos quosque animos, numen immortale voluit, vt prolapsæ res mortalium, quæ iuuari virtute communi non poterant, ipsorum quasi cœlesti opera, restituantur. Adeo in summas difficultates patriæ vsuram eius distulisse videbatur fortuna, ne illo sine miraculo vteretur. Illam moliri in suum caput pestem tantum abest, vt tergiuersatus fuerit MVCIVS, vt potius ad illam sponte adspirauerit. Non patitur indignitatem reipublicæ & dedecus, aut famis supplicio morte inulta atque miserabili perituræ propediem, aut seruituræ hosti peregrino, quæ nuper suos reges ferre noluerat. Res tentari non poterat, nisi atrox & inauditum animo conciperet facinus. PORSENNAM obtruncare in mentem venit, summam causam & momentum belli. q) Transfugæ titulo abire in hostium castra, & qua fecerit fortuna viam, grassaturus occidere hostem & mori pro patria statuit. Ne tamen ignorantes consilium rei custodes Romani, retrahant transfugam r) atque adeo pro gloria, quam conceperat animo, etiam ignominiam adderent; neue sepultum in castris Etruscorum MVCII facinus lateat patriam, rem ad patres detulit. Vt abire bonis omnibus iubeant, & si quid tentauerit, contineant decus viri & memoriam facinoris ad posteros, obtestatur. Ciuibus interpretari consilium non sustinet, ne qua in tantis fortunæ difficultatibus & inconstantia, ad quam & hominibus ingenium componere familiare est, ad aures hostium perferatur. s)

Eius consilium de obtruncando Prosenna.

§. IV.

l) LIV. II. 9. 5. & 10. 3. DION. V. 294. 10. m) DION. V. 295. n) DION. II. 296. & 297. LIV. II. 10. o) DION. V. 292. p) DION. V. 293. & LIV. II. 10. init. q) LIV. II. 12. 5. r) LIV. II. 12. 1. s) DION. loc. cit.

§. IV.

Patres eo cupidius arripiunt pleniſſimum virtutis atque animorum conſilium, quo magis immiſſus quaſi diuinitus in illam mentem CAIVS MVCIVS videbatur. Ita inter vota & preces ſenatus, atque, quod fortiſſimum eſt ad Romanum ingenium, laudes atque admirationem patrum, auctis etiam animis, quos vel ante ampliſſimos geſſerat, iam tum truces minaciter circumferens oculos, atque omnia magna voluens animo, ad caſtra hoſtium peruenit. Neque animi ſaltim & coepti amor operis, ſed & Tuſcana lingua, quam e nutrice Hetruſca hauſerat, iuuabant facinus *t)* atque compoſitus ad Tuſci militis faciem habitus atque ingenium viri. *u)* Ferrum, quod regis capiti deſtinatum erat, toga occultat. Ita inermis & haud diſſimilis Etruſco facile fefellit cuſtodes. Vbi intrauerat praetorium, ad refertiſſimam turbam arrecta laudis cupido euocabat. Inter medias militum altercationes atque tumultus ad regis tribunal prouehitur, vbi hominum frequentia, & militum ad ſtipendia paſſim diſcurrentium ſtudia facilius dederant viam. Ibi cum regis dignitate ſeruus facie & habitu regio purpura & auro PORSENNAM referret, & agere pro imperio videretur, MVCII virtutem atque facinus fati inclementia deluſit. Ille actus amore operis, & ne ſciſcitando, vter PORSENNA eſſet, proderet fraudem timens, quo traxit temere cupido & fortuna facinus, ſcribam pro rege in tribunali obtruncat. *x)* Ea vulgatiſſima fama eſt. Alii non ſcribam *y)* ſed quia omnium maxime impleta eſt religionibus, omnibusque gens Etruſca, ipſum ſacra facientem Diis, ante illorum altaria ictum a MVCIO PORSENNAM regem; at priusquam abſolueret audaciſſimum facinus, parricidam interpellatum a ſatellitibus & raptum in vincula fuiſſe. Rectius nobiſcum credideris, non regem, quem etiam gemma noſtra in tribunali conſtitutum exhibet, ſed purpuratum in curuli ſella pro rege occiſum. Neque videtur enim deorum immortalium timor ſemper ſanctus ac venerabilis Romanae genti, paſſus in MVCIO fuiſſe, vt in ipſorum conſpectu adeo inter ſacra trucidaret hoſtem, & ſacratiſſimum ignem Deorum altaribus deſtinatum ſanguine regio conſpurcaret. Neque tanti nobis VALERIVS auctor eſt, qui, cum quaſi aliud agens per ambages in MVCIVM incideret, de icto rege certam hiſtoriarum fidem in aliud reuocauit, vt LIVIVM nobis & DIONYSIVM & PLVTARCHVM interpellet, qui ſcribam pro rege obtruncatum de induſtria monuerunt. Vtcunque ceciderit facinus, certe non ſine numinis immortalis conſilio, qui opportuna eſſe priuatorum manibus capita principum, perpetua atque circumſpecta prouidentia non patitur. *z)* Ad quod

Conſilium exſequitur.

Tuſcum militem ſimulat.

Vtitur Tuſcana lingua.

Scribam obtruncat pro rege

aut ipſum regem vano ictu petit.

T 2

t) DION. V. 298. 30. *u)* LIV. II. 12. 6. *x)* DION. V. 298. 36. LIV. II. 12. *y)* VAL. MAX. L. III. c. 3. n. 1. *z)* vid. Venerandi Parentis mei diſſert. de prouidentia numinis circa reges.

quod cum fieret clamor & concursus hominum tam nefarii operis stupescentium decus, qua stricto mucrone fecerat viam magnifice grassantem comprehendunt satellites, & dum fiat de ipso gentis Etruscae consilium in vincula rapiunt; non tam magnum & memorabilem futurum ad posteros, nisi hac fortunae, quae fefellerat, facinus, inuidia celebraretur. a)

§. V.

Pars dissertationis moralis, vbi primo res omnis diuiditur & disponitur.

His conatibus, quod pro patria ceperat, consilium exsecutus est MVCIVS. Quo illa in rempublicam tentata sint animo, tuum erit, lector, statuere, & ad numinis voluntatem exigere; denique in exemplo quid imiteris, intueri, priusquam didiceris, quo modo successerit facinus. Ne tibi accidat, quod plerisque; qui magni exempli documenta in illustri posita monumento intuentur; qui quod fœdum exitu, vident, fœdum inceptu putant, atque e successu consilii facinoris decus atque dignitatem metiuntur. Non rectius de SCAEVOLA statues, nisi ad hoc primo pro se mihi quisque acriter intendat animum: quo consilio, quibus armis, iure iniuria gestum fuerit bellum, ac defensi TARQVINII: post, si male egisse romanos, videris, an fas MVCIO cum iniusta patria contra PORSENNAM militare. Mox an extraordinariam virtutem in iniustis armis debuerit ciuibus? Et si debeat, an percussorem egerit recte? Et si egerit, an & contra regis sanctum caput haec potuerit iuste tentare, ex numinis voluntate excutias, donec vel perditum & pestilentem patriae, vel egregium & commendabilem ad posteros videbis.

§. VI.

Imo quaeritur, romani an Porsenna iustum bellum gesserint.

Iniuste Tarquinius eiectus,

quia quasi praescriptione regnum possidebat.

& quia nefas erat de.

Ecce! iniuste Romanus exegerat TARQVINIVM regem. Per XXX. annos regnabat TARQVINIVS, non patiente saltim populo, sed & iubentibus patribus, quia nefas erat, hominum opiniones sua patientia, deludere; quoniam nefas erat quem regem esse, pro imperio agere, scribere militem, arma mouere, leges ad populum ferre, vocare in curiam patres, & per vicos praeconem dimittere, audiens dicto volenti similis tuleras, illi necem parare animo; quem vt regem & patrem patriae simulaueras coli, in illum per tanta temporis spatia scelus atque perniciem alere; tandem cui obsequium finxeras, contra illum vt hostem arma machinari. Perditus est orbis terrarum, si fraudibus atque commentis praecipites agimur, neque conuenire inter se mortalibus potest, nisi qui, cum quibus agant, nouerint. Inde vsucapi rerum possessiones & excludi temporum praescriptionibus aliorum iura statis annorum spatiis legumlatores sanciuerunt. Vti constet inter morta-

a) MARTIAL. lib. I. Ep. 72. v. 7.
Maior decepta fama est & gloria dextrae,
Si non errasset, fecerat illa minus.

mortales, quando credere possint ciues patientiae tuae. Iam igitur haud dubie patientia & praescriptione rex erat. In illum si non recte in repl. versabatur, statui arbitrio ciuium non poterat, ne priuatam & inconsultam plebem de principe inire consilium patiamur. Quod si integrum esset ciuibus, quando probarentur rudi plebeculae aspera interdum improbis regum consilia? quando non foret, quod caperet de plebe quidam? quando a cuiusque nequissimi libidine tuta essent principum capita? b) Tentauerat illud igitur plebs romana pessimo exemplo orbis terrarum. Contra gentium & naturae leges saeuitum fuerat in TARQVINIOS. Illos quia communis regum causa acta videbatur, regno patrio, quietem & pacem sibi, tranquillitatem & decus orbi terrarum PORSENNA molitur restituere. Iam qua fronte concurrere ad opem ferendam TARQVINIIS contra ciuium consensum rex peregrinus potuerit, e gentium iure dispiciemus.

principe statuere rudes ciues.

§. VII.

Gentes, quas eaedem vires, idem libertatis decus idem numinis affectus atque liberalitas armauerat contra sese inuicem, quia pares sunt, humanis legibus non vtuntur. Quis leges illis conderet, vltra quorum fastigium hominum nemo neque viribus nititur perpetuo, neque dignitate? Solis ergo naturæ iuribus & nominis voluntate viuunt. Magistratus & iudices inter sese, qui altercantibus ius dicere, qui legibus controuersiam moderari possint, nullos deprehendunt. Solis diuinis sanctionibus sibi inuicem obligantur. Tantum quælibet ad creatoris nutum res suas componere, tantum consilii ad eius voluntatem afferre tenentur, quantum omni diuina humanaque virtute curari & confici poterat. Quo si pro se quaelibet tota mente incumbat, & consilio, viribus, armis emineat vltra reliquas, poterit etiam alias, vt eodem conferant operam, cogere, & illud curare, quod in commune hominum genus saluberrimum putauerit. Si alio nitantur viribus gentes reliquae, si contra numinis voluntatem aliquid opera & consilio machinentur, sibi, si maior fuerit, iudicis partes delatas esse, suis armis coercendam maleuolorum iniuriam, quia & illud finibus creatoris respondet, suo nouit consilio componendum ad numinis voluntatem orbem terrarum. c) Poterit ergo bello adigere vincinos ad eandem pietatis societatem, si mitiora consilia ipsa necessitas infringat, praecipue si & suis ipsa rebus timeat, & in suum parari aliquid caput, persentiscat. Idem POR-

Ius gentium & naturæ docet, gentes posse vicinos ad iustitiam cogere.

b) vid. BRVT. nostr. §. 10. & LIPS. Polit. lib. VI. c. 5. §. 30. & REINHARD ad LIPS. l. c. c. c) Vis argumentandi hæc est: Gentes non habent superiorem vltra se constitutum, qui sibi omnibus ius dicat. Ergo solius naturæ legibus viuunt. Illud iubet tantum conferre ad numinis voluntatem, quantum fieri potest. Conferri aliquid potest, si & alios coegeris, vt idem faciant. Ergo poteris armis ad iustitiam gentes reliquas adigere.

SENNAE accidit. Vidit, iniuria euerti regium nomen & decus, rem saluberrimam inter homines & dos: vidit, cudi aliquid in orbis terrarum perniciem: vidit, contra voluntatem numinis vanitate atque dementia saeuiri. Quod vt sopiatur malum, vt ad creatoris imperium & leges componeret, recte opes, consilia, arma, militem contulit.

§. VIII.

Quaeritur, an iniustae patriae obsequium debeamus?

Iam igitur LARTI PORSENNAE, homini legum diuinarum humanarumque vindici, & ex voluntate numinis poscenti ab improbis pœnas, non sine crimine atque iniuria romani obnitebantur. Militem contra PORSENNAM, & inter illos CAIVM MVCIVM, scribebat patria. Iam quid obsequii debuerit MVCIVS contra diuina & humana iura mouentibus arma patribus; plenius excute. Perdita quidem & inepta imperanti, dicto audientem esse, si res absolute ad numinis voluntatem exquiras, improbum atque nefarium. Si abutatur, quod ipsi datum est, magistratus imperio, si quod in reipublicæ emolumentum conuertendum erat, in priuatum trahit compendium ius exigendi a te illa, quæ nominis voluntatem subuertunt, a numine ipsi competere amplius non potest. Ius enim a te illa poscendi, quæ sponte non faceres, nemo primario habet, nisi in cuius fauorem legis auctoritate hæc tibi fuerant imperata. Si enim ius directum habeat, moralem facultatem ex lege sibi datam, intelligit, illa ab aliis exspectandi, ad quæ in sui fauorem obligati sunt. Quis vero a voluntate numinis tibi imperari aliquid in illius fauorem credat. qui contra eius voluntatem & leges consilia atque fraudes machinatur. Vnde in improbi imperantis fauorem non obligaris, neque ille suo obsequium iure poterit a te exspectare. Ius ergo poscendi a MVCIO, quæ legi diuinæ fraudem facere videbat, non quidem habuerant patres. At ciuitas atque societas vniuersa ius sibi a numine indultum vident, obsequium tibi erga patres imperandi, quia in ciuitatis fauorem statuit numen, vt magistratui etiam inconsulta iubenti obsequaris. Ne passim priuatorum arbitrio contra magistratuum imperia consentiatur, misceantur ordines, serantur seditiones, euertatur resp. Quamuis igitur vt dicto audires, iure suo poscere magistratus a te non poterat, quia illud tibi non in eius fauorem & commodum a numine imperatur; illud tamen propter reipublicæ & ciuitatum decus & securitatem, præstari imperantibus, creator praecepit, ne in tanta ciuium libertate ipsa cum imperio & ciuibus periclitetur. Poterat igitur imperare societas, vt pareas contra PORSENNAM iniuste mouentibus arma patribus, ne tuo exemplo doceantur ciues contra patres insurgere. d)

§. IX.

d) Vis argumentandi hæc est: Magistratus quidem iniusta imperans ius non habet, a te exigendi obsequium, quia ius est facultas moralis ex lege data, vi cuius exigere ab

§. IX.

Adhuc igitur bene ſe paſſus eſt MVCIVS ſcribi contra PORSENNAM militem. At vero vltra adſpirare, quam iuſſerant patres, ſenatum ad internecionem iuſtiſſimi regis & numinis auctoritatem vindicaturi pellicere, tandem vltra reliquos illis ſtudiis eminere, perditum atque inconſultum erat. Durum fuit, contra numinis ſententiam obſequi ad ſcelus euocantibus patribus; vltro nauare tanto tuo & orbis terrarum periculo contra diuinas leges operam, nefarium. Cum fini illi ſatisfeceris, propter quem iniuſto principi parendum erat: non debebas vlterius numen prouocare. Omne medium, quod violentum & aſperum eſt, & non ſine iactura quadam ad rem tuam poteſt conferri, non tentandum eſt tibi, niſi immedicabile vulnus, in ſummis difficultatibus eius tibi neceſſitatem imperabit. Poteras arma ferre & occidere militem miles; at ſponte mentiri faciem Tuſci, cum nemo imperaret, in caſtra irrepere, ſtringere ferrum in regum capita, & quo minus coercerentur tuorum fraudes, nullo iubente operam conferre, ciuis erat immemoris atque temerarii.

Oſtenditur, nos iniuſto principi non obligari ad extraordinariam virtutem.

§. X.

Et quod ſi euincas; recta ipſum ad magiſtratuum imperia contuliſſe, quicquid in illo virtutis & conſilii fuerat, quia forſitan exemplo prouocare alios ad idem obſequium, & ſponte iuuandam patriam voluit, certe ad percuſſionem ferre operam patriæ vix debebat. Sub militis & amicitiæ titulo obtruncare regem animus fuit. Neque id mirum, quia ſemper in fraudes & inſidias ingenioſi erant mores Romanorum. Inde ne pacta quidem & datam inter ingenuos fidem ratam eſſe voluerunt, niſi vel legum expreſſa auctoritate, vel ſtatis contractuum ſolemnibus pactorum ſanctitas confirmetur. Nos & antiqua Germanorum fides ab antiquiſſimis temporibus propagata ad poſteros & ipſæ naturæ leges in alia abire coegerunt. Fraudibus atque conſiliis fidem eludere & tectis artibus aucupari, quod aperto Marte non poteras, quanto maiori omnium conſenſu probatur, tanto pernicioſius eſt contra rempublicam. Fraudes & machinationes, quibus contra alios vteris, ipſi in tuum caput imitabuntur, & deludendi amicitiæ titulo bonorum exſpectationem, a te contra te capietur exemplum. Quibus tua conſilia inſidiata ſunt, illis cuditur etiam aliquid in tuum caput. Nihil recti, nihil ingenui in rep. ſibi conſtabit. Semper dubius, ſemper ſollicitus inter ſpem atque timorem deſtituere, qui ſemper vereris, vt ſint alii eiusdem ingenii, quo te animatum eſſe ſentis. Neque illud tibi contra hoſtium iniuriam integrum eſſe credideris, quia & ipſi, quantum in ſe erat, euer-

An ad percuſſionem potuerit obligari, & ian hæc licita.

te-

ab aliis officia poſſumus, ad quæ in noſtrum commodum obligati ſunt. Iam quidem in magiſtratus improbi fauorem aliquid conſtitui, abſonum erat. At vero in fauorem reipublicæ conſtitutum & imperatum, vt ſubditi pareant. Ergo ſocietas hæc a te exigendi ius habet.

terunt datam inter ingenuos fidem. Non enim ex pacto saltim gentibus vicinis & hostibus obligasti integritatem & fidem tuam, qua religione solutus videreris, si eam & ipsæ bello fefellerint, sed numinis tibi voluntate imperatum est, ne illud in alios statuas, quod pestilens vides in commune bonum. Reipublicæ pessime consules, si fraudes atque insidias contra hostes machineris, quibus idem contra te consilium veniat in mentem, quis finis malorum erit atque miseriarum? Inconsultum est fraudibus vti, nisi vbi respondes aliorum fraudibus, & ne tunc quidem, nisi in summis necessitatibus tuis. Prouocare alios insidiis, & machinari aliquid contra fidem publicam plenum temeritatis atque malitiæ. Vt mirer summo cuidam viro e) alia in mentem venisse.

§. XI.

Multo minus licet principem, vel tyrannum vel hostem obtruncare, quicunque ille sit.

Denique finge, ipsius patriæ durissima calamitate atque certissimo periculo ciuium imperata MVCIO fraudum atque machinationum consilia fuisse; qui illud iure contra regis poterat caput moliri? Nefas est, patere principum salutem manibus priuatorum parricidis. Si omnia alia possis in omnes alios, principis capiti, siue tyrannum, siue hostem credideris, ne manum quidem intentare integrum est. Dedit illud principibus numen immortale, vt sanctum esse possit regium nomen. Quibus tot ciuium salus tot sudoribus, tot malis, tot vigiliis, vita sollicita atque miserabili, aerumnis, sanguine redimenda est, illis ita parci decet, vt ne de sua vereantur. Denique fas est, vt qui soli causam orbis terrarum suo periculo agitant, soli quoque vltra reliquorum sortem constituantur. Tandem si vel omnes diuinas humanasque leges rabie & temeritate illorum prosterni videas, atque interpellari, ipsi quidem indigni sunt immunitatis iure, quod in tam nefarii capitis emolumentum a numine tibi non imperabitur; & iam sumi arma, erigi manus, insurgi contra crescentem audaciam & scelus perditi principis posset, nisi in aliorum commoda & emolumentum reuocandæ a vindiciis iræ tuæ viderentur. Perniciosum in rempubl. foret, si ciues de principe inire suffragia iubeas, qui laudem & decus non virtute, nec legibus, sed vanitate, sed libidine metiuntur. Quis regum in tantam aerumnarum malorumque aleam coniici se & suos, & vitam suam omnem pateretur pro patria, qui imminere cras capiti suo de plebe quendam nebulonem sciret, qui tam sollicitæ lucis mercedem, iniurias & dedecus, & quod rerum humanarum tristissimum est, mortem intentaret. Ita franguntur, quos pro rep. sumere reges poterant, animi: ita de aliorum commodis parum solliciti, quibus de suis necessitatibus non potest constare: ita eneruia & lenta inter principum manus & timores imperia destituuntur. Qua pernicie, quid tristius reipublicæ quid periculosius. Denique si vel possent de eius imperio consulere & recte de improbis

e) D. IO. FRANC. BVDDEO, in spec. iurispr. hist. §. 52. & 53. qui SCAEVOLAM defendit.

bis ſtatuere ciues inconſulti, quid illa alea magis ambiguum, magis periculoſum? Summa apud principem poteſtas & conſilium, & quicquid in republ. virium eſt atque nerui rerum gerendarum. Multos gratia, miſericordia, venia, auxilio denique ipſo nomine regio deuinciunt ſatis graui contra omnes iniurias præſidio atque munimento. Quanta animorum, opum ſanguinis prodigalitate, inter quos reipublicæ timores atque ſollicitudines & lamenta omnium ordinum, & turbas atque vltima mala contra principum libidinem & illius defenſores inſurgendum eſſet? quæ ſingula omnibus duris imperiis, omni tyrannide atrociora deprehenduntur. Imo finge, ſponte & non inuitum eſſe abiturum imperio, quem inde ciuium conſenſus depelleret, ipſe tamen crebræ imperantium vices quanto reipublicæ detrimento voluerentur? quantum conſilii, quantum patientiæ imperare deberes animo tuo, priusquam noua ferre imperia poſſis, priusquam ad noui principis nouum ingenium componere mores & ſtudia, denique vitam, conſilium, habitum omnem in aliud diſcas referre. Quod ſi ſæpius tibi inſtaret, quis malorum finis atque turbarum? Tandem actum eſſet de ſpe & exſpectatione orbis terrarum, niſi in illo conſpirent omnes, vt principum capita ſancta inuicem atque venerabilia cuſtodiantur. Cum igitur quicquid tua ope conferri poteſt, ad commune bonum, tibi in ſocietatis fauorem imperetur, iure ſuo respublica a te poſtulat, vt regibus libertatem & decus relinquas, quod ſuo iure non poterant exſpectare. Id ne hoſtibus quidem eripere licet, quia nefas eſt, bello plus alios lædere, quam neceſſarium & tibi proficuum. Quod ſi in monarchiis tentaueris, non ſolum imprudens & tuis commodis pernicioſum, ſed quia fines numinis euertit, impium erit atque nefarium. *f)* Alia interdum ratio in Olicharchiis & Democratiis. Ibi ſæpe minori periculo regno detrudi ἄρχοντες poſſunt, ſi contra pacta delinquant. Illi datam ciuibus fidem fallere non poſſunt, aut ad monarchiam adſpirare, quamuis illud ſalutare in rempublicam videant, ne ſolenne fiat, pacta violare. *g)* Quod ſi tentarent, & fallere da-

f) In genere nota, male dici, quod hæc quidem ſint contra prudentiam, non vero contra iuſtitiam. Iniuſtum enim eſt, quod eſt contra fines Dei, imprudens, ſi in applicatione mediorum peccatur, quod incommodum tibi & pernicioſum. Iam quicquid incommodum & imprudens eſt, eſt etiam iniuſtum, quia pugnat contra finem Dei, qui vult, vt tibi omnia commoda ſint, quantum fieri poteſt. Vides igitur, hæc non eſſe oppoſita, ſed idem & vnum. Si vero aliquid dicitur imprudens, ſaltim diuerſe conſideratur, i. e. quoad vtilitatem tuam, ſi vero idem iniuſtum dicitur, conſideratur & confertur cum lege. *g)* Vis argumentandi: Princeps, hoſtis & tyrannus non habet ius exigendæ immunitatis. Quia in improborum emolumentum nihil a numine imperatur. At vero ſocietas ius illud exigendi habet, quia ipſi pernicioſum eſt principes mutari. Ne ciues inconſultum iudicium fere audeant de innocentibus principibus, ne ipſi principes in periculis perpetuis hæreant, ne turbæ excitentur, atque fruſtra ſanguis profundatur. Ergo in ſocietatis emolumenta hæc numen imperauit.

datam inter ingenuos fidem niterentur, recte in illos statueres, quorum caput non tam sacrum neque tam arduum est, vt in illo volui vices reipublicæ & priusquam de alio consulas, ad alium te componas, misceri ordines, periclitari ciuitas vniuersa videatur; sed qui tanquam ciuium quidam ministri faciunt reipublicæ operas, & quæ consulta erant in commune, suis saltim studiis exsequuntur. Neque dignitas illorum & deuoratus pro ciuibus labor & tædia tam operose pro nobis occupantur, vt adeo exiguum decus tanta libidinis venia, immunitate facinorum, crudelitatis licentia, consiliorum libertate, obsequio, patientia compensemus. Tanta denique apud vicinos gratia, inter ciues nomen, & clientela, inter bonos raritas, in republica necessitas, & deturbandorum difficultas imminere nobis non solet, quæ pœnas nocentium, & vindices bonorum manus contra fraudes atque dementiam possit morari. Ipsa eorum tandem temeritas atque iniuriæ tanto grauius atque religiosius sancienda videbuntur, quanto conspectiori & rabies illorum & supplicium loco constituta & fraudum & virtutis grauius apud posteros ciuibus exstare poterant exemplum. Quæ cum hic facilia sint, & irrita in monarchiis omnia, & plena molestiarum nouimus fore & malorum. Id vnum nobis superest, si vel omnes priuatorum manus in perpetuum arceas a capite principum, nonne & integras gentes, præsertim iustis atque egregiis in nos furiis accensas, & digno spiritu ad recte cognoscendam caussam animatas si hostes sint, statuere de regibus nostris, & vel de capite illorum durius iure belli consulere e gentium & naturæ legibus recte patiamur? Dudum nouimus, perdite atque nefarie moueri arma, si neque ad numinis voluntatem & decus, & interpellandam aliorum dementiam sumseris, neque ad mitia consilia componas rem atque ingenium tuum. Nihil licere putes armis & animis tuis, nisi quod salutare in commune bonum, & ipsa tibi necessitatis quadam sentis lege imperari. Quod vltra est, omne vanum est & perditum, & inconsultum. Nosti, quibus malis, furiis & periculis impleatur orbis terrarum, cuius fraena tuo parricidio & temeritate ad alios fluxerint. At tua parum interest, quibus auspiciis in tuum ab hostibus caput sæuiatur, si scieueris semper in te sæuitum iri a gentium regibus, nisi alio rem tuam ordine auoces atque componas: aut si interest, quamuis trecentos truncaueris, suspicabere totidem contra te alios renasci. Eædem tibi perpetuo furiæ instabunt, eadem pestis. His consiliis quid de aliena calamitate meditaris, qui tuis inde rebus speraueris nihil? qua fronte contra salutem orbis conspiras, qui ipse neque perdito illo, neque incolumi saluus eris? Tandem quid contra hostium reges moliare, qui si in illos machineris perniciem, cras tamen non modo hostem in acie, sed & iratos præstolabere Deos. Quæ cum ita sint, quis non videt, & nefarie illa tentata a MVCIO & inconsulte concessa patribus fuisse. Miror tam arduam caussam, tanta summorum virorum dissensione atque consiliis tractam in ambiguum fuisse, quibus iuuari res prolapsa, & ad numinis componi decus debebat orbis ter-

An hostium regem occidere liceat.

terrarum. IVSTVS LIPSIVS ita incertus vagatur, vt perpetuis litibus se ipsum conficiat, h) ipsisque principibus Gallorum viris non minus detrudi imperio princeps, quam interdici administratione tutori suspecto posse videatur. i) Tandem quod omnium maxime mireris, vel solum erroris in re sacra titulum aptum esse plebi, vt detrudant imperio principem, pontificiorum consilia contra Elisabetham Anglorum reginam tanto consensu tradidere, vt non dignum modo venia, sed & posterioris vitæ meritis excipiendum crediderint facinus. l) Denique ipsa summa politicorum nomina SANTARELLVS, MARIANA, VASQVETIVS, SVARETZIVS, GREGORIVS *de* VALENTIA, EVDAEMONIVS, MOLINA, GRETZERVS, BELLARMINVS, & centum alii non fraudibus modo, atque consiliis, sed ferro etiam atque vi aperta contra principem ciues armauere.

§. XII.

Denique ostenditur, factum Mucii temerarium fuisse.

Denique si hæc omnia MVCIVM quouis diuino humanoque iure adiutum fecisse patiamur, vix tamen temeritatis nota absoluitur, qui in tantis suis & reipublicæ in eandem cum ipso fortunam tractæ periculis solus inter tot millia ciuium ardentissimo studio in regem animatorum, tecto sub vestibus mucrone, homo peregrinus & facile ipsa facie conspicuus, contra Etruscorum regem, quem viderat nunquam, neque, quis esset, poterat ex aliis sciscitari, sumserat ferrum, & quem ipsi simillimum videbat habitu, pro rege oppresserat. Quod, vti præcipere poterat animo, si cecidisset in irritum, non saltim non releuasset miseram patriam, sed & exacerbatis animis hostium calamitatem ante satis arduam, iam demum reddere insuperabilem. Vanum est, in tanta tua & aliorum alea illa præstolari, quæ posse tandem aliquando scias, si dis videatur, contra spem & exspectationem fati quodam miraculo accidere rebus tuis, & quasi diuinitus tibi e machina afferri. Non ideo homines sumus, vt quæ possint forte fieri, aucupemur. Quod & immensum & insuperabile & perniciosum consiliis tuis. Possunt omnia fieri; & nihil tam graue tamque arduum est, & quod minus fieri possit, quam hoc vnum dicere, non posse fieri. Sic te tua vanitas præcipitem in omnia ageret. Illa sectare, quæ fore aliquando, & intentari vides rebus tuis, & ipsa rationum tuarum facie portendi. Illa arripe, illa suspicare. Hæc tuta sunt, & egregia & nisi quid diuinitus accidat ad te certe peruentura; illa plena timoris atque sollicitudinis, & ancipitii, eadem contra te fronte animata, qua tibi arriserant; hoc vno ab aliis distincta & commenda-

V 2. bi-

h) LIPS. polit. VI. 5. 28. 32. GORTIVS de I. B. & P. I. 4. 7. BOECL. diss. polit. XVI. p. 406. S. PVFEND. III. 6. REINH. ad LIPS. l. c. p. 151. HOBBES. de ciuit. VI. p. 88. i) Iournal du Roi Henri. III. f. 105. l) CARD. ALANVS in apol. pro iuram. fidel. f. 272. & in epist. ad omnes christian. reges principes, Ordin. f. 337.

bilia, quod in hæc te impetus tulerit. Cui si obsequaris, quod genus malorum atque dementiæ est, in quod non alis quasi & pedibus vehare. m)

§. XIII.

Euentus consilii. Neque tamen dignas ab ipso facinoris pœnas sumserunt Dii. Vbi correptus a custodibus, & tractus in vincula fuerat, inter militum tumultus miracula rei stupescentium, inter quorum etiam manus gemma nostra. A. ipsum in fronte dissertationis exhibebat, ducitur ad regem. Sciscitatur ex ipso PORSENNA consilium rei, & vnde tantum ipsi conceptum mente animorum atque *Capitur.* audaciæ exquirit. MVCIVS inter tantas fortunæ minas ante regium tribunal destitutus, & iam quoque metuendus magis metuens n) ne mutato quidem in præsentissima morte habitu oris atque oculorum, quod & omnes gemmæ no- *Noua commenta facit.* stræ testantur o) eodem quo, conceperat animo, facinus exponit. Se CAIVM MVCIVM Romanum Romano sanguine natum, & militantem pro patria, contra hostem fuisse. Non deprecari mortem, in quam ipse sponte abierit, hoc solo miseram, quod viuo illam PORSENNA oppetendam intellexerit. Nec defuturos tamen, qui idem longo post se ordine expetant decus. Affatim fortunam solari interitum suum, quem non multum nouerit fore. Impletus his quoque timoribus PORSENNA tanto peiora omnia suspicatus, quanto durioribus initiis primum in se expertus fuerat impetum viri. Quia solatium interdum miseris est nosse sortem suam, vt rem omnem ordine expromat, monet. Ni propere excutiat, quicquid per ambages prædiceret, ostentat ignem atque tormenta. At vero non didicerat, cogi Romanum ingenium. Vt doceat re- *Manum torret.* gem, quam vile sit corpus iis, qui magnam gloriam vident, dextram manum incenso ad sacrificium foculo iniicit p) aut quod aliis visum est alienato a sensu animo, in ipsis altaribus, coram quibus antea petiit caput regium, vbi errauerat, quasi in poenam erroris dextram adurit. q) Tractum inde SCAEVOLAE nomen. Addunt alii miraculo decus, & erectum a PORSENNA MVCII gladium credunt, quem ille inter dextræ manus mortem & tormenta corripuisse læua dicitur, vt & ibi restare CAIO MVCIO dextræ virtutem ostenderet. r) Manifesto certe argumento, non satis constare sibi antiquitatem, quæ in proxima hac gemma nostra adustam cum gladio, quem manu tenebat, dextram MVCII fuisse crediderat:

Quod

m) Verba: secundum possibilia agere, hominis stulti & temerarii, quia possibilium tanta multitudo. Nunquam posses desinere. Et contrarium semper etiam possibile, vt non sit ratio, cur hoc præ reliquis egerit. Sapiens probabilia sequitur. n) LIV. II. 12. 8. o) οὔτε μεταβολῇ χρώματος, οὔτε συννοίᾳ προσώπου τὸν ὀῤῥωδοῦντα σημαίνων. DIONYS. HAL. VI. p. 364. p) LIV. l. c. q) VAL. MAX. III. 3. 1. r) PLVT. in vita Poplic. p. 106.

Quod quamuis fortius nobis atque diuinius videatur ſpectaculum, netamen nimis in fabulas atque commenta proni, atque obnoxii videamur, vix credimus, quod & vltra hiſtoriarum fidem, & ipſius naturæ propemodum vires conſtitutum eſſe videatur. Non enim potuit pugionem dextra in foculum iniicere, qui illum læua demum manu PORSENNA accepit. Neque tamen faciles eſſe in parricidarum caput manus lictorum ſolent, vt dextram MVCII capti, & iam ad tormenta detrudendi, cui etiam in gemma A. galeam detraxerint, armatam gladio ſiuerint. Denique ſi & Etruſcos milites ſtupores & truncos putaris, non tamen eſſe poteſt tantæ patientiæ natura, vt, dum vellicas dextram, dum aduris & dilanias tendines & muſculos, tum quidquid ſucci & ſanguinis erat in dextra, exſugis atque excoquis, illa intendere vires, & arreptum gladium compreſſa re-

tinere atque recedentes fibras contra naturae leges quasi de industria possit reuocare. Vtcunque fuerit, certe tam atrox & horrendum Etruscis spectaculum erat, vt quam vrere MVCIVS potest manum, cernere non potuerit PORSENNA. s) Ille prosiliens sede sua, in qua constitutus erat, ipse manum ignibus eripit, & obstupefactus admiratione virtutis Romanae, nequit ferre doloris spectaculum. Iure belli liberum inuiolatumque in patriam remittit. MVCIVS vt compenset clementiam beneficio, trecentos ipsum iuuenes exspectare iubet in vestibulo regiae, qui iisdem animis, iisdem consiliis, eandem sibi in singulas horas perniciem machinentur. Alii, (quibus de industria commenti fuisse virtutis in maioribus suis miracula videntur Romani, vt eo studiosius defendendam posteris libertatem commendarent, quam tantis a parentibus animis partam tantis ad se consiliis propagatam ostenderent) iniectam temere a MVCIO ignibus manum nesciunt. Potius vt dolorum & suspicionum ambages deuitet, iurisiurandi fide sibi obligasse PORSENNAM dicitur, intactum & inuiolatum sese tormentis fore, si vera expromeret. Idque facile impetrasse ab Etruscorum rege. His consiliis deluso PORSENNAE iniecisse trecentorum iuuenum imaginem, vt istis suspensum timoribus durius angeret. t) Donec sollicito tantis malis parenti, qui eandem sibi quotidie parari necem videret, ne peti posset, quas timebat, insidiis, discere bonis conditionibus agro Romano & per internuncios cum hostibus pacisci PORSENNAE filius persuaderet. Alii non illud MVCIO deberi agunt, sed Tarquiniorum temeritati atque amentiae, quae ferre PORSENNAM iudicem amplius non poterat. u) In legatorum societatem CAIVM MVCIVM adsciscunt, qui tam egregie apud vtrosque componit causam, vt intra paucos dies exiguo agri quod Etruscis debebatur recepto redditis tandem ipsius quoque obsidibus cum summa Romanorum & MVCII gloria atque fama clusium PORSENNA reduceret copias.

Pax.

§. XIV.

Iudicium de adusta dextra. Commenta reprobantur, & ostenditur in genere, fraudes & in hoste illicitas.

Non inepte in foculum sponte iniecerat MVCIVS manum, quam paulo post inuito esse videbat iniiciendam; vt hostem etiam virtutis ostentatione obstupefaceret. At vero addere virtutis miraculo fraudes & mendacia & periculorum commenta, quæ cras in te queat hostis refingere, & perniciosa communi hominum qua constamus, fidei consilia tentare, illud vanum atque inconsultum atque temerarium. Praecipue cum in tam dubiis causis, nisi alio flexisset fortuna consilium, idem, si credidisset, commentum irritare potuisset hostem, quod tunc pacis cogitationem ipsi iniecerat.

§. XV.

s) MART. L. I. epig. 22. v. 5.
Vrere quam potuit contemtor MVCIVS igne,
Hanc spectare manum, PORSENA non potuit.

t) DIONYS. l. V. 300 seqq. u) PLVT. l. c.

§. XV.

Tam temerarium opus summa exceptum admiratione patriae. Agri, quantum circumarari vno die poterat, datum. Quae prata MVCIA dicta, ad ESQVILINAM portam monumentum virtutis exstitere ad posteros, quoad stetit res Romana; x) atque quod sanctissimum est contra temporum & obliuionis iniuriam praesidium, pietas ciuium atque memoria. Quam vt virtutis incitamentum maneat iuuentuti Romanae, cum ipsa successione acceperunt a parentibus liberi, & quo conspectior virtus foret, publicis spectaculorum solemnibus perpetua ad posteros religione propagarunt. y) Illam certe suo iam tempore lusum fuisse arenae Caesareae & cum stupore patriciae pubis exustam ad exemplum SCAEVOLAE manum hominis captiui Martialis docet; & quos morti destinauerant, illos in Amphitheatro ad antiquae patientiae morem manum dextram sine doloris voce foculis iniecisse non sine antiquitatis veneratione testatur. z) Vt tamen tam sacrum & venerabile depositum reipublicae atque maiorum suorum quotidie coram intueri & aemulari studiis possit iuuentus Romana, faciem eius trium nobis gemmarum religio conseruauit; quarum binas priores a. & b. ex ROSSI & PAVLLI ALEXANDRI MAFFEI nummis antiquis a) excellentissimus, D. IOHANNES BVRCHARDVS MENKENIVS noster, posteriorem c. ex Montfauconii antiquitatibus Romanis b) in bibliotheca senatus Lipsiensis celeberrimus MASCOVIVS, vtrique summi & litterarum & nostri patroni atque statores singulari religione venerandi nobis humanissime indulserunt. MAFFEVS suas dignitate propemodum pares credidit. c) Aetatem suppellectilis suae adeo non interpretantur, vt MONTFAVCONIVS, se antiquitatem Gemmae suae ignorare, etiam sponte fateatur; antiquissimas tamen esse, vterque locupletibus argumentis protestentur. d) Si faciem videas, parum inter illas interest, nisi quod media gemma b. paullo trucem & generosum magis exhibeat. Reliquae binae propemodum inertem atque meticulosum faciunt. Praecipue in priori illa gemma a. manibus quasi & vinculis inter binorum lictorum furias & hastatas manus ad altaria trahitur, quod indignum tanto fortissimi viri nomine & summa apud posteros fama videtur, qui sponte actus virtutis cupidine inuolauerat in ignem & tormenta. Adeo fere in suspicionem adducimur, vt artificem, qui sculpere in gemma MVCII faciem debebat, forte aliquando in *spectaculis* SCAEVOLAE, quae Romae celebrabantur, seruum vidisse crediderimus, qui SCAEVOLAE

Gloria Mucii; Prata Mucii.

Spectacula.

Gemmae.

x) LIV. II, 13. 5. DIONYS. 303. l. 46. y) MARTIAL VIII, 30. z) MARTIAL X, 25. a) MAFFEI gemme antiche figurate Tome. 4. tab. 9. & X. b) MONTFAVCON. antiqu. Rom. T. 4. Tab. 7. N. S. c) MAFF. e. Tom. IV. obseruation pag. 16. d) l. c. pag. 12.

LAE nomine adurere dextram, vinculis atque verberibus cogebatur, *e*) vt inde talem & MVCIVM fuisse hariolatus sit. Sic illum magis ad misericordiam, quam ad decus effinxere. Praeterea obserua vniuersam fere facinoris seriem priori gemma expressam. Ante omnes PORSENNAM regem agentem pro imperio *in sella Curuli*, e quibus & Romanni ius dicere litigantibus solebant, *f*) *purpura*, *sceptro oblongo* & in parte superiori orbiculato conspicuum, quae huic genti insignia propria fuere, inde ab Etruscis ad Romanos successione demum translata, ad quos illa TARQVINIVS PRISCVS propagabat. *g*) Ita serio caussam agere, &omnes circumponere praestigias nominis regii coegerat stupor & admiratio rei. Arbor quae eminet supra tribunal & totum, solium spatio & ramis inumbrat, laurum seu quercum credideris, certe Deo isti sacra fuisse putatur, cui res in altaribus fiebat. Quia solenne Romanis templa & Deorum sedes etiam arboribus ornare, quas ipsis gratissimas nouerint, ne quid illorum deesset voluptati. Praeterea nudatum capite & exutum gladio vides, quod & propius ad fidem & litterarum monumentis conuenientius est. Altera gemma B. quam tibi in medio dissertationis stitimus, ipsa etiam galeam ad pedes proiicit, ne trux atque armatus verba coram rege moliatur. Ceterum totus multum ad decus & nobiliores spiritus vultu & habitu compositus. In illo indignior priori, quia magis ad fabulas & antiquorum mendacia effictum putamus. Ferrum, quod etiam inter ignis tormenta manu non dimittit, vanum est, & vltra naturae vires & fidem. *h*) Tandem illa paruula nostra C. nihil est, in quo vltra reliquas emineat, nisi quod galea ornatus etiam pedo siue hasta inniti, atque reclinari videatur. Quae facies viri magis ad liberum ingenium adspirat, quod MVCIO debetur, dum quasi deliberato de industria & nihil tale persentiscentem cladem manus dextrae machinari videmus. Habitus & arma viri sibi in omnibus respondent, nisi quod in minori illa C. etiam sago muniatur, quod corporis supra loricam tanquam pallium circumpendet. *i*) Lusci sunt, qui SCAEVOLAM in tribus gemmis nudum & iam quasi tormentis destinatum inter lictorum manus hic constitutum esse, tanquam in medio veterno somniarunt, quia quasdam nudi corporis notulas in lorica obseruarunt. Quis non videt, & regem PORSENNAM & lictores eodem habitu circumsistentes, quibus nulla tormenta, nullus ignis parabatur. Solebat ita lorica ad corporis faciem distincta conflari, vt aptius intra illam agitare pondus & mouere membra milites possint. Inhaeret illa MVCIO vsque ad tertiam partem corporis inferius quasi stellulis quibusdam circum-

e) vide initium huius §. *f*) ISIDOR. II, 20. *g*) FLOR. l. 5. 6.
h) vid. superiora, vbi hanc partem historiae retulimus. *i*) Graeu. antiquit. Rom. T. VI. pag. 349. & 50.

circumsepta. *l*) Solebat illis fimbria quaedam seu cingulum & baltei, aeneos coriaceosue pures, de more annecti, quae ad vlteriora corporis propendebant, & in gemmis nostris eodem defluunt. *m*) Tunica prominebat vltra loricam a mediis humeris, vsque ad genua promissa, ne nudum corpus iniecta lorica vrgeret atque conficeret. Pedes medios vsque ad crura in omnibus nostris, quos vidimus, etiam ocreae portegunt. Ceterum facinore atque inuictissimis animis, extantius nobis, quam facie & habitu exemplum. Statuam eius ex aere in foro extitisse, solus AVRELIVS VICTOR auctor est, *n*) quam vir quidam consultissimus, summum academiae nostrae ornamentum, oculis vidit, cuius nobis auctoritas etiam sola sufficeret. *Statua*

l) Poteris illud intelligere ex alia gemma apud MAFFEVM Tom. IV. Tab. 39.
m) LIPSIVS de Mil. Rom. III. dial. 6. GRAEV. Antiq. Rom. T. VI. p. 851.
n) AVREL. VICT. de V. Illust. in vita C. MVCII in fine.

4

Montfauc. e Thes. Abbat. sua.

V.

DISSERTATIO
IVS AETATIS
EX LEGE NATVRALI
ATQVE ANTIQVITATE ERVIT.

LIPSIAE, DIE XXII. IVNII. A. O. R. MDCCXXIV.

§. I.

Bruta homines in quibusdam rebus antecellunt.

Quæ nos a brutis animantibus longiſſime ſeiunxit atque ad pulchritudinis cœleſtis quandam imaginem formauit parens natura, quamuis in exornando homine, præ omnibus rebus, quas illa in terrarum orbe generauit, admodum ſtudioſa, atque largiſſima fuerit, interdum tamen in nobis parcior quam in rebus ceteris poteſt videri. Ita vndique nobis fere aliquid detractum eſt, quod brutis animantibus ſparſim acceſſit; neque corpora ſaltim, quæ nobis cum ipſis communia ſunt, ſed ipſæ etiam animæ quibusdam virtutibus vltra hanc noſtram excellunt. Quod ita caute a natura conſtitutum eſt, vt moneat hominem illorum dominum atque rectorem mitibus in illa imperiis vti, quæ & ſuis quibusdam vltra ſe laudibus inſtructa eſſe intelligat; vtque ita ſparſim viribus ſuis diuiſis omnium neceſſitates aliqua ope atque compenſatione natura conſoletur. *a*) Hinc modo leuitate aptiora ad fugam, modo viribus membris vnguibus aduerſus impetum magis armata, contra oppugnatores & machinas hoſtium animoſiora, ad vigilias & laborem magis compoſita, & fortius duratura, contra æſtus & frigora magis munita, oculatiora viſu, auribus capaciora, tactu teneriora, dolorum magis patientia, multo robore, multa virtute vltra noſtræ huius naturæ praeſtantiam conſtituta deprehenduntur.

Tam quoad corpus.

§. II.

Quam animam.

Anima eorum quamuis bruta & expers conſilii, non vna tamen commendatione noſtram hanc diuinam quodammodo atque immortalem antecellit. Ita ad conſtantiam alia, ad magnitudinem animi & decus, ad generoſam aemulationem atque gloriae ſtudium, ad amoris quaedam genera ad ſocietatem & blanditias, ad obſequium alia, ad fidem ad tolerantiam malorum & moderationem ipſa natura ſtudioſius ferri, atque cuiusuis generis ſingula

a) Arrian. Comment. ad Epict. L. I. c. 2. p. 16.

singula quadam harum virtutum instructa esse intelligas, b) quae omnia apud nos tam plena raro deprehenduntur; quibusdam etiam vel omni arte atque disciplina extorqueri vix possunt. Adeo vt si vel illarum laudum magnum aliquod fastigium in homine deprehendatur, vel brutorum nomine illum commendes, & fortem leonem, fidam columbam, generosi equi instar, animosos, fidos, generosos soleas appellare.

Vnde solemus brutorum nomine laudari.

§. III.

Inde, est, vt quae nobis imperata sunt, atque ex legis coactione a nobis exiguntur, expeditius & cum voluptate quadam sua multo maiori bruta ad finem creatoris sponte moliantur. Inde amant natura tenerius prolem, educant studiosius pullos; seruant religiosius coniugem, auersantur mortem & dolorem pertinacius, sui simile cupidius generant, ad venerem rectius ex naturae indole trahuntur, quae quamuis omnia & hominem tangant interdum, languidiora tamen, & incomposita magis, atque inordinata, donec directa ad finem, & ratione exculta sint, deprehenduntur.

Bruta naturae stimulis ad illud feruntur, quod nobis per legem imperatur.

§. IV.

Praecipue si sanctissimum illud naturae miraculum, depositumque, diuinationem animi, qua de futurarum rerum, quae ad nos pertinent euentu, vago quodam & indeterminato impetu, aliquo tamen, antequam accidant, moneri solemus; intueamur. c) multo illa in brutis animantibus certior, maior & frequentior, quam in nobis est; vt cum illa vel leuissimas tempestatum & naturae vices ac motus praesentiscant, aduentum lupi, pestilentiam aëris, venena herbæ præuideant, homo non nisi raro & subobscure denique de magnis saltim & inauditis quibusdam rebus vage & cum incertitudine moneatur. Si naturae nexum & ordinem exquiras, cur tam magnum & egregium opus homo, infra tot exiguas animas in quibusdam constitutus deprehendatur, miram in illis & cautissimam naturae dispensationem & consilium obseruabis. Nempe cum euehere vltra rerum reliquarum sortem diuinissimus arbiter hominem vellet, & felicitati abundantissimae, atque imperio in res creatas omnes destinaret, ratione illum instruxit, qua haec omnia, quae ab illis praesentiscuntur, capere animo, & plenissime assequi potuit. Ita quamuis illa excellere in his videbantur, hominis tamen perfectioni per mentis & intellectus dotes magis prospectum est. His multo aptius ad finem vel imbecille suum corpus, quod in brutis saepe fortius est, dirigit, magis ad creatoris finem se componit, rectius consilia vel languidis viribus exsequitur, quam copiosissimae vires in animantibus brutis effusae valebunt. Melius consilio in abdita penetrat, & molles aditus obser-

Maiori diuinationis virtute, quam nos, instructi sunt.

Quod cauto naturae consilio factum esse ostenditur.

 uat,

b) Arrian L. I. c. 2. p. 16. ἔπποὶ γὰρ εὐκεῖς ἄπαντες γίνονται, κύνες δειχνευτικοὶ πάντος. c) Mornof. Polyh. II 3. 1. 2. Picus Mirandula L. de Prænotionibus.

uat, quam illa labore & violentia eo perueniunt; certius & maiori aliorum admiratione, ratiocinando & rerum argumentis de futuro coniicit, & eo se disponit, quam diuinatione illa, & sensus interioris quadam occulta necessitate eo deferuntur: plenius ex creatoris in hoc vniuerso declaratione naturalem legem colligit, quam illa ex impetu insano ad illam explendam adiguntur. Hinc satius creatori visum est, perfectum animal, ratione, quam viribus, argumentando quam diuinatione, & bruto sensu, certa cognitione legis, quam naturae stimulis & quadam necessitate iuuare, atque ad laudem & decus aduocare. Hoc consilio illa omnia nobis mediocria & non nisi in subsidium rationis indulsit; quae brutis, quia ratione destituuntur, plane necessaria fuerunt.

§. V.

Ostenditur ratio, cur homo magis lente crescat, quam bruta.

Hinc illud etiam accidit, quod solemus in rerum natura saepius mirari, vt, cum animalia pleraque repente & festinanter adolescant, & quam primum viuunt, statim rem suam fere omnem prompte & cum habitu exsequantur, homo, quo perfectior est, tanto lentior in illis procedat, & quasi per gradus quosdam & casus varios progrediatur, donec longo tempore, multa patientia & disciplina ad maturitatem peruenerit. Illorum facultatibus sui habitus plerique connascuntur; homo vires simplices accepit, quas ratione demum colat atque perficiat. Homo difficulter primo mouet pedem, lente tollit brachia, offensat lingua, & balbutit, tandem sero & post multas ambages, ad iuuenilem virilemque animum perducitur; brutis illa festinantius contigerunt. Scilicet ita natura comparatum est, vt quae ad maius fastigium excrescunt, praestantiam luant tarditate; quae viliora sunt, & obnoxia manent, quidquid viribus detractum est, festinatione & maturitate lucrentur, sancto naturae artificio, cum perfectiora esse, quae vsu & experimentis excoluntur, intelligeret illis, quae sponte sua ad vsum sufficiunt.

§. VI.

Homo simplices facultates accepit, quas in habitus mutat.

Adeo hominis vires numquam primo impetu plenae sunt, sed semper incertae & mutabiles manent, modo crescunt, modo minuuntur; primo ille sensim & lente adolescit, inde variis exercitationibus ad maiora adducitur, per multas moras & temporis successiones pergit, atque adeo quouis tempus sua incrementa habet, suos habitus adquirit, donec partae multis studiis vires denuo labantur & subsidant, tandem plane deficiant; inde accidit, vt propter hominis indolem quouis temporis articulo aliam & mutabilem illas praecipuas moras, quibus vires eius admodum augentur vel decrescunt, obseruarint, atque adeo hominis vitam annis atque aetatibus distinxerint, cum apud bruta aetates tam distincte non soleant inquiri.

Inde hominis vita aetatibus distinguitur.

§. VII.

§. VII.

Ætatem dixerunt *d*), vitae definitum tempus, quo homo per naturae suae & spirituum animalium constitutionem naturaliter omni data opera, aliam virium dispositionem ad obeunda officia sua habere solet, quam alii qui in eodem vitae tempore non sunt constituti, atque exinde a reliquis distinguitur. Haec omnia fere demonstratione vix indigebunt. *Vitæ distinctum tempus* est aetas, quia tota vita secundum articulos suos per aetates distribuitur, quod ex nominis vsu perspectum est. Cum infantia, iuuentus senectus de viuis soleant praedicari, & momentis inuicem differant. Est tempus, quo *quis naturaliter aliam virium dispositionem data omni opera habet, quam reliqui*, quia omnis aetas duratione momentorum differt a reliquis aetatibus, omnibus fere momentis vires nostrae vel augentur vel minuuntur, per §. 5. & 6. quod in infantibus, iuuenibus, senibus cerni potest, adeoque aliter vires quauis aetate disponuntur; & hinc verum est, aetates virium dispositione differre; illa *dispositio ex naturæ indole, & spirituum animalium constitutione omni data opera dependet*, quia omnes vires ex spiritibus & nostra opera per naturam elaborantur; atque a natura spiritibus animalibus, & obiectorum necessariorum suggestione (id est, opera nostra) omnes nostrae affectiones, exinde etiam virium nostrarum dispositio dependet. *Vires ad obeunda officia aliter per ætatem disponuntur;* qui omnibus viribus vtimur ad actionem; omnis vero actio vel naturalis vel moralis est, & omnis naturalis refertur ad moralem, seu iuuat & expeditiorem reddit moralem *e*) omnisque moralis circa legem seu officia versatur, adeoque quo plus virium est, tanto rectius expediri actiones morales seu officia possunt; & hinc negari non potest, omnem virium dispositionem ad obeunda officia aliquid conferre. Breuibus: quia omnibus viribus vtimur ad finem, & omnis rectus finis est finis Dei, adeoque officium, patet; omnes vires aliquid conferre ad officiorum obseruationem. *Distinguuntur ætate homines* seu diuersum statum acquirunt, quia ex dispositione virium omne ius & obligatio dependet, ex quorum differentia omnes ordines & status, seu vt barbare dicam distinctiones oriuntur.

Definitio Ætatis. & Demonstr.

§. VIII.

Cum vires nostrae habituales per temporis spatium perpetuo vel crescant, vel, cum in summo flore fuerunt, denuo minuantur, omnem aeta-

Diuisio.

 tem

d) Ita & moraliter & physice definitur. Alii per solum annorum numerum ætates distinguunt; sed hæc differentia vacillat; namque ætas est ordo; annorum numerus non semper æqualium virium dispositionem coniunctam habet; adeoque cum possint homines annis æquales, viribus inæquales in eundem ordinem siue ad eandem ætatatem referri, atque ita eadem iura accipere, hoc fundamentum lubricum esse apparet. *e*) i. e. quo rectius procedunt actiones naturales, eo plus virium adquirimus ad morales.

tem solent in crescentem mediam & decrescentem diuidere; quas cum variis modis distinguant, nobis liceat pauca obseruare. Tum crescit, homo duobus quasi gradibus ad maturitatem perducitur; primo maxime mechanicae homines vires & corporis & mentis memoria augentur, quam *infantiam & pueritiam* seu vno verbo *ætatem teneram* solent appellare. Inde magis vires nobiliores intellectus cum viribus mechanicis excoluntur, hanc *iuuentutem*, *seu ætatem adultiorem* appellant. Dein vtræque vires ad summum decus & maturitatem perducuntur, hanc *mediam seu virilem* ætatem dicunt. Inde duobus gradibus decrescunt. Primo mechanicae vires subsidere incipiunt, reliquae multam partem integrae seruantur, hanc *senectutem* appellant. Inde vtraeque vires vltimo conficiuntur & sensim exspirant, illa *ætas decrepita* est. Ita quinque modis in teneram, adultam, virilem, senilem & decrepitam diuiditur.

§. IX.

Inde patet cuiuis ætati diuersa iura & obligationes esse.

Ex his omnibus illud constat, singulas aetates viribus a se inuicem distingui, & quamlibet aliquas vires habere, quae aliis desunt & quamlibet egere quibusdam, quae in aliis aetatibus large deprehenduntur. Hinc cum omnis virium nouus defectus nouam opem & ius mereatur, quaeuis virium noua copia, si directio accedat, nouo vsui & actioni, ne inutilis sit, adhiberi possit, ipsa natura postulat, vt cuiuis aetati alia auxilia & iura indulgeantur, cuiuis aetati, quae dirigere actiones potest, nouae actiones seu obligationes imponantur, *f*) vt ad communem felicitatem communi opera possit adspirari. Si enim cuiusuis necessitati prospectum voluit numen immortale, manifestum est, illi, qui virium defectum sentit, ius datum esse a creatore, vt inopia eius aliorum opitulatione compensetur. Atque idem ille, si nihil frustra fecit, illos, qui viribus abundantibus ab ipso instructi sunt, obligatos voluit, vt aliis succurrant, atque, quibus viribus ipsi opus non habent, vt illas societati & indigentibus sacras faciant atque cum voluptate distribuant. Cumque virium defectus atque abundantia in diuersis aetatibus diuersa sint, patet, quod pro illo discrimine, alia atque alia aetatibus iura & obligationes constituantur. Quod cum intelligeret olim plenissima omnis boni exempli respublica Romanorum; ipsa vt cuiuis aetati sua munia, sua etiam commoda & voluptates essent, diligenter constituit; aliam disciplinae, honoribus aliam, muneribus reipublicae, magistratibus aetatem destinauit, vt his quasi ambagibus circumactos tandem ad maiora perducerent, & vsu rerum exercitatissimos ciues reipublicae praestarent. Ita per omnes aetates sollicite & cum cura versati sunt. Adduxit illa me Romanorum prouidentia in consilium, quod molior; vt tum ex naturae sanctissimis iuribus,

Illud Romani bene obseruarunt.

f) Quia virium defectus est origio iurium, virium abundantia obligationum.

iuribus, quid cuiuis aetati conueniat, & debeatur, exquiram, tum quomodo de illis rebus Romani ſenſerint, ex antiquitate proponam; inde quod ſalubre exemplo ſit, commendem. Primum iura aetatis in genere perſequar. Faxit Deus feliciter!

§. X.

Ius aetatis primo legem ipſam poteſt notare, atque omne illud complectitur, quod de aetatibus lege ſancitum eſt; & quidquid vel ipſi homines in aetate conſtituti aliis debent, vel a reliquis aetatis priuilegio exigunt, explanat. Deinde ius etiam ſolos illos legis fauorabiles effectus notat, quorum vi ab aliis illa deſideramus, ad quae in noſtrum commodum obligantur. De illis nos loquimur, & beneficia illa interpretabimur, quae ad quamuis aetatem propter neceſſitates naturae & nullo alio titulo pertinent; adeoque illa in quantum obligationi opponuntur, trademus. Hoc animo, *ius aetatis*, poteſtatem hominis naturalem dicimus, a virium habitualium & temporariarum defectu naturali ortam, vi cuius a reliquis, qui viribus illis abundant, opem & commoda quaedam per tempus illud, ad fines Dei implendos ex legis diſpoſitione poteſt poſtulare.

Definitio Iuris aetatis nominalis.

Definitio Iuris aetacis realis.

§. XI.

Naturalis poteſtas eſt ius aetatis, in quantum ciuili opponitur, quia vel ſine ciuilium magiſtratuum ſanctione, ipſius naturae ſanctiſſimo artificio & concinnitate conſtitutum, & homini ſignificatum eſt, velle creatorem, vt indigentibus potentes ſuccurrant, atque communem neceſſitatem ſua ope & conſpiratione ſolentur. Ex quo illud intelligitur, naturalia aetatis iura immutabilia eſſe, & quamuis magiſtratus ciuilis lege ſanciri & expreſſius definiri propter ſtuporem hominum poſſint, tamen neque imperantium voluntate neque loco aut tempore ſolo poſſe confundi & extingui. Itaque vel de filiis regum habendum; qui quamuis in ſumma fortuna conſtituti ſint, aetatis tamen iura proferre aut in maius extendere non poſſunt, quia ex naturali lege, & ſuo cuiusque ingenio & indole deſcendunt, atque adeo noſtra voluntate fingi aut in aliud mutari non debent. Ita infantes reges, quamuis terrarum domini naſcantur ne ſeruulo quidem naturaliter imperare poſſunt, donec aetatis iura poſt ingenii maturitatem de aliis ſtatuere ipſis permittant, atque ad imperandi habitum temporis diuturnitas & vſus ipſos perducant. Neque ducere vxores, & connubia contrahere, ante rationis vſum, & corporis confirmationem poſſunt principum ſoboles, donec vtraeque vires ad generandam ſobolem atque regendam familiam ſufficiant, atque a natura elaborentur. Neque enim aui aut proaui dignitas imperandi peritiam aut corporis virtutem auguſtiorem in ſobolem transmittit, neque natura principum liberos, citius quam miſeri coloni ruſticam prolem ad magnos

Demonſtratio axiom.

1.
Eſſe poteſtatem naturalem.
Cum conſectariis.

1.
Ergo immutabilia ſunt iura aetatis.
Et corrollariis.

2.
Ergo vel ſtatus & fortuna regni ius aetatis non mutat.

3.
Ergo infantes regum liberi, quam-

diu infantes sunt, non possunt imperare. magnos animos comparauit, sed haec a natura omnibus aequa sorte atque promiscue tributa sunt; neque priusqnam illa moras suas expleuerit nostra festinatione praecipiuntur. Propter reipublicae tamen & vicinorum securitatem, & propter status, quas vocant, rationes ad affinitates contrahendas,

4. Non possunt vxores ducere reges infantes. possessionemue occupandam rerum illarum titulo & ritibus vti non prohibentur; si modo ab horum iurium, quorum ritus expleuerunt, exercitio vsque ad aetatem suam abstineant. Quod infra sub infantiae iuribus copiosius persequemur. Neque tamen propter gentis dedecus, aut parentum indignitatem quis minus aetatis iure vtetur, aut a matrimoniis & regenda

5. Neque natales nos ab aetatis iure experiundo prohibent. familia excludi, segnius ali, & custodiri, remissius ad veritatem & virtutem instrui, debet, qui inter sordidi tecti miserias prodiit, & pauperis parentis rura exercet; sed natura cuiusuis necessitatibus aeque subueniri voluit. Interdum tamen haec omnibus aeque praestari vitae conditio prohibet, g) atque adeo ex pluribus pauci, secundum spei gradus, qui etiam ex dignitate & indole parentum deriuari potest, eligendi sunt, & tunc aliqua regum filiis prae ciuibus inferioris ordinis praerogatiua debetur.

§. XII.

Demonstr. ax. 2. Cum Consectariis & Corollar. *Ex defectu virium oritur* secundum creatoris voluntatem ius aetatis, quia hic communis fons est, vnde omnis commodorum exspectatio, omnia humana iura pendent. Quippe nihil potes ab aliis exigere, nisi ipse indigeas. Et parum felicitatis tibi ex aliorum auxilio accederet, nisi illo opus haberes; frustra tibi aliorum vires & bona ingererentur, si ad necessitates &

Ex defectu virium oritur. commoda tua inutilia essent, & tua abundarent. Neque enim in alio plures vires abundantes sunt, quam ad reliquorum defectus supplendos desiderantur; vt adeo vel hoc titulo antea opem expectare non possis. Adeo nec

Consect. 1. E. defectus plus potest ad iura, quam virtus & merita. merita nec virtus sola, nec excellens vltra reliquos animus aliquam tibi spem maiorem indulgent, aut in alios potestatem, sed inopia & virium penuria reliquos aduocant ad ferendam opem & obsequium praestandum; vt magis egestas & imbecillitas tua, quam abundantissimae vires, ad spem commodorum tibi profutura videantur. Quamuis enim & virtus & excellentia interdum adquirere iura dicantur, (vt sapientissimus regni & obsequii aliorum, eruditus venerationis ius adipiscitur) tamen illud non ex eius excellentia sola per se descendit, sed quia simul obligationem ex hac excellentia habet, vt sapiens, officium dirigendi alios ex sapientia, eruditus docendi munus ex scientia, quam obligationem sine aliorum ope obsequio & veneratione explere non potest; ideo propter defectum & necessitatem obsequii & venerationis hoc ius ipsi conceditur.

§. XIII.

g) Quod raro accidet, propter officiorum illorum generalium facilitatem.

§. XIII.

Ex defectu habitualium iurium aetatis iura proficiscuntur, quia omne ius ex defectu descendit p. §. 2. 15. & nihil nobis per aetatem, quam habitus deficit. Facultates enim nostrae cum ipsa vita ad nos perueniunt, & nisi nascantur nobiscum, per aetatis & temporis successionem adquiri non possunt, neque priusquam hic spiritus non deficiat, totae exspirant, atque adeo per aetatis solam iniuriam nobis deesse dici non possunt. Facultatum enim natura in eo posita est, vt ex Deo nobis immediate sine nostra vlla actione concedantur. Illae, cum primum nati sumus, nobis amplius non contingunt; sed quidquid tunc virium nobis accedit, motu, & studio, & actione nostra adquiritur, & sine illa ad nos non perueniret. Quamuis enim vel nobis inuitis natura nouas quasdam vires elaboret, tamen illae in membra non penetrarent, neque mentis vires & operationes augerent, neque nos robustiores facerent, nisi motu & directione nostra, id est actione inuitarentur. Quidquid autem virium sine nostra actione nobis non accederet, ad habituales vires pertinet; atque ita soli habitus reliqui sunt, quorum defectus aetate & mora possit suppleri. De facultatibus frustra solliciti sumus, quae a solius creatoris larga beneuolentia conceduntur; de habitibus nostrum est prouidere, eo mentem, animos, consilia omnia componere, donec & motu expeditiores sint, & studio ac industria ad finem melius regantur. Eo ambagibus, consiliis, artibus multis pertingitur. Ita infantes & senes possunt pedibus vti, verum apte, atque composite atque ad numerum mouere nequeunt. Adolescentes ipsi etiam ratiocinari & prouidere in futurum possunt, at caute & circumspecte minus, & non nisi post multas moras atque offensiones. Ipsa enim habitus natura nobis argumento est, illas quia exexcitatione, directione, & hinc orto copiosiori affluxu virium adquiruntur, sine mora & intercapedine non parari. Cum enim & spirituum copia sensim demum & sero ex multis alimentis & motibus excoquantur a natura, & exercitium repeti crebris actibus debeat, denique directio virium plenissima sit laboris, atque lente & difficulter procedat, obscurum esse non potest, tempus diuturnum atque longinquum formandis habitibus impendi, donec per dies singulos maturescant atque perficiantur. Tandem cum ipsi habitus, quando ad summam virtutem peruenerunt, quo longius vita trahitur tanto magis euanescant & diffluant, & extremo omnes subsidant, pronum est ipsos etiam habitus, sensim longiori mora decrescere, atque exanimari, atque adeo temporis successione vel minui vel augeri. Singulas temporis moras & successiones solemus aetates appellare; quibus cum augeri & minui habitus ostensum sit, defectus habitualium virium in singulis aetatibus diuersos deprehendi apparet.

Axiom. 3. Demonstratio cum Consectariis & Corollariis.

Ex defectu habitualium iurium descendit.

§. XIV.

Consectarium. Patet exinde porro, quia ex defectu habitualium virium descendunt aetatis iura, quo plures deficiant vires, tanto plus iurium adquiri, adeoque infantibus senibusque plura, quam omnibus aliis deberi; atque inde adultiori & confirmatae aetati minime omnium parcendum, sed quo magis valeat, tanto pluribus officiis onerandam esse.

1. Tenerior & decrescens aetates plura iura, quam confirmatissima aetas habent.

§. XV.

Ipsa exinde naturali ratione conficitur, iura quae obligationem grauiorem coniunctam habent, *h*) rectius ad adultos referri, quos si rem strenue gerant, natura copiosissime viribus instruxit, vt ad obligationem plenissime sufficiant; Illa quae mere fauorabilia dicantur, & plena miserationis sint atque emolumentorum, ad primam extremamque aetatem tanto magis pertinere, quanto vtraque imbecillior est, & sine aliorum ope nequit seruari. Inde in vtiliter accepta hereditate potiora ad minores iura, quam ad fratres maximos referuntur; quae quamuis & ipsa oneribus quibusdam circumscripta sit, tamen plenior est fauoris & commodi quam obligationum. Adeoque recte Saxonum iura iuniori fratri partium hereditatis optionem reliquerunt, quia eius commodis studiosius prospiciendum intellexere. Landr. L. III. art. 29. Const. Elect. 15. P. 3. Contra primogeniti s. adultiorum iura in regenda ad tempus patris defuncti familia, hereditatis diuisione, in successione ad patris regna successiua, in obtinendis suae gentis dignitatibus, honoribusque administrandis, maiora sunt, & maximo natu potestatem ampliorem, quam reliquis omnibus indulgent, quia sine magno studio & circumspectione, sine regendi, diuidendi, imperandi habitu seruari illa non possunt, qui in adultis maximus est, pleniora taedii laborumque, ad quos natura illos & aetas optime comparauit, quam bonorum atque voluptatis. Adeoque recte sacerdotium gentis suae, & solemnium faciendorum munus primogenito multi populi commendarunt, *i*) quia ad tantam occupationem optime suffecturus videbatur. Ita recte inhereditariis & successiuis regnis imperium ad primogenitum peruenit, quem & regia vita, quam inter reliquos diutissime egit, & imperii vsus longissime obseruatus, denique parentis consilia & disciplina, quae primogenitis & diutissime & tenerrime solet adhiberi, ad illam dignitatem ante reliquos insignem fecit. Quae omnia cum in ceteris fratribus minora sint, & vitae aulicae imprimis vsus tam creber & longus ipsis quam primogenito propter aetatem esse non possit, imperium ad illos cum tam largo emolumento reip. non deriuaretur.

2. Maiores iura cum obligatione coniuncta magis accipiunt, minores fauorabilia.

3. In hereditatibus inter priuatos minores praeferuntur.

4. Inde Saxones recte minori electionem dedere.

5. 6. 7. Ergo adultiori competit ius primogeniturae, adeoque directio, diuisio, successio

 Ita

h) Illa enim potius ad obligationum genus pertinent, & iura eiusmodi saltim ad melius implendam obligationem tanquam media vnica conceduntur. *i*) Grot. ad Deuter. c. 21. 17. Bern. Varen. descript. Iapon. c. 15.

Ita recte Cyrus apud Xenophontem: *k*) τὸ προηγεῖσθαι προστάττει τῷ προτέρῳ, γενομένῳ καὶ πλειόνων καὶ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ quam rerum cognitionem primogenito temporis atque aetatis beneficium solebant ,comparare. Atque sic apud plerasque gentes constitutum est, *l*) inter ipsos Deos immortales hac lege conuenisse Homerus auctor est, vt quamuis Saturni filiis solum patrium commune & genus vnum esset, Iupiter tamen quia senior & maior erat in imperio praeferatur, *m*) & Periander apud Corinthios κατὰ τὸ πρεσβεῖν s. aetatis successit. *n*)

ad imperium.

8. *Primogenito recte sacerdotium concessere.*

§. XVI.

9. *In regnis successiuis.*

Alii primogeniturae iura ex parentis voluntate falso deriuant, qui primogenitum cum nasceretur & antequam alii adessent, primum imperio destinarit, & in ea voluntate, quia hic primus fuerit, tamdiu perseuerasse credendus sit, donec alium expresse designet. Illi enim cogitare debebant, non ex parentis voluntate sed reipublicae salute de successione in regnis statuendum esse, neque a patre pendere, quem reipublicae post se imperatorem obtrudat, nec rempublicam obligari, vt secundo genitum, si pater illum ad imperium designet, eo admittat; sed primogenitum suo & aetatis iure propter imperandi maximum habitum vsu aulae longissimo & tempore melius quam a reliquis fratribus adquisitum, vel inuito parente, nisi aliud quoddam vitium obstet, ad regnum peruenire, & reipublicae deberi.

10. *Falso primogenitura, ex patris voluntate deriuatur.*

§. XVII.

11. *Falsum est, fratres natura aequales esse.*

Qui omnes fratres natura aequales credunt, & nulla primogenitrae iura, nisi pactis & conuentionibus constituta sint, agnoscunt, *o*) nulla ratione naturali ducuntur, & quae a natura tam studiose disiunctae sunt, aetates confundunt. Namque cum vires & habitus fratrum pro aetate diuersi sint, patet illos in distribuendis iuribus muneribusque aequales non esse. Rectius Aristoteles, sola aetate fratres differre, cetera aequales esse deprehendit *p*) atque ita ex diuersis habitibus, ad quos aetatis beneficio adspirant, esse aliter habendos, intellexisse videri potest, quod & sua quemque necessitas potest docere.

§. XVIII.

12. *Neque ius primogeni-*

Neque tamen, quia primo occupare animo imperium, cum primo nascantur, primogeniti videri possunt, ex occupatione ad illos aetatis prae-

 rogatiua

k) Xenoph. de expedit. Cyri. L. III. *l*) Zosim. L. II. de Persarum primogenituræ lege sic loquitur: τοῦ νόμου τὴν βασίλειαν τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν βασιλείων παίδων διδόντος. *m*) Hom. Iliad. XIII. de regno Cretæ. Ἀλλὰ Ζεὺς πρότερον γεγόνει καὶ πλείονα ᾔδη. *n*) Grot. de iur. bell. & pac. II. 7. 8. 18. vid ibi notata. *o*) Est inter illos Puffendorffius de Iur. nat. & gent. III. p. 2. § 5. *p*) Arist. ad Nicom. VIII. 11. ἀδελφοὶ ἴσοι, πλὴν ἐφ᾽ ὅσον ἡλικίαις διαλάττουσι.

turæ ex occupatione descendit & refutatur Hobbes. rogatiua pertinere cum Hobbesio q) putandum est, quia occupatio sola, nisi naturali ratione iuuetur impetus est, & iure nullo aduersus alios valet; quos solus habituum, qui in primogenito deprehenduntur, defectus ad reliquendum ipsi imperium adducit.

§. XIX.

13. *Inter priuatos ius primogenituræ.* Inter priuatos tamen merita, & vitae antea actae commendatio prae reliquis fratribus primogenito nihil indulget; sed sola capacitas quorundam iurium cum obligatione coniunctorum, quae in ipso maxima est, quasdam ipsi praerogatiuas, sine quibus implere officia sua non poterat, prae iunioribus indulget, qui propter defectus eo non sufficiebant. Neque ordo naturae primogenito quae ipsum inter reliquos primum produxit, & quasi

14. *Non ius primogenituræ ex ordine naturæ descendit.* ante omnes in possessione rerum paternarum constituit, efficiet vt pluribus ipse bonis & iuribus quam reliqui fruatur. r) Ordo cuiusque non ex casu fortuito, sed ex sua cuiusque natura deriuatur. Natura ex viribus iudicanda est, quibus si abundet vel egeat, obligationes & iura ipsi imponuntur. Illa sortitio sola naturae, & ordo sine virium dispositione nihil tibi aut imperare aut indulgere potest, quia per ordinem, nec eges minus, nec magis abundas, neque inde officia tua, quae pro viribus & necessitate imponun-

15. *In fauorabilibus primogenitus postponitur.* tur, poterunt disponi. Tandem in fauorabilibus minorum, quam primogenitorum melior ratio est, adeoque alimentis & securitati illorum tanto largius, prae adultis prospiciendum, quo certius aliorum ope & miseratione reliquis videntur indigere. s)

Ætatis iura hereditaria non sunt. & in genere de hereditatum moralitate agitur.

§. XX.

Denique quia aetatis iura ex defectu habitualium virium descendunt, habitus vero cujusque proprii sunt, & haereditate non propagantur, sed singulorum studio & labore multo ad quiri, atque e cuiusque natura aestimari debent; patet aetatis iura hereditaria non esse, neque a parente in sobolem aut agnatos, cum reliquis iuribus & bonis transferri. Est quidem naturali iure de hereditatibus in genere ita habendum defunctorum bona, & quidquid in ipsorum dominio fuerit, mortuo domino ad rempublicam denuo pertinere, quae primum dominia constituit atque dispensauit. Enimuero cum dominia neque a republica satis coli, & inde egentibus prospici, neque, sine eius detrimento relinqui inculta possint, naturae conueniens r at,

q) Hobbes. de ciue c. 13. § 15 — 18.

r) Puffendorff. l. c. ordinem nascendi credit fundamentum primogenituræ.

s) Confer in genere de hac materia. Marqu. Freher. de Suc. Princ. in primogenitis & eorum heredibus. Arn. Engelbrecht de successſ. electorum ex iure primogenituræ. Mart. Garadum, Laudensem, de primogenitura. Melch. Goldasti de iure repræs. in primogenitura. Ludov. Molinæ de primogenitura aliosque quos Lipenius habet in Biblioth. iurid. p. 416. seqq.

erat, vt respublica in alios possessores illa a defunctis transferret, qui & egeant illis & e societatis emolumento dominia possint administrare. Cum vero ipsi imperantes, qui tam crebro inter priuatos non versantur, optimos designare non possint, neque quis egeat, vel aptus sit administrationi, norint, sed haec omnia ab ipsis priuatis & rectius sciri & constitui potuerint; illud moribundorum optioni relictum est, quem ipsi (si liberi non adessent, quos certissimum est egere) rerum suarum indigentem, & possessionibus dignum arbitrentur, quemque bonorum heredem velint designare. Ita ad heredes bona defunctorum deriuantur, qui in omne ius defuncti succedunt. Poterat inde videri, heredem qui in omne ius succedat, ab defuncti aetatis iuribus, quamuis ipse in alia aetate constitutus sit, excludi non posse. Sed cum hereditates a republica propter dominiorum administrationem saltim constituta sint, manifestum est, ciuilia tantum & realia iura, quae ex dominio oriuntur, hereditate propagari; personalia iura per rempublicam transferri non posse, sed e cuiusque natura & statu tribui, cum quo etiam exspirant atque extinguuntur. Atque ita de aetatis iure tenendum.

§. XXI.

16. *Adeoque alimenta quae aetatis iure debeantur, hereditate non propagantur; neque dignitates.*

Adeoque nec frater heres infantis, alimenta fratis, quae ipsi ex aetatis iure debebantur, capit: neque senatoria dignitas, quae parenti, propter peritiam & virtutem concessa est, atque ex habitibus descendit ad filium successione propagantur. Ex sua quemque natura & habitibus metimur, inde quod deest supplemus, quod ipsi superest, in aliorum commoda di spensare iubemus. Aliena virtus aut indigentia nobis neque ad obligationem, neque iura adquirenda sufficiunt. Et quamuis parentum dignitas & laus interdum filios societati ante reliquos commendabiles faciant, quam solent imputationem gratiae vocare, atque aliqua propter illos bona & commoditates, in nos deriuare soleant; illud non nostro neque aetatis iure nobis debetur, sed propter reipublicae quaedam singularia commoda & exspectationem, aliqua interdum propter parentes filiis praestantur. Enimuero cum reipublicae omnio intersit, ciues etiam cupiditatis aliqua desiderio & stimulis internis ad laudem & officia strenue exsequenda agitari, vt tanto plenius illa suscipiantur colanturque. nullum efficacius ad ingenium hominis visum remedium est, quam si liberorum illos caritate ad rempublicam aduocemus. Inde quia teneriori stimulo ad laudum, & periculorum aleam subeundam vrgeri poterant, qui sciant, si bene mereantur, & res egregie gerant, in laboris compensationem, liberis illorum prospectum iri; ad calcaria parentibus subdenda bene merentium, filiis aliqua praerogatiua promissa est.

De imputatione gratiae & quando filii propter parentes iura lucrentur.

17. *De hereditate iuris primogeniturae in ſucceſſione.*

§. XXII.

Id altius repetendum videtur in ſucceſſionibus, haereditates quae patri ex aetatis praerogatiua prae reliquis fratribus, debebantur, an poſſint in alius aetatis filium ita propagari, vt infans vel adoleſcentulus in patris propter ſenium reliquis praelati locum ſuccedat, atque ita reliquis defuncti agnatis praeferatur, ſeu an filius poſſit patrem repraeſentare. Quae inter primogeniti filios & patruos ſ. defuncti fratres frequentiſſima controuerſia eſt; cum, & filii primogeniturae iura hereditate a parentibus ad ſe transferri, ſeque in locum illorum plane ſubire credant, defuncti vero fratres patrui
18. aetatis iura hereditaria eſſe negent, ſed ex ſua cuiusque natura competere, neque in aetatem adeo diſſitam a parentibus in filios transferri poſſe arbitrentur; ſed mortuo primogenito ad fratres aetate quam filios propiores credant tranſire. In quo genere alia inter priuatos, alia inter principes ineunda ratio eſt. Priuatorum in patrimonialibus bonis hereditates, & primogeniturae iura, plerumque plena fauoris ſunt, & pauca officia coniuncta habent; adeoque rectius ad defuncti filios etiamſi impuberes, quam fratres defuncti adultos referuntur; quippe cum neceſſitas & indigentia illos digniores videatur praeſtare. Neque hereditatis tamen aut parentis, ſed ſuo proprio & aetatis iure ea omnia lucrantur, quia ipſa natura illos, quam fratres, commodorum eſſe indigentiores oſtendit. Contra in feudis, quorum poſſeſſio cum praeſtationum ſeruitiorumque quorundam neceſſitate coniuncta eſt, niſi per alios (quod plerumque accidit,) praeſtari poſſint, naturae conueniens eſt, illa potius ad adultos fratres primogeniti, quippe a natura habitibus melius inſtructos quam liberos impuberes pertinere. Inter principes arbi-
19. trari difficilius eſt. Et inuenio apud gentes in illis rebus alia atque alia conſtituta. Sic apud Corinthios in aetatis priuilegium ſuccedi non potuit, & e regis defuncti filiis natu maior, non nepos ex primogenito ſucceſſit, quod Grotius ex Diodoro Siculo obſeruat. *t*) Apud Vandalos heres regni fuit, qui ſanguine proximus & maior natu eſſet, adeoque filius ſecundum genitus, primogeniti filio potior habitus. *u*) In Sicilia Robertus Martello maioris fratris filio in imperio praeceſſit. Alii primogeniti lineam, & quamuis infantes filios, ante fratres ſ. patruos ad imperium euexere. Ita in Anglia Eduardi ex primogenito nepos ante eiusdem fratres Hermonem & Thomam, eodem Grotio monente, ad regnum peruenit. *x*) In Electoratibus Germaniae lege pragmatica Carolina Aur. Bull. c. 7. ius primogeniturae ſancitum eſt, & primogenito nepos ſine controuerſia praefertur. Nobis ne tunc quidem aetatis priuilegium, quod ex habitibus non propagandis defendit, hereditate videtur transferri poſſe; ſed primogenitorum filii, ſi paululum adulti ſint,

Priuati & principes ſunt diſtinguendi.

Apud priuatos filiis praeferri debent primogeniti ſoboles.

Apud principes non aetatis ſed ſuo iure plerumque praeferuntur, niſi infantes.

t) Grot. de iure belli & pac. II. 7. 30. *u*) Procop. de bell. Vandal. L. III.
x) Grot. l. c.

ſint, & aliqua de illis ſpes habeatur, non patris ſed ſuo ſaltim iure in principatum ante patruos ſuccedunt, quia primogeniti tota gens propter ſpem ſucceſſionis, & patris dignitatem, magis in aula verſatur, imperii artes in imperante melius obſeruat, a parente primogenito, qui viuus ad imperii receſſus magis, quam reliqui fratres, admittitur, molles aditus & conſilia ſalutaria rectius diſcit, atque in imperii vſu verſatur. Inde cum regendis aliis diu aſſueuerint, ſi ad imperium euehuntur, quaſi familiare ſibi regnum accipiunt, & maiori habitu regnandi, quam fratres defuncti principis, qui in imperio tam ſollicite non verſantur, inſtructi ſunt, & ex illo habitu praerogatiuam poſſunt deſiderare. Et reipublicae intereſt, vt magis primogeniti ſoboles quam fratres eo admittantur, cum, ſi ad patruos deuolueretur regnum plane in aliam gentem ad alios homines deferri deberet, qui opibus, regnandi inſtrumentis & ſupellectile adeo inſtructi non ſunt, quam primogenitorum filii, qui & patri, cui ciues adſueuerunt, ſimiliores eſſe credantur, & quiquid ad imperium ſupellectilis & nerui opus eſt, hereditate iam tum a parente acceperunt, atque adeo ſe expeditius ad imperium recte obtinendum poſſunt comparare. Adeoque propter ſuos habitus & reipublicae cauſſa, non parentis iure ſuccedunt. Infantibus vero, & de quibus nulla ſpes, quamuis primogenitorum filii ſint, niſi forte propter opes ſoli ad imperium ſufficiant, patrui recte iure naturali praeferuntur, niſi etiam hoc caſu vltima ratio noſtra illos excludat.

§. XXIII.

A defectu habituum temporariorum iura aetatis dependent, quia defectus illi habituum, vnde iura deſcendunt, perpetuo mutantur & fluctuant, atque vſu & exercitatione & mora ſupplentur. Idque neceſſitate naturae conſtitutum eſt, quae vires ſuas & ſpiritus ſenſim & ſucceſſiue elaborat ſine quibus habitus adquiri non poſſunt. Enimuero ita ſenſim & ſenſim ſuccedimus ab infantia ad virtutem maiorem, atque annos adultos, & inde porro ſuccreſcimus, donec ſummus flos & decus lente iterum flacceſcat, & vires emoriantur atque ad priorem imbecillitatem, in ſenectute redeamus. Atque ita artificioſe & non ſine conſilio Dei immortalis conſtitutum eſt, vt cum multa animalia ſtatim adoleſcant, atque ad maturitatem roboris & virtutis perueniant, homo lente & pedetentim ſuccreſcat, & vires ſparſim & raro colligat atque compingat. Scilicet cum hominis deſideria & conatus multo magis aduerſus Dei finem quam brutorum impetus niterentur, his ambagibus & moris circumagendum fuit ingenium hominis ferox, donec ſenſim miteſcat, & ſocietati & mutuo, a quo abhorret, auxilio, cum ipſe egeat, adſueſcat, atque hac diſciplina & neceſſitate ad frugem adducatur, qui impatientiſſimus, & intolerabilis fuiſſet futurus, ſi vires ſub primum

Axiom. 4. demonſt. cum conſ. & coroll.

A defectu habituum temporariorum oritur.

impetum suffecissent. y) Ita omnibus articulis humanae vitae alia atque alia beneficia debentur.

§. XXIV.

Consect. Cum igitur per temporis successionem longiorem natura viribus cresce-
1. re & habitus plures soleat parare, donec sub extremam aetatem denuo laban-
Aetas media minima iura habet. tur, & euanescant; manifestum est, mediae & confirmatissimae aetati multo minora, quam primae extremaeue in mere fauorabilibus licere; cum illas virium inopia extantior duriorque vrgeat, vnde omnia nostra iura & commoditates deriuantur. Denique cum natura propter spirituum animalium
2. diuersam copiam atque elaborationem, vel omni adhibita opera, eosdem
Ergo non ex annis solis ordo & aetas constitui potest. habitus eodem tempore in omnibus indiuiduis non effingat, sed quorundam hominum ingenia & corpus sero perficiat, quosdam repente iuuet atque in maturitate constituat; patet, ad temporum articulos & annorum numerum aetatis iura exputari non posse, veluti si septem annorum hominem semper velis infantem, vel quatuordecim, puerum appellare; sed posse septennem vel decennem inter iuuenes si natura suadeat, referri; adeoque ex sua quemuis virtute & habitu non ex annis aestimandum, & iura tribuenda, quia ex illo solo intelligitur, quid cuique voluerit creator praestari.
3. Adeoque aetas & ordo non ex annis, sed ex indolo & viribus iudicatur. Hinc
Pubertas ex corporis habitu, non annis iudicanda. neque pubertatis nec maiorennitatis tempora eodem articulo definienda sunt, neque eadem lege ius reddi omnibus debet, sed in his caute circumspecte versandum est, vt ne in alios iniurium sit, quod in quibusdam rectum deprehendebamus. Inde visi sunt mihi paullo rectius censuisse ante Iustinianum ICti, qui pubertatem ex corporis habitu & virtute, (quod Tribonianus de indecenti corporis inuestigatione male interpretatus videtur) & membrorum confirmatione potius iudicarunt, quam vt eadem lege sec. l. fr. C. Qu. Iur esse def. & pr. In. Q. m. fin. tul. illam 12. vel 14. anno definirent, quod spatium & praecipere interdum, & longius trahere solet natura, donec datum sibi negotium absoluat. Hinc potes vel trigesimo anno lentae naturae hominem, iuuenem vocare, masculum & erectum hominem longe etiam ante haec tempora ad viros referre. Ita satius est, naturae nos ingenium in constituendis officiis & iuribus sequi, quam vi ex nostro illam numero, & constitutione necessitates suas perficere arbitremur.

§. XXV.

3. Tandem, quia habitus nostri temporarii sunt, & vires perpetuo mu-
Aetatis ius minus est quam ius sexus. tantur, manifestum est, etiam aetatis iura, quae ex virium dispositione dependent, incerta & mutabilia esse, atque interdum leui momento & interuallo exspirare. Patet exinde porro cum habitus temporarii sint, sexus perpe-

y) Pufendorff. de iure nat. & gent. VII. 2. 5.

perpetuus, & nulli viciſſitudine ſubiectus, (quia mares nunquam in fœminas ſolent mutari) ſexus praerogatiuam potiorem eſſe, quam iura aetatis, & ex illo plura beneficia deriuari. Inde euenit, vt vbi de obligationibus quaeritur, vt in imperiis obtinendis, florentiſſimae principi filiae vel infantem marem praeferri, [z]) quia & maſculos natura ad laborem atque ingenii operas magis compoſuit, & fœminas vel corporis certe cauſſa. (vt grauidas & lactantes) eſſe opis alienae magis coëgit indigere. Inter priuatos, ſi de fauore & commodis controuerſia eſt, ſequioris ſexus hominibus vel maxime adultis, certius, quam primae & tenerrimae aetatis maſculo recte proſpicimus, qui vel ſua virtute contra impetum magis ſibi poteſt, quam fœminae, ſufficere.

§. XXVI.

A defectu virium naturali iura aetatis dependent, quia culpa noſtra prolapſae, aut oſcitantia & temeritate neglectae fauorem legis nullum habent, neque aliqua ope aut emolumentis ex creatoris voluntate iuuantur. Adeoque niſi naturaliter aliquid nobis deſit, ſed a nobis fuerit proſtratum & perditum, nullam ab aliis opem poſſumus exſpectare. Neceſſitati & indigentiae noſtrae largiter proſpectum eſt; & ſi quid nobis per naturam deſit, illud aliunde ſatis penſatur. Libidini vero & ignauiae ſuffugium natura nullum poſuit, neque reliquis imperauit, vt ingenuas vires aliorum inertiae deuorandas exhibeant. Et quamuis abundantibus noſtris viribus tum quoque, ſi alter ſe ipſum debilitauit, ſuccurrere poſſe videamur, ne vires eorum inertes & inutiles iaceant; tamen vires naturae a creatore ita diſpenſatae ſunt, vt niſi quisque ſuas etiam vires colat, aliorum abundantia ipſi iuuando impendi non poſſit; ſemper enim aliquis ſupereſt, qui illa noſtra abundantia naturaliter & absque culpa egeat, cui noſtrae vires & auxilium hac ratione ſubtraherentur. Quia igitur quisque ad ſuas vires colendas obligatur, manifeſtum eſt, creatorem homini non plures facultates indulſiſſe, quam ad aliorum neceſſitatem & indigentiam naturalem ſufficiant. Si enim quilibet, ſuam naturam ſatis perficeret, reliqui ſpiritus, qui nullius neceſſitati inſeruirent, inutiles erant futuri; Deus vero nobis per ſuam perfectionem fruſtra nihil potuit creare, neque nobis concedere. Cum igitur plures nobis vires datae non ſint, quam quibus ad aliorum neceſſitatem naturalem iuuandam egemus, apparet, ſi in ineptos, & negligentes prodigi eſſemus, vires noſtras illis ſubtrahi quibus e voluntate numinis deſtinabantur. Patet exinde porro, qui vel in adultiori aetate pueri ſint & inepti ad rem gerendam, noſtra miſera-

Axiom. ſ. Demonſtr. cum conſect. & corollar.

A defectu virium naturali dependet.

1. *Ergo ignauis propter rempublicam non ex illorum proprio iure ſuccurritur.*

2.

z) Grot. de iure belli & pacis II. 7. 18. Pauſan. l. 2. de Sparte Eurotæ ſuccedente, & L. III. de Creuſa regnum Athenarum propter defectum marium demum adipiſcente.

miseratione, aut iuniorum iure propter habituum defectus indignos esse quia ab ipsis pendebat, an hunc defectum sua voluerint opera pensare.

3. *Prodigi ardeliones multi pauperes ope indigni.* Adeoque nec prodigorum, nec ardelionum pauperumque multorum alimentis & educatione rempublicam priuatosue onerandos esse, quia vel inter ingenuos multi sint, qui nostram opem recte possint desiderare. Et quamuis interdum reipublicae salutare sit, illos, ne ciuibus & reip. oneri sint, ad veritatem & virtutem instrui, & necessitati illorum subueniri; non tamen hoc in illorum fauorem praestatur, neque suo iure id possunt postulare: verum in societatem hoc officium indirectum est, & reipublicae in eius emolumentum praestatur, vt ipsa quamuis perditum ciuem, cuidam tamen vsui possit adhibere.

§. XXVII.

Axiom. 6. Demonstratio & consect. Ab illis iura exspectanda, qui vires illas possident. Si opem ex aetatis iure poscimus, ab illis exspectanda est, qui viribus illis abundant quibus ipsi indigemus. Neque enim aduocare ad iuuanda nostra commoda illos possumus, qui ipsi egent, aut suis necessitatibus nondum prospexerint. Et quia creator omnes eodem naturali amore complectitur, quemuis sibi primum consulere voluit, neque vires nostras nobis necessarias aliis voluit impendi, donec plurium necessitas nostro vnius periculo sit redimenda. Sua cuiusque inter pares sors prima est, quia nisi primum sibi quisque consulat, ad officia reipbl. praestanda ineptus est. Aliis, si quid superest, viribus abundantibus subuenimus.

2. *Eiusdem ætatis homines sibi non possunt ea præstare.* Inde colligitur, in illis necessitatibus, quas aetatis iure desideramus, eiusdem aetatis homines sibi subuenire non posse, quia eodem virium defectu illi laborant, qui ad eandem aetatem moraliter consideratam pertinebant. Ergo vel adultiores iunioribus, vel senibus iuniores ad illa praestanda obligati sunt; & quod infantibus deest, iuuenes habent, in quo iuuenes deflectunt, in illo regi a maioribus possunt.

3. Ita prouidenti consilio creatoris constitutum est. Enimuero vt ne vnius saltim aetatis homines inuicem societates ineant, & suam saltim necessitatem iuuent, reliquis vero, qui in alia aetate constituti sint, insultent, illorum indigentiam contemnant; plurimos ita inuicem miscuit & coniunxit, vt sine alterius commercio neutra aetas possit durare; sed quod sibi deest, in altero deprehendat; inde perpetua coniunctione homines coëant, amicitias iungant, se mutuo colant & venerentur, tandem omnes ordines & dignitates, pueri, iuuenes, senes, summi, infimi in vnum corpus confluant, atque ad creatoris voluntatem iunctis viribus rem suam strenue faciant.

§. XXVIII.

Axiom. 7. Demonstr. Fauorabile est ius ætatis. Si opem ex ætatis iure poscimus, commoda quædam desideramus; quia ius omne in aliquo fauore positum est, & inutile foret, nisi aliquod, inde

inde emolumentum atque voluptatem exſpectaremus: & parum nobis eſſet per iura proſpectum, niſi noſtrae neceſſitates inde iuuarentur.

§. XXIX.

Extremo, ad rectius implendos fines Dei ius aetatis tendit, quia omne ius propter Dei fines & voluntatem conſtitutum eſt, neque alter niſi ad Dei fines poſſit obligari, ſine cuius obligatione iura noſtra nulla ſunt, & inutilia & fere pernicioſa. *a*) Pater exinde, neque aetatis iura abſoluta eſſe, neque in vniuerſum valere, ſed vti Dei fines propter reipublicae faciem & circumſtantias, alii atque alii ſint, ita etiam aetatis iura ſubinde limitari & in aliud referri. Adeoque nec opem ſemper & miſerationem, nec venerationem & obſequium propter aetatem aut ſenium omnes meremur, ſed illa officia propter commune periculum, vt in bellis tumultibus, aut propter alias neceſſitates mutantur aut extinguuntur. *Axiom. 8.* *Conſect. 1.* *2.*

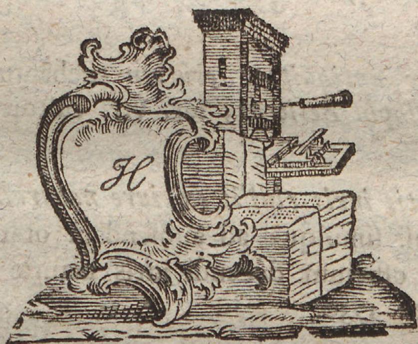
§. XXX.

Animus erat, poſt generalem de iure aetatis tractationem; ſpecialia diuerſarum aetatum iura ex antiquitate & morum diſciplina ſtudioſius enucleare. Sed quia praeter exſpectationem haec exigua portio in diſſertationis academicae modum excreuit, hic ſubſiſto, & errorum, qui forte in diſſertatione acciderunt, veniam paciſcor. Infantiae iura tibi proxime alio ſpecimine ſpondeo. Vale, B. L. & de nobis miti ſententia ſtatue.

a) Oſtenderent enim defectum, qui tamen a nemine iuuaretur.

DISSERTATIONVM
ATQVE
PROGRAMMATVM
CRELLIANORVM
FASCICVLVS II.

CVM IV. TABB. AEN.

HALAE AD SALAM

TYPIS ET SVMTV I. C. HENDEL.

1775.

Index Dissertt. huius fasciculi.

VI.

DISSERTATIO DE IVRE MANVVM ET POENIS IN IVDICIO CRIMINALI GERMANICO INPRIMIS AMPVTATIONE.

LIPSIAE, D. X. AVGVSTI ANNO MDCCXXIV.

CAP. PRIMVM PROOEMIALE DE IVRE MANVVM IN FORO CRIMINALI GERMANICO, IN GENERE.

§. I.

De manu in genere.

Vt compesceret impatientissimum freni animal hominem sapientissimus artifex orbis terrarum, immortalem eius animam, dum exsequitur consilia, corporis vti ministerio coegit, quod imbecillitate & cunctatione sua illam ab impotentia & temeritate, possit auocare. Corporis officium per omnia membra dispensatum est, & illa Agrippae Menenii a) fabella docet, nihil in illo deprehendi, cui non suus vsus, sua munia data sint. Inter famulantia membra, manus prima est. Illa omnium necessitatibus vna maxime prospicit, aptissima artibus & rei gerendae. Illa nisi cibum pararet atque afferret; os non acciperet, neque dentes conficerent. Illa corpus totum alimentis conseruat, oris officium litterarum artificio etiam apud exteros plenissime sustinet, mentis consilia maxime sola exsequitur, omnes partes ab iniuria protegit & defendit. Inde cum reliqua membra nobis fere cum brutis animantibus communia sint, homini manus soli tributa est, eiusque cura tam tenere a natura nobis commendata, vt vel reliquorum omnium vsus sine eius opitulatione nobis parum profuturus videatur. Hinc si quem noueris, in quo magnam tibi spem & exspectationem constitutam habeas, illum soles manum tuam, manum dextram appellare. Inde manus appellatione legislatores ipsam potestatem hominis, & virtutem & iura fere

a) LIV. II. 32.

ſere omnia ſignificarunt. pr. Inſt. de Libert. & quem de manu dimittis, ille poteſtati tuae exemptus eſt. L. 4. ff. de Iuſt. & iure. Inde inter immania facinora deſperatio Mucii Scaeuolae habita eſt, qui torrere manum dextram inter tormenta ſponte potuit, vt ne ſua quidem neceſſitate & tenerrimo naturae ſenſu a conſilio auocari potuiſſe videatur. At manus, quo facilius colitur atque ad rerum vſum adfertur, tanto magis ad facinora & fraudes ingenioſa, tanto plenior mali exempli, tanto grauius legum ſanctione notata eſt. Atque adeo ad omnia fere facinora aliquid ſuae fraudis attulit, vt pauca inuenias, in quibus non pars aliqua & miniſterium culpae ad manum videatur pertinere. Hinc tandem accidit, vt quemadmodum pœna ſuos auctores ſequitur. L. 22. ff. de pœnis, ita in corporibus ea potiſſimum parte facinoroſos luere ſua delicta legislatores voluerint, qua maleficium perpetratum eſt, *b*) & variis in manus pœnarum ingeniis animaduerterint, quibus illae in officio contineantur. Tulit hoc me nuper, cum Mucii Saeualae vitam perſcriberem, in illam cogitationem, vt de manuum iure & pœnis in iudicio criminali Germanico commentari ſuſciperem, quod, vt feliciter ſucceſſiſſe credam, tua, beneuole lector, humanitas & mite de rebus meis iudicium praeſtabit.

§. II.

Ius manuum Das Fauſt-Recht.

Dum de iure manuum agere molior, non antiquas illas Germanorum monomachicas iniurias & ciuilia bella quibus de controuerſiis mutuis diſceptabant, & Dei ſententiam gladio experiebantur, *c*) quae a multis etiam ius manum ſ. das Fauſt-Recht appellata ſunt, *d*) copioſe tangam quod officium alii ſtudioſius obierunt. Sed ius manuum mihi omne illud, quod de manibus iure criminali Germanorum & Saxonum maxime conſtitutum eſt, das Recht der Hand in peinlichen Dingen, notabit. Poteram ibi longa praefatione de vocis huius ſignificationibus, manuum ſignis & ritibus commentari; ſed has partes & alii, & ante omnes excellentiſſimus WILDVOGELIVS *e*) ſtudioſiſſime expleuerunt. Ego ad illa propero, quae vel ab his non adducuntur, vel in nuce ſaltim exhibita fuere.

§. III.

Diuiſio iuris manuum & quantum

Ius manuum in criminalibus vel ad iudicem, vel ad partes pertinet. De iudice pauca ſancita ſunt, quae ad ius manuum poſſint referri; & quae adducun-

b) CONSTIT. NEAP. Lib. I. tit. 12. de percuſſoribus apud LINDENBROGIVM Codice LLguin antiquarum p. 706. Æquum eſt enim, ea parte corporis plecti maleficum, cum qua meleficium perpetratum eſt. *c*) LEGE ALEM. T. LXXXIV. apud LINDEN. p. 385. CONST. SIC. II. tit. 32. n. 777. & IOACHIMVS IOANNES MADERVS in diſſert. de duello ordalii ſpecie. *d*) SCHILTER de iure obſid. c. II. §. 6. das Fauſt-Recht, i. e. die Sache im Kampff zu GOttes Urtheil ſtellen. *e*) WILDVOGEL in diſſ. de iure manus dextræ, habit. Ienæ 1700.

adducuntur ad nostrum consilium fere nihil faciunt, quod magis in enucleandis pœnis occupabitur. Ita tamen breuiter habe. Omne iudicis officium manu obeundum vel in ritibus quibusdam vel in sententiis exsequendis versatur. Primo Saxones ipsum iurisdictionis locum erecta cruce vel statua, cui *manum ligneam* & gladium imposuere, significarunt, & GRYPHIANDER *f*) ex glossario antiquo auctor est, manum ligneam & gladium iurisdictionis criminalis & superioris insigne potestatem de capite & *manu* sententiam ferendi praetulisse. Und ist vor Alters dabey bedeutet gewesen, daß man † ein groß höltzern Creutz in einer Stadt oder Flecken aufgerichtet, darauf eine Hand oder Schwerd gestecket, zum Zeichen der Gerichte über Halß und Hand. Et HEINISCHIVS ius *g*) territorii olim significari lignea cruce in finibus solitum, cui imposita manus & gladius, zum Zeichen der Gerichte über Hand und Halß 2c. testatur. Cuiusmodi cruces & hodie passim extant, & quae Numburgi in loco immunitatis, auf der Freyheit, deprehenditur, huic rei extantissimo argumento est. Ipsum etiam forum competens ab assessoribus signum manus, das Hand-Mahl, olim appellatum, das ist ihre ordentliche Gerichte, daher genennet, daß man mit der Hand dazu schweeret, vt explicat Glossa ad art. 51. L. 1. Land. R. p. 121. Et gloss. ad art. 26. Land R. L. 3. p. 344. & Weichc. art. 33. ita commentatur; Hand-Mahl ist nichts anders, als die Städte der Gerichte da einer Schöff zu ist, und heist darum ein Hand-Mahl, daß er oder seine Eltern mit der Hand da auf den Heiligen geschworen haben, und daß er noch sein Hand-Zeichen hab auf den Schöffen-Stuhl. Ita ipsae iudicii criminalis dum constituuntur origines, ex iure manuum deriuantur.

ad iudicem pertineat.

Manus insigne iurisdictionis criminalis.

§. IV.

Et suas, iudex dum ius dicit: aliquas partes *manu* exsequitur. In iudicii criminalis solemnibus publicis iudex primo ad venerationem & decus se componit, collegis considentibus ipse sedens gladium s. ex locorum consuetudine etiam baculum *manu* tenet, atque ita ius reddere iubetur. *h*) Seinen Stab oder bloß Schwerdt nach ländlichen Herkommen eines jeden Ortes in der Hand haben, und ehrsamlich sitzen bleiben. Alii iudicem ante manum chirotheca armare, dein gladium vagina reconditum in conspectu populi demum pro tribunali extrahere & manu comprehendere iubent, quod CARPZOVIVS *i*) ex Koenigio obseruat. Erstlich darf man das Schwerd nicht ausgezogen haben; wenn sie sich aber niedergesetzt, so zeucht er das Schwerd heraus, und hält es in der rechten Hand mit einem Blech-Handschuh angethan. Id certe exinde constat, gladium non esse vnicum iuris

Iudex manu gladium tenet in iudicio solenni criminali.

f) GRYPHIANDER de Weichbildis Saxonicis c. LXVII. n. 17. p. 167. *g*) HEINISCHIVS in thesauro suo ad verb. Bild. *h*) ORD. CRIM. CAROL. V. art. 82. *i*) CARPZ. prax. crim. P. III. q. 136. 14.

iurisdictionis criminalis insigne, neque baculum modo in ciuilibus iudiciis praeferri. Sed vtrumque promiscuum est. In causis militum certe, quamuis non criminales sint, praeses iudicii gladio insigni vtitur. k) Er soll sich zu derselbigen Stelle da Recht gehalten wird, allemahl ein bloß Schwerdt vortragen lassen. Et in causis ciuium maiorem olim baculi vsum quam gladii fuisse hinc auguror, quia ipse Imperator baculi prius quam gladii mentionem fecit d. art. 82. O. Cr. & quia sub finem iudicii baculus, quo ius dictum est, recitata publice sententia fragitur. O. C. art. 96. qui mos procul dubio ab illis frequentari coepit, qui baculo insigni iurisdictionis suae vtebantur, vt fracto iurisdicundi instrumento atque insigni de reo actum esse neque de mutanda posse sententia amplius deliberari, testarentur. Hodie apud multos vtrumque insigne ad manus est. In militari equitum iudicio criminali non iudex modo, l) sed assessores etiam nudos gladios manu praeferunt, m) quorum cuspides, cum suffragia feruntur, ad terram demittunt, mox eum dicitur sententia, ad coelum erigunt, atque ita reum condemnant. n) In ciuium criminali iudicio etiam cum conclamatur reus, (wenn der Beklagte beschrien wird,) a iudicis ministro accusator gladium manu praeferri curat. o) So tritt alsdenn der Kläger herfür, und bittet ihm den Frohnbothen zu leihen, daß er der Frohne, seine geschliffene Wehre raus ziehe und ihme dem Kläger mit gewapneter Hand fürtrage, das vergönnet der Richter ꝛc. Reliqua solemnia ore plerumque, vti moribus definitum est, peragit.

§. V.

Index manu gladium frangit.

Cum sententia recitanda est, militaris iudicii equestris praeses s. militum mareschallus, gladium ante in tabula repositum manu apprehendit & cuspidem sursum erigit, p) quod etiam assessores imitari supra diximus. Dicta capitali sententia continuo baculus *manu* iudicis frangitur. O. C. Carol. V. art. 96. vt fracto iurisdictionis insigni actum de reo, & sententiam mutari non posse, ostendat. q) Hoc alterum iudicis officium est, cuius solemnia *manu* peraguntur. Illud in plerisque locis ad naturam dicendae sententiae pertinet, & tam studiose ab ipso obeundum est, vt si huic rei supersedeat, duci reus non possit: adeo, ne militari quidem iure, cuius moribus a multis solemnitatibus

k) Reuterbestall. de A. 1570. art. 4. & 6. in rubr. wie das Reuter-Recht soll gehalden werden. in Corp. RECESS. IMPERII p. 801. l) Reuterbestall. de A. 1570. d. art. 6. p. 801. m) Reuterbestall. art. 4. d. rubr. n) Reuterbestallung d. A. 1570. art. 17. sub rubr. wie das Reuter-Recht soll gehalten werden. o) CHIL. KOENIG. in processu. tit. wie der Richter sein Noth-peinl. Halß-Gerichte hegen soll. p) Reuterbestallung d. A. 1570. art. 16. rubr. wie das Reuter-Recht gehalten werden soll. q) LUDOV. Anhang der Einl. zum Peinl. Proceß. c. II.

nitatibus abstinetur, capitis reus, nisi fracto baculo, damnari non potest. r) Tandem vbi post solemnes interrogationes mittenda concio est, quorundam locorum moribus manu vel pede saepius iudicis sella, cui insederat, & mensa, in qua celebrata solemnia sunt, deiiciuntur. Illud tertium munus, quod manu exsequi iudices solent. Sed haec ab aliis plenius tradita sunt, & a nobis obiter, ne quid desit commentationi, monentur.

§. VI.

Apprehensio reorum.

Haec ad solemnes iudicii criminalis ritus pertinent; restat, vt de reliquis iudicum officiis in criminali causa obeundis pauca addamus. Huc apprehensionem s. capturam reorum, quam vulgo dicunt, cum iudex *manibus* trahi apparitorum ministerio in forum reos curat, maxime, quamuis improprie, referunt. Illa, quia famae reorum male consulitur, parcius saeuire iudices iubentur; illamque rectissime in solis capitalibus causis, aut quarum pœna corporis afflictiua est, arg. L. 3. ff. de custod. reor. & l. 2. cod. eod. tit. s) non in pecuniariis aut leuioribus, t) neque in illis tuto semper, quae arbitraria pœna coërcentur, quia tunc nescit iudex, an non forte mulcta statui debeat, in reum sufficientibus, legitimis u) & probabilibus x) indiciis suspectum Ordin. Crim. Carol. art. 18. it. art. 218. l. 2. cod. de custod. reor. decernit. Quare d. art. 218. O. Cr. inter consuetudines perditissimas unter Mißbräuche und böse unvernünfftige Gewohnheiten refertur: Daß durch die Obrigkeit auch etwa leichtlich ehrbare Personen, ohne vorgehende Berüchtigung, bösen Leumuth und genugsame Anzeigung angegriffen und ins Gefängnis gebracht werden, und in solchen Angriff etwa geschwinde und unbedächtlich gehandelt wird, dadurch der Angegriffene an seinen Ehren Nachtheil leydet. Aut si in his excedat, iniuriarum potest a reo conueniri l. 32. ff. de Inj. & d. art. 218. atque ita Dnos scab. Elect. Lips. respondisse, CARPZOVIUS y) auctor est. Quin & iudicem ad emendam teneri, si personae dignitas & conditio hinc grauius afflicta sit, dubium esse non potest. Illud iam tum a maioribus nostris ad nos propagatum & lege Salica z) qui hominem ingenuum sine causa ligauerit, ICC. denariis qui XXX. solidos continent, lege Boiorum a) & Burgundiorum b) XII. solidis damnatus & totidem mulctae nomine numerare iussus est. Vnde maiorum nostrorum

 in

r) Reuterbestallung de A. 1570. art. 17. rubr. wie das Reuter-Recht gehalten werden soll. s) IVL. CLARVS L. V. sent. §. vlt. quæst. 28. n. 1. & 2. PROSP. FARINAC. pr. crim. L. I. tit. 4. qu. 27. n. 38. t) *ne custodia durior sit pœna.* u) FARINAC. prax. crim. lib. 1. tit. 4. qu. 27. n. 112. x) MENOCH. de præsumtionibus L. I. 88. n. 8. y) CARPZOV. pr. crim. P. III. qu. III. n. 3. z) Lege Sal. tit. 34. l. 1. apud LINDENBROGIVM cod. LLgum antiquarum p. 328. a) Lege Boiorum tit. 3. c. 1. l. 7. l. c. p. 409. b) Lege Burgundionum tit. 32. apud LINDENBROGIVM p. 280.

in his rebus solicitudinem & curam non obscuro argumento colligimus. Quae cum trita sint, & ad nostrum consilium nihil faciant, tetigisse sufficiat, ne illorum obliti videamur. Id vnum adiicio, magistratum, qui reos, quamuis non adeo suspectos, in iudicii locum sponte descendentes in carcere detinet, iniuriarum actione & emenda facilius absolui, quia tunc minori dedecore reus affligitur, & iniuria leuissima est, quam praesumtio iuris de magistratus integritate & fide facilius diluere videtur.

§. VII.

Tormenta quomodo a iudice curanda sint.

Si de reo tormentis habenda quaestio est, carnificis *manibus* iudex vtitur, & videtur illud etiam ad ius manuum pertinere. In quibus illa a iudice possint decerni, infra in pœnis manuum persequemur. Qui vel in causa illegitima, vel modo iniusto torqueri reum iusserit, illum Wisigothorum leges c) CCC, solidis condemnarunt; si mors dolo iudicis sequatur, capitis reum habuere, d) si culpa & oscitantia iudicis occidat, D. solidis mulctarunt. e) Hodie qui dolo reum torquet, vt exinde moriatur, morte punitur, f) qui culpa excesserit, syndicatus, iniuriarum, legis Aquiliae tenetur, apud Saxones ad praestandam emendam, s. dimidium wehrigeldum, restitutionem damni & pœnam arbitrariam Const. El. 42. pro iniuriae modo, quem ex laesi dignitate & tormentorum atrocitate aestimamus, O. C. art. 20. & 61. subeundam obligatur. Neque ab illis actionibus praestita vrpheda, si superior iuramentum relaxet, reus excluditur. Ita dn. scab. Lips. M. Febr. 1590. pronunciarunt: und ihr seyd dessen ungeachtet, jedoch auf desselben vorgehende relaxation vorbemeldte Grafen des angelegten unschuldigen Gefängniß, Tortur und gezogenen Iniurien halber rechtlich zu belangen wohl befuget, möget auch derohalben vor meineydig nicht gescholten werden. v. R. w.

§. VIII.

Notariorum in iudicio ius manuum.

Notarii & scribae etiam *manu* officium suum exsequuntur. Quod cum eadem in ciuilibus, qua in criminalibus causis, ratione obeundum, omnis rei gestae historia studiose perscribenda, & vndique ingenua fide agendum sit, vix est quod de illis moneamus, nisi quod in criminalibus circumspecte magis agere, omnia verba sine interpellatione aut mutatione consignare, ex ingenio alia non substituere, g) quae torturam & responsionem circumstant curiosius attendere, denique in omnibus solicite magis versari iubeantur, O. C. Carol. art. V. aut si quid illorum culpa aut oscitantia perditum neglectumue aut fraude suppositum & subtractum fuerit, vel manus ampu-

c) WISIGOTH. L. V. tit. 1. l. 5. apud LINDENBROG. p. 121 sqq. d) ibid. l. 2. inf. e) ibid. d. l. f) BRVNNEM. *tr. de indic. ad tort.* P. II. n. 5. n. 19. CHIL. KOENIG in proc. c. 2. n. 37. PROSP. FARINAC. *pr. crim.* l. 1. tit. 5. qu. 37. g) LVDOV. Anhang der Einl. zum peinl. Proceß CII.

amputatione, vel talione, vel alia pœna arbitaria, tanto grauiori ac in ciuilibus coercentur, quanto grauius in illis momentum & praeiudicium vertitur ciuium & reipublicae vniuersae. Haec in manuum delictis & pœnis copiosius persequemur. Hinc etiam cum formam & modum inquisitionis iudici ICtorum responsa definiunt, scribae ad solicitudinem his fere verbis solent excitari: Wenn nun des Inquisiti Antwort sowohl als der Zeugen Aussage mit besondern Fleiße aufgezeichnet, in eine ordenliche Registratur gebracht und wieder überschicket wird, ergehet seiner Persohn und verwirckten Strafe halber, oder sonsten in der Sache was Recht ist. v. R. w.

§. IX.

Ius manuum in accusatore.

Inscriptio accusatoris.

A iudice criminalis causae ad partes, accusatorem & reum conuertor. De accusatore pauca in genere dicam, quia de solis reorum delictis & pœnis cum solicitudine agere animus est. Accusatoris manu ritus quidam ante iudicii criminalis plena auspicia seu litis contestationem maxime obeundi sunt, quibus accusator serio se rem agere, neque frustraturum iudicis operam testatur. Antiquitus, si quis reum in iudicio publico accusabat, manum suam inscriptionis seu subscriptionis vinculo obligare iubebatur, l. 3. ff. de delict. priuat, quod primum ad ius manuum in accusatore potest referri. Illa & se perseueraturum in iudicio, vsque ad sententiam l. 7. §. 1. ff. de accus. & inscr. & si reus absoluatur, propter accusationis temeritatem subiturum talionis pœnam spopondit. Huius legis seueritate accusatorum libido, ne praemii, quod ipsis constitutum erat, *h)* cupiditate ad accusationem facile, cum tanta reorum iniuria, prosiliant, & miseris temere insultent, coercenda fuit, vt sciant inultam, si non probauerint, accusationem non futuram, l. 7. pr. ff. de accus. & inscript. Hoc consilio similitudinem custodiae pati, & impunitam mentiendi licentiam non credere iubentur. l fin. 17. Cod. de accus. & inscript. cum calumniatores ad vindictam poscat, supplicii similitudo, l. ead. C. h. t. Illud BOII *i)* & maiores nostri fere omnes, studiosissimi Romanorum imitatores, in exemplum traxere, & Carolus M. accusatorum proteruiam inscriptionis vinculo seuerissime coercuit, *k)* & legem finalem Cod. de accusat. & inscript. sua auctoritate iisdem verbis sanciuit. *l)* WISIGOTHI ne accusatori quidem soli, quamuis inscribat, fidem habuere, sed trium testium subscriptione illam confirmari *m)* & si fallat, accusatorem, quam reo voluerit infligi pœnam sustinere in Siculorum constitutionibus FRIDERICVS I. *n)* imperauit; quia, quanto durius no-

h) BRISSON. antiq. l. 3. c. 17. *i)* LEGE BOIORVM tit. 8. l. 17. apud LINDENBROGIVM p. 420. *k)* in CAPIT. CAROL. M. & LVDOV. VII. l. 180. p. 1081. *Pœnam, quam reus passurus erat, accusator excipiat, si conuincere eum non potuerit.* *l)* ibid. C. 338. p. 1113. *m)* WISIGOTH. VI. tit. 1. l. 2. p. 120. *n)* CONST. NEAP. II. tit. 14. p. 769.

nocentes persequimur, tanto studiosius ingenuorum innocentiam sanciri atque defendi principis pietas, & rerum publicarum ratio iubebat. *o*) Quod vinculum quamuis magno olim consensu a Germanis acceptum, postea tamen quia nostris moribus raro operae praemium accusatoribus constituitur, a Carolo V. mitigatum est, qui pro subscriptione in talionem accusatores vel in vinculis teneri, vel fide iussoribus caueri reo de expensis & damnis si absoluatur, restituendis voluit, Ord. Crim. Carol. art. 12. 13. 14. quam cautionis summam, quia damnum incertum est, minimum pleni WERIGELDI i. e. 20. imperialium summam apud Saxones continere, KOENIGIVS *p*) tradidit; & CARPZOVIVS pro iudicis arbitrio & causarum grauitate, & in ciuilibus negotiis ad centum vel ducentos pluresue imperiales, exigi posse, & si in eodem territorio, in quo ius experitur, possessiones habeat accusator, quae pignori esse possint, illum cautionis onere absolui arbitratur. *q*) Quod ad Germanos a Wisigothis propagatum videri potest, qui iam tum suis legibus a talione abhortuerunt, & triumtestium subscriptione & fideiussione accusatorem, quod si reus absoluatur, ipsi vel perpetuo seruiturus; vel tantum ex opibus, quanti ipse damnum aestimauerit, redditurus sit, spondere voluerunt. *r*) Et hodie ius talionis teste BARTOLO ad l. 7. ff. de accus. & insc. ne ab accusando homines deterreantur, & delicta maneant impunita l. 51. §. 1. ff. *ad leg. Aquiliam*, consuetudine plane abrogatum est. *s*) Cumque saepius delicta per modum denunciationis & inquisitionis hodie excutiantur, ne in carcere quidem saepius accusator solet detineri. Sumendam tamen a friuole denunciantibus etiam hodie pro iniuriarum modo, quem ex laesi dignitate & criminis imputati atrocitate aestimamus, pœnam arbitrariam esse, infra in delictis & pœnis manuum studiosius docebitur.

§. X.

Ius manuum in praestatione guarandae.

Saxonico iure accusator etiam solemni stipulatione, manu iudici vel eius actuario porrecta in praestatione guarandae, durch die Angelobung der Gewähr obligatur. Illa etiam ad criminalis causae solemnia pertinet. L. II. L.R. art. 16. p. 204. Gewähr soll auch ein jeglicher Mann thun und geloben, so er klagt vor seinen Herrn oder Principaln oder Mündlein um Todtschlag, um Wunden und Lähmniß. Et peccant, qui guarandam ad solum ciuile iudicium traxere, cum vel prius quam in ciuilibus causis, in foro criminali & causa sanguinis guaranda frequentari coepta, ex *glossa. germ.* in pr. art. 16. L. II. L.R. *gloss. nou.* art. 14. ad lit. A. in f. l. III. p. 326. L.R. *glossa*

o) Id. ibid. *p*) CHIL. KOENIG ad processſ. c. 47. tit. vom peinlichen Vorstandt §. 2. LVDOVICI ad art. 12. der P. Halß-G. Ordn. in 8. p. 13. *q*) CARPZ. pr. crim. §. III. q. 106. n. 50. *r*) WISIGOTH. L. VI. tit. 1. l. 2. princ. apud LINDENBROG. l. c. p. 120. *s*) vide DIONYS. GODOFREDI not. ad l. 17. C. de accusat.

glossa & CARPZOVIO quaest. 106. n. 49. & KOENIGIO c. 48. n. 2. videatur, vt reo contra occisi agnatos caueatur. In quibus causis tanto minus negligenda est, quanto plus refert, omnia in illis cum studio & sollicitudine curari: huius in criminali causa effectus est, vt libellus mutari nequeat. art. 14. l. 3. L.R. neue reus a Domino accusatoris & agnatis in ius trahatur. d. *gloss.* ad art. 14. L.R. l. 3. 1. A. Und die Gäwehr ist derhalben von nöthen, denn sonst müste einer seinen Herrn und Schwerd-Magen auch dafür antworten. Neque tamen inde accusator excluditur, quin noua indicia, quibus libelli substantialia non inuertuntur, possit afferre, & reum criminis conuincere. Quod in violatores Guarandae, so die Gäwehr gerühret, manus, qua peccarunt, amputandae pœna constituta sit, *gloss.* ad art. 14. L.R. l. 3. p. 326. & l. 11. 15. p. 201. in manuum delictis & pœnis docebitur. De *iure Saxonico* illud adhuc notandum videtur, quod accusator, qui ad manus amputationem criminaliter egerat, dicta sententia ante executionem, cauere olim debuerit, se si reus ex amputatione manus moriatur, non velle aufugere, sed rursus parere iudicio propter mortem secutam quasi ex homicidio arg. l 3. C. de adult. *gloss.* ad art. 16. l. 11. L.R. p. 205. Videbatur etiam de vadatione & antestatione Romanorum, qua actor libello instructus, reum ipse in iudicium praesentibus aliquot testibus citabat, vtque facti vadimonii meminissent, testium auriculas manu apprehensas vellicabat, *t*) aliquid monendum esse; & antiqua illa in ius vocatio qua reum vel inuitum actor per *Legem XII. Tabb.* vi & *manu*, obtorto collo in iudicium rapiebat, *u*) ad ius manuum pertinet; verum, quia haec apud Germanos, de quorum moribus nobis maxime controuersia est, inaudita sunt, atque ad ciuile iudicium potius pertinent, ad illa properabo, quae magis ad nostrum consilium facere videbuntur.

§. XI.

Ab accusatore ad reum ordo argumenti me defert. Rei in foro criminali & delicta & pœnae excutiuntur. Nobis igitur & de manuum delictis & pœnis agendum est. Poterat vtrumque solum & separatim exponi, sed quia pleraque manuum delicta manuum pœnis luenda sunt, vt vnde facinus processit, ibi & sensus mali haereat, vtrumque coniunctim exhibebo, ne crambe bis cocta te fatigem. Cumque manuum delicta fere magis trita & cognita sint, quae de pœnis manuum dicuntur, magis perplexa atque impedita, de his studiosius & in specie agam. Vbi cuiuslibet pœnae, qua manus affligitur, naturam exposuero, per omnia manuum delicta ibo, & quoties manuum

De iure manuum, quod ad reum pertinet. Eiusque diuisio.

t) CIC. Orat. pro Quinct. 19. LIV. III. 44. HORAT. Sat. l. 9. 76. SIGON. de iudic. I. 29. *u*) HOTTOM. de lit. ordin. c. 3.

manuum pœna manuum delicta coerceat, exsequar. Iam illud tua venia, beneuole Lector, iuuabis, cuius causa totum hoc negotium a nobis susceptum est.

CAP. II. SPECIALE DE MANVVM POENIS ET DELICTIS, MAXIME AMPVTATIONE, ET ILLIS FACINORIBVS, QVIBVS IN CORPVS ALTERIVS PECCATVR.

§. XII.

Definitio poenarum manus.

Pœna manuum nobis non illam modo factorum illicitorum coercitionem, qua in manus post delicti confessionem probationemue dicta sententia animaduertitur, sed paullo latior & magis improprio sensu, omne malum, quo reorum manus in iudicio criminali ex legum sanctione propter reipublicae salutem affliguntur, notabit; vt etiam tormentorum dolores & vinculorum molestias complectatur. *& diuisio.* Illae vel in perpetuas, vt amputationem & stygma, vel temporarias, vt tormenta & vincula diuiduntur. *Definitio delictorum manus* Manuum delicta sunt facta illicita dolo contra alicuius securitatem & salutem, manuum maxime ministerio perpetrata. Haec vel in alicuius corpus tantum, vel in opes, vel in famam, vel in horum alterutrum promiscue iniuria sunt. *& diuisio.* De vtrisque seorsim agemus.

§. XIII.

Definitio ab illis, quae dubia videri poterant, vindicatur.

Poterat forte ad vtramque definitionem aliquid moneri. Primo quod custodiam & tormenta & vincula inter pœnas referamus, te offendet, quorum aliqua pœnarum numero l. 8. §. 9. ff. de pœnis iuris auctoritate expresse eximuntur. Sed ipse Imperator CONSTANTINVS l. 2. C. de custodia reorum, carcerem & vincula quia corpus affligunt pœnam appellauit, neque illud a legum consuetudine alienum est, omnes dolores corporis a iudice excitatos inter pœnas referre. In delictorum definitione nos notabis, quod manibus delicta tribuamus, quae tamen ad solum animi consilium pertinent, cum corpus non peccet, si animus insons sit, arg. l. 40. ff. de R. I. neque possit corpus ad supplicii miserias sine alterius partis societate aduocari; vnde & furiosus, & infans, & qui manibus sine consilii fraude peccat, *lege Cornelia* de Sicariis non tenetur, quamuis vel ad alterius caedem furor & impotentia consilii ipsos pertulerit. l. 12. ff. ad legem Corn. de Sicar. Sed neque nos peccare manus sine mentis consilio arbitramur, verum consilii peruersitatem ex manuum, quae illam exsequuntur, ministerio, manuum

nuum delicta appellamus, vt ex organo & corporis ministerio delicta carnis dicuntur.

§. XIV.

Vbi de pœnis & delictis manuum mihi agendum est, facile illis supersedeo, quae ad solos digitos pertinent, cum haec ab aliis dicta sint, atque ad manuum pœnas haec magis pertineant, quae totum illud membrum, quod a summis digitorum articulis ad cubiti inferiores apophyses porrigitur, affligunt. Huc manus *amputatio* maxime pertinet, de qua curiosius ex instituti ratione agendum est. Membrorum amputatio & corporis mutilationes in genere olim in capitalis supplicii locum surrogatae videntur. Vt si quod atrox crimen esset, cui coercendo ciuilis pœna aut corporis dolor, qui breui spatio exspirat, non sufficeret, mortis vero supplicium crudelius videretur, hoc quasi medio vterentur, quod neque corpus morte perimeret, & perpetuo tamen malo rectius ad obsequium, quam breuis dolor, aut alia corporalis pœna, facinorosum reuocaret. Huic rei tot omnium gentium leges, quibus membrorum abscissio capitali pœnæ substituta est, argumento sunt. Hinc *philosophus* LEO, x) cum maiorum suorum de adulteris capite plectendis sanctiones non probaret, vt huius supplicii loco nasus adulteris ambobus abscindatur, constituit: & ACTISANES *æthiops* ne capitali in latrones supplicio animaduertat, neque ipsos tamen dimittat impunitos, naribus amputatis in vltimas deserti oras deportauit; y) qui pœnæ huius consilium ipsi interpretantur. Deinde, quia membrorum mutilatio conspectior pœna est, & in oculos omnium incurrit, reipublcae intererat, hoc facinorosis consilio nasum, oculos, aures, virilia, manus amputari, atque vt ipso corporis membrorum habitu supplicii notam atque ingenii faciem praeferant, & illis se quasi facinorosorum insignibus & ordinis scelesti monumentis abominandos exhibeant. Liceat illius pœnæ origines ex legibus gentium antiquissimarum repetere. In HEBRAEIS sanctissima post hominum memoriam gente, cui alias gloriari licet, nulli populo mitiores placuisse pœnas, quarum sanctionem ad ipsum immortalem Deum possint referre, prima huius pœnæ vestigia deprehendo. Illorum legibus reales iniuriae membrorum amputatione plectebantur; excussio oculi, oculo, dentis, dente, manus auerruncatio, manus iactura, pedis, pede, vulneratio, vulnere, cutis adustio, adustione luenda est. *Exod. XXI, 24. Leuit XXIV, 20.* Calumniatores talione, & qui ad membri amputationem contra alterum falso & de industrina siue dolo malo agerent, eiusdem membri iactura coercebantur. *Deut. XIX, 21.* PAVLVS FAGIVS quidem

De amputatione membrorum in genere. Huius pœnæ origo.

Apud primos Hebræos huius pœnæ vestigia deprehenduntur.

B 2

x) NOV. LEONIS 32. y) DIOD. SICVL. bibl. hist. l. I. edit. Hannouerana p. 55. ὄτε θανατώσας τὲς ἐνόχες, ὄτε ὁλοχερῶς ἀφεὶς ἀτιμωρήτες.

dem ad hunc locum, auctore rabbi KANAM z) talionis hanc legem nunquam a Hebraeis obseruatam esse, credit, sed prouerbii more haec dicta esse, & per oculi excutiendi seu manus amputandae talionem saltim damni aequalem compensationem a Deo desiderari arbitratur, quia reipublicae oneri futurum esset, si tot homines membris mutilarentur; & cum corpora saepe teneritudine & mollitie differant, si proprie haec acciperentur, laedens durius, quam laesus affligi posse videatur. Verum haec coacta, & in interpretatione legis, cuius summa esse propter vulgus claritas debet, incongrua videntur. Neque enim idcirco reipublicae oneri sunt, quibus membra amputantur, cum vel tunc saepe adhuc operis quibusdam sufficiant, vel, quod apud Germanos hodie solemne est simul in exilium agi potuissent; neque profecto exinde, quia tunc reus magis quam laesus affligerentur, pœnæ refingendae sunt, sed saepius propter exemplum & reipublicae commoda praestat, in laedentem acerbius animaduerti, quam ipse laesum afflixit. Denique certe, si compensatio damni saltim desiderata esset, tam longa serie a sapientissimo legislatore omnia vulnerum genera enumerata, & toties in Exodo, Leuitico & Deuteronomio eandem prouerbialem dictionem repetitam esse, non arbitror, nisi mens haec seria fuisset. Tandem tot gentium aemulatio, qua hanc talionis legem ab Hebraeis ad suos transtulere & imitati sunt, de quibus HARMENOPOLVS a) GODOFREDVS b) copiose egerunt, haec in vsu quondam fuisse, testatur. Quae omnia argumento sunt, quod Dei haec sententia fuerit, quamuis deinde propter reorum aut facinoris conditionem illam interdum limitari, atque in pecuniariam pœnam mutari passus videatur. Illud certo extra controuersiam est, mulieris, quae ad virorum luctamen accurrat, & hominis cum marito certantis genitalia apprehendat, manum amputandam fuisse, quia coniugem viri alieni genitalia contrectare, nefas habebatur. c) Et quamuis Grotius haec quoque vti pleraque distorqueat atque hac lege vxori veniam, genitalium viri cum marito certantis torquendorum, & manus etiam hosti amputandae licentiam datam esse, non sine textus sacri peruersione arbitretur, tamen ex Hebraeo textu, tum a multis aliis, tum maxime a CALOVIO explosus est. d)

§. XV.

Apud Æthiopes.

Proximi antiquitate & legum religione Hebraeis *Ægyptii & Æthiopes* habentur. Ad illos quoque pœnæ huius quaedam imitatio peruenit. Illi non

z) HVGO GROTIVS ad Exod. XXI. 24. a) HARMENOPVLVS in promptuario iuris L. 6. tit. 5. 6. *περὶ ἱεροσύλων.* teste GODOFR. in not. ad auth. nouo iure C. de seru. fugit. b) GODOFRED. in nomenclat. graec. apud HARMENOPVLVM. c) Deut. XXV, 11. 12. d) GROT. & CALOV. ad Deut. XXV, 11. 12.

non ſolum, quod ſuperius commemoraui, latrones naribus truncatos in deſertum abegere, *e*) & adulterum mille plagis, adulteram naſi diſpendio coercuere. quia huic deformitas grauior pœna videbatur, *f*) ſed etiam in epitaphio *Oſymandiæ* regis captiuos αἰδοῖα καὶ τὰς χεῖρας οὐκ ἔχοντας virilibus & manibus truncatos pictura expreſſere, vt inglorios & facinoroſos milites hac pœna dignos oſtenderent, *g*) infantibus quibusdam genitalia amputarunt, *h*) denique quod maxime huc pertinet, ſi qua rex parte corporis mutiletur, & alicuius iniuria vel caſu afflictus pede claudicet, aut manu truncetur, omnes regis familiares & amicos, quamuis inſontes ſint, easdem partes ſibi ſponte ſua abſcindere, atque in huius mali ſocietatem venire voluit, ne quis iniicere manus regi audeat, qui eandem ſibi cum ipſo fortunam eſſe ſubeundam cognouerit. *i*) *Græcos* etiam iudices, ſi quis vnoculo oculum excutiat, illum amborum iactura plecti SOLON imperauit. *k*) Et ZALEVCVS *Locrenſium legislator* adultero erui oculum curauit. *l*) Harmenopolus l. c. hanc pœnam Graecis maxime familiarem fuiſſe, oſtendit.

§. XVI.

Origo huius pœnæ apud Romanos.

Romani decoris & ſplendoris ſtudioſiores fuerunt; & quia ad corporis maieſtatem & venerabilem habitum adſpirabant, ante imperatorum tempora hoc ſupplicio ne in ſeruulos quidem, nedum in ciues ſuos animaduerterunt, donec Imperatorum tempore barbarorum commercio ad ipſos pœnæ huius quaedam veſtigia peruenirent. Neque facile in pandectis huius pœnæ exemplum deprehendes, niſi quod l. 11. ad *leg. Iul.* de pec. graecus textus ſacrilegos excæcari iubeat, quam tamen pœnam potius d. l. ex antiquitate exempli loco adductam, quam reis vnquam fuiſſe irrogatam, ex l. 9. pr. ff. eod. tit. colliges, vbi ſacrilegos capite apud Romanos puniendos eſſe, ſancitum eſt. Et *Decemuirali* lege, ſi quis membrum ruperit, nec cum eo *pacit*, talionis pœna conſtituitur, *m*) quam tamen & ipſam frequentari apud *Romanos* non ſolitam, ipſa limitatio oſtendit, dum reo paciſcendi venia permittitur, qua illos ſemper vſos eſſe, & naturalis ratio & *Gellius* teſtatur *n*) Niſi aliquis forte corporis per quadrigas dilacerationem & in partes diſſectionem ad membrorum iacturam referat, quod parum memor humanarum legum apud Romanos exemplum in METTII SVFFETII ſupplicio exſtitiſſe, LIVIVS auctor eſt. *o*) Mortuis interdum membra amputata

e) DIOD. SIC. L. I. Hannou. p. 55. *f*) DIOD. SIC. L. I. l. c. & MATTHAEI de criminibus ad ff. L. XLVII. tit. 1. c. 2. n. 5. p. 75. *g*) DIOD. SIC. L. I. p. 45. *h*) Id. L. III. p. 165. *i*) DIOD. SIC. L. III. p. 146. *k*) DIOG. LAERT. L. I. 57. ἐὰν ἕνα ὀφθαλμὸν ἔχοντος ἐκκόψῃ τις, ἀντεκόπτειν τοὺς δυό. *l*) MATTHAEI de crim. l. c. p. 75. *m*) ANT. THYSII collat. Attic. & Rom. legum apud GRONOVIVM antiq. græc. T. V. p. 1389. *n*) A. GELL. L. XX. c. 1. *o*) LIV. L. I. c. 28.

putata sunt, vt supplicii & facinoris monumentum exstaret. ANTONIVS trucidati MARCI TVLLII caput inter vtramque eius *manum*, quas cadaueri absciderat, pro rostris in loco sublimiori exposuit, neque tenere lacrymas populus conspecta ad caput eius deligata *manu* dextra, diuinae eloquentiae ministra, tot supplicum, tot reorum liberatrice, potuit. *p*)

— sparsamque cruore nefando
Canitiem, sacrasque manus operumque ministras,
Tantorum pedibus quidem proiecta superbis,
Conculcauit ouans. *q*)

Et in alios vsus membra cadaueribus saepe abscissa FESTVS auctor est. Et M. ZVERVS BOXHORNIVS Romanos saepe digitos & manus, amputasse mortuis refert vel vt reliquo cadauere combusto insta ad illas corporis reliquias facerent; vel vt amicitiae vsque ad mortem illibatae monumentum, seruarent. *r*) Imperatorum temporibus illo supplicio etiam in viuos animaduersum. Primum inter ludibria & crudelitatis spectacula praecipua haberi cœptum, & cum GALBA nummularii non iuste versantis manus detruncaret, atque eius mensae affigeret *s*) & ALEXANDER scribae neruos incideret, *t*) posteri haec inter tyrannidis facinora immodica commemorarunt, *u*) quia tot quasi viuos efferre funeribus videbantur, quot membra illis sensim detracta sunt. Illud magno argumento est, hunc morem ipsis barbarum atque aduentitium fuisse. Deinde atrox illud supplicium cum a barbaris totum perdisceretur, CONSTANTINI IVSTINI IVSTINIANI LEONIS Philosophi, *x*) maxime nouellis, inter legitima exempla haberi cœptum & membrorum amputatio legum publicarum religione sancita est. Ita adulteris nasus, l 37. ad L. Iul. de adult. NOV. LEON. 32. pes, seruo fugitiuo, l. 3. C. de seruis fugit. capilli, quos improprie huc etiam referimus, sacrilegis l. 2. C. de crim. sacril. NOV. LEON. 60. & 96. manus iu plurimis causis, quas infra sub suis quasque delictis afferemus, adimebantur.

§. XVII.

Videtur ad Romanos a Wisigothis & Longobardis Im-

Videtur huius ad Romanos supplicii atrocitas maioribus ipsorum incognita imperatorum temporibus maxime a WISIGOTHIS & LONGOBARDIS, cum quibus tum maxime coaluerant, cum barbarie & crebris victoriis in conuictus vsu atque negotiorum commercio traslata fuisse. Illis huius

p) DIOD. CASS. L. XLVII. p. 378. *q*) CORNEL. SEV. & FRANC. FABRIC. in vita CICER. p. 51. *r*) M. ZVERVS BOXHORNIVS in quæst. Rom. qu. 24. *s*) SVETON. in vita GALBAE c. 9. *t*) LAMPRIDIVS in vita ALEX. *u*) SVETON. l. c. *x*) LEO *philosophus quidem magis ad Græcos pertinet, quia tamen inter imperatores Orientis habetur, ad quos a Romanis imperium profectum, hic merito recensetur.*

ius supplicii seueritas admodum familiaris fuit, & vix magni exempli exstitit crimen, quod non capite, mulcta, membrorum amputatione lueretur. Ita Wisigothi mulieribus, qui partum abegerant, aut infantes obpresserant, *omnem visionem oculorum exstingui* sanciunt. y) Profugos & proditores *effossionem oculorum perferre* iubent; z) masculorum stupratores & sodomitas castrauere, a) manum secari lib. VII. tit. 5. l. 1. & eod. libro tit. 6. l. 2. p. 151. & 154. & multis aliis locis, quos infra inuestigabimus constituerunt. LONGOBARDI latronum primam culpam oculo, secundam naso mulctauere: b) sedionum auctores, si rei malae conuicti fuerint, nasum & capillos sibi in vicem procidere coguntur c) manum l. I. tit. 26. C. 6. apud LINDENBROGIUM cod. LL. antiq. p. 574. de frequentissimi aliis legibus amputarunt. Siculi lenones naso, d) alios manu e) saepius mulctauere. Neque in LEGE SALICA FRANCORUM & SAXONUM CAROLI M. & LUDOVICI I. capitulis desunt huius supplicii exempla, quae infra plenius persequemur. *paratorum tempore traslata.*

§. XVIII.

A WISIGOTHIS deinde & LONGOBADIS illius pœnæ exercitium etiam ad GERMANOS & SAXONES peruenit. Saxonum certe moribus manum reis saepe amputatam fuisse, vel exinde constat, quia ipsam iurisdictionem criminalem erecta cruce, cui manus lignea & gladius appendebatur, significabant, vt illo loco, vbi haec insignia conspiciebantur, de capite & manu amputandis ius dici, ostenderent. Quod ex GRYPHIANDRO f) & HEINISCHIO g) supra deriuatum est. Neque enim illius pœnæ simulacra praetulissent, aut his insignibus iurisdictionem criminalem potuissent interpretari, nisi capitis & manus amputandae supplicia maxime tunc inter omnes reliquas pœnas apud illos fuissent celebrata. Hinc etiam ad nostra haec tempora, quibus a barbarie magis ad virtutem & decus adspiratum est, antiqui moris vestigia nostris legibus peruenere: maxime in sancienda militari disciplina maiores nostri corporis mutilatione efficacissimo ad militum atrociorum ingenia & feroces animos remedio saepius vsi sunt. Ita, qui e militia profugerunt, & signa reliquere, naso & auribus olim truncati, membra amputata patibulo aut alio loco infami affixa sunt. h) Et

y) WISIGOTH. Lib. VI. tit. 3. l. 7. apud LINDENBORG. cod. LL. antiquarum p. 127. z) Ibid. l. II. tit. 1. l. 7. p. 16. a) WISIGOTH. l. III. tit. 5. & 7. apud LINDENBORG. p. 71. & 72. b) LL. Longobard. l. I. tit. 25. l. 61. & 67. apud LINDENBR. p. 570. & 571. c) Ibid. l. I. tit. 77. l. 11. p. 545. d) CONST. SIC. l. III. tit. 52. & 53. apud LINDENBROG. p. 819. e) CONST. SIC. l. III. tit. 25. l. 1. p. 810. & l. I. tit. 12. p. 706. f) de Weichbb. Saxon. p. 167. g) in thes. suo sub voce Bild. h) BURG. cent. II. cap. 88. HOYER in corpore iuris milit. ad art. 46. des Brandenburgschen Kriegs-Rechts. cit. LUDOV. Einl. zum K. R. p. 201.

Et si qua malae notae inter milites in castris fœmina versabatur, (wenn sich bey denen alten Teutschen ein liederlich Weibs-Bild in dem Lager finden ließ,) naso luere petulantiam, teste PAPPIO, debuit. i) Digitos etiam deserentibus castra abscissos esse, SCHWARTZIVS testatur, atque ita anno 1653. binis militibus Iohanni Wahrmanno & Bernhard Böhmen desertae militiae reis dictam sententiam esse, auctor est; k) quin & pedes castra deserentibus saepe abscissos, ANTONIVS MATTHAEI tradidit. l) Denique & manum frequentissime militibus amputari, inferius suo loco studiose persequemur. Neque CAROLVS V. qui iudicii criminalis ordinem totum de nouo composuit, & Germanorum pœnas ad necessitatem gentis nostrae, & aequitatis iura refinxit, in ordinatione criminali Carolina his pœnis plane abstinuit. Hinc blasphemos capite, corpore & *membris*, ex reorum & facinoris indole puniri voluit, O. C. Carol. art 106. Periuris digitos art. 105. & 106. amputauit, pasquillorum s. libellorum famosorum auctores, qui alios criminis, quod membrorum amputandorum pœnam meretur, accusarunt, eorundem membrorum iactura puniuit, O. C. art 110. Lenonibus aures & nasos amputat art. 123. & quod aliquo modo huc pertinet, quamuis partes saltim membrorum afficiat, corpus forcipibus candentibus vstulandum proditoribus, infanticidis & homicidis quibusdam art. 124. 131. & 137. imperauit. Iura ELECTORATVS SAXONICI ab his non dissentiunt, cum in blasphemos amputandae linguae pœna ORDIN. POLIT. d. a. 1612. s. So lassen, & P. IV. CONST. EL. I. prensatione forcipum CONST. EL. III. d. P. IV. in homicidas quosdam statuatur, aliorum membrorum mutilatione CONSTIT. VIII. 12. 13. 44. 47. diuersa crimina vindicentur. Denique nihil agere, qui illius pœnæ vsum in foro Saxonico exspirasse credunt, vel solus §. 9. *nouiss. mandat.* de duellis d. a. 1712. ostendit, vbi castellorum violatio, der Burg-Friedens-Bruch, sub manus amputandae pœna expresse interdicta est. Ita de membrorum amputatione in genere, & manus inprimis abscindendae origine habendum.

§. XIX.

De interpretatione legum quibus membrorum amputatio in genere irrogatur.

Inde cum tam familiare Germanis hoc esse supplicium cœperit saepe membrorum in genere pœna legibus irrogata, nec qua corporis parte, animaduertendum sit, definitum est. Et mira sollicitudo vexauit interpretes quo supplicii genere, animaduertant & quando his verbis manus amputatio decernenda videatur. Sic vbi in blasphemiae crimine ORD. CRIM. CA-

i) PAPPIVS in corp. iur. mil. l. VI. annot. ad art. 4. des Holländischen Kriegs-Rechts in LVDOV. l. c. k) SCHWARTZIVS decis. milit. apud LVDOV. in der Einl. zum K. R. p. 201. l) MATTH. de crim. ad D. lib. XVII. tit. 1. c. 2. p. 75. n. 5.

CAROL. art. 106. impudentissimi mortales corpore, capite vel membris pro facinorum & reorum conditione plectendi sunt, Sollen an Leib, Leben oder Glieder gestrafft werden. it. in ORDIN. PROC. EL. SAX. d. a. 1555. tit. von Gotteslästern §. Wir ernstlich ꝛc. daß er am Leben oder mit Benehmung etlicher Glieder soll gestrafft werden, it. ORD. CRIM. CAROL. art. 111. de falsatoribus monetae, sollen nach Rath am Leibe, oder Guth, art. 112. am Leib und Leben art. 113. de falsariis librarum, an seinem Leibe, als: mit Ruthen aushauen oder dergleichen gestrafft werden, art. 114. de term. moto, der soll peinlich am Leibe ꝛc. gestrafft werden, difficile fuit arbitrari. Mihi videtur hic posse modus controuersiae haberi. Si simpliciter pœna corporalis a capitali distincta constituta sit, quod art. 111. & 112. O. C. factum esse, ostendimus, de castigationis seu fustigationis pœna m) quae in hominibus inferioris ordinis ex vsu legum frequentissima est, interpretare, & quia membrorum amputatio plerumque clarius vti sollen an Leib, Leben und Gliedern gestraffet werden, indicatur, ad membri amputationem temere non prolabere, nisi forte reorum dignitas, aut consuetudo & statuta, aut facinoris facies atque conditio illud videbuntur imperare. n) Si membrorum pœna quidem expressa, & iudici optio relicta fuerit, *O. C. art. 106.* verb. Er soll an Leib, Leben oder Gliedern gestrafft werden, illud membrum, quo facinus perpetratum est, amputatur; quia hic maxime finis membrorum amputandorum habendus est, vt eadem, qua peccauit corporis parte facinorosus puniatur, quod ex WISIGOTH. LEG. L. III. tit. 5. l. 5. & 7. C. & CONSTIT. NEAP. L. I. tit. 12. o) infra ostendemus. Hinc quia in blasphemiae crimine lingua sceleris ministra est, illius membri amputationem d. art. 106. O. Cr. indicari constat. Nisi forte ex aliarum gentium legibus moribusue colligas, de quo maxime membro legislator cogitarit. Inde in delictis carnis loco partium genitalium, in quas olim animaduersum est, si membrorum pœna constituta est illud, cuius iactura formam maxime deturpat, vt nasus aut aures, abscinduntur; quia in illis delictis & formae quodam abusu & illecebris peccatum est, & aliae leges hoc supplicio in adulteros animaduertere. l. 37. C. ad legem Iuliam de adult. Si *aliquot* membra, *Ordin. Prou. El. Sax. d. a. 1555.* tit. von Gotteslästern §. Wir ernstlich ꝛc. mit Benehmung etlicher Glieder, abscindi lex iubeat, illud de manibus raro interpretare, quarum vtramque simul amputari & apud Romanos *Nou. CXXXIV.* c. 13. interdictum, & antiquis Germanorum moribus vix vnquam permissum est. Rectius nasum &

m) LVDOVIC. annot. ad ord. crim. art. 110. n) CARPZ. prax. crim P. III. q. 129. n. 38. o) apud LINDENBR. Cod. LL. antiq. p. 71. & 72. & CONST. SIC. apud LINDENBR. l. c. p. 706.

& aures amputabis, quae sola coniunctim membra olim abscissa sunt. Serenissimus quidem legislator *Saxo* verba *Ordin. Polit.* etliche Glieder de sola linguae amputatione Constit. I. P. IV. authentice interpretatus est; sed haec potius tunc de nouo constituuntur, neque sereniss. legislatori, in d. *ordinatione prouinciali* haec in mentem venire potuerunt, quia sola lingua *aliquot* membrorum appellatione indicari non potest. Denique, si nihil lex addidit, sed membris rerum plecti imperatum sit, er solle an Gliedern gestrafft werden, neque alterum in illo delicto magis, quam caetera peccarit, manus amputatur, cuius pœna & legis aptissime finem implere visa, & Germanorum Saxonumque moribus maxime frequentata est. Alii tunc mitissime interpretandam legem arg. l. 42. ff. de pœnis & in dubio illud membrum, cuius leuissima iactura est, amputandum credidere. Et nos in illo consentimus, & vel hoc titulo manus amputationem reliquis in dubio praeferendam esse, arbitramur. Enim vero cum natura binas homini indulserit, & alterius officium possit altera expleri, manus vnius, quam nasi, aurium, oculorum mitior iactura est, quarum partium mutilatio vel nostris necessitatibus magis infesta, vel certe difficilius tegitur, atque ad infamiae notam contrahendam & turpitudinem conspectus magis composita videtur. Qui vero, vt legem mitissime interpretentur, in dubio maxime priores digitorum articulos, quibus facile caremus, abscindendos arbitrantur peccant, atque contra legislatorum finem & mores statuunt. Enimuero digiti in solo periurio amputantur; manuum frequentissima pœna est. De his legislatorem cogitasse rectius suspicabere. In vrphedae tamen violatores, qui ex *Ord. Cr.* art. 108. digitis manuue, iudicum optione truncandi sunt, nisi facinoris atrocitas & indoles; vel locorum mores, ex quibus optime legem interpretaris, aliud suadeant, merito digitorum amputatione animaduertitur.

§. XX.

Finis huius pœnae ostenditur.

Neque tamen est, cur huius seueritatis pudeat Germanos, quamuis haec inhumana aliis pœna & exsecrabilis videatur. Et profecto durum erat, aptissimum animal hominem ad pulchritudinis cœlestis concinnitatem & similitudinem compositum tam turpi clade deformare, vtque viuus quasi cernat sua funera, manum tam tenere nobis a natura commendatam, omnium fere necessitatum ministram, omnis iniuriae abactricem vnicam atque propulsatricem, sine consilio & magna reipublicae necessitate ciui eripere atque in tantam ipsum calamitatem magno communis boni dispendio deturbare. Verum huius supplicii Germanorum maioribus atrocitatem, & ipsa naturae atque rerum suarum necessitas & maxime ciuium suorum ingenia extorserunt. Omnis pœna extremum aliquod consilium est, periculosa medicina, & nulli commendabilis, nisi malum immedicabile fuerit. Pœnae modus

modus ex reipublicae necessitate aestimandus, quod leuiori consilio prohiberi iniuriae nequeant. Quicquid vltra necessitatem constitutum, illud iniquum illud crudele est. Quod si vero medela mitior morbo adhiberi non possit, suppliciis coerceri facinorosorum iniuriae, atque aliis quod vitent, in exemplo debet ostendi. Illud consilium maioribus nostris, tam atrocis supplicii fœditatem imperauit. Enimuero GERMANI, WISIGOTHI & LONGOBARDI, quia militibus & seruis indigebant, perpetuo a capitalibus pœnis abhorruere, & si qua poterat mitiori remedio salus publica sanciri, ciuium vitae parcitum est, ne qua hominum penuria laborarent: hoc consilio multis atrocibus delictis pœna pecuniaria constituta, vt de ciuibus mitius statuatur, quod fere tota *lex Salica*, p) *Alemannica*, q) *Saxonum*, r) *Ripuariorum*, s) *Wisigothorum* etiam & *Longobardorum* leges copiosissime omnibus paginis ostendunt. Adeo & homicidia *Ripuariorum* s) & *Alemannorum* u) legibus VIII. Werigeldis luebantur. Neque tamen pecuniarum iactura satis facinorosos coercuit, neque indigentibus poterat mulcta extorqueri. Inde quorundam certe facinorum atrocitas, corpore etiam expianda videbatur. Ita in capitalis pœnæ locum, quia mortis supplicio parcebant, amputatio membrorum successit. Hoc maxime ex LEONIS *philosophi* nouellis, qui hanc pœnam a Germanis didicit, patet. Ille quoties maiorum suorum pœnam capitalem, vt in adulteris, x) castratoribus, y) sepulchri violatoribus detestatur, z) corporis pœnam, membrorumque & manus etiam saepe a) amputationem substituit. Et CONSTIT. SAXON. ELECTORALIBVS, si quis probabili excusatione a mortis supplicio absoluitur, & veniam meretur, capitalis pœnæ loco membrorum amputatione animaduertitur, CONST. EL. 8. & 13. & 43. P. IV. Ita satis mite consilium erat, capitis pœnam remittere. Sed an in capitalis supplicii locum leuior pœna eodem reipublicae fructu & emolumento surrogari potuerit, magis disputatum. Enimuero in tanta temporum illorum licentia coerceri hominum plerumque rigidorum & militum iniuriae aptius non poterant, quam si illis facinorosi membris truncarentur, sine quorum ministerio perpetrari facinora non poterant; vt hac illos necessitate, a nequitia & fraude auocarent. Ita vultus mutilatione a libidinis materie & occasione adultera, linguae defectu blasphemus ab exsecrabili sermone, manus amputatione a violentia & fraude maleficus optime prohibetur. Hoc consilio manu maxime facinorosi, in manuum delictis WISIGOTH. L. VI. tit. 4. l. 3. b) & multis aliis legibus, quod infra docebitur, periuri

C 2 digitis

p) in cod. legum antiq. apud LINDENBROG. p. 315. q) ibid. 363. r) ib. 474. s) ib. d. 450. t) LEX RIPVARIOR. tit. 64. p. 464. u) LEX ALEMANNORVM tit. 49. p. 376. x) NOV. LEON. 32. y) NOV. LEON. 60. z) NOV. LEON. 96. a) NOV. LEON. 35. b) apud LINDENBR. p. 129.

digitis *O. C.* art. 198. die zween Finger, damit er mißgehandelt, abgehauen ꝛc. naso in carnis criminibus adulterae & lenones NOV. LEON. 32. &. l. 37. C. ad *L. Iul.* de adult. quia tunc maxime forma peccatum est, truncantur. Die Gottes-Lästerung soll also bestrafft werden, daß die Worte: oder mit Benehmung etzlicher Glieder, von der Zunge, damit er sie verwircket, verstanden werden. CONST. EL. I. P. IV. Et posset quodammodo Imperator in NOVELLA 134. c. 13. accusari, qui furibus manum amputari prohibuit, quibus cum maxime sit insanabile ingenium, nocendi libido hac optime pœna excuti potuisse videbatur. Ita recte SICVLI, *c*) qui alterum manu percusserat, illum manus iactura luere facinus iubebant, ne possit ad eandem denuo temeritatem inuitante natura reuerti. Et quamuis medicorum, teste ANTONIO MATTHAEO, *d*) in curandis morbis ea ratio sit, vt non semper loco affecto medicinam adferant, sed dolente capite stomachum purgent aut clysteres adhibeant, neque tam quod doleat, quam doloris causam intueatur; tamen & apud medicos saepe incongruum est, medelam parti integrae adhibere, & pestem a morbosa per alterius titillationem auocare & quasi diuertere, quae grauior deinde & acerbior ad eandem reuertatur, atque per totum corpus grassata partes omnes inficiat. Illi etiam saepe perditum & insanabile membrum secant & amputant, & omne malum in perpetuum sopiunt, vt nulla doloris vicissitudine atque iteratione affligantur. Eadem & delictorum ratio est. Omnis corporalis pœna, quamuis vim malorum supplicii paullulum sensu inhibeat, atque moretur, in facinorosis tamen, si membrum, quo prius peccatum est, liberum & non impeditum relinquitur, totam pestem non exstirpat; sed improbi materia & potestate peccandi relicta ad eandem temere vel inuiti reuertuntur. Ita praestitit Germanis hominibus, tunc barbaris, & impatientissimis disciplinae, membrorum amputatione omnem peccandi potestatem & neruum succidere, quam eandem ab ipsis iniuriam quotidie praestolari. Hinc melius propemodum reipublicae membrorum amputatione, quae perpetuo incommodo reum de priori delicto admonet atque deterret, quam fustigatione & castigationibus consulitur, quarum molestia, cum primum exantlata est, exspirat, & libido nocendi intra praecordia reuiuiscit. Porro cum omnis gens Germanorum olim bellatrix & aspera, vsu militiae ad cupiditatem & victoriae accensa esset, armorum praedarum frequentiori vsu omnia supplicia contemneret, atque praeliorum ferocitate atque licentia solaretur, non alius mali sensu rectius poterant coerceri, quam si a bellorum & militiae vsu huius illos supplicii calamitate in perpetuum auocares. Neque potest enim ciuibus suis legislator rectius consulere, quam si

c) CONST. NEAP. L. I. c. 12. p. 706.

d) ANT. MATTH. de crim. ad l. 47. tit. 1. c. 2. p. 76.

ſi illam partem in quoque tetigerit, qua ſciat tenerrime affici facinoroſos atque aduocari ad frugem ſolere. Denique ſalubre reipublicae viſum eſt, ſi malefici ipſo corporis conſpectu animi ſui indolem praeferant, & ſe facinoroſos eſſe oſtendant. Ita exemplo bene proſpicitur, ſi omnibus membrorum delictis ſua propria pœna ſit, & crimina eadem parte corporis, qua perpetrata ſunt, expientur, vt cum ſupplicii notam in corpore facinoroſorum deprehendas, ipſum etiam duntaxat facinus, quo ſupplicium meruerunt, eadem parte commiſſum poſſis ſuſpicari. Ita ex manus clade falſarium vel pacis violatorem, ex naſi iactura adulterum cognoſces, & vbi ſupplicium deprehendes, ibi & facinus exſecrabere. Ita, cum periuris O. C. art. 107. digiti abſcinduntur, vtrumque efficitur, tum vt ne poſſint amplius digitis peierare, tum, vt hos alii periuros eſſe intelligant. Et ſi recte olim latrones Romani in eodem loco, vbi graſſati fuerant, furca fixerunt, vt reliqui conſpectu deterreantur, l. 28. §. 15. ff. de pœnis, quanto tenerius peruenier ad animos ſpectatorum, ſi in eodem membro & facinus & ſupplicium deprehendent. Ita cum RVDOLPHVS SVEVICVS forte in praelio MARTISBVRGENSI contra HENRICVM inter reliqua vulnera etiam manus dextrae cladem paſſus eſſet, ipſe animam efflaturus & dextram de vulnere ſauciam oſtendens: *ecce hæc eſt manus!* dixit, *qua domino meo* HENRICO *firmaui fidem ſacramento &c. Qui igitur finis nos exceperit, videtis, quia in manu, vnde iuramenta violaui, mortale hoc vulnus acceptum eſt:* e) & Auctor ANONYMVS, f) *ad mortem* RVDOLPHI *acceſſiſſe etiam huius membri poenam, refert, vt per poenam agnoſceretur & culpa.* Haec de conſilio huius pœnæ habeas. Nunc de ipſa amputatione manuum in ſpecie agendum eſt.

§. XXI.

Manus amputatio eſt pœna criminalis, corporis afflictiua non-capitalis, hodie arbitraria, qua membrum, quod a digitorum ſummis articulis ad inferiores cubiti apophyſes pertinet, propter fidem & ſecuritatem ciuium manus quodam miniſterio violatam pro indole facinoris & reorum, dicta ſententia reo abſcinditur, vt ab vlteriori iniuria prohibeatur, & pœna in illo loco, quo peccatum eſt, propter exemplum ſtatuatur. *Definitio huius pœnæ.*

§. XXII.

Iuris Romani ſenſu criminalem eſſe amputandae manus poenam, exinde clarum eſt, quia ſolius reipublicae vtilitati hac poena proſpicitur, & intereſſe publicum, quod dicunt, quaeritur, ad priuatorum vero commoda ex alterius mutilatione nihil accedit, quae criminalium poenarum in iure ciuili *Axiom. I. Quod illa ſit pœna criminalis & corporalis.*

e) ALBERT. STADENSIS ad a. 1080. CONRADVS VSPERGENSIS ad a. 1080. f. 238. f) Auctor ANONYMVS de vita HENRICI p. 383. apud STRVV. in hiſt. vniuerſ. German. p. 454. ſqq.

ciuili natura est, l. 1. ff. de publ. iud. arg. l. 9. §. 5. ff. *publican.* & §. 10. I. de iniuriis. SAXONICI g) & hodierni iuris vsu criminalis est, quia corpus affligit, (weil sie auf Leib, Haut und Haar gehet,) atque ad causam sanguinis quodammodo pertinet. Patet exinde, quod omnia delicta, quibus amputatio manus supplicium imminet, ad criminalem s. superiorem iurisdictionem referenda sint, cuius solius est, de poena corporis afflictiua statuere, h) quod in GLOSSA WEICHBILDI egregie his verbis traditur: Peinliche Klage ist anders nichts, denn da man fordert von denen Bruchhafftigen seine verdiente Pein und keinen Abtrag, noch Buße. i) Hinc & apud maiores nostros SAXONES, quod supra ostendimus, affixa manus lignea & gladius insigne iurisdictionis criminalis habitum, & iudicium criminale, die Gericht über Halß und Handt, appellatum, k) vt ostenderent, capitis & manus amputandae poenas ad criminalem iurisdictionem pertinere. In Electoratu Saxonico de manu amputanda cognitio ad superiorem iurisdictionem expressa sanctione relata, ORDIN. PROV. d. a. 1550. §. Was hohe Brüche, l) & de anno 1555. §. eod. m) ybi capitis, manus amputandae, aliaeque corporales poenae longa serie enumerantur: Was hohe Brüche sind, welcher Strafe, Halß, Hand, und andere Leibes-Strafe ꝛc. alle solche sollen in die Ober-Gerichte gehören, und von denenselbigen gerüget und gestrafft werden. Et quamuis SCHILTERVS falsati ponderis & moduli causam, cuius supplicium manus amputationem fuisse, infra ostendemus, ad Consulum ciuitatis inferiori iurisdictione instructum, referat, n) ex *textu Weichbildi c. 19.* Ein Bürgermeister hat die Gewalt, daß er richten mag über allerhandt falsche Maaß, falsche Wage, ꝛc. tamen ille, cuius iura in *Weichbildo* recensentur, iurisdictione superiori per inuestituram instructus mihi visus est, quia expresse additur: und misset einer wieder gesetzt Recht, der wettet Haut und Haar, cuius pœnæ corporis cognitio ad solam superiorem iurisdictionem potest referri. Hodie certe *Dni. Scabin. Elect. Lips.* M. Febr. a. 1620. ad Consult. senat. zu Eißleben in catalogo maleficiorum, quae ad superiorem iurisdictionem pertinent, daß diejenigen, welchen die Ober- und Halß-Gerichte zustehen, ohngefährlich folgende Mißhandlungen zu rechtfertigen befugt, falsationem ponderum *expresse* recensuerunt: **falsche Gewicht oder Maaß, so zu kauffen und verkauffen gebraucht wird.** o) Et quamuis posteriori tempore manus amputatio fustigatione levior

Consectar. 1. Quod crimina in quibus manus abscinditur, ad iurisdictionem superiorem pertineant.

g) Vide ill. & mangnif. Dn. LÜDERVM MENCKENIVM, patronum & præceptorem meum religiose colendum in tractat. synopt. pandect. p. 688. & BARTOL. ad l. 37. ff. de publ. iudic. h) Idem ill. MENCKEN. ib. p. 25. i) GLOSSA WEICHBILD. art 17. post. pr. verb. Peinliche Klage. k) GRYPHIAN. l. c. l) CORPVS IVR. SAXON. d. a. 1672. p. 26. m) CORP. I. S. E. p. 37. n) SCHILT. exerc. ad ff. 49. §. 134. o) CARPZOV. P. III. q. 109. n. 31.

vior & pœnis ciuilibus simillima fuisse videatur hanc tamen ciuilem non esse, sed ad criminales pertinere, ex illis, quae dicta sunt, satis confectum arbitramur.

§. XXIII.

Consect. 2. An etiam mortuis possit manus abscindi.

Cum poena haec corporis afflictiua sit, an etiam in mortuos ad mouendos spectatorum animos possit manus amputatione animaduerti, dubitatum est. Certe militum iure, apud quos multum interest, vt disciplina militaris religiose sanciatur, neue soluta in castris licentia per vim & petulantiam domi & foris omnia turbandi rempublicam mala remisceat atque totam euertat, aliquando cadauera facinorosorum post mortem supplicio affecta fuisse, BEYERVS *p*) locuples testis est, qui militem occisi crudeliter hospitis reum dicta sententia ante supplicii diem mortuum ex consilio *ICtorum Magdeburgensium* sellae alligatum capite truncatum, caput furcae in conspectu totius concionis impositum, prodidit. Hodie, si reus crimen confessus, aut de illo conuictus atque damnatus fuerit, in atrocissimis causis, vt laesae maiestatis, veneficii, *q*) interdum propter spectaculi foeditatem & exemplum supplicii quodam simulacro cadauer afficitur, corpus in partes dissecatur, exuritur, aut loco infami deformatum exhibetur. Quod tunc maxime decerni credo, si corpus praeter capitale supplicium etiam rotae imponendum, aut in partes dissecandum, vel membra publice exponenda sunt: haec enim poena, si vel vsque ad supplicii horam reus vixisset mortuo demum irroganda erat, quare huius sententiae spectaculum, quod mortem sua natura sequitur, morte non potest interpellari. Et tunc etiam, si manus abscindendae & publice exponendae sunt, quod de proditoribus in Dania sancitum est, manum mortuis posse amputari & in loco publico constitui, arbitror. Si tamen vel non confessus sit, vel reo confesso de corpore & tempore delicti non satis constet, aut sententia nondum dicta sit, in corpus defuncti, qui ne viuus quidem hac rei conditione capitali supplicio affici poterat, ordinariae poenae simulacro animaduerti non potest, sed omne supplicium inhonesta interdum vel minus solenni saltim sepultura absoluitur. At vero in minus atrocibus causis, quarum *r*) poena duntaxat corporis afflictiua, non capitalis est, iudex eo temere non procedit, sed corporalis poena morte, quae & ipsa quodammodo corporalis est, exspirat, arg l. 6. ff. de publ. Iud. & l. f. C. *Si reus, vel accusat. mortuus fuer.* atque ita, in causa homicidii culposi, quod manus amputatione saepius punitur infra ostendemus, a *Dnis. Scabinis Lipsiensibus* a. 1608. M. Ian. responsum est. Ob-

wohl

p) BEYER. de expens. execut. crim. c. 15. p. 806. *q*) PETR. HEIG. P. II. q. 37. n. 32. FARINAC. pr. crim. I. tit. 1. q. 10. n. 78. IVL. CLAR. L. V. sent. pr. crim. §. vlt. q. 51. §. 9. sqq. CARPZ. pr. crim. q. 131. n. 44. *r*) PROSP. FARINAC pr. crim. L. I. tit. 1. q. 2. n. 6.

wohl Vintz Zentzger seines Alters 58. Jahr, in guten bekandt, daß er einen Jungen von 15. Jahren mit einen Stock zu todt geschlagen ꝛc. Dieweil aber dennoch derselbe, Euren Bericht nach, an der sch. N. gestorben, so mag wieder seinen todten Cörper ferner nichts vorgenommen werden; sondern es wird derselbe vom Todten-Gräber auf den gemeinen Kirchhoff, jedoch ohne die gewöhnlichen Ceremonien billig begraben, v. R. w. s) Quare nostris moribus, si sola manus amputatio irroganda est, illius pœna morte videtur exspirare. Apud GRAECOS tamen, qui manus sibi ipsis intulerunt & mortem consciuere, quia viuis medicina adhiberi non potest, mortuis manus, qua peccauerant, abscissa, & deinde seiuncta a reliquo corpore, tumulo separato prope corporis totius reliquias sepulta: ita AESCHINES *contra Ctesiphontem:* ἐάν τις αὑτὸν διαχειρήσηται τὴν χεῖρα, τοῦτο πράξασαν ἀποκόπτειν καὶ χωρὶς τοῦ σώματος θάπτειν. Qui sibi manus violentas intulit, illi manus, quae id perpetrauit, praeciditor, neque eodem cum corpore tumulo sepelitor. t) Quo consilio manus Romanorum cadaueribus saepe abscissae sint, superius traditum est. Illi in pignus amicitiae, vtque possent ad illas reliquias corporis sacra facere, manus seu digitos amputabant. Videntur illos alio *Saxones* animo imitati esse, qui mortuis maxime occisis olim non supplicii neque exempli causa, verum vel ad probationem corporis delicti, vel ad iurisdictionis criminalis confirmationem, manus vel digitos absciderunt, quod *signum corporis*, Das Leib-Zeichen appellatum. Man nahm von dem Entleibten ein Leib-Zeichen durch Ablösung gantzer Hände oder Finger, dadurch man die Ermordung beweisen wollte. u) Quo consilio tunc maxime opus fuit, cum vel antea de homicidio non constitit, & corpus per incuriam humatum est. Tunc cadauer eruitur, & ne iudicem sordities affligat, cadaueri, exigua portio ad reum, si obueniat, rectius conuincendum detruncatur. Vel, si tempore exsequiarum homicida aufugerit, vt monumentum s. corpus delicti extet, ante solemnia sepulturae manus mortui vel digitus amputabatur. Ad confirmationem vero iurisdictionis criminalis adeo hoc pertinet, quia in genere leuatio corporum mortuorum, das Aufheben der todten Cörper ex *Ordin. Prou. El. d. a. 1555. ff.* Was hohe Brüche ꝛc. ad iurisdictionem criminalem refertur, vt adeo signum corporis detruncatum altae iurisdictionis argumentum haberi, dubium esse non possit. Atque hoc animo illud ab incluta academia Lipsiensi factum esse, constat, & in nuperrimis pactionibus cum incluto Senatu

Leib-Zeichen.

s) ANT. GOM. Tom. 3. var. resol. c. 1. n. 78. p. 454. PETR. THEOD. in colleg. cr. disp. 10. th. 3. lit. B. t) AESCHINES contra CTESIPHONTEM vid. ANTON. THYSII collat. Attic. & Roman. legum apud GRONOV. T. V. græc. antiq. p. 1390. & PVFFEND. de iure nat. & gent. L. II. c. 6. p 269. u) CHILIAN KOENIG. in processf. tit. von der Acht rubr. Hiernach folget der ordentliche Proceß, LVDOV. Einl. zum peinl. Proceß p. 6.

Senatu huius vrbis de his rebus ſtudioſe ſtatutum eſt. Neque tamen illud hodie frequentatur, vel, ſi qua neceſſitas vrgeat, veſtis vel induſii duntaxat particula, ſeu capillorum exigua compages abſcinditur. **Wenn man ja bey der Gewohnheit bleiben will, nimmt man gemeiniglich nicht mehr, denn nur einen Zipffel von dem Kleide des Entleibten, oder einen Lock Haares.** *x*)

§. XXIV.

Porro, cum corporalis ſit haec pœna, an abſente reo, aut mortuo poſſint etiam in eius effigie ſupplicii ſolemnia peragi, & reorum imagini manus amputari, dubitatum eſt, quia ſenſus doloris ad corporalis pœnæ naturam pertinere videbatur. Enimuero pœnæ publicae ſolemnibus maxime exemplo proſpicitur. Illi vel effigies ſuppliciorum conſulit. Hinc in criminibus atrocibus, & quae pœna capitali, einer Lebens-Strafe ſancita ſunt ne populus crimen inultum putet, tabula imagine illita rei nomine inſignita ſupplicio quod defunctus merebatur deformatur. Suſpendi certe, edictaliter, quod vulgo dicunt citatos, in effigie, reos obſcurum non eſt, atque ita nuper in cauſa homicidii contra Lentznerum ab incluta facultate iuridica Lipſ. ad conſ. acad. Lipſ. reſponſum eſt. Capitis certe, membrorumue in imagine detruncatorum exemplum a nobis Halae deprehenſum eſt, quia illud aliarum pœnarum exempla ſuadere videbantur. Aliqui exinde, quia & mortui interdum capite membris truncantur, *y*) argumentum ducunt. Verum & vix amputari manus ſupra oſtenſum eſt, neque eadem cadaueris quae imaginum ratio habetur. Cadaueris, quod vere ad defunctum pertinet, & cui quisque conſultum bene, tenerrime cupimus, ſupplicium irrogatum, cum videatur ſacros manes quodammodo affligere atque turbare, occulto quodam animi ſenſu & horrore mouet atque percellit, vtque pro eius iniuriis diuina humanaque omnia tentemus, ſacro quadam ſtimulo inuitat. Imaginis ſimulacra, cum reo praeter nominis commercium commune non habent. Illius leuior iactura eſt; cuius facilius forte, quam tui membrorumque tuorum obliuiſcare. Illud iudicibus magis familiare eſt.

Conſect. 3. An poſſit in effigie manus amputari.

§. XXV.

An infamiae effectus ciuiles ex manus amputatione, corporali pœna deriuentur, inter Doctores magis controuerſum eſt: ſcilicet fuſtigatione leuior habetur, quae, niſi ex cauſa famoſa deſcendat, teſte Marcello l. 22. ff. de his qui not. inf. non infamat. Atque eadem ratio etiam in reliquis pœnis, niſi ex cauſa famoſa deſcendant d. l. 22. ff. d. int. & l. 14. C. ex. qu. c. inf.

Conſect. 3. An infamet.

x) CHILIAN KOENIG l. c. & LVDOVIC. l. c. *y*) FELZII tr. de execut. in effigie. *z*) BEYER. c. l. de expenſ. execut. c. 15. p. 806.

inf. irrog. habenda est. At vero manus amputatio & omnis fere corporalis pœna hodie ex iudicio publico & causa famosa, propter dolum malum & fraudem, plerumque irrogatur, cuius sententia notatus infamiam l. 1. ff. de his qui not. infam. contrahit. Et perpetuam relegationem plerumque coniunctam habet, quam exilii speciem infamiae notam contrahere, BARTOLVS, teste CARPZOVIO *a*) arbitratur. Rectius tamen infamiae nota illos saepius absoluas. Neque fustium ictus nec perpetua relegatio semper infamat ex alleg. l. 22. ff. de pœnis l. 28. §. de pœnis. Et quamuis maxime ad exstimationem haec supplicia referre l. 28. ff. de pœnis videatur, illud de existimationis sugillatione certius, quam de infamiae, odiosis effectibus ciuilibus, quas clarius notare leges solent, interpretabere. Neque arbitrariae pœnæ ad quas manus amputatio pertinet, natura sua infamant. *b*) Neque qui infamia reum in sententia non notauit, infamiam iudex in arbitrariis creditur irrogasse. a. l. 4. ff. 2. ff. d. suspect. tut. Hinc nisi aliud expresse sancitur maxime nobiles qui hac pœna notari solent, reliquorum commercio & dignitatis suae iuribus vix excludes. Et, quod si infamare hanc sententiam credas, restitutione principis plenaria tamen quam dicunt & supplicio remisso infamiam quoque hac sententia contractam exspirare. arg. l. 10. ff. de his, qui not. inf. l. 1. 3. & 4. cod. de sent. pass. & restitut. dubitari non potest.

§. XXVI.

Consect. 4. An in crimine quod manus amputatione coercetur, reus carcere possit detineri.

Recte etiam qui de crimine, quod manus amputatione sancitur, suspectus est, carcere detinetur; quo omens, quibus corporalis pœna probabili coniectura imminet, recte custodiuntur. *c*) Tam tenere enim & sollicite natura ad fugiendas corporis molestias & dolorem composita est, vt omnes vias & aditus studiose circumspiciat, & tentet, diuina humana omnia machinetur, & si elabendi reo copiam facias, fugae ipsi consilium certissime suasura videatur. At vero in leuioribus criminibus detinendi potestas iudici fieri non solet? *d*) Enimuero illud de his maxime criminibus, quibus pecuniaria saltim pœna est, plurimi interpretantur, ne custodia quae paullulum affligit corpus, & illud quod dulcissimum est humano ingenio, libertatem & famam hominis interpellat, ipsa pecuniaria pœna, in qua corpori parcitur, & opibus minori mortalium bono, quod ad nos tam tenere non pertinet, saltim infesta est, esse durior videatur. Haec ratio in corporalibus pœnis exspirat, quibus reorum corpora durius, quam sola custodia affligun-

a) CARPZ. pr. crim. P. III. q. 135. n. 52. *b*) WESENBEC. vol. I. consf. 19. n. 34. HARTM. PISTOR. obs. 177. n. 33. CARPZ. P. III. q. 135. §. 53. *c*) IVL. CLARVS L. V. sent. §. vlt. q. 28. quamuis dissentiat PROSP. FARIN. pr cr. I. tit. 4. q. 27. n. 34. p. 396. CARPZ. pr. cr. P. III qu. CXXI. n. 7. *d*) ANT. GOMEZ. Tom. III. resol. c. 9. n. 8 sqq. de captur. reor. p. 527.

fliguntur, adeoque in illis carcere reum indiciis ſuſpectum iudex recte detinebit.

§. XXVII.

Conſect. 5. An poſſit reus de his criminibus ſuſpectus torqueri.

Torturae eadem ratio eſt. Hinc, quia tormentorum quaeſtio corpus lacerat, illa in ciuilibus cauſis, ſeu quarum pœna ciuilis eſt non recte decernitur, ne inueſtigatio incerti facinoris ipſo ſupplicio, quod poterat cauſa euicta irrogari acerbior videatur. Hinc in iſtis ſaltim criminalibus cauſis, quae vltimo ſupplicio aut corporis afflictiua pœna coercenda, aut vbi de manus amputatione controuerſia eſt, tormentis recte quaeritur *e*) ſi probabili ſuſpicione per l. 1. ff. §. 1. *de quæſt.* ad extremum illud conſilium iudex videatur aduocari. Qui tormentorum quaeſtionem manus vtriusque amputatione atrociorem crediderunt, *f*) indulſiſſe ingenio videntur; cum corporis breues dolores, perpetua clade, & membri, tam tenere nobis a natura commendati, iactura, exiguum & obſcurum dedecus, perpetua infamia, quae amputationi interdum coniungitur, redemptum iri falſo crediderunt. At hodie tamen ſaepius in nobiliores digrioresque hac pœna & plerumque ex arbitrio iudicis animaduertitur. Hinc caute in illis rebus & ſollicite iudex circumſpiciat, ne vel in clariores illis doloribus ſaeuiat, quos dignitas & ordo ab illo dedecore exemit, *g*) neue in his criminibus, in quibus ciuiles pœnæ ſeu mulcta in manus amputandae locum facile ſuccedunt, Wenn der Bekl. an Guth, Ehre, Leib, Leben oder Gliedern ſoll geſtrafft werden, quaeſtionem tormentorum temere decernat. Iure SICVLORVM de illis, qui manus iacturam meruerant, ſi crimen negarent vt tormentis quaeratur ſtudioſe ſancitum eſt, & LONGOBARDORVM legibus falſatae monetae reis, quibus manus amputatio ab illis conſtituta pœna eſt, inficiantibus veritas tormentis exprimitur. *h*) In cauſa homicidii tamen, quae & ipſa manus amputandae pœna interdum ſancitur, ſi plures facinoris correi plagis occiſum impetierint, &, ex cuius ictu mortuus ſit, non conſtet, neque prae reliquis alter probabili coniectura ſuſpectus ſit, a tormentis iudicem abſtinere, & ſingulos mulcta, relegatione, carcere, vel alia pœna ex arbitrio damnare, ſereniſſimus legislator SAXO *Conſtit. El. 7. P. IV.* voluit. Et qui inculpatae defenſionis excuſatione probabili homicidium purgat, & aliqua iuris praeſumtione iuuatur, quamuis teſtibus rem omnem non poſſit euincere, *tormentorum* quaeſtioni exemptus eſt; & ſola manus amputatione coercetur. CONST. *El. 8. P. IV.* De reliquis iudex ex facinoris indole ſuo arbitrio cognoſcit.

e) IVL. CLAR. L. V. ſent. §. vlt. qu. 64. 4. p. 226. MATTH. STEPH. in not. ad art. 18. ord. crim. *f*) HYPPOLIT. de MARS. ad l. 9. ff. de quæſt. PROSP. FARINAC. in prax. crim. I. tit. 5. q. 42. n. 14. p. 657. CARPZ. III. q. 119. n. 10. *g*) vid. CARPZ. P. III. q. 118. n. 66. 72. 76. 80. &c. *h*) Leg. Longob. l. 7. 1.

§. XXVIII.

Consect. 6. an liberet a præstatione Werigeldi manus amputatio.

Manu amputata & omni corporali pœna irrogata, maxime in vulnerationum & homicidii causis, in quibus haec pœna pro facinoris indole interdum irrogatur, apud Saxones praeter corporalem poenam Werigeldum & mulcta non exigitur, atque ita D. AVGVSTI CONST. EL. XI. P. IV. dispositum: Wo einen ob excessum magnum & dolosum in Fällen den Todtschlag belangend, Staupenschläge oder Abhauung der Hand, und also Leibes-Straffe zugesprochen werden, daß derselbige desfalls neben der Leibes-Straffe mit keinen Währ-Geld zu belegen seyn solle. In relegationis poena tamen ciuili illud soluendum esse, eadem lege sancitur. Forte illud ex iure Saxonico communi tractum est: vbi pacis violatoribus, qui & ipsi manus amputatione saepius puniuntur, in quibusdam casibus Werigeldum remittitur. Ita GLOSS. L. I. Land-R. ad art. 53. n. 6. p. 131. de poena capitis disponitur: Wäre auch einer um Friedens-Bruch willen mit Recht getödtet, der giebt förder kein Gewette mehr, denn er mit dem Todte, (& in genere poena corporali,) dem weltlichen und geistl. Recht gebüsset hat, & *gloss. Germ.* in art. 35. L. II. Land-R. n. 4. p. 242. mit derselben richtet der Kläger nichts aus, als daß er den Beklagten zur Straffe bringet, denn mit dem Todte wettet man zugleich den Richter und büsset den Kläger, und also ist sie peinlich. *i*) Quae vltima maxime verba indicant, haec in genere de poena corporali accipienda esse. Quin *art. 50. L. 3.* Land-R. p. 388. item expresse de manus amputatione sancitur: Wo ein Mann seinen Leib oder Hand verwürcket mit Ungericht, so nimmt man kein Gewett noch Buß darum, denn er wettet damit den Leib. & gloss. ibid. n. 2. wer um einer Sache willen sein Bluth vergeust, dasselbige ist sein Gewette und Buße ꝛc. wird damit loß.

§. XXIX.

Consect. 8. Liberat hæc pœna a solutione expensarum.

Quia corporalis poena est, in processu accusatorio a restitutione expensarum reos liberat; & qui corpore luit facinus, accusatori ad pensandas operas aut pecuniarum erogationes non tenetur. In homicidii causa serenissimus ELECTOR Saxonicus hoc studiose sanciuit, CONST. EL. 12. P. IV. Wenn jemand auf peinliche Beschuldigung am Leben, oder auch nach Gelegenheit mit Abhauung der Hand gestrafft und verwiesen worden, derselbige soll des umgebrachten Sohn oder nächsten Freunden die Gerichts-Kosten oder einigen Abtrag zu geben nicht schuldig seyn. iung. MAND. NOST. AVGVST. REG. & ELECT. de d. 27. Iul. 1719. §. Wir wollen auch. Et quamuis CONSTIT. XLIII. qui magistratui iniuriam realem vulneratione aut verberatione intulit, non solum manus amputatione interdum puniri, sed etiam expensas omnes restituere iubeatur; der soll der verwun-

i) CARPZ. p. cr. P. I. q. 34. n. 43.

wundeten Person nicht allein Abtrag, Artztlohn, Zehrunge, Unkosten und Versäumniß zu entrichten, sondern auch darüber aus Richterlichen Amte willkührlich mit Verweisung, Abhauung der Hand 2c. gestrafft werden; tamen restitutio expensarum cum sola relegatione, quae illam immediate sequitur, coniungenda, de reliquis vero corporalibus pœnis, quae postea recensentur, non intelligenda esse, visa est, ne leges sine necessitate committamus & fingere de industria antinomias videamur.

§. XXX.

Denique vltimo, & manus amputationem plerumque cum relegatione perpetua coniungi; & in genere corporis afflictiua supplicia delinquentibus exilii necessitatem imponere a doctoribus traditur. *k*) Ego quidem illud de omnibus pœnis corporalibus dicere vix ausim, cum ad eas etiam castigatio in carcere pertineat, cui tamen relegatio non semper coniuncta est; & digitis abscissis reos saepe in tempus aliquod saltim relegari, constet. *l*) Hodie certe in manus amputatione illud vsu & moribus introductum esse, vt relegatio perpetua coniungatur, so wird er mit Abhauung der Hand, dero er am besten entrathen kan, des Landes billich verwiesen, dissimulari non potest. Et quamuis expressa quidem lege illud nunquam sancitum sit, neque solae ICtorum interpretationes in criminalibus maxime legem facere posse videantur, *m*) tamen caussas probabiles hanc ipsis interpretationem suasisse, certum est. Primo enim ipse serenissimus legislator SAXO in quibusdam CONSTITVTIONIBVS hanc relegationem cum manus amputatione coniunxit: Wenn jemand am Leben oder auch nach Gelegenheit mit Abhauung der Handt oder Staupenschlägen gestrafft und verwiesen worden. CONST. 12. P. IV. it. Wenn aber die Verwundung und der Schade groß, mit Abhauung der Handt, oder Staupenschlägen des Landes ewig verwiesen werden sollen. CONST. XIII. ex quo non obscure colligitur, serenissimum legislatorem hunc supplicii illius modum statuere, vt cum relegatione perpetua coniungatur. Secundo, quamuis exinde quod legislator haec interdum copulauit, illa perpetuo coniungenda esse, non sequatur; & mulierum tamen grauidarum ratio suasit, vt iudex illos, qui tam fœdo supplicio notati sunt, a ciuium conspectu remoueat, ne lugubri conspectu terreant interdum inopinantes, atque abortuum partuumque mutilorum matribus tristem imponant necessitatem. Porro, quia plerumque dolosa, vel saepe etiam capitalia delicta, quorum pœna propter facinoris conditionem mitigatur, CONST. EL. 11. 12. 13. P. IV. hoc supplicio expiari solent, consultius visum est, quos in tam atroci causa deprehensos constet, illos a conspectu

Consect. 9. An manus amputationi semper coniuncta relegatio.

D 3

k) CARPZ. prax. crim. P. I. q. 40. n. 45. & P. III. q. 132. n. 73. & 74. *l*) CARPZ. P. I. 47. n. 14. 15. 16. 17. *m*) Illust. GRIBNER. T. IV. op. iur. publ. p. 47.

spectu & commercio ciuium amouere. Denique contemptus & infamiae, quam pœna haec reis infligit, impatientia, nouarum contentionum dissidiorumque materiem conflatura videbatur. His consiliis recte in exilium exiguntur. At si relegatio perpetua cum manus amputatione coniungitur, duplicem reo mutilationis & relegationis pœnam irrogabis? Sed pœnas cumulare leges non solent, & electo seueriori supplicio, mitior, quae irrogari poterat, pœna exspirat. n) Verius tamen est ex opinione ICtorum, hanc pœnam duplicem non esse, sed relegationem ad alteram per consequentiam, quod dicunt, pertinere. Et pœnas, quae ad diuersum finem & effectum tendunt, cumulari posse, plerique ICti concedunt, o) adeoque a DNIS SCABINIS LIPS. ad requisit. d. Andr. T. in Eißleben, ita pronunciatum est: So wird der gefangene I. von W. willkührlich mit Staupenschlägen, oder Abhauung einer Faust, die er am besten entbehren kan, des Landes ewig verwiesen. V. R. W. M. Dec. 1631.

§. XXXI.

Consect. 9. An possit pecunia redimi manus amputatio.

Denique, quia corporalis pœna est manus amputatio, an possit pecunia redimi, aut in mulctam arbitrio iudicis conuerti dubitatum est. Antiquitus illud reis aliquando integrum fuisse, vel sola NOV. LEON. 92. suaserit, in qua besse bonorum mulctari, qui manus iacturam meruerat, iussus est. SAXONVM antiqua lege apud LINDENBROGIVM. p) Cap. I. L. XI. DCCXX. solidis manus redempta est, & iure prouinciali Saxonico vltra summam dimidii Werigeldi pro manu redimenda exigi non potuisse, ex art. 16. §. 9. Welcher Mann rc. L. II. Land-R. apparet. q) At uero nostris hodie magistratibus vel iurisdictione superiori instructis, ex dispositione ord. prou. Sax. d. a. 1555. §. Nachdem wir auch. Tit. daß peinliche Sachen rc. nicht bürglich gemacht werden sollen, ne pœnas quasdam criminales sine principis consensu in ciuiles suo arbitrio conuertant, interdictum videtur? Enimuero, cum serenissimus legislator in cit. §. pœnas saltem capitales sine sua auctoritate in ciuiles mutari noluerit, daß peinliche Sachen, dadurch das Leben verwircket, mit Geld-Straffe oder anderwegen nicht Bürglich gemachet, erörtert und verglichen werden sollen, exceptio videtur regulam in casibus non exceptis confirmare. CONSTIT. EL. VII. & VIII. P. IV. huius pœnæ in mulctam conuertendae optio iudici studiose relicta est, als: mit Faust abhauen, Staupenschlägen, Verweisung, Gefängniß oder einer Geld-Buße möchte gestraffet werden rc. & resol. grauam. d. an. 1653. & 1657. grau. 59. r) fustigationem ex iusta causa per senten-

tiam

n) CARPZ. P. III. q. 132. n. 21. & 24. o) BARTOL. ad l. 2. ff. de priuat. del. ANT. GOMEZ. T. III. var. resol. c. l. de delict. n. 39. p. 434. p) apud LINDENBROG. p. 474. q) vid. ill. MENCK. l. c. p. 692. r) Sachsen-Ep. p. 104.

tiam approbata in mulctam, cuius quantitas sententia determinetur, in solas tamen pias causas erogandam, mutari posse, de nouo sancitum est. At manus amputatio hodie vel par fustigationi, vel illa leuior habetur. Ergo illa sanctio ad eandem extensiua interpretatione recte refertur. Quibus in periurii pœnam, manus amputanda est, illos propter criminis atrocitatem, supplicium pecunia redimere maiores nostri ex CAROLI M. & LVDOVICI capitulis s) prohibuerunt.

§. XXXII.

Axiom. 2. An capitalis sit.

Porro amputationem manus pœnam non capitalem esse supra §. 21. diximus. Operae pretium est, de illa re fusius commentari. Apud Saxones, cum vitam non adimat, da es keine Lebens-Strafe ist, ad capitales certe non pertinet. Sola enim capitis supplicia nobis capitalia dicuntur. De iure ciuili magis dubitatum, quod illas etiam pœnas ad supplicia capitalia refert, quibus libertas aut ciuitas amittitur. Libertatem non amitti manus amputatione, certum est, quia hodie omnis seruitus pœnæ sublata. Quid vero de ciuitate? BARTOLVS & PAVLVS DE CASTRO non amitti manus amputatione ciuitatis iura, credunt, quia l. 10. ff. qu. test. fac. poss. eius, qui manum amisit, valere testamenta iubentur; sed haec probatio, haud est concludens, cum videatur d. l. 10. ad illos, qui manum casu seu errore naturae vel in militiae conflictu amiserunt, pertinere. Quod ANTONIVS MATTHAEVS t) & ALCIATVS recte obseruarunt. Fortius argumentum inde ducitur: quod ciuitatis iura nunquam amitti posse videantur, nisi expressa lege adempta sint; quia pœnas stricte interpretamur: at vero nulla lege, qui membris mutilati sunt, ciuitatis iure excluduntur. Quid vero quod exilio grauior est manus amputatio, in cuius locum illud surrogatur? Nou. 134. c. vlt. Et videtur capitale exilium esse, & nos ciuitatis iuribus excludere. Enimuero sola deportatione ciuitas amittitur l. 6. ff. de interd. & releg. §. 2. I. de capit. deminut. Simplex relegatio quae dicta Nouella 134. amputationi substituitur, ciuium iuribus non periculosa est. Sed fac tamen capitalem pœnam amputationi surrogatam, an *sequitur* exinde, quod manus amputatio etiam ipsa capitalis sit? Minime. Quamuis enim, quae substituitur pœna, mitior sit, multae tamen capitales pœnæ mitius quam aliae affligunt. Et pictori certe aut artifici facilius est extra Romam integrum & arte sua occupatum degere, quam in suis laribus manu truncatum, miserum, otiosum, egenum oberrare, neque suis, neque

s) CAPIT. CAROL. M. & LVDOV. P. tit. 125. p. 946. *De eo qui periurium fecerit, vt nullam redemptionem soluat, sed manum perdat.* t) ANT. MATTH. de crim. ad l. 48. ff. tit. 18. c. 1. n. 12. p. 763.

que aliorum necessitatibus sufficere. [u] Adeoque, quamuis capitale supplicium in eius locum videatur surrogatum esse, manus tamen amputationem & ipsam capitalem habendam, non confectum est. Si manus vtraque pedesue abscindantur, quod Imperator Nou. 134. interdixit, poenam capitalem esse, MATTHAEVS l. c. paullulum liberalior quodammodo concessit. Sed neque hoc penitus verum est. Illo enim supplicio punitus capitis saepius & vitae periculum non ex natura poenae, sed ex accidenti quod dicunt incurrit. Neque vero ex accidenti potes manus amputationem perpetuo capitalem appellare.

§. XXXIII.

Consect. 1. Non triduo ante executionem denuncianda est.

Quia ad non capitales poenas manus amputatio pertinet, neque triduo ante executionem, quod quidam crediderunt, reo denuncianda est, sed dictam & recitatam sententiam iudex nisi defensionis, prouocationis aut supplicationis vti reus beneficio velit, continuo recte exsequitur. Tridui hoc consilium est, vt possit reus animum ad mortem & futurae vitae cogitationem componere, corpus ad poenam comparare. Illud poenarum non capitalium natura non postulat. Hinc quotidie rei statim audita primum sententia castigantur, fustigantur. [x] Interdum tamen propter poenae huius solemnia in aliquod tempus post dictam sententiam, publicum hoc supplicium differtur.

§. XXXIV.

Consect. 2. An possit de crimine, quod manus amputatione coercetur, transigi.

Neque transigere de criminibus, quae manus amputatione coercentur, tuto potes. Omnis enim de accusatione criminali reuocanda transactio l. 1. & 6. §. 1. ff. de his, qui not. inf. sub nota infamiae interdicta; & solae sanguinis causae excipiuntur l. 18. C. de transactionibus. Hinc ad pœnas non capitales transactionis venia non pertinet. At videtur tamen membrorum mutilatio ad sanguinis causas posse referri, quia & ipsa cruenta est? Certius tamen, teste SCHILTERO, [y] sola, quibus mors irrogatur, supplicia, neque ex solo vulnere cruento, nisi mortiferum sit, sanguinis pœnæ appellantur. Et FRIDERICVS I. falsi crimen, quod manus amputatione ab ipso [z] olim coercitum est, inter causas, quae pœnam sanguinis non irrogant, [a] ipse retulit certissimo argumento, sola supplicia capitalia ad sanguinis pœnas pertinere. De solis igitur capitalibus causis recte ex hac ratione

u) Egregie hæc obseruata sunt ab ANTONIO MATTHAEO d. l. præterea de hac quæstione consule MENOCH. de arbit. iud. q. 86. n. 18. p. 810. GENTIL. de iurisd. 8. capitalem esse affirmat FARINC. l. c. l. 5. tit. 3. c. 19. n. 25. p. 270.
x) CARPZ. pr. cr. P. III. qu. 137. n. 37 seqq. y) SCHILTER. exerc. ad ff. XI. §. 27. CARPZ. P. III. q. 102. n. 9. 10. 11. z) CONSTIT. SIC. L. I. tit. 92. l. 2. p. 754. a) CONST. SIC. L II. tit. 16. in fin. 770. *aliis, quæ pœnam sanguinis non irrogant, præter falsi accusationem in suo robore duraturis.*

tion e transigi l. 1. ff. de bon. eorum, qu. ante sent. dicitur, quia in tam miserabili fato legislatores illi, qui sanguinem suum quacunque ratione redemptum voluerit, ignoscendum crediderunt. At etiam membra nobis natura tam tenere commendauit, vt vel quouis studio ab interitu & mutilatione vindicanda videantur. Eadem transactionis excusatio, eadem misericordiae causa. Quia tamen hoc ius singulare, et solius misericordiae est, atque contra ius commune sancitum, rectius stricte illud interpretamur atque ad membrorum mutilationem non pertrahimus.

§. XXXV.

Consect. 3. An manus amputandae poena capitali supplicio consumatur.

Ex eodem argumento, si quis ex altero crimine capitale supplicium, ex altero manus amputationem mereatur an illa supplicio capitali exspiret magna alea disceptatum est. *Glossa b)* BARTOLO c) & IVLIO CLARO, d) testibus maius delictum tollit minus, & durior poena minorem absorbet. Et videtur illorum consilio si quis ex crimine homicidii culposi manus amputatione, ex parricidio morte plectendus sit, ante mortis poenam manus abscindi non posse. Cum tamen & ex ipso dissentientium consensu si varia delicta cumulentur, possit in augmentum ordinarii capitalis supplicii saepe forcipum adustulatione, & alio cruciatu in reum animaduerti, quod augmentum poenae semper nouum doloris & mali genus est, recte videtur, vel propter numerum delictorum, vel maxime propter alterius criminis atrocitatem ante mortis supplicium poena corporis afflictiua, & si facinoris indoles illud patiatur, manus amputatio in augmentum poenae, propter exemplum, atque ad deterrendos a facinore spectatores, decerni. Hoc maxime in perduellionis & proditionis criminibus saepe antiquitus statutum, & hodie apud exteros assidue frequentatum esse constat. Ita *Suecos* ARNOLDI MESSENII filium, qui carmine famoso in reginam iniurius, Carolum X. ad gentem regiam exstirpandam & regnum occupandum excitauerat, ante capitis supplicium manu, qua peccauerat, truncasse ex THEATRO EVROPAEO e) & PVFFENDORFIO f) infra commemorabo. Atque haud ita pridem quaestori cuidam PAVLLO IVLIO in *Dania*, maiestatis laesae reo, priusquam corpus in partes dissecaretur, *manum*, qua peierauerat, amputatam, & exstructo ad hoc spectaculum ferculo, e regione palatii in foro expositam, ex nouellis publicis constat. Quin *Suecorum* quas supra commemoraui, antiquae leges, parricidis ante capitis supplicium manus, quae in parentes iniuriae fuerunt, abscindi, iubent. Ita hodie etiam nostri iudices, si poenae pro arbitrio augendae sunt, maxime,

b) GLOSS. ad l. 9. C. de accusat. *c)* BARTOL. ad l. 2. §. 4. ff. de priu. delict. *d)* IVL. CLAR. L. V. sent. §. vlt. q. 84. n. 2. 3. 4 sqq. CARPZ. P. III. qu. 132. n. 23. 24. 25. & 26. *e)* THEATR. EVROP. T. VII. p. 80. *f)* PVFFEND. de rebus Suecicis p. 996.

me, si *aliquot* pœnis corporalibus supplicium exacerbandum est, art. 137. O. C. mit etlichen Leibes-Strafen, als Zangenreissen, ꝛc. si homicidio in personas illustres, coniugem & cognatos peccatum sit, aut ex aliis, quae factum comitantur atrocius esse facinus videatur O. C. art. 124. in pœnae augmentum, pro facinoris indole, manum tuto amputabunt, quamuis illud in vsu non esse cum FARINACIO dissimulari non possit. *g*)

§. XXXVI.

Axiom. 3, An sit arbitraria pœna? Diximus quarto in supplicii huius definitione: manus amputationem hodie ad arbitrarias pœnas pertinere. Iure ciuili Romanorum, Longobardorum, Wisigothorum, Siculorum & Saxonum olim in quibusdam criminibus certe definitam & ordinariam fuisse manus amputationem ex NOV. 42. l. 1. §. 2. qua scribae, qui Haereticorum libros propagant, manus iactura puniuntur, ex NOV. 17. c. 8. vbi tributorum incurii & vafri exactores hac vnica poena coercentur, & multis WISIGOTHORVM L. VI. 5. 1. VII. 6. 2. LONGOBARDORVM aliarumque gentium legibus copiose apparet, quod infra in homicidii aliisque criminibus varii generis exemplis curatius exsequemur. Hodie certe & imperii sanctionibus O. C. art. 108. aliisque constitutionibus electoralibus P. IV. CONST. VIII. XI. XII. XIII. XLIII. & NOVISS. MANDAT. AVGVST. REGIS POLO. & ELECT. SAX. d. a. 1724. M. Ian. Wieder die Banquerontiers §. 12. cum aliis, & plerumque cum fustigatione, relegatione aut reliquis corporalibus suppliciis coniungitur, atque iudicis optione ex facinoris atque reorum indole irrogari iussa est. Quid? quod SERENISSIMVS ELECTOR ipse saepius vt iudices ex arbitrio, willkührlich oder nach Gelegenheit, de hac poena cognoscant studiose sanciat, ita CONST. VIII. P. IV. willkührlich ohne Tortur, als mit Faustabhauen, Staupenschlägen, Verweisung ꝛc. CONST. 43. willkührlich mit Verweisung, Abhauen der Hand, Staupenschlägen, nach Gelegenheit derer Personen und anderer Umstände, CONST. 12. oder nach Gelegenheit mit Abhauung der Hand, oder Staupenschlägen ꝛc. gestrafft werden, inter arbitrarias poenas manus amputationem referat. Hinc posse etiam hanc poenam, quia e iudicis arbitrio pendere iussa est in mulctam, piis caussis inferendam, conuerti, & cum simpliciter corporalis poena, Leibes-Straffe dictatur, suadente facinoris indole manus amputationem iudicis optione irrogari, supra §. 19. demonstratum est. Iure *militari* hodierno e ducum arbitrio hac poena animaduerti, celeberrimus LVDOVICI testatur *h*) es werden die Verbrecher nach Gelegenheit der Umstände damit bestrafft. At videretur tamen locorum quae priuilegio quodam sacrosancta esse iussa sunt, maxime castellorum §. 9. nouiss. mand. duell. d. a.

g) FARINAC. pr. crim. I. tit. 3. q. 22. n. 31. p. 519. *h*) LVDOV. Einl. zum Kr. Recht. p. 201.

d. a. 1712. curiarum, rerumque aliarum quarundam violatio hodie interdum manus amputatione *ordinaria* poena esse introducta, & iure statutario maxime, saepius si quid religiosum custodiri principes cupiant, illud manus amputatione sanciri? Enimuero si vel prouinciali iure, & statutis sola & ordinaria constituta poena sit eodem tamen quo omnes poenae ordinariae ex illis quae facinus circumstant, saepius hodie in mitius aut asperius supplicium refinguntur, consilio, interdum ex arbitrio iudicis, quia satis atrox poena est, remittitur, atque in mitiorem conuertitur. Quin *glossa* lat. ad art. 16. L.R. L. II. l. C. p. 205. ex iure canonico obseruat quod si vel statuto manus amputatio poena ordinaria sancita sit, puero & seni vel qui filios habeat infligenda iudex illam possit in aliam mutare. Eodem consilio aliquando *Dni. scabini electoral. Lipsienses*, verba priuilegii obscura, quibus magistratui potestas arbitrariam poenam inferendi data erat, etiam de manus amputatione interpretati sunt. *i*) So möchte dadurch Geld-Buße, Gefängniß-Straffe, zeitlich und ewige Landes-Verweisung, oder auch Staupenschläge, Faust-Abhauen ꝛc. verstanden werden. M. Mai. a. 1631.

§. XXXVII.

Cum arbitraria poena sit, pro facinoris & reorum conditione irrogatur; neque omnes casus satis solicite possunt definiri. Quo tamen atrocitatis gradu & interuallo distincta sit a reliquis, sciendum est. Serenissimus elector Saxo manus amputationem fustigationi ipse comparat, decis. elect. 75. Daß die Entnehmung derer Glieder und Staupenschlag einander gemeiniglich gleich geachtet werden; quare etiam plurimorum ICtorum consensu in fustigationis locum sine magno discrimine manus amputatio substituitur. So wird der gefangene I. von W. willkührlich mit Staupenschlägen oder Abhauung einer Faust, deren er am besten entrathen kan, des Landes ewig verwiesen, vti a Dn. scab. Lips. pronunciatum esse, supra ostendimus. Alii non parem modo fustigationi, sed vel leuiorem esse manus amputationem arbitrantur; atque hoc consilio in iisdem delictis, quibus plebeii fustigatione coercentur, milites, nobiles, doctores, & dignitate quadam extantiori conspicuos magis manus amputatione plectendos censuere. Illa maior disputatio est. Antiquitus certe, nec mali seu doloris sensu & incommodo leuior, nec fama dignior & honestior fustigatione habita videtur. Fridericus I. enim SICVLORVM legibus non solum impudicas mulieres, cum primo in facinore deprehenduntur, fustigari, post delicti iterationem vero demum naribus truncari constituit, *k*) ex quo satis apparet, membrorum amputationem fustigatione grauiorem habitam fuisse; sed manus amputationem

An fustigatione mitior honestiorue sit?

i) IVL. CLAR. L. V. §. vlt. q. 85. n. 11. p. 278. & BAIARDI not ad illum p. 290. n. 41. c. CARPZ. pr. crim. P. III. q. 133. *k*) CONSTIT. SIC. L. III. tit. 52. l. 1. LINDENBR. p. 819.

tionem etiam in specie acerbiorem fustigatione ostendit, cum illos, qui falsa opera faciunt seu cibaria prohibita vendunt, *primum* deprehensos fustigari, si secundo repetant facinus, *manu* truncari, tertio morte plecti, imperauit. *l*) At vero omnia crimina iterata grauius puniuntur. Et BVRGVNDIONES fustigationem saepius augmentum saltim supplicii quod manus amputatione irrogatur esse voluerunt; & qui fugitiuo seruo sciens litteras fecerit, illum ingenuum manus amputatione damnarunt, seruum acceptis CCC. fustibus manu truncari voluere. *m*) At vero augmentum poenae ipso supplicio leuius est. Hinc etiam mortis supplicio antiquae leges manus atque membrorum amputationem saepius compararunt, atque inter poenas atrocissimas commemorauere. Ita apud Saxones omnis iurisdictio criminalis gladio & manu lignea significata, & die Gerichte über Halß und Hand appellata est, quia haec sola olim supplicia maiores nostri grauissima arbitrabantur. *n*) In *Electoratu* etiam *Saxoniæ Ord. Prou. Sax.* d. a. 1550. & 1553. §. Was hohe Brüche, inter seuerissimas poenas, was hohe Brüche sind, deren Straf Halß, Hand ꝛc. primo fere loco recensetur, quia proxime ad poenas capitales illae perueniunt, in quibus sanguis profunditur. Hinc & apud milites nasi & aurium detruncatio capitali fere supplicio grauior habetur. *o*) At vero fustigatione honestior & quodammodo equestris forsitam olim habita est? Ita certe multis videtur. Neque illud tamen ex GERMANORVM, LONGOBARDORVM, WISIGOTHORVM moribus antiquis recte deriuabis. Illi enim manus amputationem maxime pœnam seruilem habuerunt, & seruis illam saepius quam ingenuis amputauere. Ita seruo, qui theclaturam in sylua alterius fecerit, manus LONGOBARDI inciderunt. *p*) Falsarios WISIGOTHI, si honestiores rei fuerint, media parte bonorum mulctarunt, *vilioribus* manum detruncauere. *q*) Solidos adulterantem, si ingenuus erat, comprehendi, si *seruus* puniri manus iactura voluere. *r*) BVRGVNDIONVM lege *seruo* etiam qui fugitiuo literas sciens fecerit, manum amputatam esse modo commemoratum est. *s*) *Seruo* qui dentem alteri excusserit, *t*) *seruo* qui in exercitu furetur BOII *u*) *seruo* qui in curte ducis scandalum fecerit; *x*) qui manum vbi *campiones pugnauerint* leuauerit, *y*) *seruo* qui in aedibus incendium fecerit, *z*) vel culmen deiecerit, quae crimina BOII FIRSTFALLI, a First, i. e. culmine, &

l) CONSTIT. SIC. L. III. tit. 36. l. 1. p. 810. *m*) LEGE BVRGVNDION. tit. 6. l. 11. apud LINDENBROG. p. 272. *n*) GRYPHIAND. de Weichb. Sax. p. 167. l. 1. *o*) LVDOV. Einl. zum Kr. P. p. 201. *p*) LONGOB. LL. I. tit. 26. l. 6. p. 574. *q*) WISIGOTH. L. VII. tit. 5. l. 1. p. 151. *r*) WISIGOTH. L. VII. tit. 6. l. 2. p. 154. *s*) LEGE BVRGVND. tit. VI. l. 11. p. 272. *t*) ibid. tit. 26. l. 4. p. 279. *u*) BOIORVM LEGE tit. 2. c. 6. l. 1. *x*) LEGE BOIORVM tit. 2. c. 11. l. 2. *y*) ibid. tit. 2. c. 12. l. 1. *z*) ib. tit. 9. c. 4. l. 5.

& fall ruina appellarunt, *a*) manum incidere, ex quo satis apparet, manus amputationem inter pœnas equestres, & honestiores, vt canum & ephippiorum portandorum supplicium *b*) Das Hunde- und Sattel-Tragen, habitas a maioribus nostris non fuisse. Hodie tamen nobiles aliique digniores amputationem manus, olim seruilem pœnam, sibi quasi propriam deberi arbitrantur. Videtur id maxime hinc accidisse, quia manus iactura argumento plerumque est, manu seu gladio peccatum esse quod delictum ad animi magnitudinem magis compositum arbitrantur; cum fustigatio etiam in fures & latrones, & quoscunque plebeii ordinis decernatur, a quorum commercio, vel ipso supplicii genere, distingui maluere. Sed ne hoc quidem illis simpliciter successit, cum furibus quoque secundum O. Cr. *art.* 159. & latronibus quibusdam, & falsariis & scribis manus amputetur. Neque profecto recte argumentantur, qui supplicia, quae plebeiis non communia sunt, leuiora, & magis honesta esse credunt. Capitis supplicium plebeiis etiam commune est, neque tamen ideo honestius habebitur aqua suffocari, aut praecipitari de saxo, quod modis puniendi prohibitis accensetur. l. 25. §. 1. ff. d. pœn. Neque enim honestior aut leuior hodie manus amputatio fustigatione est, quia plebeiis rarius irrogatur; verum quod pro leuiori aut magis honesta haberi soleat, inde ostenditur. Et quamuis forte multi, quod CARPZOVIVS credit, *c*) manum sibi abscindi, quam fustibus puniri, malint, vix tamen nobis persuadebit, quod ratione hoc & recto consilio faciant. Hodie tamen cum illud praeiudicium vsu inoleuerit, amputatio fustigatione honestior est. Hinc propter vulgi existimationem ex qua multa pendent, milites, nobiles Doctores & reliqui clariores illa potius in dubio, quam fustigatione plectuntur. Maxime, cum SERENISSIMVS SAXONIÆ ELECTOR in CONST. 48. P. IV. Vrphedae violatoribus primo digitorum abscissionem, delicto autem iterato fustigationem irrogandam indicat, illamque hodie membrorum amputatione quodammodo grauiorem habere videatur.

§. XXXVIII.

At vero, cum vel manus amputatio vel fustigatio, eligenda sit, ad quem optio pertineat, maior dubitatio est. Et videtur in criminali causa reus debitoris locum explere. At debitoris vero in alternatiuis electio est arg. l. 25. ff. de constit. pec. & in gratiam rei dubitatum esse creditur; & possit forte reus statuere, quam ipse sibi pœnam leuissimam arbitretur. Enimuero arbitrium illud, quo pœnæ arbitrariae imponuntur non temeraria optio aut solutissima ex ingenio eligendi licentia est; neque reipublicae nihil *Cui competat electio.*

E 3

a) GLOSS LINDENBROG. ad cod. LL. antiq. p. 1401. *b*) Ill. Dn. HENR. DE BVNAV Leben Friedrichs des Ersten p. 54 seqq. *c*) P. III. q. 129. n. 38.

nihil refert, qua maxime pœna statuatur. Sed ex facinoris grauitate & reorum conditione & dignitatibus magna arbitrantium sollicitudine & ἀκριβείᾳ consultandum est, quod supplicium reo coërcendo sufficiat, ne quid remissius crudeliusue decernatur. Neque reus in sua causa de criminis sui atrocitate recte iudicat. Solus iudex ipse de pœna eligenda cognoscit. Ipsi datum arbitrium est; neque vilioris conditionis reus, qui manu truncari, quam plecti fustigatione malit, inuito iudici illud supplicium extorquebit. Atque ita a Dnis SCABINIS ELECTORALIBVS responsum est: So stehet auch der Obrigkeit frey, welche unter gedachten beyden Strafen nach Beschaffenheit der Sache und des Delinquenten ihr ihm anzuthun gemeynet, der Delinquent aber hat sich der Wahl selbiger Strafe nicht anzumaßen, v. R. w. M. Maio 1631. it. und es ist Inquisitus ein oder andere Strafe seiner Beliebung und Gefallen nach zu kiessen nicht berechtiget. v. R. w. An die Hoch-Gräfl. Solmische Räthe zu Sonnewalda. M. Febr. 1634.

§. XXXIX.

Axiom. 4. Quae corporis portio abscindatur. Porro in huius supplicii definitione illud membrum, quod a digitorum extremis articulis vsque ad cubiti inferiores apophyses protenditur, *d)* in manus amputatione abscindi, dictum est: haec enim corporis portio minima est, quae manus extremae nomine anatomicorum vsu continetur, quamuis vulgi sermone manus appellatio latius interdum vagari videatur. Legibus certe qui maxime manus articuli & quo numero abscindendi sint saepius definitum satis non est. Interdum etiam membrum in genere saltim indicatum sollen mit Faust abhauen gestrafft werden, CONST. EL. VIII. P. IV.

Consect. 1. An vtraque manus abscindi possit. Vexauit igitur illud interpretes annon manus vtraque possit, maxime cum facinus, quod manuum amputationem meretur, aliquoties iteratum est, abscindi? Maioribus nostris certe illud familiare olim fuisse ex WISIGOTHORVM & LONGOBARDORVM aliarumque gentium innumeris legibus recte coniicimus & BAIVARII vel soli illud testantur, qui seruum in curte ducis contra leges pugnantem *e)* aut alia lege, in curte regis in furto deprehensum *f) manus* perdere voluerunt. Quod cum de vno reo sanciant recte de manu vtraque interpretamur. Iustinianus illud Nou. 134. c. 13. & auth. C. de seru. fugit. studiose interdixit, ductus aequissima humanae sortis sed nouo iure miseratione, ne oneri sit reipubl. qui manu vtraque truncatus suis necessitatibus non sufficit, quamuis forte contra finem antiquorum, qui hac pœna reos ab vlteriori iniuria auocare voluerunt. Illud, si alteram manum relinquas, non impetrabis. *Quod si altera careat.* Quod si quis altera naturae vitio careat, vel eam in armis & militiae conflictu amiserit, an tunc alteram possit iudex amputare

d) VERHEYN anat. corp. hum. tr. V. c. XI. p. 461. edit. Lips. nouiss. *e)* LEX BOIOR. tit. II. c. 11. l. 2. apud LINDENB. p. 407. *f)* ibid. tit. II. c. 12. l. 1.

tare magis dubitatum eſt. Et video iuris interpretes in diuerſa abiiſſe. Magis profecto in tanto ICtorum diſſenſu humanae ſortis miſeratio & militiae fauor interdum ſuadet, vt ſi quis manu altera iam careat, cum videatur fatum & natura iam tum iudicis partes expleuiſſe, parcas reo potius, quam tanto eius & reipubl. detrimento, miſerum hominem. ineptum rei gerendae & neceſſitatibus ſuis, fato ſuo ſatis mulctatum in certiſſimam perniciem deturbes. Atque ita BALDVS g) & PAVLVS DE CASTRO h) reſponderunt. Neque tamen naturae calamitas ipſum ab omni ſupplicio ſed ſaltim a clade manus alterius liberabit. Maxime cum haec arbitraria hodie pœna ſit, fuſtigatio, relegatio, carcer aut pecuniaria mulcta in eius locum rectius ſubſtituitur. i) Ita mulier contra vrphedae ſacramentum reuerſa, cum digitos aliquot caſu amiſiſſet, amputationis loco, quam merebatur fuſtigata atque in exilium acta eſt. k) Quod ſi dolo delinquentis ad eludendum ſupplicium, antequam iudex ſententiam exſequatur, amputata ſit manus, l) vel propter aliud maleficium iam ante iudicis auctoritate abſciſſa, dolum facinoroſis, aut iteratum maleficium manu luendum eſſe alii crediderunt. Ita certe CAEPOLLA ad d. auth ſed nouo iure C. de ſeru. fugit. reſpondit, ne maleficus ex dolo, vel priori facinore commodum capiat. Rectius tamen tunc quoque fuſtigatione aut alia pœna arbitraria ipſum coercebis. Neque enim reus commodum ex dolo capiet, qui iam tum manu vltra cuius amputationem animaduerti a iudice non poterat, truncatus eſt & inſuper dolum alio ſupplicio arbitrario expiabit. Grauior tamen arbitraria pœna propter dolum aut ſupplicii iterationem tunc recte irrogatur, atque SERENISSIMVS SAXONIÆ ELECTOR ipſe exemplum praeiuit, & reum contra vrphedam ſecundo reuerſum, cui iam tum ad priorem reditum digiti abſciſſi ſunt, CONST. 48. P. IV. fuſtigari & relegari in perpetuum imperauit.

Si dolo vel facinore alteram amiſerit.

§. XL.

Si nulla manus ſit, pede, naſo auribusue aut aliis membris in delinquentem temere animaduerti non poteſt, quia de his leges, quibus amputatio manus irrogatur, nihil ſanciuerunt. Et extenſiua interpretatio in criminalibus non probatur. Ipſe huius ſupplicii finis oſtendit, membra ſibi inuicem ſubſtitui non poſſe. Membra hoc maxime conſilio amputanda ſunt, vt qua quis peccauit, parte, eadem ſupplicium ſentiat, ab vlteriori iniuria prohibeatur, & reliquis ipſa ſupplicii nota oſtendat, in quo facinore deprehenſus

Si nulla reo manus ſit, an alia membra abſcindenda ſint.

g) ad l. 1. C. de ſent. *quæ pro eo, quod inter eſt* prof. h) ad authent. ſed nouo iure C. de ſeruis fugit. i) SPECKHAHN cent. quæſt. 87. WILDVOGEL de iure manus dextræ p. 25. k) HART. PISTOR. obſeru. 188. n. 6. l) *Illud hodie raro accidet, quia hæc pœna arbitraria eſt, & reus ante ſententiam, manum ſibi amputatum iri, coniicere vix poteſt.*

hensus sit. Neutrum impetrabis, si aliud, quam quo peccatum est, membrum abscindas: neque enim, si pedem notario amputes, illum falsa instrumenta consignasse, ex supplicio intelliges, neque si seruo fugitiuo manum abscindas, illum fuisse profugum, suspicabere. Ergo, cum manus abscindi non possint, rectius fustigatione, relegatione, aut mulcta, ex facinoris & rei indole, argumento d. CONST. EL. XLVIII. P. IV. animaduertes. Cum etiam gibbosi fustigandi propter corporis defectum alia pœna coerceantur. m)

§. XLI.

Dextra an sinistra debiliorue amputanda sit?

Si vtraque manus integra sit delinquenti, debiliorem, qua facillime careat, n) adeoque vigenti & incolumi reo plerumque sinistram, illis, qui manibus laborant, aridam & grauissime affectam iudex hodie amputat, vt possit supplicium reus membri, quod abscinditur, calamitate consolari. Origini & finibus huius supplicii, illa quidem satis non conueniunt. Ad Romanos Germanosque a Wisigothis & Longobardis imprimis huius supplicii exemplum peruenit. Illi, vt pacis violatoribus & falsariis faciendae iniuriae copiam adimant, & quia conueniens visum, ea quemque parte puniri, qua peccauerat, reis manum absciderunt. Quis non videt, hoc consilio vegetissimam & dextram plerumque, qua frequentissime peccatur, ab ipsis amputandam fuisse? illud innumera exempla testantur. Ita, qui monetam adulterauit, illi *dextram manum* WISIGOTHI amputant, o) falsi testimonii reum *manu dextra* LONGOBARDI truncauere, p) periuro *manum dextram* amputari voluerunt. q) De homicidio conuicti manum, qua homicidium perpetrauerant, amittebant. r) BOII illum qui in curte ducis vel vbi pugnauerint campiones manum leuauerit, manu dextra truncarunt, & apud SAXONES manus *qua Guarandam promisit*, violatori Guarandae abscinditur. art. 15. L.R. L. II. Wåhr-Buß ist eines Mannes Hand, damit er die Gewåhr gelebet. & gloss. ibi. darum verleust er auch die Hand, damit er die Gewåhr angelobet. Siculi iubente Friderico I. Imperatore Germanico percussori, manum, qua percussit, abscindi iubent. s) Et BOII manum incendiario amputarunt vt ne valeat amplius facere malum tit. I. c. 6. l. 6. Et peruenere ad nos quoque aliqua ilius moris vestigia; hinc Augustissimus rex noster violatoribus castellorum manum *dextram* amputari sanciuit. q. 9. nouiss. mandar. duell. d. a. 1712. hierüber noch die rechte Hand abgehauen werden. Et iure militari, teste LVDOVICO, non debilior, sed illa, qua peccatum est, manus plectitur. Ich habe niemahls gefunden, daß

m) IVL. CLAR. L. V. sent. §. vlt. qu. 85. n. 11. p. 278. n) CARPZ. P. I. q. 40. n. 43. o) WISIGOTH. L. VII. tit. 6. l. 2. p. 154. p) LONGOB. L. II. tit. 51. l. 10. p. 648. q) Ibid. l. 11. p. 649. r) LL. LONGOB. L. I. tit. 9. l. 38. p. 534. LEX BOIORVM II. c. 12. 1. p. 407. s) CONST. SIC. L. I. tit. 12. p. 706.

daß man im Kriegs-Recht erkenne, daß dem Delinquenten die Hand, deren er am besten entrathen kan, abgehauen werden soll, es wird diejenige abgehauen, damit Missethat verübet worden. *t*) Hinc etiam periuris digiti dextrae manus, *quibus peierauit*, damit sie geschwohren ord. cr. Carol. art. 107. & art. 198. **die zween rechte Finger, damit er mißgehandelt und gesündiget hat,** abgehauen werden sollen, abscinduntur. Cum vero nostris legibus recentioribus, quae manus abscindi debeat, non indicatum sit, sed manus in genere amputari, das Hand abhauen, iubeantur, recte ICti mitissime legem interpretati sunt, atque ita hodie pronunciant: So wird der gefangene I. von W. willkührlich mit Staupenschlägen, oder Abhauung einer Hand, deren er am besten entrathen kan, des Landes ewig verwiesen. v. R. w. DN. SCAB. LIPS. *ad consul.* D. A. T. in Eißl. M. Dec. a. 1631. & INCLVTA FAC. IVRID. LIPS. *ad consul. A. S. 1697.*

§. XLII.

Consect. 3. An feudum acquirere possit, cui manus amputata.

De effectibus huius pœnæ ex ipsa amputationis forma facile statuitur. Primo, feudum, quod seruitiorum praestandorum vasallo necessitatem imponit, hac pœna mutilatum obtinere non posse, ex 1. feud. tit. 6. §. 2. intelligi videtur, vbi mutus ad rem gerendam plane ineptus a feudo excluditur: quae sanctio ad omnes illos, qui per corporis defectum ad seruitia domino praestanda non sufficiunt, aliquo modo videtur pertinere. Et quamuis 2. feud. t. 36. de mutis mitius statuat, neque odiosa temere extendenda sint, rectius tamen dixeris, quia d. tit. 36. dubius est, & contrarium etiam concedit, atque infamia etiam hoc supplicium saepe sequitur, & perpetua relegatio, quae illi plerumque coniuncta est, domino spem seruitiorum intercipit, atque omnem finem tradendi feudi interuertit, feudum, quod nullo antea iure ad delinquentem pertinet, post illud supplicium adquiri nunquam posse. Quod si feudum forte iam tum occupauit, cum supplicium ipsi subeundum est, illud facilius retineri, aut, si magnum sit, alimenta ex feudo minimum decerni d. I. feud. tit. 6. §. 2. suadere posset, nisi forte tunc etiam infamia & perpetua relegatio his iuribus ipsum excludant.

§. XLIII.

Consect. 3. A sacerdotio hæc pœna excludit.

A sacerdotio illum cui manus amputata est, & infamia, l. vn. cod. de inf. qua punitus saepe laborat, & perpetua relegatio, quae a patria ipsum distinet, & corporis mutilatio sola, non Hebraeorum modo, *x*) sed nostro etiam iure excludit. Sunt enim solemnia, non solum plurima, clerico, cum sacra facit, manus ministerio obeunda: manu, durch Auflegung der Hand,

t) LVDOV. Einl. zum Kr. Pr. p. 201. *u*) ROSENTHAL. de feud. C. 7. concl. 28. n. 73. *x*) LEVIT. XXI, 21.

Hand, y) confitentes absoluendi, infantum capiti interdum in baptismo, dum precatio dominica recitatur, manus imponendae, hier lege der Priester die Hände auf des Kindes Haupt. ordin. eccl. August. rubr. von der Tauffe. corp. iur. Sax. p. 220. porro infantes manibus aqua lauandi; inter sacrae cœnæ solemnia panis & vinum manu consecranda, vinum manu vtraque porrigendum, it. in copulatione sac. in sacra ordinatione sacerdotum, manus ordinando inponendae, z) und wie nach Christl. Freyheit gebräuchlich, seine rechte Hand dem neuen Pfarrer oder Diacono auf sein bloß Haupt legen, d. O. eccl. rubr. gemeine Form und Weiß auf welche ein neuer Kirchdiener ordiniret wird, p. 269. & alia innumera gestu & manus beneficio curanda sunt, quibus, dum munere sacro fungitur, supersedere non potest; sed vel maxime dedecus & horror, quem vulgus, dum mutilata manu sacra faceret sacerdos, conciperet, mutilum prohibet, ne sacrum munus obeat. Hodie certe vel leuissimus digitorum defectus dissuadet, ne, qui nondum sacro muneri adhibitus est, ad illud temere pertrahatur, & illustr. ac reuer. consistorium Dresdense candidatum, qui vnguem casu amiserat, a sacerdotio ad supplicat. senat. Chemnic. a) arcuit: Weiln wir denn selbst bedencklich finden ermeldten N. N. gestalten Sachen nach ins Ministerium zu lassen 2c. adeoque Alexander III. papa merito ridetur, qui clericum in duello, quod alii sponte obtulerat, digitorum parte truncatum post peractam pœnitentiam Campaniae presbyterum constituere non dubitauit. b) Qui vero iam tum munere sacro fungitur, cum manum casu amittit, a sacris obeundis quidem arcetur, & alius in eius locum substituitur, dignitate tamen & salario toto, aut alimentis excludi non potest. Si sacerdotis ex facinore manus per iudicem amputanda est, quod raro hodie accidet, illum non remouendum modo, sed degradandum etiam, & iudici seculari, ad pœnam corporalem infligendam tradendum esse, tritissimi iuris est.

§. XLIV.

Consect. 4. An sponsalia soluat manus amputatio.

Sponsalia ante supplicium celebrata manus amputatione soluuntur, quia tam atrox delictum c. 25. X. de iurei. & l. 1. C. de repud. & maxime corporis fœda mutilatio arg. c. 3. fin. X. de coniug. lepros. c) amorem coniugalem minuit, & data fide de iure absoluit. Nisi forte hanc pœnam coniugi irrogatum iri, pars altera nouerit, tunc enim consensisse in illam conditionem putandus est, & ex consensu obligatur. c. c. 25. X. de iurei.

y) *Gloss.* CAROL. DV FRESNE T. II. p. 426. z) BOEHMERI ius ecclef. prot. T. XI. L. I. §. 11 seq. a) vide SCHAMB. de iure digit. p. 12. b) WAGENSEIL disp. de corp. vit ordinandis §. 18. Ald. 1697. c) vide illustr. Dn. LUD. MENCK. sæpius citatum tract. synopt. pandect. p. 341.

§. XLV.

Porro manus amputatione in delictis, quae ciuium fidem & securitatem laedunt, atque manus ministerio perpetrantur, pro facinoris & reorum conditione animaduerti, in supplicii huius definitione dictum est. De reorum conditione supra §. 37. egimus: restat, vt de delictorum momentis, quae ad manus amputationem sufficiant, pauca moneamus. Illa primo, quibus maxime corpus affligitur, persequemur.

Axiom. 5 Quod in delictis quae ciuium fidem & securitatem laedunt, manus amputatio locum habeat.

§. XLVI.

Corpus maxime violentia laeditur; quae cum publica vel priuata sit, de vtraque seorsim agendum est. Vis publica est publicum crimen, quo respublica atroci atque publica violentia laeditur. Cum dicitur magistratus, qui potestate abutitur, vim publicam facere, illud ad iura manuum proprie non pertinet, & partim supra excussum est. De reliquis studiosius videndum. Ita, qui armis, fustibus, telis, quibus noceri potest, in publico vtitur, & obuiis infestus est LEGE IVLIA de vi publica tenetur. Qui, si quam probabilem excusationem afferat, qua pœnam capitalem O. CR. art. 118 huic crimini constitutam, subterfugiat, ex iudicis arbitrio manus amputatione, fustibus, relegatione coercetur. d) Porro, qui personas publicas & rei communis saluti intentas in occupatione publica adoritur, LEGIS IVLIÆ reus est, adeoque, qui & portarum vigiles pulsat, vim publicam fecisse, credendus est, e) & manus amputatione pro arbitrio iudicis in ipsum animaduertitur. Atque ita olim DNI. SCAB. LIPS. pronunciarunt: Hat euer Bürger N. N. eure verordnete Stadt-Wächter mit einer Parten unversehenes Dinges ohne alle Ursache vorsetzlich und arglistig darnieder geschlagen und wund gehauen, so möget ihr ihm die Hand abschlagen lassen, wollet ihr ihm aber Gnade erzeigen, so möget ihr ihn verkauffen heissen und eure Stadt verweisen. M. Ian. a. 1561. f) Quod supplicium tanto certius meretur, si vel in ipsos senatores & magistratum iniurius est, l. 10. ff. de vi publ. & l. 7. §. 8. ff. de ini. quorum violationem SERENISSIMVS. LEGISLATOR SAXO manus amputatione expresse coercendam esse sanciuit; Wenn jemand im Lermen und Auflauff über gebotenen Frieden oder sonsten entweder seine Obrigkeit, oder die Gerichts-Personen, die einen in Hafft nehmen sollen, schläget oder verwundet ꝛc. der soll ꝛc. willkührlich mit Verweisung, abhauen der Hand, Staupenschlägen ꝛc. gestrafft werden. CONST. EL. 43. P. IV. Hinc, qui mareschallum exercitus manu pulsat, aut e longinquo manum intendit, militari iure manus amputatione plectendus

Delicta manuum quibus corpus alterius laeditur.

Consect. 1. Vis publica manus amputatione coërcetur.

 ctendus

d) ANT. MATTH. ad L. 48. digest. tit. 6. c. 2. p. 444. e) MATTH. COLER. P. II. dec. 155. n. 23. f) CARPZ. P. I. q. 40. n. 14.

ctendus est, g) & gregarius quidam miles GEORGIVS PETRVS, cum magistro cuidam, qui cum mandatis apud exercitum erat, dem Fourier, quaedam monenti obsisteret & manu eum vulneraret, manus amputatione & relegatione condemnatus est. h)

§. XLVII.

Pacis publicae violatio hac poena interdicta.

Maxime pacis publicae violatores de vi publica tenentur. Illa, cum omnes Germaniae principes perpetuis digladiationibus se inuicem conficerent, & quia imperii nulla olim iudicia ordinaria constituta erant, imperatoribus in Italia & bello sancto saepe occupatis, Henricorum inprimis temporibus, gladio & praeliationibus sibi ius inuicem redderent, multis atque assiduis imperatorum studiis procerumque consultationibus sancita, a FRIDERICO I. maxime primum curari coepta est. i) Ille ante omnia militibus ab omni praedatione, diffidationibus, duellis, sub manus amputandae & capitis sanctione interdixit. k) Qui, cum omnes Germaniae ordines ad illam pacem publicam adducere non posset, primo per *Treugas* ad tempus aliquod, & quibusdam saltim ciuibus prospiciendum putauit, a quibus de non laedendo certis pactionibus inuicem, l) interdum osculo fides, (Treue) vnde & dictae sunt treugae, data est, intra quod tempus, si quis alteri infestus esset, & treugas, fidem & pacem publicam frangeret, illi inter alias poenas, saepe etiam manus amputata est. m) Ita FRIDER. II. apud ALBERICVM: statuimus, inquit quod si quis treugas datas violatas dixerit atque cum ipso, in cuius manu compromissae fuerint, & cum duobus aliis synodalibus treugas violatas esse, conuincere potuerit, *violator manum perdat.* n) Et Longobardi eadem seueritate sanciuerunt, si quis intra treugae tempus hominem interfecerit, vt *manum amittat.* o) Et cum ad iniurias imperii sopiendas interdum pax ediceretur, eadem tunc violatores pacis poena confecti sunt, 2. feud. 27. Si quis *alium contra pacis edictum vulnerauerit, ei manus amputetur.* Et SERENISSIMVM ELECT. SAX. CONST. EL. 43. Wenn Jemand nach angebothenen Frieden ꝛc. manus amputationem huic crimini constituisse, supra ostendimus.

§. XLVIII.

Ius locorum priuilegiatorum.

At quia ne treugae quidem ad frangendas maleferiatorum iniurias & furorem sufficiebant, loca quaedam maxime sacro sancta esse iussa sunt, quibus ab

g) Königl. Schwed. Kriegs-Articuls-Brief CAROL GVSTAV art. 24. 25. Churfürstl. Brandenb. Kriegs-Recht. art. 12. LVDOV. Einl. zum Kr. Pr. p. 201. h) SCHWARTZIVS decis. milit. in corp. iuris milit. p. 38 seqq. rubr. *commando.* n. 3. i) Ill. Dn. H. DE BVNAV Leben Friedrichs des Ersten p. 52. 53 seqq. OTTO FRIS. chron. L. II. c. 34. k) Id. Dn. H. DE BVNAV l. c. p. 38. GVNTH. lig. de rebus gest. FRID. I. p. 309. OTTO FRISING. II. c. 15. l) Ill. H. DE BVNAV l. c. p. 32. m) LONGOB. L. I. tit. 9. l. 38. p. 534. n) STAT. FRID. II. c. 4. § 11. apud ALBER. ad a. 1234. T. II. access. Leibnitz. hist. p. 349. o) LL. LONGOB. L. I. tit. 9. l. 38. p. 534.

ab omni violentia & atrocitate abstineretur, quae ex securitatis priuilegio *priuilegiata loca* appellari coepta sunt. Quorum & hodie, quamuis vbique securitas & pax publica sancita sit, religio maior est, atque, si quis ibi delinquat, iniuria pro atroci habetur, & grauius punienda est. Eo praecipue loca publica pertinuere, in quibus violatio pacis, quia solutiorem temeritatem & magistratus contemptum impudentiorem ostendit, apud omnes atrocissima habetur. Hinc, qui aliquem in castellis principum verberat, aut pulsat, non modo iniuriarum tenetur, sed relegatur etiam, fustigatur, aut manum amittit. *p*) Qui in castellis securitatem & fidem ciuium fefellerunt, wer den Burgfrieden gebrochen, quos medii aeui scriptores **Burgbrecher** appellarunt, in illos DATTIVS hac poena animaduersum esse, testatur: hanc pacem, inquiens, violantes, quos *Bruchbrech* medii aeui scriptores appellant, acrioribus poenis, & interdum manus amputatione coërcent, *q*) quod etiam HENNINGIVS, *r*) KNIPSCHILDIVS *s*) & FRITSCHIVS *t*) confirmant, atque ita a Dn. Scab. Lips. pronunciatum esse contra nobilem iuuenem, qui in arce *Altenburgensi* alium verberauerat, CARPZOVIVS auctor est. So mag er von wegen solches in der Burg begangenen Frevels mit Abhauung einer Faust, dero er am besten entrathen kan, des Landes ewig verwiesen werden, v. R. w. M. Sept. 1596. quod ab augustissimo rege nostro in nouiss. mandat. duell. de a. 1712. §. 9. de nouo sancitum, atque vltra poenam ordinariam ibi constitutam *manus* quoque amputari iussa est. Und wenn der Burg-Frieden gebrochen und violiret, hierüber noch die rechte Hand abgehauen werden. Sic BOIORVM legibus si quis seruus in curte domini *u*) pugnauerit, aut vbi campiones pugnant, manum ad leuandum miserit, *x*) manum dextram, aut si in curte domini aliquid furatus sit, manus vtrasque perdidit. *y*) Ita in curia & conspectu praetoris alterum laedens, grauius punitur, l. 7. §. 8. ff. de ini. item in auditoriis publicis & templis; vbi si quis sacerdotem violauerit, capitis poenam meretur. l. 10. C. de episc. quem si quis veniae titulus, prouocatio laesi aut alia quaedam facinoris conditio excusant, fustigari, aut quia manu peccatum est nobilem aliosque digniores manus amputatione coerceri, non dubium est. Atque eadem saepe de popinis, diuersoriis & omnibus publicis aedibus sanciuntur. Si ad huius rei cogitationem curatiorem incutiendam in aedium publicarum liminibus tabula publica, qua manus amputandae supplicium in fine a nobis lit. B. exhibitum exprimitur, affixa est, non haec saltim poena ex facinoris

p) CARPZ. q. 40. n. 5. DANIEL. MOLL. ad const. elect. 43. *q*) DATTIVS de pace publ. L. I. c. 16. q. 30. 31. edit. Vlmae in fol. 1698. *r*) HENNING. de iur. burgorum c. 1. *s*) KNIPSCHILD. de iure ciu. imp. II. c. 8-11. citante DATTIO l. c. *t*) FRITSCHIVS de palat. dom. *u*) BOIORVM LEG. T. II. c. 11. l. 2. apud LINDENBROG. 407. *x*) Ibid. tit. 2. c. 12. ead. p. l. 1. *y*) ibid. tit. 2. c. 13. l. 1. ead. pag.

conditione infligitur, verum & omnis ignorantiae & erroris excusatio & veniae titulus excludi videtur. Illae in vrbium Weichbildis plerumque in locis immunitatum maxime, Lipsiae, auf der Raths-Freyheit, in libra publica, auf der Waage, in cella senatus, auf dem Raths-Keller, arcibus sagittariis Schieß-Graben, Kuh-Thurm ꝛc. ad excludendas priuatorum iniurias, exponuntur. Inde cum imperii lege solemni pax publica capitis supplicio sancitur & R. I. FERDIN. AVGVSTÆ VINDEL. composito d. a. 1555. §. 48. p. m. 503. ad violatae pacis crimen vis publica dolosa & atrox requiretur, patet, quod quotiescunque dolus, aut atrocitas in delicto reorum cessaret, aut pœna ex aliis quae facinus circumstant mitiganda videatur, ex iudicis arbitrio fustigatione & manus amputatione animaduertendum sit. z)

§. XLIX.

Raptus virginum.

Publicus virginum raptus ad vim publicam spectat, atque hoc titulo raptores capite puniuntur, l. vlt. pr. C. de rapt. virg. art. 13. L.R. L. 2. p. 295. Die einen Mann schlagen und fahen, oder Weib oder Mägde nothzögen und Friede brächen, man schlägt ihnen allen das Haupt abe. a) Si vero ad pœnam capitalem perueniri non possit, aut sine armorum violentia crimen perpetratum sit, raptor manu olim mutilandus fuit, CONST. LEON. 35. Adulterium & stuprum violentum attentatum, si vis non atrox & crimen non consummatum sit, saepius e iudicis arbitrio O. C. art. 119. i. e. fustigatione, aut eius, qua peccatum est, manus amputatione coërcetur, An freyen Weibern und an eines Mannes Buhlschafft mag ein Mann noth thun, und seinen Leib verwürcken, ob er sie ohne ihren Mann nothzöge art. 46. L.R. L. III. b) Idem etiam pro facinoris ratione de attentato plagio habendum. Quorum criminum consummatorum pœnam capitalem etiam manus amputatione saepius propter atrocitatem recte augeri posse, supra ostensum est.

§. L.

Viarum obsessio Verwegelagerung.

Porro, cum viarum obsessores, qui vias publicas insidiose occupant, & iter facientibus vim inferre meditantur, quod crimen die Verwegelagerung appellatum, & olim in genere manus & membrorum amputatione punitum est, NOV. 134. c. 13. fractae pacis publicae rei haberentur & capite plectendi essent, SERENISS. LEGISLATOR SAXO insidias in aliis viis & angiportibus non latrocinandi, sed vulnerandi & vindictae studio fa-

Vorwartung.

ctas, andere Vorwartung in Gassen, auf Dorff- und andern Fußsteigen, welche nicht in Gemüth und Meynung zu rauben, sondern zu beleidigen und zu rächen geschehen, studiose ab istis seiunxit, atque in illas, si vulnera aut

z) CARPZ. pr. crim. quæst. 40. n. 40. a) art. 13. L.R. II. l. c. & GLOSSA GERM. ad art. 64. L.R. L. II. b) Sachsen-Spiegel p. 384. vide GLOSS.

aut damna grauiora ſint, *manus* amputatione aut fuſtigatione animaduertendum eſſe, expreſſe ſanciuit. CONST. EL. 13. P. IV. c)

§. LI.

Vis priuata & pacis domeſticae violatio der Haus-Friedens-Bruch, quamuis ſi aedes exterius effractae & oppugnatae ſint, interdum ad pacis publicae interpellationem referatur, d) tamen ſi quis intra aedes ſuas ſine armis & ſeditione publica alterum pulſet aut verberet, de poſſeſſione ſine auctoritate iudicis deturbet, l. 5. ff. de vi priuat. pœna ſaltim arbitraria & manus interdum amputatione aut fuſtigatione coercetur, arg. l. 1. ff. pr. h. t. l. 18. ff. de in ius voc. *De vi priuata.*

§. LII.

Corpus immediate miniſterio manus in homicidio petitur, eiusque interdum iactura plectitur. Si in doloſo, lethale vulnus inflictum fuerit, an laeſus alio morbo vel caſu perierit ignoretur, ſi a pluribus occiſus & non ex ſingulis ſed coniunctis vulneribus expirarit, O. Cr. art. 148. quisue lethale vulnus inflixerit non ſatis conſtet, arbitraria pœna eſt & plerumque fuſtigatione in honeſtiores pro facinoris indole manus amputatione animaduertitur, vti ad conſul. quaeſt. Lipſ. a DNIS. SCAB. LIPS. a. 1598. M. Apr. reſponſum. Hinc ſi vulnus non inſpectum quaeſtori Lipſ. M. Maio 1625. vel non omnibus ſolemnibus in inſpectione cadaueris ordinatione Carol. praeſcriptis iudex vſus ſit, ſcabiniue non adfuerint, ad conſ. quaeſt. Dresd. M. Aug. 1632. & quaeſtoris Eckartsberg. Dec. 1631. Viſmarienſis M. Nou. 1626. Si chirurgus & medicus non iurati & mortui fuerint, quaeſt. Ilenb. M. Iul. 1630. ſi ſanguinis effuſione non muſculorum & arteriarum principalium laeſione, aut medici oſcitantia e) mortuus ſit, vel de hoc non ſatis conſtet, nob. vid. B. a G. M. M. Mart. 1632. ſupplicio capitali abſtinendum, & in eius locum fuſtigatione & interdum manus amputatione animaduertendum eſſe reſponſum eſt. f) Si quis moderamen inculpatae tutelae iniuria exceſſerit, CONST. EL. S. X. P. IV. prouocatus occiderit prouocantem CONST. EL. 10. vel ſi alterum occiderit & praeſumtione iuris vel probatione ſemiplena oſtendat, quod in defenſione ſui alterum interfecerit, absque tortura fuſtigandus vel manu truncandus fuit. CONST. EL. 8. P. IV. Si quis culpa peccauit vel deiiciendo, ligna ſecando, & aliis negotiis periculoſis non ſatis circumſpecte egerit, l. 4. §. 1. & l. 7. ff. ad L. Corn. de ſic arbitraria, non tamen hac facile pœna afficitur, quia in culpa raro ad pœnam cor- *Homicidium.*

c) CARPZ. pr. crim. P. I. q. 40. n. 38. 39. vide GLOSS. GERM. in Weichbild. art. 38. n. 15. d) CARPZOV. C. Q. 35. n. 31 ſqq. e) GOMEZ. T. III. reſol. var. l. 3. 4. 28 ſqq. p. 482. f) CARPZOV. prax. crim. q. 26.

Medicus incautus. corporis afflictiuam solet peruenire. g) Medico tamen & chirurgo, qui medicamenta noxia, ignoratione supina, & summa inscitia misceat, vel male secet, O. Cr. art. 134. vt ne manu imposterum in miserorum perniciem temere vtatur, maxime cum hoc casu fraudis suspicionem vix possit diluere, manum facilius amputari interdum posse existimamus.

§. LIII.

Homicidium in personas venerabiles commissum. Si quis personas sibi maxime venerabiles occidat, manus amputatione inderdum animaduerti posse supra ostensum est. Perduellibus manum, qua peccarunt, abscindi, & in loco publico constitui, inde in quatuor partes secari reum, vel PAVLI IVLII quaestoris Danici nuperrimum supplicium potest testari. Quod infra alio exemplo confirmabimus. h) Sic parricidis, priusquam capite truncantur, *Suecorum* legibus manus solet amputari, vt qua peccauerant, corporis parte, dolorem persentiscant. Et cum iure imperii nostri parricidii proprii i) in linea recta perpetrati propter iterationem criminis vel atrocitatem pœna exasperari & forcipibus candentibus vstulari corpus reorum vel alio modo ante capitale supplicium iudicis arbitrio affligi debeat O. C. art. 131. non incongrue ante suffocationem illa manus abscindi videtur, qua peccatum est & pestilentissimi exempli monimentum in loco publico expositum ciuibus & posteritati abominandum exhiberi. Meretrici certae infanticidae in *quaestura* ALTRVPIN haud ita pridem manus amputata est. Oculos illis effodiendos esse WISIGOTHI olim k) constituerunt. Denique qui sibi ipsis manus inferunt poterant huc *αὐτόχειρες* improprie referri, illisque olim manus mortuis amputatas & seorsim a reliquo corpore alio tumulo in detestationem sceleris sepultas esse apud Graecos ex DEMOSTHENE l) & PVFFENDORFFIO m) superius demonstratum est. De bonorum confiscatione & canina sepultura, qua in corpus eorum animaduertitur & cadauere defuncti furcae affigendo n) agere nostri instituti ratio non permittit.

§. LIV.

Vulneratio. Etiam si quis sine occidendi animo alterum aggreditur & vulnus infligit hoc supplicio coërcetur. *Castratio.* Castrationem inuitorum, cum ad delicta manuum quae corpus violentia affligunt, recte referatur manuum amputatione, vn-

g) IVL. CLARVS L. V. sent §. vlt. qu. 84. n. 1. p. 273. BARTOL. l. 1. n. 1. ff. *si quis aliq. test. prob.* CAEPOLL. conf. crim. 33. vol. 2. h) vide ANT. GOMEZ de hoc crim. resol. var. T. III. c. II. §. 11. 12 sq. p. 464. i) ANT. GOMEZ var. resol. T. III. c. 3. n. 3. p. 470. k) LL. WISIGOTH. L. VI. tit. 3. l. 7. apud LINDENBR. p. 127. l) DEMOSTH. contra CTESIPH. ANT. THYSII collat. leg. Attic. & Rom. apud GRONOV. ANT. Gr. T. V. p. 1390. m) de iure natur. & gentium L. II. 496. n) ANT. GOMEZ. T. III. c. 3. n. 13. & 14. p. 474.

vnquam coërcitam fuisse non deprehendi. Sed cum pœna capitalis l. 1. C. *de Eunuch.* constituta Nou. 142. c. 1. in pœnam talionis CONST. LEON. 60. in relegationem & pecuniariam pœnam mutata sit, hodie vel capitalem esse si castratus inde moriatur, vel arbitrarie & interdum manus, qua peccatum est, amputatione animaduerti posse, argumento eorum, quae superius dicta sunt non dubito. BVRGVNDIONVM iure qui ingenuo seruus dentem de industria dolo malo excusserit, manus incisione damnatus est. o) Si quis alteri manum abscindat talionis pœna constituta, membra mutilantur, vt cum fortunam sibi eandem infligendam intelligant a petulantia ciues auocarentur. Illa qua laesit quemque parte truncandum apud HEBRAEOS fuisse ex Deut. XIX, 21. Hand um Hand ꝛc. aliisque locis ostensum est. SICVLI talionem tanto studiosius commendarunt, quando magis aequum esse ipsis visum est, ea quemque parte plecti qua nefarium facinus perpetrauit. p) WISIGOTHI eadem talione in facinorosos animaduertere, redimi tamen, centum solidis manus ex talione amputationem passi sunt. q) LONGOBARDI si quis alteri manum excusserit, ab ipso manus redimendae nomine medium Werigeldum, solui voluerunt. r) SAXONVM *Prouinciali iure* omnis membrorum mutilatio si ciuiliter agitur medii WERIGELDI solutione expiatur. art. 16. §. Welchen man an den Mund L.R. L. 2. p. 204. col. 4. & in genere vulnera cum criminaliter accusator egit, manus amputatione coërcentur. Wer den andern lähmet oder wundet, wird er dessen überwunden, man schlägt ihm die Hand ab. d. art. 16. L.R. L. II. & GLOSS. LAT. lit. c. quod de binis vulnerum generibus eadem GLOSSA lit. b. interpretatur: Das ist, um Kampffer-Wunden und andere, die da Lähmniß einführen, und um Fleisch-Wunden, welche die rechte Länge und Tieffe haben, das ist Glieds-länge und Nagels-tieffe, ꝛc.

Talionis pœna.

§. LV.

Nunc delictorum quae manu committuntur, serie ad iniuriarum realium illas species, quibus facto ad alterius contumeliam suscepto ciuis sine vulneratione laeditur l. 3. §. 1. ff. de iniur. deferri videmur. De illis l. 5. pr. ff. de iniur. proprie dicitur, quod ad manus ventum sit. & l. 11. §. 2. de pœnis, quorsum maxime illa famosissima alapa s) pulsationes verberationes referuntur. Quarum pœna, quamuis SAXONVM legibus vltra WERIGELDI solutionem carcerem & mulctam extendi vix possit, tamen & pro-

Iniuriæ reales.

o) LEX BVRGVND. tit. 26. l. 4. LINDENBR. cod. LL antiq. p. 279. p) CONST. SIC. L. I. tit. 12. q) WISIGOTH. l. VI. tit. 4. apud LINDENB. p. 128. r) LONGOB. L. 1. tit. 7. n. 18. p. 522 s) STRYCK. diss. de alapa PVFEND. de iure nat. & gent. L. II. c. 6. n. 12.

propter laesi dignitatem grauior interdum est, & tunc saepe corporali pœna aut quia manu alter laeditur, manus amputatione animaduersum esse supra ostensum est. Ita si quis IVDAEVS in Christianum iniuria manus miserit, pugno aut calce, fuste aut flagello aut saxo illum impetierit aut per capillos prehenderit, BVRGVNDIONVM lege manum amittit. t) Maxime magistratus etiam sacrosancti sunt & iniuriae ipsis illatae vel manus iactura expiantur. CONST. EL. SAX. 43. P. IV. So jemand im Lermen oder Auflauf über gebothenen Friede, oder auch sonst seine Obrigkeit schlägt, der soll noch hierüber willkührlich mit Verweisung, Abhauung der Hand, Staupen-Schlägen ꝛc. gestrafft werden. Quae si atrocissimae sint, quia fractae pacis crimen continere videntur, gladio, & tunc demum, si venia data sit, amputatione manus coercentur. So möcht er nach Schärffe der Rechte mit den Schwerdt vom Leben zum Tode gestraffet werden: es wollten denn Jhro Churfüstl. Gn. ihm solche Todtes-Strafe in Ansehung, daß gleichwohl die Entleibung nicht erfolget, sondern der geschlagene Amt-Schreiber beym Leben blieben, aus Gnaden erlassen. Auf den Fall möchte ihm eine Faust, welche er am besten entrathen kan, abgehauen, und er folgends darauf, nach ausgestandner Leibes-Strafe, des Landes ewig verwiesen werden, v. R. w. quaest. Lips. M. Iunio 1613. Qui vero magistratui alapam extra locum iudicii ingesserit, illum saltim temporali relegatione punitum CARPZOVIVS testatur. u) Hinc quoque militem qui mareschallum militae vel magistrum suum den Fourier manu percusserat eadem truncatum esse supra ostendimus.

§. LVI.

Iniuria parenti illata. Quarum legum argumento etiam iniuria parentibus illata vindicatur. Et quia magistratui parentes patronos ex l. 7. §. 8. ff. de ini. & fam. lib. coniungit & illata ipsis etiam iniuria atrox appellatur, eadem contra liberos in parentes iniurios seueritate vtuntur iure consulti, adeoque in iniuriis realibus fustigatione & manus amputatione in illos animaduertunt. Ita a Dnis. SCABINIS ELECT. pronunciatum est. Da nun S. Z. der That geständig oder deren mit Recht überführet, so muß er wegen solcher an seinen Vater geübten Gewalt mit Abhauung der Hand, der er am besten entrathen kan, des Landes ewig verwiesen werden v. R. w. M. Febr. 1595. ad consult. quaest. zu Eckardsberg. Qua sententia etiam ad consult. iudicii Wintzingerodensis a. 1709. responsum est. x) Hinc forte quia manus in facinore tam atroci maxime pœna coercendas esse crediderunt maiores nostri; quia tam grauiter peccatur, olim a Germanis inter fabulas, quam parentibus quisque intulerit nefariam manum in monimentum facinoris mortui sepulchro

t) BVRGVND. add. I. tit. 15. LINDENBR. p. 305. u) CARPZ. pr. cr. P. III. q. 100. n. 30. x) PROSP. FARINAC. pr. crim. L. II. tit. 3. q. 17. n. 36.

pulchro exsertum iri, & ne tunc quidem incrementa manuum, & perpetuas pœnas reo vacationem supplicii daturas, Es werden ihm die Hände aus dem Grabe wachsen, iactitatum est. Antiquo iure pater per vitae & necis potestatem de filio in ipsum iniurio libere statuit. Quin vel abrogata hac solutissima licentia potuit filium pietatis in se immemorem adducere ad praesidem prouinciae dicturum sententiam, quam pater dici y) voluerit l. 3. C. de pat. pot. Sed ne hoc quidem promiscue in arbitrio patrum hodie reliquerunt, ne iniuria offensi dum sententiam dicunt, irae atque indignationi indulgeant, & in liberos magis incandescentia quam ratione & iure animaduertant. Rectius haec arbitrio iudicis, quem illa iniuria non tangit, relinqui creduntur. Adeoque si vel remittat pater filio dicta sententia pœnam & pro ipso intercedat, ne tunc quidem liberari filium, sed saltem mitigari pœnam arbitrantur. Disceptaui nuper de illa causa coram S. A. L. & cum reus in parentem admodum iniurius decennali relegatione condemnatus & mihi eius defensio iniuncta esset, in ipsa denunciatione patris deprehendi quod iudicem implorauerit, vt per aliquot hebdomades seu menses carcere detineret filium donec ad frugem reuerteretur. Venit mihi in mentem an non ex lege 3. cod. de patria potestate filius binorum saltim mensium carcere puniendus esse videatur. Scrupulum mihi excitabat, quod legem illam antiquatam esse ICti dicerent, ne parentibus licentiam atrocius de liberis statuendi seu crudelitatis relinquatur. Regessi contra haec, rationem abrogationis, si pater de filio mitius, quam iudex, consulat, exspirare, adeoque leuiori patris pœna potius, quam seuera iudicis animaduersione coercendum esse filium institi, atque his rationibus a Dnis. SCABINIS LIPS. ELECT. impetraui vt, cum praecipue ingenii melancholici esse reus, deprehenderetur, secundum patris sententiam, filium VIII. hebdomadum carcere esse puniendum his verbis decernerent: So würde besagter N. N. gestalten Sachen nach und in Ansehen seines Zustandes an statt der dictirten Landes-Verweisung, 8. Wochen lang mit Gefängniß gestrafft, v. R. w. ad consul. acad. Lips. M. Sept. a. 1723. Sola etiam manus in parentes leuatio & minae ad exhaeredationis iustum titulum Nou. 115. C. 3. sufficiunt.

§. LVII.

Iniuria etiam coniugi inprimis grauidae illata atrocior est & hinc maritus qui grauidam adeo crudeliter habuerat, vt altero dehinc die partum mortuum eniteretur, manus amputatione aliquando punitus est. z) Et illud videtur ad iura manuum pertinere, alaparum iniuriam ab altero illatum

Iniuria coniugi illata.

Alaparum vindicatio.

G 2

y) Atque ita olim a dominis scabinis Lips. a. 1588. ad requis. HENR. a. GERSDORFF. So möchte er derowegen mit der Straffe, die ihm der Vater selbst erwählen oder setzen würde, beleget werden, v. R. w. pronunciatum est.
z) RICHTER. Vol. V. T. II. consil. 344. n. 25. fol. 1013. WILDVOGEL. l. c. p. 59.

tum homicidio vindicari non posse; adeoque illud Germanorum dicterium, auf eine Maulschelle gehört sich ein Dolch, omnino fallere, & quamuis tunc pœna ordinaria homicidii irrogari non possit, tamen manus amputatione animaduertendum esse a Dnis. SCAB. pronunciatum est. Konte denn M. B. wie Recht erweisen, oder in Mangel des Beweises auf der Tortur erhalten, daß der Entleibte sich mit Worten zu ihm genöthiget auch eine Maul-Schelle gegeben, auf den Fall wird er mit der ordentlichen Strafe des Todes verschonet und würde mit Abhauung einer Hand, die er am besten entrathen könte und ewiger Landes-Verweisung in Strafe genommen, v. R. w. a) Ad conf. iud. zu Pretzsch M. Iun. 1589.

§. LVIII.

Mortuorum violatio. Manium quoque religio hac pœna sancita est. Et sepulchra enim manu violantur, quae ad corpora defunctorum iniuria pertinet. Si ipsa corpora extracta & spoliata sint iure ciuili capitis pœna vilioribus reis, deportatio honestioribus constituta est. Si non extracta fuerint, arbitraria pœna, relegantur aut in metalla damnantur. Qui armis in sepulchra latronum more irruebant, etiam capite plectebantur. IVRE. SAX. ELECT. qui sine armis mortuos sepulchris eruunt, spoliant, deinde suo loco reponunt, & terra obtegunt, ex iudicis arbitrio, i. e. fustigatione & si facinoris & reorum conditio suadeat, manus amputatione puniuntur CONST. ELECT. 34. P. IV. Si extractos in propatulo insepultos reliquere, aut saepius in manes, vel armis saeuierunt capite sepulchrorum violatio vindicatur. ead. CONST. EL. 34. pr. Qui occisos & insepultos spoliant & nudos aut verendos relinquunt, *manus* mutilatione plectendos FRIDERICVS *Siculis* edixit. b) Tam religiose defunctorum corpora habentur, vt vel a maleficorum cadaueribus iniuriam arceant. Et si quis mortui *manum* amputauerit, quod crimen duplici titulo huc pertinet, XII. solidis lege BOIORVM damnatus est. c) Si quis sententiam passos in supplicii loco aut e patibulo suspensos & rotae innexos vestibus exuat & nudos relinquat, maxime si ad magicos vsus extranei auferant fustigatione coercetur. CONST. ELECT. XXXIV. P. IV. in cuius locum cum manus amputatio, ex facinoris & delinquentis conditione, plerumque succedat, hac quoque in illos, quia manu peccarunt recte animaduerti potest.

§. LIX.

Masturpatores. Ad delicta manuum, quae corpus affligunt etiam masturpatores recte referas, qui secreta venere se ipsos polluunt in se atque omne genus humanum

a) CARPZOV. pr. cr. P. I. q. 30. n. 39. b) CONSTIT. SIC. III. 60. LINDENBR. p. 821. c) LEGE BOIOR. tit. 18. c. 5. l. 1. p. 435. vid. IVL. CLARVS L. V. §. vlt. q. 68. n. 45. p. 244.

num iniurii. De quibus an ſodomitarum pœna, quia contra naturam vtuntur venere, & ſpem hominis generandi intercipiunt, ſupplicio capitali cum onanitis, propter eandem legis rationem, plectendi ſint, ANTONIVS MATTHAEVS dubitat. *d*) Communi ICtorum conſenſu a capitali ſupplicio, quia ſpem generandi proximam non intercipiunt neque cum alio genere animalium rem habent, abſoluuntur & arbitraria pœna in ipſos animaduertitur. CARPZOVIVS *e*) relegationem illis ſaepius indictam eſſe teſtatur. Neque ego dubitem, ſi crebrius iterata ſit aut aliud quid pœnam exacerbari ſuadeat, etiam manus, qua peccatum eſt, ſupplicio poſſe illos coerceri. Quamuis iſtud haud in vſu eſſe, non diſſimulem.

§. LX.

Contrectatio obſcœna. Tandem vltimo, contrectatione obſcoena manus miniſterio in corpus alterius peccatur. Mulierem Hebræam quae alieni viri verenda vel in luctatione tetigerit, manus iactura punitam ſuperius *f*) oſtenſum. GERMANORVM antiquis moribus, ſi quis brachium ingenuae mulieri ſtrinxerit, triginta ſolidis, ſi mamillam XLV. damnatus eſt. *g*) Et FRISIONVM lege huic crimini in genere quatuor ſolidorum pœna conſtituta. Hodie in huius reos e iudicis arbitrio & carceris maxime pœna animaduertitur. Hoc conſilio ruſticum, qui iam matrimonium inierat, aliam virginem obſcoenius tangentem, per menſis ſpatium carcere plectendum *illuſtris facultas iuridica Lipſ.* M. Martio 1714. de iure reſpondit. Si violenta ſit contrectatio, cum ad ſtuprum attentatum & vim publicam proxime accedat, per ea quae ſuperius tradita ſunt, etiam manus amputatione, pro facinoris indole, animaduertere licebit. Ita de delictis quibus aliorum corpora laeduntur, habeas.

CAPVT TERTIVM
DE MANVVM DELICTIS, QVAE BONA LAEDVNT.

§. LXI.

Furtum. Hinc ad delicta manuum, quibus bona ciuium laeduntur, argumenti ſerie deferimur. Furtum maxime, cum res alienae mobiles dolo malo lucri faciendi conſilio domino inuito contrectantur l. 37. ff. de vſurpation. & vſucapionibus in illa iniurium habetur. Furibus quidem aliquod membrum abſcindi, aut morte in illos ſtatui IVSTIN. NOV. 134. c. 13. ſtudioſe interdixit. GERMANORVM legibus recentiſſimis etiam vtroque ſupplicii genere

d) ANT. MATTH. de crim. ad libr. 48. ff. tit. 3. c. 6. n. 8. 9. *e*) CARPZ. pr. cr. P. II. q. 76. n. 14. *f*) Deut. XXV, 11. *g*) LEGE SAL. tit. 22. c. 2. & 4. p. 323.

genere in illos animaduertitur. In furto *qualificato* quod dicunt & violento CAROLVS V, si effractione, ascensione & armis res tentata sit in einen geschliessenen und gefährlichen Diebstahl mortis pœna delinquentes aut ex rei dignitate & facinoris indole, oculorum effossione *manus amputatione*, aut simili quadam pœna grauiori in fures illos animaduertendum esse art. 159. O. Cr. sanciuit. Quae sit illae facinoris aut delinquentium conditio satis inter ICto's expeditum non est. Si aedes violenta manu, sine armorum tamen ministerio, effractae sint, nisi furtum quinque solidorum summam excedat, capitis pœnam remitti, & corporis afflictiuam reis infligendam esse inter plerosque conuenit. Hinc si quis horreum, tuguria rusticorum, stabula, fenestras, leui opera securi vel manu aperiat, arcas tantum violenter frangat, claue adulterina vtatur, praesertim in *foro* SAXONICO si quis nihil auferat sed in conatu deprehendatur, si seram saltim ruperit & aliud nihil abstulerit, item impuberes, minores, cognati intra quartum gradum nisi alia quae factum circumstant illius criminis atrocitatem augeant, vel fustigatione vel *manus amputatione* & aliis corporalibus pœnis afficiendos esse constat. Item in furto magno & saepius iterato cum capitalis pœna, propter plures delicti socios, vel defectum corporis delicti, CONSTIT. ELECT. SAX. 33. remittitur, fustigationis loco, quam plerumque irrogant, ex delinquentis dignitate aut alia facti conditione amputari manum posse obscurum non est. In genere, quoties furti pœna capitalis mitigatur & in corporis afflictiuam conuertitur, *amputatio manuum* ex delicti conditione, in reliquarum locum recte succedit.

§. LXII.

Venatio prohibita. LEGE BOIORVM seruus qui in exercitu frenum aut instrumentum militare [h] vel in curte domini aliquid subtraxerit [i] manibus truncatus est, liber homo manus redimere iussus est. Si quis feras bestias contra principis prohibitionem, gehegtes Wildpret venetur, extra SAXONIAM, nisi aliud expresse statutum sit, huic etiam pœnæ locus est, neque iure SAXONICO *antiquo* art. 61. Land-R. L. II. verb. Wir haben ad pœnam capitis perueniri potuit. Wir haben des Uhrkund von GOtt, daß niemand an Fisch, Vögeln und wilden Thieren seinen Leib, noch seinen Gesundt verwürcken möge. Interdum publica affixa tabula, quae manus amputandae formam exhibet expresse ferarum venatio manu amputatione sancitur. *Piscati.* Ita in piscationibus interdictis per ELECT. CONSTIT. VIII. append. corp. iur. SAX. p. 69 seq. expressam cum fustigationi vel *membrorum extensioni* locus est, illa interdum *Aucupium.* substituitur. Idem de *aucupio* tanto certius habendum est, cum quarundam auium incolumitas propter raritatem aut principium arbitrium, quod ipsis

h) LEGE BOIORVM tit. II. c. 6. l. 1. *i*) ibid. tit. 2. c. 13. l. 1.

ipsis admodum familiare est, huius pœnæ sanctione saepius confirmata sit. Ita phasianarum auium violatio ab serenissimo duce Martisburgensi affiixa publica tabula, quae huius supplicii solennia exprimit, interdicta est. Qui arbores frugiferas caedit & graue damnum magna proteruia & dolo malo infert, so der zugefügte Schaden, so muthwilliger Weise geschehen, gantz wichtig und groß wäre fustigatione CONST. ELECT. SAX. XXXVII. P. IV. §. 2. & si denique delinquentium aut facinoris conditio illud poscat, *manus amputatione* coercentur. Qui hodie arbores non frugiferas ordine ad decus & elegantiam in viis publicis consitas in denen Alleen succidunt hac pœna saepe, quod propositae publicae tabulae huius supplicii simulacro insignitae ostendunt, propter manus petulantiam & studium nocendi affliguntur. Hinc quia rustica instrumenta & aratra imprimis, quae in propatulo & sub dio relinquenda sunt, iuris quodam fauore iuuantur antiquo iure SAXONICO, qui illa violauerit, rota contusus est. Quam pœnam cum *Ser. Elect. Sax.* AVGVSTVS mitigaret in illos qui petulantia & libidine sine animo nocendi aratrum saepe subduxerint vel aliquot instrumenta, quorum pretium tamen quinque vngaricorum summam non excedit, subtraxerint fustigatione animaduerti voluit. CONST. ELECT. 35. quae interdum etiam, quia manus temeritate peccatum est in manus amputationem recte poterit conuerti.

Arborum frugiferarum furtim cæsarum crimen.

Ad elegantiam positarum arborum cæsarum crimen.

Furtum aratri.

§. LXIII.

Quia etiam *vis bonorum* raptorum seu rei mobilis alienae dolosa violentia, palam lucrifaciendi animo suscepta contrectatio, quae extraordinaria pœna olim coercebatur, ad vim publicam seu pacis publicae domesticaeue violationem pertinet, capitali pœna vel manus amputatione coercetur, quod supra ostensum est. Quoties in *grassatione*, seu *robbaria* & depraedatione hostili violenta capitalis pœna mitigatur, si intra aedes priuatas sine armis vis facta sit, vel aetas reum excuset k) vel crimen saltim tentatum sit, manus amputatio per illa, quae de pace publ. dicta sunt, in mortis pœnam saepe succedit. Propter furtum in naufragio commissum, extraordinaria pœna in reum animaduertitur L. 1. §. 1. ff. de incendio, ruin. nauf. Quam pœnam etiam de capitis supplicio, aut amputatione manus, propter naufragorum miserationem, & ne afflicti denuo affligantur, teste GROENWEGIO interpretantur. l)

Vis bonorum raptorum.

Robbaria.

Furtum in naufragio factum.

§. LXIV.

Quo ingeniosius tegitur & rempublicam grauius affligit, tanto maiori religione & seueritate legislatorum *termini moti* delictum iam tum ROMANORVM *lege Agraria* l. 1. & 2. ff. de term. moto & a GERMANORVM *maiori-*

Termini moti crimen.

k) BRVNNEM. ad l. 28. ff. de pœn. n. 8. & 28. vid. ill. MENCKENIVM nostrum p. 631. l. c. l) ad l. 5. C. de naufrag.

maioribus SAXONIBVSque coercitum est. BVRGVNDIONES, si ingenuus terminum euellere aut confringere tentauerit, *manus* ipsum incisione damnauerunt. m) Et Longobardi, si quis fines vel syluam alterius ingrediatur, ibi sinaydam id est viam, seu theclaturam faciat, id est arbores finium gratia signet aut incidat, manum delinquentis, qua peccauerat etiam ipsi inciderunt. n) Iure imperii nostri pœna corporis afflictiua iudicis arbitrio ex facti & delinquentium conditione hoc crimen coercetur. Der soll peinlich am Leibe nach Gefährlichkeit, Größe, Gestalt und Gelegenheit der Sachen und Person nach Rath gestrafft werden. O. Cr. art. 114. o) qua sanctione imprimis manus amputationem ab imperatore significatam fuisse ex maiorum nostrorum moribus facile colligimus. Qui fines territoriorum mouit, protulit, incidit subtraxit, capitali pœna aut fustigatione plectendus quibusdam *auctore* LVDOVICO FACHSIO p) visus est. Sed hanc pœnam apud Saxones in vsu non esse sed fustigatione (aut per consequens manus amputatione) animaduertendum, CARPZOVIVS auctor est. q)

Qui aggeres ruperint. Qui *aggeres fluminum aut maris manu ruperint*, arg. l. 10. ff. de extraord. crimin. aut perforauerint, ex locorum moribus & necessitate variis suppliciis, Omlandorum legibus suffocatione, apud Frisios extra ordinem, si damnum atrox datum fuerit, apud alios capitis pœna incendiariorum exemplo, quin & membrorum mutilatione, coerceri ANTONIVS MATTAEVS r) tradit.

§. LXV.

Sacrilegi. *Sacrilegos* etiam, qui hodie rota contunduntur, membris antiquitas ante capitis pœnam truncauit, & qui fanum effregerit, atque ibi aliquid de sacris tulerit, illum duci ad mare & in sabulo quod accessus maris operiri solet, findi aures eius & ipsum castrari & immolari diis, quorum templa violauit, FRISIONES constituerunt. s) Neque vero *manum*, qua peccatum est, amputatam deprehendi. Iure tamen imperii nostri, si quis sacrarum elemosynarum arcam effregerit atque aliquid inde lucretur, interdum, & maxime si aetas fames & leuitas iuuenilis reum excuset, corporalis pœna an Leib oder am Leben zu straffeu. O. Cr. art. 173. 174. & 175. infligitur & tunc honestioribus fustigationis loco manum, sceleris ministram saepius amputandam esse, criminis ratio & legum aliarum exemplum euincit. t) Serui qui incendia fecerunt, ipsi etiam BOIORVM legibus manus rabidissimae iactura facinus luebant. u)

§. LXVI.

m) LL. BVRG tit. 55. l. 3. p. 292. n) LONGOB. L. I. tit. 26. l. 6. p. 574. o) IVL. CLAR. L. V. sent. §. 7. q. 82. n. 10. p) LVDOV. FACHSII diss. iur. ciu. & Saxonic. 65. §. quidam volunt. p. 170. q) CARPZ. pr. cr. q. 83. n. 71. r) ANTON. MATTH. L. 47. tit. V. c. 3. n. 3. & 4 p. 193. s) FRIS. in addit. sapientum l. 12 p. 508. t) CARPZ. pr. cr. quaest. 89. n. 66. MATTH. STEPH. in not. ad art. 175. ord. crim. Car. u) BOIORVM LEGES tit. 9. c. 4. l. 5. p. 421. & tit. 1. c. 6. 1.

§. LXVI.

Bona reipublicae & principum etiam monetae falsatione affliguntur. Antiquarum GERMANIÆ gentium moribus in duo genera hoc crimen abiisse deprehendo. Alii vel cudebant & de nouo formabant, adulterinam monetam ; alii cusam & formatam rasere & corrupere. In vtrumque facinus *manus amputatione* animaduersum est. WISIGOTHI illis qui falsam monetam sculpserint aut formauerint, quicunque sint dextram manum absciderunt. *x*) LONGOBARDI, si quis sine iussione regis aurum figurauerit, aut monetam confinxerit, *y*) aut percusserit *z*) manum amputarunt. Atque eandem pœnam CAROLVS M. & LVDOVICVS IMPP. in capitulis suis vniuersalibus statuere. *a*) Qui circumciderint aut corruperint, raserintue & adulterauerint, illos, si ingenui sint, statim comprehendi, si saepius tentauerint, media parte bonorum mulctari, aut in seruitutem detrudi iussere, seruis, qui eo adspirent, sub primum facinoris conatum *dextram manum* WISIGOTHI absciderunt. *b*) Eadem pœna & hodie a *Gallis* multari monetae falsatores ex Matthaeo parisiensi ad an. MDCXXV. & multa quae huc pertinent CAROLVS DV FRESNE obseruat. *c*) Iure imperii nostri materia & forma distinguitur. Qui ex adulterina materia falsam monetam cudit, aut dolose permutat, in illum ignis supplicio animaduertitur, l. 2. de falsa monet. O. Cr. art. III. SAXONES illum, qui saltim formauerit non expenderit gladio, qui expenderit non formauerit, arbitraria pœna, saepius fustigatione, atque exemplo aliarum legum, si reorum dignitas poscat. *manus* amputatione coercent. *d*) Qui circumcidat aut radat, corpore vel opibus plectitur. R. I. A. 1559. edict. monet. Ferd. §. Hierauf setzen ordnen, und wollen p. 163. & 164. Qui in forma peccauerit & iustae materiae & ponderis monetam sine principis concessione & monetandi iure formauerit, aut huic signum alius imperii status falso imposuerit vel raserit iuste excusam, & mutilarit, grandiorem soluerit, & minorem excuserit e iudicis arbitrio & hinc saepius *manus* amputatione punitur. art. III. O. Cr. FERDINANDVS I. *in recess. imp.* d. a. 1559. in edicto monetali §. Wir ordnen 171. monetam resoluentibus ignem minitatus est, a cuius tamen hodie rigore nonnihil receditur.

Monetae falsatio.

CA-

x) WISIGOTHI VII. 6. 2. LINDENBR. p. 154. *y*) LONGOB. L. I. tit. 28. l. 1. p. 575. *z*) LONGOB. ibid. l. 2. *a*) CAPIT. IV. tit. 33. p. 898. *b*) WISIGOTHI VII. 6. l. 2. l. c. p. 154. *c*) CAR. DV FRESNE gloss. T. II. p. 425. WILDV. l. c. p. 53 *d*) CARPZOV. prax. crim. q. 42. n. 91. 97.

CAPVT QVARTVM
DE MANVVM DELICTIS QVIBVS FAMA AFFLIGITVR.

§. LXVII.

Ab aliis, qui corpori & opibus parcunt, in famam & dignitatem *manu* saeuitum est, ne aliquid sanctum inuiolatumque sit, quorsum non maleuolorum libido rabie, & petulantia perueniret. Illud maxime membrorum motu atque gesticulatione in alterius contumeliam suscepto perpetratur. Hinc qui *manum* in alterius contumeliam leuauit, iniuriarum tenetur; qui contra parentem haec tentauerit exheredatione dignus est arg. Nou. 115 c. 3. §. 1. Ita exserta pallio a iuuene *manus*, a quo per primum virilis aetatis annum illo continenda erat, signum contemptus & immodestiae a Romanis habitum. e) Apud Scythas olim, siquis iniuriam vindicaturus ab inimico sibi timeret, boue immolato carnes in frusta secatas elixauit & *manus* in tergum coniecit, quo nullum apud illos tenerius supplicandi genus est. Inde qui opem ferre volebat, parte carnium *manu* accepta & dextro pede corio & ipse insistens virilem opem pro miseri iniuria vindicanda, affuturumque se contra omnes insultus auxilio pollicebatur, qui ritus a supplicantis inimico inter atrocissimas iniurias haberi solitus, &, qui ita adstiterat, ille inter hostes acceptus est. *f*) Ita nimium plaudere manu & crepitare interdum inter iniurias & seditionis conatus memoratum est. Et GRÆCI aliquando cum C. ALBVTIVS sophista verba faceret, plaudentes a lictore coerceri voluerunt, *g*) & CHRYSOSTOMVS, legem plausus in ecclesia prohibentem saepe meditatus est. *πολλάκις ἐνόησα* inquit *θεῖναι νόμον τὸν κωλύοντα τοὺς κρότους.* *h*) Et Romani quidam imperatores, qui in scena sibi non plauderet, illum maiestatis reum esse iusserunt. De quibus manuum ritibus ad iniurias compositis, bono cum Deo, alia opella copiosius commentari animus est.

§. LXVIII.

Famosus libellus.

Rectius huc famosus libellus pertinet, quo crimen certum famosum occultato auctoris nomine obiicitur & in populum spargitur. Illius auctores ROMANIS legibus capitali pœna, *iure imperii hodierno O. Crim. art.* 110. & SAXON. ELECT. CONST. 44. P. IV. talionis pœna coercentur; siquis crimen quod manus amputatione luitur obiecerit, in illum & manus amputa-

e) IOSEPH. LAVRENT. de natalitiis conuiuiis c. V. apud GRONOV. thes. græc. antiquit. T. 8. 1453. *f*) IOSEPH. LAVRENT. de variis sacris gentil. c. 10. apud GRONOV. Rom. VII. græc. antiq. p. 183 sq. *g*) LVDOV. CRESSOLII theatr. rhetor. L. III. c. 20. §. 10. *h*) CHYSOST. homil. XXXI. in act. apostol.

putatione animaduerti, dubitari non poteſt. Quin ſi talio capitalis propter criminis veritatem, CONST. ELECT. 44. P. IV. §. fin. ob prouocationem laeſi aut alium veniae titulum, exſpirat arbitraria pœna in fuſtigationis locum & interdum amputatio manus ſuccedit.

CAPVT QVINTVM
DE DELICTIS QVIBVS ALTERVTRVM CORPVS OPES AVT FAMA, ET RELIQVA REIPVBL. COMMODA LAEDVNTVR.

§. LXIX.

Denique facinoroſorum vafrities & petulantia, manus miniſterio, contra omnem reipubl. felicitatem in corpus, opes, famam, commoda omnia, vel alterutra vel coniuncta, peſtilens & ingenioſa eſt. Huc maxime *ſcribarum fraudes & falſi crimen* quod lege CORNELIA, SCTO LIBONIANO & CLAVDIANO notatum eſt, pertinet. Huius mali tot artes tot conſilia ſunt, vt verear, ſi omnes fallentium & deceptorum machinas excutere conarer, ipſe fallam numero & alios decipiam. *Falſum perſonale* cum partus ſupponitur, arg. l. 1. C. ad legem Cornel. de falſ. arbitraria pœna coercetur, & poteſt in illud fuſtigatione, *i*) etiam manus qua peccatam eſt iactura, ſi facinoris conditio illud ſuadeat ſtatui. Si nomen cum dolo atque in alterius perniciem aut fallendi rempublicam animo mutatur, quia hic non manus ſemper delinquit, ſaepius fuſtigatione & relegatione fraudes coercentur. *Realis* falſi praecipue ſcripti aliquas ſaltim ſpecies referre ſufficiet. Maxime hac pœna notariorum, qui falſas & non idoneas chartas ſeu inſtrumenta ſcripſerint aut in ſolemnibus Romanorum defecerint, fraudes notatae ſunt. LONGOBARDOR. leges *k*) L. I. tit. 29. illis manus amputarunt. Si iudicii ſcriba aliquid annotauerit, vnde reo capitis periculum aut membrorum iactura imminet, talionis NOV. LEON. 77. ſupplicium indictum; ſi teſtamentum falſatum ſit, RIPVARIORVM legibus *l*) pollex cancellario amputatur. Et haereticis, qui verbo diuino ſyllabam ſubtrahant, manus, auctore TERTVLLIANO V. contra Marcionem, citante GODOFREDO abſciſſae ſunt. In illos praecipue qui pecunias publicas adminiſtrarunt & rationes ſ. cataſtra falſa effinxere, hac pœna animaduerſum eſt. Ita nummulario non ex fide verſanti pecunias manum GALBA amputauit, menſaeque eius affixit; & propter hoc ſupplicium acer & vehemens & in coer-

Scribae falſarii.

Nominis doloſa mutatio.

H 2

i) vide illuſtr. Dn. MENCK. l. c. p. 674. l. 33. p. 662. ibid. L. I. tit. 29. l. I. p. 575. p. 463.

k) LONGOBARD. LL. L. II. tit. 55. RIPVAR. LEG. tit. 59. tit. 3.

coercendis delictis immodicus SVETONIO visus est. m) Exactori tributorum, qui in apochis suis *Zygocephalorum* quantitatem non exhibeat, manus amputationem Iustinianus minatur. NOV. 17. c. 8. quam *O. Cr. Carol.* art. 112. quodammodo videtur confirmare. Hinc & priuatis, qui libros prohibitos & periculosos & haereticos exscribant, amputationem manus pœnam esse, & hac pœna vel illos coerceri, qui libros & dicta SEVERI haeretici ad pulchritudinem & velocitatem scribendi saltim imitentur idem IVSTINIANVS voluit. NOV. 42. *c. 1. §. 2. in fine.* Scriba, qui de alienando feudo instrumentum conscripserit manum amittit. *2. Feud. tit. 55. pr.* Qui mandata principum corrumpant vel tempus & diem mutent vel signum adulterinum sculpant & imprimant, vel qui in scripturam, ad quam multae plagulae pertinent, seruata priori alienam iniiciant, & sensum auctoris corrumpant, manum perdere *legibus* WISIGOTHORVM n) sancitum. vide O. C. art. 112. Qui cibaria prohibita vel corrupta vel vinum lymphatum pro puro vendunt, cum primum peccauere fustigandi sunt; qui iterum in crimime deprehenduntur manus SICVLORVM legibus perdunt. o) Et hodie quicunque ad eleemosynas colligendas, casum fortuitum ementiuntur, Wenn auf falsche Bettel-Brieffe Allmosen gesammlet wird; item si actuarius iudicii falsa annotauit, acta publica incidit, plerumque fustigationis pœna coercentur, & quotiescunque arbitraria pœna obtinet & ad supplicium capitis perueniri non potest amputatio manus, si delinquentium conditio illud patiatur, aptissima facinoris pœna est.

Banquerou-tiers. Et hoc consilio nuperrime AVGVSTISSIMVS REX Poloniarum atque ELECTOR Saxoniae in *nouiss. Mandato d. 7. Ian. an. 1724.* wider die *Banqueroutiers*, emisso §. 12. illos qui libros mercatorios aut cambia falsarunt, atque dum fugam meditarentur, nouum aes alienum contraxere & creditorum pecunias dolo malo secum abstulerunt *manus amputatione* fustigatione aliisque arbitrariis pœnis affici voluit: Fände sich aber, daß der Debitor die Bücher nicht richtig gehalten, solche verfälschet, oder mit sich hinweg genommen, falsche Wechsel-Briefe oder andere Documenta und Contracte gemacht, oder sein Vermögen mit Wissen fälschlich angegeben, ingleichen seine Güther und Effecten kurtz vor seinen Austritt gefährlicher weise veräussert, oder wohl gar unter dem Werth verschleudert, denen Seinigen oder guten Freunden selbige, oder das daraus gelösete Geld zugewendet, oder sonst auf die Seite geschaffet, verhehlet und unterschlagen, ist derselbe nach Befinden und Grösse des Doli, auf gewisse Jahre, zur Arbeit auf den Festungs-Bau, bey Wasser und Brodte zu condemniren. Und da

m) SEVTON. in Galb. vita c. 9. LINDENBROG. p. 151. & 152.

n) WISIGOTH. L. VII. tit. 5. l. 1. & 6. apud

o) CONST. SIC. L. III. tit. 36. p. 810.

da er noch hierüber kurtz vor seiner Flucht Gelder auf- und selbige mit weggenommen, also die Creditores fürsetzlich und boßhaffter weise aufgesetzet, und um das Ihrige gebracht, Ist er mit Staupenschlag oder Abhauung der Hand, oder auch mit dem Festungs-Bau auf mehrere Jahre und nach Befinden auf Lebens-Zeit, und, wenn es über hundert Thaler beträgt, und diejenige, so er hintergangen, ihm solches nicht gutwillig remittiren, mit Lebens-Straffe, gleich einem Diebe schlechterdings, ohn alles Ansehn der Person, zu belegen.

§. LXX.

Qui sacramenti religione obligati falsum commisere.

Hac seueritate in illos maxime falsarios legum latores vsi sunt, qui fidem, quam fefellerunt, stipulatione solemni & sacramento, manus antea ministerio, obligarant. Die Pflicht auf sich haben. Hinc in notarios maxime animaduersum esse modo ostensum est. Et calumniatores, quos LEX REMMIA olim l. 1. §. 2. ff. *ad SCtum Turpill.* notauit, *p)* si *manu* accusationi inscripserant & crimen non probabant, talionis pœna, & saepe *manus* amputatione, coercitos ex superioribus constat. Quin propter solennem Guarandae stipulationem wegen des Handschlags bey Angelobung der Gewähr, qua iudici actor se in iudicio ad finem perseueraturum porrecta manu promittit, si quis fidem datam non expleuerit, wenn er die Gewähr gerühret iure Saxonum antiquo in ciuilibus causis triginta solidis mulctatus, in criminalibus manu, qua deceperat iudicem, truncatus est. Land-R. L. II. art. 15. Wählrbuß, das ist eines Mannes Hand da er die Gewähr mit gelobet glossa lat. ibid. l. 3. vers. denn da ist die Buße des Mannes Hand, so er die Gewähr der Klage bricht, quam tamen pœnam dimidio Wehrgeldo seu 10. imperialibus redimi cit. glos. declarat. oder ein halb Währgeld. Guarandam vero si vel libellum mutet, vel maxime reo contra alios de eodem crimine securitatem praestare non possit, frangi id. art. 15. L.R. L. II. Welcher Mann vor Gericht fordert eine solche Sache, da er seiner Klage ein Gewähr um geloben muß, und gelobet er die, und kommt darnach einander, und fodert dieselbige Sache auch, und kan der, der zu Gewähren gelobet, einen dann mit Recht nicht abweisen von seiner Klage, er muß seine Forderung fahren lassen, mit einer Wehrbuß ꝛc. ostendit atque de his superius actum est.

§. LXXI.

Periuri priuati.

Periuria apud *Romanus* olim non punita sunt: sed quia sacramenti religione violata magis in Deos immortales, per quorum caput iuratum erat, peccari videbatur, ipsorum consilio relictum est, qua seueritate in fa-

 cinoro-

p) GRAVIN. p. 447.

cinorosos ipsi de sua causa statuant q) quem morem *Ord. Pol. Sax. Elect.* d. a. 1612. §. 66. auch wohl, notare videtur, diuinasque vindicias iudicis reum supplicio eximere non posse sanciuit. Ob wohl auch ein jeder periurus vltionem diuinam zu gewarten, so soll doch derentwegen keiner so wissendlich einen falschen Eyd geschworen oder sonst wider Eyd und Pflicht dolose gehandelt der zeitlichen Strafe befreyet seyn. r) Germanorum gentiumque cognatarum legibus in periuros qui in sua causa sacramentum falsum dixerant a CAROLO M. & LVDOVICO s) *manus* amputatio, quae redimi quidem pecunia non possit, constituta. FRIDERICVS I. in SICVLOR. CONST. t) periuros *detruncationem manus voluit sustinere.* Hodie quidem non sine discrimine periuris membra mutilantur, sed qui deliberato & lucrifaciendi animo peierant *Ord. Pol. Sax. Elect.* d. a. 1612. §. Ob auch wohl u) & Ord. art. 107. soli hac poena notati sunt. Neque manus hodie sed digiti, quibus iuratum est, prioribus articulis mutilantur. Qui manus abscissionem in periurii delicto plane abrogatam credunt, decipiuntur cum ipse Imperator *Ord. Crimin. art.* 118. illos qui vrpheda iuramento confirmata contra sacramenti religionem reuertuntur tanquam periuros *manu* vel digitis truncari constituat. Qua poena tunc hodie, potissimum in periuros statuendum est, si iam tum ex alio periurio digitos amiserunt, ne commodum ex delicto capiant, neue priori posterius supplicium eludatur. Hinc ser. LEGISLAT. SAXO CONST. 48. P. IV. illos, qui vrpheda iuramento confirmata digitis iam abscissis reuertuntur, fustigatione plectendos constituit. Hac etiam, si delinquentis dignitas illud suadeat, manus amputationem per legis interpretationem mitiorem comprehendi suspicamur. x) Qui falsum testimonium iuramento confirmarunt LONGOBARDORVM legibus y) & GERMANORVM capitul. CAROLI M. & LVDOVICI I, z) manu mutilati sunt. Hodie cum alias plerumque in illos arbitrarie animaduertatur, si pecunia fraudis auctoramento accepta, fidem fefellerint, membris mutilari & si laesus capitis seu manus iacturam aut poenam corporalem periurio contraxerit, talionis poena, O. Cr. art. 107. coerceri iubentur. Cum & milites sacramento fidem & militiae officia obligent, illis quoque castra deserentibus manus vel digiti amputantur. a) Et WISIGOTHI hoc titulo ciues, qui ex imperio contra homagii fidem aufugiant, oculorum effossione puniuerunt. b) Hoc supplicium mutilationi manus comparari supra ostensum est.

Milites profugi.

§. LXXII.

q) IAC. GVTHERVS de veter. iure pontificio L. II. cap. III. vid. Graeu. Rom. antiq. T. V. p. 77. & IO. BAPT. HANSENIVS de iurei vet. c. 2. ap. GRAEV. l. c. p. 806. r) CORPVS IVR. SAX. EL. p. 551. s) CAPIT. CAROL. & LVDOV. Lib. V, 125. p. 946. t) CONST. SIC. L. III. tit. 59. p. 821. u) CORP. IVR. SAX. EL. p. 551. x) SCHVLTZIVS de vrphed. y) LONGOBARD. II. tit. 5. l. 10. & 11. p. 648 sq. z) Cap. III. 10. p. 875. a) LVDOVICI Einl. zum Kr. Pr. p. 199. & 201. b) WISIGOTH. L. II. tit. 7. p. 16.

§. LXXII.

Hinc & laesae maiestatis reos, qui fidem principi sacramento obstrinxerant, praeter perduellium pœnam ordinariam manu etiam interdum truncari, maxime si manu peccauerint, historiarum monumentis proditum deprehendo. In SVECORVM *imperio* extantissimum huius supplicii monimentum offendi. ARNOLDVS IOANNES MESSENIVS, *celeberrimus Suecorum historiographus*, rebelles contra regiam gentem animos ab auis & proauis ad se propagatos dum viueret gerens, ex multis facinoribus in carcerem coniectus, & per quatuordecim annos ibi detentus, tandem a CHRISTIA, *Sueciæ regina*, liberatus dignitate equestri mactus, atque historiographi munere ornatus nondum veteres iras, quibus in domum regiam ferebatur, eiecerat animo; sed maxime ab OXENSTIRNIO irritatus filium annos septendecim natum adduxit, vt carmine famoso OXENSTIRNIVM, BRAHIVM, *aliosque reginæ ministros* & omnem regiam gentem fœdissime traduceret & CAROLVM palatinum, qui deinde decimi nomine ad imperium peruenit, ad trucidandam reginam omnemque gentem regiam ferro igni exstirpandam, & male in se animatos senatores opprimendos, imperiumque vi & armis occupandum euocaret. Quod cum ad reginam perlatum esset, de parento & filio tormentis quaeri coeptum & crimen vterque confessus, pater se auctorem facinoris, filius iuuenis ministrum esse non dissimulauit. Inde millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo anno, vterque ductus ad supplicium, parens capite truncatus, filius, ante supplicium capitis, *manu*, qua & iureiurando se obligarat reginae, & famosum carmen conscripserat, ante pomoeria in supplicii loco amputata, ipse etiam capite punitus, corpus in quatuor partes dissectum, partes quatuor furcis, in conspectu ciuium, suspensae & publice propositae sunt, vt monumentum pestilentissimi facinoris ad posteros extaret. Hanc pœnam in illos, qui iusiurandum, quo regi obligabantur, violauerant, olim statutam esse vel ex illo intelligitur, quod RVDOLPHVS *palatinus* cum ipsi manus in proelio *Martispurgensi* amputata esset, ipse hanc cladem ita interpretatus est, se pœnam periurii quam dicta sententia sibi infligendam fuisse crederet, casu iudice fortuna subiisse.

Maiestatis læsæ rei.

§. LXXIII.

Denique vltimo loco manuale factum eine handhaffte That cum quis in flagranti delicto & certissimis eius indiciis deprehenditur, Saxonico iure tritissimum, huc merito refertur. Hoc nomine omnia delicta manifesta in quibus aliquis deprehensus est, referuntur. In flagranti vero delicto triplici reus modo deprehensus dicitur; vel cum reum facinus perpetrantem plures animaduerterunt, priusquam perpetrato delicto pernoctaret, art. 36. L.R. l. 2. vel cum in fuga ipsum assequuntur, vnde reum sibi male conscium

Manuale factum Handhaffte Thaten.

esse coniiciunt; vel tertio cum corpus delicti maxime res furtiua in eius receptaculo, cuius clauem solus secum habet, inuenta est, nisi illa dolo alterius in eius aedes immissa videatur: Handhaffte That so man einen Mann begreifft in der That, oder der Flucht der That, oder daß er Dieberey in seinem Gewähr hat, da er selbst den Schlüßel zuträgt an der seiten. art. 35. L. II. L.R. p. 242. col. 2. & gloss. Germ. n. 2. Cuius facinoris tres maxime legibus effectus commemorantur. Primo quod confestim & continuo de facinore manuali sine ordinarii processus solennibus statuendum sit, neque fideiussoribus igitur a iure experiundo reus liberetur. art. 57. L.R. L. I. & gloss. ad art. 35. L.R. L. II. Secundo quod ne crimen negare quidem, in quo deprehensus est, d. gloss. neque iurare gloss. ad art. 72. L.R. l. 3. n. 5. f. possit, quare etiam cum clamore quasi re iam tum confecta reus de facinore manuali accusandus est. Quod in delictis non manualibus non licet. Wo keine handhaffte That ist, muß man ohne Gerüffte klagen, ob mans ohne Schaden bleiben will. art. 64. L.R. L. II. & gloss. ibid. Tertio vt ne appellare quidem possit, sed sententiam a iudice dictam subire cogatur, art. 35. L.R. L. II. gloss. Germ. n. 2. Man finde über einen solchen Mann, gleich ein Urtheil was man wolle, mag ers doch nicht schelten. Quarum legum haec esse ratio credita est, quia iniquum videbatur, in reum tanto multorum consensu de delicto publice perpetrato conuictum morasque nectentem, non ex templo animaduertere. Et quia seditionis & tumultus si de crimine manifesto non ex templo statueretur periculum imminebat.

CAPVT SEXTVM
DE ALIIS MANVVM POENIS.

§. LXXIV.

Stygmata. Iam vt de reliquis manuum pœnis aliquid moneamus superest; per quas cum copiosius ire & Tibi & mihi fastidiosum videatur illas tetigisse sufficiat. Famosissima stygmatum inustio ad manus maxime pertinet, postquam hominis faciem ad pulchritudinis cœlestis imaginem effiguratam stygmate deformari imperator religiosum habuit. L. 17. C. de pœnis. Stygmata sunt notae delinquentibus inustae vt ipsos criminis damnatos esse propter reipublicae salutem possit constare. Legibus SICVLORVM, & lege REMMIA calumniatores in fronte notati sunt: *c)* horum usus apud nos fere omnis expirauit. Militum iure fures saepius in delicto deprehensi. *d)* Trans-

c) GRAVIN. de orig. iur. p. 447. *d)* SVARTZ. decis. indit. sub rubr. Virboreg. n. 2.

Transfugae potiſſimum & qui caſtra deſerunt interdum raro tamen e) ſtygmate ſinantur.

§. LXXV.

Catenæ.

Vincula, & catenae, quia cum dolore & dedecore iniiciuntur; ad pœnas manuum improprie referri non diſſimulo. Illae olim, ſi quis de iure paſſus fuerit, macula quadam captiuum notauere ſi iniqua ſententia iniectae eſſent more Romanorum egregio & commendabili non ſolutae ſed ferro aut ſecuri effractae ſunt, vt vim paſſum eſſe captiuum oſtenderent, & ipſum infamia liberarent. f) Et quia ſeruitutis ſigna erant catenae captiuis & hoſtibus iniiciebantur. Hoc conſilio etiam catenas cum armis afferre in proelium ſolebant imperatores. g) Hodie in ſolis capitalibus criminibus, aut quorum pœna corporis afflictiua eſt, reo certiſſimis indiciis ſuſpecto, ſi carcer, (vt in pagis) non ſufficere videatur ad vim cohibendam, iniiciuntur. Videtur huc & Romanorum conſuetudo pertinere, qui captiuorum manus dum in triumpho ducebantur ſaepe poſt tergum religarunt, de quo mora poëta; h)

Ecce manus *iuuenem interea poſt terga* reuinctum
Paſtores magno ad regem clamore trahebant:

Illorum faciem nummus ſubiectus repraeſentat

quo SERVII GALBÆ IMPERATORIS AVGVSTI caput, arcus triumphalis propter remiſſum quadrageſimarum vectigal, ſupra illum duo equites infra quatuor captiui teſte PATINO i) exhibentur. Maxime damnatos religatis manibus ad ſupplicium ductos Plutarchus k) & Suetonius l) teſtan-

e) HOYER. iure milit. ad art. 46. des Chur-Brand. Kriegs-Recht. f) DVRANT. var. 2. c. 3. g) STAT. SYLV. III. 2. 120. FLORVS III. 7. 2. ALEX. GEN. Dier. VI. h) VIRG. AENEID. 2. v. 57. i) CAROLI PATIN. imperatorum Romanorum numiſmata p. 97. k) PLVTAR. vit. Philopoem. p. 367. lit. e. l) SVETON. in vita Vitel. cap. 17. n. 2. vid. Pitiſc. ad l. c.

ſtantur. Sed haec cum apud nos exſpirarint atque ad huius commentationis conſilium vix pertineant, alii labori reſeruamus.

§. LXXVI.

Das Pfahlſtehen.

Aliud pœnæ ingenium militibus irrogatur, quod ad manuum pœnas poſſit pertinere. Qui tum pedibus palis acutis inſiſtunt, manu dextra ad truncum oblongum ſuperius alligantur vt pedibus puncti & manu fatigati grauiſſima moleſtia conficiantur. Hanc, ad diſciplinam potius militarem quam ad pœnas referunt. Neque militum collegium de illa ſaepe conſulitur ſed a magiſtro, qui exercitui praeeſt, interdum etiam a centurione ſine iuris ſolennitate decerni ſolet. Tandem tormenta de manuum in *quæſtionibus* ſeu *tormentis*, iure, quae & ipſa propter dolorem corporis improprie ad pœnas manuum referuntur, quaedam commemorari debebant. Videntur ad manus tormenta maxime praeludia torturae ſeu territio realis, das Anlegen und Zuſchrauben der Daumſtöcke, m) quibus pollices paululum comprimuntur, & funium ad iuncturas manuum applicatio, wann mit dem Schnüren der Anfang gemacht wird, quod & ipſum adhuc ad territionem realem pertinet, deinde primus etiam torturae gradus, das Schnüren mit denen Banden, quo manuum iuncturae intra carpum & metacarpum arctiſſime vsque ad oſſa conſtringi & forcipes digitorum fortius comprimi ſolent, n) referenda eſſe. At vix poteſt de illis aliquid moneri, quod non ab aliis copioſius tradatur. Id tamen obiter addo, quamuis alias in delictis, quae mulcta ſaltim coërcentur, & niſi ſuſpicione probabili iudex de perpetrato crimine queat conijcere, tormentis quaeri de reo non poſſit, tamen in non capitalibus etiam delictis, aut quorum pœna corporalis haud eſt, & in leuiori ſuſpicione interdum territione reali reum tentari poſſe. o) Et tunc ſolet his fere ſententia verbis conceptis & ſolennibus proferri. So erſcheinet daraus ſo viel, daß ihr wohl befugt den Gefangenen dem Scharffrichter auf dieſe Maaße zu übergeben, daß er ihn ausziehen, entblöſſen, zur Leiter führen, die zur Peinlichkeit gehörigen Inſtrumenta vorzeigen, auch da es nöthig die Daum-Stöcke anlegen und zuſchrauben möge, und wo dieſes bey ihm nichts fruchtet, wird dem Nachrichter Gewalt gegeben, mit den Schnüren den Anfang zu machen, jedoch daß es hierbey denn verbleibe und mit *inquiſito* zu dieſemmahl weiter nichts vorgenommen werde, dabey er denn mit allen Ernſt zu befragen ꝛc. WISIGOTHI ne ſeruum torqueri

m) BRVNNEM. pr. inquiſ. cap. 8. n. 5. de præludiis torturæ. n) Hoc enim torturæ initium dicitur auctore Iulio Claro lib. V. ſent. §. vlt. pr. crim. qu. 64. n. 31. p. 230. o) CARPZ. pr. cr. q. 117. n. 52. 53. 54.

queri quidem passi sunt, nisi hac se accusator lege obstringat, se cum innocens tormenta pertulerit, alium eiusdem meriti seruum redditurum. p) In causis, quae CCC. solidos non superarent, quaestionem haberi moluerunt, q) sed examine aquae feruentis reum tentari constituere.

§. LXXVII.

Haec enim probatio vulgaris & ipsa ad manuum pœnas improprias refertur. In probatione per aquam feruentem flagitii patrati postulatus manum, saepe etiam brachium nudum, in aquam feruentem immisit, sacerdotes plerumque preces solennes, vt Deus in reo crimen ostenderet, peregere, tandem manus extracta saepius panno inuoluta sigillo publico obsignata, denique soluta postriduum si adusta deprehenderetur, criminis, si illaesa, innocentiae argumentum habita est. In probatione per aquam frigidam manus rei pedibus alligatas corpus ita vinctum in aquam consecratam coniectum, si natando corpus ligatum aquam superaret, reum pro victo ac nocente, si submergeretur pro innocente & sceleris puro habitum esse GOLDASTVS r) LINDENBROGIVS, s) STEPHANVS BALVZIVS, t) SPANHEMIVS. u) CAROLVS DV FRESNE x) & *Clariss. Dnus.* M. BEYERVS, *Phil. in hac alma P. P. E. tract.* de orig. & nat. praeiud. in iurei. eiusque relaxatione C. II. §. 25. & 26. copiose ostendunt. Quin & probatio per ferrum candens ad iura manuum pertinet. Ibi reus ferrum, per nouem pedum mensuras perferebat; manus sigillo per triduum tegebatur, & si sanies erubescens in vestigio ferri deprehensa, reus habitus, sin munda extiterit laus Deo relata est. y) Huius tamen probationis vsus hodie omnis exspirauit; quamuis in processu inquisitorio contra sagas in quibusdam Germaniae partibus hoc consilio de delictis quaesitum esse illustris THOMASIVS testetur. z)

Probatio vulgaris per aquam calidam frigidamque.

Ferrum candens.

 §. LXXVIII.

p) WISIG. VI. tit. 1. l. 5. pr. p. 121. q) WISIGOTH. VI. 1. 3. p. 123.
r) GOLDAST. const. imp. T. III. p. 254. s) Cod. LL. antiq. p. 1299 sq.
t) STEPH. BALVZ. T. II. capitul. p. 639. u) SPANH. T. I. oper. p. 1353 sq.
x) CAROL. DV FRESNE gloss. med. & inf. lat. in verb. *aquæ frigidæ* p. m. 308. y) LINDENBROG. l. c. p. 1210. z) In diss. de occ. concep. ac. intent. ordin. crim. car. 9. 19.

§. LXXVIII.

Plura Tibi quae ad hoc argumentum pertinent B. L. debebantur. Sed Te forte legendi, me manus patientia deficit, neque dissertationis huius, quem animo definiui, modulus plura capit. Si qua manus mea in hac commentatione peccauit, errore non consilio offensum est, neque Tu illud mihi in pœnam imputabis. Si in coercendis criminibus duriora forte secutus videbor, neque Tu tamen acerbiori de offensionibus meis sententia statues.

VII.

VII.

DISSERTATIO

ACTIONEM REALEM

QVA

RES IMMOBILIS PETITVR

AD

SVBTERFVGIENDVM ONVS SATISDATIONIS ACTORI PROFVTVRAM

SISTENS.

LIPSIAE, D. XIX. APR. MDCCXXV.

§. I.

Dudum ſublabi ſenſim atque ſubſidere, nunc etiam præceps ire cœpit mortalium fides, qua communis ſocietas omnium bonorum regitur atque continetur. Niſi pignore nobis & certa expetendæ vindictæ materia proſpectum ſit, nemini facile credimus. Iniurias cuiusque nobis metuimus atque præſtolamur. Deuoranda oculis & tenenda vinculis erunt priusquam accipias, quæ tibi debebantur. Incuba rebus tuis, ipſe cuſtodiam obi & age excubias, ne amici opem, cum egere inceperis, fruſtra expectes. Inde plus noſtris manibus credimus quam alienis, &, niſi iam nunc oculis intueamur & palpare manibus queamus, quæ petimus, vt elabi vix poſſint, dubia fides eſt. Ita præſtitit pignori incumbere ſuo & poſſidere, quam experiri in perſonam *ſ. 14. Inſt. d. oblig. q. ex del. & l. 1. ſ. 1. ff. de ſuperf.* Et quamuis rerum natura vſus eſſe ſimplicis videatur, hominis vero ingenium fructus varii natum ad ferendum auxilium & rem gerendam, diuinæque naturæ ſimillimum ſit, plus tamen eſſe cautionis in re, quam in homine creditum eſt *l. 25. ff. d. reg. iur.* & rectius viſum rebus viliſſimis confidere potius, quam hominis ingenio labili & pleniſſimo rimarum ac fraudis ſe committere, tot ſtrophas, tot machinas, tot conſilia elabendi in dies præuidere atque præſtolari. Hinc niſi ipſe corriperes reum niſi tacta auricula anteſtareris a) niſi ipſe ad prætorem obtorto collo traheres exemplo, non videbatur die dicto in iudicium venturus. Niſi fuerit qui iuberet, qui fidem interponeret, qui ſponderet, qui ſtipulari vellet qui abunde ſatisdaret,

Origo cautionum in ſubleſta mortalium fide quæritur.

Quare plus cautionis in re videtur eſſe, quam in perſona.

a) HOTTOM. *antiq. Rom. III, 3. p. 475.* BRISSON. *de form. p. 367.* PLVT. *pœn. IV, 59.* HORAT. *Sat. I, 9. p. 75.*

daret nulla homini fides; trahendus trudendus est *l. 1. & 2. ff. q. satisd. cog.* Inde tot stipulationibus obligare fidem suam, tot fideiussoribus iudici partibusque satisdare, tot pignoribus cauere, tot sacramentis officium obstringere, romanis legibus ciues iubebantur, quia sine his vinculis & necessitatibus dubium erat, mansurum esse in officio, cum quo tibi negotium intercedebat. Ita cum vel in iudicio litigabant partes, vel domi inter priuatos non conueniebat, vt de damno infecto *l. 7. & 13. §. 1. ff. d. dam. infect.* vel cum ab alterius nobis officio expectandum aliquid & fidei ac manibus aliorum non nihil rerum nostrarum credendum erat, vt in legatis quæ die certo hæres soluere iubebatur *l. 1. §. 1. ff. vt leg. s. fid. commiss. caus. cau.* & quæ sub conditione negatiua relicta erant vt de legatarii officio & abstinentia possit constare *l. 7. pr. ff. de cond. & demon.* externorum actuum solennibus & re magis quam hominis fide & integritate sibi atque communi bono consultum arbitrabantur. Vnde cautiones fideiussoriæ, pignoratitiae, iuratoriae, promissoriae it: iudiciales & priuatae s. extraiudiciales, praetoriae, ciuiles, necessariae, conuentionales magno numero profluxerunt. Tot vinculis, tot necessitatibus circumscribenda fraus & libido mortalium, & in genere sine cautionibus & pignoribus fides habenda homini nulla videbatur.

§. II.

Maxime in iudiciis cauebatur. Maxime cum in iudicio actum est, quanto maiori contentione animorum congrediebantur partes tanto magis nimirum fidem alterius altera suspectam quasi inuicem habuerunt. Et quia de reorum inprimis praeiudicio agebatur vtue perculsi conscientia malae causae elaberentur & fuga actoris *a reo* expectationem, delusa eius in iudicio petitione, desererent, periculum erat, cautiones de soluendo iudicato *l. 6. ff. d. præt. stipul. & 7. 1. ff. iud. sol.* & non derelinquendo iudicio *l. 2. ff. qui satisd. cog.* exactae sunt. Mox trans- *& actore* lata etiam cauendi in actorem necessitate, recentiori iure de contestanda intra duos menses lite *Nou. 66. c. 1.* de caussa ad finem prosequenda *Nou. 112. c. 2. aut. libellum cod. de lite contest. Auth. general. C. de episc. & cler.* b) satisdare actor iubebatur. Donec prioribus fere abrogatis c) Saxonum iura de reconuentione & expensis Land-R. *l. 2. art. 9. & T. 13. O. P. S. E. V.* tandem nouissima lege de solis duntaxat expensis *O. P. S. N. T. 13.* cauendi actoribus officium imponerent, atque ita mutuam in iudiciis fidem sancirent.

§. III.

b) IACOBVS CVIACIVS *ad N. 96. L. 7. obs. 5.* c) BARTOLVS *ad d. N.* MATTH. COLER. *parte 1. dec. 105. n. 2 seq.* ZANGER. *de except. part. 2. C. 21. n. 8.* WEHN. *obs. pract. sub voce* Vorstand.

§. III.

Ita de fide actoris ex satisdationibus nobis potest constare. Rem enim magis sequimur quam personam *d. l. 15. ff. d. R. J.* Quibus si non instructus armatusque descendas in forum, in iudicio non experieris. Nisi fides tua ex aliis documentis extantioribus intelligatur. Fidem cuiusque ex dignitate & facultatibus maxime aestimamus. Inde *illustres l. 17. C. de dig.* & *qui immobilia possident l. 15. pr. ff. q. satisd. cog.* ad cauendi necessitatem non compelli, sed vel fidei suae vel suis committi facultatibus iussi sunt. Magna contentione agitatum est inter interpretes, num, qui actione reali petere rem immobilem potest, ipsam possidere & eiusdem cum possessore immobilium fidei in iudicio, hinc immunis esse a satisdationibus censeatur. Ita de Caio, cum Titii fundum, quem frater eius possidebat, ipse haeres testamento institutus, actione reali peteret, & Pomponius in alio iudicio satisdationem a Caio postularet, an cogi posse Caius omnino dicendus sit, disceptatum est. Operae pretium facturi videbamur, si in illius controuersiae cogitationem paulo studiosius inuolaremus. Et Caius nobis visus est immunis esse. Primo negantium fundamenta & causas a nobis accipies, vt intelligas contra quos pugnemus. Inde & nostra tela parabimus atque affirmantium, quos sequimur, aciem instruemus. Extremo vtrorumque argumenta committere & comparare animus est. Tuum esto, beneuole lector, de nostra victoria mite arbitrium.

Illustres, & immobilium possessores excepti.

Nostra controuersia mouetur, & totum argumentum dissertationis disponitur.

§. IV.

Negantium sententiam inter quos IOH. SCHILTERVS *d)* & W. A. LAVTERBACHIVS *e)* summa & venerabilia nobis nomina, cum multis aliis eminuerunt, vt ingenue cum illis agamus, non ipsorum saltim argumentis, sed nostris etiam ornabimus vt tanto expectatior nobis esse victoria possit, quanto copiosiori ipsos numero inuitabimus in campum, neue per insidias & fraudes egisse videamur. Poterant enim qui actiones reales in genere ad subterfugiendam cauendi necessitatem proficere negarent, his fere contra nos rationibus pugnare. Primo in ipsam tum huius beneficii & immunitatis tum actionis naturam inuolarunt. Atque res ipsis fere in extricabilis visa est. Enim vero si cauendi necessitatem actione reali subterfugimus, vt ipsae possint actiones quibus res immobilis petitur pro immobilibus haberi *f)* & in illorum locum succedere necessum omnino videbatur, quia de immobilibus duntaxat solis dicta *lex 15. ff. pr. qu. satisd. cog.* qua possessores esse immunes iussi sunt, statuere existimatur. At vero iam secundo ferre natura actionum non posse visa est, vt ipsae habeantur pro immobilibus,

Negantium argumentum primum exinde petitum

quia actiones immobilibus opponantur.

Quod secundo probatur

d) SCHILTER *in ex. ad ff. 7. §. 23. p. 236.* *theor. pract. ad T. 8. L. 2. ff. §. 17. p. 219.* *§. 23. p. 236.*

e) LAVTERBACH *in colleg.*

f) SCHILT. *ex. ad ff. VII.*

bilibus, cum res & actiones sibi inuicem opponi *l. 15. §. 2. ff. de re ind. l. 79. ff. 1. de elog. 3. l. 7. §. 4. ff. de peccat.* atque adeo tertiam bonorum partem constituere actiones & immobilibus mobilibusque, magna cura distingui, omnium ICtorum suffragia vno ore testentur. g) Quae igitur III) de immobilibus solis ratione singulari constituta sunt ad actiones proferri & extendi temere ICtorum interpretatione non posse visa sunt. Maxime cum IV) qui actionem possidet expressa legum sanctione minus habere quam rem dicatur *l. 204. ff. d. R. J.* & V.) qui fundi petitionem personalem habet, a possessoribus immobilium *l. 15. §. 4. ff. q. satisd. cog.* studiose seiungi & satisdandi molestiae solius ipsum suae beneficio actionis subducendum non esse constitutum videatur. Nec temere illud aut cœco esse arbitrio sancitum vel exinde colligunt VI) quia finem legum, quibus satisdare partes in iudicio iussae & immobilium possessores illa lege soluti sunt, actionum possessores petendi rem immobilem, quam reo ostentant, facultate satis implere non posse, expeditum arbitrantur. Quippe satisdationum illud inprimis haberi consilium credunt, vt tum fugae suspicio, quam poterat forte propter litigandi temeritatem actor incurrere, dilui, tum expensarum aut debiti exactio per obiectum executionis quod in satisdatione exhibetur certior & expeditior possit praestari *ar. l. 12. pr. ff. q. satisd. cog.* Haec omnia quamuis a possessoribus immobilium abunde impleri possint & ipsorum fundi sufficiant ad securitatem, quid tamen horum omnium in possessione actionis suggeri aut praestari? quid spei? quid securitatis? Omnia nimirum inania videri. Quid assecuturum esse reum si finita aliquando lite, vt sententiam exsequatur in actiones actoris, a iudice postulauerit? Quod fore obiectum executionis, praeterquam debitorem nouum, aduersus quem competit realis actio actoris? At nouos debitores VII) posse saepius forte difficilius, quam personam principalem, cum qua litigamus, & quae cauere reo debuerat conueniri, saepius VIII) debitorem morosum magis & potentiorem, refragantibus vndique legibus, obtrudi inuitae parti, contra *l. 2. §. 1. ff. d. reb. cred. l. 7. §. 4. d. leg. 1. l. 46. p. 1. ff. de solut. l. 1. §. 1. ff. s. ex nox. caus. ag.* nec enim vano quodam arbitrio alterius litigantis mutari posse debitorem, quod ita fieri manifesto appareat. Porro & IX) generari tum ex litibus lites, totum negotium forense implicari atque confundi; reum cui data cautione breui manu de expensis consuli potuisset, per multas ambages atque anfractus distrahi & fatigari: multis sumptibus magno priuati compendii detrimento, contra illum actoris reum, aduersus quem competit actio realis, experiundum esse, donec suum reus consequatur: omnem ita legum finem euerti obiiciunt. Quae tamen reo X) de expensis volebant plenissime & penitus cautum & prospectum esse. Denique XI) tanto duriorem

quia tertio immunitas possessorum stricte interpretanda videtur.

Confirmatur 4. & 5. ex variis legibus,

quia 6. finis cautionum per possessionem actionis non impletur,

& obiectum executionis certum non exhibetur.

7. & 8. ita debitorem inuita parte altera mutari.

9. difficiliorem reddi exactionem.

10. contra finem legum.

g) SCHILT. *ex. ad ff. 4. §. 21.* HART. PISTOR. *parte 1. q. 26. n. 1.*

rem fieri tunc adeo conditionem reorum conqueruntur, quanto facilius actiones sæpe tractu temporis in malos degenerent; debitores, aduersus quos actori competit actio, labantur bonis, XII) præscriptione pereant actiones interea temporis, priusquam de restitutione expensarum & reconuentione constet in iudicio principali, XIII) exspiret obiectum executionis XIV) detur via & materia fraudis & rei decipiendi actoribus, qui cum actionum realium obtentu, satisdationis necessitate exempti sunt, poterunt, pendente principali actione, ius suum in re immobili forte alteri reo remittere in fraudem alterius litigantis, qui satisdationem postulabat, aut XV) pro re immobili aliud sumere atque suas, quibus cauerant reo, actiones perimere Denique XVI) ipsos maxime vellicat, quod probari satis non possit, an actori, quae allegatur, vere competat actio, nisi audita sit pars altera, contra quam instituenda est; neque sola documentorum possessio sufficiat ad fidem, cum possit solutum, & prior actio sublata esse per apocham aut renunciationem (durch einen mortifications-Schein) quamuis documenta adhuc haereant apud actorem; vltra haec omnia XVII) debitores obscuris exceptionibus eludant saepius actiones, quamuis possint liquidae videri. Atque adeo tandem XVIII) reum inanem sine cautione & pignore relinqui, vel, vt in eandem aleam abeat & tanta difficultate experiatur contra actoris debitorem, cogi, quanta poterat actorem principalem de expensis conuenire, existimarunt. Extremo ita fere non rem, vti a possessoribus immobilium, sed personam & debitorem alium reo satisdationis loco offerri, cum tamen XIX) plus sit cautionis in re quam in persona *l. 25. ff. d. R. J.* & praestet omnino possidere, quam in personam experiri; quia incertum est, an actio vere existat *l. 1. §. 1. ff. d. superf.* atque ita immobilium possessores diuersae omnino esse rationis, concludunt, adeo tandem sententiam, qua actor petitione rei immobilis instructus pro possessore rerum immobilium habeatur, ICtorum fictione sine legis auctoritate constari, litigantibus periculosam & reipublicae exitialem esse subducunt.

11. & 12. sæpius perire actiones pendente principali lite.

quod 13. 14. 15. vlterius deducitur.

quia 16. nunquam probari possit an actori vere competat actio ad vocat.

17. eludi actio sæpe per exceptiones possit.

18. Reus ita nouæ actionis molestia grauetur.

19. Illorum qui immobilia possident, plane diuersa sit conditio.

§. V.

Satis credo copiose aduersariorum certamen instruximus ducti conscientia bonae causae, quae his omnibus parum concutitur, si nunc & nostra atque affimantium argumenta expendas. Vt rem a principiis repetam, mus ante omnia cogites omnem cauendi necessitatem in genere & Romanorum legibus & germanico inprimis iure duram videri atque odiosam. Quippe cautionibus, ne actor ad deludendum debitorem & restitutionem expensarum subterfugiendam, cum temere litigasse deprehensus fuerit, elaba-

Affirmantium argumentum 1. quia necessitas satisdandi est ius odiosum.

b) SCHILT. *l. c.* §. 23. *p.* 236.

elabatur, reo prospicitur, priusquam actorem reo vere obligatum aut delinquendo ac temere litigando contracturum esse obligationem possit constare. Actor quasi euolaturus esset proxime & fraudis atque machinarum multarum consilium iam nunc intra praecordia coqueret fabricaretque, de reconuentione; quasi temere litigaturus de expensis cauere iussus est. Quis non videt ita difficilem conueniendi debitores conditionem fieri creditoribus, multos ingenuos ne in iudicio experiantur auocari, triumphum cani ante victoriam, extorqueri litigantibus cautione rem certam, cum debitum sit incertum; negotia difficultatibus implicari, commercia affligi. Vno verbo rem asperam & acerbam & fere pœnalem propter dolum & fraudes temere litigantium atque improborum constitutam esse. Deinde si cautiones ab actore exigat reus, fidem eius suspectam haberi atque a Germanorum consuetudinibus & pactorum simplicitate quae apud illos sola sine satisdatione aut stipulationis solemnibus sacrosancta & inuiolabilia sunt, recedi, atque maiorum patrios mores deseri apparet, qui inter bonos bene agier nullo non tempore credebant, alienis auxiliis & fidei vinculis opus habere non videbantur. Ita igitur 1) necessitatem cautionis, ius tam molestum & odiosum, atque a reliquis moribus patriis adeo dissonum strictissimae interpretationis esse manifestum est. Eandem Romanis ICtis de satisdationibus mentem fuisse & ipsorum quoque sententia cautiones odiosas censeri ipsorum passim responsa argumento sunt. Hinc tutores testamento dati non satisdant *ʃʃ. 2. J. d. satisd.* quia probabili titulo & destinatione parentis excusantur; & in necessariis personis si in ius vocandae sunt, quiuis fideiussor licet non idoneus pro locuplete est *l. 3. ff. in ius vocat. vt caueant.* & absentis bona proximo agnato, praestita cautione, custodienda committuntur, quamuis alii satisdationem magis opimam offerebant. *i)* Denique cautio nisi ab ipsis partibus litigantibus exacta sit non debetur, sed, qui semel idoneus a reo habitus est actor post litem contestatam audiri non potest, sed dilatoria cautionis nondum praestitae, exceptio ante L. C. non opposita litis contestatione nostro iure perimitur *k)* quia onus cautionis omnino odiosum ICti arbitrabantur.

quod probatur tum Romanorum,

tum Germanorum iuribus.

Ergo strictæ interpretationis est.

§. VI.

Vi contrariorum ostenditur immunitatem esse latissime interpretandam.

Stricte igitur omnem cauendi necessitatem interpretaberis. Immobilium possessione cautionis onus releuari supra ostensum est. Hoc beneficium fauoris plenissimum, & aequitatis, quia odiosis satisdationibus derogat. Ergo & latissime patet, quia fauorabilia, manentibus legis iisdem finibus interpretatione extenduntur. Cum igitur actione, qua res immobilis petitur,

i) HART. PISTOR. *obs. 103. pr. pag. 1480.* ANTONIVS FABER *in C. L. 5. T. 40. def. 9.* CARPZ. *p. 3. const. 15. def. 48. p. 168.* *k)* *O. P. S. N. T. 11.* §. die *except. dilat.*

tur, eundem, qui possessione immobilium quaeritur impleri finem ostendero, eadem de possessoribus dispositio de illis etiam, quibus ad rem immobilem actio est, valebit. Eodem enim fine legis eadem legis dispositio *l. 13. ff. de legibus.* At vero II) immobilium possessores cautionis onere liberari sunt maxime, quia fugae suspicio possessione diluitur. *l*) Videtur idem & possessione actionum, quibus res immobilis petitur, praestari. Et lex igitur de his actoribus valebit. Imo vero dixerint negantes, non fugae modo purgandam suspicionem sed executionis reo subministrandam materiam esse; at vero falsissimum esse memineris, quod aliqui prodiderunt, de obiecto executionis in exigenda satisdatione cogitari. Enim vero cur fundi vel aere alieno ad extremum grauati *m*) & litigiosi *n*) *l. 15. §. 6. ff. q. satisd. cog.* liberabunt a satisdatione, si quaeritur obiectum executionis? cur immobilium possessor fundum suum hypothecae nomine obligare *o*) aut pignori dare consensumque iudicis exigere sub quo situs est fundus, aut vasallus domini directi & simultanee inuestiti veniam impetrare *p*) non tenetur? Sine quibus omnibus in fundo actoris reus ius nullum aut de executione securitatem consequitur? Porro cur & pignoratitia cautio *q*) hodie, quamuis incertum sit damnum & iuratoria *r*) *aut gener. l. epis. & cler.* deficientibus aliis ad satisdationis molestiam euitandam proficient? Quae omnes obiectum executionis nullum reo subministrant, de sola reo fuga actoris prospiciunt? Denique cur & illustres quamuis bona immobilia non possideant satisdationis necessitate eximuntur? *l. 17. C. d. dignitat.* Ex quibus omnibus manifestum est, non de executionis obiecto, sed de fugae tantum suspicione diluenda in satisdationibus deliberari. Quare & ipse summus CARPZOVIUS *s*) *in materia satisdationis non tam valorem vel idoneitatem bonorum attendi, sed an suspicionem fugæ excludant*, sine dissimulatione confessus est. Propter solam fugae suspicionem igitur cautiones actoribus imperantur, & possessores illa, cum suspicionem possessione purgent, iubentur liberari. Quae cum ita sint, quis non videt fugae suspicionem ab illo etiam, qui actione reali petit immobilia, purgari omnino posse. Quis enim iactabit rem suam aut deseret spem fundi quem domi habebat? Vt reo reconuentionem meditanti

Hinc 2: cum legis idem finis qui a possessoribus actionum, a dominis immobilium obtinetur idem ius illis asseritur,

quia possessione saltim diluitur suspicio fugæ.

quod etiam possessione actionis videtur præstari.

K 2 aut

l) CARPZ. *p. 1. const. 5. def. 2. 4. def. 6. n. 6. def. 10. n. 3. def. 14. n. 4. Illust.* MENCK. *nost. tr. syn. proces. diss. 7. T. 13. §. 7. pr.* *m*) *vid. illust.* MENCK. *tr. syn. process. dis. 7. ad T. 13. de satisdat. §. 5. n. 2.* *n*) CARPZ. *p. 1. const. 5. def. 15. p. 39.* BERLICH. *part. 1. conc. 20. n. 30.* *o*) CARPZ. *l. c. def. 4.* MENCK. *l. c. §. 6.* *p*) RIVIN. *enunciat. T. XIII. §. 6.* *q*) MENCK. *l. c. §. 9.* STRYK. *us. mod. pand. l. 2. T. 8. §. 8. p. 231.* MENOCH. *de arb. iud. quæst. lib. 2. cap. 14. n. 3.* CARPZ. *l. c. p. 37.* *r*) HART. PIST. *obs. 169. n. 1. p. 1536.* GAILIUS *l. 2. obs. 47. n. 4. seq. p. 374.* *s*) CARPZ. *part. 1. con. 5. def. 14.*

aut repetenti expensas elabatur. Idem igitur actori argumentum a satisdatione merebitur immunitatem: eadem vti causa ita & lex erit.

§. VII.

Argumentum tertium quia actiones ad rem immobilem, ad immobilia referuntur.

Si porro dubites, tertio recordare quod iura & actiones, saepius ad mobilia vel immobilia ex negotii natura expresse referantur, atque ita intelliges possessorem actionis in locum eius, qui immobilium dominus est, succedere, & eodem iuris fauore a cautionibus liberari. Vel ipsam enim cameram imperii actiones, cum ad immobilia dentur, immobilibus accensere GAILIVS *t*) multis rerum argumentis locuples auctor est. Et quod si vel *arg. leg. 79. §. 4. ff. d. legat. 3. & l. 39. §. 6. ff. de legat. 1.* actiones a rebus corporalibus interdum videas distingui, certius tamen est vti contrahentium ita & legislatorum verba ex mente ipsorum explicari *l. 9. C. q. res pig. obl.* & cum finis idem fuerit in actionibus, qui in immobilibus obtinetur, illas horum expellatione contineri censebis. At finem legum, quibus immobilium possessores a satisdationis onere immunes esse iubentur, etiam ab actionum domino & possessore expleri supra commemoratum est. Quare in satisdationibus actiones, quibus immobilia petuntur, ad ipsum genus immobilium pertinebunt. Adde quod *dd. ll.* in materia legatorum odiosa immobiilbus videantur quidem iura & actiones opponi, quia legatarius lucrum captabat, haeres de damno virando certauerat, atque pro rerum illarum conditione causa haeredis plenior fauoris videbatur; sed cauendi necessitas odiosa, libertas a satisdationibus digna fauore est, quod ex prioribus potest constare. Nunc, si vertas aleam, videbis, cum contraria sit ratio satisdationis, actiones ad rem immobilem immobilium etiam iure omnino aestimari. *u*) Quid quod in oppignorationum negotio, vbi bona mobilia & immobilia debitoris omnia hypothecae nomine creditori obligata sunt, actiones immobilibus mobilibusue ex natura causae annumerari BRVNNEMANNVS *x*) BERGERVS *y*) aliique magno numero auctores sint? Et dubitabis illud in beneficio quod oppignoratione fauorem omnino maiorem merebitur minus verum esse? Ito confectum & expeditum est actiones ad rem immobilem immobilium in hac causa induere naturam.

Argumentum quartum ex lege 15. §. 4. ff. de satisd. cog.

Nec IV) sine legis auctoritate loquimur. *lex 15. §. 4. ff. q. satisd. cog.* actiones quasdam quibus res immobiles petuntur, a satisdationis onere leuare extantissimo argumento est, quia solam fundi *petitionem personalem*, excepit, & quin ad cautionis elidendam molestiam omnino sufficiat, studiose sanciuit. De reliquis igitur actioni-

t) GAIL. *lib. 2. obs. 11. n. 10 seq.* NATTA *cons. 146. 13.* SCHNEIDW. *ad J. d. hæred. ab intest. de succes. int. vir. & vx. n. 34.* WEHNER *obs. pract. voce* Fahrnüß. SCHILT. *ex. ad 4. § 21. p. 84.* *u*) AVGVSTIN. LEYSERVS *medit. ad ff. specim. 26. disp. 1. p. 264.* *x*) BRVNNEM. *ad l. 1. ff. d. pign. & hypoth. n. 5.* *y*) BERGERVS *in Oecon. iur. L. 2. T. 5. §. 9. n. 1.* LEYSERVS *l. c.*

actionibus illud haud obscure concedit, quia non opus erat, vt de specie illud constitueretur, quod de toto genere valere debuisset; ita exceptio confirmat regulam vi cuius actiones ad immobilia, possessionis loco habentur in casibus non exceptis. Et actiones quae non personales sunt omnino liberabunt. Quin PAVLLVS *lib. 4.* ad Sabinum, quod is qui actionem habeat ad rem recuperandam *rem ipsam habere videatur l. 15. ff. d. R. J.* sine dissimulatione respondet, & VLPIANVS quod id apud se quisque *habere* videatur, *de quo habeat actionem* & habeatur quod peti potest *l. 143. ff. d. verb. sing.* arbitratus est. Denique MODESTINVS quod rem in bonis nostris habere intelligamur, ad quam recuperandam habemus *actionem l. 52. ff. d. acq. ver dom.* auctor est: extremo potentiam actui propinquam pro actu & cingendum haberi in fauorabilibus pro cincto GAILIVS expedi-uit. z) Ex quibus omnibus qui inter possessionem immobilium & actionem qua illa petuntur in satisdationis causa nihil interesse non videt, ille suo ingenio abundat & suo igitur sensui relinquendus est.

Arg. 5. ex l. 15. ff. d. R. iuris.

Arg. 6. ex l. 143. ff. d. V. S.

Arg. 7. ex l. 52. ff. de A. rer. dom.

Arg. 8. ex auctoritate Gaillii.

§. VIII.

Ferme non refert, vt pluribus argumentis pugnemus, si haec pauca tantum addideris. Scilicet si vel fideiussoribus caueatur, in ipsa fideiussoria satisdatione, quod genus cautionis maxime idoneum habetur a legibus, & nisi aliud appareat, semper ex regula communi imperata satisdatione intelligitur, quid accipis quid lucraris per fideiussores ab illo cum quo tibi lis intercedit? Quo pignore tibi consultum est? Nullo nisi quod actori substituatur fideiussor quem eius poteras loco conuenire & dentur aduersus illum actiones *l. 2. ff. q. satisd. cog.* ad expressam fideiussione quantitatem personales. Cur igitur actio ad rem immobilem realis, quam ipse tibi tunc offeret actor principalis ad securitatem prodesse non possit? Idem lucraris, eadem spes tibi relinquitur. Vltra haec omnia ipse augustissimus legislator Saxo nobis praeiuit exemplum, & annuos reditus, qui ex immobilibus debentur a) haberi interdum pro immobilibus iussit *const. elect. 24. cap. 3.* Wenn Geld auf einen rechten beständigen Wieder-Kauff, also daß die Haupt-Summa unabforderlich auf liegenden Gründen ausgethan, oder da jährliche Zinsen Wieder-Käuflich aus unbeweglichen Gütern gekaufft werden, daß solch Geld nehmlich sors ipsa und die Haupt-Summa soll vor unbeweglich Guth gehalten werden. Adeo possessor annuorum redituum a satisdatione absoluitur quorsum & *l. 14. C. d. s. eccl. l. 6. §. 1. C. d. sec. nupt. Nou. 120. cap. 1.* videtur conspirare. Quid vero competit huic possessori, quid debetur in quod poteras manum iniicere? Scilicet actio ad petendos fructus.

Arg. 9. ex natura fideiussorum per quos nihil quam actionem lucramur.

Argumentum 10. ex annuis reditibus petitum, quibus liberantur actores.

z) GAILIVS *L. 2. obs. 80. n. 8 seq.*

a) GAILIVS *L. 2. obs. 20. n. 6.* MAT. COL. *de proces. execut. parte 1. cap. 3. n. 248.*

Neque ſors enim in eius manibus eſt, ſed in alienis; & tibi tamen ad ſecuritatem ſufficiet. Vides igitur quod actiones ad immobilia recte referantur. Cumque fructuum mobilium petitio ſatisdationem excludat, cur actiones ad immobilia ad ſanciendam apud Te fidem actoris nihil valebunt? Vltimo loco quid iuuaberis tandem, ſi maiorem poſſeſſori immobilium quam poſſeſſori actionis habeas fidem. Imo vero ius certius quam in poſſeſſione ſola, in actione eſt. Huius inſtrumenta potes oculis intueri & animo ſtudioſe inquirere, omnes nexus exputare atque expendere, vt eludas fraudem debitoris. In poſſeſſionem immobilium tam curioſe inquirere, omnes rerum rationes cognoſcere & enucleare non licet. Vnde cognoſcas, an non vitioſa poſſeſſio an non alteri obligata? An non cras forte ſit peritura incendio? Et tamen illa tibi poſſeſſio actoris fidem certo ſatis vinculo confirmabit. Vnde fruſtra nodum quaeris in actione.

Argumentum II. quia actione quam in poſſeſſione ius amplius habetur.

§. IX.

Committuntur noſtra cum aduerſariis argumenta.

Ita credo de noſtra & affirmantium ſententia facili negotio ſtatues. Operae pretium erit illa cum aduerſariis argumenta committere, vt rectius de eorum noſtrorumue virtute poſſis arbitrari. Iam enim I. II. Illtium illud negantium, quod actiones mobilibus & immobilibus legum ſententia opponantur, argumenta, ſublabi & nihil obſtare videbis ſi illud in odioſis duntaxat verum eſſe, ex prioribus cogitabis. In fauorabili vero libertatis & ſubterfugiendae ſatisdationis cauſa imo generatim propemodum actiones ad mobilia vel immobilia, ex natura obiecti, pertinent & illorum iure cenſentur. Si ex allegata *lege 204. ff. d. R. J.* minus quidem habere qui actionem quam qui rem poſſidet, quarto obiiciant, illud ſi de fructibus & commodis rei percipiendis quaeritur, qui cum ipſe poſſederis, plenius cuſtodiuntur, concedes, in fauorabilibus vero fallere reſpondebis, & legi centeſimae quartae nunc ex contraria parte legem *25. ff. d. R. J. l. 143. d. V. S. l. 52. ff. de acquir. rer. dom.* oppones, quibus, cum de fide cuiusque quaeritur, actio in rem & ipſa poſſeſſio ſibi inuicem comparantur & illa idem quod res praeſtare iuſſa eſt. Porro hauſtum Vto ex *leg. 15. ſ. 4. ff. q. ſatisd. cog.* argumentum in rem tuam potius conuertes & contra aduerſarios acues. Excluſa enim per legem actione perſonali de relqiuis ICtus actionibus vt fidei faciendae ſufficiant, videtur cenſuiſſe. De difficultatibus quas in poſſeſſore actionum negantes *arg. VI. VII. VIII. IX. X. ſeq.* effinxerunt, facilis diſputatio eſt, quod eaedem vel in immobilium poſſeſſoribus poſſit obſtare. Quodſi enim XIII. executionis obiectum ita euerti opponant de illo ſatisdationibus nunquam caueri, ſed ſolam fugae ſuſpicionem cautionibus dilui ex ſuperioribus repetes; ita difficultas exactionis poſſeſſoribus actionum quo minus poſſidere cenſeantur non nocebit. Poſſit forte actio, quarum poſſeſſor libe-

liberatur, degenerare in malam, debitores actoris etiam bonis labi, actiones perdi praescriptione; verum ita etiam immobilia exuri, ab aliis vindicari, cedi quoque & vendi potentioribus, fideiussores bonis labi. Adeo & ipsa possessio & per hanc satisdatio incerta & reo saepe difficilis. Quin & ipsa cautio fragilis dicitur b) *l. 66. §. 1. ff. ad S. C. Treb.* neque tamen illis omnibus, quamuis eadem ratio intercedat, negaueris fidem. Enim vero si bona aut actiones, quibus actor cauebat, pereant, vel ferre illam calamitatem romano iure *l. 15. vlt. ff. q. satisd. cog.* etiam in possessoribus, vel exigere cautionem nouam nostris moribus iuxta GAILIVM c) CARPZ. d) & illustrem MENCK. e) debes *arg. l. 8. §. 2. 3. & l. 10. §. 1. ff. q. satisd. cog.* & tunc demum habes materiam conquerendi, ipsum vero cauendi modum ne accuses. Argumentum XIV. & XV. facile concusseris, si ad *l. 75. §. 10. ff. de verb. obl.* prouoces cuius argumento aliud pro alio dari & eludi tua expectatio in reali actione, qua immobilia petuntur, vix potest, sed reus actori suo aliud pro alio dare inuito prohibetur, & ipsum immobile, quod debetur, iussus est exhibere. Ita igitur actor certo accipiet rem immobilem sua actione, quae tibi sufficiet ad securitatem. Denique, quod si vel possit hoc interdum accidere & dominus actionis ad rem immobilem, pro fundo per transactionem accipere aliud velit, tamen & immobilium possessores poterunt, pendente iudicio, sua omnino alienare atque euertere & frustrari tuam expectationem, quibus tamen, his non morantibus, creditur. Tandem extremo *possunt* illa duntaxat quidem accidere, sed non praesumuntur; quare ex possibilibus argumentari non debebas. Atque ita etiam cum caeteris comparatum est, & contra immobilium possessores eadem valerent quae possessoribus actionum obiectantur. Quare quod in illis probabis, in his accusaueris male.

§. X.

Ita possessoribus actionum satis credo consultum est. Ne tamen in his datum aliquid soli ingenio arbitreris, fori praxis a nobis, frustra indignante SCHILTERO, quem supra commemorauimus, non dissentit. Enimuero a Dn. scabinis Lipſ. in causa Hans Fuchsens contra Martin Gröbeln zum Hayn, mensi. Apr. 1623. ita responsum: Daß Kläger gestalten Sachen nach mit Bestellung des Vorstandes, weil er unableglich gewisse jährliche Zinsen einzumahnen so wohl zu unbeweglichen Güthern in diesen Landen rechtmäßige Zusprüche und Forderungen hat, billig zu verschonen. V. R. W. CARPZOVIUS auctor est f) & ICtos Vittebergenses mense Iul. 1709. in ratio- *Praxis fori probatur.*

b) GAILIVS *L. 2. obs. 83. n. 7.* HARTM. PISTOR. *L. 4. quaest. 10. n. 27. pag. 1285.* SCHILTER. *l. c. p. 236.* c) *L. 2. obs. 47. n. 6.* d) CARPZ. *part. 3. const. 15. def. 54. p. 170.* e) MENCK. *l. c. diss. 7. T. 13. §. 3.* SCHWENDEND. *ad sib. process. p. 483.* f) CARPZ. *part. 1. const. 5. def. 16.*

rationibus decidendi allegasse; Alldieweil aber die Bestellung des Vorstandes nur denjenigen der eine rechte Real-Forderung hat nachgelassen ꝛc. LEYSERVS testatur. *g)*

§. XI.

Beneficium immunitatis possessoribus actionum competens definitur.

Hoc igitur consilio nobis possessio actionum, in quantum de illa in cautionis exactione quaeritur, est *beneficium personæ cui aduersus alium competit actio ad rei immobilis possessionem certo consequendam, qua suspicionem fugæ diluit, atque ad eundem modum & iisdem in causis quibus possessores immobilium, a cauendi necessitate actor immunis est.* Quia igitur possessio actionis, beneficium, quo cauendi necessitas subterfugitur, non vero species quaedam cautionis est, patet male cum actionibus illos egisse, qui pignus aut remedium subsidiarium, cui demum, si fideiussores haberi non possint, locus duntaxat relinquatur, esse actiones tradiderunt. Sed primario, & si vel suppetant fideiussores, liberabunt a satisdatione. Patet porro cum illi nimirum soli, qui res petunt, non qui personam, habere rem videantur *arg. l. 15. ff. de R. J.* illa, quae de actionibus dicta sunt, ad petitiones *personales* non pertinere. Enim vero personales cum aduersus tertium illis possessorem agi non possit; sed ad solam personam nobis obligatam dirigantur, incertae sunt & leui saepe momento videntur posse omnino exspirare. Quid quod *l. 15. §. 4. qui satisd. cog.* fundi petitio personalis manifesto excepta & non liberare a cautionibus iussa sit; ita contra legem expressam personales solas tibi profuturas frustra expectabis. Hodie tamen fortassis cum officiales, quibus annua salaria debentur, a satisdationis necessitate exempti sint, *h)* quibus personalis tantum actio ad petenda salaria plerumque debetur, illam quandoque sufficere, tutius possis arbitrari. Ad alias tamen, de quibus hoc non expresse constitutum est, interpretatione illud temere extendi non potest. Et personales tamen omnes, quae tendunt ad quantitatem, si deponantur in iudicio documenta, & debitum ante finitam litem exactum non iri promissum sit, pignoris loco non raro sufficere inter ICtos expeditum est. *i)*

Axiom. 1. & Confect. 1. Actionem liberare, si vel suppetant fideiussores.

Confect. 2. Hoc beneficium personalibus actionibus non impetrari.

§. XII.

Ax. 2. cum Confect. 1. E. hypothecaria non sufficit.

De solis igitur realibus, & quae aduersus quemuis possessorem ad petendam rei immobilis certam *k)* possessionem diriguntur, in praesentiarum poteris arbitrari. Quia igitur rei immobilis possessio certa petenda est, si cautionibus velis supersedere; vides hypothecariam actionem, quamuis illa rei immobilis possessio petatur ad illam immunitatem sufficere non posse, quod

g) AVGVSTIN. LEYSER. *meditationibus ad ff. specimine 34. n. 3. p. 357.* *h)* *O. P. S. N. T. 13.* *i)* MENCK. *l. c. disp. 7. §. 9.* SVENDEND. *ad proc. fib. p. 495.* CARPZ. *l. 2. resp. 77. n. 13.* *k)* *Conf.* RIVINI *enun. ad tit. 13. §. 11.* ZIGL. *ad O. P. S. tit. 13. verb.* So unter.

quod *l. 15. §. 2. ff. q. satisd. cog.* studiose sancitum est. Neque enim fundi possessionem certam petis dum hypothecaria agitur, aut illam omnino poteris expectare, sed numerato & soluto debito pignus exspirat & a possessione repelleris. Neque si illa actione rem immobilem obtineres, animo tibi illam perpetuo habendi acciperes, sed ad aliquod tantum tempus custodires.

§. XIII.

Consect. 2. E. Rei vindicatio sufficit ad subterfugiendam satisdationem.

Rei vindicatione dubium non est actorem de securitate reo satis consulere, qua assequimur ius plenissimum possidendi. Neque hoc ab aduersariis quidem fere dissimulatur. l) Miror tamen cur excellentissimus LAVTERBACHIVS relicta rei vindicatione sola reliquas reales vno quasi agmine omnes profliget & proficere ad immunitatem non arbitretur. Neque vero addidit ille negandi argumenta. Videas eandem, qua rei vindicatio valet, fere illud etiam in reliquis rationem suadere. Quid enim aegrius LAVTERBACHIO fecerit Publicius praetor cuius & ipsa Publiciana actione dominium lucramur. Enim vero & dominium, quamuis non vsucaptum, tenebit actorem, ne rem suam deserat aut fuga elabatur, homo pauper & emunctus in exilium abeat, cum poterat domi rebus suis quasi dominio prospexisse. Et immobilium enim possessorem quasi dominium rei immobilis, licet non vsucaptum, satisdationibus liberat. Quidni & actio praestare idem possit, quam possessioni comparari in superioribus expeditum est. De haereditatis petitione, si ad immobilia eius ope adspiramus dubitari non potest, quin fugae purget suspicionem. Illa enim rem & possessionem, vt rei vindicatione & Publiciana, possessori extorquemus. m) Quod ita nimirum accipiendum est, si haereditas tibi certe delata & deberi cœpta. Neque enim viuo parente haereditatis petitio, quae post mortem eius debebitur filio, fidem apud reum faciet, aut a suspicione fugae ipsum liberabit. Non enim possides iam nunc actionem si vixerit parens, neque certum est immobilia post mortem eius ad te peruentura. Multa cadunt inter calicem supremaque labra. Quid enim si exhaeredatus fueris a parente, aut ambulatoria voluntate parens immobilia ad alios transferat? Quid si ipse vendat ac alienet? nihil ad te iuris pertinet, nihil certae expectationis, quamuis pater tuus fuerit immobilium possessor. *arg. l. 15. §. 2. qui satisd. cog. l. 1. §. 21. ff. de collat. l. 5. §. 1. ff. de adqu. rer. dom.* n) Sed dicitur tamen filius omnino dominus bonorum paternorum *l. 11. ff. d. lib. & posth.* imo vero dicitur. Non vero nomine possessores, sed re aestimamus. Maxi-

Consect. 3. E. male repelluntur a Lauterbachio reliquae reales.

Consectarium 4. E. & Publiciana sufficiet.

Consect. 4. E. & hæreditatis petitio.

Cons. 5. Non vero hæreditas paterna viuo parente.

l) LAVTERB. *coll. theor. pract. ad ff. lib. 2. tit. 8. §. 17. p. 219.* m) HART. PISTORIS *l. 1. qu. 40. no. 11.* n) BERLICH. *part. 1. concl. 20. n. 24.* CARPZOV. *p. 1. const. 5. def. 13.*

Maxime autem cum viuo parente ad eius bona adſpirabis, & ſpem illam praeceperis propter votum captandae mortis, deliquiſſe videberis, *l. 15. C. de pactis*, & fauorem iuris non mereris.

§. XIV.

Conſ. 6. An ſimultante inueſtitus immunis ſit.

Ad eundem fere modum ſimultanee inueſtito videtur in feudo vaſalli realis actio atque ad exemplum Fauianae interdum realis reuocatoria deberi *arg. l. 1. ſ. 3. ff. ſi quid in fraud. pat. l. 1. 2. C. ſi in fraud. pat. al. fact. ſ.* o) Torgauiſch Ausſchreiben d. a. 1583. tit. welcher Geſtalt die Agnaten und Mittbelehnten §. und dieſes. Quaeritur an ſufficiat inueſtito feudum quod ad ſe aliquando peruenturum ſperat, ad cautionis declinandam neceſſitatem. Verius eſt iam nec dominium ſpectare ad ſimultanee inueſtitum nec poſſeſſionem nec petitionem vtriusque. *p*) Reuocatoria cum tibi aliquando, poſt alienationem illegitimam, vere debebitur, a ſatisdatione omnino liberabit. Protimiſeos ius, cum incertum ſit num venditurus feudum, tuue oblaturus ſis pretium, quamuis ſpe animi anticipaueris, in illa te neceſſitate non iuuabit.

§. XV.

Conſect. 7. De Pauliana cum diſtinctione reſpondendum.

Caeterum & PAVLIANA actione ſi res immobilis reuocatur dominium & poſſeſſionem impetrabis. Diluitur ergo ſic quoque ſuſpicio fugae, & cauendi neceſſitas exſpirat. Quod ita intelligendum eſt, ſi in concurſu fueris creditor principalis vt probabili ratione rem immobilem, tibi nimirum ſoli, ceſſuram eſſe poſſis ſuſpicari. Ceterum ſi haec ita conſtituta non ſint cum in concurſu immobilia ſub haſta vendi, & partem pretii incertam ad Te peruenire ſcias, actionem ad rem immobilem certo poſſidendam impetrandamque in concurſu non habes, atque adeo fauor actionis tuae exſpirabit. Porro vel hoc tibi implicabit negotium quod difficulter poſſeſſionem huius actionis, ſeu vere tibi competere PAVLIANAM, probaturus videaris. Vix enim de fraude alienantis *l. 1. ſ. 2. q. in fraud. cred.* & accipientis, quae & ipſa ſaepe probanda eſt *l. 6. ſ. 8. h. t.* ex documentis, quae forſan apud Te fuerint, facere fidem iudici aut parti, quae tecum litigat, poteris. Satisdabis igitur niſi de fraude ex rotulis teſtium aut partis confeſſione poſſit liquido in iudicio conſtare & aliud impedimento eſſe videatur nihil. De reſciſſoria non eſt vt tibi ſcrupulum moueas, ſi abſentia tua laudabilis probari queat aut reliqua agendi fundamenta in iudicio exhiberi. De negatoria temere quaeritur quatenus poſſeſſoribus fundi competit, quos a cautione immunes eſſe ſupra commemoratum eſt. Eadem & confeſſoriae ratio eſt, ſi reales petantur ſeruitutes: & illae etenim ex iure reali in praedio naſcuntur, non tamen excludendum eſſe iudicis arbitrium intel-

Conſect. 8. De reſciſſoria & 9. De negatoria & confeſſoria.

o) HART. PISTORIS. *l. II. qu. 20. n. 26.* p) CARPZ. *loc. cit. Illuſt.* MENCKEN. *l. cit. diſp. 7. §. 6. n. 1.* WEHNER. *obſeru. pract. voc.* Verſtand.

intelligis. Personalis seruitutis alia conditio, quae non transit ad haeredes *l. 15. §. 1. ff. qui satisd. cog.* Hodie de vsufructu in Saxonia receptum, vt vsufructuarius non satisdet *a. O. P. S. E. N. T. 13. P. 1. C. El. 5. L.R. l. 3. a. 76. 77.* Possumus enim huius etiam seruitutis iure suspicionem fugae purgare. Alii viderint annon huius legis exemplo hodie & vsus & habitatio, cum caussa legis eadem illud suadere videatur, sufficiant ad libertatem; nisi hoc vnicum forte inter vsumfructum & reliquas seruitutes intersit, quod in illo spes aliqua fructuum maior ex functo subacto pertineat ad haeredes. Restat vt de interdictis seu actionibus extraordinariis ad adquirendam vel recuperandam immobilium possessionem pauca moneantur. Dubitabis vt forsitan, cui interdictum competat, possessor immobilium possit haberi, quia interdicto non dominium scilicet sed sola duntaxat possessio continetur. At vero nec in ipsis immobilium veris possessoribus vt dominium probent opus, sed satis est possessorem pro dominio possidere. Idem illud etiam quaeris interdicto. Vt taceam, qui interdicto agere potest, illum saepe actionem ex dominio habere: & propter solam agendi viam expeditiorem eligi plerumque interdictum. Extremo sufficit victorem in possorio iuris praesumtione dominum, donec probetur contrarium, videri.

Excipiuntur seruitutes personales. De vsufructu hodie aliter habendum.

Consect. 10. De interdictis an liberent a cautione.

§. XVI.

De iudicio ciuili igitur caussa fere confecta est. In criminali cum impetratum salui conductus beneficium, & cauere iubebitur reus, maior fore disputatio videtur. Quæ controuersia, quamuis ad nos parum pertineat, qui de sola fere actoris satisdatione agendum existimauimus; ne tamen subterfugere illam aleam credamur, tunc quoque reum, qui actione reali ad rem immobilem adspirat, vt fideiussoribus aut pignore caueat, nisi aliud circumstantiæ exposcant, cogi non posse arbitramur. At vero poterat forte supplicii metus, vt actionem suam deserat & iudicio abstineat, atque sententiam eludat, & sanguinem suum vel quauis iactura redimat, suadere? Sed eadem fere tibi si vel fideiussoribus vel pignore caueat, vel immobilium possessione satisdationis necessitatem euitabit contra reum suspicio est. Quæ cum iudiciorum ipsi consuetudine suffectura ad immunitatem videatur q) nec actionis igitur ipsi suæ beneficium inuidebis.

Consect. 11. An actio liberet in iudicio criminali.

§. XVII.

Ad exemplum possessorum liberari actores supra tradidimus. Ergo nomen debet omnino verum exhiberi, neque creditur temere duntaxat alleganti *arg. l. 10. ff. de test. it. l. 10. cod. e. tit.* Probabis igitur summatim tuæ fundamentum actionis si satisdationi te subduces. Et immobilium enim possessio summatim iudicis testimonio probatur. Exhibe instrumenta, &

Axioma vltimum. Consect. 1. quomodo probetur.

q) CARPZ. *pr. crim. P. 3. q. 112. n. 101.*

& exempla in iudicio relinque. Si de puncto facti dubio constare debeat' priusquam Tua esse fundata actio dici possit, testium effatis pugnandum est. Afferes rotulos vel exempla actorum vidimata quod aiunt, vt bona fide nimirum agere intelligaris. Dubium est an recognosci ab aduersario, quem tua actione pulsabis, debeant documenta. Neque enim probant priuata nisi recognita r) in iudicio instrumenta. Nec tuae actioni nisi probatae fides est. Certius tamen, vt recognosci cures, opus non erit. Liberaberis si possideas instrumenta, ex quibus apparet tuam esse actionem. Id argumento illorum, qui possident vere immobilia, docetur. Nec enim allegans immobilium possessionem, titulum edere possessionis tenetur, neque prior dominus vnde profecta est in ipsum possessio audiendus, nec creditores. Modo possidere immobilia deprehendatur. Sed poterant forte supposita esse falso documenta dixeris? Immo vero poterant; sed illud nunquam praesumitur, neque enim quae contra leges sunt facere posse credendi sumus *leg. 15. ff. de condit. instit.* Qui integra acta iudicialia, in quibus instituta est Tua actio, aut exceptiones rei vt exhibeas, postulabunt, plus nimio Tibi molesti sunt, sed sola actio salutaris est ad libertatem. Vti possessores immobilium aeris alieni, quibus ipsorum fundi onerantur, quantitatem aut onera aut aliorum contra ipsos iura non iubentur allegare s) nec ad rem est quod possessio illa possit euinci *l. 15. §. 6. ff. q. satisd. cog.* t) Ita igitur ab immobilium possessore ad actionis possessores ducimus argumentum. Actio vero, in qua vsurus eras delatione iurisiurandi non iuuabit, quia probare liquido ante confessionem rei non potes actionis tuae fundamentum.

Consect. 2. Non opus est vt documenta recognoscantur.

Consect. 3. Nec integra acta iudicialia exhibenda.

Consect. 4. Actio in qua iuram. defertur non excusat.

§. XVIII.

Consect. 5. Non exigitur bona actio.

Veram igitur praestabis actionem, an bonam, longior disputatio est. Actiones quae a satisdando liberabunt ex immobilium, quorum possessores a cautione immunes sunt, natura iudicamus. At vero nec apud possessorem verum omnino fundum magnificum & opulentum, sed fundum quaerimus, u) & expeditum est immobilium, si vel litigiosa sint, possessione declinari onus satisdationis *l. 15. §. 6. ff. q. satisd. cog.* & quamuis alter petierit fundum tuum, & contra te iudicatum sit, & tu appellaueris, recte dicetur te possessorem esse. *d. l. 15. §. cit.* Ita quis non videt, vel actionem tuam, quamuis dubiam & suspensam, ad immunitatem proficere. Quippe & dubia actione excluditur suspicio fugae, actoremque spes sua, qua petit dubium fundum, domi retinebit. Vellicare te forsan possit, quod alienari litigosa prohibeantur *t. t. ff. & C. de litig.* x) Memento tamen non alienari

r) *Illust.* MENCK. *tract. synopt. proc. tit. 25. §. 2.* s) CARPZ. *l. c. const. 5. part. 1. def. 13.* t) IASON. *ad d. l. 15. ff. q. satisd. cog.* u) *Illust.* MENCK. *l. c. §. 7.* x) HART. PISTORIS *L. 1. quaest. 40. p. 188.*

alienari actionem, qua cautionis onus subterfugis, sed exhiberi tantum, vt fugae suspicione libereris. Neque enim actio poterat fere non esse litigiosa.

§. XIX.

Illa tamen, in qua reus sibi satisdari volebat & quae iam nunc deducta est in iudicium, non liberabit, ne res eadem sit principalis & loco satisdationis. *arg. l. 71. ff. de fideiuss. l. 8. §. 1. & l. 11. ff. q. satisd. cog.* Ita enim a ICtis traditum deprehendo, vt fatear quod res est, poterant illa forte subtilius & religiosius ducto a fideiussoribus argumento, videri accepta esse: cum eadem, quae in aliis actionibus, spes rei immobilis, quam a reo in iudicio petis, fugae suspicionem ab actore possit amoliri. Nec tamen ausim contra fori praxin & mores aliquid monere, de qua & illust. MENCK. *l. c.* z) & celeberrimus LEYSERVS testati sunt. Ita enim mense Iunio ao. 1709. ICti Witteb. Obgleich Kläger den von Ihm geforderten Vorstand der Wiederklage und Unkosten dadurch, daß solcher von Ihm wegen der an dem libellirten Guth habenden Real Anforderung nicht könne begehret werden, abzulehnen suchet; Alldieweil aber dennoch die Bestellung des **Vorstandes** nur denenjenigen, welche eine **richtige** *Real*-Anforderung haben, nachgelassen wird; dahingegen die von Klägern angegebene noch gar zweiffelhafft und erst in gegenwärtigen *Process* auszumachen ist; so wird Kläger den geforderten Vorstand der Wieder-Klage und Unkosten auf 30. Rthlr. mit Bürgen oder Pfanden zu bestellen billig angehalten. Et anno 1712. mense Iun. ICti Helmstadienses responderunt: Es stehet Klägern die exceptio satisdationis allerdings im Wege und mag demselben sein vermuthliches Vorgeben, daß er nehmlich actionem realem in Beklagtens Güthern habe, diesemnach a satisdatione befreyet seyn, nicht zu statten kommen, in Erwegung daß, bewährter Rechts-Lehrer Meynung nach, eine actio realis alsdenn, wenn in gegenwärtigen process darüber gestritten wird, keinesweges a satisdando befreyet. Ita scil. in reorum quibus studiose consuluerunt fauorem iura disponunt. Neque solis actores praesumtionibus excusantur. Et petitionem fundi auiti, quamuis illum sibi vere deberi poterat actor probabili ratione suspicari, non suffecisse excellentissimus RIVINVS testatus est. *a)* D. a. d. Beklagter ausdrücklich protestiret, daß er Klägern an dem libellirten Guthe nicht das geringste geständig, und, da dasselbige das obiectum litis, die praesumtion, ob müste dem Kläger, weil es von ihrem Groß-Vater herrühre ein Antheil davon zuständig seyn, nicht zulänglich ist, Sie a satisdando zu befreyen, indem viele Fälle sich ereignen mögen, daß solches nicht auf die Kindes-Kinder ab intestato komme, so ꝛc.

Consect. 6. Praesens actio de qua cum reo litigatur non liberat.

L 3 §. XX.

y) CARPZ. *part. 1. const. 5. def. 15.* BERLICH. *part. 1. concl. 10. n. 39.* z) AVGVSTIN. LEYSER. *medit. ad ff. specim. 34. n. 3. p. 352.* *a)* RIVIN. *enun. ad T. 13. n. 11. pag. 485.*

§. XX.

Consect. 7. Excipitur actio diuersa contra eundem reum. Quod si contra eundem reum ex alia nimirum causa, in qua iam vt satisdares exactum non est, tibi fuerit actio quin satisdationis necessitate eximaris, dubitari non potest. Enim vero altera cum vtrinque ius liquidum & diuersum fuerit, alteram facilius releuabit. Fauor enim reorum in illo tantum negotio, de quo lis in praesentia agitata est, ipsarum partes commendat ad alias vero non pertinebit. Quin & actorem, cui pretium aliquod ex emptione debebat reus, cum se tantum pecuniae, quantum cautioni destinatum fuerit a iure consultis, vsque ad finem litis relicturum esse apud reum significasset, quia pretium illud litis obiectum non erat, satisdationis necessitate subductum esse suffragio dom. scabinor. Lips. ICtissimus RIVINVS abunde probauit. b) At vero instrumenta actoris, quae ad petitorium pertinent, quibus in colorando possessorio vtebatur v. g. contractus emptionis vend. (der Kauff-Brieff und Lehn-Schein) num in possessorio actorem liberabunt? *Quid de possessario & petitorio.* Ita videtur omnio, quia vtrumque possessionis & petitionis separatum iudicium est. Nec ego tamen illud temere affirmem, cum idem obiectum litis & connexum vtrumque de eodem fundo negotium, quamuis alia petendi causa & modus agendi diuersus videatur.

§. XXI.

Consect. 8. Non opus vt in eodem iudicio competat, In eodem iudicio qui actionem, cuius argumento satisdationem subterfugere laborat instituendam & concurrenti foro renunciandum esse censuerunt, sine legis auctoritate suffragati videntur. Etenim immobilium, quamuis ad alium iudicem pertineant, possessio ad immunitatem conducit *l. 7. §. 1. ff. q. satisd. cog. const. elect. Sax. 5. p. 1.* Ob er gleich vor denen Gerichten, davor er beklaget sonsten nicht säßhafft. Et in curiis prouincialibus amtsassii a satisdatione liberantur. So soll es ohne Unterscheid der Schrifft- und Amtsassen dabey verbleiben *O. P. S. V. T. 13. pr.* Eadem *at ne contra extraneum.* actionis conditio idem ius habendum est. Contra extraneum vero reum ad rem immobilem extra territorium principis sitam actio non iuuabit, quia nec ipsa immobilium possessio tunc poterat ad satisdationem fugiendam sufficere. Quarum vtrimque eadem natura eadem ratio habetur *const elect. 5. part. 1. &* CARPZ. ibid. Enim vero si vinceres actione, immobilia extra territorium possideres. Et hoc iure exemptus a satisdationibus esse non poteras. Reus igitur tuus, quem pulsare reali actione animus est, in eiusdem territorio principis vixerit & illico immobilibus, quae petis, incumbat necesse est. Ipse vero extra prouinciam habitare non prohiberis. Nimirum nec illi, qui immobilia possidebat, domicilium, quamuis extra prouinciam constitutum, nocuit, sed ipsi, quod vel absens possideat, tibi quod possessurus sis in territorio satis est ad libertatem. c)

b) RIVIN. *enunc. ad T. 13. §. 22. p. 486.* c) CARPZ. *c. l. def. 6.*

§. XXII.

De pretio & valore fundi, quem petis actione tua ſolicitus non eſto namque & poſſeſſoribus immobilium exiguæ æſtimationis ager pro cauſæ natura & ingenio proficit ad immunitatem. d) Petere ex templo & reum pulſare an differre iudicium velis nihil refert, & tutus es cum apparebit in bonis tuis eſſe actionem. Ita enim & immobilium rerum poſſeſſoribus vel vti re ſua licet, vel aliis eam commendare, vel incultam relinquere. At vero præſcribi interim poterat actioni niſi continuo paraueris litem & illico prouocaueris reum? imo vero poterat, ſed nonne & immobilia deſeri a poſſeſſore aut incendi queant aut vſucapi? & tamen ſufficiunt ad fidem. Quid ſi vero bonis interea labatur reus & pereat nomen actoris cunctatione? Quomodo conſulitur reo qui ſatisdationem exigebat? Sed cogita quod & fideiuſſores poſſint bonis labi, nec inde tamen repudientur. Non enim illud, quod accidere poterat, in foro ſequimur, ſed illa, de quibus poſſumus probabili ratione ſuſpicari. In illis tamen actionibus, quæ breui tempore ſolent exſpirare, vt Pauliana & ſimilibus actorem ſubinde admonere, atque vt alia, poſt actionis præſcriptionem, ſatisdatione ſibi proſpiciat, argumento illorum quæ ſuperius commemorata ſunt, poſtulare reus non prohibetur. Cæterum vero quicquid fieri de tua actione volueris tui ſolius arbitrii eſt.

Conſect. 9. De valore fundi.

Nec continuo inſtituenda eſt.

§. XXIII.

Verum in iudicio non relinques, nec pignori dare aut obligare reo iuberis tuæ actionis contra alium, cuius immobilia petebas, inſtrumenta. Exhibuiſſe enim & probaſſe petitionem realem quam poſſidebas iudici & reo ſufficiet. Namque nec immobilia dantur pignori aut obligantur, cum poſſeſſionem illorum in iudicio allegas & inde aſpiras ad immunitatem. e) Nec iudicis, ad cuius iurisdictionem pertinebant bona, conſenſus exigitur *conſt. elect. 5. part. 1.* So ſoll er auch nicht gezwungen werden einige Gunſt über die Güther von denen Gerichten, darunter ſie gelegen, zum Vorſtande auszubringen. Neque domini directi nec ſimultanee inueſtiti a vaſallo impetranda venia eſt, f) ſi a cautione dominus feudi poſcit immunitatem, ſola feudi poſſeſſio oſtenditur. Neque enim poſſeſſione immobilium aut actionis, domini directi & ſimultanee inueſtiti aliorumue creditorum iuribus aliquid detrahimus, ſed horum ſaltim obtentu liberamur a cautione.

Conſect. 10. Non pignori obliganda nec in iudicio relinquenda.

§. XXIV.

d) *Illuſt.* MENCK. *l. c. diſp. 7. T. 13. de ſatisdat.* §. 7. SCHWENDENDORF *ad* FIBIG. *proceſſ. p. 498.* ZIGLER *ad O. P. S. h. T. verbo æſtimirt.* e) *Illuſt.* MENCK. *l. c.* CARPZ. *l. c. def. 20.*

§. XXIV.

Consect. II. Nec cedenda actio.

At cedere fortassis reo in dubium litis euentum actionem tuam teneberis? vt de expensis ipsi prospiciatur. Imo vero tutius & illud negabitur. Nec enim immobilia ceduntur, & ridiculum erat, si relinquere insuper reo, qui iam nunc lite tua propter debitum pulsatur, & a quo incertum aliquid litigatione tua extorquere animus est; & cedere actionem certam iubeare, cum incertum sit an tu debiturus sis vnquam restitutionem expensarum. Neque in executiuo igitur Te iudicio documenta tua quamuis liquida & guarendigiata contra debitorem tuum a satisdationis necessitatatibus liberabunt. Hodie tamen cum pro reconuentione satisdatio *T. 13. O. P. S. N.* penitus iussa sit cessare, & actor, qui guarendigiatis documentis vsus est, si vel non vincat, haberi pro temere litigante aut condemnari in expensas facile non possit, an non satisdandi necessitas remissa actoribus omnino videatur ego quidem propter verba eiusdem tituli generalia affirmare non ausim. Rem tamen ancipitem & plenam dubitationis augustissimi legislatoris interpretationi religiose relinquendam existimamus.

An opus sit in executiuo processu satisdatione.

§. XXV.

Hæc a nobis beneuole lector pauca & festinata, quo dedimus animo id est amico & ingenuo accipe & si lubet nobis cum descende in campum. Si bona mente egeris, vt tibi de grato animo nostro cautione prospectum sit, omnia tibi studia & officia nostra sanctissima stipulatione obligamus.

VIII.

DISSERTATIO
PVTEAL LIBONIS
EX ANTIQVITATE
ERVTVM CONTINET.

VITEMBERGAE, A. D. VIII. KAL. OCTOBR. MDCCXXIX.

§. I.

Contemplabimur PVTEAL superstitione & miraculo diuinæ artis celebratum, priscarumque religionum insigne monimentum ad posteros: indicatum subinde a poëtis, obscuratum iniuria temporum, distractum, dilaceratumque ab interpretibus, deque suo loco dimotum: olim firmamentum officii, & reipublicæ, quo fides singulorum, concordia omnium ordinum videbatur contineri. Difficile erit, quod visum est, omnibus comprobare, aut de re certi quicquam statuere, quae ex vltima antiquitate repetatur. Neque vero, vtcunque haec existimata fuerint, in magno discrimine ponemus. Qui fontium origines quaerunt, quamuis rem impeditam atque incertam moliantur, tamen cum voluptate, factis quibusdam gradibus, procedunt, & ipso subinde suo errore delectantur: subsistunt etiam aliquando, vbi in gemmas, & naturae deposita, arcanis sedibus occultata, inciderunt, atque in haec cum delectatione intuentur, illas colligunt in sinum: interdum, quasi aliud agentes, ad ipsas scaturigines adducuntur. Ita vel perfectis, quae destinata erant, vel alia certe quadam vtilitate, quam non quaesiuerant, accepta, reuertuntur ad suos. Iuuabit & nos, dum rem veterem & obscuram scrutamur, & in his, quae ab aliis tradita sunt, vel certius aliquid afferre, vel ordinatius saltim rerum illarum origines tradere laboramus, per illam occasionem ad obuia quaedam aeternae vrbis miracula attendere animum: & quibus artibus illa respublica, qua nulla neque bonis exemplis ditior, neque ad immortalitatem commendatior est, Deorum iram placauerit, iudiciorum integritatem muniuerit, partium fidem obstrinxerit, posteritati consuluerit, obseruare. Illud praeterea laboris praemium habebimus, vt & ipsi conciteremur animis subinde, atque accendamur: & dum ad alia omnia contendimus, nonnihil, quod ad intelligendos optimos poëtas atque illustrandam prudentiam iuris, cuius sine cognitione antiquitatis incerta & rudis disciplina est, possit pertinere, exquiramus, ita cum fructu ad illud, quod nobis propositum est, perueniamus.

§. II.

Quia prisci moris, quo in instituta sunt putealia, & Scribonianum inprimis, vestigia & origines quaerimus, imitabimur illos, vti propositum est, qui fontium capita scrutantur. Illa tu frustra quaesiueris, nisi & fontium naturam, vnde prosilire soleant, quibus meatibus procedant, generatim cognoscas, postea a primis cuiusque labris, quae in propatulo sunt, exorsus, sequaris naturam, atque ab illa per varias ambages circumductus, tandem in magis pressa & impedita descendas, atque ita ad illud, cuius caussa profectus es quasi sensim demittatis. Ordiemur ab illis, quae notiora sunt, & minus habent dubitationis, vt rectius deinde in rerum caussas inquiramus. Primo de PVTEO videndum, vnde *putealia* dicuntur. Est enim & illis sua quaedam sanctitas, sua religio. Si FESTVM *a*) audimus, *puteum antiqui dixerunt, vnde sumi potest:* cum quo etiam VARRO consentit. *b*) Hic etiam nomen deriuat, quia ex puteo sumi *pote:* ex *pote*, enim *puteus:* frigida coniectura, quam & SCALIGER exagitauit. *c*) Quis enim a *pote* PVTEVM appellet, cum *possit* etiam ex fontibus aqua hauriri, quos a puteis separamus. Hi enim in imo fundo opes suas continent, cum fontes etiam summis labris exuberare sciamus, quod CVIACIVS ex PLINIO obseruat. *d*) Si ita recte argutamur, miror, quidni & Varronis caput & lingua dicatur PVTEVS, quia *potest* illa subinde animi cogitata, & falsas hariolationes mentis explicare. Rideres VARRONEM, nisi se ipsum corrigeret, & Aeoles puteum, *τὸν πύθιον καὶ ποταμὸν* dixisse, affirmaret, inde puteum deriuari posse suspicaretur. *Πύθιον* enim Hesychius *τὸ ὕδωρ*, *aquam*, ex Thucydide, quamuis sine Thucydidis auctoritate, interpretatus est. Sed haec etiam incerta sunt, & posset aliquis existimare, mancum esse locum apud Hesychium. Si SCALIGERO fidem habeas, *e*) addidit VARRO, puteum quasi *ποτῆρα. ἀπὸ τοῦ πότου* appellari, quia ex puteis aquas accipimus ad bibendum. Quod magis ferri potest, nisi cuidam, puteum *ἀπὸ τοῦ ποτῆρος* dici, duriusculum atque contortum videatur. Neque carebit dubitatione, quod FESTVS alio loco *f*) ausus est affirmare, puteos a putore appellatos, cum, quae in illos coniiciantur, puteant tandem atque putrescant. Neque enim primae syllabae auctoritas & modulus illud patitur, quam vides produci a poetis: neque res illud permittit, cum puteos & seruandarum rerum caussa fodiamus. Nos denique, ne idem accipiamus, prohibet etiam VLPIANI auctoritas, qui *l. 6. ff. 6. de aqua cotti-*

a) voce: puteum. *b*) de L. Lat. L. IV. edit. Amst. an. 1623. p. 12. *c*) Scalig. ad Varr. p. 18. *d*) obs. XI. 2. fons est in summo, puteus in imo, vt Plinius in epist. L. II. 17. n. 25. puteos ac potius fontes habet, sunt enim in summo. *e*) Scalig. in not. ad Varr. de L. L. p. m. 19. *f*) voce: puteoli, & puticuli, p. m. 190. 191.

cottidian. & æſtiua „quaedam aquae inquit, etſi perennes ſint, duci tamen „non poſſunt, vt puta, puteales.„ Hae igitur non puteſcunt, etſi puteo ſeruantur. Auſim affirmare, puteum vel quaſi *putum*, purum videlicet & a labe immunem appellari, niſi grammatici etiam de *puti* quantitate ambigerent; vel certe a *putando*, id eſt, ſecando, fodiendo, purgandoque dictum eſſe, quod cum illorum labori conuenit, qui puteos inſtituunt, tum, qui inſtaurant. Sed in his non commorabimur, quae parum allatura videntur vtilitatis, atque ab inſtituto aliena ſunt; ne diſcedamus a propoſito, atque per ambages circumducamur. Si de re diſputandum eſt, faciemus cum VARRONE & FESTO, *puteumque*, receptaculum, intra terram maxime depreſſum, vnde aliquid ſumi, vel quod natura eſt prius, vbi aliquid condi, & reponi poteſt, appellabimus. Quod ſi accipis, vides, quid VARRO ſibi velit alio loco, *g)* qui, „Granaria, inquit, quidam habent „ſub terra, ſpeluncas, quas vocant σειροὺς, vt in Cappadocia ac Thracia, „alii, vt in Hiſpania citeriore *puteos*, vt in agro Carthaginienſi & Oſcenſi.„ In his etiam conditur, quod aliquando depromas ad vſum. Speciatim, quae aſſeruandae aquae intra terram depreſſae deſtinata ſunt, loca, *putei* dicuntur. Quorum origines vt conſecrarent, vel ad poſteritatem venerabiliores facerent Graeci, gens fabulis & ſuperſtitionibus dedita, puteos vel a Danao rege, vel a filiabus Danai deriuarunt. Has Argis a Neptuno exſiccatis a patre aquatum miſſas, monitu Mineruae puteos aperuiſſe, Argos ex ἀνύδρῳ καὶ πολυδιψίῳ τόπῳ ἔνυδρον feciſſe, vulgata fama eſt, quam ex Strabone, Luciano, Apollodoro, *h)* Plinio *i)* etiam SPANHEMIVS *k)* propagauit. Sed haec putida ſunt, & poeticis tantum fabulis decora, forte, ab ipſis etiam Graecis nugatoribus, de ſolis duntaxat Argorum puteis intellecta. Puteorum aperiendorum artificium aquandi neceſſitas indicauit, conſilium docuit, induſtria perfecit. Apud Romanos religionem in PVTEOS, cadauera ibi condita, & ſepulcrorum forma, induxerunt. „PVTICVLOS enim, auctore VARRONE *l)* & FESTO, *m)* antiquiſſimum genus ſepulturae appellabant, quod ibi in puteis ſepelirent homines, qualis „fere eſt locus, quo nunc cadauera proiici ſolent extra portam Exquilinam: „quae quod ibi puteſcerent, inde prius appellatos exiſtimat puticulos Aelius „Gallus: qui ait. antiqui moris fuiſſe, vt patres familias in locum publi„cum extra oppidum mancipia vilia proiicerent, atque ita proiecta, quod ibi ea putreſcerent, nomen factum eſſe puticulis.„ Habes FESTI verba, quibus adiicies fidem, ſi ab illis diſceſſeris, quae de cadaueribus ibi putrefactis ex Aelio Gallo adducuntur. Nos *puticulos* dictos arbitramur, quia

g) de R. R. L. I c. 57. *h)* L. II. c. 1. *i)* hiſt. nat. VII. c. 56. *k)* comment. ad Calimach. p. 583. Rhodig. lect. antiq. L. X. c. 17. *l)* de L. L. L. IV. p. m. 12. *m)* ſub voce: puticuli. p. 190.

ad putei formam comparata erant illa extra vrbem receptacula, quibus reliquiae condebantur. Addit RHODIGINVS, n) illo loco vstrinas publicas fuisse, & cineres pauperum repositos, idque Acronis & Porphyrii auctoritate confirmat. Quae si probantur, cum nostra coniectura conueniunt. Sed haec ad inferos pertinent. Praeter religionem, puteis etiam sanctitatem, Deorum vel ira, vel voluntas certe, conciliauit. Illa missis fulminibus significabatur: quae vt in quemque locum inciderant, illum eximebant profanis vsibus, erantque argumento, quod sibi illum Deus dicauerit. Ea FESTI sententia est. o) Inde & fulgurita loca, attacta fulgure *sacella* appellantur, p) quae fulminibus cum precatione & ceremonia conditis nefas erat integi, vt semper foramine aperto caelum pateret. q) Quare & sacella dici loca diis consecrata sine tecto, PAVLVS affirmat. r) Habes *putei* formam in locis fulguritis, quibus ex ea caussa etiam putealia imponebantur, quod infra docebimus. Magis te PVTEORVM sanctitas mouebit, si intellexeris, hos puteos etiam templa appellari: quod & SALMASIVS AD SOLINVM comprobauit. s) Vides, sanctos & venerabiles fuisse quosdam in republica puteos, & iuuandae necessitatis, & religionis & Deorum colendorum caussa apertos. Quae officia cum iustitia inprimis contineantur, accidit forte fortuna, quod quibusdam visum est, vt puteos propter illa a Romanis comparatos, Graeci etiam iuri dicundo & iudiciariis caussis subinde adhiberent. Non adducam tribunalia etiam a Romanis ad puteal & piscinam subinde collocata, de quibus erit deinceps locus dicendi. Obuersatur animo vnum e Graecia τὸ ἐν φρεαττοῖ δικαςήριον, forum putei, seu quod magis probes, Phraeateum praetorium, ab Aristotele, t) Suida, u) Iulio Polluce, x) Harpocratione, y) indicatum, varie ab interpretibus acceptum. In eo inter plerosque conuenit, fuisse tribunal Athenis in mari positum; caedis, citra consilium animi factae, reos ibi iudicium accepisse, adnauigantes in cymba, caussamque ex illa ita dicentes, vt nec scalis, nec anchoris, terram attingerent. Non placent, qui ἐν φρεαττοῖ, *forum putei*, interpretantur; quae tanto impeditior disputatio est, quanto magis ipsi codi-

n) lect. antiq. X. 17. o) sub voce: fulguritum p. m. 65. p) Festus voce: Scribonianum p. m. 243. q) Festus l. c. r) ap. Festum ibidem voce: sacellum p. m. 230. s) exercit. Plin. ad Solin. T. II. p. 1140. b. seq. t) polit. L. IV. c. 16. u) in voce ἐμφρεχτοι p. m. 898. Δικαςήριον τῶν ἀκȣσίων φόνων ἐν ἀθήναις, ὠνομάσθαι δὲ τὸ δυκαςήριον ἔυικεν ἀπό τινος Φρεάτȣ ἥρωος, ὡς Θεοφράςος ἐν ις νόμῳ μαρτυρεῖ. x) L. VIII. segm. 120. c. 10. edit. Wetst. p. 943. τὸ ἐν Φρεαττοῖ ἐν τȣτῳ ἐκρίνετο, εἴ τις τῶν φευγόντων ἐπ᾽ ἀκȣσίȣ φόνȣ αἰτίᾳ δευτέραν ταιτίαν ἑκȣσίȣ προσλάβοι. ἦν δὲ ἐν θαλάττῃ τὸ δικαςήριον, καὶ τὸν ἐν αἰτίᾳ τροσπλεύσαντα, τῆς γῆς ȣ̓ προσαπτόμενον ἀπὸ τῆς νεὼς ἐχρῆν ἀπολογεῖσθαι, μήτε ἀποβάθραν, μήτε ἄγκυραν εἰς τᾶν γῆν βαλλόμενον. y) Harpocration. ἐν Φρεαττοῖ. edit. Paris. 1666. p. m. 105.

codices & auctores in nomine diſſentiunt, aliis ἐμφρεαττοὶ, ἐν φρεάτει, aliis denique, ἐν φρεάτε praeferentibus. RHODIGINVS, z) ἐν φρέατι, *in puteo* fuiſſe illud tribunal, tradit. Cuius ſi apud te multum auctoritas valet, facilis controuerſia eſt: & poſſes affirmare, iudices, aperta propter littus terra, ad ius dicendum conſediſſe, locumque φρέαρ, id eſt, puteum, propter formam appellatum. Sed vincimur veterum conſenſu, qui locum a Phreato quodam Athenienſium heroe dictum contendunt: niſi ratis ipſa forte, ex qua cauſſam reus dicebat, ad putei formam acceſſit. Quidquid illorum fuerit, neque enim vacat in ſingulis haerere, id certum eſt, hominem caedis accuſatum, quaſi contagio quodam & peſte pollutum atque contaminatum, religionis cauſſa, terra prohibitum, iudices, poſitis ad littus, vel in naui, tribunalibus, in mediis vndis de caede cognouiſſe.

§. III.

Vſurpauimus adhuc oculis *puteos*. Nunc ad PVTEALIA ſubſiſtemus, quibus & puteorum vſus ſeruatur, & praecipua illorum dignitas & religio indicatur, atque continetur. PVTEAL a *puteis* appellatum, putei operculum eſt, vti aular ſeu ollar, ab olla, ollae πῶμα, ſeu κάλυμμα dicimus. Non multo ſecus ſpecular, torcular, lucar a ſuis originibus deriuantur, quod SCALIGER ad Varr. *a*) indicauit. Non dubitare nos patitur VLPIANVS *l. 13. ſſ. vlt. de act. emt. vend.* „qui aedibus diſtractis, „ait, vel legatis, ea eſſe aedium ſolemus dicere, quae quaſi pars aedium „vel propter aedes habentur, vt puta PVTEAL.„ Cui POMPONIVS proxime ſequenti decima quarta lege ſubiungit: „*id eſt, quo puteus operi-* „*tur.*„ Male ibi CELLARIVS in voce *puto*, legit: *vt puta*, *putea.* Quamuis enim recto caſu & puteus & puteum dicatur, illud tamen ex hoc loco euinci non poteſt. Auſim ſponſione certare, quod *Cellarius* in ipſa legis verba non inſpexerit. Error eius & proxime ſequenti lege conuincitur, petita ex POMPONIO, qua digeſtor legis decimae tertiae verba extrema interpretatur. Illa cum priori contexta eſt, & vno ſpiritu legenda: *vt puta, puteal: id eſt, quo puteus operitur.* Praeterea vix potuit VLPIANVS, cum de acceſſionibus, *quæ quaſi ſunt partes ædium*, vel propter aedes habentur, illo loco diſputat, de *puteis* cogitare. Illi enim aedium verae ſunt partes, tolli nequeunt, terra continentur, & nulla de illis dubitatio. Verum poterat de PVTEALIBVS ambigi, quae tolli poterant, ſaluis aedibus, incolumi puteo. Sed vult illa aedium eſſe, & diſtractis aedibus deberi, quia *quaſi partes ædium* ſunt, id eſt, propter aedes perpetui vſus cauſſa habentur, aediumque partibus impoſita ſunt, domini deſtinatione. Neque illud praeter rationem, cum ſoleamus, quae perpetui vſus cauſſis parata

 ſunt,

z) lect. antiq. L. X. c. 17. *a*) ad L. III. c. 15. de re ruſt. p. m. 248.

sunt, & hoc animo rei immobili accommodata, ex domini voluntate, *quasi* rei immobilis *quasdam partes* existimare. Interest enim inter partes, & quasi partes: ab vtrisque instrumentum seiungimus, & ab hoc etiam ornamenta. Hinc & tegulae, quae aedificiis impositae, vel eo consilio, vt reponantur, detractae sunt, aedibus accedunt, quod IAVOLENVS *l. 18. §. 1. D. de act. emt. vend.* agnoscit. Clarius LABEO: generatim quae perpetui vsus caussa in aedificiis sunt, esse aedificii scribit *l. 17. §. 7. eod.* cum, quae ad praesens, & temporis caussa posita sunt, aedium non habeantur. Neque te moueat, vt a nobis discedas, quod affixa non sint putealia. CELSVS enim, etiam inserta, aedificii esse partem existimat *l. 38. §. 2. de act. empt. vend.* diluitque dubitationem VLPIANVS, & ex LABEONIS sententia d. l. 17. §. 8 colligit: „Castella plumbea, putea, opercula puteo-„rum, epitonia fistulis adplumbata, aut quae terra continentur, quamuis „non sint affixa, aedium esse, id est, haberi aedium *quasi quasdam partes.*„ Necesse est, vt hoc loco *putea, opercula puteorum,* pro putealibus accipiantur. Neque fallitur GOTHOFREDVS, qui pro *putea, opercula puteorum,* PVTEALIA reponit. Videntur igitur aedium *quasi partes,* si imposita sunt puteis. Si parata saltim ad huiusmodi caussam, *instrumento* domus, non *quasi partibus,* continentur. Hoc VLPIANVS *l. 12. §. 19. D. de instructo & instrum. legat.* disputat. Discederem ab hoc loco, nisi me teneret POMPONIVS, qui *l. 245. D. de V. S.* „Statuae, inquit, ba-„sibus structilibus, aut tabulae religatae catenis, aut si similiter cohaerent „lychni, non sunt aedium. Ornatus enim aedium caussa parantur, non „quo aedes perficiantur.“ Quae caussa tam probabilis CASSIO visa est, vt ne inter inter instrumenta quidem habeat, quae ornatus caussa ponuntur, tantum abest, vt quasi inter partes numerari velit. Multum enim inter instrumentum & ornamentum interesse ait, cum instrumenta ea sint, quae ad tutelam domus pertinent, ornamenta, quae ad voluptatem. Idem & PEGASVS affirmat, qui instrumenta domus esse voluit, quae tempestatis arcendae aut incendii caussa parantur, non quod voluptatis gratia. Vtrumque testem VLPIANVS *l. 17. §. 16. D. de instruct. vel instrum. leg.* aduocauit, vt intelligas, de illo argumento inter vtramque sectam conuenisse. Quid ergo faciemus de PVTEALIBVS, quae ornando puteo esse posita, videris non sine ratione affirmare. Neque enim cohaeret, esse *ornamenti* caussa positum, & tamen *quasi* pro *parte aedium* haberi. Dixerim magis ad tuendum puteum ab iniuria tempestatis, consecrandumque, & religionem loci defendendam, quam ad ornandum locum PVTEALIA comparata: quamuis illum & ornauerint subinde, & dignitatem opinionemque sanctitatis conciliauerint. Quid? quod & fistulae, & canales, & crateres, & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria, quae non vtilitati

magis,

magis, quam voluptati, & oculis, seruiunt, magis domus partes quam instrumenta habeantur. Ita certe *d. l. 12. §. 24.* VLPIANVS PAPIANVM secutus definiuit: obtemperauitque rationi, qua rem, ex consilio & fine, ad quem magis & potissimum constituta est aestimamus. Sic te velim etiam de PVTEALIBVS habere. CVIACIVS enim *b*) τȣ̃ φρέατος σκέπασμα καὶ περιςόμιον ex glossa & Βασιλικῶν libris PVTEAL interpretatus: cum quo & vetus *auctor synopseos* consentit. Quod potest esse argumento, PVTEAL τὸ σκέπασμα maxime ad tegendum puteum, arcendumque illud, quod turbare lymphas & conspurcare poterat, institutum. Περιςόμια etiam appellata sunt, quia non semper totum puteum operiebant, sed interdum ori & summis putei labris tantum PVTEALIA circumponebantur. Ex quo colligitur, PVTEALIA diuersi generis fuisse, alio atque alio consilio, prout cuiusque res ferebat, excitata. Σκεπάσματα, vt ne quid desuper immitteretur; περιςόμια, vt a lateribus puteum munirent, & terrae etiam glebas, forte aqua exundante & profusa solutas, ne diffluant, & puteum inficiant, prohiberent: praetereuntes etiam, ne fallente vestigio foramine aperto, in periculum incidant, defenderent. Horum formam a „SALMASIO *c*) accipe, qui, lapidem pertusum, & suggestum lapideum „circa os putei, foramine instar orificii aperto, positum, indicat.„ Mirifice placet interpretatio. Formae enim illius putealis, quod nos contemplandum sumpsimus, inprimis conuenit, & loco religioso, cui illud impositum docebimus, accommodata. „Aliter PVTEALIA RHODIGINVS *d*) „aedificat, veluti vmbellam quandam aut petasum, qualem pyramidibus „impositum PLINIVS scribit, *e*) qualisque in Patauino visitur foro, con„cinne fastigatus, praetereaque tabellis plumbeis inductus.„ Possis ad hunc modum fabricata putealia rectius σκεπάσματα dicere, tegumenta, opercula; quia totum scilicet puteum non obumbrabant tantum, sed claudebant etiam, atque oculis praetereuntium subtrahebant. Credo hoc genus CAPITIA appellata, quod nomen PVTEALIBVS tributum GVTHERIVS etiam *de iure manium*, docuit, *f*) quia in sublime fastigata *puteorum capita* integebant, ipsa etiam in capitis modum concinnata. Non pertinet haec species ad institutum, neque ad fulgurita loca, quae PVTEALIBVS apud Romanos consecrabantur. Hic enim patebat caelum foramine aperto, quia nefas erat integi. Interest igitur inter putealia, quae σκεπάσματα & quae περιςόμια appellabantur. Habes vtilitatem PVTEALIVM, cuius caussa constituta sunt. Desideras ornamenta? Haec etiam addita sunt, non tam,

b) ad l. 13. §. vlt. de act. emt. vend. oper. posth. T. IV. P. I. p. m. 815. & obs. L. XI. 3. *c*) Exercit. ad Solin. p. 1140. b. *d*) Lect. antiq. X. 17. *e*) XXVI. 13. *f*) L. I. c. 4. ara fulguritis locis imposita, quae puteal. *capitium.*

tam, quod PVTEALIA ornatus caussa haberentur; sed quod, cum necessitas illa postularet, necessitati etiam cum voluptate, & dignitatis ostentatione, parendum existimarent. Sigilla & imagunculas continebant, quod ex TVLLIO *g*) intelligitur, qui „typos, inquit, tibi mando, quos in tecto„rio atrioli possim includere, & PVTEALIA SIGILLATA duo.„ Prorsus vti scyphos sigillatos *h*) ad praetorem afferendos, & simulacra sigillata *i*) ab eodem auctore laudari, intelligis. Nobis videntur *sigilla* animalium formae, & hominum inprimis imagines in PVTEALIBVS subinde expressae. Ita enim sigillaria accipiuntur, quod argumentum plenius in diss. *de sigillaribus Diti sacris* tractatum est. Aut me omnia fallunt, aut haec sigilla, PVTEALIA ornabantur, etiam VLPIANVS *l. 17. §. 9. D. de act. emt. vend.* indicauit. „Item constat, inquit, sigilla, columnas quoque, & perso„nas, ex quarum rostris aqua salire solet, villae esse.„ Et proxime enim ante de PVTEALIBVS agit, & hoc ipso commate personas, ex quarum rostris aquae saliunt, adducit, quae solebant ad capita fontium & puteorum collocari, vel summis potius PVTEALIBVS imponi, vt formam illorum cum ornatu fastigarent. Haec sigilla, quamuis pascant intuentium oculos; tamen, quia magis propter vtilitatem facta PVTEALIA censentur, & saltem per occasionem voluptati seruiunt, ideo PVTEALIA quasi pro partibus fundi ICtus habet, non pro ornamentis. Proprie igitur PVTEALIA operiendis muniendisque PVTEIS destinata sunt. SALMASIVS *k*) PVTEALIA etiam sine puteis dici arbitratur, & intelligit modo septa & palos, quibus loca consecrata claudebantur: modo aras in locis sacris sine puteo excitatas: modo, nescio quae, rerum gestarum monimenta. Imo vero in illis locis, in quibus fuisse putealia dicuntur, nunquam puteos fuisse, affirmat, sed sepimenta potius ad formam putealis: forte palos vel in quadrata, vel circulari forma circum positos ad locum muniendum. Haec enim figura videtur cum ipsis putealibus conuenire. Si enim putei fuissent in illis locis, *puteos*, non *putealia* appellata fuisse, suspicatur, quae puteorum nomine, vti nomine vasorum, illorum etiam opercula, continentur. Adeo in hoc argumento sine remis, sine velis, sine ancora iactitatur cum tumultu: nihil certum ratumque habet, & minaciter indignatur omnibus, qui secus sentiunt. Sed nihil horum omnium idonee comprobatum, nihil expeditum est. Lacum Curtium fulgure attactum ex SCto palis septum esse ex VARRONE commemorat. Sed largiamur, septa esse loca fulgurita, quibus impositum puteal; solemus enim & alios puteos septis communire. Vnde vero conficiet vir summus, ipsum illud septum fuisse PVTEAL? scilicet, quia pali forma circulari & quadrata, locum cingebant, quae forma a lapidis

g) ad Att. L. I. ep. 8. *h*) Cic. in Verr. VI. c. 14. *i*) Cic. ibid. c. 15.
k) ad Solin. l. c. p. 1140 seqq.

lapidis pertusi seu putealis figura non adeo aliena est, secundum SALMASIVM. Imo vero quis credat, quenquam, qui septum in circuli aut quadranguli modum palis compositum, oculis vsurpet, septum illud, si ibi non sit puteus, *puteal* dicere, aut cum putealibus comparare, idque vsu loquentium inualuisse, quia & horum rotunda vel quadrata figura est? Miror, quod illa sepimenta non pileos potius, quibus plerique rotundis, vel arcas, aut specularia, quibus omnes quadratis vtebantur, appellauerint, si ex figura dandum est nomen sepimento. Non enim putealibus magis, quam cistis, & specularibus, similia sunt, si formam cogites, septa rotunda aut quadrata. Nemo enim puteal animo concipit, aut recordatione assequitur, cum videt quidpiam rotundum vel quadratum exhiberi. Si res alieno nomine μεταφορικῶς appellanda est; illud ex his rebus accipimus, quae magis familiares sunt, & quotidie frequentantur. Quis vero credat, ex rebus ad circuli modum concinnatis, quadratisque, putealia notissima, & magis quam septa & aliae munitiones, in oribus hominum fuisse versata. Adeo nego sepimenta locorum sacrorum, vbi non fueris puteus, potuisse putealia appellari. Neque potest aliquem mouere, vt SALMASIO assentiatur, & a nobis discedat, quod haec loca non PVTEI sed PVTEALIA appellata sunt. Continentur quidem *putealia* puteis, atque illis accedunt, & solemus rebus quibusque, non ex illo, quod accedit, sed ex principali nomen attribuere. Ex quibus colligit vir summus, in locis, quae putealia dicuntur, nunquam fuisse puteos apertos, neque illa esse puteorum opercula, sed alias substructiones munitionesque, ad putealis formam sine puteo exstructas. Sed poterat illud facile iis probare, qui non cogitant, in rebus per nomina significandis homines, non, quid principale sit, quid accessorium, ratiocinari; sed ex illo rerum compellandarum rationem trahere, quod magis in cuiusque sensus incurrit. Illud & natura facilius, & vulgi ingenio conuenientius. Iam vero intelligis, cum *putei* intra terram depressi sint, *putealia* vero extent, & in sublimi loco pateant, haec incidere in oculos prætereuntium, illos occultari. Notiora igitur *putealia*, quam ipsi sacri *putei* fuerunt, & habuerunt Romani, cur haec loca *putealia* potius, quam *puteos* dicerent, quamuis vere ibi *puteos* haberent. Prorsus conuenienter consuetudini hominum, quae voces fabricat, iuxta poëtam. Solemus enim & illa loca, vbi flumina pontibus integuntur, non magis *flumina* quam PONTES, siue AD PONTEM appellare. Ad hunc modum *puteal* siue AD PVTEAL dicimus, vbi vere sunt cum putealibus putei. Recte igitur etiam DIONYSIVS HALICARNASSENSIS nostrum *puteal*, quod deinceps exhibebimus, non φρέατος κάλυμμα sed φρέαρ, *l*) *puteum*, appel-

l) L. III. p. 204.

appellauit, & temere antiquissimus scientissimusque scriptor a SCALIGERO *m*) & SALMASIO *n*) reprehenditur, sublapsusque homo Graecus Romanarum rerum ignoratione existimatur, qui *φρέαρ*, *puteum*, dicat, *o*) quod *φρέατος πῶμα*, *putei operculum*, debebat appellari. Sed stupores & trunci SALMASIO habentur omnes, qui non idem, quod ipsi visum est, sentiunt: damnaturque veracissimi scriptoris fides, cultissimi ignorantia; quia protulit illud, quod totam SALMASII interpretationem subuertebat. Fuit eo loco, quo famosum illud PVTEAL Romae habebatur, certe etiam *puteus*, in quem cos Nauii auguris & nouacula demissa seruabatur, sub quo etiam fulgur conditum continebatur, & cui impositum PVTEAL. Vides locum non dissimilem *puteo*, in quo recondi aliquid reponique poterat, quod volueras asseruari. Adeo poterat illud, quod PVTEAL Romae fuit, DIONYSIVS *φρέαρ*, puteum, dicere, *p*) illudque argumento est, falsum esse SALMASIVM, cum nobis persuadet, vbi putealia fuerint Romae, puteos non fuisse. Sed illud PVTEAL postea quaeremus. Satis diu te tenui, forte cum taedio & tergiuersatione: neque longius te morabor, si adiecero vnicum, quod, vt addam, officii cogitatio & honestas iubet. Non enim negandum est illi praesidium, quem ingenue oppugnes. Vltro facimus, sponte defendimus. Ille, postquam campo excessit, intra pomoeria confugit, intra munitiones se tenet. Poterat SALMASII sententia ex *glossis veteribus* quasi sacro quodam muro obiecto confirmari. Illae *puteal* ἱερῦ φραγμὸν, ἱερὸν τόπον περικεκλεισμένον interpretantur. *q*) Nulla hic mentio putei nulla operculi. Φραγμὸς munimentum, τόπος περικεκλεισμένος, locus sacer circumseptus, commemoratur. Adeo videri potest, illud PVTEAL pro munimento & septo acceptum esse. Obstruendum illud suffugium, ne credant, ibi se praesidium caussae inuenisse, qui SALMASIVM tuentur. Non diu defendet SALMASIVM ἱερῦ φραγμὸς, loci sacri munimentum. Φραγμὸς enim non murum tantum, septumque circumpositum, sed etiam operculum notat, quod rei integendae iniectum munit illam aduersus iniurias praetereuntium & tempestatis: quae appellatio etiam cum PVTEALI quod *puteo sacro* imponitur, potest conuenire. Fortius muniet SALMASIVM τόπος ἱερὸς περικεκλεισμένος, quod nomen putealibus glossa tribuebat. Sed poteris etiam illum expugnare. PVTEAL non solum proprie notat illud, quod tegit puteum; sed loca etiam, quae circa sunt, atque adiacent ad PVTEAL, quibusque illud continetur: τροπικῶς, ex Grammaticorum ingenio. Saepe, quae

m) ad Festum p. m. 105. *n*) exercit. Plin. ad Solin. p. 920. *o*) L. III. p. m. 204. *p*) vid Chimentellus in marmore Pisano de honore Bisellii c. 17. in Græu. thes. antiq. Rom. T. VII. p. 2078. *q*) Cuiac. obs. XI, 3. Guther. de iur. man. L. I. c. 4.

quae adiuncta sunt, cum subiectis oratione coniungimus, & quod iis tribuimus nomen, etiam ad illa transmittimus. Ita *curias* non solum sedilia patrum & cancellos, in quos conueniunt, & vbi de re communi statuunt; sed locum etiam, cui inaedificatae sunt curiae, & quicquid circa patet, illisque continuum est, curias appellamus. Fac igitur & locum, qui iuxta sacrum puteum, eiusque operculum adiacet, & in quo puteus apertus est, dici PVTEAL propter vicinitatem PVTEALIS. Plus dabo: fac etiam locum ad PVTEAL adiacentem septo munitum esse, cui rei lacus Curtius documento est; adeoque & quicquid soli intra *septum* & *puteal* interest, putealis nomine contineri. Id enim vt affirmem, TVLLII auctoritas facit: r) qui „alter vnguentis, ait, „diffluens, calamistrata coma, despiciens conscios stuprorum, ac veteres „vexatores aetatulae suae, PVTEALI & fœneratorum gregi illatus atque „perculsus.„ Non potuit igitur inferri in *puteum*, neque vero in PVTEAL, sed illatus in locum, qui circa PVTEAL iacebat. Verum quis inde tandem confecerit, ipsum septum non multum recedens a forma PVTEALIS, quia rotundum vel quadratum fuerat, dictum fuisse PVTEAL, aut denique in eo loco puteum non extitisse? Vana haec sunt atque incerta, ipsisque rerum argumentis subuertuntur. Extremo, ne qua tibi supersit dubitatio, vtque penitus perspicias, non omnia loca, quae ad putealis formam comparata sunt, PVTEALIA fuisse, sed hoc nomen speciatim illis, in quibus esset *puteus*, assignatum, cogita, fuisse in vrbe aeterna *putealia*, fuisse etiam loca, quibus LAPIDIS PERTVSI tributum est nomen. SEXTVS RVFVS s) in regione vrbis septima prius vicum peregrinum, vicum castum, vicum minorem, VICVM PVTEALIVM alios notat, sub extremas regionis partes hortos Argianos, pilam Tiburtinam, *lapidem pertusum* commemorat, cum quo etiam P. VICTOR *in libro de regionibus vrbis* Romae t) fere consentit. Vtrumque hac parte ONVPHRIVS PANVINIVS in *descriptione vrbis Romae* u) in regione vrbis septima sequitur. Atqui *lapis pertusus* habet formam PVTEALIS rotundi quadratiue, in quo & ipso foramen in medio apertum est: & agnoscit aliquando SALMASIVS, PVTEAL primigenia sua & propria notione esse *lapidem pertusum*, qui possit ori putei circumponi. x) Adeo sibi non constat. Cur igitur lapis pertusus in vrbe seiungitur a *puteali* & *vico putealium*? Quid obstitit, quo minus & lapis pertusus diceretur PVTEAL, si hoc omnibus locis nomen conuenit, qui ad formam PVTEALIS, id est *lapidis pertusi* accommodantur? Videlicet, quod suggestus lapidei, qui PVTEALIS saltim

 figuram

r) orat. pro. P. Sextio p. m. 6. b. s) de region. vrbis in thes. Graeu. T. III. p. 32. 33. t) apud Graeu. l. c. p. 41. u) apud Graeu. l. c. p. 294. x) exercit. Plin. ad Solin. p. 1140. b.

figuram referebant, vel hoc genus alia loca generali nomine *lapides pertusi* contra περιςόμια, quibus veri putei subiecti erant, duntaxat PVTEALIA solebant appellari.

§. IV.

Lustrauimus PVTEALIA generatim & passim: ad singula non subsistimus: neque illud laboris huius consilium, atque ordo suscepti operis, permittebat. Sed versabimur curatius circa *Putealia* religionis caussa instituta. Tenet nos ibi & sacer aliquis horror coniunctus cum cuiusdam sensu voluptatis: tenet antiquitatis veneratio, ex admiratione diligentis & sollicitae superstitionis, animo iniecta: tenet PVTEAL LIBONIS, quod ad illam speciem pertinere arbitramur. Quaeremus consilium reipublicae, quo sacra *Putealia* facta sunt: spectabimus formam: de vsu in republica insigni trademus. Videntur PVTEALIA *locis fulguritis* inaedificata. Quod vt plenius cognoscatur, antea de locis fulguritis dispiciemus. Ita res poterit a principio cognosci. Nolumus repetere, quæ ab aliis copiose, & a IVLIO CAESARE BVLENGERO, y) GVTHERIO z) & PETRO PERTHALDO a) maxime, verbosis commentariis de fulminibus traduntur. In illis haerebimus, illa delibabimus, quae omnino pertinent ad argumentum. Id certum est, fulmen, conspectissimum naturae miraculum, non minus ad percutiendum hunc terrarum orbem, quam ad percellendos animos, valere. Hinc innumerae superstitiones iniectae, religiones infinitae; inprimis cum Deorum crederent iram missis fulminibus portendi. Plena sunt ominum & hariolationum omnes scriptores. DIO CASSIVS maxime, tersissimus auctor atque inprimis diligens. Ita CICERONI exilium, b) CRASSO cladem, c) fulmina portenderunt: ἄνεμός τε πολὺς ἐπέπεσε καὶ κεραυνοὶ κατέσκηψαν. Quibus rebus ita abiecere animos milites, vt continuo de caussa desperarent, cum ipse etiam Crassus: ἐδεὶς ἡμῶν ἐντεῦθεν ἐπανήξει, nemo ex nobis inde reuertetur ad suos, exclamasset. Ita et POMPEIO exilium, d) ANTONIO ex pugna Actiaca acceptum detrimentum e) cælestibus ignibus indicatum est. Si constabat, Deos esse placatos, sibique bene cupere, quasdam species fulminum, ex Deorum prouidentia & bonitate interpretati, pro felicibus & auspicatis acceperunt, quas BVLENGERVS f) cum cura insigni conquisiuit. Quid quaeque significarent, ex haruspicinis, fulguralibus, ritualibusque libris intelligebatur. Ex illis, quid diuinis sortibus comprobatum sit, in quo perseuerent, fœdum inceptu, quod vitent, intelligebant. In quamcunque partem fulmina accepta essent, certe non negligenda videbantur diuinae vel bonitatis, vel indignationis illustria, & inprimis conspecta, argumenta: sed adiiciendus ad ceremonias animus:

y) L. III. de fulminibus, L. V. de terræ motu & fulminibus. z) Gutherius de iure manium L. I. c. 2. 3. 4. a) de ara libro singulari c. 19. & alibi. b) Dio Cass. L. XXXVII. p. 46. & 86. c) Id. L. XL. p. 144. d) L. XLII. p. 240. e) Dio Cass. lib. L. p. 489. f) de terræ motu & fulmin. c. 7.

mus: proximus labor, fulgura quaerere & condere & procurare. Vides in exemplo, rudes etiam diuinarum rerum, veritatisque, animos tactos fuisse religionibus subinde, atque concitatos, conuersosque ad cultum Deorum, quorum se esse in potestate & tutela existimabant: idque ipsos cum sollicitudine & cura singulari officium obiisse: neque tamen illarum rerum cogitatione ab administranda republica, rebus immortalibus gerendis, quærendoque orbis terrarum imperio, potuisse auocari: Disces, ex contemtu diuinae virtutis animum vere magnum, & supra vulgus eminentem, qui certe fuit in Romanis, non intelligi, sed exilem, & temerarium, & pusillum, suæque negligentem salutis: Qua re aliquid demissius atque abiectius cogitari non potest: contra ea, confirmari animum mirifice, sibi recte conscium, atque cum Deo coniunctum, quem ne totum quidem mente comprehendimus, tantum abest, vt illo aliquid maius atque extantius concipiamus. Quæ enim sit animi magnitudo, illud, quod maximum est, negligere, & in rebus exiguis & inanibus hærere? Accipis porro inbuendum religione animum: ita illum componi, asperitatem exui, spe nos & fiducia impleri, ad res maximas gerendas ipsamque diuinam voluntatem accommodari. Quod ab illis cum superstitione & vanitate factum est, recto officio & virtute imitare. Sed redeamus ex diuerticulo in viam. Coegit enim deserere incepti formam operis summæ post hominum memoriam gentis admiratio. Conquirendæ erant res fulminæ attactæ, quia statim religiosæ fiebant, quas ipse sibi Deus dedicasse videretur. Ita enim creditum esse, supra ex FESTO g) docuimus. Ipsi homines ictu fulminis percussi occisique ἱεροὶ νεκροὶ sacri mortales appellati, quod interpretatur ARTEMIDORVS, h) quia sic mortuos quasi diuinos quosdam, imo vero Deos existimabant. Οὐδεὶς γὰρ, inquit, κεραυνωθεὶς ἄτιμός ἐστιν ὅθεν γε ὡς Θεὸς τιμᾶται, nec lugendus videbatur, quasi a Diis commodatus ad Deos rediisset. i) Neque enim GVTHERIO k) assentior, cum ARTEMIDORO controuersiam habenti, qui ictos fulmine mortales pertinuisse ad prodigia, non honoris caussa, & quia Deo sacri erant, sacros habitos fuisse ratiocinatur. Quamuis enim etiam subinde ira Deorum icti fulmine fuerint mortales, quod gigantea turba comprobat; poterimus tamen, quod etiam per iram Deus sibi dicauerit, atque consecrarit, sacrum diuinumque arbitrari: imo vero quos capitis reos iudicabant Romani, illorum caput Joui esse *sacrum* iubebatur: qui tribunis plebis, ædilibus, iudicibus, decem viris nocuisset, eius caput Ioui *sacrum* erat, quod LIVIVS l) testatur, non propter honorem quidem, sed propter ignominiam tamen. Certe enim sacer habebatur, atque Diis quodammodo dicatus. Id vt omnino credam, adducit me FESTI m) auctoritas, qui icta fulmine Diis dicata affirmat, cui nihil recte opponitur. De hominibus occisis Numa

 ma

g) Fest. voce fulgur. p. m. h) L. II. c. 8. i) Capitolinus in vita M. Antonini. c. 18. k) Guther. l. c. c. 11. sub finem. l) Liv. L. III. cap. 55. m) Sub voce occisum, p. m. 135. quem a necato distinguit.

ma apud FESTVM n) edixit: SI HOMINEM FVLMINIBVS OCCISIT, NE SVPRA GENVA TOLLITO, & alibi: EI IVSTA NVLLA FIERI OPORTET. Humo igitur condendus erat, vbi concidisset, neque cremari poterat, neque cum pompa efferri; quia nefas erat, eum, qui Diis sacer erat, de loco dimouere. Quare & FLACCVS *de arte Poët. v. 470.* illi male ominatur, de quo non satis apparet

> — — — *vtrum*
> *Minxerit in patrios cineres, an triste* bidental
> Mouerit *incestus.*

Illa cura ad pontifices & augures pertinuit inprimis, subinde ex SCto illorumque decreto aliis commendata. Prius indicat VARRO περὶ ἀρετῆς καὶ φύσεως libro. „Illud vero, inquit, quondam egi, vt ego non metuam fulmen, non *ha-*„*ruspicem* tristem. Monet de hoc casu principes etiam SENECA. o) Et ecquis „Regum tutus est, ait, cuius non membra *haruspices* colligant? Quod si Dii „placabiles & aequi, delicta potentium non statim fulminibus persequuntur, „quanto aequius, hominem hominibus præpositum miti animo exercere impe-„rium.„ Conquirebant igitur ossa hominis haruspices, conquirebant etiam cetera, inprimis, si quid esset igni ambustum aut denigratum, aut omnino tactum appareret: lapides extremo & terræ glebas ictu fulminis a reliquis distinctas notatasque; quod SALMASIVS p) tradidit cum cura. Mouit illud Cæsarem Augustum, vt totam aream emtam a se in palatio consecraret, ἐπειδὴ κεραυνὸς ἐς αὐτὴν ἐγκατέσκηψε, postquam fulmine tacta est, si DIONEM sequimur auctorem. q) Hinc nata SCta, quibus vel triumuiri sacris conquirendis eligebantur, quorum LIVIVS fecit mentionem, r) vel magistratibus illud negotium imponebatur. Illud & SCRIBONIO accidit, quem teste FESTO s) iussit senatus conquirere sacella attacta, isque illud procurauit, quia attactum vulgure sacellum fuit. Credi potest, & lacum *Curtium septum* a CVRTIO consule ex SCto, quod in illum fulmen inciderat, si VARRONEM audiamus. t) Non vacat exputare, quid inter conquirere & coinquirere secundum SCALIGERVM u) intersit. Id certum est, conquisitas esse reliquias, quæ fulmine tactæ essent, dein conditas & locum procuratum. Illud ex IVVENALI x) discimus, qui miratus senem quendam, qui publica fulgura condit. Clarius explicat LVCANVS y) in illos

> — — *Dispersos fulminis ignes*
> *Colligit, & terræ, moesto cum murmure, condit*
> *Datque locis nomen: sacris tunc admouet aris*
> *Electa ceruice marem.*

In

n) Varro in fragm. p. m. 13. o) de Clement. L. I. c. 7. p) l. c. p. 1142. q) L. XLIX. p. 458. r) Liu. XXV. c. 7. s) voce: Scribon. p. 243. t) L. IV. de L. L. p. 36. conf. Nardini Roma vetus L. V. c. 1. u) ad Fest. voce: conquirere. p. 49. x) Iuu. sat. VI. v. 567. y) de bell. ciu. L. I. v. 606.

In quo loco tamen difficile eſt, arbitrari, quo conſilio, qua arte, diſperſi fulminis ignes colligantur, qui, poſtquam emiſſi ſunt, fere exſpirant. Illud intelligis tamen, aliud eſſe, fulmen condere, aliud, fulmen omnino procurare. Et coniicio praeterea, ignes dici res, quæ circa ſunt, & fulmine attinguntur. Ita etiam *veteris interpretis* verba ad locum IVVENALIS, quem modo adduximus, accipio: Ille, „condi fulgura, inquit, dicuntur, quotiescunque „Pontifex diſperſos ignes in vnum redigit, quadam tacita ignorataque prece, & „locum aggeſtione conſecratum it.„ Aliter paullo de publicis fulminibus *Perſii Scholiaſtes*, qui in vſu fuiſſe docet, vt augures vel aruſpices adducti ex Etruria certis temporibus fulmina transfigurata in lapides intra terram abſconderent, cuius in patratione rei oues immolabantur. Et apertiſſime, ex Græcorum religione, PAVSANIAS z) interpretatur: *αὐτίκα δὲ εἰς τοῦτο τοῦ ἐδάφους κατασκῆψαι κεραυνὸν φασὶν ἔνθα ὑδρία καὶ ἐπίθημα εἰς ἐμὲ ἦ χαλκῆ*, ſtatim dicunt incidiſſe fulmen in illud ſolum, inque illo vaſculum erat æneum, cum operculo vſque ad mea tempora. Vix ſibi temperat SALMASIVS, quin vrnam cum operculo pro PVTEALI accipiat. Sed hoc etiam a veritate alienum eſſe, deinceps patebit. Nos conditum fulmen ita accipimus, vt, quae circa erant, quæque diſperſa, atque a fulmine attacta, viderentur, collecta omnia, atque in vnum collata, arbitremur, inque vrna condita, & aperta terra, in locum excauatum immiſſa. Neque enim poterat religio cuſtodiri, Deorumque ira placari, niſi quae attacta erant, Deoque dicata, ſeruarentur cum cura, atque cum ceremonia conſecrarentur. Hæc vero ſi diſſipata apparebant, conferenda in vnum, & iunctim loco religioſo cuſtodienda. Quo facto & neceſſitati ſeſe, & voluntati Deorum immortalium, obtemperaſſe arbitrabantur. Hæc adducta ſunt, vt cognoſcatur conditis fulminibus PVTEVM factum in locis fulguritis; ne credas *putealia*, quæ illis impoſita ſunt, ſine puteo fuiſſe, aut ſepimenta ex ſola figura putealis appellata. Factus igitur fuerit *puteus* accommodatus ad illam ſignificationem, qua diximus puteum eſſe, quo aliquid condi & reponi, aut ſecundum *Feſtum Varronemque*, vnde aliquid ſumi poteſt. Neque vero mirum res Deo dicatas defodi ſub terram, atque occultari. Audiamus VARRONEM, a) qui „eſt locus, inquit, qui vocatur, DOLIOLA, ad cloacam maximam, vbi non „licet deſpuere, a doliolis ſub terra. Earum duæ traditæ ſunt hiſtoriæ, quod „alii aiunt eſſe oſſa cadauerum, alii Numæ quædam religioſa poſt mortem eius „defoſſa.„ Religioſa igitur, terra ſeruabantur. Porro & ipſa fanatica loca, id eſt, attacta, bidentalia, fulgurita nec intueri fas erat, neque calcare ex libris fulguralibus licebat. Quod ex AMMIANO MARCELLINO GVTHERIVS obſervat, b) patetque ex LIV. V. c. 40. puta, ne profanis oculis pateant, neue, quæ Diis inprimis ſacra erant, vel ſolo hominum aſpectu contaminarentur: denique

z) l. apud Salmaſ. l. c. a) Lib. IV. de lat. L. pag. 37. Liu. LV. c. 40. p. 40.
b) de iure manium l. I. c. 4. ſub fin.

nique, vt maior illorum veneratio esset, quæ subtracta oculis sanctissimis tenebris occultabantur. Vilescunt enim, quæ nobis familiaria sunt, atque in aprico posita obuersantur. Integendus igitur puteus, muniendusque operculo, vt oculi prætereuntium arceantur. Habes PVTEAL, operculum putei, etiam sacro puteo, loco fulgurito iniectum: Conueniens auctoritati FESTI, c) qui, „Scribonianum, inquit, appellatur, ante atria, PVTEAL, quod fecit Scribonius, „cui negotium datum a senatu fuerat, vt conquireret Sacella, isque illud procu„rauit, quia in eo loco attactum fulgure sacellum fuit.„ Fuisse ergo in locis fulguritis *putealia*, arbitraris. Quæris formam? Facilis disputatio est. Tegendus locus, vt prætereuntes excluderet *puteal*; Sed ita tegendus, ne quid loci sacri religioni decederet. Enim vero, cum scitur, vbi conditum sit fulgur, docente FESTO, d) nefas est integi: semper foramine aperto ibi cælum patet. Tegebatur, igitur, sed ne integeretur locus fulguritus: vt prohiberentur, qui ad inspiciendum aduolarent; sed ne totus locus obfuscaretur, sed vt cælum pateret tamen, foramine aperto. Suspicor illud hoc consilio institutum, ne, quod Deus sibi dicauerat, hominum manus ipsi auferrent, atque ab eius conspectu, quæ erat vetus superstitio, submouerent: ne improbo facinore, quem ipse sibi aperuerat locum, mortales obstruerent; sed ad Deum auctorem, possessoremque, digna ceremonia referrent. Ita Ioui, fulguri, cælo, & soli, & lunæ, sub dio, hypæthraque sacella constituuntur, quia horum Deorum, quæ VITRVVII e) opinio est, & species & effecta in aperto mundo, atque lucenti, præsentia videmus. Addere poterat VITRVVIVS *Deum Terminum.* Enimuero cum omnia sacella ad ædificandum Ioui templum Tarquinius exauctorasset, auesque de illis addixissent, *Terminus* & *Iuuenta* non cesserunt, nec se passi sunt moueri, f) relictaque pars illa templi, quæ termini lapidem spectat, sine tecto. Addit SERVIVS ad IX. *Aeneidos librum*: „Nam Termino sub diuo „sacrificabatur.„ Impositum igitur *fulguritis locis* PVTEAL, sed vt cælum pateret. Dubitabis, vtrum possit patere, si locum operculo munias? Scilicet περιστόμιον erat illud PVTEAL, lapis ad os putei circumpositus, fastigatusque, vt aditu prohiberet curiosos; sed pertusus in medio, vt radios solis admitteret. Eadem forma, qua in puteis familiaribus vtimur, vt septum sit latus, medium pateat, quo ad aquam hauriendam vasa demittas. Hoc est coinquire locum, seu coercere, ex FESTI g) sententia. Hoc est excitare & munire fulguris *sacellum*, id est, locum, eodem interprete, h) Diis consecratum sine tecto, quamuis obumbratum, PVTEALI imposito, sed foramine apperto i) Idem & *templum fulguris* & *bidental* appellatum, si FESTVS recte sentit, k) inique haud

c) l. c. voce: Scribonianum. d) Festus, voce: Scribonianum p. m. 243. e) de architect. L. I. c. 2. f) Liu. L. I. c. 55. & L. V. c. 54. f. g) Voce: conquirere & coinquire p. m. 40. h) voce: Sacellum. i) voce: Scribonianum. k) voce bidental p. m. 24.

haud dubie a SCALIGERO correctus, *l*) rectius forte a SALMASIO, *m*) quamuis cum acerbitate, defensus. SCALIGER *templum* expungit, & *bidental*, locum de cælo tactum, interpretatur. Non erat, cur FESTO vir summus irasceretur, aut eius barbaro mutilatori. Fatemur locum fulguritum *bidental* appellatum: adeo PERSIVS *n*) hominem cælesti igne occisum hoc nomine increpat:

Triste iaces lucis euitandumque bidental.

Sed nihil prohibet, quo minus & fulguritum locum, rite condito fulmine, templum dicamus. Templum enim & Deo consecratum ædificium est, & omne spatium, destinatione mentis ab haruspicibus, interdum etiam cum lituo, definitum. Sic Romulus Palatinum Auentinum Remus ad inaugurandum *templa* capiebant. *o*) Tignum adeo in ædificio transuersum solemus templum appellare. *p*) Non igitur forma sacri putei, locique angustiae, *templi* nomen auersantur: & religio, qua cultus consecratusque locus est, vt *templi* nomen illi recte tribui existimemus, persuadet. Addit FESTVS *q*) *bidental* esse, quod ibi bidentalibus hostiis sacrificaretur. Neque hoc vero a locis fulguritis alienum est, quod nunc breuiter exponemus. Non erat satis commoueri animo, atque percelli, cum diuinam illam potestatem, emisso sacro igne comprobatam, intellexisses: neque sufficiebat ad religionem, locum, in quo eius vestigia extarent, reuerenter habere, & reliquias, cum sacris ceremoniis, obscuraque quadam murmuratione, ac prece, reponere, atque aduersus iniuriam munire; faciendum etiam ouibus: numen, a quo vel missum fulmen arbitrabantur, vel quod fulminis iactum possidebat, hostiis, sacrificiis, religiosis ritibus, placandum: inque sacrificantium partes pertrahendum. Haec a nobis adducenda sunt, vt cui sacra fuerint illa PVTEALIA intelligamus. Non probo superstitionem infamem & exsecrandam; abominor, detestor: ingenium gentis miror, in tanta imperii fortunarumque amplitudine rebus diuinis intentum, atque ad placandos Deos conuersum. Tusci nouem Deos fulmina emittere existimabant, eaque esse vndecim generum. Iouem enim tria iaculari. Romani duo tantum seruabant: diurna Ioui, nocturna Summano. Ita PLINIVS *r*) docet. Praeterea fulminum iactus tres Deos possidere, Iouem, Palladem, Vulcanum. *s*) Ad illos fulmina auctores Deos referebant, aut hos certe loci fulguriti possessores venerabantur: placandos, demerendosque, loco opportuno, fulminibus conditis, arbitrabantur: Iouem fulguratorem maxime, tonantemque a Graecis ob hanc caussam βροντᾶιον, ἀργικέραυνον, κεράυνιον, τερπικέραυνον appellatum, cui

l) in notis ad Festum p. m. 31. *m*) l. c. p. 1140. b. *n*) Sat. 2. v. 27. *o*) Liu. L. I. c. 7. *p*) Festus, voce: templum p. m. 293. *q*) voce: bidental p. 24. *r*) hist. nat. L. II. c. 54. *s*) Cic. de nat. deor. L. II. Iul. Cæl. Bulengerus de terræ motu & fulm. L. V. c. 6. sub. f.

cui diuum, seu diurnum, inprimis debebatur. Hoc FESTVS indicat, fulgus diuum, inquiens, appellatur diurnum, quod putabant Iouis, vt nocturnum Summani. Extat fulguris diurni conditi vestigium apud GRVTERVM in inscriptione. t)

FVLGVR
CONDITVM
DIVOM.

Pertinebat ad augurum disciplinam, a quo missum fulmen, ad quem fulminis iactum pertinere crederent, ex quibus signis interpretarentur. Illi, vt visum est, qua religione dedicandus sit locus, cui Deorum consecrandus, definiebant. u) Exstat ara Ioui fulguratori instituta, ab Oenomao, postquam in eius domum fulmen incidisset, apud PAVSANIAM, a Petro BERTHALDO indicata. x) Sed & aliis Diis fulgurita dedicabant, si illud religio imperaret. APOLLINI AVGVSTVS aram in palatino sibi emtam consecrauit, quia erat immisso fulmine attacta. y) Non praeter rationem forte, cum crederent, fatidicam vim locis de caelo tactis inesse, quam responsa vatum augurumque interpretabantur. Horum disciplinam a Phoebo profectam existimabant. Ita ille apud MARONEM; z)

De cælo tactas memini prædicere quercus.

Notae sunt & Mineruales manubiae fulminis, quas SERVIVS *ad L. XI. Aeneid* obseruat, quia & haec quorundam possidere fulminum iactum credebatur. Vt mirer, V. S. IOSEPHVM SCALIGERVM scripsisse: „sacellum non semper „Dei cuiusdam esse, sed etiam *fulguris*.„ a) Quasi non, quod fulguris esset, cuidam Deo, a quo fulmen immissum, vel qui iactum fulminis possidebat, consecrari potuisset. Credo tamen interdum *fulguri* duntaxat dedicatum, inprimis si non obseruari potuerit, e cuius dextra fulmen esset vibratum: & tunc aram impositam, quam aram fulguris βωμὸν ἀστραπῆς PLVTARCHVS *in parallel.* appellat. b) Deus igitur, cui consecrandus erat locus fulguritus, placandus sacrificiis, vel vt eius iram mitigarent, si minus auspicatum, vel si bonitatis plenum esset, vt illam inposterum auerterent, gratias haberent, se suaque omnia Diis immortalibus commendarent. Suo quemque ritu, suis hostiis colebant, quibus videbatur maxime gaudere. Pecudes aliae aliis Diis probabantur, hae superis, illae Diis inferorum. Procurabant locum caesis bidentibus inprimis, quae & *maiores* hostiae, vt taurus *maxima*, subinde appellabantur; quod c) MACROBIVS & GVTHERIVS etiam de *iure Pontificio* d) ostendit. Ita intelligendus LIVIVS e) quando ad expianda prodigia hostiis *maioribus* sacrificatum

t) inscript. T. I. f. CXXXII. 8. u) Liu. L. XLI. c. 16. x) de ara libro singulari c. 19. y) Dio Cass. L. XLIX. p. 458. edit. Steph. z) Virg. eccl. I. v. 17. a) in not. ad Fest. p. 180. b) vide Berthald. l. c. cap. 19. n. 7. c) Macrob. L. III. saturn. c. 3. d) L. IV. c. 20. e) Liu. L. XLI. c. 9.

tum esse affirmat. Illae ad fulguriti loci consecrationem tanto magis accomodatae, quanto certius illas Diis plerisque, a quibus quælibet mitti fulmina poterant, probari constabat. Bidentes enim MARO omnibus sacrificiis immiscet. *f*) Ab illis bidental τόπος κεραυνοπλὴξ, κεραυνοβόλιον dicitur. Hinc FESTVS *bidental* fulguris templum, quod in eo bidentibus hostiis sacrificaretur *g*) FRONTO *bidental* locum fulmine tactum, & expiatum oue, appellat. *h*) Clariusque *vetus Persii interpres*, „*bidental* est, inquit, lo-„cus sacro percussus fulmine, qui bidente ab aruspicibus consecratus.„ Sed de *bidentibus* inter grammaticos controuersia est, ab A. GELLIO excussa. *i*) Alii oues, quod & nobis rectius videtur, alii omnes pecudes quæ duos dentes eminulos ostendunt, bidentes interpretantur; quos iuuat FESTVS, *k*) qui bouem etiam *bidentem* a dentium numero dicit appellari. Alii denique *biennes* pecudes, elemento D. interiecto, *bidennes* & dein BIDENTES dictas arbitrantur. Postremis potest ex FESTO *l*) responderi, qui: *Ambidens*, „siue *bidens* ouis appellatur, inquit, quæ superioribus & „inferioribus est dentibus.„ Accedit etiam illis IVLIVS HIGINVS a GELLIO „excitatus, qui, *bidens*, inquit, hostia oportet habeat dentes „octo, sed ex his duo ceteris altiores, per quos appareat, ex minore æta-„te in maiorem, transscendisse.„ Dissentientes SERVIVS conciliat, qui, quamuis bidentes quasi biennes appellari credat, quia neque maiores, neque minores licebat hostias dare, tamen ad L. XI. Aeneid. „sunt etiam, in-„quit, in ouibus duo dentes eminentiores inter octo, qui non nisi circa bi-„matum apparent, nec in omnibus, sed in his, quæ aptæ sacrificiis inueni-„untur.„ Bidentes igitur & bimæ seu biennes, sed simul bidentes, vt essent necesse erat, si expiando loco hostiam admoueres. Credimus tamen non a biennio, sed binis dentibus appellari. Si enim prius affirmares; biennes tantum, non *bidentes* dicerentur, quod & SCALIGERO visum est. *m*) Debebantur igitur bidentes hostiæ, & oues inprimis. Vt enim oues intelligam, cum alia multa faciunt, tum VIRGILII auctoritas maxime, qui bidentes in locis supra adductis a reliquis sarificiis seiungat, & plerumque *lanigeras* atque *intonsas* appellat. *n*) Neque aliquem FESTVS a sententia auocet, qui BOVEM BIDENTEM supra adducebat. Ex illo enim apparet, potuisse & boues *bidentes* adiecto bouis nomine appellari; sed si nihil appositum, quo bidentes distinguas, scilicet oues accipimus. Procuratus igitur, immolatis ouibus, condito fulmine, locus fulguritus.

O 2 Quæ

f) Virgil. Aenid. L. V. v. 96. L. VI. v. 39. L. VII. v. 93. L. VIII. v. 544. L. XII. v. 170. *g*) voce: bidental. *h*) vide Bulengerum l. c. c. II. *i*) N. Attic. XVI, 6. *k*) voce: bouem. *l*) voce: ambidens p. m. II. *m*) Scalig. coniect. ad Varr. p. 248. & not. ad Fest. p. 31. *n*) e. g. Virgil. Aeneid. VII. v. 93. XII. 171.

Quæ enim de porco feriendo apud CATONEM *de re ruſt.* leguntur, ad luſtrandos lucos, collucandasque arbores de cælo tactas, pertinere arbitramur.

§. V.

Habemus hoſtiam. Quærenda eſt ara, in qua poſſit cum dignitate immolari. Vides hanc etiam eſſe imponendam locis fulguritis. Neque enim ſine illa Diuis poterat hoſtia probari. Non me fallet coniectura, ſi dixerim, aram his locis propemodum magis, quam omnibus Deorum templis conuenire. VARRO o) nos adducit, vt credamus, *aram* ab ardendo nomen accepiſſe. Ita enim ille: „Loca in vrbe pura areae dicuntur, a quo poteſt & ara Deum eſſe, „quod pura; niſi potius ab ardore, ad quem vt ſit, ſit ara. „Confirmat etiam „POLLVX: ἐφ' ὧν δὲ θύομεν, ἢ πῦρ ἀνακαίομεν, βωμὸς, ἑςία, θυμιατή-„ριον, p) in quo ſacra facimus, vel ignem accendimus, ara, focus, acerra. „ Omnes arae ignem accipiunt; ſed quæ bidentalibus imponitur, etiam ex loco, qui arſit, & cæleſti igni notatus eſt, ara appellatur. Hæc obiter. Neque enim ſunt magni momenti. Sufficit ARTEMIDORI fidem inuocare, qui q) ὁ κεραυνὸς, inquit, τὰ ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ, διὰ τὰς ἐνιδρυμένους βωμὰς, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας θυσίας. Fulmen loca obſcura illuſtria reddit, propter aras impoſitas, & facta in illis ſacrificia. Certe & *Curtius lacus* de cælo tactus, r) ſecundum illud NASONIS: s)

Curtius ille lacus, ſiccas qui ſuſtinet aras,

fuit aris, impoſitis propter fulgura, inſignis. Teſtis eſt lapis etiam literatus apud GRVTERVM: t) loquiturque ritum fulguris procurandi:

ARA PROCVR.
FVLGETRAE

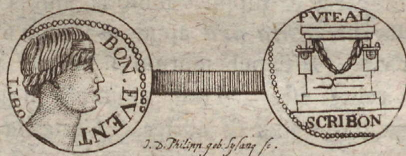
Loquitur idem & alius. u)

DEO FVLGERATORI
ARAM
ET LOCVM HVNC
RELIG.
EX HARVSPIC. SENT
Q. PVBLILIVS FRONT
POS. ET
D D

Ex quo poſtremo *aram* loco publico inprimis, de cælo tacto, inædificari ex ſententia haruſpicum apparet. Hoc vt fieret, forma ſacelli deſiderabat: illud quaſi ſacram cellam, (id eſt, locum fulguribus conditis ſacrum,) C. TREBATIVS,

o) de L. L. L. IV. p. 11. p) Pollux L. I. ſegm. 8. c. 1. p. 7. q) L. II. c. 8. r) Varro de L. L. IV. p. 36. s) Ouid. L. VI. Faſt. v. 403. t) T. I. f. CXXXII. 7. u) f. XXI. 4.

TIVS, *L. secundo de religionibus*, dictum esse docet, pro ingenio Stoicorum: locumque paruum Deo sacratum *cum ara*, sacellum appellari: *x*) quod ex illo GELLIVS testatur. Quae cum certa sint, non opus est, vt aram fulguris βωμὸν ἀςραπῆς commemoremus, supra indicatam ex Plutarcho. Fuerit igitur ara in locis fulguritis excitata. Sed quid fiet de nostro PVTEALI, quod & ipsum supra diximus in illis locis constitutum? An illud de loco mouebimus? an sacellum iuxta positum dicemus? An PVTEAL in aram transfigurabimus? Ita videtur certe. Neque patitur nos aliter sentire PVTEAL SCRIBONIANVM, ab ANTONIO AVGVSTINO, GOLZIO, FAMIANO NARDINO, *y*) GVTHERIO, *z*) RAEVARDO, *a*) aliis, exhibitum. Docet idem & NVMVS a nobis hoc loco subiectus, qui PVTEALIS nomen praefert, aram ostendit.

Hic a nobis adducendus fuit, cum quia egregie inseruit instituto, & quae post dicenda sunt, insigniter illustrat; tum, quia praedicanda est V. C. D. FRANCISCI CAROLI CONRADI P. P. humanitas, qui nobis illum ex sua supellectile describendum exprimendumque permisit. RAEVARDI numus suppositum arae, quae nostrae huic non dissimilis est, ποτήριον craterem, seu vasculum, exhibet, forte, vt libationis in illa factae monimentum extaret. Ceteri omnes fere, quos vidimus, eius loco malleum exprimunt. Noster etiam forcipem, in qua parte ab aliis maxime discernitur, dignusque fuit, qui ex V. C. literaria penu protraheretur in lucem. Vtriusque instrumenti vsum quendam credimus in ceremonia condendi fulminis fuisse, ad muniendum puteum, putealque obfirmandum. Id certum est *aram* fuisse PVTEAL, vallando loco fulgurito placandoque Deo fulguratori destinatum. Illud GVTHERIVS, PVTEANVS, NARDINVS, RAEVARDVS, & quod mireris, SALMASIVS, agnoscunt. Vellicat nos vna dubitatio, quod ara integit puteum, cui imposita est. Sed nefas est integi, cum caelum ibi semper PATEAT foramine aperto. Quare & PV-

x) noct. Att. L. VI. c. 12. *y*) in Roma vet. L. V. c. 7. *z*) de iure manium L. I. c. 4. *a*) Tom. I. Var. L. V. c. 8. p. 723.

PVTEAL diximus medium patere. Id quod fere induxit SCALIGERVM, *b*) vt diuersa fuisse aram, & sacellum, sed vtrumque tamen dictum PVTEAL, censeret. Enimuero præter rationem *ara* dicitur *puteal*, nisi ipsi sacro PVTEO seu sacello imponatur; neque possit illud facile auctoritate cuiusquam confirmari. Cicero etiam *supra impositum* PVTEAL accepit. *c*) ARA igitur fuit *puteal*, sed quæ religioni etiam loci de cælo tacti conueniret. Illum cum integi nefas haberetur, fuerit forte etiam ara in medio aperta. Est illa quædam difficultas, aram sacrificiis destinatam in medio patentem non totam cohærere. Videtur enim illud hostiarum immolandarum officio obstare. Poterat ipsi sacro loco inde iniuria fieri. Poterat immitti aliquid cinerum, & libamenti, per foramen, in puteum, quem tamen intactum inuiolatumque seruari loci fulguriti religio iubebat. Ne tamen illud te perturbet. Vitandus fuit ille casus, lateribus circa foramen amplioribus relictis: tantoque facilius potuit caueri; cum semel tantum vbi locus consecrabatur, in fulguris ara sacrum factum esse sciamus. Postea solenni saltim prece & supplicationibus, nullis hostiis, culta est; prorsus eodem modo, vt illa *incruenta ara* apud MACROBIVM, *d*) & *adoptionis ara apud* TACITVM, *e*) semel tantum imbuta, postea monimenti duntaxat ad posteros caussa relicta est. Hunc vsum ara in medio etiam aperta non impediebat. Sic omnia prona sunt & aprica. Certe ita res ipsa postulare visa est, quamuis in obscuro impeditoque itinere obueniat aliquando quidam scrupulus, & pungat. Si nodus tibi inextricabilis videtur, discinde: & poteris facile. Dices enim, *aram* fuisse PVTEAL, fuisse etiam, propter fulguriti loci religionem, foramine aperto; sed ne locus ipse per foramen contaminaretur, bidentes in alia ara, quæ iuxta illam opere subitaneo excitata erat, mactatas: hanc postea sublatam, & solum PVTEAL, id est, aram apertam ibi relictam, inque *loco fulgurito* immotam perstitisse, sacris vsibus, precibus, supplicationibus destinatam: vtque monimentum ad posteros exstaret. Neque enim infrequens fuit, aut religioni aduersum, aras ad sacrificii vsum confestim excitatas tolli continuo, & dimoueri. Docet illud ex PAVSANIA BERTHALDVS. *f*) Si multum obluctaris, plus dabo, quamuis inuitus. Pone scilicet, aram totum locum fulguritum intexisse, sed sub dio constitutam, tanquam partem quandam sacelli. Tunc etiam sacellum sine tecto relictum est, & cælum patuit foramine aperto. Ita sublata est dubitationis, quæ fuerat, caussa. Si in ædificiis locus de cælo tangeretur, foramen in tecto ædium apertum est, ea parte, qua locum spectabat, vt sub diuo esset sacellum. Ara sic constituta porro munienda est septo, ex SCto. Ita LACVS CVRTIVS fulguritus aras habuit, & præterea septus est, inprimis, quia aræ sub diuo erant constitutæ. Hæc sunt τὰ ἕρκη καὶ ὁ περὶ αὐτὰ κύκλος, sacra septa, & circulus, secundum

b) l. c. ad Festum p. m. 181. *c*) Cic. de diuin. L. 1. p. 87. *d*) Saturn. III. c. 6. *e*) Tacit. annal. l. 14. *f*) l. c. c. 4. sub fin.

dum POLLVCEM. g) Aram AIO LOCVTIO factam, inquit TVLLIVS, septam videmus. h) Est etiam aræ priuatæ monimentum apud BERTHALDVM i) praeferens titulum:

APLASIA L. F.
PAVLLINA
ARAS TRES SIBI ET
Q. CORNIO ANTIQVO
VIRO SVO ET
Q. CORNIAE Q. F.
PAVLLINAE F. SVAE
TESTAMENTO FIERI
IVSSIT MACERIA CIRCVMDATA.

Aliter igitur ARA, seu *puteal*, aliter maceria circumdata, id est, *septum*, appellatur. Ex quo demum plenius apparet, male a SALMASIO *puteal* pro aræ sepimento acceptum.

§. VI.

Non diutius te per ambages circumducam. Satis diu vagati sumus: ad caput, ad scaturiginem accedemus. Nunc enim videtur facilis accessus. Postulatque instituti operis forma, vt, quid nobis visum fuerit, de PVTEALI, *quod absciſſè & κατ᾽ ἐξοχὴν hoc nomen in vrbe æterna accepit*, & interdum etiam LIBONIS, seu SCRIBONIANVM, appellatum est, exponamus. De loco, quo extitit, de consilio, quo constitutum de vtilitate reipublicæ etiam, ad quam tractum & accommodatum est, de Deo denique, cui consecratum, & de auctore, qui illud procurauit, trademus breuiter & strictim. Non enim multum impedita ex illis quae dicta sunt, disputatio videtur. Plura fuisse PVTEALIA etiam consecrata, etiam fulguritis locis imposita, cum alia testantur, tum VICVS PVTEALIVM argumento est, supra a nobis in regione vrbis septima obseruatus. Nostrum illud, nullo nomine alio adiecto a CICERONE k) PVTEAL, a DIONYSIO l) etiam φρέαρ, *puteus*, appellatur: καλεῖται δὲ φρέαρ ὁ τόπος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Vtrumque & FLACCVS & NASO secuti sunt. Ille in loco famoso: m)

— — — *ante secundam*
Roscius orabat, sibi adesses AD PVTEAL *cras.*

Hic etiam aliquando: n)

Si PVTEAL, *Ianumque times, celeresque Calendas,*

PV-

g) Pollux L. I. segm. 10. c. 1. p. 9. h) de diuinat. L. 1. p. 101. i) de ara libro singulari c. 24. k) L. 1. de diuin. p. 87. & orat. pro Sext. p. m. 6. in edit. Lambin. arg. 1581. l) L. III. p. 204. m) L. II. Sat. 6. v. 34. n) de remed. amor. v. 561.

PVTEAL sine mentione auctoris, a quo factum est, commemorarunt. Sed SEXTVS RVFVS & P. VICTOR etiam PVTEAL LIBONIS dixerunt. CICERO o) in comitio fuisse testatur, cotem, inquiens, & nouaculam defossam in comitio, supraque impositum PVTEAL accepimus. DIONYSIVS p) praeterea famosum illud φρέαρ non procul a *Nauii Auguris* status apertum esse, notat: statuamque in foro, qua murum comitti attingebat, q) πρὸ τῦ βȣλευτηρίȣ haud longe *a sacra ficu* constitutam. LIVIVS r) statuam Nauii positam capite velato, „quo in loco res acta est, in „comitio, in gradibus ipsis ad laeuam curiae affirmat; cotem quoque, addit, (cui impositum PVTEAL) eodem loco fuisse memorant, vt esset miraculi ad posteros monimentum. Cum igitur haud procul a *sacra ficu*, quae & *Nauia*, s) & *Ruminalis* t) subinde dicta est, constitutum fuisse PVTEAL, DIONYSIVS affirmet; illud in foro & comitio fuisse, etiam ex PLINIO u) intelligitur: ille enim: „Colitur, inquit, *ficus* arbor in foro ipso „ac *comitio*, Romae nata, sacra fulguribus conditis, magisque ob memo„riam eius, quae nutrix fuit Romuli ac Remi, quia sub ea inuenta est lupa, „infantibus praebens rumen.„ Ita enim vocabant mammam. Habes *ficum Ruminalem* in foro & comitio, in quo etiam PVTEAL fuit excitatum. Sed vbi quaesiueris PVTEAL LIBONIS, quod ab illo diuersum esse SALMASIVS credit nullo idoneo argumento? Consulamus S. RVFVM: adhibeamus in consilium etiam P. VICTOREM, diligentissimos aeternae vrbis τοπογράφȣς, vt PVTEAL LIBONIS deprehendamus. *Ille* x) in regione vrbis octaua, cui & foro Romano nomen est, *templum Romuli*, *Concordiae*, *alia quaedam*, *senaculum aureum*, PVTEAL LIBONIS, COMITIVM exhibuit: adeo cum PVTEALI COMITIVM coniunxit: *scholam Xantham*, *Liuiae porticum*, *arcum Fabianum* subiecit. P. VICTOR y) mutato leuiter ordine, *porticum Iuliae*, *arcum Fabianum*, PVTEAL LIBONIS recenset. Neuter aliud PVTEAL agnoscit. Fuit igitur etiam LIBONIS PVTEAL in comitio, atque haud dubie idem quod PVTEAL abscisse dicebatur. Audiamus FESTVM, z) qui, SCRIBONIANVM ait, id est, SCRIBONII LIBONIS PVTEAL, ante ATRIA, fecit Scribonius. Si sana est lectio, *atrium* forte Mineruae, quod non procul ab illo loco VICTOR annotauit, vel *atrium* curiae, vel templorum, quae magno numero circa fuerunt, intellexit. Certe SCRIBONIANVM a *comitio* non diuellit. FLACCVS etiam, quod ante *puteal* dixerat, alio loco a)

— — — PVTEALQVE LIBONIS

appel-

o) Cic. l. c. p. 87. p) l. c. p. 204. q) Nardinus l. c. L. V. c. 3. fin. r) L. I. c. 36. s) Festus voce: Nauia p. 115. t) Plin. hist. nat. L. XV. c. 18. u) l. c. x) ap. Nard. in Roma vet. L. V. c. 1. quo totam Rufi topographiam continet. y) ibidem. z) Fest. voce: Scribon. p. m. 243. a) L. I. Epist. 19. v. 8. 9.

appellauit. Eodem igitur in loco PVTEAL, sub quo cos sita erat, & PVTEAL LIBONIS constituitur. Cos enim in comitio exhibetur. Sed pungit SALMASIVM inprimis, quod dicatur *puteal* ad FICVM SACRAM situm fuisse, quae & Nauia & postea Ruminalis dicta est. Illam vero & RVFVS & VICTOR a PVTEALI interiectis quibusdam locis seiunxerunt. VICTOR etiam duas *ficus Ruminales* habet, alteram ante, alteram post PVTEAL annotatam. Sed ex illo ordine S. RVFI nihil concluditur. Neque enim potuit RVFVS tot loca, quae in foro, & circa comitium, ab vtroque latere coniuncta fuerunt, ita recensere, vt nihil in ipso ordine dicendi inter loca non longe dissita subinde intercederet. VICTOR vero alteram ficum Ruminalem, quae & *Nauia* seu *sacra* appellatur, fuisse in comitio manifeste prodit. Ita enim ille: *Basilica Paulli, ficus Ruminalis in comitio, aedes Veiouis.* Sed in eodem *comitio*, iuxta ficum sacram, PVTEAL, sub quo, teste DIONYSIO *b*) & CICERONE, *c*) cos & nouacula defossae seruabantur. Quamuis igitur *veram* illam *Ruminalem ficum*, sub qua inuenta est cum Remo & Romulo bellua, dissitam a *sacra* ficu, iuxta quam fuit PVTEAL, largiamur SALMASIO, & res ipsa loquatur: tamen sufficit ad institutum, quod *sacram* illam *ficum*, quam DIONYS. *d*) cum PVTEALI coniunxit, aeque ac PVTEAL LIBONIS, in comitio a VICTORE collocatam deprehendamus, eamque FESTVS *e*) *Nauiam*, PLINIVS *f*) etiam *Ruminalem*, appellatam esse, indicauerit. Hic enim „colitur ficus arbor, inquit, in foro ipso ac comi„tio, Romae nata, magisque ob memoriam Romuli ac Remi conditoris ap„pellata, quia ibi sub ea inuenta est lupa infantibus praebens rumen, mi„raculo ex aere iuxta dicato, tanquam in comitium sponte transiisset.„ Ipse PLINIVS agnoscit, alibi fuisse *ficum Ruminalem*, sub qua Romulus inuentus, in quo cum VICTORE conspirat; sed illam vel Nauius transseminauit, vel vulgus, quasi sponte transiisset, artificio auguris, propter miraculum belluae alentis infantes iuxta ex aere dedicatum, credidit. *Sacra* igitur *ficus* errore hominum etiam *Ruminalis* appellata est, iuxtaque illam, ex auctoritate CICERONIS, *g*) DIONYSII, *h*) & FESTI *i*) PVTEAL, quod coti & nouaculae sub loco consecrato defossae impositum fuisse accepimus. Non capio, quomodo exinde, quia *ficus Ruminales* duae diuersis locis extiterunt, & altera, quam *Nauiam* subinde & *sacram* dicimus, ad *vetus* illud *puteal* adhaesit, ratiocinetur SALMASIVS, diuersa etiam *putealia* fuisse, alteram PVTEAL κατ' ἐξοχὴν, ad ficum *Nauiam Ruminalem* insti-

b) l. c. p. 204. *c*) de diuin. l. c. *d*) l. c. *e*) voce: nauia p. 115. *f*) H. N. L. XV. c. 18. *g*) de diuin. l. c. *h*) l. c. *i*) l. c.

institutum, alterum PVTEAL LIBONIS, forte iuxta *veram* illam *Ruminalem ficum* a SCRIBONIO excitatum. Vnum agnoscunt omnes PVTEAL in comitiuo, illudque ad *Libonem* referunt auctorem, *sacramque ficum* eodem loco indicant; sed de ficu *Ruminali* dissentiunt, quod non debebat PVTEALI diuellendo dilacerandoque caussam dare.

§. VII.

Ordo nos admonet, vt consilium, quo exstructum est PVTEAL, dispiciamus. Hoc etiam diuersum videtur, SALMASIVMque induxit, vt PVTEAL LIBONIS a *veteri puteali*, seu *ara comitii*, segregaret. Perspicue TVLLIVS fabulam enarrat: *k*) „cum tentaret Tarquinius scien„tiam Nauii auguris; dixit se cogitare quicquam, id possitne fieri, consu„luit Ille augurio acto, *posse* respondit. Tarquinius autem dixit se cogi„tasse, cotem nouacula posse praecidi. Tum Nauium iussisse experiri. „Ita cotem in comitium illatam, inspectante rege, & populo, nouacula esse „discissam, illamque defossam in comitio, *supraque impositum* PVTEAL „accepimus.„ Eandem fere rei gestae seriem LIVIVS contexit, *l*) quamuis non nominet PVTEAL. Consentit cum vtroque DIONYSIVS, *m*) cotemque in foro *ad tribunal sub ara* defossam indicat, iuxtaque sacram ficum enatam. FESTVS etiam, in voce *Nauia*, rem omnem edisserit, monetque, Tarquinium nouaculam & cotem sub locum consecratum defodi iussisse, ficumque ab eo satam intra id spatium loci, qui fine sacro contineatur. Sed idem ille FESTVS alibi *n*) „*Scribonianum*, inquit, appella„tur ante atria PVTEAL, quod fecit Scribonius, cui negotium datum a „senatu fuerat, vt conquireret sacella attacta, isque illud procurabit, quia „in illo loco attactum fulgure sacellum fuit: quod ignoraretur autem, vbi „esset, vt quidam, fulgur conditum. Quod cum scitur, nefas est integi: „semper foramine aperto caelum patet.„ Fecit igitur *Scribonius Libo* PVTEAL, vt conditi fulguris religioni consuleret idque iussus SCto procurauit. Sed obloquitur nobis CICERO, *o*) *vetusque* PVTEAL coti & nouaculae impositum affirmat, omnesque supra a nobis excitati. Aut igitur illud *Scribonii* PVTEAL propter fulguris religionem institutum, a veteri PVTEALI seiungendum est, aut vetus illud tam nouaculae cotique impositum, quam fulguribus conditis fuit consecratum. Ita certe videtur: manifesto indicio ex PLINII *p*) auctoritate accepto, qui *ficum* etiam illam, iuxta quam defossa est cos & nouacula, *sacram* dicit *fulguribus conditis*. Ergo eodem loco, quo cos & nouacula iacebat, & supra quam PVTEAL, impositum habebant, fulgur conditum seruabatur; pro-

k) Cic. de diuin. L. I. p. 87. *l*) L. I. c. 36. *m*) l. c. *n*) voce: Scribon. *o*) l. c. *p*) L. XV. c. 18.

propter cuius religionem, teste FESTO, *puteal* factum est a *Scribonio Libone.* Sed arguatur SALMASIVS non sine colore veritatis, obiicitque dubitationis insigne argumentum. Non enim, ait, videri, locum, quo *puteal* constitutum est, fulguribus conditis esse consecratum. Neque enim post fulgur conditum defodi in illo loco cotem potuisse, quem ne intueri quidem licebat nudis oculis; tantum abest, vt potuerit manibus contrectari fulgur conditum, dimouerique, aut aliquid immitti in illud receptaculum, quod ἀψαυστον relinqui, quietum, atque ab omni commercio separatum, religio iubebat. q) Est hoc aliquid, fateor. Sed suppetit tamen, quo possit dilui illa dubitatio. Non poterat quidem moueri a priuatis locus fulguritus, sed potuit tamen ex Pontificum decreto. Illi & templa exauctorabant, Diis euocatis, r) & reliquias transferebant, Diis manibus, atrocissimis Deorum, digna ceremonia placatis. VLPIANVS *l. 8. pr. &* PAVLLVS *l. 44. §. 1. de relig. & sumt. fun.* impetrata a Pontificibus venia, idem etiam priuatis permittunt. Hoc facto locus esse religiosus desinit. Non igitur religio prohibet, quo minus in illum locum, rite exauctoratum, cos & nouacula immitteretur. Faciamus vero, non potuisse immitti: neque enim sine graui caussa hoc vnquam concessum est; affirmabimus tamen *puteal Libonis* cum fulguribus sacrum fuisse, tum cotem ac nouaculam continuisse. Dicemus scilicet, cotem, postquam discissa est, defossam esse: locum, quo iacebat, cum *sacra ficu* postea tactum de cælo, & fulmine percussum: tunc demum procuratum a *Scribonio*, supraque impositum PVTEAL. Ita certe vt sentiam, adducor non vno argumento, & illo præcipue, quod a CICERONE s) peti potest, quodque non memini adhuc ab interpretibus obseruatum. „Ille enim, statua Nattæ inquit, simulacra Deorum, *Romulus & Remus cum* „*altrice bellua* vi fulminis conciderunt, deque his rebus haruspicum extiterunt certissima responsa.„ Vides simulacrum belluæ, quod, DIONYSIO t) & PLINIO u) teste, ad sacram ficum constitutum fuisse obseruauimus, fulmine deiectum: adeoque prius illud dedicatum est, quam fulmine attingeretur. Iuxta illud simulacrum cotis & nouaculæ receptaculum extitit, eodem, quo illud, tempore institutum. Quare probabile est ad fidem, locum, quo cos seruabatur, simul, cum simulacro, igne cælesti percussum, & cum antea purus esset, postea procuratum, supraque impositum *puteal.* Videtur nobis TVLLIVS obstare, qui cotem & nouaculam defossam ait in comitio, *supraque impositum puteal.* Quis enim dubitet, ipsum, quæ postremo narrat, & quæ priori commate prodidit, quasi eodem tempore facta, indicare? Enim vero res salua est. Supra impositum est PVTEAL, quod fatemur; sed tunc demum impositum, cum in illum locum fulmen inci-

q) Plutarchus in Vita Pyrrh. f. fin. τὸν τόπον ait ἀνέμβατον εἶναι. r) Liu. L. I. c. 55. s) Cic. de diuin. L. II. p. 117. b. t) l. c. u) l. c.

incidisset. Neque enim tempus, quo illud exstructum sit, a CICERONE obseruatur. Instabis aduersari DIONYSIVM, qui cotem sub ara defossam, testatus est. Neque nos obluctabimur. Defossa scilicet sub ara iacuit cum cote nouacula, sed quo tempore ara accesserit, etiam ex DIONYS. incertum. Videtur enim de suis temporibus facere sermonem. Potest cos dici sub ara esse defossa, cui defossæ postmodum imposita est ara & PVTEAL. Sed quid faciemus de PLINIO, qui *ficum* affirmat *sacram* fuisse fulguribus conditis. Imo vero fuerit sacra fulguribus, sed postea, quam inciderunt. Neque enim illo tempore, quo defossa est nouacula, ficum fuisse sacram indicatur. Idem & FESTO respondebis, qui in voce *Nauia* cotem nimirum loco consecrato esse defossam, prodidit. Postea consecratus est locus: vel illo etiam tempore, quo cos discissa est, propter editum ab augure miraculum, sacer habitus, Deoque dedicatus. Sed ex FESTO non apparet, antea impositum esse loco consecrato PVTEAL, quam fulmen ipsum tetigisset. Enim vero hæc videntur nobis inprimis accommodata ad fidem. Non pertinaciter in illis hæremus: nemini bellum facimus: optamus ab aliis rectiora edoceri. Si non probatur sententia, superest vnum, vt eodem tempore scissam cotem ab augure, & locum, cum cote & ficu, de cælo tactum affirmemus. Ita Deus sibi ipsi fecit sacellum, loco per fulmen sibi a se dicato. Ita cos & nouacula demitti in *puteum* debuit, propter fulguris condendi ritum, supraque imponi *puteal*. Olim concessissemus in illam sententiam, nisi hoc nobis obstitisset, quod negotium procurandi loci fulguriti Scribonio datum a SENATV intelligamus. Videtur hoc liberam rempublicam sapere. In illa enim Senatus ex relatione pontificum solebat magistratibus procurandas religiones commendare. Sed quis crederet regem, quo præsente hæc omnia gesta sunt, obstupefactum diuinæ miraculo artis, religionem bidentalis neglexisse, & hanc demum postea a senatu obseruatam? Adde, quod & ignorabatur, secundum FESTVM, vbi fulgur esset conditum. Hoc ignorari vix potuit, si eodem tempore & cos discissa est, & de cælo tacta. Denique si cotem Attii Nauii contemnis, quod & CICERO, vt faciamus, iubet, x) cum nihil debeat esse loci in philosophia commentitiis fabellis: si negas illam vel discissam esse vel defossam; difflata est omnis difficultas. Ficus sacra fuit fulguribus conditis: locus ob emissum fulmen religiosus habebatur; sed neglectus antea, ignoratumque temporis lapsu, vbi fulmen conditum seruaretur: instaurauit *Scribonius*, supraque imposuit PVTEAL, quod ex eius nomine *Scribonianum* & LIBONIS appellatur. Cum ignoraret vulgus, quid illa ara contineret, enata est, vt fit, fabula, quod cos & nouacula *Nauii*, cuius in propinquo statua erat, sub illa asseruetur. Ita & CICERO, & DIONYSIVS, & FESTVS nihil controuersiæ habebunt.

§. VIII.

x) de diuin. L. II. p. 125.

§. VIII.

Non detinerem te in his spinis, nisi obiiceret moram SALMASIVS, qui diuersa fuisse *vetus* illud, & *Libonis*, PVTEALIA nouo argumento contendit. *y*) Enim vero LIBONIS PVTEAL ad extrema rei publicæ tempora perdurasse *ex S. Rufi & Victoris* auctoritate affirmat, qui illud in regione VIII. vrbis æternæ collocarunt. Hoc etiam ex *vetere Persii Interprete* addiscitur, qui *Puteal Libonis* in porticu Iuliæ ad arcum Fabianum extitisse, comprobauit. Sed *vetus* illud PVTEAL a Iulio Cæsare sublatum ex PLINIO apparet. Qui, postquam paullo antea *sacræ ficus* fabulam enarrasset, mox subiungit, *z*) „*ara* sublata gladiatorio munere Cæsaris, quod nouissime pugnauit in foro. „ Adeo *Libonis Puteal* ad posteritatem transmissum, *vetus* a Cæsare disiectum, & diuersa esse *Putealia*, affirmat. Sed dubito, posse hæc PLINII verba de *veteri puteali*, seu *ara comitii* sublata, explicari. Nunquam ara in præcedentibus verbis nominata est; sed dictum: quod ficus enata sit in ipso *foro, ac comitio*, nec legitur ibi: *ad aram comitii*. Postea non de *ficu*, sed de vite & olea loquitur PLINIVS, & pergit: „æque fortuita eodem loco est vitis & „olea, sedulitate plebeia satæ: *ara* inde sublata est, gladiatorio munerii Iulii „Cæsaris, quod nouissime pugnauit in foro: admirabilis est pomi huius festina„tio.„ Quis non videt, hæc verba, in quibus ara commemoratur, non ad ficum, cuius iam absoluerat historiam PLINIVS, sed ad oleam & vitem pertinere, ad quas etiam postrema verba referuntur. Nemo credet, PLINIVM ad aram, quae iuxta ficum fuit, quasi postliminio reuersum esse, cum in plane alia narratione versaretur. Rectius legunt alii: *ira*, id est, per iram, *sublata est*, quod cum olea cohæret. Facilius enim potuit oleam plebeiam, quam venerabile illud PVTEAL, priscarum religionum monimentum, gladiatorii muneris caussa de loco dimouere. Esto tamen *puteal* sublatum. Nihil nos morabitur, quod posteri *Puteal Libonis*, vt præsens, indicarint. Solemus enim loca, antiquis monimentis olim insignia, & fama hominum celebrata, prisco nomine appellare; quamuis sublato monimento. Ita *Curtius lacus* dicebatur, quamuis non esset amplius lacus vestigium.

§. IX.

Vidimus PVTEAL, locum fulguritum, cotis etiam & nouaculæ receptaculum, a SCRIBONIO LIBONE olim procuratum, religione Deorum venerabile, & miraculo præsentissimi numinis, si quibusdam fides est, ad posteros insigne. Sed quid HORATIO venit in mentem, cum *puteal* cogitaret. Næ, ille abreptus, perplexusque curarum mole, vix, quo se conuertat, quomodo se expediat, consilium inuenit: atque ita ad seipsum verba facit: *a*)

— — — *aliena negotia centum*
Per caput & circa saliunt latus: ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad puteal *cras*.

 Cre-

y) Salmas. l. c. p. 1139. *z*) L. XV. c. 18. *a*) L. II. Sat. 6. v. 33 seqq.

Crederes illum ad scalas gemonias aduocari. Imo non sibi placere *puteal*, alibi *b*) aperte dicit, atque ita apud animum constituit:

— — *Forum* PVTEALQVE LIBONIS
Mandabo siccis: adimam cantare seueris.

Non nihil, nescio quid, tetricæ & negotiosæ rei hominem delicatum absterret atque confundit. NASO *c*) ex PVTEALI timores & sollicitudines expectat, priuatæque rei detrimentum.

Si PVTEAL *Ianumque times, celeresque Calendas.*

Formidolosa illis nomina, qui pro suo compendio laborant. Denique quid infame illud & sceleratum caput, quod PERSIVS tota *satira IV.* exagitat, impulit in PVTEAL, tot præsentissimi numinis, diuinæque potestatis, ita enim videbatur, expressis vestigiis notatum?

Qui PVTEAL *multa cautus vibice flagellat. d*)

Putares hominem ibi vel cum lapidibus & laruis, vel cum Diis immortalibus gigantem concertasse. PORPHYR. *e*) & ingens interpretum caterua, *prætoris* TRIBVNAL interpretantur, maiestate magistratus, & seueritate sententiæ, homini non recte conscio pertimescendum: dictum LIBONIS PVTEAL, qui primus ibi tribunal constituerit, & subsellia ordinarit. Subit mirari, vnius hominis docti somnium tanta consensione a viris insignibus acceptum. Vt recte sentiamus, antea de *tribunalibus* exponendum est. Tarquinius certe docente DIONYS. *f*) in foro ius dixit inter partes, ibique *tribunal* constitutum habuit, *καὶ ἐκάλει τὸν Νάβιον ἐπὶ τὸ βῆμα πολλοῦ παρόντος ὄχλου, κατὰ τὴν ἀγορὰν*, postulauitque, vt cum aues addixissent, posse fieri, quod animo ipse cogitaret, vt *Nauius* cotem nouacula discinderet: tum illum haud cunctanter *ante tribunal* cotem discidisse ferunt, *g*) ibique statua „*Accii* posita capite velato, quo in „loco res acta est, *in comitio, in gradibus ipsis ad læuam, curiæ.* Cotem „quoque eodem loco sitam memorant;„ quod LIVIVS enarrauit. Videmus regem non procul a *puteali*, sub quo condita cos, & nouacula, positum in comitio ante coriam TRIBVNAL habuisse, quod induxit interpretes, vt facta *putealis* mentione de *tribunali* cogitarent. In eodem loco etiam posteri *tribunal* per longum tempus habuerunt. *h*) VARRO *i*) comitium inquit, ab eo quod coibant, & comitiis curiatis, & litium caussa: TRIBVNAL, & *gradus Aurelii Cottæ prætoris* in foro & comitio NARDINVS *k*) deprehendit, atque ex CICERONE annotauit. Neque fuerit, quod dubites, eo loco ius dixisse plerosque, cui & rostra, & horologium, & subsellia, & quicquid denique ad iudicia exercenda accommodatum est, coniuncta adhæserunt. Aliquando TRI-

BV-

b) L. I. ep. 19. v. 8. 9. *c*) de remed. amor. v. 560. *d*) sat. IV. v. 49. *e*) ad ep. 19. L. I. p. 2199. *f*) l. c. p. 203. *g*) lib. I. 36. *h*) Fam. Nardin. Rom. vet. L. V. c. 3. *i*) Varro de L. L. IV. p. 37. *k*) Nardin. l. c.

BVNAL extra ordinem loco diuerso constitutum. „Prætores, quorum iuris„dictio erat, tribunalia ad piscinam publicam aliquando posuisse LIVIVS *l*) „affirmat; eo vadimonia fieri iusserunt, ibique eo anno ius dictum est.„ Non tamen facile discesserunt a comitio. Audiamus PAVLLVM *qui l. 11. D. de iust. & iur.* „vbicunque prætor, inquit, *salua maiestate* imperii sui, *saluo„que more maiorum* ius dicere constituit, is locus recte IVS appellatur.„ Vides *tribunal* saluo more maiorum a prætoribus esse constitutum, atque hinc per longum certe tempus in loco, vbi a maioribus ius dictum, magistratus iuris dicundi caussa perstitisse. Quamuis enim secundum VLPIANVM *l. 4. D. de interrog. in iur. fac.* IVS illum locum esse sciamus, vbi prætor iuris dicundi vel iudicandi caussa consistit, *vel si domi*, vel *in itinere* hoc agat, & propterea non solum *tribunal* IVS dici manifestum sit; tamen etiam in TRIBVNALI subinde prætor iuris dicundi caussa consisteret, necesse erat, idque saluo *more maiorum* constituere iubetur. Quare nec *tribunal* sine caussa erat de loco dimouendum. Certe etiam sub imperatoribus, quamuis plura fora, & basilicas constituissent: *m*) *in comitio*, atque adeo non procul a *puteali* ius dictum esse, ex DIONIS innumeris locis, ex PLINIO etiam, aliisque intelligitur. Nunc an ipsum *tribunal* pœta *puteal* dixerit, disputandum. „Non videtur, VITRV„VIVS *n*) *tribunal* est, inquit, in Augusti æde hæmicycli schematis minore cur„uatura formatum. Eius hæmicycli in fronte est interuallum pedum XLVI. „introrsus curuatura pedum XV.„ Nihil hoc nostrum PVTEAL, quod numus præfert, cum *tribunali* commune habet. Imo vero, quamuis priscis temporibus forte simpliciori fuerit forma institutum: certe tamen *gradibus ascendebatur*, vt intelligat ibi locatus, nihil se debere humile atque abiectum cogitare. DIONYSIVS etiam & LL. Basilικῶν *tribunal* βῆμα, gradibus ascendendam sedem quandam, ἀπὸ τȣ̃ βαίνειν appellarunt. Ipsæ leges nostræ illi, quod PRO TRIBVNALI, id est, in *tribunali*, secundum FESTVM, *o*) caussa cognita decernitur, opponunt hæc, quæ de *plano* a prætore constituuntur, vt intelligas *editiori loco tribunal* patuisse, ad quod demum potuerit quibusdam gradibus perueniri. „Abolitio a præsidibus impetrari potest pro tribuna„li, non de plano:„ secundum MARCIANVM *l. 1. §. 8.* ad *SCt. Turpil.* Habuit igitur *gradus* tribunal, quos in *puteali* frustra quæsiueris. Imo vero fuisset corpore cum saltu occupandum, neque habuisset prætor, quod pedibus subiiceret, in quo loco conquiesceret; sed quasi alligatus atque destitutus in *puteali* cum dedecore hæsisset. Diuersum fuit a *tribunalibus* PVTEAL, rebusque diuinis destinatum, quamuis non multum ab illo loco, *vbi ius dicitur*, seiunctum. Nisi te forte hoc mouet in PVTEALI, quod *coronatum* illud videas in numo; & cum cura exsultum. Hunc enim *tribunalibus* ornatum tribuit

l) L. V. c. 7. *m*) Nardin. l. c. *n*) Vitruv. L. V. c. 1. *o*) voce: pro.

buit CHIMENTELLIVS *p*) sellisque curulibus inprimis. Nihil nos perturbat. Neque enim *corona tribunal* in *putealis* formam transfigurat. *Ara* fuit PVTEAL, quibus *coronatis* nihil frequentius antiquitas ostendit. PVTEAL nostrum, si oculis fidem habes, coronam non impositam, sed in arae latere ab artifice caelatam praefert: illamque speciem ornamenti ARIS adiectam a caelatoribus ex innumeris monimentis GVTHERIVS *q*) obseruat. Adeo *coronas* non ad *tribunalia* duntaxat, sed pertinere ad *aras* & PVTEALIA inprimis, accepisti.

§. X.

Vides diuersum a *tribunalibus* PVTEAL. Sed HORATIVS certe *rogatus ante secundam ad puteal adesse*, aliquid *iudiciariae rei forensisque caussae* reformidat. *Adesse* enim aduocati & testes subinde iussi sunt in iudiciis exercendis: & horas, quibus orarentur caussae, & dicerentur sententiae, & reliqua omnia susciperentur, definitas fuisse ex XII. Tab. legibus discitur. Piget in rebus manifestis esse verbosum. Ergo *ad forensem caussam* aduocatus est FLACCVS. Videndum quid cum iudiciis commune habeat PVTEAL? quis potuerit in tractandis caussis vsus esse *arae* Diis immortalibus consecratae? Credo *iurisiurandi religione* ad illam obstrictos esse, qui in *iudiciis versabantur*. Eo me, ERYCIVS PVTEANVS, *r*) qui hoc argumentum cum cura tractauit, & RAEVARDVS etiam adducunt. Huic tamen non ausim in omnibus adhaerere. Id certum est, sine *iurisiurandi vinculo*, nihil certum ratumque in iudiciis habitum esse, nec iudici nec partibus *iniuratis* accommodatam fidem. Eo animo fuit TVLLIVS, vt Metello *s*) IVRATO suam, quam *iniurato* aliorum tabellas maluerit committere. Iudices certe, se *ex animi sententia* & lege *iudicaturos*, atque deinde ita teneri velle, si fallerent scientes, iurauerunt. Quod SIGONIVS *t*) comprobauit. Testis IVSTINIANVS *l. vlt. C. de iudic* „cui „non cognitum est, inquiens, antiquos iudices non aliter calculum recepisse, „nisi praestitissent sacramentum, omni modo se cum veritate & legum ob„seruatione iudicium esse deposituros. Actor in priuatae rei disceptatione, *se non columniae caussa litem intendere*, reus, *se non calumniae caussa inficiari*, iureiurando affirmabat. Praetores optimum quemque *iuratos* inter selectos iudices referre *lex Cornelia*, peregrinum praetorem etiam *iurare* lex SERVILIA *u*) iubet, *se iudices dolo malo scientem non legisse.* Post *legem Liciniam* accusator, se dolo malo iudicem ex vniuerso populo, quod ipsi licebat, non legisse, iureiurando affirmauit. Addo ex PLINIO, quod

p) l. c. de honore bisellii c. 12. *q*) de iure vet. pontif. L. III. c. 10. *r*) de iureiur. antiq. iud. ap Graeu. T. I. p. 894. *s*) act. in Verr. l. p. 72. *t*) L. I. c. 28. *u*) ibid.

quod reduxerit *Nepos prætor* morem de lege CINCIA *iurandi* ex SCto, quo omnes iurare, priusquam agerent, iubebantur, NIHIL SE OB ADVOCATIONEM CVIQVAM DEDISSE, PROMISISSE, CAVISSE. *x*) Quis dubitet igitur, iuratum in iudiciis non procul ab illo loco, *quo ius prætor dicebat. Iuratum* etiam AD ARAM, vt animus religione perfunderetur, quasi praesente numine immortalium Deorum, *y*) *Latinus Aeneæ* daturus iusiurandum:

Tango aras, *mediosque ignes, & numina testor,*

inquit, solennemque formulam peragit. Ne te obruam copia dicendorum, quam BERTHALDVS *z*) & PVTEANVS *a*) & HANSENIVS *b*) occuparunt: confirmabit nos sola TVLLII auctoritas; qui, ergo is, „inquit, cui, „si *aram tenens* iuraret, crederet nemo, qer epistolam, quod volet, in„iuratos probabit?„ *c*) Audis iusiurandum dictum esse in iudiciis, iurantemque *ad aram* constitutum. Ad quam? sciscitaris. Accipe breuiter. PLAVTVS *d*) cum omnibus fere ordinibus suum attribuisset locum, tandem & periuros quærit, &

Qui peieraturum conuenire vult hominem, mitto in COMITIVM,

inquit: vt intelligas, ad *aram in comitio* iuratum. Ne dubites, intelligi PVTEAL positum in *comitio*, dictum ab omnibus ARAM COMITII, propinquam *tribunali*, coniunctum a poëtis cum foro, & locis, vbi iudicia exercebantur: accommodatum ad religionem iurisiurandi, cum & Dei VINDICIS, cuius fulgur ibi conditum erat, & superstitionum omnium, descissa cote comprobatarum, admoneret. Non ausim illud quidem cum RAEVARDO quauis asseueratione affirmare; sed satis est, credere in incerto argumento, ductum probabili coniectura. Reliqua quae Raeuardum commouerunt non magni momenti videntur, neque omnino expedita. Confirmat ipsum mirifice, quod & BONO EVENTVI sacrum sit *puteal.* BONVM EVENTVM altera pars nostri numismatis, adiecto LIBONIS nomine, appellat. Illum EVENTVM partes ex iudiciis inprimis expectare. RAEVARDVS, conceptisque votis a Diis immortalibus impetrare, credit: videri *aram* sacram BONO EVENTVI, vt, qui iusiurandum ibi darent, spe egregia animisque maximis implerentur, & voluptatem victoriae iudiciariae quasi mente praeciperent, & quodam modo degustarent. Miros illud etiam a PVTEANO approbatum. (*e* Poterant quidem hæc excogitata credi cum colore, qui palmam in medio positam *ex euentu sententiarum* in iudicio expecta-

x) L. V. ep. 14. *y*) Virgil. Aeneid. XII. p. 201. *z*) de ara libro sing. c. 13. *a*) l. c. *b*) de iureiur. veterum c. 2. & 7. *c*) Cic. pro Flacco p. m. 265. *d*) in curcul. act. IV. scen. 1. v. 9. *e*) l. c.

mus. Quid? quod etiam vendere *euentus sententiarum* PAVLIVS *f*) dicat illos, qui de amicitiis iudicis mentientes pecunias accipiunt, vt ipsum demereantur, trahantque in partes. „Cum quo PAPINIANVS *l. 15.* „*ff. 30. de iniur.* eum inquiens, qui EVENTVM *sententiæ* velut pecuniam „daturus vendidit, fustibus castigatum a praeside, iniuriarum damnatum „videri.„ Aides esse etiam *sententiarum euentus*, magnumque in illis forensis rei momentum versari intelligis. Sed omnium sunt rerum quidam EVENTVS, quae cum futuri cogitatione coniunguntur. Ne credas *euentum* speciatim & proxime ad forenses caussas pertinere. VARRO, *g*) vt cum bonis ominibus *de re rustica* scriptionem ordiatur, Deos consentes appellat, illos XII. qui maxime agricolarum duces habebantur. „Inter illos po- „stremo LYMPHAM & BONVM EVENTVM inuocat, quoniam sine aqua „omnis arida agricultura, sine bono successu, & BONO EVENTV, fru- „stratio est, non cultura. Ergo etiam ad rusticam rem BONVS EVENTVS faciebat, atque ad agricolas etiam magis, quam reliquos, pertinere videbatur. Quod vt plenius intelligas, audiamus PLINIVM *h*) laudantem simulacrum BONI EVENTVS, dextra pateram, sinistra spicam & papauer tenens. Ex quo cognoscitur, *bonum euentum* rusticis bene ominari inprimis. Non igitur propter *sententiarum euentus* ara BONO EVENTVI dedicata est: nihil ipsi cum iudicibus peculiaris negotii fuerit; quorum sententiae ab arte & iuris disciplina, non a fortuna, proficiscuntur. Denique cum propter fulguriti loci religionem cotisque discissae sanctitatem, procuratum sit PVTEAL, non potuit tunc LIBO de *sententiarum euentibus* cogitare. Huic vsui postea demum propter opportunitatem loci, & per occasionem, inseruiit PVTEAL, quia ius proximo abhinc loco dicebatur. Extremo cogita, alios numos cum PVTEALI BONVM EVENTVM, alios etiam CONCORDIAM ostentare. Neutri igitur consecratum est *puteal*, sed vtramque insciptionem ex cuiusque ingenio & voluntate in rempublicam, vtcunque visum est, additam fuisse, colligitur. Nisi eius facta est mentio, propter memoriam auguris, quae in *puteali* consecrata est. Ex eius enim disciplina omnium consiliorum EVENTVM ediscebant. Potest & propter fulguris religionem EVENTVI sacrum esse PVTEAL, quia, ne Deorum iram missa fulmina portenderent, ne pestem reipl. minarentur, sed vt boni ominis sint potius, fausta & fortunata precabantur. At satis de EVENTV.

§. XI.

Admonendus es nobis de ARA *insigni*, pro qua SYMMACHVS caussam dicit, atque apud imperatores deprecatur. Credit RAEVARDVS SYM-

f) Paullus L. V. sent. tit. 25. §. 13. *g*) L. I. de re rust. I. c. *h*) Plin. L. XXXIV. c. 8.

SYMMACHVM vel *puteal* LIBONIS intelligere, vel *aram* certe, quae in eius locum successisset. Adduxerunt illum in hanc sententiam verba SYMMACHI, quibus aram commendat. „Vbi in leges, inquit, vestras, & verba, IVRABIMVS? Qua religione mens falsa terrebitur, ne testimoniis „mentiatur? Illa *ara* CONCORDIAM tenet omnium, fidem singulorum, „neque aliud magis auctoritatem facit nostris sententiis, quam quod omnia „quasi IVRATVS ordo decernit.„ Vides in hoc loco etiam CONCORDIAE iniectam mentionem, cuius nomine subinde commendatum est PVTEAL. Vides & iudicem & testes, & partes dixisse ad illam *iusiurandum*, quae mirifice cum PVTEALIS illius religione conueniunt: adde, quod illa *ara* etiam inter ornamenta *curiæ* a SYMMACHO commemoratur. Sed est tamen dubitandi locus, vtrum monimentum ex tanta antiquitate seruatum ad extrema reipl. tempora, mutata fori specie & forma, perdurasse, tuto possis affirmare. Quid? quod etiam VICTORIAE sacram esse hanc aram suam SYMMCHVS profiteatur, & vel illius, qua imperium maxime creuerit, caussa inprimis *aram* commendet. Sed nihil commune habet cum VICTORIA PVTEAL. Si quid recte sentio, sequioribus temporibus collapso vetustate PVTEALI, aliae arae, & SYMMACHI illa maxime, prout opportunitas ferebat, videntur esse substitutae, & iuriiurando accommadatae: inprimis, cum vetus illud PVTEAL non *tam curiæ* fuerit, quam *comitii* & fori ornamentum. In *curia Iulia* scilicet victoriae fuit simulacrum, quo SVETONVS *k*) affirmat: ab Augusto, si TORRENTIO *l*) fides est, olim dedicatum. Iuxta etiam ara victoriae consecrata, quod ex HERODIANO *m*) intelligimus, qui milites *curiam* ingressos, vltra ARAM quoque VICTORIAE penetrasse, indicauit. Haec est ornamentum curiae, pro hac SYMMACHVS verba facit, haec supremis temporibus ad iusiurandum adhibita est, a PVTEALI diuersa.

§. XII.

Vix igitur ex *bono euentu*, quem numi appellant, vix ex *ara* SYMMACHI, probaueris, dictum fuisse sacramentum ad PVTEAL. Sed ex illis quae supra a nobis afferebantur. Ex his facile FLACCVM interpretaberis, qui *adesse ad puteal ante secundam* rogatus est, forte ad testimonium dicendum, vel ad gratiam apud iudices, qui illo loco iuraturi erant, conciliandam, vel ad alia officia interponenda. Habes etiam rationem, cur *forum* & PVTEAL coniungat, & vtrumque *siccis*, id est, sobriis hominibus, qui litibus distrahendis vacabant, commendet. Sed id habet difficultatem, quod NASO in illo,

Si PVTEAL, *Ianumque times, celeresque Calendas,*

i) L. X. ep. 61. *k*) vita August. cap. 100. *l*) not. ad h. l. *m*) L. VII. cap. 28.

PVTEAL, Ianum & Calendas coniungit: habet adhuc maiorem, quod & PERSIVS increpat nefarium hominem.

Qui PVTEAL *multa* cautus *vibice* flagellat.

Prius de hoc dispiciemus, & ex illo NASONEM interpretabimur. *Vetus Persii interpres*, & ACRON n) etiam, atque ex vtroque SALMASIVS o) *puteal* a *foeneratoribus* frequentatum indicauit; illos ibi constitisse in turba, vt de bonis nominibus & sponsu idoneo laborarent. De more autem fieri ait SALMASIVS, vt qui frequenter ad locum conueniunt, ibique desident diu, per otium saepe vel stilo parietem conscribillent, vel vnguibus deradant, vel aliquid nugarum faciant. Ita PVTEALI quasi vulnera inflicta, & multa illud vibice *flagellatum*. Sed videtur in illo argumento vir summus ingenio indulsisse. Quis credat eo prolapsum quenquam temeritatis, aut si prolapsus esset, illud passuros fuisse aediles, aliosque rerum sacrarum curatores, vt venerabile illud priscae superstitionis monimentum, ad quod ne accedi quidem sine temeritate poterat, contrectaretur ab hominibus nequam, & per otium nugis, & conscribillationibus, deturparetur? Credo Romanos cum sacro quodam horrore ibi versatos, donec religio diuturnitate temporis elanguesceret, illum locum reuerenter habuisse; nunquam vero impudicas manus PVTEALI religiose septo admouisse. Sed cur clare CICERO p) cum foeneratoribus PVTEAL coniungit? „Alter inquit, vnguentis diffluens PVTEALI ac *foeneratorum gregibus* „illatus atque compulsus olim &c.„ Sed quid prohibet, quo minus PVTEAL hoc loco de *ara*, ad quam in iudiciariis caussis iuratum est, accipiamus. Nihil omnino video obstare. Foeneratores propter incerta nomina perpetuis litibus distinebantur, prouolabant in forum, iudicia accipiebant, accedebant ad PVTEAL, vt *iurarent* ipsi, vt viderent & aduersarium, & iudicem, & testem, dare iusiurandum. Hinc frequens illorum turba ad PVTEAL, vt controuersias distraherent, non vt per otium ibi consisterent, aut aliquid facerent nugarum. Imo vero ad IANI STATVAM, quae & ipsa erat in foro, interprete ACRONE, q) creditores & foeneratores consistebant. Addit PORPHYR. omnes ad Ianum stabant in Basilica foeneratores. Porro & PLAVTVS r) affirmat:

Sub veteribus, *ibi sunt qui dant, quique accipiunt* FOENORE.

An igitur per totum forum circumducis foeneratores, vtcunque tibi in mentem venit? An & omnes vbique constiterunt, quod volunt interpretes? Non videtur. Nisi forte te mouet quod lepide scripsit non nemo: locum frequentatum a foeneratoribus dictum fuisse PVTEAL, quia bona ibi quasi *in puteum* mittan-

n) ad Hor. sat. 6. L. II. v. 35. o) Salmas. l. c. p. 1142. p) Cic. pro Sextio p. m. 6. b. q) In Horat. sat. 3. L. I. v. 18. r) Curcul. act. IV. sc. I. v. 19.

tantur. Audis insomnia hominis vigilantis, de quo periculum sit, ne in puteum incidat lunaticus. Nobis videntur a PERSIO *periuria* notari. Antea enim nebuloni suo delicato, & in dignitate constituto, stupra, auaritiam, omnia scelera exprobrat. Hæc vitia, vbi cœperunt, non consistunt. Præcipitant hominem in *periuria:* ad infamiam, in omne facinus pertrahunt, totum perturbant, vt nihil sanctum, & religiosum habeat, persuadent. Præterea CAVTVS *puteal vibice flagellauit.* Quæ vero esset CAVTIO, conscribillare PVTEAL secundum SALMASIVM, atque otiari, & cum dedecore nugari. Impudentia esset, & temeritas, a consilio & calliditate aliena, *flagellauit* PVTEAL, qui nefarium dixit *iusiurandum: aram* arripuit, superorum auctoritatem *vulnerauit*, commune societatis vinculum discidit. Nunc intelligis NASONEM, qui PVTEAL Ianumque & Calendas timeri affirmat. Has quidem & Ianum, propter exactionem nominum; illud propter *litem intentatam*, & *iurisiurandi* necessitatem sibi & iudici impositam reformidabat.

§. XIII.

Expositum est de caussa PVTEALIS instituti, & quæ ius vtilitas fuerit in republica, perspectum. Restat vt de Deo, ad quem pertinuerit inprimis, cogitemus. Incerta est disputatio. De BONO EVENTV, de CONCORDIA, de VICTORIA supra tractatum est. RAEVARDVS APOLLINI aut MERCVRIO dedicat, ob lyras, quæ ad aræ vtrumque latus videntur adhærere. Non ausim ex illis duntaxat ferre iudicium. Forma enim obscura est, in quibusdam numis fere *tabulis* similior, quam *lyris*. Fac *lyras* esse, quæ visuntur. Non ex eo solo, potest *Apollini* vindicari. Solebat aris subinde etiam promiscue dari illud genus ornamenti. Sed id certum est, possedisse interdum *Apollinem* fulminis iactum, quod supra probauimus. *Augustus* etiam aream ob immissum fulmen Apollini dedicauit. Potuit PVTEAL ad APOLLINEM tanto rectius referri, quanto magis forte *Auguri Deo* monimentum diuinæ artis cote discissa confirmatæ deberi videbatur. Sed hæc rectius in medio relinquuntur. Confugiemus in portum.

§. XIV.

De LIBONE, cuius ex nomine appellatur PVTEAL, breuiter exponemus. Hoc enim pertinet ad consecrandas rerum origines, si ab Auctoris æternitate immortalitatem nanciscantur. L. SCRIBONIVM LIBONEM appellant. De ætate viri, & quibus functus honoribus sit, difficile fuerit arbitrari. Ipsum enim PVTEAL quo reipublicæ tempore constitutum sit, non est omnino expeditum. Vix erraueris tamen, si in libera republica vixisse credas. Locum enim fulguritum ex SCto procurauit. Reges plerique ipsi sacra obierunt, aut flaminibus certe & Pontificibus auctore Numa permiserunt. s) Postea se-

s) Liu. L. I. c. 20.

natus id plerumque negotii CONSVLIBVS, *omnibusque magistratibus maioribus*, dedit, vt loca attacta procurarent. *t*) Testis est LIVIVS, *u*) „cum „multa aedificia in foro de caelo tacta essent, & *Puteolis* duae naues fulminis „ictu concrematae, eorum prodigiorum caussa CONSVLES *maiores hostias* immolasse: quod & alio loco factum affirmat. *x*) Posses adeo LIBONEM nostrum summo magistratu perfunctum suspicari. SCRIBONIA gens, Libonumque nomen, donec stetit respublica, celebrata sunt: ANDR. SCHOTTVS gentem SCRIBONIAM *plebeiam* agnoscit, *y*) duasque ex illa familias CVRIONVM LIBONVMQVE ex antiquis denariis recenset. ONVPHRIVS PANVINIVS, *z*) SCRIBONIAM gentem inter illas ponit, quae ante Caesares *plebeiae* habebantur, sed *consularem* tamen appellat. Nota est SCRIBONIA LEX *de sublatis seruitutum vsucapionibus*, quam RAEVARDVS *libro singulari* illustrauit. Ille auctorem legis L. SCRIBONIVM LIBONEM, *L. Scribonii Libonis* illius filium, qui consulatu functus est cum Augusto: ipsum sub Tiberio cum Sisenna Statilio Tauro consulem: quem DIO *a*) & TACITVS *b*) indicauit. Coniugem accepit etiam AVGVSTVS SCRIBONIAM, teste SVETONIO, *c*) antea duobus consularibus nuptam, cum qua diuortium fecit, postquam Iuliam ex ea suscepisset. Non SCRIBONIOS saltim, sed *Iulios* etiam, *Liuios*, *Marcios*, *Paetilios* LIBONVM nomen adsciuisse ex fastis capitolinis intelligitur. *d*) In SCRIBONIA imprimis illud vulgatum, & omni aetate frequentatum est. Id CORNELIA apud PROPERTIVM testatur: *e*)

Altera maternos exaequat turba LIBONES,
Et domus est titulis vtraque fulta suis.

Et Tacitus plenam imaginibus domum appellat. *f*) Tanto difficilius fuerit *auctorem* PVTEALIS in tanta turba inuenire.

t) Liu. L. I. c. 20. *u*) Liu. L. XLI. c. 9. *x*) Liu. L. 43. c. 3. *y*) vid. Rosini adpend. antiq. edit. Amstel. p. 887. *z*) de antiq. Rom. nom. ap. Graeu. T. II. p. 20. *a*) L. L. VII. p. 702. *b*) annal. L. II. c. 1. *c*) in vita Aug. c. 62. *d*) Rosinus l. c. p. 904. *e*) L. IV. eleg. 12. v. 31. *f*) L. II. annal. c. 27.

IX.

IX.

PROGRAMMA.

DE ADIVMENTIS IVRIS CIVILIS EX IVRE NATVRALI TEMPORVMQVE ET NATIONVM HISTORIA.

VITEMBERGAE, D. XXX. DEC. A. Q. S. P. MDCCXXX.

Cum contineri in officio homines, regique auctoritate, & rationibus, non possent; *iura* parata sunt, maiestas constituta, indicti conuentus, domicilia coniuncta, quas vrbes appellamus, moenibusque circumsepta, vt, qui regi nollent naturalibus praeceptis, descripto *ciuili iure*, & magistratuum imperio, coërcerentur. Quanquam enim, quibus consiliis, aut quorum maxime opera, in vnum locum congregati, atque a feritate ad mansuetudinem traducti sint prisci mortales, quisque primus legibus & iudiciis obtemperare dispersos hominum greges docuerit, in tanta ciuitatum antiquitate, obscurum est, & neque affirmari quidquam potest commode, nec refelli; ita tamen mihi semper visum est, vel iniquam, vel certe minus accommodatam ad vtilitatem omnium fuisse, in illos, qui sponte officium facerent, *ciuilem potestatem.* Igitur in locum *rationis naturalis* atque aequitatis, quam GAIVS, *l. 1. pr. D. de adq. rer. dom.* & PAVLLVS *l. 19. pr. D. de captiu. & postl. reu.* appellant, successerunt *ciuilia praecepta.* Sed, caue, existimes, eapropter carere ratione, aut confligere cum officiis, quae naturae coniuncta sunt, illa, quae humanis legibus constituuntur: aut locum non esse rationibus, & rerum argumentis, in ciuili disciplina. Falluntur oppido, & errant vehementer, suaeque arti iniuriam faciunt, ac labem adspergunt, qui diffisi ingenio, ipsique animo obtusi, *seruam* esse iuris ciuilis prudentiam, atque ab officio rationis, & virtutis alienam: abiectis naturalibus atque humanissimis praeceptis, ICtos alienis legibus viuere, & flecti incerto, & temerario subinde, arbitrio potentiorum: longum ipsos fabularum carmen ediscere, & consarcinare sententias principum, memoria patrum propagatas, & acceptas: illasque nenias, quod vetulis familiare est, aliis tradere, caussas ignorare: bruti obsequii necessitatem imponere clientibus, artis & ingenii non indigere, comminiscuntur. Illam maculam ipsa, propter quam res publicae institutae, & ciuili iure munitae sunt, ratio abstergit. Si TVLLIVM audiamus pro P. Sextio verba facientem; qui primi virtute & consilio praestanti

ti extiterunt, ii perſpecto genere humanae docilitatis, atque ingenii, diſſipatos congregarunt, illosque ex feritate illa, ad iuſtitiam, & manſuetudinem adduxerunt. Idem etiam alio loco a) vbi de officiis præcipit: non apud medos ſolum, inquit, quod ait Herodotus, ſed etiam apud maiores noſtros, fruendæ iuſtitiæ cauſſa, videntur olim bene morati reges conſtituti. Nam, cum premeretur inops multitudo, ab iis, qui maiores opes habebant; ad vnum aliquem confugiebant virtute præſtantem, qui cum prohiberet iniuria tenuiores, ſummos cum infimis pari iure retinebat. Quanto magis igitur ab humanitate diſceſſit vaga multitudo, tanto magis conueniebat ingenio valere, & rationibus obtemperare, qui feros & licentioſos fingere, atque ad officia traducere, debebant *iuris ſacerdotes*. Hoc eſt, quod VLPIANVS ICtos *l. 1. ff. 1. D. de iuſt. & iure*, iuſtitiam colere, æqui & boni notitiam profiteri, æquum ab iniquo ſeparare, licitum ab illicito ſecernere, veram ſapientiam, non ſimulatam, affectare præcepit: hoc eſt, quod CELSVS *l. 39. D. de LL.* illa quæ non ratione, ſed errore, primum introducta ſunt, deinde conſuetudine confirmata, in aliis cauſſis ſimilibus omnino noluit obſeruari. Ideo etiam CONSTANTINVS conſuetudinis, quæ ſecundum IVLIANVM, & PAVLLVM, *l. 32. & 36. D. de LL.* non ſolum magnae auctoritatis eſt, ſed etiam legibus derogat ſubinde, tamen *l. 2. C. quae ſit long. conſu.* negat illam vim eſſe, vt aut *rationem* vinceret, aut legem, id eſt, ſacrorum diuiniſſima praecepta, a profanis hominibus ſubinde, contrariae *conſuetudinis* obtentu, impugnata: quod V. C. GERARDVS NOODT, luculentiſſimis commentariis, ex SYMMACHO, atque LACTANTIO, interpretatur. b) Tantum igitur abeſt, vt a *ratione* diſcedant ciuilia praecepta, vt veteres etiam gentium legislatores LYCVRGVS, ZALEVCVS, CHARONDAS, SOLON, alii, non modo perſpicerent, ſe ideo hominibus praeeſſe, vt ad officii illos cogitationem reuocarent; ſed ipſi etiam, cum alii vitae & morum magiſtri non eſſent, primi *rationis* legis *ciuilibus* praeceptis traderent, & ſancirent, ſuisque fere inſtitutis naturae ſimplicitatem imitarentur. Id certe intelligitur, *naturalia* quidem *iura*, quae diuina quadam prouidentia, ſemper firma, atque immutabilia permanent, non euerti *iure ciuili* deſcripto; ſed ſeruari, atque confirmari, & quaſi *fines* quosdam proponi, ad quos referri debeant omnia rerum publicarum inſtituta. Cum enim non tam bene actum ſit cum genere humano, vt ſponte adſpirent omnes ad virtutem, aut *media* circumſpiciant, quibus rectiſſime poſſit ad finem perueniri; *ciuilia*, quaedam *iura* deſcripta ſunt, quibus coguntur ciues in viam aliquam ingredi, & *mediis* quibusdam vti, quae ad ſanciendam ſalutem ciuitatis efficaciſſime valeant, eoque nos adducant, vt, quae ex diuiniſſimis, & naturalibus, praeceptis, homines hominibus debeant, ex ſua conditione cuique pleniſſime red-

a) CIC. de offic. II. 12. vid. BOEHM. I. publ. vniu. I. 1. §. 10. b) GERARD. NOODT. L. I. dig. tit. 3. p. 16.

reddantur. *Ciuiles* igitur *leges*, *media* quædam conſtituta ſunt, quibus ad obtinenda illa, quæ ex *naturali ratione* deſcendunt, in *ciuitate* adſpiramus. Sed intelligis, *media*, quibus quisque vtatur, ad bonum expetendum, accommodanda eſſe ad conditionem temporum, & locorum, ſtudiorumque, atque facultatum rationes; quibus niſi conueniant præcepta, quibus reguntur ciuitates; fruſtra eſt omnis opera, diuina & humana omnia perturbantur. Pernoſcendi igitur ſunt molles aditus, quibus facillime penetrari poſſit in animos ciuium, ipſique ad obſequium, & virtutem inuitari: cognoſcenda ſunt illa, quibus publica omnium vtilitas, nerui, & robur, ciuitatis continentur. Ex his demum rebus præmiorum, & pœnarum, modus accipitur: ex his intelligitur, quibus præceptis fingendi ſint animi ciuium, vt diuinæ voluntati obtemperetur. Quæ cum apud plerasque gentes alia ſint, atque inter ſe diuerſa, diſſoni mores populorum, aliæ opes, alia confinia, & vicinitates; conſequens eſt, quod GAIVS *l. 9. D. de iuſt. & iur.* monuit, omnes populos, qui moribus & legibus reguntur, partim *ſuo* vti *proprio*, partim *iure* omnium hominum *communi*: & quod quisque populus ipſe ſibi ius conſtituit, vocari *ius ciuile*, quaſi *ius proprium* illius ciuitatis. Porro, cum diuerſis mediis atque conſiliis, idem ſubinde effici poſſit, atque ad eundem finem contendi: & præterea quædam ita comparata ſint, vt nihil naturæ leges omnino exigant, ſed illud ſufficiat, ſi certi quicquam definiatur; patet, non nihil permiſſum eſſe *arbitrio* imperantium, & quædam, cum potuiſſent etiam aliter eſſe conſtituta, a ſola duntaxat ipſorum voluntate proficiſci. Illud VLPIANVS *l. 6. D. de iuſt. & iur.* indicauit, qui *ius ciuile* nec in totum a *naturali iure* diſcedere docuit, nec ei per omnia ſeruire. Itaque cum addimus aliquid, vel detrahimus, iuri communi, *ius proprium*, id eſt, *ciuile*, efficimus. Denique, nec illud obſcurum eſt, cum *leges ciuiles*, tanquam *media* quædam, quibus voluntati diuinæ commodiſſime in ciuitate pareatur, accipiat populus, quæ intelligi debent ab omnibus, atque ad vſum rerum afferri; quod neceſſe fuerit, *generatim* leges omnino concipi, atque *in ciues vniuerſos* explicari. Quæ remedia ſubinde, dum perſonis adhibentur, quarum *ſingularis conditio* iudicium diuerſum videtur poſtulare, non nihil iniquitatis continent, & aberrant a *naturalibus* præceptis. Sed, qui talia nobis obiiciunt, illi meminerint, quod hæc vt caueantur, *natura ciuitatis* non permittat: quæ, ſi de ſingulis ſpeciebus, quæ forte obueniunt leges præciperent, aut generales ſententiæ limitibus quibusdam circumſcriberentur, non ſolum perturbaretur mirifice, atque incredibili mole legum laboraret; ſed etiam, quæ ſalutari conſilio inſtituta eſſent, illa in occaſionem *fraudis* & nequitiæ traheret, atque tandem *iure incerto* vteretur. Quare non caret ratione, quod VLPIANVS, & CELSVS *lib. 8. 4. & 5. D. de LL.* docuerunt: *iura* non in ſingulas perſonas, ſed generaliter, neque ex his, quæ forte ſemel, at-

que aliquando accidunt, constitui, sed ad illa potius, quæ frequenter, & sæpe, quam quæ perraro eueniunt, accommodari. Ex quibus rebus illud tandem conficitur: *ciuilia præcepta*, esse *quædam media*, *propria cuique ciuitati*, *atque ad ipsius conditionem accommodata*, *quibus ad rectius colenda*, *quæ naturæ coniuncta sunt*, *officia*, *& præcepta*, *adducamur*.

Duo igitur sunt, ex quibus *interpretationem iuris* accipimus, legesque ciuiles explicamus: alterum, *naturæ leges*, ad quas, tanquam ad *finem*, diriguntur instituta ciuitatis: alterum conditio locorum, & temporum, atque rerum publicarum, ad quam ciuilia illa remedia accommodantur. Quæ qui contemnit, & ignorat, næ, ille *vim legum ciuilium infirmat*, dubius, & incertus, in tenebris vagatur, atque imitatur rudem rerum gerendarum *infantiam*, quæ numos aureos a crepundiis non seiungit, ludicrisque, atque inanibus rebus illa accommodat, quibus vis rerum publicarum, & præcipuus neruus continetur. Sed illa quidem, quæ de *naturali iure* diximus, ita sunt in promptu, vt res disputatione indigere non possit: estque de illo argumento eruditis multorum commentariis abunde explicatum. De altero interpretationis fonte, *historia temporum*, *& nationum*, quibus ciuilia iura describuntur, exponamus. Ex illa descendunt plurima, quae rerum illarum negligentibus videntur esse *præter rationem* constituta. *Nostra* quidem res publica *romanis* legibus regitur, nisi, quantum *patrii mores*, & sapientissimorum *principum* praecepta ab illis discesserunt. Multi etiam damnant *mores patrios*, *Romanasque* ipsis *leges* praeferunt, ipsi subinde rudes rerum *Romanarum*. Sed *Romanorum* praecepta, cum partim ex *communi* omnium hominum *iure*, partim ex *rei publicæ* illius *institutis* profecta sint; apparet, qui in illam *antiquitatem* non descenderit, quique illam non inspexerit penitus; illum non tam *legibus romanis*, quam *Accursiorum*, & *Bartolorum* erroribus, & figmentis viuere, remque publicam ex paucorum quorundam ingenio administrare. Erat operae pretium, *vim* & *sensum* legum Romanarum cognoscere; si tanta est illius iuris auctoritas, vt *mores* etiam a *maioribus acceptos* eluat, atque infirmet. Sed haec ab illis cognosci non possunt, qui in formam illius rei publicae, & antiquissima praecepta, nunquam inspexerunt. Credo multis euenire, quod mihi, quondam tyroni, accidebat. Cum totum *ius* illud *honorarium* ediscerem: fictiones iuris, restitutiones in integrum, exceptiones iuris praetorii, bonorum possessiones, in haereditatis ciuilis locum substitutas, illa rerum noua vocabula, quibus leges descriptae a magistratibus euertebantur, acciperem; videbar mihi hominis vigilantis insomnia

au-

audire. Neque enim conuenire rationi videbatur, per illas demum ambages, illa ſimulacra, legum rigorem mitigari, aut alia quaedam noua induci, quae ex ipſa aequitate deſcendebant, & potuiſſent apertius ipſis *legibus ciuilibus* ſanciri. Neque dilui poteſt illa accuſatio, niſi & *legum ciuilium* naturam, & *prætoris* inprimis *Romani poteſtatem*, cognoueris. Enimuero, cum nec omnes ſpecies comprehendi poſſent ciuilibus praeceptis, quod ſupra a nobis comprobatum eſt, ſed pars illarum deberet officio magiſtratus definiri; & praeterea *prætores* etiam iurisiurandi vinculo adſtringerentur, ne a ciuilibus praeceptis ipſi diſcederent: ſed iidem tamen ius omnibus reddere ex aequitate iuberentur; neceſſe erat, vt, quae adſtrictius, vel laxius, eſſent lege ciuili definita, praetores aut ſupplerent illis artibus, aut recte corrigerent, atque in melius referrent. Habet eandem difficultatem, quod, quae vel ſine conuentione, propter aequitatem, negotia valebant, *quaſi contractus:* & quae non ex propoſito, proficiſcuntur, ſed propter culpam, inprimis alienam, & nobis imputatam, merentur animaduerſionem, *quaſi delicta* appellantur. Videbantur enim, cum haec a contractibus, & delictis, diuerſa ſint, *ſuis* etiam, & propriis nominibus, debuiſſe indicari. Sed deſinet haec talia mirari, quicunque perſpexerit, ita viſum fuiſſe plerisque veteribus ICtis, quod *omnis*, quam dicunt, *obligatio ex facto cuiusque obligatorio*, licito, vel illicito, id eſt, *conuentione*, vel *delicto*, inprimis enaſcatur. Quapropter haec ipſis fuiſſe impoſita neceſſitas intelligitur, vt, ex quocunque negotio dandam eſſe actionem exiſtimarent, illud vel *contractibus* vel delictis comparent. Excederem formam propoſiti laboris, ſi omnia conquirerem, quae in illam ſententiam dici poſſe viderentur. Sed vnum adiiciam, quod *de religione ſepulchrorum* in mentem venit. Notum eſt, *Deorum manium religionem* ſepulchra cuſtodire, atque efficere, vt *diuini iuris* eſſe cenſeantur. Torſit interpretes, quod cum alia, quae diuini iuris eſſent, *conſecratione*, & *dedicatione*, Diis, quos habebant, immortalibus commendarentur, neque, niſi *exauctorato* loco, *diisque euocatis*, ad vſus profanos accommodari poſſent; contra, *religioſum locum* vnusquiſque ſua voluntate faciat, dum mortuum inſert in locum ſuum: quod MARCIANVS *l. 6. ſ. 4. D. de diu. rer.* docuit: & quod translatis reliquiis, locus religione liberetur: quae PAVLLI ſententia eſt *l. 44. ſ. 1. D. de relig.* Parum abeſt, quin ex illa cauſſa ICti *religioſa* fere loca in illorum numerum referant, quae duntaxat *quodammodo diuini iuris* cenſeantur. Sed mirifice omnia conſpirant, ſi *ſuperſtitiones* perſpexeris, quibus *Deorum manium* religio confirmabatur. Videlicet hoc inter alios Deos, & *manes*, interfuit, quod cum illi nulli loco alligati viderentur, niſi inuitati, & quodam quaſi hoſpitio excepti; *manes*, contra, re-

reliquias corporis etiam *sponte* sequerentur, locumque *religione* occuparent, in quem fuisset mortuus illatus. Ita enim etiam *fulguritum*, id est, quod fulmine ictum est, statim fieri religiosum videbatur, si FESTVM audiamus, c) quod Deus illud sibi ipse dicasse videretur. Ergo non erat opus dedicatione, cuius res sacrae indigebant. Reliquiis translatis, exspirabat religio, sed tunc demum, si PONTIFICVM iussus accessisset, quorum decreto, & cerimoniis, placari manes, locusque exauctorari, credebatur. Ita enim VLPIANVS, *lib. 8. pr. D. de relig. & sumpt. fun.* praecepit. Qua re intelligitur, ICtos recte *sepulcra* perinde, atque alias *res sacras*, diuini iuris habuisse.

Ex iisdem fontibus etiam cetera iuris argumenta interpretamur; quos qui nunquam gustauerit, illum *ciuilia iura*, quatenus *Romana* sunt, atque ex illa republica ad nos translata, subinde peruertere, nihil purum, nihil intactum relinquere, intelligimus.

c) FESTVS voce: fulguritum.

X.

X.

DISSERTATIO DE CORPORIS INTEGRI ROBVSTI ET PROCERI PRIVILEGIO EX IVRE ROM. IMPERII PVBL. ET SAXONICO.

VITEMB. DEC. A. Q. S. P. MDCCXXX.

§. I.

Ex quibus rebus iura & officia nascantur.

Germani quidem *ius non in viribus habemus*, neque, quid debeatur nobis, *corporis* modulo metimur. Illa criminatione POMPONIVS MELA [a]) vsus est in maiores nostros. Sed bonitas ipsorum etiam ab hostibus subinde prædicata, [b]) legumque sapientissima præcepta, accommodata ad vsum vitæ, illorumque temporum necessitati conuenientia, iudiciorum seueritas, magisque probi mores, [c]) quibus patrum nostrorum memoria olim immortalitati commendata est, diluunt illam accusationem, atque infirmant. Non sum, qui mentiar ingratiam gentis nostræ. Diu est, ex quo moderationis laude *Germani* praestiterunt. Sed, remota ambitione, brutorum ipsos legibus non vixisse existimo. Horum ingenio conuenit, obtemperare libidini: quicquid visum fuerit, exsequi, & tueri: nihil, nisi quod per imbecillitatem non liceat, cupiditatibus negare: nemini cedere, nisi quem vincere non possint. Homines regi rationibus, rerumque argumentis duci, certissimum est: quae non patiuntur, vt temere, vtque incontinenter, rem geramus; sed vt potentiores debiliorum miseratione commoueantur, postulant: vtque cum officii cogitatione in societatibus versemur, communibus commodis faueamus, adiutoresque simus, ne quid publice, aut priuatim, detrimenti accipiatur. Quae quanquam ita sunt in promtu, vt res disputatione non egeat; tamen ausim affirmare, nullo nos aut *officio* regi, aut *iuribus* vti posse, quae non propter *virium nostrarum rationem*, constituta sint, atque in societates humanas introducta. Quando quidem enim nulla aut iura, aut officii praecepta, coniuncta naturae, firma atque stabilia sunt, quae non a suprema quadam potestate, maximique atque immortalis Dei voluntate, atque imperio, proficiscantur: cuius

 ius

a) POMPONIVS MELA, *de situ orbis.* lib. III. c. III. b) it. loco citat.
c) TACITVS *de mor. Germ.* cap. XIX.

ius decreta pleniſſima ſunt ſapientiae, & in nos amoris; conſequens eſt, neque *officii* nobis vllius neceſſitatem imponi, ad quod exſequendum non ſuppetant *virium* quaedam *copiæ*, atque facultates: nec *iura* concedi, niſi quibus propter *indigentiam*, & *virium debilitatem*, tuto carere non poſſimus. In quibus rebus, tantum abeſt, vt poſſit eſſe quaedam dubitatio; vt potius *iura*, atque poteſtatem exigendae opis alienae, ſemper cum imbecillitatibus & indigentia, *officium* vero cum virtute quadam, & agendi facultate, coniunctiſſima eſſe cenſeamus, atque ita haec inter ſe connexa arbitremur, vt non ſolum *ius* ſine *inopia* vtentium, & *officium* ſine *viribus* illorum, qui illo officio tenentur, nullum eſſe poſſit; ſed etiam vbicunque noſtrum aliquis re quadam, ex Dei immortalis voluntate, & praeceptis, vere indigeat, continuo exinde *iura* quaedam naſcantur; contra cum primum ipſi viribus quibusdam abundamus, illa copia *officium* pariat, iubeatque omnia, quae nobis vſui eſſe non poſſunt, ad communia commoda, & ſocietatis incrementa, afferre, infirmioribus ſuccurrere, omnium, quantum in nobis eſt, vtilitati & ſaluti conſulere. Enimuero, & ſuperuacuum, atque iniquum eſt, permittere aliis, vt *iure ſuo* poſtulent illa, quorum ipſi non indigeant; & durum atque affine crudelitati, *officia* cuidam mandare, quibus perſoluendis debilitas eius atque infirmitas eſſe impedimento intelligatur. Vnde cognoſcitur, ex *imbecillitatibus iura*, ex *virtute* vero, & virium copiis, *officia*, quaſi ex certis quibusdam fontibus, eſſe deriuanda: atque hoc verborum vſu accepto, conueniens eſt naturae, *ius hominem in viribus habere.*

§. II.

Debilitatis priuilegium iure militari Romanorum.

Qua propter pleniſſima miſerationis, quae cuique tribuuntur, *iura* eſſe oportet; cum naturalis ratio doceat, indulgere aliquid, atque ſubinde cedere, potentiores infirmioribus: & tanto pluribus quemlibet beneficiis augere, atque confirmare, quanto minus ſuis neceſſitatibus ipſe ſufficiat, quantoque pluribus incommodis, atque difficultatibus opprimatur. Cuius imbecillitatis, atque inopiae, ex quibus iura quaedam, & poſtulandae miſericordiae facultas, oriuntur, cum varia ſint genera atque inter ſe diuerſa, atque alia ad *animi* languorem pertineat, alia *corporis* vitium contineat; de *incommodis corporis*, ex quibus *iura atque priuilegia* naſcuntur, explicemus; cum haec illis, quae animum afficiunt, magis luculenta ſint, magisque in omnium oculos incurrant. Audiamus magiſtram aequitatis & officii, rempublicam Romanam, quae, quamuis dignitati & virtuti corporis mirifice faueret; tamen videtur non minorem *infirmitatis*, quam *roboris*, & neruorum, rationem habuiſſe. *Veteranorum* adeo *priuilegia*, virtute, mul-

multorum annorum patientia, pertinacia in laboribus, virium contentione incredibili, a valentioribus quaerenda, etiam illis attributa sunt, quos valetudo, ne diutius in armis versarentur, prohibuit: praecipuitque *L. 8. ∫. 5. D. de excusat. Modestinus*, milites excusari, si honeste fuerint absoluti, vel, propter *ægritudinem*, caussariam remissionem acceperint. Et quamuis MACER non nihil inter caussariam, & honestam, missionem, cum quis *vitio* animi vel *corporis* minus idoneus militiae renunciatur, interesse censeat, *l. 13. ∫. 3. D. de re milit;* tamen etiam caussariam, non esse inhonestam, affirmauit. Praeterea cum Germanici, Caesaris, edictum *l. 4. ∫. 13. D. de re militari*, militem etiam illum, desertorem agnoscat, qui diu a castris aberrauerit, illumque praesto esse, & iussa exspectare, conueniat; tamen ARRIVS MENANDER *l. 4. ∫. 14. & 15. D. de re mil.* leuius emansionis, quam desertionis, delictum habuit, respondítque: exminandas semper caussas esse emansionis, & cur, aut vbi, fuerit miles, & quid egerit? darique veniam *valetudini*, & parentum affectioni: contra in *integros & robustos* esse seuerius animaduertendum. Quapropter etiam tribunorum officio contineri voluit MACER ICtus, *l. 12. ∫. 2. f. D. de r. mil.* vt frequenter principiis intensint, querelas commilitonum audiant, *valetudinarios* inspiciant, denique operam, ne quid committatur, quod alienum sit a sensu misericordiae, atque humanitatis. Imo vero, si FESTVM *d*) & PAVLLVM sequimur auctores; illi milites, qui *optiones* dicebantur, ideo maxime constituti sunt, quia naturae conueniebat, dari centurionibus, inprimis valetudine oppressis, adiutores quosdam a tribunis militum, quos ipsi optarent, & rebus suis praeficerent, vt tanto rectius rei publicae officia obire possent: de quibus TARRVNTENVS PATERNVS *l. 6. D. de iure immunitatis*, & VLPIANVS *l. 6. de bonis damnat.* exposuerunt.

§. III.

Debilitatis priuilegium in caussis paganorum ciuilibus.

Hæc militibus, valetudinis miseratione, concessa: nec minora tamen, propter *infirmitatem corpusculi*, hominibus paganis. Idem, quem adduximus, TARRVNTENVS *l. 6. D. de iure immun.* quibusdam aliis, vt sunt mensores, *valetudinarii*, medici, aliquam vacationem munerum grauiorum, ex sua conditione, tribuit: inprimis, ne durius cum illis egisse videatur, quos ipsi rerum natura satis afflixerat. A Camelasia etiam, quæ corporis ministerio obeunda sit, nulla quemquam, nisi sola *læsi & inutilis corporis*, excusatione, atque *infirmitate*, liberari ARCADIVS CHARISIVS *l. 18. ∫. 11. D. de mun.* permittit. Eadem ratio in imponenda aliorum

d) Fest. voc. Optio, Cuiacius VI. obseru. 33. Ræuardus, coni. III. c. 14.

rum ciuilium munerum necessitate obtinuit. Neque enim dissentit. *l. 2. §. 7. D. de vacat.* VLPIANVS; sed illum, quem præsas senio, & *corporis imbecillitate*, ita vexari animaduerteret, vt muneri perferendæ pecuniæ non sufficiat, dimittendum esse arbitratur. Prætor idem etiam in iudicibus deligendis cogitauit, &, teste VLPIANO, *l. 13. pr. D. de vacat.* quoscunque intelligit operam dare non posse ad iudicandum, illos se excusaturum pollicetur, forte, quod in eam *valetudinem* inciderint, vt certum sit, eos ciuilia munera subire non posse: aut si morbo alio laborauerint, vt nequeant suis rebus superesse. Et quamuis *l. 2. D. de vac.* VLPIANVS *corporis debilitatem* eorum tantum munerum, quæ corpore implenda sunt, excusationem præstare censeat atque adeo a sua sententia quodammodo ipse diuertisse videatur; tamen postea agnouit, etiam illa, quæ magis consilio prudentis viri, quam *robore virium* perficiantur, sine *integritate* corporis obiri non posse. Qua de caussa & ipse iureconsultis, ob *valetudinem*, iudicandi officium *l. 13. pr. eod. tit.* remisit, & vsus est in illa re maximo prudentium consensu. Neque enim ipsi Imperatores ab illo discedunt; sed cæcum GORDIANVS, auriculari morbo affectum DIOCLETIANVS, idem etiam pedum valetudine afflictum, vacatione vti personalium munerum *leg. 1. 2. 3. cod. qui morbo*, permiserunt. Ne quis illa de solo corporis ministerio dicta esse existimet, audiamus de tutela iureconsultos. Ab illo officio, quamuis prudentia & consilio colatur, atque administretur, excusat *aduersa valetudo.* Ita enim MODESTINVS *l. 10. §. 8. D. de excus.* præcepit, habuitque TRYPHONIANVM *L. 45. §. 4. D. de excus.* consentientem; qui necessitati succumbendum, & *libertum* etiam a tutela absoluendum esse existimauit, si tanta *corporis* aut mentis *valetudine*, vt, ne suis quidem necessitatibus sufficiat, ab agendis rebus prohibeatur. Imo vero benignior est PAVLVS, qui ne sua cuiquam facilitas, & in accipiendis muneribus bonitas, fraudi esse possit, prospexit: & *L. 11. D. de excusat valetudinarium* etiam a suscepto munere tutelæ dimisit. Habes *valetudinis priuilegium.* Sed periculum erat, ne, quod propter miserationem erat constitutum, in occasionem fraudis traherent, &, simulatione infirmitatis, onera cura alienae etiam integri atque robusti subterfugerent, suaeque desidiae valetudinis excusationem obtenderent: maxime, cum vix inueniri possent, qui muneribus ciuilibus adhiberentur, si nemo integer, & sanus, dicendus esset, qui qualicunque corporis incommodo perturbaretur. Quibusdam enim, quod ait comicus, *eum febribus fides, & amicitia est; quandocunque visum est, pallent, valent, animam agitant.* Occurrit fraudi MODESTINVS, *l. 10. §. 8. de excusat.* illamque tantum *valetudinem* defendit, quae impedimento est, quo minus quis suis rebus defungatur:

gatur: additque ex VLPIANO *l. 13. pr. eod. tit.* soluere *valetudinarios* vel ad tempus, vel ad perpetuum, excusari, pro valetudinis modo, qua quisque afficitur. Quibus rebus Imperatores *l. vn. C. qui morbo se excusant*, tutelae, seu curae, vacationem illos habere iubent, qui *valetudine* perpetua tenentur. Praeterea certissimum de infirmitate ex aetate iudicium est. Ea de caussa non solum tenerae aetati parcitur; sed auctore VLPIANO *l. 2. ß. 7. D. de vacat.* etiam qui SENIO, & corporis imbecillitate, vexati sunt, aetatis priuilegio defenduntur. Rationem CALLISTRATVS *l. 5. pr. D. de iure immun.* subiecit, quod semper in illa ciuitate *senectus* venerabilis fuerit. Nam maiores pene eundem honorem senibus, quam magistratibus, tribuebant. Circa munera quoque ciuilia idem honor senectuti tribuitur. Hactenus CALLISTRATVS. Ne tamen a sola reuerentia ortam esse illam benigitatem legum existimes, sed vt ipsos propter *virium imbecillitatem* vti aetatis priuilegio intelligatur; mox addit idem iureconsultus: si non tam *corporis* vexationem habeat, quam pecuniae erogationem indicti muneris administratio; dici posse, *senem* non eximi ab hoc onere, priuilegio aetatis, si locuples factus fuerit, & nullo publico munere perfunctus.

Vix attinet monere, quod *priuilegium valetudinis*, quo pater vsus est, ad filium pertinere non possit: neque ego illud adducerem, nisi DIOCLETIANVS *l. 4. C. qui morbo* se ex illud monendum censuisset: casus, inquit, corporis patris, munerum personalium filio iure non praestat excusationem. Habes verba Imperatoris. Quaeris rationem? Noli illam ex *l. 1. D. ß. 2. de const. princ.* quod faciunt multi, repetere. Illi enim oppido falluntur. VLPIANVS, dicta lege, de *constitutionibus personalibus* praecipit, quas non vult egredi personam. Haec male ad *constitutiones speciales*, seu *priuilegia* iuris ciuilis, in quorum numerum *priuilegium vatudinis* recte retuleris, accommodantur. Haec enim iura, docente eodem VLPIANO, *l. 8. D. de LL.* non in singulas personas, sed generaliter, constituuntur: aut, in certum ordinem personarum. Vix igitur iuris priuilegia ex *l. 1. de const. princ.* recte interpretaberis. Sed certissimum est iuris praeceptum, illa, quae propter *sui* corporis habitum, & conditionem, cuique tribuuntur, ad heredes non extendi. Corporis enim nulla est hereditas, sed ex sua quisque sorte miserationem meretur, non iure hereditatis. Hinc aperte PAVLLVS *leg. 68. D. de reg. iur.* quod, vbi personae conditio locum facit beneficio, ibi, deficiente ea, deficere etiam beneficium intelligatur.

§. IV.

Priuilegium valetudinis iure criminali Romanorum.

Vides, durius tractari *valentiores:* liberalius, atque commodius, *infirmos.* Illos ad officium adigi, hos foueri & defendi. Subit mirari, etiam in *quæstionibus*, etiam in *poenis* irrogandis, esse aliquam *valetudinis praerogatiuam*. Accipe PAVLLI verba: vnius, inquit, facinoris rei, ita audiendi sunt, vt ab eo primum incipiatur, qui *timidior* est, vel *teneræ ætatis L. 8. pr. D. de quæstion:* igitur, si hunc ordinem sequaris, lenius, & incuriosius, de debilibus, & infirmis, haberi quæstionem intelligis. Prius audiuntur, quam proditi sunt a sociis; prius, quam ab illis, qui consortes furtis & maleficiis fuerunt, in suspicionem grauiorem nouo indicio adducti. Contra, quos ætas, vel natura, fortius muniuerit, partim doloribus illorum, de quibus ante ipsos quæsitum est, frangi, necesse est: partim lubricitate & confessione sociorum, in maius periculum adduci. Hoc durum poterat videri; sed illud durius, quod idem PAVLLVS *l. 18. ff. 1. D. de quæst.* etiam *repeti* posse in quæstionem reos, grauioribus argumentis oppressos, censeat, maxime, si in tormenta animum & *corpus durauerint.* Præterea & de illo, qui quatuordecim annis minor est, in caput alterius quæstionem non habendam Diuus Pius rescripsit *L. 15. ff. 1. D. de quæst.* Facilius igitur corporibus teneris & affectis parcitur, quam integris & robustis. Parum dissentit, auctore Diuo Hadriano, *Callistratus.* Illos enim, qui terminos finium caussa positos propulerunt, iubet in tempus, *vt cuiusque patiatur ætas*, relegari: id est, si *iuuenior* in longius, si senior in recisius *L. 2. D. de term. moto.* Qua re videri possunt debiles & infirmi, etiam cum deliquerunt, quadam misericordia defendi. Maxime, cum accedat ad illam partem MODESTINVS, qui *L. 22. D. de poenis*, in metallum, inquit, damnati, si *valetudine*, aut ætatis infirmitate, inutiles operi faciendo deprehendantur, ex rescripto Diui Pii, a præside dimitti poterunt, qui æstimabit de illis dimittendis; si modo vel cognatos, vel affines, habeant, & non minus decem annis pœna sua fuerint perfuncti. Exposui difficultatem. Dicam, quid reponi possit. Noli enim existimare, quemquam, solo corporis priuilegio veniam, aut impunitatem quæsiuisse. Id ne cuiquam in mentem veniat, occurrit VLPIANVS, qui *L. 5. ff. 2. D. de poenis* delicta consilio æstimanda esse, non corpore metienda, præcepit. Necessitati igitur potius obtemperasse, quæ mitius de corporibus affectis statuerunt, leges, quam debilitati corporis fauisse, credendum est. Neque enim sufficiunt iisdem doloribus, atque incommodis, *valetudinarii*, & senes, quæ a iuuenibus & *robustis* sine magna difficultate perferuntur. Præterea, etiam in ipso corpore, satis habent supplicii. Igitur non tam legis beneficio, quam a natura, in pœnis irrogandis, & quæstionibus habendis, aliquid laxamenti acceperunt. Neque enim teneræ ætatis homines, ex *Lege 18. D. de quæst.* nec timidi, propter *valetudinis*

mi-

miserationem, prius, quam fortes & robusti, audiuntur; sed propter illam rationem, forte, quia impatientia dolorum ægrius vera dissimulant: & Iudici sunt adiumento, vt facilius deinceps possit ab vtrisque pœnas exigere. Hæc igitur odio delicti, non fauore valetudinis constituuntur. Non obstabit nobis PAVLLVS *l. 8 D. de quæst.* Quæ enim de repetendis in quæstionem reis *robustioribus* disputauit, non eo pertinent, quod suum quenquam *robur* in inuidiam possit adducere; sed, quod asperiori remedio aduersus illum vtendum videatur, qui cum delicto etiam aliam fraudem coniunxerit, corpusque in tormenta *indurauerit*, vt iudicis solertiam frustaretur.

Ita etiam excusamus *Alemannos*, qui *valetudinis* habuisse in defendendis reis rationem videri possunt. Ferebat illorum temporum superstitio, vt posset quasdam reus accusationes armis, & virtute pugnandi, diluere. Sed Paralyticus, aut morbo articulorum adfectus, per alium pugnabat: Campioni mercedem pugnæ, suo nomine susceptæ, semissem bonorum dabat. Ita *ius prouinciale Alemannorum cap. LX.* præcepit. Mos ille etiam alias gentes infecerat. *Siculi* Saxagenariis, & minoribus, per procuratorem pugnandi facultatem tribuerunt. e) Vnde euenit, vt quam alii sua virtute, suis laboribus, quærebant palmam, illi desides virtute aliorum inuenirent. *Saxones* etiam *claudis* procuratores ad pugnam, *vulneratis* laxamentum temporis dederunt. Aperte de illa caussa vetus auctor speculi exponit: L. R. Lib. I. Art. 48. Lahme Leute sollen auch klagen, und antworten, ohne Vormunden, es sey denn Sach, daß die Klag zu Kampf gehe; da soll ihr Vormund seyn ihr ebenburtiger Schwert-Freund, wer er sey, der es allein thun will, mag der lahme Mann seines rechten Vormunden nicht gehaben, er gewinnet zu Vormunden, wer es vor ihn thun will, oder wen er dazu mit Geld gewinnen mag. De vulneratis alio loco L. R. I. 49. Spricht ein gewundter Mann den zu Kampf an, der ihn gewundet hat, und mag er von Unkrafft seines Leibes den Kampf nicht vollbringen und hat er keinen Vormunden, man soll ihm Tage dingen, biß er seinen Kampf selbst vollbringen und enden möge. Sed non cesserunt nostris, in debiles, & corpore affectos, indulgentia SICVLI *f)* qui inte-

e) Leg. Sic. L. II. tit. 37. l. IV. in Lindenbrogii Cod. LL. Ant. p. 781. Et qui ætatis annum sexagesimum tetigerint, & qui nondum viginti quinque annorum curriculum impleuerint, per se pugnare non teneantur, sed possint ad defensionem suam subiicere campionem, ne illæ ætates, in altera frigescente naturali calore, in altera iuuenilium virtutum robore nondum impleto, incerto iudicio relinquantur.

f) Is fauor defensionis est, vt si, qui pugna impetitur sit aliqua parte corporis debilitatus, alter se etiam debilitare teneatur, in eadem parte velut si vnum tantum oculum habeat impetitus, is, qui offert, aliquot diebus ante, illum oculum appo-

tegrum & robustum, cum misero & infirmo congressurum, eosdem artus, quibus alter naturae vitio captus est, in pugna debilitare, aut certe vinculis quibusdam obligare, & corporis vitium arte imitari, coegerunt: ne cuiusquam imbecillitas alterius robore, & virium integritate, opprimatur. Quae omnia qui recte existimat, illi non potest esse obscurum, non tam faueri reorum incommodis aut corporis debilitati beneficium tribui, quam necessitati naturae potius aliquid concedi. Enim vero cum sederet animis praua superstitio, posse, in re dubia, iudicium immortalis Dei armis, & virtute depugnantium, explorari; consequens erat, cum integris, integros, debiles, cum infirmis, esse committendos. Sed de his erit deinceps locus dicendi.

§. V.

Fortiora sunt ex robore & copiis virium quam ex imbecillitate priuilegia iure naturali.

Ex his rebus, quae hactenus disputata sunt, id tamen intelligitur, bene agi cum nobis omnibus: nullis necessitati, si recte res administretur quidquam deesse: quicquid natura virium negauerit, illud legis indulgentia suppleri: quo plura deficiant, tanto plura posse ab aliis exposci, atque *iure* quodam *nostro* exspectari: haec omnia & naturae conuenire, & sanciri ciuilibus praeceptis. Sed dicta de illis iuribus intelligenda sunt, sine quibus ferri sors humana, atque tolerari, omnino non potest; aut quae videntur a *miseratione* potius, quam a *fauore legis*, proficisci. Enimuero cum necessitati subueniendum sit, neque optimi legislatoris bonitas permittat, vt cuiquam desit aliquid, quod ad vtilitatem eius, & commoda, sine iniuria reliquorum, afferri possit; apparet, in his rebus magis indulgendum esse *imbecillitati*, quam *virtuti*: & infirmioribus tanto magis consuli debere, quanto minus *valentiores* indigeant opis alienae. Sed alia ratio ineunda est, cum de illis *iuribus* quaeritur, quibus vires nostrae ad rem feliciter gerendam, communesque necessitates procurandas, ad suscipienda pro salute vniuersorum facinora, ad iuuandam, amplificandamque rempublicam, finguntur, atque accommodantur. Qua in caussa nulla est dubitatio, tanto pluribus quemque ornandum esse beneficiis, quanto magis quilibet ad res gerendas videtur ab ipsa natura esse comparatus. Quapropter, cum melius de his speremus, quos, etiam sine arte, valere, mentisque viribus, & egregio quodam spiritu, animari intelligimus: cumque praeterea sciamus, si ad naturam eximiam, atque excellentem, accesserit ratio quaedam, confirmatioque artis, & honorum, atque fortunarum, tum solere aliquid praeclarum atque omnino egregium enasci; praeferimus illos, qui naturae quodam habitu insignes sunt, his, qui ipsis viribus suis, & debilitate neruorum, a studio virtutis, & rerum agenda-

posito aliquo sibi claudat, in quo pati dignoscitur accusatus; similiter etiam in digitis, & membris aliis, hoc volumus obtinere, iuxta proborum virorum consilium & prouidam discretionem iudicantium.

darum auocantur: illosque augemus priuilegiis, & existimamus, rectius ibi magna beneficia collocari, plusque commodi ab ipsis exspectari, quam a debilioribus, quamuis maximo studio, & contentione, adiuuarentur. Cui rei videtur illud obstare, quod supra a nobis disputatum est, *iura* & priuilegia ex cuiusque *indigentia* enasci, *copias* vero *virium*, & excellentiorem virtutem, esse cum *obligatione*, quam dicunt, coniunctas, officiorumque quasi fontem existimari. Sed facile isti dubitationi occurritur, si cogitamus, tanto pluribus quemlibet viribus & copiis indigere, quanto maiora sunt illa, quibus gerendis, perficiendisque, ipse animum accommodat; &, quamuis *virium abundantia officium* pariat, tamen etiam ex ipsis *officiis* susceptis quaedam *iura* enasci, atque aliquam exigendae opis alienae facultatem. Qui ipsa infirmitate a suscipiendis negotiis prohibentur, facilius sibi consulunt. Natura non adeo multa desiderat: & tanto paucioribus contenta est, quanto magis exigua sunt illa, quibus perficiendis destinatur. Quamquam igitur sine indigentia nullum nobis ius, aus facultas quicquam postulandi, tribuitur; tamen, qui ab ipsa natura liberalius instructi sunt, digniores habentur illis iuribus, quae naturae vires augent, atque perficiunt: aut *quibus*, tanquam *mediis* quibusdam, *ad colenda officia*, indigemus. Hinc maior principum potestas, quam priuatorum, ampliores possessiones, munimenta fortiora, praesidia, reditus, copiae atque facultates, quarum vsus est in republica regenda; quibus tuto carent illi, atque excludi debent, qui prouidentia & imperio aliorum defenduntur.

§. VI.

Priuilegia imbecillitatis propter solam necessitatem constituta sunt iure ciuili Romanorum.

Illum ordinem beneficiorum, naturali ratione constitutum, videmus diligenter ipsis ciuilibus legibus seruatum. Ex quibus intelligitur, iura, quæ infirmioribus concessa sunt, non ideo ipsis tributa esse, vt præferantur valentioribus, aut vti ipsis faueatur; sed vt dolorem isti suum patientius perferant; & ne, dum curæ alienæ cogantur vacare, suis necessitatibus succumbant. Quapropter, quæ ipsis debentur, beneficia cum sensu quodam incommodi, & miseriæ, coniunguntur. Si vacat, eamus per exempla, CALLISTRATVS *l. 5. pr. D. de iure immunit.* munera remittit senioribus, *beneficio ætatis*. Sed vt intelligatur, ICtum non tam fauisse imbecillitati, quam necessitati paruisse; non omnes, sed locupletes duntaxat, ab illis eximit: nec ab omnibus videlicet, sed ab illis, quæ magis corporis habeant vexationem. PAVLLVS surdos, & mutos, si omnino non audiant, nec loquantur, ab honoribus quidem ciuilibus, *l. 7. D. de decur.* non etiam a muneribus excusat. Alterum enim imbecillitas prohibebat, alterum etiam a vitiosis poterat præstari. Hæc ratio induxit VLPIANVM *L. 2. D. de vacat.* vt senio & imbecillitate vexatos, ab illo tantum munere, quod ex vtilitate reipublicæ administrare non poterant, quod-

quodque corpore erat obeundum, dimitteret: ceterum, ab illis, quæ consilio prudentis viri, vel patrimonio impleri possint, neminem nisi ex receptis *probabilibus* caussis absoluendum, responderet. Sed videamus, quid opponi possit MODESTINO? quem & ipsum benignius *de infirmitate* sensisse, supra est a nobis indicatum. Censebat enim, milites, etiam illos, qui propter *ægritudinem* forte *caussariam* remissionem acceperint, *honeste missos* videri, *l. 8. §. 5. D. de excus.* Sed caue existimes, *honores* & præmia cuiquam propter *ægritudinem* tributa. Obstat enim, *Lege 13. de r. mil.* MACER ICtus, qui aliam *missionem honestam*, tempore militiæ impleto, aliam *caussariam* esse, ex corporis vel animi vitio, aliam *ignominiosam*, propter delictum, interpretatur. Neque vero videtur esse inter *Macrum* & *Modestinum* dissensio. Hic *d. l. 8. D. de excus. missionem honestam* ab *ignominiosa* duntaxat, qua quis propter delictum sacramento soluitur, seiungit: idque ex ordine verborum potest cognosci. Disputat, vtrum *ignominiose* missi habeant vacationem? Et negat his remitti tutelam posse: sed illos tamen absoluit, qui *caussariam* remissionem acceperint: videri enim & hanc *honestam* esse. *Caussariam* igitur, tum *honestam* appellat, id scilicet agit, vt illam non *ignominiosam* esse, sed, si huic comparetur, honestam dici posse, ostendat. Maxime, cum a tutela miles excusatur, quæ desiderat hominem integrum atque prouidentem, non ægrum, non eneruem. Aliter sentiendum, cum præmia exantlati laboris, præmia militiæ, dispensanda sunt. In illa deliberatione *caussaria* missio non quidem *ignominiosa*, aut vituperio digna, nec tamen ita *honesta* est, quam conueniat præmiis ornari; sed inter ignominiosam & honestam *media* habetur, quæ nec laudem mereatur, neque in notam infamiae incurrat. Hoc consilio MACER separat caussariam ab honesta: atque ita potest inter vtrumque ICtum conuenire.

§. VII.

Corporis integri robusti & proceri priuilegia potiora sunt quam imbecillitatis iure ciuili Romanorum.

Quamuis igitur consolemur imbecilles, doloresque miserorum leniamus beneficiis; tamen in reddendis gradibus honorum, atque dignitatum, quibus communis vtilitas promoueri, atque ad salutem omnium ordinum aliquid afferri debet, aut, quod idem est, in *priuilegiis* tribuendis, quibus vtimur ad rem publicam administrandam, & officia obseruanda, maiorem integrarum, atque confirmatarum, virium, quam fractarum, & debilium, rationem habuerunt cum naturalia, tum ciuilia, praecepta. Si enim Dionysio Halicarnassensi g) fides est, φύσεως νόμος ἐϛὶν ἅπασιν ἀνθρώποις κοινὸς, ὃν ὐδεὶς καταλύσει χρόνος, ἄρχειν τῶν ἡττόνων τὺς κρείττονας.

Quae

g) lib. I. p. 5.

Quae vires cum magis animo hominis contineantur, quam corpore, quod nobis etiam cum brutorum grege commune eſt; conſequitur, potius ingenii, quam artuum, ſpectandam in deligendis hominibus virtutem. Verum enimuero cum natura vtriusque vſum virtutis tam arcto vinculo coniunxerit, vt neque vis corporis & robur quicquam proſit, niſi arte & ingenio regatur, neque mentis duntaxat habitus ad res gerendas ſufficiat, niſi corporis vtatur miniſterio, cuius imbecillitas & incommoda non ſolum mirifice perturbant animum, & frangunt: verum etiam, ne quid ſuccedat, neue perficiantur deſtinata, impediunt; ea propter ne corpus quidem negligendum eſt, ſed iſti etiam in adminiſtranda republica tribuendae ſunt quaedam partes. *Romanis* quidem, ſi LIVIVM audiamus, *vile corpus* eſt, dum magnam gloriam vident: *h*) quod teſtatur dextra Mucii Scaeuolae, incenſo ad ſacrificium foculo iniecta; vt attonitum virtute hoſtem perturbaret. Quare, vt vincerent animo naturae & fortunae inuidiam, ex ipſis *vitiis corporis* ſubinde etiam nomen, & gloriam, quaeſiuerunt. Hinc SCAVROS, VAROS, CAECOS, CLAVDIOS, SCAEVOLAS, LVSCOS, BALBOS, CICERONES, appellarunt, vt intelligatur, non habitu corporis *Romanos*, ſed ingenio & gloria rerum geſtarum, aeſtimandos. In ipſis *militibus* conſcribendis, quorum officium magis corporis miniſterio, quam animo, obeundum eſt, non tam indocti roboris, quam artis, & exercitii, habendam rationem ſatis diligens rei militaris ſcriptor *Vegetius i*) praecipit; ridetque Germanorum *proceritatem*, aduerſus quam multum potuerit Italorum *breuitas*: *k*) ridet etiam Hiſpanos, quos viribus corporum Romanis praeſtitiſſe, conſtaret; *l*) neque *proceritatem* in milite magnopere deſiderat, cum vtilius ſit fortes eſſe milites, quam *Grandes*: *m*) & *minorem* Tydeum corpore, ſed fortiorem armis, etiam Homeri auctoritas confirmet. *n*) Sed illa virtutis alienae contemptio ex conſcientia imbecillitatis enata eſt; nec ſeria, ſed tandem, cum apertius animi ſententiam profiterentur Romani, in admirationem commutata. Illud omnes reipublicae partes, ſapientiſſimis legibus diſcretae, atque ad ſummam dignitatem compoſitae, oſtendunt. Ordiemur igitur a pleniſſima boni exempli republica *Romanorum*, cuius leges & inſtituta ad noſtram aetatem propagata, atque a plerisque gentibus accepta ſunt: deinde progrediemur ad *Germanos*, quorum mores & praecepta ſimplicitatem naturae imitantur: donec ad cultiſſimam hanc *Saxoniam* perueniamus: quae non ſolum, ab antiquiſſimis vsque temporibus, vti armis, ita etiam ſcientia, & legum diſciplina, cum vicinis gentibus certauit; ſed AVGVSTISSIMI REGIS NOSTRI, cui perpetuum robur, viriumque inuictiſſimam integritatem, in longiſſimos annos demiſſiſſime apprecamur, ſapientia, & heroica virtute, ita illuſtrata eſt, vt palmam praeripiat omnibus, atque ad immortalitatem commendetur.

T 2 §. VIII.

h) LIV. lib. II. cap. 12. *i*) VEGETIVS de re milit. lib. I. c. 1. *k*) Id. l. c. *l*) Id. ibid. *m*) Id. l. c. lib. I. c. 6. *n*) VEGETIVS lib. I. c. 5.

§. VIII.

Generatim quid sit priuilegium & corporis integri proceri & robusti speciatim exponitur.

Videamus igitur, quid Romanorum legibus *corpori integro, robusto, & procero*, fuerit attributum: & per partes singulas eamus. Obseruabis, hoc *priuilegium* continere *iura specialia, illis, qui corpore integro, robusto, etiam procero, vsi fuerunt, ex conditione corporis, ideo concessa, vt illorum vires magis ad vtilitatem reipublicae accommodentur.*

Videntur *iura specialia*, non sine ratione, ex vsu legum Romanarum, posse *priuilegia* appellari: sed illi non nihil a recto discedere, qui cum *constitutionibus personalibus*, quae in singulas personas eduntur, *priuilegia* permiscent. Sed offendas ICtos subinde incertos, quo se concilio sint expedituri. Recte LYNCKERVS o) videtur STRVVIVM notasse. Si ad antiquissima reipublicae tempora assurgas, *priuilegia* etiam in singulas personas concepta sunt: & a iure, in ciues vniuersos explicato, separata. p) Hoc veteri XII. Tabb. praecepto comprobatur: *priuilegia ne irroganto, nisi maximo comitiatu.* Ita enim legem illam *Grauina* restituit. Audiamus FESTVM q) qui *priuos*, inquit, *antiqui pro singulis dicebant: ob quam caussam & priuata dicuntur, quae vniuscuiusque sunt: hinc & priuilegium & priuatus.* Adeo intelligitur, antiquo iure ciuitatis *personales constitutiones* etiam *priuilegia* dici consueuisse. Nec mireris, pro simplicitate illorum temporum, & caussarum, non adeo multas legum formas, neque has studiosius distinctas fuisse, aut diuisas. Postea, cum multa, de quibus antea non fuisset cogitatum, incidissent, alia atque alia iura constituta sunt, subtili ICtorum ingenio discreta: suumque singulis nomen attributum: quaedam *in singulas personas* concepta, quae personam egredi VLPIANVS noluit, neque trahi in exemplum posse existimauit, *l. 1. §. 2. D. de const. princip.* aliae leges cum pluribus communicatae, quas LYNCKERVS *constitutiones communes* appellauit. Hae vel *generatim* de omnibus ciuibus praecipiunt, & *constitutiones generales*, seu proprio nomine, *iura* dici possunt, *l. 8. D. de LLbus*, vel *speciatim*, de certis ordinibus personarum, certisque formis caussarum, disponunt, quae *constitutiones speciales* appellantur. *Generales*, vel *regulam iuris*, manifestam illam, & apertam, sequuntur: & *regulares* dictae sunt; vel contra tenorem rationis, id est regulae, propter aliquam vtilitatem constituentium, introductae, quas PAVLLVS *l. 16. D. d. LLbus* nomine *iuris singularis* comprehendit. Sed *singularia iura* neque ad *singulas personas* pertinent, neque ob materiam, sed ob *rationem legis singula-*

o) LYNCKER. *anal. ad Georg. Ad. Struu. synt. iur. ciu. lib. I. D. tit. 4. p. 11. 13.*
p) GRAVINA *de iur. & gent. & XII. Tabb. §. 77. p. 243 seqq.* GEORGIVS ACACIVS ENENCKEL *Baro Hohenhein. de priuil. iur. ciu. lib. I. cap. 1. n. 1 seqq.* q) FESTVS *voc. priuos.*

larem, hoc nomine definiuntur. Eiusmodi forma *l. 63. D. d. vsufr* ex libro PAVLLI, quod de iure singulari conscripsit, proponitur: datur enim illi, qui fundum quidem, sed vsumfructum non habebat, potestas cedendi, quem ipse tamen non habet, vsusfructus. Ita ICtus: *quod nostrum non est, transferemus ad alios: veluti is, qui fundum habet, quanquam vsumfructum non habeat, tamen vsumfructum cedere potest.* Videbatur iuris regula obstare, qua, quod nostrum non est, in alios transferre, prohibemur; sed contra tenorem illius rationis, auctoritate constituentium, propter aliquam vtilitatem introductum est, vt liceat cedere vsumfructum, puta, quia certum erat, mortuo vsufructuario, vel conditione exspirante, ad proprietatem, reuersurum esse vsumfructum. Sed haec *iura*, quamuis *singularia* sint, tamen *generatim* constituta sunt, & pertinent ad ciues vniuersos; nullo personarum discrimine accepto. Ab illis *iura specialia* seiungimus, quae de quibusdam duntaxat ordinibus, aut de quibusdam formis caussarum, praecipiunt: neque a singulis personis impetranda sunt (quae constitutionum personalium forma est) sed ipso iure omnibus, qui ad eundem ordinem pertinent, promiscue debentur, ipsisque legum verbis continentur: ideo, cum a iure singulari, tum a constitutionibus personalibus, distinguuntur. Talia sunt *priuilegia* minorum, dotis, fisci, fœminarum. CALLISTRATO *l. 5. pr. d. iur. immun. priuilegium aetatis* dicitur, data senectuti a muneribus ciuilibus vacatio. Ex quo intelligitur, *iura specialia* alio nomine etiam *priuilegia iuris* appellari: in eandem fere sententiam VLPIANVS *l. 13. §. 3. de vacat.* commentatur. *Modestinus l. 196. D. de R. I. priuilegia* caussarum definit. DIOCLETIANVS *l. 9. q. pot. in pign.* eos, qui pignora acceperunt, *priuilegii* omnibus actionum personalium praeferri iubet. *Honorius l. 11. de prof. & medic.* grammaticorum *priuilegia* commomerat, & IVSTINIANVS *l. 14. C. de vsufr.* etiam vsusfructus *priuilegium* appellauit. Haec non in singulas personas constituta sunt, sed pertinent ad certas caussarum formas, atque ad certos ordines personarum. Eleganter LYNCKERVS de his legibus explicat, ostenditque *constitutiones personales singulis, qui nomine proprio appellentur, vt Carthagini, aut Caio,* aliquid *largiri; sed priuilegia personis,* & *caussis aliquid tribuere, vt minoribus, foeminis, athletis, quae nomine proprio non vtantur.* Subinde tamen etiam personalibus constitutionibus idem datum est nomen. Lege *vii. C. de priuil. vrb. Constant.* quae ad vnicam hanc vrbem pertinebant, beneficia, *priuilegiorum* nomine appellata sunt. DIOCLETIANVS *l. 9. C. de testam.* Patrocliae cuidam, de *priuilegio* speciali patriae suae, rescripsit, quod & ipsum ad *constitutiones personales* referendum videbatur. Possim longior videri; sed meretur curatius explicari VLPIANVS, qui *priuilegia* principum etiam augustae tribui affirmat *l. 31. D. d. LLbus.* Erat quaedam dubitatio, vtrum *priuilegia prin-*

principum ad *constitutiones personales*, an ad *iura specialia*, hoc loco referantur. Vtrumque aliquam speciem habebat. Olim enim singuli tantum nominatim imperatores quibusdam legibus soluti sunt, & quaedam praecipua iura impetrarunt: vt videri possent *constitutionum personalium* vim haec *priuilegia* habere. Sed postea longa successione, omnibus imperatoribus eadem iura concessa sunt, vt *priuilegia* illorum *iuris* perpetui & *specialis* formam induisse viderentur. Ex quo intelligitur, *priuilegia* plerumque non in singulas personas, sed in totum quendam ordinem personarum concepta esse. Habes veram significationem priuilegii: quam & nos accipiemus, & imitabimur veteres ICtos, quorum solertia *constitutiones personales* a *priuilegiis* separauit. Illorum exemplo *specialia iura* viribus corporis tributa non praeter rationem *priuilegia* dicemus.

§. IX.

Priuilegium corporis integri, proceri & robusti in militia romana.

In his igitur tradendis, vt recte, atque ordine quodam versemur, ducamus initium a *militia*, cuius artes & primae omnium in republica Romana frequentatae sunt, atque a seruitiis intactae, & intaminatae, ad nobilissimam iuuentutem pertinuerunt; quibus omnes reipublicae partes defensae, & amplificatae sunt, inque illud fastigium adductae, vt caput orbis terrarum Roma haberetur. Audiamus FLACCVM r) de militia praecipientem:

Angustam amici Pauperiem pati
Robustus acri militia puer
Condiscat, & parthos feroces,
Vexet eques, metuendus hasta,
Vitamque sub dio, & trepidis agat
In rebus: illum ex moenibus hosticis
Matrona bellantis tyranni
Prospiciens, & adulta virgo,
Suspiret, Eheu! ne rudis agminum
Sponsus lacessat regius asperum
Tactu Leonem *&c.*

Vides & *robur* a milite, & corpus ad labores confirmatum, & leonis animos, ac vires, desiderari: vides ipsum etiam e longinquo prospicientibus terribilem

r) HORAT. carm. lib. III. od. 2.

bilem fuisse, horrendum adspectu, grauem incessu, totius *corporis habitu* insignem. Idem FESTVS [s]) ex Aelio obseruat, *militemque* κατ᾽ ἀντίφρασιν dictum videri admonet, eo, quod nihil *molle*, sed potius asperum quid gerat. Dissimulat illud VEGETIVS [t]) vt supra est a nobis obseruatum, magisque *arte*, & exercitatione, quaeri victoriam, quam *viribus* affirmat; sed ducitur inuidentia, cum Romani corporis infirmitas ipsi necessitatem contemnendae virtutis alienae imposuisset. Nec obscure suo se prodit indicio. Quid enim, inquit, aduersus Gallorum multitudinem paucitas Romana potuisset? Quid aduersus Germanorum *proceritatem* nostra *breuitas*? Hispanos quidem non tantum numero, sed etiam *viribus*, praestitisse nostris, manifestum est. Sed aduersus omnia profuit tyronem *solertem* eligere. Sed idem tamen, paucis interiectis, militem quotidiano exercitio *roborandum* esse, praecipit: & vbi de regionibus, ex quibus tyrones legendi sunt, disputat, [u]) multum interesse dicit, vbi miles nascatur, cum gens gentem praecedat in bello, & plaga caeli *ad robur* non tantum *corporum*, sed etiam animorum plurimum valere intelligatur. In quibus est illud lepidum, quod credat a doctissimis hominibus comprobatum esse, Sicciores, quo minus habeant sanguinis, tanto magis vulnera timere. Sed, propter eundem *roboris* vsum, aptiorem armis [x]) *rusticam* plebem, sub dio enutritam, *duratis* ad omnium laborum tolerantiam *membris* confirmatam, censet: proculque habendos a ciuitatis illecebris milites, vt eo modo & *corporibus* eorum *robur*, & animis, accedat. In qua re HORATIVM FLACCVM secutus est auctorem, qui & ipse [y]) laudat militem rusticum victorem:

Non his iuuentus orta parentibus
Infecit æquor sanguine Punico:
Pyrrhumque & ingentem cecidit
Antiochum, Hannibalemque durum:
Sed rusticorum *mascula* militum
Proles, sabellis docta ligonibus
Versare glebas, & seueræ
Matris ad arbitrium recisos
Portare fustes.

Ne-

s) FESTVS voce miles. t) VEGET. de re mil. lib. I. c. I. u) VEGET. lib. I. de re mil. c. 2. x) VEG. lib. I. c. 3. y) HORAT. carm. III. ode 6. v. 33.

Negabis fidem HORATIO, ipsi quidem militi, sed qui quondam, relicta non bene parmula, aufugerit. Apertius ergo VEGETIVS, huius artis magister, z) in omnibus *staturae magnitudinem*, *corporis robur*, alacritatem animi, iubet explorari: & praeterea legere iuniores, *corporibus*, & animis, *praestantes*. Et quamuis magis desiderari vires, quam *corporis molem*, profiteatur; tamen *proceritatem* tyronum ad victoriam semper esse exactam commemorat: a) monetque, omnibus membris confirmatos esse eligendos, qui possint bellatoris officium implere: b) qui vigilantibus oculis, erecta ceruice, lato pectore humeris musculosis, valentibus digitis, longioribus brachiis, ventre modico, exilioribus cruribus, suris expeditis, non superflua carne distentis, sed neruorum duritia collectis, commendentur. Ex quibus rebus intelligitur, non contemni *corporis robur*, & *commodam staturam*, sed quaeri potius, & desiderari, & tunc demum, cum inueniri proceritas non possit, artis subinde subsidio, & exercitationis quasi vicaria quadam ope, quod natura negauerit, suppleri. Ipse adeo VEGETIVS c) desideratam esse quondam *proceritatem corporum* affirmat, sed illis temporibus, cum amplior esset multitudo, & plures militiam armatam sequerentur. Nec dum enim, ciuilis pars florentiorem adduxerat iuuentutem. Ergo sequioribus demum temporibus, necessitas exegit, vt non tam *staturae*, quam *virium*, in delectu militum, haberent rationem. Potest igitur aliquid etiam *imbecillitas*, quae arte atque exercitatione confirmetur; sed si ad natiuam corporis virtutem, ingenium, atque exercitatio, accedit, solet inde illa virtus militaris, & nescio quid praecipuum, enasci.

§. X.

Quid inter vtilem & idoneum discriminis intercedat.

Neque illud ignotum fuit iureconsultis: sed intelliges vtiliter togam de sago praecepisse. *Debilitatos* ARRIVS MENANDER *leg. 4. ff. 12. D. de re mil.* inhabiles militiae renunciauit, & generatim legibus definitum est, vt milites non modo *idonei* & experientes sint, quod GRATIANVS *l. 3. C. de priuil. eor. q. in sac. palat. mil.* postulat, sed etiam vt *vtiles* inueniantur, missis caussaria missione illis, quos *vitium* animi vel *corporis* prohibuisset. *l. 13. ff. 3. D. de r. mil.* Cuius *vtilitatis* tanta habetur ratio, vt etiam seruos, ceteroquin a militia exclusos, si scientibus dominis militauerint, & *vtiles* ad militiam eis datam visi fuerint, ingenuos esse, & retineri; dominos vero & dominio, & iure patronatus, excidere iubeat IVSTINIANVS *l. 6. C. q. milit. possunt:* quibus legibus vtrumque, & mentis alacritas, & *robur corporis* desideratur. Quod enim *idonei* esse iussi sunt, ad *animum* pertinet, & subinde etiam ad copias facultatum; quod *vtiles* ad *corporis* vir-

z) VEG. l. II. c. 18. a) Id. lib. II. c. 5. b) VEG. l. I. c. 6. c) l. c.

virtutem refertur. Ita enim leges veteres *vtilem* & *idoneum* distinguunt, maxime si non sit, quod addatur. Multa a iureconsultis in eam sententiam dicta sunt, quae non vacat conquirere omnia, & huc transferre. Pauca adducamus. Aut omnia me fallunt, aut huc certe VLPIANVS referendus est, qui *l. 42. D. de verb. signif.* non natura, inquit, probrum dicitur, quod potest etiam in *hominem idoneum* incidere: intelligitque, hominem ingenuum, & animi vitio non corruptum. De illis enim loquitur, qui tutelae iudicio damnari possunt. Idem Imperatores obseruarunt, & numerariorum fastus, & rapaces quaestus, perferri ab illis noluerunt, qui ex aula discesserint, *homines idonei* atque experientes; puta, quorum integritatem & fidem ex rerum argumentis perspexerint *L. 3. C. de priuil. eor. q. in S. palat. mil.* Porro, ad regendum principatum officii comitis domuum per Cappadociam *idonei* ex numero mittendariorum eligantur *l. 2. C. de palat. sacr. larg.* quorum & probitas cognita sit, atque ad regendam rempublicam mentis facultates perspectae. Neque enim *corporis virtute* opus est ad regendum principatum. Vides *idoneos* ex ingenio, & mentis viribus, subinde appellatos. Sed VLPIANVS quosdam propter facultates, diuitiasque, *idoneos* pronunciauit; adducit enim locupletes, qui sufficientes & *idonei* deprehendantur *l. 6. D. de mun.* Ita & *Callistratus l. 14. §. 6. D. de mun.* illos *idoneos* intelligi voluit, quos ciuilibus muneribus defungi posse constaret. Sic *idonei* accipiuntur. Sed qui *corpore valebant*, potius *vtiles* dicti sunt. Docet illud MODESTINVS *l. 22. D. de poenis.* De damnatis enim in metallum disputat, qui *aetatis vel valetudinis infirmitate inutiles* oneri faciendo deprehendantur. ARCADIVS CHARISIVS *l. 18. §. 11. de mun. laesi & inutilis corporis* infirmitatem excusauit. IAVOLENVS etiam *l. 242. pr. D. de verb. signif.* naues sine malo *inutiles* definit. Ex quibus cognoscitur, *vtilia* videri, quorum *corpus* ad ministeria comparatum est, sed *idonea*, quae aliis ex caussis commendentur. Sed haec obtinent, quoties non adiicitur, qua parte aliquis aut *idoneus* sit, aut *vtilis* dicatur. Hoc si fiat, rarius etiam *animi virtus vtilis*, *corpus idoneum* appellatur. MACER certe *l. 13. §. 3. D. de re mil.* milites *corpore* & *animo* minus *idoneos* reiicit, & PAPINIANVS *l. 8. §. 4. D. de vacat.* philosophos laudat, qui se frequentes atque *vtiles* praebeant illis, qui ad eandem sapientiam contendunt. Vides vix semel, atque iterum, *vtilitatem* ad *animum* referri; sed qui illa parte valeat, *idoneum*, qui *corpore* confirmetur, *vtilem* videri: atque ita intelligendae sunt leges, quibus milites, & *vtiles* & *idonei* probantur. Igitur *corporis* etiam ratio habetur in delectu, nec tamen indistincte: quandoquidem *vitium*, quod virtutem, & artuum robur, sane non frangebat, non erat impedimento militiae. Respondet

enim ARRIVS MENANDER: qui vno testiculo natus sit, quiue amiserit illum, iure militare, secundum Diui Traiani rescriptum; cum & Sylla & Cotta eo habitu fuisse naturae memorentur, *l. 5. D. de r. mil.* Ceterum *integros* & *robustos* desiderabant, & acriter succensebant illis, qui, in suum vel suorum *corpus* iniurii, commiserant aliquid, propter quod minus *utiles* ad militiam obeundam haberentur; rescripsit enim DIVVS HADRIANVS, qui se *vulnerauerit*, si impatientia doloris, aut taedio vitae, aut morbo, aut pudore, mori maluerit, in eum animaduerti non posse, sed videri hominem ignominia mittendum; si nihil tale praetenderit, capite plectendum: per vinum, aut lasciuiam, lapsis, militiae mutationem irrogandam. Verba rescripti ARRIVS MENANDER *l. 6. §. 7. D. de re mil.* seruauit. Nec mitius ab aliis Imperatoribus animaduersum: teste enim eodem, quem induximus, MENANDRO, *L. 4. §. 12. D. de re mil.* etiam illum, qui filium *debilitauerat*, delectu per bellum indicto, Diuus Traianus deportauit: & cum quis sponte *resectis digitis*, bello se inutilem fecisset, CONSTANTINVS illum curiis addixit. Neque illa tamen sine veterum exemplo statuta sunt. Si VALERIVM MAXIMVM audiamus, in Caio Vettieno, qui *sinistrae manus digitos*, ne bello Italico militaret, sibi *absciderat*, seueritas Senatus non cessauit: sed bonis publicatis, ipsum aeternis vinculis puniendum censuit, effecitque, vt, quem honeste spiritum effundere in acie potuerat, eum ignominia in catenis consumeret. *d*) Plena sunt huius exempli omnia rerum antiquarum monimenta. OCTAVIVS AVGVSTVS equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus *pollices amputasset*, ipsum & bona subiecit hastae; sed liberto eius addixit, vt relegatum pro libero esse pateretur. *e*) Vtique apparet *non vilia* Romanis *corpora* fuisse. Quapropter discederem ab hoc loco, nisi me teneret ARRIVS MENANDER qui milites etiam SEGNES reprehendit. *l. 5. §. 6. D. de re mil.* Erat quaedam dubitatio, SEGNITIES magis ad *corpus*, an ad *animum*, spectaret. *Segnes* enim ARRIVS a negligentibus rerum suarum, etiam a remansoribus, etiam ab illis, qui crebro extra contubernium agere soleant, seiungit: estque incertum, quis possit *segnis* esse, qui non idem sit negligens, & remansor. Si *animum* cogitaueris, ex eodem fonte haec vitia nascuntur. Quapropter videri potest illo loco, aliud quidquam per segnitiem, quam negligentia, notari: inprimis cum idem ARRIVS *l. 6. pr. D. de re mil. segnitiæ* crimen a contumacia, & desidia, distinguat. Sed magis est, quod *segnitiem* credamus a *vitio* voluntatis proficisci. Praeterquam enim, quod *segnities l. 6. pr. D. de r. m. crimen* appellatur, quod ad *animum* pertinet, & solo corpore,

d) VAL. MAX. lib. VI. rer. memorab. C. 3. n. 3. *e*) SVET. in vita Aug. c. 24.

pore, fine voluntatis consilio, committi non potest; ipsa etiam lex. 5. §. 6. D. h. t. eximit nobis caussam dubitandi. Eiusmodi enim species pro ponebatur: remissi erant a barbaris milites Romani: dubitatum, an restituendi essent, qui remittebantur? Ait, HADRIANVS, posse restitui, si probabunt, se captos euasisse, non transfugisse: de *voluntatis* igitur *vitio*, & dolo captiui, quaerebatur. Sed pergit iureconsultus: hoc licet liquido constare non possit, argumentis tamen cognoscendum, & si bonus miles antea aestimabitur, prope est, vt affirmationi eius credatur; si remansor, aut negligens suorum, aut *segnis*, aut extra contubernium agens, non credatur. Igitur, ex *segnitie* militis, de eius dolo iudicandum est. Qua re intelligitur *segnitiem* ad voluntatis vitia referri. Ex corporis enim imbecillitate de animi consilio non recte cognoscitur.

§. XI.

Priuilegium corporis proceri in gradu militiae attribuendo.

Vtiles igitur & *robusti* sint milites oportet, quia omnes *proceri* inueniri non possunt. Sed *staturae* modus *gradum dignitatis*, & militiae, honestiorem attribuit. Vt ab illis ordiamur, qui praesunt gregariis, primo de *centurionibus* & *signiferis* explicabimus. De illis VEGETIVS: *f*) centurionem eligendum esse *magnis viribus*, *procera statura*, qui hastas vel missilia perite iaculetur, & fortiter: magis ad faciendum, quae imperantur, quam ad loquendum, comparatus. De *signiferis* ex POLYBIO LIPSIAS. *g*) Ἐκ τῶν καταλειπομένων ἐξέλεξαν τοὺς ἀκμαιοτάτους, καὶ γενναιοτάτους ἄνδρας τοὺς σημαιοφόρους. Ex reliquis *florentissimos corpore*, & generosissimos milites, signiferos deligebant. Sufficiat haec cursim & quasi digito, quod aiunt, indicasse. Sed cum centurionibus *euocatorum* cohortem dignitatis gradu coniunxit Caesar imperator: *h*) veteranos atque emeritos plerosque: artis peritia, & in periculis constantia, principes, sed ἀκμάζοντας ἔτι, καὶ προθύμους, florentes adhuc corpore, si PLVTARCHO fides est: *i*) & quamuis supra aetatem militarem profectos, tamen animo adhuc, & *corpore insignes* euocabant. Igitur & hic gradus militiae, quo euocati vtebantur, *corporis virtute* atque dignitate quaerebatur. Noli existimare, nihil *euocatos* corporis dignitate fauoris, & emolumenti, quaesiuisse: quippe & ordines ducebant postea, qui erant *euocat:* & multis praemiis deinceps ornabantur. Certe a POMPEIO *k*) multi ex veteribus exercitibus *spe praemiorum* atque *ordinum* euocabantur: de quibus copiose LIPSIVS *l*) atque item VOSSIVS *m*) egerunt. Euocatis proximi, inter

f) VEGET. de re milit. II. 14. *g*) LIPSIVS de mil. Rom. l. I. dial. 8. *h*) CAESAR de bello ciu. l. I. c. 3. *i*) PLVT. in vita Quinctii. *k*) CAESAR bello ciu. l. I. c. 3. §. 4. *l*) LIPSIVS lib. I. de. r. m. dial. 8. f. *m*) VOSSIVS ad Cæs. lib. I. B. C. c. 27.

gregarios, qui in *primis* legionum *cohortibus*, vel inter *equites alares* locum obtinebant: hi *senos pedes* vel certe *quinos & denas vncias* habere [n]) probabantur in delectu: hic erat *corporis modus & proceritatis*. Etiam in *tertia* cohorte *validiores* probari moris erat, teste VEGETIO, [o]) quia in media acie illa cohors consistebat. Ergo ex *corporis robore & statura* suus cuique locus in legionibus, & cohortibus, assignatus: ex illo gradu suus cuique *honos*, sua *dignitas* tribui solebat. Erat enim etiam inter gregarios quidam ordo militiae cum honore, & dignitate, coniunctus. Docet illud ARRIVS MENANDER, praecipitque, *mutationem militiae* quibusdam poenae loco irrogari, *lege 6. ff. 7. D. de re m.* Sed aperte VEGETIVS [p]) *primam* cohortem reliquas ostendit, & numero militum, & *dignitate* superasse: ita etiam ex ceteris alia videbatur aliam vincere, & antecedere: si cum commilitonibus milites compararentur. Videas addi subinde in *inscriptionibus*, in qua legione, in qua cohorte, quisque militauerit, vt: *miles cohortis praetoriae* [q]) *cal. leg. 10.* [r]) *ex cohorte 8.* [s]) *ex leg. in leg. promotus* [t]) *euocatus ex cohorte 3. pr.* [u]) *miles duplarius legionis 10.* [x]) & his similia, vt de gradu dignitatis, virtute, & laboribus quaesito, praemiisque militiae, etiam posteris constaret. Ex alia enim in aliam milites successione, atque quasi per gradus militiae, ascendisse ex insigni *lapide literato* apud GRVTERVM intelligitur:

TI. CLAVDIO. T. F. VITALI. VETER. EXQ. VETER. ORDINEM. ACCEPIT. IN. LEG. V. POST. SVCCESSIONEM. PROMOTVS IN. LEG. V. MAC. PHAL. DONIS. D. TORQVIB. ARMILLI PHALER. CORONA. NAVALI. BELLO. DACICO. SVCCESSIONE. PROMOT. EX. LEG. I. ITAL. IN LEG. I. MINER. MER. DONIS. D. TORQVIB. ARMILLI. PHALER. CORO. NAVALI. BELLO. DACICO. SVCCESSION. PROMOT. EX. LEGE. PRIMA. MINER IN. LEG. XX. VICT. ITEM. PROM. IN. LEG. EADEM ITEM. SVCCESSIONE. PROMOTVS. EX LEG. XX. VICT. IN LEG. IX. III. SP. IN.

n) VEGET. d. r. m. lib. I. c. 5. o) id. l. c. lib. II. c. 6. p) l. c.
q) GRVTERVS opere inscript. tom. I. p. 533. n. 8. r) GRVT. tom. I. p. 533. n. I. s) GRVT. tom. I. p. 560. n. 2. t) l. c. p. 391. n. 4.
u) l. c. p. 531. n. 10. x) l. c. p. 12. n. 9.

IN. L. VII. CL. P. F. ITEM. SVCCESSIT. IN. LEG. EADEM. MILIT. 7. IIII. PR. POST. ANNIS. XI. VIXIT. ANNIS. XLI.

Habes praerogatiuam militum, quapropter *staturae commoditatem*, rerumque gestarum gloriam, subinde vtebantur. Apparet enim ex *staturae modo* gradum cuique in militia assignatum. Est locus dubitationi, an de *corporis proceritate* etiam ZENO cogitauerit, qui *leg. 17. C. de r. m.* per suggestionem sibi declarari postulat: *qui* & *quanti* milites, & in quo numero, & limite, debeant subrogari? vt ex diuina subnotatione, militiam sortiantur. Posset enim quibusdam videri imperator de *modulo corporis* quaerere, vt ex illo dignam cuique militiam assignet. Sed certius est illud: *quanti debeant surrogari*, ad *numerum*, non ad *corporis molem*, pertinere; vt perinde accipiantur haec vera, ac si, *quot* milites surrogandi sint? ex magistro militum quaesiuisset.

§. XII.

Interfuit igitur militum, quibus viribus, quo *robore*, qua corporis *proceritate*, esse cognoscerentur. Ex illa caussa, non modo ad tribunorum officium pertinet, valetudinarios inspicere, quod MACER *leg. 12. §. 2. D. de re mil.* praecepit, ne quisquam locum militiae, cui implendo vires eius non sufficiant, cuiusquam incuria sortiatur; Sed praeterea etiam *probandi* sunt milites, vt qua aetate, quo *robore*, quo corporis habitu, & virtute, essent, intelligatur, suusque singulis locus tribuatur. Hinc SEVERVS & ANTONINVS: si militiae nomen dare vultis, offerte vos his, qui *probandi* ius habent, *l. 1. C. qui mil possunt*, rescripserunt. Equitum *probationem* z) VALERIVS M. a Quinti Fabii temporibus repetit, ex cuius instituto *id. Iul.* equites trabeati transuehebantur. Reduxit morem *transuectionis* post longam intercapedinem AVGVSTVS a) & equitum turmas frequenter recognouit. Habes morem *probationis*. Forte, ad quid attentendum in *probationibus* fuerit? sciscitaris. Illud VEGETIVS obseruat, b) longaque oratione comprehendit virtutes, ex quibus milites & centuriones commendentur: & loquuntur litterati lapides, quaesiuisse Romanos exinde gloriam, quo tempore aetatis, & in quo ordine, fuerint *probati*. Insignis est ille apud GRVTERVM: c) quo *faonii paterni ex euocatis* filii, quod pater anno aetatis XVII. *se probouerit*, & in cohorte

Probatio militum.

y) GRVT. opere inscr. tom. I. p. 391. n. 4.
z) VAL. M. L. II. c. 2. n. 9.
a) SVET. in vita Aug. c. 38.
b) VEGET. L. I. c. 3. 4. 5. II. c. 14.
c) GRVT. tom. I. inscr. p. 541. n. 2.

horte XI. militauerit, cum innocentiae & virtutis laude, gloriantur. Alios *probatos in cohorte 7. pr.* d) & quod idem est, *probitos*, e) item, *prouitos* anno aetatis XVII. f) passim inueneris: & alia eiusmodi sexcenta.

§. XIII.

Corporis priuilegium veteranis & emeritis concessum.

Hactenus de legendis, collocandisque, militibus explicatum est: iam videamus de *mittendis*. Qui *vitio* animi vel *corporis* minus idonei militiæ renunciati sunt, *caussaria missione* soluuntur sacramento, *l. 13. ff. 13. de r. m.* quæ *caussaria* missio ipsa etiam *honesta* est. *L. 8. ff. 5. D. d. excus.* id est, non ignominiosa, aut cum dedecore coniuncta. Ita enim *lex 8. C. de re milit.* nodum soluit, quia *caussaria* missis nulla existimationis macula adspergitur; sed *honestior* est illa, quæ tempore militiæ impleto impetratur, *L. 13. ff. 3. D. de re milit.* Militia enim si vltra vicesimum annum, in legione vel vexillatione producitur, parit munerum onerumque personalium vacationem *l. 3. C. d. his. q. non implet. stip. sacr. solut. sunt*, atque excusationem a tutela *l. 8. ff. 2. 3. D. de excus.* Sed, numero stipendiorum impleto, etiam *beneficium* miles merebatur. Ex his enim conflatæ erant *euocatorum* duæ cohortes, quæ ex *beneficiariis* superiorum exercituum ad Pompeium conuenerant. g) Testantur illud etiam *lapides*, & loquuntur *beneficia* veteranis militibus tributa. Ex illis se *beneficiarios* h) *spe beneficiarios* i) *emeritos* k) *missos honesta missione* l) dici voluerunt, illisque nominibus opinionem virtutis, & gloriæ, apud posteros quæsiuerunt. Nihil illorum ex *caussaria missione*, quæ ante illud tempus, propter *corporis infirmitatem* impetrata fuerit, sperari poterat, nisi quantum miseratio, & necessitas extorquebat. Aperte DIOCLETIANVS *L. 2. C. de his, q. non implet. stip.* docet, ob profectæ ætatis senium dimissos *honestam* quidem dimissionem consecutos, & habere a ciuilibus muneribus, honoribusque, quibus *imbecillitas* non sufficiebat, aliquam vacationem; nec tamen ea priuilegia accipere, quæ his competunt, qui pleno stipendiorum numero perfunguntur. Neque MACER *l. 13. ff. 2. D. de re milit.* contradicit, quamuis, quod præmii loco Veteranis concessum est, etiam ad illos, qui *caussaria missi* sint, putet pertinere: & his enim ait, præmium præstatur. Videntur Veteranorum iura cum illis, qui caussaria missi sunt, communicari; sed videtur hoc illis, qui speciem illa lege propositam non excutiunt. Disputat MACER de agro post missionem præscribendo, quem miles contra disciplinam comparauit. Ait ICtus, si nulla lite de agro mota missionem acceperit, postea mi-

d) GR. loc. cit. p. 1109. e) l. c. p. 572. n. 5. f) idem pag. 526. n. 6. g) CAESAR de bell. ciu. lib. I. 3. III. 83. h) GRVTERVS oper. inscr. p. 558. n. 5. 553. n. 8. alibi passim. i) GRVTER. p. 393. n. 5. k) p. 105. n. 8. 572. n. 3. passim. l) p. 18. n. 5. p. 45. n. 13. p. 108. n. 5. 6. 7. passim.

militem præscriptione tutum esse: nec tamen *ignominiose missum*, qui pœnam mereatur; sed qui *caussaria missus* fuerit, posse dici etiam illum præscriptione defendi posse. Habes militis præmium, qui propter *valetudinem* missus est, sed quo duntaxat *a poena absoluitur*, in illos constituta, qui *ignominiose* mittebantur. Igitur non tam præmium consequitur, quod ad Veteranos pertineat; quam iure communi militum vtitur, quod ipsum etiam *ignominiose* missis in pœnam ademtum est. Generatim enim, cum de pœnis ignominiose missorum disputatur, qui *caussariam* missionem accepit, potius *honeste* misso, quam *ignominiose* misso, solet comparari. Illud miseratio suadebat, quod etiam LIPSIVS obseruauit. m) Præmium virtutis frustra expectabant, quos *valetudo* excluserat. Igitur nec restitutio, aut instauratio, illis solet concedi obtentu valetudinis recuperatæ. Ita GORDIANO *l. 6. C. de re mil.* visum est, nec temere, sed ex ratione luculenta: quia nemo dimittitur, nisi quem medicis denunciantibus, & iudice examinante, probatum sit *vitium* contraxisse. Ex quibus rebus intelligitur, veteranorum beneficia non propter solam animi virtutem, aut in laboribus constantiam & solertiam, sed propter *corporis* etiam *confirmationem*, quæ cum ad explendum tempus militiæ, tum ad illud superandum, sufficerit militibus concessa, atque ab emeritis fuisse impetrata.

§. XIV.

Priuilegia corporis ad ius suffragii honorum & immunitatis spectantia iure ciuili Romano.

Mittamus milites: atque in rempublicam *togatam* descendamus. Non multum me CALLISTRATVS moratur, qui *l. 11. D. de decurion.* teneræ ætatis homines quasi inhabiles ad rem publicam tuendam posse *decuriones* fieri negauit, nec minores XXV. annis allegi, nisi ex caussa permisit, quibus PAPINIANVS decurionum sportulas reliquit, sed interim suffragia inter ceteros ferre ipsos non posse, *l. 6. D. eod. tit.* censuit. Nam potius animi virtus, quam *corporis*, in decurionibus desideratur, quamuis vtriusque partis confirmatio illis prodesse videatur, qui rempublicam administrant. Magis attinet monere, *surdos & mutos*, si omnino non audiant, nec loquantur, ab *honoribus*, non etiam a muneribus excusari. Ita PAVLLVS *l. 7. D. de decur.* respondit. Ex quo loco intelligitur, a *priuilegiis* illorum, quibus propter corporis integritatem ad honores aditus patet, excludi debiles & infirmos; nec tamen continuo ab *incommodis* absolui, quibus etiam robusti onerantur. Igitur corporis ratio in republica habetur, magisque integris & valentioribus fauemus, quam valetudine affectis. Ne credas decurionatum, & honores in municipiis, ad quos vt surdi & imbecilles adspirare possint, iura non permittunt, magis ad onera ciuium, quam ad commoda, & emolumenta, pertinere. Lex enim

2. 3.

m) LIPSIVS de milit. Rom. lib. V. dial. 19.

2. 3. 6. 12. 14. D. de decurionibus argumento sunt, non omnino contemnendam fuisse illam dignitatem inter municipes: nec sterilem aut infructuosam; sed inuentos fuisse ciues, qui de obtinendis honoribus inter se certarent. *Excusandi* igitur surdi & muti ab honoribus; sed quia corporis ipsa imbecillitas, ne rempublicam administrent, esse impedimento videbatur, *necessaria*, & eadem excusatione, qua *grandes natu* prohibentur decuriones fieri, atque in perpetuum *amouentur.* Ita enim de his *Leg. 11. D. de decur.* CALLISTRATO visum est. Sed grandes natu, non *seniores* excusari intelligis: ne seniorum excusatione, iuniores onerentur: vtque cognosci possit, propter solam corporis infirmitatem hoc illos incommodum sentire. Qui paullo rectius valebant, admissi ad honores. Ne possit dubitari VLPIANVS *l. 3. D. de iure immun.* occurrit, & annorum numerum definit. Ait enim maiores septuaginta annis a muneribus vacare, nec tamen illum, qui ingressus sit annum septuagesimum: quia non videbatur maior esse septuaginta annis, qui annum septuagesimum agebat. Habes qui *grandes natu* appellentur. Sed *sexagenarii* senes dicti sunt, & iidem etiam *depontani*, quia sexagenarii de ponte deiecti sunt, si *Festum* sequimur auctorem. n) Igitur & sexagenarii insigne detrimentum, ex corporis *infirmitate* acciperent: si credi posset fabulae antiquae; sed tam plena est nugarum, vt ne NASONI quidem placeat fabularum architecto. o) Si vacat, NASONEM audiamus:

Corpora post decies senos qui credidit annos
Missa neci: sceleris crimine damnat auos.
Fama vetus, tunc cum Saturnia terra vocata est,
Talia fatidici dicta fuere senis:
Falcifero libata seni duo corpora gentes
Mittite, quae Tuscis excipiantur aquis.
Donec in haec venit Tirynthius arua, quotannis
Tristia Leucadio sacra peracta modo:
Illum stramineos in aquam misisse Quirites:
Herculis exemplo corpora falsa iaci.
Pars putat, vt ferrent iuuenes suffragia soli
Pontibus *infirmos praecipitasse senes.*

Sed

n) FESTVS voce: depontani. o) OVID. fast. L. V. v. 623

Sed hæc copiosius a *praeside* commentatione singulari de *sigillaribus diti sacris* disputata sunt. Non inuenuste illi rem explicant, qui exclusos a centuriatis comitiis senes, ex illo commento suspicantur: si rerum antiquarum monumentis confirmaretur coniectura. Quirites enim cum in suffragia missi essent, per pontes transierunt. Illud certius est, prolixæ vel *imbecillæ* admodum *ætatis* homines non alligendos in collegia, quibus immunitas concessa. Ita CALLISTRATVS *l. 5. §. 12. D. de iure immunit.* censuit: quibusdam enim collegiis & corporibus, quibus ius coëundi lege permissum est, immunitas tribuitur: scilicet illis, in quibus sui artificii caussa vnusquisque assumi solet, vt fabrorum corpus, & si qua eandem habent originem. Nec tamen ex omni ætate allegi debent, vt Diuo Pio placuit, qui reprobauit prolixæ aut imbecillae admodum aetatis. Hactenus Iureconsultus. Intererat enim reipublicae *robustos* potius, quam *debiles*, & fractos, etiam praemiis ad vtilitatem reipublicae & studium artis excitari.

§. XV.

Priuilegium corporis integri iure sacro Romanorum.

Priusquam a publico iure transeamus ad priuatum, de iure *sacro* praeciendum est. Et hoc enim *publicum* videtur, quamuis QVINCTILIANVS publicum a *sacro* seiunxerit; sed magis est, quod obtemperemus VLPIANO, qui *l. 1. §. 2. D. de iust. & iure* definit: ius *publicum* in *sacris*, in sacerdotibus, in magistratibus consistere. *Corporis vitio* & labe etiam deorum religio contaminari subinde visa est. Certe capi *virginem vestalem*, quae lingua debili, sensuue aurium difficili, vsa fuerit, aut alio *corporis vitio* insignem, nefas habebatur. Hoc ex Labeone Antistio GELLIVS obseruat. *q*) Generatim SENECA sacerdotes *integros* & sanos desiderat: PLVTARCHVS *r*) etiam augures, cum ne auibus quidem vlceratis quisquam ad auspicandum vteretur. Hyrcanum Antigonus captiuum auribus truncauit, ne consilium petendi pontificatus ipsi succederet. Hi mores fere cum omnibus gentibus communicati, & magno consensu accepti. Neque in sacerdotibus deligendis religio substitit; sed ad omnia *sacrorum ministeria* se extendit. In ipsis sacris certaminibus, qui virtutis spectacula ederent, illos non modo *corpore insignes* esse oportebat, sed nulla etiam macula, nulla ignominia, notatos. Vtile enim VLPIANO visum est, vt neque Thymelici, neque Xystici, neque agitatores, neque qui aquam equis spargerent, ceteraque eorum ministerio, qui sacris certaminibus deseruiunt, ignominiosi haberentur, *leg. 1. pr. D. de h. q. not. infam.* Igitur corpo-

p) L. II. inst. orat. c. 4. *q*) GELLIVS noct. Att. l. 12. *r*) PLVT. probl. VII. 2.

poris virtuti & *robori* illorum, qui digni habebantur, quorum virtus populo Romano in ludis exhiberi posset, illud tributum est, vt absoluerentur infamia, in quam ceteroquin incurrere visi sunt, qui artis ludicrae caussa prodiissent. Propter eandem sacrorum religionem etiam ATHLETIS, si corpus sufficerit, vt per omnem aetatem certarent, & coronis non minus tribus certaminis sacri merito ornati, non aemulis corruptis, ac redemptis, probarentur, ciuilium munerum, vacationem tribuerunt Imperatores *l. vn. C. de athlethis.* Haec ex iure *sacro* corporis commodi & robusti priuilegia descendunt.

§. XVI.

Priuilegium corporis robusti iure priuato ciuili Romanorum speciatim circa possessionem.

Sed ad alteram studii nostri positionem transeundum est, quam *ius priuatum* appellamus. Contemplabimur ciuile illud iudicium, quo de cuiusque patrimonio lites exercentur. Poterat inhumanius videri, ex viribus corporis Romanos aestimare, cui palma forensis debeatur.

Nam sic locutus, partibus factis, Leo:
Ego primam tollo, nominor quia leo.
Secunda, quia sum fortis, *tribuetur mihi.*
Tum, quia plus valeo, *me sequetur tertia.*
Malo afficietur, si quis quartam tetigerit.
Sic totam prædam sola improbitas abstulit. s)

Illud ferarum iudicium est, a cultissimae post hominum fere memoriam gentis ingenio, & praeceptis, alienum. Ex rerum enim argumentis definiendum est, quid quisque videatur iure postulare. Illum, ex Romanis legibus, seruamus ordinem iudiciorum. Sed priusquam de caussa cognoscatur, subinde etiam *viribus corporis* locus est, vt rectius deinceps de *iure* possit constitui. Ipsa vetus *in ius vocatio* non nihil violentiae continet: praecipitque Lex Decemuiralis: *si caluitur pedemue struit, manumendo iacito.* Adeo res in certamen virium, & irarum, adducta est, priusquam in iudicium perueniretur. Ni *manu* superaueris, quem in ius vocabas; grauior disceptatio instabat. Sed haec talia luculentius multorum commentariis illustrata sunt. De *possessionis iure* deliberemus. Videntur enim eius commoda, & quaeri *corporis viribus* subinde, & defendi. *Pacti* enim est possessio, docente VLPIANO *l. 29. D. de acquir. vel amitt. poss.* corpore & animo obtinenda, *l. 8. D. eodem tit.* Sed etiam, iusta, an iniusta sit, nihil refert: qualiscunque enim possessor hoc ipso, quod

s) PHAEDRVS l. I. c. 5.

quod possidet, melius ius habet, quam qui non possidet, *leg. 2. D. vti possidetis.* Imo vero, qui nolit in fundum reuerti, quod vim maiorem vereatur, amisisse possessionem NERATIO, & PAVLLO, *l. 7. D. de adq. v. amitt. poss.* videbatur. Ne sit locus dubitationi, addit etiam CAIVS *l. 15. D. eod. tit.* quod rem, quae nobis surrepta sit, perinde intelligamur non possidere, atque eam, quae vi nobis erepta est: ex quo ratiocinatur VLPIANVS *l. 29. D. eod. tit.* etiam pupillum, sine tutoris auctoritate possessionem posse amittere, vt corpore desinat possidere. Etsi vero, quam *vi* aduersarius *acquisiuit*, *vitiosa* est *possessio*, locumque facit interdicto: senties tamen non nihil incommodi, quod ipsi non restiteris, etiam corporis virtute. Sed possessionem *vi ereptam*, si in ipso congressu *vi* recuperes, IVLIANVS praecipit *L. 17. D. de vi & v. a.* in pristinam caussam te reuerti potius, quam *vi possidere* intelligendum esse. Maius est, quod si quis *imbecillitate* impeditus non venerit ad prohibendum, non videatur aduersarius *vi fecisse*. Ita enim LABEO respondit teste VLPIANO: *Leg. 1. §. 10. D. quod vi aut clam.* Igitur prodest tua *imbecillitas* aduersario; meliusque illis consulitur, qui etiam *corpore* ad defendendam possessionem, vimque prohibendam, suffecerunt. Hæc forma iudiciorum ipsa naturali ratione constituta est, vt ante caussæ cognitionem, ex facto possessionis, quis petat, & a quo petatur, intelligi debeat: vtque, qui suum vi defendere non potuit, quicquid sua *imbecillitate* amisit, interdicto recuperet; aut quod prohibere non potuit, de illo in iure contendat. Hoc natura *corporis viribus* beneficium tribuit. Cuius necessitatis veteres adeo non pudebat, vt illius rei quædam imago in ipsis *vindiciis* sit conseruata. Nam petitor fundi, quem *suum esse* aiebat, aduersarium, *ex iure*, vocabat *manum consertum* t) & aduersarius subinde petitorem reuocabat, donec lis de possessione esset expedita.

§. XVII.

Nefas igitur habetur, propter solam *corporis virtutem* cum alterius quemquam iniuria crescere, aut priuatum compendium augere. Rectius ex *corporis vtilitate* pœnas, & supplicia æstimaueris, vt quæ cuique conueniant, atque ad reipublicæ vsum inprimis accommodata sint cognoscas. Neque enim omnes ex æquo puniendi; sed præcipit CLAVDIVS SATVRNINVS: Ex persona sumendum esse modum supplicii: aliter ex iisdem facinoribus seruos, aliter liberos puniri, *l. 16. §. 3. D. de poenis*: & addit VLPIANVS: esse quædam discrimina pœnarum: nec omnes eadem pœna affici solere, *l. 8. §. 11. D. de poen.* Nec vero caret ratione, reos, quos reipublicæ, propter cuius emolu-

Priuilegium corporis in iudicio criminali Quiritium.

t) GELL. noct. Att. XX. 9. CIC. or. pro Mur. c. XII. & pro A. Caecin. c. XIX.

lumenta pœnæ inprimis constitutæ sunt, *vtiles* cognoscas, benignius tractari, illosque in necessitates alias reseruari, aut eam in illos pœnam constitui, quæ & reipublicæ commoda esse possit, & sensum supplicii in animis delinquentium relinquat. Hinc, cum ceteri in metalla condemnentur, VLPIANVS *iuniores*, qui *corpore* inprimis *valeant*, *in ludum venatorium*, aut in aliam quam voluptatem, gesticulandi, aut aliter se mouendi, gratia damnatos esse censuit *l. 8. §. 11. D. de poenis.* quod et satis supplicii continere videbatur, & spectantibus esse iucundius, qui ipso calore iuuentutis delectantur; præterea & iuuentutis miserationi conueniebat, dare illis locum ostendendi virtutem suam, & subinde veniam merendi. Parum ab illa ratione discedit, quod etiam *ad bestias damnatis*, si eius *roboris* vel artificii sint, vt digne populo Romano exhibere possint, spem quandam mitioris sententiæ proponi videamus. Censet enim MODESTINVS, non quidem fauore populi dimitti, sed de illis tamen principem consuli debere. *l. 31. pr. D. de poen.* Qua se lege cuidam fabro, cui manus amputanda esset, veniam impetrasse *Dynus Ictus* gloriatur. Cogitabam deserere hunc locum. Sed meretur obseruari, quod visa fuerit quibusdam *corporis confirmatio* etiam ad innocentiæ opinionem faciendam profuisse: In quæstionibus inprimis. ARCADIVS enim CHARISIVS *l. 10. §. 5. D. de quæst.* auctor est, plurimum in excutienda veritate, etiam *vocem* ipsam afferre, ex ipso sermone, &, qua quis constantia, qua trepidatione, aliquid diceret, duci argumentum. Sed credi potest *vocem*, magis *animi*, quam *corporis*, *virtute* confirmari; quamuis & hæc interdum iudici imponat. Hoc certius est, *mendicantibus ex corporis* virtute non nihil commodi accessisse. In illis enim & *integritas corporis*, & annorum robur, exploratum est. *L. un C. de mendic. validis.* Ita Imperatores constituunt: & seruos, qui nulla *debilitate* miserabiles fuerint, prodititoribus addicunt: liberos subinde colonorum perpetuorum iure censeri. Sic & coercetur inertia, & reipublicæ *corporis vires* accommodantur, denique & mendicantium vtilitati consulitur. *Infirmiorum*, in tanta hominum multitudine, vix tunc ratio poterat haberi. His legibus, in criminali inprimis iudicio, *corporis vires* æstimantur.

§. XVIII.

Proceritas Germanorum.

Mittamus Quirites, atque ex diuerticulo in *patriam* redeamus. Mirabimur maiores nostros, qui & Romanis terribiles fuerunt, & hostium etiam subinde vocibus prædicati *u)* sunt: quod *ingenti* essent *magnitudine corporis*, incredibili virtute, & exercititatione in armis: omnes, in tanto hominum numero, eodem habitu corporum, & naturæ: *x)* trucibus & cæruleis oculis, *magnis corporibus*; aut, si strictiores sint artus, quod CATTIS *y)* accidit, certe tamen

u) CAES. de bell. Gal. I. 39. *x)* TAC. de mor. Germ. c. 9; VEG. de re M. I. c. 1. *y)* TAC. de mor. Germ. c. 30.

tamen *durioribus membris*, vultu minaci, animo vigentes, mirifice ad virtutem, & percellendos animos illorum, cum quibus congrederentur, a natura comparatos: praeterea non tantum ad impetum validos, aut laboris, atque operum, impatientes, quod TACITO secum ipso interdum dissensiones exercenti, & præterea a *Mela* confutato, visum est; sed maximis animis, & vtramque partem exercitantes, bellando animos, *corpora* assuetudine laborum. Enim vero, quod a natura ipsis tributum, educandi artibus & disciplina, atque vsu omnis vitæ, confirmarunt. Quippe remoti a deliciis, quibus animi franguntur, in omni domo nudi, in *illos artus, illa corpora*, excrescebant, quæ ad miraculum proponebantur: z) quorumque formam, & cultum, ex Cluuerio, antiquas fabulas imitante in calce dissertationis expressimus, SVEVI inprimis lacte & pecore viuebant, multumque in venationibus versabantur: quæ res, & cibi genere & quotidiana exercitatione, & libertate vitæ, *vires* alebat, & *insigni corporum magnitudine* efficiebat. a) Placuit illud SVEVIS mirifice, atque ita arrisit, vt caussam gratulationis in illa re quærerent, & opinionem virtutis, cuius admiratione sibi prærogatiuam in bellis datam esse arbitrantur, *iusque in prima acie pugnandi.* Ita enim audias in *iure prouinciali Alemannico cap. 31. n. 4. 6.* de se gloriantes: Kunig Karl verleeh den Swaben, wo man durch des Reiches Not striten sol, da sulen di Swaben vor alle Sprachen striten. zc. Dis Recht, und andre Recht, haent die Swaben verdient, mit ihre Frumekeit. Incertum videbatur, quid illa laude, der Frumekeit inprimis, SVEVI prædicarent. Sed obseruat SCHERZIVS, illa voce fortitudinem & robur indicari, atque ex Chronico quodam Alsatico confirmat, Frum & mächtig, sermone veterum, coniungi: vor Gottes Geburth was Strasburg klein, und doch Frum und mächtig.

§. XIX.

Non alienum erat a bonæ mentis, & rationis, officio, in illa parte perficienda, elaborare *Germanos*, in qua ipsius naturæ beneficio mirifice confirmati videbantur. Hinc neglectiores *infirmi*, & debiles: *gloria* ex *corporis* & animi *viribus* quæsita: domus & penatium curam fœminis, & senibus, & *infirmissimo* cuique ex familia, delegabant. b) ROBVSTI & confirmati, in republica versabantur, in qua vix quidquam publicæ, vel priuatæ, rei nisi armati peragebant. c) Sed arma sumere non ante cuiquam moris erat, quam ciuitas corpore *suffecturum* probauisset. Tum in ipso concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus, scuto frameaque iuuenem ornabant. Hæc toga hic primus iuuentutis honos: ante hoc *domus pars* videbantur, mox *reipublicæ* *Priuilegium corporis iure publico Germanorum.*

X 3 Hacte-

z) TACIT. in. Germ. c. 20. a) CAES. b. Gall. IV. c. I. n. 8. 9. b) TACIT. in. Germ. c. XV. c) idem c. XIII.

Hactenus TACITVS. Vides Germanos *ex corporis*, atque artuum, *confirmatione*, ius adeundi ad concilium, *ius* etiam *suffragii ferendi*, quæsiuisse. Deprehendes etiam apud nostros moris antiqui vestigia. Equites **wehrhaftig machen** appellant. *d*) Nec postea ipsis spes alia expeditior dignitatum, & honorum. Ornatus armis adolescentulus, ceteris *robustioribus*, ac iam pridem probatis, aggregatur. *e*) In conciliis considunt armati: mox rex, vel princeps, prout *ætas* cuique, prout nobilitas, prout *decus bellorum*, prout facundia est, *f*) verba faciunt: vt aussim affirmare, *prærogatiuam in comitiis robore corporis* quæsitam. Nec posteri ab instituto multum discesserunt, seruantissimi homines morum patriorum. Vt a *magistratibus* ordiamur, quorum studiis regitur status imperiorum, atque ciuitatum; in *iudice* præter animi vigorem & fidem, etiam *corporis integritas*, quæsita. Audiamus *Alemannos* iure *prouinciali Alemannico cap. 68. n. 2. 6. 7. 10.* praecipientes: An dem Richter soll der Dinge keines seyn, die wir hie nennen. rc. Er soll auch nit **lame** sin, an Handen und Fusen, Er soll auch nit **blind** sin. welches der Dinge eines an dem Richter ist, der mag mit Recht nit Richter gesin. Et paucis interiectis *n.* 16. Er soll auch **stark** sin, daß er sin Hertz also bestercke, daß es dem Leibe nimmer gerat, das wieder Recht sie; und ists, das das Hertz **krancken** Mut gewinnt, so soll der Leib also **stark** sin, daß er dem bösen Mut wiederstände. Et porro: Er soll auch also **stark** sin, daß er Leib und Gut wage, daß er das Recht beschirme. Ex quibus locis intelligitur, non solum exclusos mutilos, & mancos, & ægrotos, ab officio magistratus; sed etiam *corporis robur* ad augendam vim animi, compescendam cupiditatem, defendendum ius, fasque, Germanis necessarium videri: ne quid, dum necessitati *imbecillitatis* parendum est, ab officio bonæ mentis iudices discedant, aut *infirmitate* neruorum fracti, aut sanguinis calore concitati, aut segnitie oppressi, parum memores sint humanitatis: ne cedant potentioribus, aut animos demittant, cum facinorosorum improbitas coercenda videatur. Ex *iuris Weichbildici glossatore g*) intelligitur, eadem vsos prouidentia, & circumspectione, *Saxones* in *iudicibus* deligendis. Er soll kein **natürl. Gebrechen** an ihm haben, als Maselsucht, taub, stum, blind, Krüpel rc. denn diese Sachen hindern einen jeden an der Kür. Sed crucem fixit glossator interpretibus, incertis, quid morbi, illa voce Maselsucht, notauerint maiores, quod iudicibus impedimento esse possit: alii *epilepsiam*, alii *lepram*, quæsiuerunt. Sed diluit dubitationem edita iudæis, in calce *iuris Weichbildici*, formula iurisiurandi: Daß mich die Maselsucht bestehe, die Naeman verließ, und Jezi ankam, vt incertum esse non possit, *lepram* a Saxonibus indicari. Credebant igitur, gentis

d) BEYER Sp. iuris Germ. I. 3. *e*) TAC. m. Germ. c. XIII. *f*) TAC. l. c. c. 11. *g*) ad art. 43. p. 66. a

gentis dignitatem, illorum, qui praesint reipublicae, dignatione, & conspectu, inprimis commendari. Hinc nec circa *regem* & *imperatorem* deligendum, atque in exploranda *corporis virtute*, minor ipsorum solertia. Einen lahmen noch aussätzigen Mann ꝛc. mag man nicht zum König machen, der König soll auch frey, edel, und ehelich gebohren seyn, und soll sein Recht auch behalten haben L.R. *L. 3 art. 54.* Placebat enim Saxonibus *regis* se etiam exemplo excitari ad virtutem. Vt intelligas consensisse in illa re Germanos, accipe idem etiam *Alemannorum legibus* sanciri. Creditur enim, quod vtrorumque legibus constitutum est, moribus gentis vniuersae esse comprobatum: ita Alemanni: Lame und Mieselsichtig Man, und die in dem Banne sin, die sullen die Fürsten nit ze Kunige Kiesen. Kiesen aber die sie, die andern Fürsten verwerffen sie wohl mit Recht. Item etiam alio loco: Wenn man ze Künige erwehlt, der soll sin Recht behalten haben, als hie geschrieben ist, von den Richtern, wie die suln sin, so man sie wehlet. *iur. prou. Alem. C. 6. n. 6.* Dederunt operam scriptores, vt huius iuris quaedam in ipsa *aurea bulla* vestigia deprehenderent. Haec ita rem definit: *b)* postquam electores seu nuncii ciuitatem Franckenfordensem ingressi fuerint, statim sequenti die, diluculo in ecclesia S. Bartholomaei apostoli ibidem, in omnium ipsorum praesentia, missam de S. spiritu faciant decantari: ad finem, vt ipse S. spiritus corda ipsorum illustret &c. Quatenus ipsi suo fulti praesidio hominem *iustum*, *bonum*, & *vtilem* eligere valeant, in *regem* Romanorum, futurumque Caesarem, ac pro salute populi Christiani. Hactenus Imperator. Sed ipsi Electores tali fidem formula iurisiurandi obstringunt: Ego princeps elector iuro ad sancta Dei euangelia, hic praesentialiter coram me posita, quod ego per fidem, qua Deo & S. R. I. sum adstrictus, secundum omnem discretionem, & intellectum meum, cum Dei adiutorio, eligere volo temporale caput populo Christiano, id est regem Romanorum in Caesarem promouendum, *qui ad hoc existat idoneus*, incertum est, quis ab Imperatore *vtilis*, quis, in iurisiurandi formula, *idoneus* ad *imperium*, dicatur. Poterat videri *vtilis* canditatus imperii, quem a iusto & bono imperator distinxerit, ex habitu *corporis* & virtute; sed *idoneus* ex ingenio, & sapientia, & copiis facultatem, ditionumque amplitudine, esse nominatus. Hoc enim discrimine verborum *vtilis* & *idoneus* subinde, ipsis legibus Romanis, seiunguntur: quod supra est a nobis comprobatum. Sed noli existimare, hominem *sacerdotem*, legum Romanarum subtili cognitione, Caroli IV. aetate inprimis, certe non imbutum, a quo, quicunque is demum fuerit, conscriptam esse *auream bullam*, ipsum fere prooemium, illorumque tempo-

rum

b) Aurea bulla cap. II. §. 13.

rum mores, insigni argumento comprobant, tantum studii in verbis deligendis collocasse, aut rem momenti insignis obscuritate sermonis, vocumque quibusdam inuolucris, obtexisse; vt *utilem* ex *corpore*, *idoneum* ex animi virtute, appellaret. Nugae sunt, & quisquiliae, quae ad illustrandum hoc argumentum, in quo dignitas imperii, & salus tot gentium versatur, a quibusdam interpretibus iuris afferuntur: quas LIMNAEVS facto quodam acerno *i*) conquisiuit, atque in vnum corpus contulit. *Vtilitas* imperii, ex conditione temporum, cognationum, possessionumque, aestimanda est: eius enim necessitati modo maior imperatorum potentia, modo adstrictior, salutaris est: non ex *corporis mole*, aut *artuum robore*, aut commoda *statura* iudicanda. Ne prisci quidem *Germani* a *rege corporis virtutem*, & armorum scientiam, aut exercitationem, desiderarunt. *Reges* enim, si TACITVM *k*) audias, *ex nobilitate*, non ex virtute corporis; *ducem* vero, qui praesit exercitui, & iussu regis imperata perficiat, *ex virtute sumunt.* Ex quibus rebus intelligitur, illorum aliquid, quae supra ex Saxonicis legibus adducta sunt, forte ex ingenio, & simplicitate, collectorum enatum fuisse: non ex moribus gentis, aut consensione Germanorum. Sed desiderantibus corporis in imperatore proceritatem potest illud opponi, quod Lacedaemoniis in mentem venit, cum de Agesilao rege Spartanorum deliberarent. *l*) Ille enim quamuis maleficam nactus naturam videretur, staturaque esset humili, corpore exiguo, claudus altero pede, & a nonnullis propter deformitatem contemneretur: *m*) praetereaque Delphicum oraculum iniiceret animis solicitudinem, quo denunciabatur finis futurus imperii, cum regium claudicasset imperium; tamen & Agesilaum ipsi regem acceperunt, & ducem sociis dederunt, postremoque statuerunt, melius esse, regem incessu, quam imperio regnum, claudicare. Vix attinet praeterea Heinrici II. pede claudi *n*) Philippi, Alberti I *o*) multorumque corporis imbecillitate, & morbis variis vexatorum, exempla adducere, qui ante auream bullam imperii rebus praefuerunt. Nec dubitari potest, Carolum IV. qui *iustum, bonum, & utilem*, eligendum esse praecipit, iustitiam & bonitatem in animi virtute, *vtilitatem* vero, non in *corpore*, sed in aliis viribus, quae pro conditione temporum, & imperii necessitatibus, aut magnae, aut exiguae, prodesse possunt, quaesiuisse. Sed apertius de *principum electorum heredibus* in ipsa *a. b.* constitutum: *p*) primogenitus filius succedat in electoratibus, sibique soli ius & dominium competat; nisi forsitan mente captus, fatuus,

i) Ad l. c. A. B. obs. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. *k*) TACIT. de mor. Germ. cap. 7. *l*) NEPOS. Agesil. 8. *m*) Inst. hist. l. IV. 2. *n*) SCHOEDER. introd. ad I. pub. P. spec. sect. 1. c. 2. p. 197. *o*) LEHM. chr. spir. VII. c. I. p. 709. PFEFFING. ad vitriar. I. V. § 5. p. 415. *p*) A. B. tit. 25. §. 3. 4.

fatuus, *seu alterius famosi, & notabilis, defectus existeret, propter quem non deberet, seu non possit, hominibus principari.* In quo casu, inhibita successione, secundogenitum, si fuerit in ea progenie, seu alium seniorem fratrem, vel consanguinem laicum, qui paterno stipiti, in descendenti recta linea, proximior fuerit, volumus successurum.

Famosi, & notabiles defectus propter quos primogenitus nec *debeat*, nec *possit*, hominibus principari, a multis minus recte intelliguntur. Vetus interpres Viennensis ita reddit: Er wůre dann nit by Sinnen, odir ein Dor, odir eines virmertin minglichis gebrestin, von deßwegen er nit sůlte, noch mochte, über die Lude ein Furste gesin. Audis *famosum defectum* in sensus incurrentem, hominum sermone celebratum, & frequenter, obseruatum. Ein kundbar berussen Gebrechen appellari. Non est huius loci inquirere, qui sint illi *defectus*, ex quibus quis non *debeat* hominibus præesse. Quidam enim interpretes de *delictis* primogenitorum imperatorem sentire censuerunt. Quorum opinioni si quis locum relinqueret, quam credis nascituram materiem discordiarum, & litium, & dissensionum? Quando tam bene cum quoquam principe actum iri credis, vt nihil omnino criminis comminiscerentur clerici? Aut, vt nemo, partium studio, accusationem primogenito intenderet, qui ad obtinendum imperium adspiraret? Manifestum est, *famosorum, & notabilium, defectuum* appellatione non quascunque offensiones contineri. Hereditas electoratus quibusdam *banno imperii* adimitur: in quod qui incurrit, frustra de successione sperauerit. Si igitur propter *delictum* amouendus est primogenitus, de illo intelligi debet, propter quod *bannum imperii* timere possit. Sed non caret dubitatione, vtrum illo, quem adduximus, loco cogitauerit imperator de primogeniti *delictis*. Ergo videamus de *defectibus*, qui sint impedimento, quo minus primogenitus *possit* imperare? Non videtur imperator, quamcunque *infirmitatem corporis* notare, nisi illam, quæ subinde etiam animum perturbet: auocetque a cognitione rerum, atque arte imperandi; hi *sunt famosi, & notabiles defectus*, propter quos omnino qui *non possit* administrare rempublicam. Ceteri, quamuis cum incommodo coniuncti sint, obstare vix possunt, quo minus partes imperantium cum laude ab heredibus adimpleantur. Neque opus est, vt harum rerum vel rationes, vel exempla, ex TIRAQVELLO, *q*) THOLOSANO *r*) IOA. BODINO *s*) BESOLDO *s*) KECKERMANNO *u*) MOLINA *x*) LVDOLPHO *y*) atque aliis sexcen-

q) TIRARQVELLVS d. iur. primog. qu. 23. 24. *r*) THOLOS. de republ. L. VII. cap. 6. *s*) BODIN. lib. VI. de republ. cap. 5. *t*) BESOLD. de reg. success. c. 2. *u*) KECKERM. lib. I. polit. c. 4. *x*) MOLIN. d. primog. lib. I. c. 9. *y*) LVDOLPH. d. iur. primog. part. spec. §. 16. n. 32. 33.

centis z) repetamus. Quamuis enim malorum, quae etiam magnam fortunam afficiunt, & perturbant, miseratio animum attingat, & vix permittat, vt ad incommodum, a natura principibus heredibus allatum, etiam detrimentum, & iactura electoratus, adiungatur: praeterea periculum turbarum, & dissensionum, sine quibus lites de successione vix componi possunt, non nihil illa, quae a nobis dicta sunt, confirmare videantur; tamen illis rationibus non indigemus: & sufficit, ipsa *a. b.* verba tollere omnem caussam dubitationis. Quae si etiam obscura essent, tamen ex ipso consilio, & fine, tam manifestam interpretationem acciperent, vt locus disputationi esse non posset. Bene sperandum est de illis, quos nascendi conditio, & fortuna, designauit ad obtinendum imperium a parentibus acceptum: difficile est probatu, ita quemquam a *corpore laborare*, vt hominibus, quod ait imperator, principari non possit. Credendum igitur, atque animo praesumendum est, *posse* imperio praeesse successorem, nisi grauibus, inuictissimisque, argumentis obiecta impotentia ostendatur, atque confirmetur. Hoc est, quod propter *defectus famosos*, atque *notabiles*, duntaxat primogenitum filium excludat Imperator. Quod argumentum luculentis atque eruditissimis commentariis ab *illustri ICto Dn.* PETR. A LVDWIG. a) illustratum est. Rex *animus* imperat, & *corporis* commendatione non indiget. Qui praesunt imperiis, consilio, prudentiaque, & rerum gestarum gloria, satis sibi splendoris, atque ornamenti, constituunt: quod si *corporis* quadam augustiori *virtute* amplificetur, atque efflorescat, & in oculos hominum incurrat: si habitus oris, & membrorum confirmatio, prodat maiestatem aspicientibus, & venerabilem faciat; omnia illi summa atque amplissima consecuti sunt, quibus regia fortuna continetur.

§. XX.

Priuilegium corporis in iure priuato Germanorum. De iure personarum.

De iure publico dictum est satis: deinde de *priuato* videamus, atque a *iure personarum* ordiamur, vt possit intelligi, vnde enata sit illa accusatio: *Germanos ius in viribus habere.* b) *Posthumum vixisse*, posteaquam a matre editus est, conuenit, si illum heredem rerum paternarum velis appellare. Sed *vixisse* illum, ex *corporis robore*, & artuum confirmatione, Germani collegerunt. Ita *ius prouinc. Sax. lib. 1. art. 33.* Wenn es lebet nach des Vaters Tod, so werden die Lehn und Gedinge des Herren, die er jemand am Guth geliehen hätte, wieder loß und ledig, ob das Kind beweist wird, und besehen, also groß, daß es leibhafftig möcht seyn. Igitur magis de partu imperfecto, vtrum vixerit, subinde dubitatum. Trita sunt, quae de audito vagitu circumferuntur. *Corporis* indicio etiam *puberes*,

z) Consule Arnisaeum lib. II. polit. cap. II. sect. 8. Dn. a Rusdorff. in vindic. Palatinis. cap. 4. n. 8. 9. a) Vollständige Erläuterung der G. Bulle tom. II. tit. 25. §. 3. p. 478. & 480. b) MELA III. 3.

beres, etiam *maiores*, iudicati sunt Germani. Mitto, quæ *speculi Sax. auctor* circa hoc argumentum philosophatus est. Id probabile videtur ad fidem, si annorum numerus iniri non potuerit, ex *corpore* indicium acceptum. L.R. *lib. 1. art. 42.* Welches Mannes Alter man nicht weiß, hat er Haare am Bart ꝛc. Man soll wissen, daß er zu seinen Jahren kommen ist. Luculentum est TACITI testimonium c) non arma cuiquam sumere moris fuisse, quam *ciuitas*, corporis forte indicio, *suffecturum probauisset.*

Nec dubitationi est locus *teneram* ætatem, non solum propter fragilitatem iudicii, sed etiam propter *corporis infirmitatem*, tutoribus regendam iure feudali inprimis commissam esse: ob wohl ein Kind zu seinen Jahren zu Lehn-Recht kommen ist, sein rechter Vormund soll ihn doch an seinem Guth vorstehen, zu seinem Gewerb, und seinem Herren des Kindes statt nach seinen Recht dienen, dieweil es ihm selbst nicht erkennen kan, seiner Thorheit, und Kindheit halber, oder wegen Unkrafft seines Leibes. Hæc ex statu naturali descendunt. Deueniamus ad ciuilem: atque de *familiis*, & cognationibus, curatius dispiciamus. Supra accepisti, *curam domus* atque penatium fœminis, senibusque, atque *infirmissimo* cuique in familia, fuisse delegatam. d) Præterea etiam *patria potestas*, illa seuerior, soluta est, cum ciuitas *iuuenem suffecturum armis* cognouisset: ante hoc enim adolescentulus pars domus videbatur, *mox reipublicæ.* e) Vides *emancipationis* necessitatem propter *vires filii* parentibus imponi. Ex quibus moribus descendit, quod & nostri homines, *separatis rationibus priuatis*, & constituta sede fortunarum, exeant e parentum potestate. Sed hæc attigisse sufficiat & quasi digito indicasse.

§. XXI.

Porro de iure rerum dicendum est, quæ longior disputatio videtur. Statim occurrit textus *iuris prouinc. Saxon. lib. 1. art. 4.* qui possit interpretatione indigere. Hereditate enim excludit filios *vitio corporis insignes.* Subsistamus ad ipsa legis verba: Auf allzuviel, und gezwerg, und dergl. untüchtige Leute, stirbet weder Lehn noch Erbe, noch auf Krüppel-Kinder, welche dann ihre Erben sind, und ihre nechsten Freunde, die sollen sie halten in ihrer Pflege ꝛc. Wird auch ein Kind gebohren stumm, sinn-oder witzloß oder blind, oder sonst unvollkömmlich an seinem Leibe, das ist wohl Erbe zu Land-Recht, aber nicht zu Lehn-Recht. Der aussätzige Mann empfähet gleicher weiß auch kein Lehn, noch Erbe. Dubitatum, qui sint illi, quibus propter *nimium* aliquid a natura tributum, hereditas negatur: auf allzu viel: glossa latina: allzu viel *hermaphroditos* interpretatur: incerto argumento. Vix enim credi potest, cum ne *muti* quidem, & *cæci*, excludantur

Ius rerum de acquirenda hereditate.

c) TAC. d. m. G. c. 13. *d*) Id. c. 13. *e*) Id. c. 13.

tur a ciuili hereditate, *hermaphroditis* hereditatem extorqueri, qui rebus suis superesse possunt sine incommodo, sine offensione ciuitatis. Hoc enim differunt *hermaphroditi* a reliquis *ostentis*. Dicam, quid mihi videatur. Credo, *monstra*, atque *ostenta*, & *prodigia*, quæ oculis hominum molesta sunt, & rebus agendis defungi non possunt, quibus *hermaphroditi* omnino comparari nequeunt, inuisa Saxonibus fuisse: vt visu vel vagitu noua, non humanæ figuræ, sed alterius magis animalis: qui ne iure Quiritium quidem liberorum loco habebantur. *L. 14. D. de statu. hom. & leg. 135. D. de verb. sign.* aut visiones, aut *quæ tribus forte manibus, aut pedibus, contra naturam nascantur:* aut in quibus *membrorum humanorum officia* cum insigni dedecore, & deformitate naturæ, *ampliata* sunt. Hanc speciem extremam *nimium* quid a natura accepisse, adeo manifestum est, vt illam nomine allzu viel a Saxonibus notari, dubium esse vix possit. Contra, quibus *negauit* aliquam partem parcior natura, aut membra peruertit, Krüppel-Kinder appellantur. Ceteri communi nomine *inutiles*, untüchtige Leute, dicti sunt. Hi igitur non potiuntur rebus suis, nec de parentis hereditate disponunt: seu, quod idem est, manent in suorum perpetua tutela: qui tantum ipsis, quantum necessitas postulat, pro modo facultatum, largiuntur; cetera bona, sine rationum reddendarum necessitate, in sua commoda conuertunt. Lepide ad hunc locum glossator: Dieses geschieht um des willen, damit sie forthin nicht mehr ihres gleichen mißrathene Kinder zeugen. Certius est ostenta ideo exclusa, quia paucis omnino rebus indigere videbantur. Sed *insigne* dedecus, & infirmitatem, *speculum* desiderat, quæ sit impedimento, vt quis res suas administrare *non possit. Inutiles* enim, untüchtige Leute, ceteris debilibus, die unvollkömmlich an ihrem Leibe, opponuntur. Hi, quamuis viribus fracti sint, tamen in allodiis succedunt, perinde atque furiosi, & mente capti, & muti, & qui lumine oculorum orbati sunt, exclusis monstris, prodigiis & ostentis. Ita enim *lib. 1. art. 4. iur. pr. Sax.* traditum esse, intelleximus. Wird ein Kind gebohren stumm, oder witzloß, oder blind, oder sonst unvollkömmlich an seinem Leibe, das ist wohl Erbe zu Land-Recht. Sed subit mirari cur furiosos ostentis, prætulerint, & plus iuris dederint illis, qui *animo non valent*, quam his, qui *corpore infirmantur*. Videlicet hoc praestant furiosis, quod de his non spes omnis abiicitur, soletque accidere, vt resipiscant aliquando, atque cum dignitate in republica versentur. Quod si non eueniat, parum ab ostentis differunt iure Germanorum: cum ne ipsi quidem vtantur rebus hereditariis, aut illas in alios transferre possint testamento.

Dimitterem *hereditates*. Sed adiiciendum est illud: etiam inter *sanos*, qui *ætatis prærogatiua* commendetur, illi ex *rebus expeditoriis* praecipuum

gla-

gladium deberi. W. B. *art.* 25. Nec *iure prou. Alemann. Cap.* 27. *n.* 1. aliter constitutum est: vt intelligatur, illud moribus gentis vniuersae conuenire. Non difficile fuerit caussam scrutari. Praeferendus enim videbatur, quem ciuitas & *prius*, & *potius*, *suffecturum armis probauisset*.

§. XXII.

Germanos igitur ex *integritate corporis*, vtrum quis *heres* esse possit, aestimasse, expositum est. Sed fac tamen, acquisitam esse hereditatem; sed postea frangi corporis virtutes atque infirmari. Dubitatum est, an prosit hereditas, & possit in alios transferri, *a debilibus & infirmis?* Intelliges domino res suas, & hereditatem, quam semel acquisiuit, inuito quidem extorqueri non posse. Hoc enim *iur. prou. Sax. lib.* 1. *art.* 4. constitutum est: Wird er darnach siech, er behält es, und vererbet es auch, als ein andrer Mann. Sed monendus es, heredem *ne volentem quidem*, res suas in alios transferre posse, praeterquam in *legitimos heredes*; aut cum venia heredum. Es mag ein Mann sein Eigen nicht vergeben, binnen Weichbild, denn in gehegtem Ding, und mit der Erben Urlaub. W. B. *art.* 61. vergiebt er es aber wieder Recht, ohne der Erben Laub, die Erben mögen sich ihres Guths wohl unterwinden, mit Recht, als ob der todt wäre, der es gab, darum, das er es nicht vergeben möchte. L.R. *lib.* 1. *art.* 52. Formulam, qua de illa re iudex respondebat *ius Weichbildicum* seruauit *art.* 20. So findt man ihm zu Recht; daß er sein eigen vergeben soll, mit der Erben Laub, als ob es Erbe oder gabhafft Guth ist, daß ist, daß es nicht unbeerbt, oder umgabhafft Guth sey, also, daß er es gekaufft habe um sein Geld, dann so mag er es geben, wen er will, ohne jemandes Widersprechen. Habes alienationis prohibitionem, sed quae tantum impedimento sit ne *res hereditate* aut *donatione* acceptae, Erbe, oder gabhafft Guth, sine venia heredum transferantur. Hoc in Saxonia electorali de solis *auitis bonis*, von Erb-Stamm-Güthern, ex interpretatione vsuali acceptum est, & *const. elect. Sax. P.* 2. *C.* 12. approbatum. Nam inhumanum videbatur, in tanta veterum paupertate, *suis* hereditatem subtrahere, ad quam nascendi iure videbantur peruenisse. *Sui enim cuique liberi heredes. f)* De rebus emptis, atque ab ipso donatore acquisitis, bey unbeerbtem und umgabhafftem Guth, liberior potestas. Pariter etiam in *mobilibus* hereditate acquisitis: sola enim *immobilia* alienari non possunt sine venia heredum. Alle fahrende Haabe giebt der Mann wohl ohne Laub der Erben; und lässet und verleihet sein Guth. L.R. *lib.* 1. *art.* 52. *mobilia* igitur ex hereditate residua, & res ab ipso donatore *acquisitas*, nihil obstat, quo minus quis posset libere donare, da

Priuilegium corporis robusti circa alienationem rerum.

f) TACIT. m. G. c. 20.

da mag er geben bey gesundem Leib, wem er will, ohne jedermanns Ansprache. W. B. *art. 61.* Dixi nihil obstare alienationi mobilium, & immobilium bonorum, quae ab ipso donatore adquisita sint. Sed monendum est, valere donationem, si res suas *sanus & corpore integer*, atque etiam *robustus*, alienet. Nec temere enim additur: bey gesundem Leib. Sed hoc, quale sit, ex *iur. prou. Sax.* intelligemus. Pergit enim auctor speculi L.R. *L. 1. art. 52.* und lässet, und verleyhet sein Guth, allein, daß er sich also vermöge, daß er begürtet mit einem Schwerdt, und mit einem Schild, auf einem Roß kommen möge, von einem Stein, oder Stock, einer Daum-Ellen hoch, ohne Hülffe also, daß man ihm das Roß und den Steig-Reiff halte. Wenn er das nicht thun mag, so mag er sein Guth weder vergeben, noch verlassen, noch geleihen. Cognoscis bona etiam aliunde, quam ex hereditatibus, quaesita, imo & mobilia, non promiscue donari, sed illo tempore duntaxat, cum quis *corpore valeret*, & integer in republica versaretur. Tunc enim non patiebantur eripi liberorum cogitatione omnem sibi bene faciendi potestatem. Hoc ex *robore* commodum habebant. Ita omnibus *Germanis* visum est. Audiamus ALEMANNOS *iur. pr. Alem. C. 22.* Alle die weile, als ein Mann mit einem Schwerdt sich begürthen mag, und auch einem Roß mit Schild und Sper gesitzen, und man ihm setzet einen Stock zu dem Rosse, der einer Daumen Ellen hoch ist, und man soll ihm den Steig-Reiff halten, und er eine Meile geritten mag, so mag er haben und gethun, mit seinem Gut, als ob er 40. Jahr alt war. *g)* Dubitaueris forte quem ligni vel lapidis modulum illa voce, Daum Elle, indicari existimes, quod interpretes vexauit. Plurimi Daum, lingua veteri, idem quod nostra, vocem halb, notare arbitrantur. Daum Elle, halbe Elle. Sed obseruat SCHERTZIVS ad locum a nobis adductum, ex veteri codice: Daum Elle ist, das man den Daum vor die Elle setzen soll. Haec lapidis altitudo accepta est. Sic poterat ab *equestris dignitatis* hominibus *virtus corporis & robur* comprobari. Nec *Burgensium*, aut *rusticorum*, imbecillitati aut *foeminarum* desidiae, quicquam indulgeri videas. Burgensibus equus remittitur, sed *virtus corporis* desideratur, vt valeant donationes. Ita *Weichbildi glossator* tradit ad *art. 20.* Beweiset ein Bürger solche Kraft daß er gegürtet komt mit einem Schwerdt, ohne Mannes-Hülffe, und sich männiglich beweise, also daß er das Schwerdt selber ziehe, und einstosse, so theilt man ihn mächtig seiner wohlgewonnen Habe, zu geben, wem er will. Ein Bauer beweiset seine Krafft, daß er einen Umgang seinem Pflug gefolgen mag, eines Morgens lang, so hat die Gabe Kraft, von Rechtswegen. Gehet ein Weib zu der Kirchen ohne Männlein und Weiblein Hülffe, die vor der

g) BEYER. spec. iur. Germ. l. II. c. 11. glossator L.R. L. I. art. 52.

der Kirche gesessen ist 200. Ruthen lang, so mag sie das Jhre vergeben, von Rechtswegen. Und ob sie selber zu Dinge kommt, und also lang stehen mag, biß man die Gabe bestätigt, so ist sie mächtig, das ihré zu vergeben W. R. W. Adeo etiam in fœminis *virtus* quaedam desiderata est; videlicet, ne se multum extra casus maritorum, & cogitationes virtutum esse putent, quod TACITVS affirmat. h) *Aegroti* enim vxor & maritus eodem iure censebantur. Kein Mann und kein Weib mögen im Siechbett ihres Guts nichts vergeben, daß über 5. Schilling werth sey. W. B. *art.* 55. *Addit glossator*, oder also viel, als er mit der Hand begreiffen mag, an seinem bereitem Gelde. Luculentius apparet, hunc morem per omnem Germaniam vagatum, cum BEYERVS i) etiam Lubecenses parum ab illo *iure* abesse obseruet. Ita enim Lubecenses *lib. 1. tit. 10.* Hat ein Mann wohl gewonnen Guth, der mag damit seines gefallens gebahren, so ferne er zu Wege und Stege geht, und seiner Sinne und Gliedmassen mächtig ist. Et specialiori statuto: Vom Lübischen Vogtey-Recht: Wenn ein Mann so redlich ist seiner Sinnen, und mächtig seiner Glieder, daß er ein Marck-Pfund lödiges Goldes haaben und bören kan, von einer Städte auf die andere, so mag er sein wohl gewonnen Guth geben, wem er will. Sed haec ita iure veteri constituta sunt. Hodie etiam *aegrotorum* donatio rata est, quod CARPZOVIVS obseruauit: k) forte legibus Quiritium commotus. Illo enim iure *senectus* ad faciendam donationem sola non est impedimento *l. 16. C. de don.* Olim certe secundum Germanorum iura a *Scabinis* pronunciatum esse, *sententiarum formulæ iuri Weichbildico adiectæ* argumento sunt: Dieweil auch euer Bruder seeliger ꝛc. Zeit seines Lebens ohne Stab auffs Rathhauß gegangen ꝛc. so ist solche Gabe gnugsam zu Recht beständig l) & alio loco: hat W. seiner Dienerin, um Dienstwillen, demnach sie ihm denn sein Hauß und Erbe viel Jahr versorget, ein Haus gekaufft, und vor dem Lehns-Herrn ihr das bey gesundem Leibe und guter Vernunfft gegeben, so folgt solch Hauß, und was er ihr gegeben hat, derselbigen billig. m) Sed constitutio elect. XII. part. 2. euitat illas ambages, & abscisse: Wie dann aus eben dieser Ursache, das Sachßen Recht, so von unbeweglichen Güthern redet, auf die beweglichen nicht zu erstrecken. Igitur mobilia hodie etiam ab *aegrotis* recte donabuntur.

§. XXIII.

Priuilegium corporis rubusti circa vltimas volun-

Hæc inter viuos gerebantur: restat, vt de illis, quae *mortis caussa* suscipi solent, dispiciamus. Sed hæc fere Germanis incognita, quibus heredes, & successores, *sui* cuique *liberi* fuerunt, m) nulla testamenta: quæ postea demum

h) de mor. Ger. c. 18. i) BEYER. l. c. k) CARPZOV. parte II. const. 12. defin. 11. l) Urtheil und Recht-Sprüche in den hochberühmten Schöppen-Stühlen, da man sich Sächß. Recht gebraucht in calce iur. Weichb. p. m. 112. m) TAC. m. g. c. 20.

tates & pro- artibus clericorum ad nostros peruenerunt. Vix de illis quidquam legibus anti-
uocationem. quis sancitum est, quod possit ad hoc argumentum pertinere. Sequiori ætate *Colonienses* statuerunt: Wer einig sein Erbe binnen der alten Mauren, in unserer Stadt, in Testamenten, oder Vermächtnissen, vergeben oder besetzen will, der soll **ungehalten, und ungeleitet,** sieben Füsse lang gehen, als das von alters gewöhnlich gewesen. Vix quicquam aliud inueneris, quod alicuius momenti videatur. Discederem igitur a *ciuili iudicio*, nisi me ipsa *iudiciorum forma*, & inprimis *prouocatio*, teneret. Hæc etiam rectius illis successit, qui *corpore valebant.* Saxones enim, cum iudicis sententia non probaretur, subinde etiam *armis* contenderunt. Dreyerley Recht behielten die Sachsen wider Carolus Willen ꝛc. Das dritte, daß man kein Urtheil, so Recht vor Gericht bey den Sachsen finden mag, will es der Sachse schelten, und zeihet er es an seine rechte Hand zu **Kampff,** oder an die meiste Mennig, und ficht uns das Urthel selb sieben, wer die mehre Mennig hat, und den **Sieg,** der hat das Urthel behalten. L. R. lib. I. art. 18. Sed alio loco adiectum est, umb ein Urthel mag man nicht fechten, denn vor dem Reich. Schilt ein Schwabe eines Sachsen Urthel, oder ein Sachß eines Schwaben, das müssen sie entscheiden vor dem König. L. R. art. 12. Eadem fere *iur. prou. Alem. art. 383. n. 6.* constituuntur. Sed huius rei culpam *Sueui* in *Saxones* conferunt. Ex quo loco animorum disiunctio, & dissensiones, quæ inter vtramque gentem intercesserunt, cognoscuntur. Tam late vagata est fœda superstitio, clericorum artibus, in Germania nutrita, & tanto cupidius arrepta, quanto magis ingenio Germanorum armorum certamen conuenire videbatur: hac tandem ætate sapientissimis præceptis deuicta atque dissipata.

§. XXIV.

Priuilegium corporis iure feudali Germanorum.

Addendum est aliquid de *feudis*. Sed circa Longobardica illa non occupabimur, quæ ab aliis studiose tractata sunt, & a *præside* alio loco illustrata. De *consuetudinibus Germanorum* aliquid adiiciemus, apud quos & serius certis legibus definita, sed propter *virtutem corporis*, atque armorum, & expectationem seruitiorum, inprimis constituta. Igitur diligentius vasallos, quam rerum aliarum possessores, quæsiuerunt. Cum furiosos, cæcos, mutos, mente captos, *infirmos*, allodialium rerum heredes esse paterentur, a feudis ipsos excluserunt. Das ist wohl Erbe zu Land-Recht, aber nicht zu Lehn-Recht. *Iur. prou. Sax.* lib. I. art. 4. Vt agnoscas moderationem animi, & miserationem, qua etiam Germani subinde commoti sunt; benignius cum illis actum est, qui cum *integri* feudum acquisiuissent, casu & iniuria fortunæ in *morbum* inciderunt. Man mag auch niemand sein Lehn nehmen darumb, ob er blind ist, oder aber eines Glieds darbet, noch umb keinerhand Seuche. *Iur. feud. Sax. cap. 30.* Cum *Saxonibus* etiam reliqua *Germania* consentit. Ita enim *iur.*

n) SCHILTER comment. ad l. c. iur. feud. Alem. p. 254. n. 2.

iur. feud. Alem. c. 63. traditur: ein Herr mag seinem Mann sein Lehn nicht genehmen, noch verzeihen, ob er blind ist, oder eines Glieds mangelt, oder Müselsuchtig wurt, oder was Such-Tagen er gewinnet. Placet SCHILTERO, *n*) quod ne illum quidem, qui *naturali hoc vitio*, priusquam feudum acquisiuerit, debilitatur, hoc iure a feudo excludi videamus; præfertque in illa caussa *Saxonibus Alemannos*. De vitio enim naturali nihil adiectum est, propter quod vasallos, iure Saxonico, arceri a feudis intelleximus. Sed videtur SCHILTERO ipsi naturæ esse conueniens, quod illis, quibus, nascendi forte, ius succedendi in feudum tributum est, sine suo facto, propter naturæ parsimoniam, feudum extorqueri non possit. Sed huic dubitationi *præses* alio loco occurrit. Si rem ex caussis æstimes, propter quas feuda constituta sunt, intelligis, rectius *Saxones*, quam *Alemannos*, præcepisse.

§. XXV.

Priuilegium corporis robusti in iudicio criminali Germanorum.

Distuli ad extremum locum *criminale iudicium*, cum nomine perhorrescendum, tum mirifice clericorum quondam disciplina, & superstitionibus, corruptum atque perturbatum. Non diu te tenebo. Copiosius de illo argumento ab aliis explicatur. Vt ab ipsa *in ius vocatione* ordiamur; qui vocatus non venerit, ab accusatore deprehensus, *iniecta manu*, abripitur atque ad iudicem adfertur. Er mag ihn wohl mit Recht angreiffen, ohn den Gerichts-Bothen I. P. A. cap. 267. n. 1. Hæc non sine exemplo constituta sunt. Sed illud ferri non potest, de crimine obiecto, auctoribus ipsis adeo iudicibus, subinde etiam *armis dimicatum*, inprimis, de fracta pace publica, de factis vitæ insidiis, de perduellione, de rapina. I. P. A. 385. n. 6. 7. 8. 9. Item Weichbild art. 35. Inprimis facinorum suspicionem, in quibus quis ab ipso accusatore deprehensus, & cum clamore, ac vociferatione, in iudicium adductus est, veteres handhaffte That appellant, nisi septem testibus conuictus esset, reus dimicatione diluebat. L. R. l. a. 66. Er soll die Unschuld entreden mit einem Schild, und mit einem Schwerdt. W. B. *art. 35.* Cui insaniæ tantum abest, vt iudicis grauitas obstaret, vt iuberet etiam descendere in campum, vt etiam arma daret, vt socios adiungeret, vt arbitros constitueret. Der Richter soll auch geben ein Schild und ein Schwerdt, den man beschuldiget, ob er es bedarff. Der Richter soll zween Bothen geben, ihr jegl. die da fechten sollen, die da sehen, daß man sie bewahr nach rechter Gewohnheit. Congressis bene precati sunt. *Victum* armis *reum*, quasi diuino iudicio damnatum, pœna & suppliciis affecerunt: *victorem* ab accusatore etiam præmium virtutis accipere iusserunt. Sic etiam infamibus, & furti accusatis, re furtiua apud ipsos deprehensa, ius dictum est. Wär aber der Wirth vor besprochen geweset, also daß er Rechtloß wär, so mag er sich des auf den Heil. nicht entreden, sondern er muß das glüend Eisen tragen, oder sich des mit Kampff erwehren. W. B. A. 90. oder in einen wallenden Kessel greiffen, biß an den Ellen-Bogen, quod auctor speculi

Saxo-

Saxonici adiecit. L. R. lib. I. art. 39. Vides ius quodam tempore apud *Germanos viribus corporis* quæsitum. Sed caue, indigneris bene merenti patriæ, &, si quæquam alia, innocenti. Non tam suo ingenio in illam temeritatem prolapsa est, quam seducta a sacerdotibus, qui tanto facilius fidem inuenerunt, quanto accommodatior esse Germanorum viribus visa est illa disciplina. Et si cui populo ignosci oportet, quod obtemperauerit illis, qui Dei immortalis iudicium explorari armis posse tradiderunt; tanta belli gloria fuit maioribus, vt cum armis contendi posse de veritate audirent, tanto hoc ipsi arriperent cupidius, quanto magis illa virtute Germani vltra plerasque gentes eminerent. Neque enim soli in illum errorem inciderant: sed contagio moris peruersi, quo tota quondam fere Europa infecta fuit, attingebantur. Postquam detectæ sunt fraudes, & gloriosissimorum principum legibus damnatæ, & correctæ; nulla respublica nec bonis exemplis ditior habetur, nec obsequentior sapientissimis præceptis.

